

NOTULEN

VAN DE

ALGEMEENE EN DIRECTIEVERGADERINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

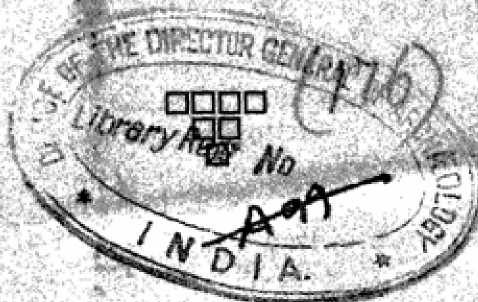
VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

OPGERICHT 1778

DEEL LIX 1921

WELTEVREDEN G. KOLFF & Co. 1921 — 1922 s' GRAVENHAGE M. NIJHOFF.

INHOUD.

Bladz.

Notulen der Eerste Directie Vergadering gehouden Maandag 24 Januari 1921.

Aanwezig: de Directieleden P. De Roo de la Faille, Voorzitter; Mr. K. F. Creutzberg, Onder-voorzitter; J. P. Moquette, Dr. F. D. K. Bosch, J. Th. Moll, Secretaris-thesaurier; Mr. A. Neytzell de Wilde, A. G. Allart, R. A. Kern, benevens het Correspondeerend lid, H. J. E. F. Schwartz, de Vertegenwoordiger P. V. van Stein Callenfels en het lid Dr. H. van der Veen.

Afwezig: de Directieleden R. H. Dr. Hoesein Djajadiningrat, Dr. B. J. O. Schrieke en A. van Lith wegens uitstedigheid. De heer V. Zimmerman is verhinderd doordat hij aan den vooravond staat van eene drie maandsche reis naar Europa. Reeds vroeger had de heer Zimmermann mededeeling gedaan van zijn voornemen ten deze, bij welke gelegenheid de Directie hem met het oog op eene zoo korte afwezigheid had verzocht, zijn lidmaatschap der Directie te continueeren, waarin ZEd. toestemde.

I. Na de vergadering te hebben geopend deelt de Voorzitter mede, dat de Secretaris in de Notulen van de 9de en de 10de Directie vergaderingen (18 October en 29 November 1920) na de rondlezing alsnog eenige aanvullingen wenschelijk heeft geoordeeld. Dienovereenkomstig worden deze Notulen vervolgens goedgekeurd en gearresteerd.

II. De Voorzitter spreekt zijn voldoening uit over het feit, dat de heeren van Stein Callenfels en van der Veen, die beide een zoo warme belangstelling voor het Genootschap koesteren, gevolg hebben gegeven aan de uitnoodiging om de vergadering bij te wonen; hij heet hen als gasten welkom in den kring.

Op de eerste Directie vergadering van dit jaar, aldus vervolgt de Voorzitter, acht ik het niet ondienstig eenige woorden te wijden aan het jaar 1920, dat in verschillende opzichten voor ons Genootschap van bijzondere beteekenis is geweest.

Bij de menigvuldige wisselingen in dit ondermaansche, vooral in een land als Indië en een stad als Batavia, hebben ook wij uit onze Directie tal van gewaardeerde leden zien heengaan, aan wier werkzaamheid en belangstelling wij gaarne terugdenken; in de eerste plaats repatrieerde onze Voorzitter, Dr. Hazeu, wien door de medeleden op de bijzondere afscheidsvergadering van den 8sten Maart verschillende belangwekkende mededeelingen werden toegewijd, en met dat oogenblik viel samen de plaatsing in de voorhal van den marmeren gedenksteen, gewijd aan de nagedachtenis van den uitnemenden geleerde en door al zijn discipelen dankbaar herdachten mensch, Prof. Dr. H. Kern, wiens zoon wij het voorrecht hebben in onzen kring te zien. Bijzonder aangenaam is het mij hierbij in herinnering te brengen de vervulling door Dr. Hazeu van zijne belofte om aan zijn Meester een herdenkingswoord te wijden. Binnenkort zal dit het licht zien.

Den Heer Hazeu werd het Eerelidmaatschap aangeboden, terwijl de Leidsche hoogleeraren Prof. van Ronkel en Prof. Krom werden benoemd tot Correspondeerende leden. Wij van onzen kant waardeeren ten zeerste, dat aan ons medelid, den Heer Moquette, de attentie is ten deel gevallen te worden benoemd tot Correspondeerend lid van de Royal Asiatic Society, Straits Branch; zijne hulpvaardige voorlichting en zijne verdienste, niet alleen op het gebied der munt- en penningkunde, maar ook en vooral op dat van zijne merkwaardige ontcijferingen van Arabische opschriften, is daarmede ook aan den Overwal erkend.

Onze verzamelingen genoten het voorrecht o. m. bezocht te worden door den illusteren staatsman, Frankrijk's grooten Président du Conseil, G. Clémenceau, wiens tintelende geest

levendig belang stelde in dit mooie, goed bestuurde land met zijne interessante herinneringen aan een groot Hindoeistisch verleden: de indrukwekkende Boroboedoer, welke versteend den eeuwigen slaap is ingegaan, en het mooie, druk bebouwde eiland Bali, rijk aan versierde tempeltjes op schilderachtige plekken gelegen, en bewoond door een nog altijd levenskrachtige, sympathieke bevolking, welke de oude religie met haar kleurige feesten trouw is gebleven.

Naar het Toradja-land op Celebes verplaatste ons Dr. Adriani, ons Eerelid, bij zijn sympathieke, van onafgebroken toewijding aan land, volk en studie getuigende lezing alhier op 22 Januari gehouden, bijgewoond o. a. door onzen Beschermheer, Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal. Naar Japan, de lezing op 23 Augustus van Prof. Dr. Ueberschaar, die ons een leerzamen kijk gaf op de aanpassing van Japan bij westersche staatkundige opvattingen, eene lezing, welke werd gegeven door ons tezamen met de Ned. Ind. Juristen-vereeniging. Voor dergelijke lezingen blijkt de belangstelling te Batavia nog steeds beperkt tot kleinen kring, doch met goeden moed kan men ook ten deze de toekomst wel tegemoet zien, al zal men de verwachting nimmer te hoog mogen stellen.

Wat het ledental betreft, hebben wij geen reden tot klagen: ook de ijverige bemoeienis van de Vertegenwoordigers Van Stein Callenfels en Faubel werkte gunstig. Er zijn thans ongeveer 230 gewone en 260 buitengewone leden.

Twee donateurs ex. Artikel 10 onzer Statuten traden toe, terwijl twee leden een verhoogde contributie betalen. Nu zal het voor de belangstelling buitenaf echter onmisbaar zijn, met onze publicaties op tijd te wezen, en in dit verband is het niet gunstig, dat wij over deel 57 van het Tijdschrift twee jaar hebben gedaan (1915-'16), over deel 58 niet minder dan drie jaar, terwijl het niet gelukt is om in 1920 deel 59 volledig te doen verschijnen. Daarentegen is het een voldoening dat, niettegenstaande alle moeilijkheden bij het uitgeven, in de Populair-Wetenschappelijke eSrie is verschenen de Beschrijving van den Koan Iem Tempel Tiao Kak Sie te Cheribon

van de hand van den afgetreden Adviseur voor Chineesche Zaken J. L. J. F. Ezerman. Hebben meer terugkeerende ambtenaren een zoo gelukkige hand, dan zal het leven hier, vergeleken bij vroeger, niet alleen in materieelen en politieken zin opgewekter zijn.

Aesthetische neiging gaf aan het Oudheidkundig Verslag een nieuw gewaad, een mooie letter en een breed, rustig formaat. De Buitengewesten komen er mede aan de beurt, en, waar onlangs Resident Westenenk in Palembang een merkwaardige inscriptie vond, (¹) die getuigt van de hooge oudheid van dat gebied als zetel van een Hindoe-Maleisch rijk,— een inscriptie, waarbij men zich haast om verband tusschen de schaarsche, verspreide steenopschriften te zoeken, alsmede met de Çri-Widjaja-studie van den jongen Franschen geleerde Coedès, — daar spreek ik de hoop uit, dat de lust tot opzoeken van Hindoe-overblijfselen, in het algemeen van historische en andere monumenten, ook elders krachtig zal worden opgewekt, wijl immers voor de volkenkunde de kennis ook van het verleden een noodzakelijke factor is.

Aan het Gedenkboek van Batavia werd de arbeid door Dr. de Haan regelmatig voortgezet. Ik meen niet onbescheiden te zijn met de mededeeling, dat de bouwstoffen allen verzameld zijn en met het schrijven van het werk is begonnen. Ongetwijfeld zal door dit werk aan de wetenschap en in het algemeen aan elken belangstellenden burger van Batavia een groote dienst worden bewezen: slechts ducht ik dat eene behoorlijke uitgave, in passend gewaad, ons in deze bijzondere tijden op zware geldelijke offers zal komen te staan.

Van onze edita is verschenen het Daghregister 1681. Ter drukkerij bijna gereed ligt in Holland de tweede uitgaaf van de Pararaton en hier te lande de onder toezicht van Dr. Rinkes bewerkte Javaansche bibliografie. Onze Bibliothecaris, de Heer Gediking, gaf met zijne gebruikelijke nauwkeurigheid het zoo nuttige, aanvullend Register op onze Verhandelingen en het Tijdschrift. Door vooral de zorg van ons

(¹) Zie Notulen 1920, pag. 174 sub 19.

Correspondeerend lid, den heer Schwartz is de Gids van de Bali-zaal meer geworden dan een wel nuttige, doch gewoonlijk summiere opsomming. De Maleische Gids van de Goudkamer voorziet in een behoefte.

Met den verkoop van onze edita h. t. l. in commissie bij inlanders wordt een proef genomen.

In zake de Boekerij is het besluit genomen om deze uit te breiden over het gansche veld der z. g. Geisteswissenschaften, waartoe een bedrag al dadelijk werd uitgetrokken van ƒ 25.000.

Van dit bedrag is reeds besteed aan boeken ƒ 5.898,72 en aan bergkasten ƒ 1.500.—. Daarnaast is het volle bedrag van onzen begrootingspost ad ƒ 1.500.— mede aan boekwerken verbruikt.

Dankbaar maak ik hierbij gewag van verschillende giften van boeken en tijdschriften-jaargangen, welwillend aan onze boekerij afgestaan. Dit voorbeeld worde gaarne ter navolging aanbevolen. En voorts mag niet onvermeld blijven, dat op onzen oproep om bij de aanvulling onzer boekerij particuliere wenschen kenbaar te maken van verschillende zijden aanwijzingen zijn ontvangen, welke de Commissie voor de Boekerij goed te stade zijn gekomen.

De inrichting van het uitleen-lokaal, de verschikking van de leeszaal en het afschieten van het Secretariaatskantoor zijn voor de geregelde bezoekers zulke eenvoudige zaken, dat men zich het vroegere niet meer kan denken. Doch ik mag niet nalaten op deze groote verbeteringen even de aandacht te vestigen. Mede heeft haar beslag gekregen de taakverdeeling in dier voege dat de Bibliothecaris ten behoeve van de boekerij-werkzaamheden geheel werd vrij gemaakt en het Secretariaat met de thesaurie is vereenigd, terwijl aan Secretaris en Bibliothecaris personeel is toegevoegd. Wij hebben reden om ons over die regeling te verheugen, en ik geloof, dat ook de betrokken belanghebbenden den vorigen toestand niet meer zouden terugwenschen.

Ons beheer is in weinig jaren tijds sterk veranderd en in-

gericht overeenkomstig de eischen des tijds, voor zoover de zuinigheid toelaat. Want wel ontvangen wij een goede Regeeringssubsidie jaarlijks, en zijn de contributiën bevredigend, maar hoeveel is niet noodig en hoezeer zijn alle uitgaven gestegen! Omstandig is deze aangelegenheid onlangs aan de Regeering uiteengezet en aangetoond, dat, om op peil te blijven en verder voort te gaan op zoodanige wijze als de tijd eigenlijk van ons eischt, verdubbeling van de evenbedoelde subsidie alleszins gegrond is te achten. Vermoedelijk is het tijdstip daartoe thans niet gunstig meer, doch reeds een matige versterking zou ons zeer te pas komen, waar ik geldelijke moeilijkheden bepaald meen te moeten verwachten, zullen wij onzen plicht jegens de maatschappij niet eenigszins moeten opgeven. En waar het mij bekend is dat, om een voorbeeld te noemen, de Regeering aan de Bandoengsche Jaarbeurs weliswaar niet het crediet van *f* 50.000.— meende te mogen verleenen, maar in allen gevalle toch *f* 12.000.— voor dat doel uittrok, daar lijkt het mij niet te veel verwacht van de adviseurs der Regeering, indien zij ons bij Haar aanbevelen voor zoodanigen steun, als zij, bij nauwkeurige en scherpe bestudeering van ons verzoek, meenen te kunnen toestaan.

Ook hier is mij de stemming van de Regeering genoeg bekend om niet te wanhopen. Intusschen zal op de maatschappij, het publiek meer en meer een beroep zijn te doen.

Buiten de enge grenzen onzer taak heeft de Directie op sommige punten van voorlichting gediend, of is zij bezig met de studie van aangrenzende aangelegenheden. Zoo vermeld ik onze commissie ter overweging van de vraag: hoe het hooger onderwijs op de meest vruchtbare wijze zich te doen aanpassen aan de Indische maatschappij. Eerlang hopen wij de vruchten van dat onderzoek te mogen plukken. Van voorlichting gediend hebben verder verschillenden onzer, zij het niet bepaald officieel, in zake de door den Ondervoorzitter van het Koloniaal Instituut te Amsterdam, Dr. C. W. Jansen, aanhangig gemaakte quaestie over de samenwerking tusschen

Indië en Holland betreffende ethnografische studiën en publicatiën; sedert is deze zaak overgegaan aan een door de Regeering opzettelijk met betrekking tot het Centraal Encyclopaedisch Instituut ingestelde commissie, waarin sommige onzer Directieleden zitting hebben.

Ten slotte vermeld ik onze toetreding tot de Nederlandsche groep van de Union Académique Internationale: spreken wij de verwachting uit, dat onder meer deze Union leiden zal tot verbetering van de zoo noodzakelijke samenwerking en zoo wenschelijke onderlinge waardeering tusschen de geleerden van alle natiën.

De vergadering betuigt hare waardeering en ingenomenheid met de aldus door den Voorzitter in eere herstelde gewoonte om een samenvattend jaaroverzicht te geven.

III. Van de ingekomen stukken zijn de volgende in rondlezing geweest:

1. Aanbieding door het lid E. E. W. G. Schröder, ddo. Taroetoeng, 17 November '20 van een opstel getiteld „het Bataksche Letterschrift", waarin vooral op de vergelijking met andere, oude alphabetten de nadruk wordt gelegd. In verband met een in het vorig jaar met den Heer Schröder over alphabet-vergelijking gevoerde briefwisseling ([1]) komt men na eenige gedachtenwisseling tot de slotsom, dat in hun huidig stadium, de onderzoekingen van den Heer Schröder nog geen afgerond geheel vormen, hetgeen bij een zoo uiterst délicate, netelige en hypothetische materie alleszins verklaarbaar is.

Het reproduceeren van de bij het opstel behoorende overzichts- en vergelijkingstabel wordt een technische onmogelijkheid geoordeeld.

De Heer Schröder schrijft o. a.

„Aangezien ik te Taroetoeng, in het binnenland van Suma- „tra, geheel op eigen middelen van studie ben aangewezen,

([1]) Zie Notulen 1920 pag. 138 sub 1.

„maak ik van deze gelegenheid gebruik om de medewerking „van belangstellenden in te roepen, opdat ik zooveel mogelijk „de beschikking krijge over de sedert Taylor's arbeid van „1883 (1) verschenen publicaties, zoowel omtrent de oud hy-„eratische, Voor-Aziatische, Sabasche en Safasche, Voor- en „Achter- Indische en Austronesische letterschriften, als het „oude Japansche alphabet, waarop Taylor doelt in deel II „blz. 349 van zijn aangehaald werk. Tevens is handschrif-„ten-materiaal van de Austronesische talen welkom."

De Heer v. Stein Callenfels wenscht de aandacht van den Heer Schröder te vestigen op de Padang Lawas inscripties, Oudhk. Verslag 1920 II p. 62-75.

Behalve tot toezending van wat bij het Genootschap beschikbaar is, eene medewerking waartoe de betrokken Conservatoren zich bereid verklaren, besluit de Directie tot letterlijke wedergave dezer passage in de gedrukte Notulen. Opstel en tabel opnemen in het archief.

2. Overlegging door den Vertegenwoordiger in Europa, Prof. van Ronkel, ddo. Leiden 20 October '20 van een schrijven van den heer O. L. Helfrich met verzoek om publicatie in de Notulen.

Conform; bijlage I.

3. Brief van het Correspondeerend Lid Dr. H. F. C. ten Kate te Baugy sur Clarens, Vaud, Zwitserland, ddo. 29 October '20 houdende bericht van het overlijden zijner zuster Mevrouw de Weduwe M. S. E. Serrurier, geboren ten Kate.

De Voorzitter memoreert de door Mevrouw Serrurier samengestelde fraaie beschrijving van de verzameling Compagnies Oudheden (2), de groote zorg en den veelomvattenden arbeid door HEd. onafgebroken aan die collectie en aan het Museum besteed.

De heer Moquette stelt hare verdiensten voor de Ethnografische verzameling in het licht; hare voortzetting en voltooi-

---

(1) The Alphabet, an Account of the Origin and Development of Letters.

(2) De Compagnies Kamer (1917).

ing van de door haren vooroverleden echtgenoot ondernomen schifting en ordening was een werk van vele jaren, dat door haar met groote toewijding en nauwgezetheid geheel belangeloos is verricht.

De vergadering besluit de aandacht der nabestaanden op deze passage in de Notulen te vestigen.

4. Schrijven van het Lid J. L. Moens, ddo. Weltevreden, 6 December '20, ten geleide van een Oud- Sĕrawajsch handschrift op bamboelatten, afkomstig uit de nabijheid van de afdeelingshoofdplaats Tais, Seloema, Benkoelen.

„Deze handschriften", zoo schrijft de heer Moens, „in de „streek hunner herkomst „gĕloempaj" geheeten, zijn zeer zeld„zaam en worden niet gaarne afgestaan. Zij worden niet meer „gelezen, daar de beteekenis van vele woorden reeds is ver„loren gegaan en dus de inhoud niet meer begrepen wordt.

„Voor zoover ik heb kunnen nagaan zijn er slechts drie „soorten van gĕloempaj bekend, *gĕloempaj djoharian* (ver„zameling vragen en antwoorden voor boedjang en gadis), „*gĕloempaj toewājam* (verzameling van voorschriften voor ha„nengevechten) en *gĕloempaj sawi bĕrdoendoen* (verzameling „van klaagzangen bij huwelijken voorgedragen). De laatste „soort gĕloempaj wordt tegenwoordig vaak gebezigd als ge„luk aanbrengend voorwerp, dat aan den nok van een nieuw „gebouwd huis wordt opgehangen; ook bij nieuwe vestigingen „speelt de gĕloempaj sawi bĕrdoendoen een rol.

„Men vertelde mij, dat het boek gĕloempaj wordt gehee„ten naar de dakbedekking van dien naam, die eveneens wordt „gevormd uit (bamboe-) reepen (bila). De bladen zijn beschre„ven met 3 regels (baris) schrift, zelden met 4 regels. De bam„boesoort waarvan het boek wordt vervaardigd heet „boeloe „daboeq"; de letters worden erin gekrast met een mesje (pi„saw rawoet).

„Het hierbij aangeboden boek is incompleet, (er ontbreken „een drietal „pagina's" aan). De pagina's zijn genummerd met „letters van het alphabet, zooals dat met nagenoeg alle Sĕ„rawajsche gĕloempaj het geval is. Voor zoover ik den inhoud

„begrijpen kan, beschrijft het verhaal de landing van „een zevental (vijandige?) prauwen op de Benkoeleesche „kust."

Vervolgens wordt in het schrijven van den heer Moens nog de aandacht gevestigd op eenige letterteekens ter aanvulling van het door Helfrich in Deel LIII der Verhandelingen op blz. 198 gepubliceerde Sĕrawajsche alphabet, waarvan echter de wedergave in de gedrukte Notulen op typografische bezwaren afstuit.

Handschriftenverzameling; dankbetuiging zenden.

5. Verzoek van Georg Mietzner, Parlamentsarchivar te Dresden, ddo. 3 November 1920 om gratis toezending onzer edita van 1912 af en voortzetting voor de toekomst.

Niet voor inwilliging vatbaar. ZEd.'s aandacht vestigen op de aanwezigheid van alle dezerzijdsche publicaties onder meer in de „Verein fur Erdkunde" te zijnent.

6. Vervalt.

7. Renvooi van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst ddo. 10 November '20 No. 40339/V betreffende eenige in het Pekalongansche gevonden oudheden.

Komen niet voor opneming in de collectie in aanmerking; voorwerpen bereids geretourneerd.

8. Missive van den Resident der Wester-Afdeeling van Borneo ddo. 8 December '20 No. 4680/21 meldende dat de Dajaksche beeldzuil in aanmaak is (zie Notulen 1920, Register s. v. beeldzuil). Informatie.

9. Verzoek van den heer J. W. van Nouhuys, Directeur van het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam ddo. 11 Nov. 1920 om een foto van den koperen martavaan bedoeld in Notulen 1918, blz. 157. — Toezenden.

10. Aanbieding door den plaatselijken militairen Commandant van Semarang ddo. 17 December 1920 No. 1553 b/5 van het vaandel der opgeheven Schutterij te zijnent (zie Notulen 1920, pag. 137).

Historische Verzameling. Ook de vaandels der opgeheven Bataviasche en Soerabajasche Schutterijen zijn inmiddels

voor de historische verzameling ontvangen. Zij zijn ter vergadering aanwezig.

11 en 12. Twee brieven van President en Directeuren van de Javasche Bank ddo. Batavia 16 en 21 December No's 93/1406 en 93/1439 ter aanbieding, overeenkomstig dezerzijdsch verzoek, van een dubbel stel bankbiljetten van ƒ 300.—, van ƒ 40.— (Amerikaansch maaksel) ƒ 30.— (dito) en ƒ 20.— (dito) en muntbiljetten van ƒ 2.50 en ƒ 1.— eveneens van Amerikaansche makelij.

Bereids opgenomen in de Numismatische verzameling; dankbetuiging zenden.

13. Verzoek van Dr. E. C. Godée Molsbergen ddo. Weltevreden 23 December 1920 om vergunning tot het fotografeeren van platen en voorwerpen uit het Museum, ten dienste van de hem door de Regeering opgedragen samenstelling van een Historischen platen-atlas van Ned. Indië. — Geen bezwaar.

14. Schrijven van den Resident van Palembang, den heer Westenenk, ddo. 15 Dec. 1920 No. 18711/5 om nadere inlichtingen en eventueel een photo van het Çiwa beeld bedoeld in Notulen 1865 pag. 70, zulks in het belang van het Archaeologisch onderzoek in zijn gewest (vgl. Notulen 1920, pag. 174 sub 19).

In handen te stellen van den Conservator der Archaeologische verzameling ter afdoening.

15. Verzoek van den heer Tan Gin Han te Cheribon ddo. 23 December 1920 om toezending van 10 ex. Ezerman, de Chineesche Tempel te Cheribon (Populair Wetenschappelijke Serie No. II). De Heer Tan Gin Han is de zoon van wijlen Majoor Tan Tjin Kie, die zich sterk voor dien tempel interesseerde en de leiding had van de laatste restauratie (zie genoemd boek, blz. 6 noot (1) en blz. 60 noot (4).

De bestelling is reeds uitgevoerd. Verschillende Directieleden spreken hun verwondering uit, dat van Chineesche zijde met eenige weinige uitzonderingen nog zoo geringe belangstelling wordt getoond in het Genootschap, zijn publicaties en

vooral zijn boekerij. Men spreekt de hoop uit, dat de publicatie van den heer Ezerman daarin verandering zal brengen.

16. Missive van den Resident der Wester-afdeeling van Borneo ddo. 13 December '20 No. 4867/20 luidende als volgt:

„Een dienstreis makende in het landschap Landak in Sep-„tember j.l. werd ik in verschillende Dajaksche nederzettingen „verwelkomd door hoofden en vrouwen, die mij als gebruike-„lijk rijst (bĕras), een paar kippen en eieren aanboden.

„In Sidas en Aoer werd ik toegesproken door een oud hoofd „en werd tevens een heilwensch geuit, waarbij de spreker zijn „vingers in klapperolie doopte en daarna wat gele rijst op en „om mij strooide. De toespraak gaf tevens aan, welke goden „(dewata's) men erkent en welke historische groote perso-„nen in de volksherinnering blijven voortleven.

„Alleen bij hooge gasten wordt deze ceremonie gehouden.

„De Dajaksche tekst met Maleische vertaling daarnaast wordt hierbij aangeboden".

Wordt besloten, om onder dankzegging aan den Resident, de toespraak met toelichting te publiceeren als Bijlage II dezer Notulen.

17. Aanbieding door den heer B. J. Perquin, bouwkundig inspecteur van den Oudheidkundigen Dienst te Djokja, ddo. 23 Dec. 1920, van eene bijdrage getiteld „Restaureeren van Oude Bouwwerken."

Bij de rondlezing zijn eenige aanteekeningen op den brief gesteld, aan de hand waarvan de vraag wordt besproken of, waar het publiek nu eenmaal niet nauwkeurig weet waar het in deze om gaat, van dit artikel wel een belangrijke begripsverheldering te verwachten is. Hieromtrent wordt ernstige twijfel uitgesproken. Voorts oordeelt de vergadering, dat de voorliggende uiteenzetting, die feitelijk neerkomt op eene verdediging van de thans gevolgde restauratie-methode tegenover de door Prof. Krom, in zijn Tijdschriftartikel ([1]) ontvouwde theoriën, gevoegelijk achterwege zou kunnen blij-

---

([1]) Zie T. B. G. K. W. Dl. LIII pag. 1—15.

ven, zoolang er niet van een aanval sprake is. Ten slotte verklaart Dr. Bosch, dat hij zelf zich voor het thans gevolgde beleid verantwoordelijk acht en derhalve, als zulks noodig of wenschelijk mocht blijken, de verdediging daarvan gaarne zelf op zich zal nemen.

Wordt besloten de bijdrage onder dankzegging aan den schrijver te retourneeren.

18. Missive van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst ddo. 27 November 1920 No. 42640/V, meldende dat de bibliotheek en de archieven van het Sultanaat Ternate, waaromtrent de Directie zich tot de Regeering had gewend (Notulen 1920, blz. 15-16 sub I en 121 sub 28) geen landseigendom zijn en dat de eenige die er over te beschikken heeft het Zelfbestuur is, d. i. thans de Raad van Landsgrooten. De Directeur geeft in overweging de medewerking van den Resident in te roepen om het verzoek tot afstand in beheer dezer bescheiden bij genoemden Raad voor te brengen.

In dezen geest aan den Resident te schrijven.

19. Schrijven van den Assistent Resident van Wonosobo ddo. 29 December '20 No. 8639/10 ten geleide van eenige in zijn ressort gevonden oudheden.

Komen voor opneming niet in aanmerking; retourneeren.

De volgende brieven zijn binnengekomen na den rondlezingstermijn:

20. Dankbetuiging van het uitvoerend Comité van het Medisch Congres voor de toezegging der Directie tot financieelen steun voor de Bontius editie.

Informatie. (Zie Notulen 1920, pag. 171-172 sub 10).

21. Brief van den WelEerwaarden Heer C. Gabriël, te Sipoholon (Tapanoeli) ddo. 23 December '20 ten geleide zijner Duitsche bewerking van de „Barita ni Bondjol" en van een onder zijn toezicht vervaardigd afschrift daarvan in het Bataksch. ZWEw. bericht, dat het Bataksch Instituut heeft besloten tot eene editie in 3000 ex. van eene lichtelijk gekuischte lezing van de Barita ni Bondjol in de landstaal en

geeft de Directie in overweging, een schetskaart te doen vervaardigen van de streken waar de geschiedenis speelt, welke dan de Duitsche bewerking en de Bataksche tekst-editie beide zou kunnen illustreeren.

Naar een bewerker der schetskaart zal gezocht worden. Dankbetuiging zenden aan den heer Gabriël en een bewijs van waardeering aan de seminaristen, die de copie vervaardigden.

22. Aanbieding door den Heer Lim Khye Liang te Singapore van 2 Straits muntbiljetten van 10 cents.

Reeds opgenomen in de verzameling; dankbetuiging zenden.

23. Brief van het buitengewoon lid W. H. Hoogland te Bandoeng ddo. 15 Januari 1921 ten geleide van eenige aanteekeningen van zijn hand betreffende den Batoetoelis, ter opneming in het Tijdschrift.

De Heer De Roo de la Faille verwijst naar het opstel van de Ruiter in het jaarverslag van den Topografischen Dienst over 1918 (pag. 132-140). Na verdere bespreking besluit de vergadering het opstel vooraf in handen te stellen van den heer Poerbatjaraka. De heer Kern zegt toe eenig corroburatief materiaal bijeen te brengen uit eenige Sedjara's. De vergadering besluit het artikel alsdan te publiceeren, zoo mogelijk met bijvoeging van een schetskaart.

24. Aanbieding door den Directeur van het Raffles Museum and Library ddo. Singapore 7 Januari '21, van een photo van een stuk Hindoesch beeldhouwwerk, gevonden te Malacca, met verzoek om inlichtingen daaromtrent.

De Conservator ziet in het stuk een gewone Makara, vermoedelijk afkomstig van eenig bouwwerk, ter plaatse of elders, en wel als sluitstuk onder aan een trapboom; hij verwijst naar den grooten tempel te Prambanan.

25 en 26. Brieven van den Vertegenwoordiger in Holland, Prof. van Ronkel te Leiden ddo. 29 Nov. en 10 December '20 betreffende de resultaten van zijne medewer-

king bij het doen van antiquarische aankoopen voor de Boekerij.

ZHGel. was namens de Directie aangezocht op voorstel van de bibliotheek-commissie (zie Notulen 1920, pag. 146) en is er thans reeds in geslaagd een geschikt tusschenpersoon te vinden. Zijne bemoeiingen ook ten deze worden door de vergadering ten zeerste gewaardeerd.

27. Missive van den Resident van Batavia ddo. 11 Dec. 1920 No. 30011/1 houdende de vraag of op het bezit van een door het negri-hoofd van Lebelau-Kissar (Timor en Onderhoorigheden) als huldeblijk aan den Landvoogd ten geschenke aangeboden kleed prijs wordt gesteld voor het Museum.

Zal gaarne in beheer worden aanvaard. Het kleed is blijkbaar zeer oud; het vertoont een fond van donkerkleurig ikatweefsel in het midden, met kleurig borduursel aan de uiteinden. De Heer Schwartz merkt op, dat de zeldzaamheid van deze soort weefsels in gindsche streken in den laatsten tijd aanmerkelijk is gestegen, doordat groote hoeveelheden daarvan zijn verbruikt bij de begraving der overtalrijke slachtoffers van de „Spaansche griep" aldaar vanaf einde 1918.

Ethnografische verzameling.

28. Gedrukt protestschrijven ddo. 8 Nov. 1920, onderteekend door den Rector van de Universiteit van Sofia en gericht „Aux Universités, Académies et Sociétés Savantes du Monde Civilisé" betreffende de bezetting van Boelgaarsch grensgebied door de Serven.

Informatie.

29. Verzoek van het Correspondeerend lid Prof. Dr. A. Maass te Berlijn ddo. 12 Dec. '20 om een foto van de Balineesche wandalmanak, bedoeld in Notulen 1874 pag. 62—69. (zie ook Notulen 1914, pag. 144 sub 3).

De Heer Schwartz wordt bereid gevonden aanwijzingen te geven bij de afdoening dezer aangelegenheid.

30. Schrijven van den Heer H. Overbeck te Semarang

ddo. 3 Jan. '21 ten geleide van eenige Balineesche Handschriften (zie Notulen 1920 pag. 171 sub 8).

In handen te stellen van den Heer Schwartz, ter examinatie.

IV. Vervolgens wordt overgegaan tot benoeming van de Commissies ex art. 9 van het reglement van orde.

Deze worden, behoudens bewilliging der niet aanwezige Directie-leden, als volgt samengesteld:

voor het finantieel beheer:
de Heeren J. P. Moquette en Mr. A. Neytzell de Wilde;
voor de ethnografische en de handschriften verzamelingen:
de Heeren R. A. Kern en A. van Lith;
voor de archaeologische verzameling:
de Heeren A. G. Allart en R. A. Kern;
voor het muntenkabinet:
de Heeren Mr. A. Neytzell de Wilde en A. G. Allart;
voor de bibliotheek:
de Heeren Dr. B. J. O. Schrieke en J. Th. Moll.

RONDVRAAG.

V. De Voorzitter opent de rondvraag bij de gasten en wel bij Dr. van der Veen. Deze zegt — na de Directie te hebben bedankt voor de zeer door hem gewaardeerde uitnoodiging— te hebben opgemerkt, dat de vertegenwoordiging der Toradja's in 's Genootschaps ethnografische collectie nog verre van bevredigend te achten is. Zoo heeft spreker onder meer tevergeefs gezocht naar specimina van de zeer fraaie en zeer bijzondere bamboesnijkunst. Spreker biedt derhalve gaarne zijne medewerking aan bij de completeering der collectie.

De Directie aanvaardt dit gewaardeerd aanbod met graagte en betreurt het slechts, dat de geldmiddelen niet gedoogen een ruimer bedrag dan *f* 250.— voor dit doel beschikbaar te stellen. Bij de zich ontspinnende gedachtenwisseling betoogt de heer Schwartz de wenschelijkheid om bij de completeering stelselmatig te werk te gaan en het er op toe te leggen,

dat de te verwerven zaken een beeld geven van het godsdienstig leven, het maatschappelijk bestaan, de bedrijven, den landbouw, etc. met weglating uiteraard van die voorwerpen, welke ongewijzigd aan andere volken ontleend zijn, die precies overeenkomen met hetgeen van andere stammen bekend is of die als algemeen Indonesisch beschouwd kunnen worden.

Dr. van der Veen wijst nog op het voorkomen onder de Toradja's van oude weefsels met het merk V. O. C. er in geweven, die thans bij verschillende plechtigheden, met name bij doodenfeesten worden gebruikt. Deze zijn bij geen der aanwezigen bekend; op de verwerving wordt bijzonderlijk prijs gesteld wegens het gecombineerd ethnografisch en historisch belang.

2. Vervolgens brengt Dr. van der Veen de questie van de transcriptie der Inlandsche talen ter sprake. Hem is niet nauwkeurig bekend, in welk stadium de vaststelling van een officiëel spellingssysteem verkeert en daarom zou hij gaarne in dezen kring de wenschelijkheid willen bepleiten van het volgen van het wetenschappelijk zoo bevredigend stelsel van Meinhof aan welks verbreiding de „Vox, Zeitschrift für experimentelle Phonetik" o. a. is gewijd. Dit systeem nu is gebouwd op den grondslag van „één klank, — één teeken." Daarin is het in de eerste plaats wetenschappelijk zuiver en tevens is het daardoor bij uitstek geschikt voor het onderwijs aan Inlandsche kinderen en Inlanders in het algemeen, wier primitief, maar kerngezond phonetisch besef in opstand komt tegen het gebruik van twee letterteekens voor één klank, zooals dat zoo menigmaal door de spelling-van Ophuysen alsook door de z.g. „nieuwe spelling" wordt voorgeschreven: oe, ng, tj, nj, etc. Deze lettercombinaties voor enkelvoudige klanken mogen niet stuitend zijn voor het Hollandsche spellingsbesef, voor den Toradja b.v., die met Nederlandsche etymologie en Hollandsche tradities niets te maken heeft, zijn zij het wel.

De heer van Stein Callenfels sluit zich bij de zienswijze van Dr. van der Veen aan; volgens hem ontmoet het aanleeren

van b.v. het Javaansch in wat hij zou willen noemen een gezonde, redelijke transcriptie bij de leerlingen niet het minste bezwaar. Wanneer Mr. Creutzberg, onder verwijzing naar hetgeen over deze questie is te doen geweest ter Directie-vergadering van 12 Januari 1920 (Notulen pag. 8-11) daartegen aanvoert, dat drie jaar geleden bij den overgang van de spelling-van Ophuysen naar de nieuwe spelling, een sterke oppositie tegen die verandering merkbaar was, dan meent de heer Callenfels zulks te mogen herleiden tot 's menschen aangeboren luiheid: men kende die transcriptie-van Ophuysen nu eenmaal en schrikte terug om het een en ander te moeten overleeren. Deze inertie, hoe verklaarbaar zij op zich zelf ook moge zijn, zal bij iedere wisseling en verbetering der spelling worden ontmoet en zal moeten worden overwonnen. Wat Indië betreft, acht spreker het wijs om hoe eerder hoe beter over stag te gaan. Immers terwijl men thans nog maar een gering aantal menschen en kinderen heeft, die hun orthografie zouden moeten overleeren, breidt dit aantal zich jaarlijks met rassche schreden uit: hoe langer dus het uitstel, hoe grooter het contingent der lieden, die van de onvermijdelijke onaangenaamheden van den overgang hebben te lijden.

De heer de Roo de la Faille wenscht niets af te dingen op de wetenschappelijke verdiensten van het door Dr. van der Veen aangeprezen stelsel, noch ook wil hij ontkennen dat de spelling-van Ophuysen, waartoe de Directie de Regeering heeft geadviseerd terug te keeren, verschillende nadeelen en onvolkomenheden aankleven. Evenwel, spreker sluit zich gaarne aan bij de te dezer plaatse door Dr. Adriani uitgesproken opinie, dat een phonetisch onaanvechtbare, voor alle Inlandsche talen gelijkelijk passende transcriptie een onbereikbaarheid is. Staat het derhalve vast, dat men zekere nadeelen „op den koop toe zal moeten nemen", dan acht spreker voor Nederlandsch-Indië het meest aangewezen een spelling, die zich baseert op het Nederlandsch. Immers, onderwijst men de landstalen in eene on-Nederlandsche transcriptie, dan wordt bij het aanleeren van de Hollandsche taal zelve,

hare spelling er voor die zelfde Inlanders des te bezwaarlijker om, terwijl toch uit en door het Nederlandsch de Westersche ontwikkeling tot deze landen zal moeten komen. Voorts dient te worden gewezen op de bestaande voorraden van boeken als anderszins — Mr. Creutzberg herinnert aan hetgeen het „Depot van Leermiddelen" bevat—die door het aanvaarden van een aanmerkelijk afwijkend spellingsstelsel waardeloos zullen worden en zullen moeten worden herdrukt onder uiterst bezwarende omstandigheden.

Wanneer Dr. van der Veen ten slotte nog wijst op de meerdere internationaliteit van de spelling-Meinhof worden de voordeelen daarvan — o.a. voor de cartografie en de hydrografie — door de vergadering beaamd, in zooverre dat men gaarne bereid is de internationaliteit te bevorderen, mits niet ten koste van het nationale. Wat ons op dit gebied is overgebleven van de uit het oogpunt van internationaliteit verkieselijke Engelsche transcriptie, is nauwelijks bemoedigend. Menig Hollander spreekt nog altijd van Madura instede van Madoera; naast het diep ingewortelde doch foutieve Sumatra wordt de correcte uitspraak met oe door de spraakmakende gemeente voor verkeerd gehouden of minstens als pedant gevoeld.

De briefwisseling in verband met de bovenbedoelde besprekingen op 12 Januari 1920 (Notulen pag. 8-11) zal tijdelijk der beschikking van Dr. van der Veen worden gesteld, aan de hand waarvan deze zal nagaan, of hij wellicht aanleiding vindt om zijne denkbeelden ter zake te ontvouwen, bij voorbeeld in het Tijdschrift.

VI. 1. Ook de heer van Stein Callenfels heeft de uitnoodiging der Directie tot deze vergadering zeer gewaardeerd.

Evenals de vorige spreker heeft ook hij eene lacune in de Ethnografische verzameling opgemerkt: de zeer bijzondere Tenganan weefsels ([1]) van Bali ontbreken, terwijl voor een

---

1). Zie Nieuwenkamp, Zwerftochten pag. 103—108.

betrekkelijk gering bedrag eenige exemplaren zouden kunnen worden aangekocht. Spreker is bereid dezen aankoop te doen op zijne aanstaande Bali-reis.

Gaarne van dit aanbod gebruik makend, stelt de Directie *f* 75.— voor dit doel beschikbaar.

2. In den loop der besprekingen informeert de Voorzitter naar de boekerij van Kaba-Kaba. De heer Schwartz blijkt dienomtrent in bespreking te zijn met de controleurs P. de Kat Angelino en C. L. Heyting. De bibliotheek van den Radja van Den Passar is, naar den heer Schwartz bekend is, grootendeels vernield. Een deel ervan is beland in het archief van den Assistent Resident van Den Passar.

De vergadering acht het hoogelijk te betreuren, dat een en ander noodeloos in het ongereede zou kunnen geraken. De heer van Stein Callenfels wordt uitgenoodigd en bereid gevonden op zijne volgende reis naricht ter zake in te winnen en zoo mogelijk qua Vertegenwoordiger, stappen te doen of voor te bereiden om het behoud te verzekeren.

3. Op zijne laatste reis door Bali heeft de heer van Stein Callenfels naast en behalve de 48 hem reeds bekende koperen platen er nog 72 bijgevonden en heeft bovendien de plaatsen vernomen, waar zich nog meerdere bevinden. Op zijne volgende, tevens voorloopig zijn laatste reis hoopt hij er nog een 80 tal bij te vinden (vgl. Notulen 1920 pag. 6 sub c.).

Het belang der nieuw gevonden koperinscripties uit een historisch en taalkundig oogpunt is grooter dan spreker had durven verwachten, terwijl er evenzeer op het gebied van adatrecht zeer veel uit te leeren valt. Spreker illustreert dit met eenige anecdotieke mededeelingen, gegrepen uit het omvangrijke materiaal.

Bij dezen stand der zaken ware het in sprekers oogen weinig aanbevelenswaardig thans aanstonds over te gaan tot de publicatie der inscripties met transcriptie zonder meer. Verkieselijk ware het, de publicatie te doen plaats hebben met vertaling en annoteering en een en ander uit te stellen tot na afloop van het spreker bewilligde, in Leiden door te

brengen studie-verlof, waardoor de behandeling der stof uiteraard grondiger zal kunnen geschieden.

De vergadering stemt met deze zienswijze in, waarbij echter de wenschelijkheid wordt uitgesproken, het te verwerken materiaal op een gegeven moment af te sluiten, wijl een absolute volledigheid wel nimmer bereikbaar zal zijn.

4. Te Semarang heeft de heer Zwier, hoofd van den IJkdienst, de aandacht van den heer van Stein Callenfels gevestigd op een oude balans, wellicht afkomstig uit den Compagniestijd, welke zich aldaar in 's lands Algemeene Pakhuizen zou bevinden, afgekeurd zou zijn voor den dienst, en volgens bestaande voorschriften misschien zou moeten worden vernietigd.

Op voorstel van den spreker wordt besloten naricht in te winnen bij den Resident van Semarang, c.q. ZHEdG.'s welwillende medewerking tot het afstaan van dit stuk voor de Historische verzameling in te roepen.

VII. 1. Dr. Bosch legt over een brief en een achttiental proefteekeningen van de Zweedsche schilderes Mej. Tyra de Kleen, betreffende eene eventueele publicatie over de Balineesche Pedanda's. De tekst van dit boek zou geschreven worden door het lid P. de Kat Angelino, thans Controleur B. B, in Zuid-Bali. Het denkbeeld eener dergelijke publicatie heeft veel aantrekkelijks voor de vergadering; de teekeningen wekken zoowel belangstelling als waardeering.

Evenwel, de voorloopige becijferingen van Dr. Bosch, hoewel daarbij nog niet eens alle factoren in rekening konden worden gebracht, toonen reeds aan dat de uitgaaf, hetzij in de Verhandelingen, de Populaire Serie of als afzonderlijk werk de financieele kracht van het Genootschap te boven zoude gaan, hoewel bij publicatie in het Engelsch op een ruim debiet kan worden gerekend. Zelfs al wordt de prijs per exemplaar op ƒ 5.— of ƒ 6.— of nog hooger gesteld, dan zou toch een te groot deel van het werkkapitaal voor te langen tijd in beslag genomen worden.

Als mogelijkheid wordt overwogen, dat belangstellenden bereidgevonden worden, de benoodigde fondsen renteloos voor te schieten, terwijl het Genootschap alsdan den ganschen, aan de uitgifte verbonden arbeid voor zijn rekening zou nemen, het voorgeschoten bedrag terugbetalende naar gelang van den verkoop. Een andere mogelijkheid is gelegen in het overlaten der uitgave aan een particulieren uitgever, waarbij dan het Genootschap desgewenscht zijn naam zou kunnen leenen. In beide gevallen is de Directie bereid een nader te bepalen aantal exemplaren over te nemen. Na eenige verdere discussie wordt besloten met Mej. de Kleen in nadere gedachtenwisseling te treden.

2. Deelt mede dat hij wegens zijn aanstaand vertrek naar Holland gedwongen is zijn zetel in de Directie ter beschikking te stellen en zijne commissoriale functies te beëindigen. Wat de gewichtigste der commissiewerkzaamheden betreft, de redactie van het Tijdschrift, de Verhandelingen, enz., zoo kan thans ter vergadering, bij afwezigheid der beide andere redactie- commissarissen, geen definitieve regeling worden vastgesteld.

3. Stelt voor om Prof. Dr. N. J. Krom, die althans gedurende het eerste gedeelte van sprekers buitenlandsch verlof de leiding van den Oudheidkundigen Dienst zal waarnemen, uit te noodigen om lid der Directie en conservator der Archaeologische en Historische verzamelingen te worden.

Hiertoe wordt bij acclamatie besloten.

VIII. 1. De Heer R. A. Kern stelt voor om in afwachting van mogelijke Regeeringsmaatregelen ter bescherming van de door den heer van Stein Callenfels gesignaleerde schelpenafvalheuvels ter Oostkust van Sumatra, (1) deze overblijfselen in de bijzondere aandacht van den Gouverneur aan te bevelen. Wanneer hiertoe besloten wordt, stelt de heer van Stein Callenfels voor om tevens de medewerking in te roepen

1). Zie Oudheidkundig Verslag 1920, II pag. 74.

van het lid Jhr. C. M. A. Roëll, Inspecteur van de Deli Maatschappij te Bindjei, die eveneens in deze overblijfselen geïnteresseerd is.

Aldus besloten.

2. In verband met de bestaande plannen tot aankoop van de Wajang Beber deelt de heer Kern mede, dat hij aan den Regent van Patjitan verzocht heeft, het Genootschap de voorkeur te verschaffen indien het stuk vervreemd mocht worden. De gelegenheid tot aankoop is thans echter ongunstig, wijl het aantal rechthebbenden zoo groot geworden is, dat er niet aan valt te denken gezamenlijk met hen te onderhandelen.

Ter aanvulling hiervan deelt de heer van Stein Callenfels het een en ander mede omtrent zijne persoonlijke onderzoekingen naar de mogelijkheid van een koop. Over het tweede exemplaar van de Wajang Beber, dat zich in Djokja bevindt, kan misschien wel met kans op succes in onderhandeling getreden worden

Hiernaar zal een nader onderzoek ingesteld worden.

IX. 1. Mr. A. Neytzell de Wilde deelt mede, dat de termijn waarbinnen de antwoorden op de enquête der Hooger Onderwijs Commissie binnen moeten zijn, voor de inzenders in Indië reeds gesloten is en voor de inzenders in Holland met 1 Februari a.s. afloopen zal. Het aantal der binnengekomen antwoorden is naar sprekers oordeel geenszins onbevredigend. Op het resultaat der enquête hoopt spreker eerlang terug te komen, wanneer de bewerking van het antwoordenmateriaal zal zijn voltooid. (Zie Notulen 1920, register s.v. Hooger Onderwijs Commissie).

2. Biedt aan om qua lid van de „Commissie voor de Volkslectuur" in dat college de vraag te opperen of de thans in werking gestelde eigen drukkerij van die Commissie het Genootschap zou kunnen bijstaan in zijn nood ten gevolge van de ongunstige verhoudingen in het drukkersbedrijf, daar toch immers de aard van 's Genootschaps publicaties het verleenen van steun generzijds ten volle rechtvaardigt.

De vergadering waardeert dit aanbod en aanvaardt het gaarne.

3. Geeft in overweging om bij de publicatie van de aanwinsten der bibliotheek in de Notulen eene, zij het schetsmatige, indeeling in vakken toe te passen. Bij den toenemenden omvang dezer aanwinsten acht spreker de alphabetische opsomming minder bevredigend dan een zekere rubriceering.

Het denkbeeld heeft veel aantrekkelijks voor de vergadering, welke de zooeven benoemde commissie voor de jaarlijksche opname uitnoodigt, het in nadere overweging te nemen.

X. 1. De Heer Moll deelt mede dat einde December eenige effecten bij de Javasche Bank zijn beleend.

Deze maatregel, waarover de Directieleden voor zoover bereikbaar reeds telefonisch waren geraadpleegd, wordt gaarne goedgekeurd en bekrachtigd.

2. Demonstreert bij afwezigheid van den conservator, de volgende ethnografica: vlechtwerk van pandanvezel, afkomstig uit het gewest Benkoelen, geschenk van het lid J. L. Moens.

Twee poppen, een man en een vrouw, bestemd voor lijkverbrandingsdoeleinden, afkomstig van Lombok; geschenk van den heer C. E. Brugman.

Een blaaspijp afkomstig van Tasikmalaja voor behendigheidsspelen en jachtgebruik.

Ethnografische verzameling.

3. Vertoont eenige voorwerpen, ter inspectie ontvangen van den heer W. Bruinsma, t. w. een drietal gouden sieraden in fraai filigraanwerk uit Zuid-Celebes en eenige beschilderde klapperdop-potten van Bali.

Met dankzegging retourneeren.

XI. Ledenlijst.

1. Ontvangen werd het bericht van het overlijden van de buitengewone leden Th. E. Schreuel, Malang en van R. Hasan Djajadiningrat, Serang. (Zie ook hiervoren sub III, 3).

2. De Directie besluit op hun verzoek van de ledenlijst af te voeren:

a. de gewone leden:
Dr. J. A. Honing, Medan.
H. E. Steinmetz, Weltevreden.
Ir. F. W. Janssen, Semarang.
Mr. W. de Loos, Madioen.
M. A. van Roggen, Tjibeber.
W. van Rossem, Weltevreden.
P. A. Zorab, Keboemen.
A. de Vos, Soerabaja.
J. M. Wassink. Weltevreden.
Dr. A. A. L. Rutgers, Medan.
Jos. Zewald, Medan.

b. de buitengewone leden:
H. Mulder, Semarang.
F. Welter, Klaten.
Abdul Kadir, Weltevreden.
A. H. Sweys, Magelang.
J. Tolk, Blitar.
Mej. P. K. Erkelens, Semarang.
A. A. E. Buurman van Vreeden, Weltevreden.
J. Treep, Bandoeng.
W. H. Bethbeder, Madjalengka.
F. C. van Baak, Malang.
Mej. L. Dersjant, Fort de Kock.

3. De volgende benoemingen worden uitgesproken, respectievelijk bekrachtigd:

a. gewone leden:
Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart, employé Bank voor Indië, Weltevreden.
Th. A. Uljee, Ambtenaar Encycl. Bureau, Welt.
J. H. Ziesel, Hoofdambtenaar Volkslectuur, Welt.

O. von Heeringen, adm. ond. Tambi, Wonosobo.
Mevr. L. Mulder van Lennep, Weltevreden.
Khouw Kim An, oud-Mjoor der Chineezen, Welt.
F. Willemsz, gep. Kapitein O.L.I., Bandjarmasin.

b. buitengewone leden:
Lie Sim Tjoan, Kapitein der Chineezen, Padang.
Ngiso, employé K.P M. Weltevreden.
J. van der Heyden, teekenaar, Mr. Cornelis.
Raden Djojowinoto, onderw. H.I.S., Batang.
Aboebakar bin Hadji Hassan, Weltevreden.
Dr. G. Royer, Zendingsarts, Modjowarno.
R. Sarengat, ing. B.O.W. Weltevreden.
Abdoel Djalil, leerling P.H.S. Weltevreden.
J. U. van Keeken, gezaghebber B.B. Martapoera.
J. J. G. E. Rückert, Dir. Gem. Woningdienst. Semarang.

4. Wordt op verzoek van het buitengewone naar het gewone lidmaatschap overgeschreven:

Mr. Th. A. Fruin, Tegal.

Niets meer aan de orde zijnde, wordt de vergadering vervolgens door den Voorzitter gesloten.

Aldus goedgekeurd en gearresteerd in de Directie vergadering van 6 Juni 1921.

(w. g.) P. DE ROO DE LA FAILLE,
Voorzitter.

(w. g.) J. TH. MOLL,
Secretaris.

———

Notulen der Tweede Directie vergadering gehouden Maandag 4 April 1921.

Aanwezig de Directieleden: P. de Roo de la Faille, Voorzitter; R. A. Dr. H. Djajadiningrat; J. Th. Moll, Secretaris-thesaurier; Mr. A. Neytzell de Wilde, die eerst eenigen tijd na opening der vergadering verschijnt; R. A. Kern; A. van Lith en Dr. N. J. Krom.

Afwezig de Directieleden: Mr. K. F. Creutzberg, Ondervoorzitter, wegens ambtsbezigheden; J. P. Moquette, wegens ongesteldheid; Dr. B. J. O. Schrieke en A. G. Allart, wegens uitstedigheid.

I. 1. De vergadering openende richt de Voorzitter allereerst een woord van welkom tot de heeren Van Lith en Krom, van wie de eerste, hoewel sinds eenigen tijd deel uitmakend van de Directie, thans voor het eerst in de gelegenheid is de vergadering bij te wonen, terwijl het van laatstgenoemde wordt gewaardeerd, dat hij gedurende zijn zoo kort bezoek aan deze Kolonie nog een deel van zijnen zeer bezetten tijd wil wijden aan den Directie- en Conservatorsarbeid.

2. Vervolgens wijdt de Voorzitter een kort woord aan den vertrokken Gouverneur-Generaal, die in zijne hoedanigheid van Beschermheer van het Genootschap meermalen blijk heeft gegeven in zijnen arbeid belang te stellen, gelijk Zijne Excellentie ook in het algemeen den Wetenschappen en de Kunst een warm hart toedroeg en daarvan steeds getuigenis heeft afgelegd, hoezeer ook zijne landvoogdij door uitzonderlijke en moeilijke omstandigheden werd gekenmerkt.

Het zich hierbij aansluitend voorstel van den Voorzitter om, den tradities getrouw, het Beschermheerschap aan den nieuw opgetreden Landvoogd, Mr. D. Fock aan te bieden wordt bij acclamatie aangenomen.

3. De Nieuw Guinea expeditie onder kapitein van Overeem is beëindigd, zoo vervolgt de Voorzitter. Wij verheugen ons over hetgeen aan wetenschappelijke resultaten is bereikt alsook over de verkregen aanraking met den volksstam in het dal van de Generaal Swart-rivier. Ons Genootschap zal niet worden vergeten bij het vaststellen van de bestemming van den oogst aan ethnografica, die de expeditie heeft opgeleverd. Het kan ons slechts spijten, dat de Heer Jongejans, die de inzameling der volkenkundige voorwerpen heeft geleid, niet in de gelegenheid was om gevolg te geven aan onze uitnoodiging om deze vergadering bij te wonen en het een en ander mede te deelen omtrent zijne bevindingen op ethografisch gebied in Centraal Nieuw Guinea. De toezending der voor ons Museum bestemde ethnografica kan intusschen spoedig tegemoet worden gezien, zoodat in de eerst volgende vergadering, bij de demonstratie der voorwerpen zelve, op deze zeer gewaardeerde schenking kan worden teruggekomen.

II. De Voorzitter neemt in behandeling de navolgende ingekomen stukken:

1. Brief van den heer E. E. W. G. Schröder, dd. Taroentoeng 14 Januari 1921, ten geleide van een aantal ethnografica afkomstig van Noord Nieuw Guinea en uit de Bataklanden.

De voorwerpen zijn ter vergadering aanwezig en worden gaarne aanvaard voor de collectie. — Dankbetuiging zenden.

2. Brief van den Eersten Gouvernements Secretaris dd. Buitenzorg 26 Januari 1921 no. 302/III A1, houdende dat voor eene plaatsing in Gouvernements dienst van den Duitschen oud-kapitein Trautz geen gelegenheid bestaat. (zie Notulen 1920 p. 138 sub 5). — Voor kennisgeving aangenomen.

3. Mededeeling, dat Prof. Dr. N. J. Krom op 31 Januari 1921 is opgetreden als wd. Hoofd van den Oudheidkundigen Dienst. — Voor informatie aangenomen.

4. Gouvernements Besluit van 25 Januari j.l. No. 10, houdende financieele regelingen betreffende het Secretariaat van de Commissie tot voorbereiding van een Centraal Encyclopaedisch Instituut. — Voor kennisgeving aangenomen. (Zie Notulen 1920 p. 170).

5. Antwoord van den Aktuar der Akademie der Wissenschaften te Weenen dd. 10 December 1920, meldende dat het adres van het correspondeerend lid Dr. A. Ehrenfeld, wiens poststukken als onbestelbaar waren terugontvangen, ook aan genoemde Akademie niet bekend is.

Zendingen voorloopig aanhouden.

6. Offerte van de „Quellenforschung zur Geschichte der Technik und Industrie" (G. m. b. H.) te Berlijn dd. 20 December 1920 van een drietal oude prenten van Batavia.

Het Eerelid Dr. F. de Haan uitnoodigen wel van praeadvies te willen dienen.

7. Aanbieding door den Gedelegeerde van het Bestuur van de Vereeniging Ned. Ind. Jaarbeurs, den heer Krol, dd. Bandoeng 31 Januari 1921 No. 482-9-1 van de Gedenkpenning der eerste Jaarbeurs.

Numismatische verzameling. — Dankbetuiging zenden.

8. Aanbieding door den heer Fortgens dd. 18 Januari 1921 No. 38/P van eenige ambtelijke brieven betreffende den afstand in beheer van de oude Sultanaatsarchieven van Ternate. — Informatie. — Eenen ander was reeds bekend (zie Notulen 24-1-21 sub III, 18); zie voorts beneden sub 38.

9. Brief van Prof. Dr. N. J. Krom dd. Weltevreden 3 Februari jl. ter aanvaarding van den hem aangeboden directiezetel en het Conservatorschap der Archaeologische en Historische verzamelingen. — Informatie.

10. Renvooi van den Directeur van O. en E. dd. 3 Februari jl. No. 5085/Z, houdende mededeeling van den heer Middelkoop, dat het Papoeasche godenbeeld, bedoeld in Notulen 1920 p. 161 sub 17 inmiddels te loor is gegaan. — Met leedwezen vernomen.

11. Verzoek van het correspondeerend lid Prof. A. Cabaton te Parijs dd. 31 December 1920 om toezending van de Maleische vertaling ,,Pikiran R. A. Kartini".

Dit verzoek is bereids met ondersteuning overgebracht aan de Commissie voor de Volkslectuur, die eene Maleische uitgave van Kartini's brieven voorbereidt.

12 en 13. Twee brieven van den vertegenwoordiger in Holland, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel ddis. 4 en 28 December 1920, betreffende de wijze van distributie van de nieuwe Pararaton editie. Overeenkomstig het door Prof. van Ronkel geopperde denkbeeld, was dezerzijds reeds in Januari aan den uitgever geschreven, de toezending aan de rechthebbenden in Europa rechtstreeks door den drukker te doen geschieden.

14 en 15. Missieven van den Assistent Resident van Wonosobo ddis. 20 Januari No. 416/10 en 4 Februari No. 776/10 nopens een door ZEGestr. toegezonden bronsje, opgegraven in de dessa Kertek. Het stuk is inmiddels aangekomen en wordt door den Conservator gedemonstreerd. Het is een zeer belangrijke vondst nl.: een voorstelling van Çiwa en Parwati, beide vierarmig, gezamenlijk gezeten op een troon, ieder op een lotuskussen. Voor elk der beide figuren is het hen vergezellend dierattribuut op den grond gezeten, gewerkt op kleine uitsteeksels aan de onderzijde van het voetstuk. Boven een der figuren ontbreekt de aan het achtervlak bevestigd geweest zijnde pajong. Tusschen de beide figuren in vertoont het brons een vlammend juweel, een Boeddhistisch symbool, dat dit bronsje tot een unicum onder de' vondsten hier te lande stempelt. De maten zijn: lengte voetstuk 21,4 cM. breedte voetstuk 8,8 cM., hoogte tot de top van de pajong 19,7 cM., hoogte der figuren (met lotoskussen) 10,5 cM.

Aankoopen voor de archaeologische verzameling voor *f* 100.— Voor de toezending van dit bedrag aan den rechthebbende zal de welwillende medewerking van den Assistent Resident van Wonosobo worden ingeroepen.

16. Schrijven van den heer J. A. Wasterval, te voren

Gezaghebber B. B. te Hollandia, Noord Nieuw Guinea.

De heer Wasterval biedt eene collectie ethnografica aan, onder voorwaarde, dat de door hem gemaakte onkosten worden vergoed en de dubbelen door het Genootschap worden opgezonden naar Nederland.

De collectie is inmiddels aangekomen, met de gewaardeerde hulp van den heer Wasterval ontpakt, en gedeeltelijk ter vergadering aanwezig.

De omschrijving en het onderzoek hebben voortgang; na voltooing daarvan zal de thans afwezige conservator nader rapport terzake uitbrengen.

17. Verzoek van den heer W. F. Stutterheim te Voorschoten dd. 10 Januari jl. om in zijn hoedanigheid van candidaat in de Oostersche Letteren, aangewezen om t.z.t. geplaatst te worden als ambtenaar bij den Oudheidkundigen Dienst in Indië, eenige archaeologische publicaties van het Genootschap ten geschenke te mogen ontvangen.

Toegestaan na toelichting en op voorspraak van Prof. Krom, die verzoekers studiën leidt.

18. Brief van den Vertegenwoordiger, den heer P. V. van Stein Callenfels dd. Weltevreden 14 Februari 1921. De heer Callenfels gevoelt zich verbaasd en is onaangenaam getroffen door het feit, dat op zijn artikel „De historische Aji Saka" voorkomende in de 5e aflevering van deel 59 T. B. G. K. W. zonder zijn voorkennis een redactioneele noot van critische strekking is geplaatst.

Waar het ten allen tijde aan een lid der redactiecommissie vrij staat onder eigen naam in een afzonderlijk artikel blijk te geven van zijn afwijkende meening inzake een in het Tijdschrift gepubliceerd stuk, acht de heer Callenfels het in het belang van 's Genootschaps publicaties, dat in principe wordt aangenomen, dat er buiten voorkennis van den auteur door de Redactiecommissie in noten of naschriften geen critiek zal worden uitgeoefend.

De Directie kan zich zoowel met het betoog als met de conclusie van den heer van Stein Callenfels vereenigen. Prof.

Krom merkt in dezen samenhang op, dat bij de publicatie van de afwijkende meeningen van den heer Wenniker en den redacteur van Hinloopen Labberton (T. B. G. deel 51 afl. 5 Pag. 431 sqq.) de Directie reeds in principe heeft uitgemaakt, dat in zulke gevallen overleg met den schrijver moet plaats hebben.

De Directie noodigt de Redactiecommissie uit om, mede in verband met dit praecedent en de bestaande usance, het overeenkomstige, door den heer Callenfels bedoelde principe doorloopend toe te passen.

19. Brief van den heer P. de Kat Angelino dd. Bangli 4 Februari 1921, ten geleide van een tijdschriftartikel getiteld „De Léak op Bali". — Redactiecommissie.

Tevens stelt de heer de Kat Angelino in uitzicht een uitvoerige studie over de ambachtslieden, de zg. pandé's, op datzelfde eiland. De voltooiing daarvan zal nog eenigen tijd vorderen. — Na aankomst over de wijze van uitgeven oordeelen.

20. Uitnoodiging van The Second International Congress of Eugenics, New York City, N.Y. U. S. A. tot het zenden van een of meer vertegenwoordigers naar genoemd congres in September van dit jaar.

De Directie verkeert niet in de mogelijkheid aan deze uitnoodiging gevolg te geven. Omtrent toezending van de publicaties van genoemd congres zal met het bestuur daarvan in overleg worden getreden.

21. Brief van het Hoofd van het Geographical Institute of the Royal University of Debreczen (Hongarije), houdende verzoek om steun in den materieelen nood zijn erstudenten.

De Directie acht het onmogelijk op dit verzoek in te gaan.

22. Antwoord van Mejuffrouw Tyra de Kleen dd. Soekaboemi 18 Febr. 1921 op de vraag der Directie naar hare voorwaarden van verkoop der Pedanda teekeningen (zie Notulen hierboven p. 21-22).

Garanten voor deze uitgave zijn nog niet gevonden. De financieele gevolgen eener publicatie door het Genootschap zelf, maken het onmogelijk om zelfstandig tot de uitgifte over te gaan (vergelijk ook Notulen 6 Juni sub III 7).

23. Couvert houdende 1 Darlehnskassenschein van M 1, dd. Berlijn 1 Maart 1920.

Muntenverzameling; dit geschenk is vermoedelijk afkomstig van den heer Versnel (zie beneden sub 28).

24. Renvooi van het waarnemend Hoofd van den Oudheidkundigen Dienst dd. 8 Maart 1921, no. 2104, houdende eene aanbieding ten verkoop van een stel gamelaninstrumenten en wajangpoppen.

Op advies van den Conservator, Dr. Schrieke, besluit de Directie niet op de offerte in te gaan.

25. Circulaire van het Java Instituut, waarin wordt verzocht om opgave van voorwerpen, die eventueel zouden kunnen worden afgestaan voor de tentoonstelling van houtsnijwerk, die zal worden verbonden aan het in Juni a. s. te houden congres van genoemd Instituut te Bandoeng.

Dr. Djajadiningrat, die in het Bestuur van het Java Instituut zitting heeft, licht een en ander nader toe, waarop de Directie besluit, dat uit hoofde van het beoogde doel geen bezwaar bestaat tegen afstand in bruikleen van die voorwerpen, waarvan redelijkerwijze kan worden verwacht, dat zij bij zorgvuldige verpakking geen schade zullen lijden. De voorwaarden, waarop de voorwerpen ditmaal zullen worden uitgeleend zijn: 1. verpakking en transport ten genoege van den Conservator; 2. verzekering tegen een door den Conservator vast te stellen bedrag; 3. aansprakelijkheid van het Java Instituut voor alle onkosten en voor vergoeding van alle eventueele schade; 4. de voorwerpen zullen niet langer dan strikt noodig is het Museum verlaten.

De regeling van een en ander alsmede de keuze der voorwerpen wordt aan den Conservator opgedragen.

26. Brief van de Firma Albrecht & Co. dd. 24 Februari 1921 betreffende de prijsnoteering voor het drukken van het Tijdschrift.

De Voorzitter en de Secretaris worden gemachtigd om over de gedane offerte nader met de firma Albrecht te onderhandelen en voor het volgende deel van het Tijdschrift een zoo gunstig mogelijken prijs per vel overeen te komen.

27. Verzoek van den heer G. Coedès, Hoofdbibliothecaris van den Vajiranana National Library te Bangkok, dd. 3 Februari 1921 om inlichtingen betreffende een in 1918 geëxpedieerde groote zending edita, welke nimmer te Bangkok is ontvangen.

Navraag doen zoo mogelijk bij de betrokken stoomvaart mij. en bij ongunstigen uitslag den heer Coedès voorstellen een duplicaatzending te sturen tegen halven prijs.

28. Aankondiging door den heer J. Versnel, ddo. Neukölln 17 Januari 1921 van eenige, door tusschenkomst van de Twentsche Bank te Amsterdam op te zenden Duitsche bankbiljetten. Deze zending van genoemde bank dd. 14 Februari 1921 is inmiddels ontvangen.

Muntenverzameling; dankbetuiging zenden (zie boven sub 23).

29. Renvooi van den Directeur van O. en E. dd. 24 Februari 1921 no. 7394 V waarbij advies gevraagd wordt over de door het waarnemend Hoofd van den Oudheidkundigen Dienst voorgestelde distributie der 14 beschikbare exemplaren van de nieuwe Boroboedoer-monografie.

De Directie betreurt het dat slechts 14 exemplaren beschikbaar zijn. De door Prof. Krom voorgestelde verdeeling wijkt af van die, welke de Directie in haren brief van 1 Januari 1912 no. 15 in overweging gaf.

Deze afwijkingen zijn over het geheel volkomen gemotiveerd door het veranderen der omstandigheden. Slechts aan 2 exemplaren zou de Directie zoo mogelijk een andere bestemming gegeven willen zien, dan de thans voorgestelde.

Vooreerst wordt de Boekerij der Algemeene Secretarie te

Buitenzorg noode op de lijst gemist, aangezien thans op die plaats, welke toch een centrum van Regeering en intellectueel verkeer ook met buitenlanders is, geen enkel exemplaar beschikbaar zou zijn, zij het voor het beperkte publiek, dat zich toegang tot genoemde bibliotheek pleegt te kunnen verschaffen. Waar daarentegen te Batavia 3 exemplaren aanwezig zouden zijn, te weten aan het Departement van O. en E., aan het Bureau van den Oudheidkundigen Dienst en in de boekerij van ons Genootschap, ziet de Directie zich gedwongen voor te stellen het eerstbedoelde exemplaar van bestemming te doen veranderen.

Wijders meent de Directie, dat voor zooveel China betreft, Peking eerder in aanmerking dient te komen, dan het feitelijk buiten China gelegen, uit archaeologisch oogpunt niet van belang zijnde Hongkong.

Prof. Krom kan zich geheel met het bovenstaande vereenigen.

30. Brief van den WEerw. Heer C. Gabriel dd. Sipoholon 19 Februari 1921 betreffende een schetskaart bij de Barita ni Bondjol. (Vgl. Notulen 1920 p. 114 en 24 Jan. '21 sub III 21).

De heeren Djajadiningrat en van Lith verklaren zich bereid ter zake het noodige te verrichten.

31 en 32. Twee brieven van het Handelsmuseum te Weenen ddis. 13 en 15 Januari 1921.

De leiders van dit lichaam verklaren, als ruilobject voor dzz. publicaties tengevolge van de tijdsomstandigheden niets anders aan te bieden te hebben dan een weekblad getiteld „Das Handelsmuseum" en verzoeken nochtans op de ruillijst te worden gehandhaafd.

De Directie besluit voorloopig het Handelsmuseum niet van de ruillijst af te voeren, en deze questie in het algemeen nader onder het oog te zien in verband met de voorgenomen algemeene herziening van de ruillijst (zie Notulen 1920 pag. 152 sub 3).

In het belang eener vlotte afdoening dezer nog steeds hangende aangelegenheid wordt besloten, den Voorzitter en

den Secretaris-thesauvrier te machtigen, de herziening der ruillijst in overleg met den Bibliothecaris tot stand te brengen, daarbij tevens te rade gaande met de zoo noodzakelijke zuinigheidsoverwegingen.

33. Antwoord van den Inspecteur der Artillerie dd. Bandoeng 2 Maart 1921 no. 584 137 op dzz. verzoek tot kostelooze herstelling resp. vernieuwing van de affuiten der Bandjermasinsche vuurmonden, opgesteld op het vóórerf.

Het Hoofd van het Wapen vindt geen vrijheid op bedoeld verzoek in te gaan en verwijst de Directie naar den Directeur van den Artillerie Constructiewinkel te Soerabaja, die gerechtigd is om ten behoeve van particuliere instellingen werkzaamheden als de onderwerpelijke te verrichten tegen betaling van het kostende.

Nadere inlichtingen vragen aan genoemden Direcreur, ook omtrent de vermoedelijke kosten.

34. Aanbod door Jhr. B.C.M.M. van Suchtelen dd. Djambi 21 Februari 1921 van een model van een huis uit de Djoedjoehanstreek gelegen aan een zijrivier van de Batang Hari.

Overeenkomstig advies van den heer Schwartz is bereids onder toezending van vlagadressen om opzending verzocht. Het stuk is inmiddels nog niet aangekomen.

35. Missieve van den Hoofdinspecteur, Hoofd van den Burgelijken Geneeskundigen Dienst dd. 9 Maart 1921 no. 3044 waarbij wordt overgelegd een verzoek van den heer Vincent J. Creguer te Nelson, New-Zealand, gericht tot den Gouverneur Generaal, om naaktfotografiën van mannen, vrouwen en kinderen van verschillende stammen in Ned. Indië in het belang van ZEd's anthropologische en anthropometrische studiën.

De Directie is niet in staat een serie fotografiën, die ook maar eenigszins een systematisch geheel vormt te produceeren en besluit daarom den Hoofdinspecteur van den B. G. D. onder aanbieding van de hier beschikbaren bibliografische gegevens over dit onderwerp; te verwijzen naar het Koloniaal Instituut te Amsterdam.

36. Aanbieding door den Directeur der Middelbare Koloniale Landbouwschool te Deventer dd. 3 Februari 1921 van de bijna volledige jaargangen van de „Orang Peladang" en verzoek om toezending van 's Genootschaps publicaties.

Bibliotheek. Dankbetuiging zenden. De Middelbare Kol. Landbouwschool komt bereids voor op onze verzendingslijsten.

37. Sollicitatie, ongedateerd, van den heer Alois Pachernegg, Direkteur van de Muziekschool te Leoben in Stiermarken, dirigent en componist, naar eene betrekking of eventueel een tijdelijk engagement hier te lande.

Doorzenden aan het Bestuur van het Muziek- en Tooneelverbond hier ter stede. Deze doorzending berichten aan den heer Pachernegg.

38. Renvooi van den Directeur van O. en E. dd. 4 Maart 1921 no. 167/1L, waarbij wordt aangeboden een missieve van den Resident van Ternate meldende de opzending der archieven van het Sultanaat (zie Notulen 24 Januari 1921 sub III 18).

De zending is hier nog niet ontvangen.

39. Brief van het buitengewoon lid L. C. Heyting, Controleur van Tabanan dd. 15 Maart 1921 betreffende eenige door hem in zijn ressort opgespoorde koperen platen met o.a. oud-Balische en oud-Javaansche oorkonden, waarop de jaartallen 839, 1031 en 1103 Çaka staan vermeld, onderscheidenlijk van Çri Çuradhipa en Aji Jayapangus.

Met belangstelling kennisgenomen. De heer Heyting blijkt zich bereids met den heer van Stein Callenfels in verbinding te hebben gesteld. (zie Notulen 24 Jan. sub VI, 3).

40. Missieve van den Directeur van O. en E. dd. 26 Maart 1921 no. 11197/V, waarbij aan de Directie wordt aangeboden een kort verslag van de studiereis, ondernomen met gouvernements subsidie, door Dr. Alb. C. Kruyt (zie Notulen 1919 pag. 143 sub 2).

Met belangstelling kennis genomen. De Directie spreekt de

hoop uit dat 's Genootschaps publicaties de primeur zullen erlangen, althans van een deel der resultaten van Dr. Kruyt's onderzoekingen.

41. Brief van den heer J. F. H. A. Later dd. Mr. Cornelis 31 Maart 1921.

De heer Later verklaart niet accoord te kunnen gaan met het uitstel dat de publicatie van zijn studie over de Geschiedenis van de Inlandsche Pers als no. 3 van de Populair Wetenschappelijke Serie lijdt (zie Notulen 1920 pag. 149 sub VI 3). Indien het tijdstip waarop genoemde studie zal worden gedrukt niet per ommegaande kan worden opgegeven, verzoekt de heer Later het manuscript te retourneeren.

Bij de bespreking van dit schrijven blijkt, dat aan het verzoek om onverwijld uitsluitsel onmogelijk kan worden voldaan, zulks in verband met de financiëele situatie en de noodzakelijke voortzetting ook der serie Verhandelingen, etc. De Directie is derhalve tot haar leedwezen genoodzaakt het manuscript wederom ter beschikking van den schrijver te stellen.

42 en 43. Twee brieven van den vertegenwoordiger in Holland, Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel, ddis 19 en 31 Januari jl. betreffende een, door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam namens de „nationale groep" der bij de Union Académique Internationale aangesloten Genootschappen middels het Secretariaat der Union ingediend voorstel inzake eene publicatie nopens het Adatrecht van Indonesië, van welk voorstel een exemplaar in druk mede wordt overgelegd.

„Ter conferentie te Brussel in 1920, waar 15 landen vertegenwoordigd waren," aldus schrijft Prof. van Ronkel, „vond het voorstel om een woordenboek van Indonesische Adatrechtstermen met steun der Koloniale Regeeringen samen te stellen veel instemming en werd besloten om in het volgende jaar op de zaak terug te komen, nadat aan de betrokken Regeeringen om steun zou zijn gevraagd. Aan de Ned. Ind. Regeering werd verzocht de onderneming met ƒ 5000.— te steunen, welk verzoek uit overwegingen van zuinigheid is afgewezen.

„Thans is het denkbeeld gerezen (1) de geraamde som ad ƒ 12000.— bijeen te doen brengen door vijf buitenlandsche koloniale mogendheden voor de eene helft en door de ter vergadering vertegenwoordigde genootschappen voor de wederhelft; aan elk der besturen zal dus gevraagd worden om eene subsidie van ƒ1500.— in eens, welke vraag hierbij wordt overgebracht".

Het gedrukte voorstel bevat de uitwerking van het in 1920 besproken denkbeeld en beoogt (a) het verzamelen van authentiek adatrechtelijk materiaal over het geheele Indonesische gebied en de verwerking daarvan door een centraal comité; (b) het samenstellen van een lijst van technische termen ; (c) het systematisch verzamelen van vorstenbesluiten, dorpsverordeningen, enz. (d) het drukken en uitgeven van een systematische vertaling in het Fransch of Engelsch van hetgeen in andere talen, Nederlandsch, Spaansch, Portugeesch, Japanneesch, etc. over Indonesisch Adatrecht is gepubliceerd.

Naar het inzicht der Directie moet uit het voorstel en het daartoe geleid hebbende betoog worden geconcludeerd, dat in eersten aanleg wordt beoogd het uitbouwen van de Nederlandsche Commissie voor het Adatrecht tot een internationaal lichaam en het publiceeren van een Adatrechtswoordenboek (zie het zooeven sub (b) genoemde) voor geheel het Indonesische gebied, als resultaat dezer internationaliseering.

De zich ontspinnende gedachtenwisseling voert de Directie tot de slotsom, dat de urgentie van bovenbedoelde publicatie niet overtuigend is aangetoond. Immers, zoo meent men, door de omstandigheid, dat zoo belangrijke adatrechtelijke publicaties in de Nederlandsche taal reeds zijn verschenen en nog steeds worden voortgezet, wordt de behoefte aan een dergelijk woordenboek aanzienlijk verminderd. Moge de publicatie in het Fransch of Engelsch het voordeel eener grooter toegankelijkheid bieden, zij die zich ernstig met Indonesisch Adatrechtstudiën occupeeren, worden

1). Sc. Bij de Nederlandsche groep, van welke ook het oorspronkelijke voorstel was uitgegaan.

blijkens de ervaring meerendeels in staat bevonden van de Hollandsche geschriften op dit gebied kennis te nemen. Een tweede overweging, die de Directie huiverig maakt om de toezegging van een subsidie ad ƒ 1500.— te doen, is van financiëelen aard. Nog steeds wacht men op de beslissing der Regeering inzake subsidieverhooging; nog steeds is men gedwongen de grootst mogelijke zuinigheid te betrachten, zoodat alles bijeen genomen, een uitgave van ƒ 1500.— voor het onderwerpelijk doel niet verantwoord wordt geacht.

Zulks aan Prof. van Ronkel als vertegenwoordiger der Directie in de Nederlandsche groep mededeelen, onder toevoeging van het verzoek om van de verdere ontwikkeling dezer aangelegenheid op de hoogte te worden gehouden. (1)

44. Verzoek van de betrokken Commissie van het 4e congres van de Far Eastern Association of Tropical Medicine, voorgezeten door het lid Dr. von Römer, om vergunning een aantal in de boekerij aanwezige medische drukken van Batavia, benevens eenige platen van Rach, te mogen exposeeren op de aan het Congres te verbinden tentoonstelling. — Toegestaan.

45. Voorstel van het lid Dr. L. S. A. M. von Römer om eenige door hem gespecificeerde bijdragen uit 's Genootschaps oudste Verhandelingen, welke uit het oogpunt van historia medica van belang zijn, ter gelegenheid van het onder 44 genoemde Congres te doen herdrukken. Dr. von Römer stelt zich beschikbaar voor de bewerking en eventueele annoteering, alsook voor het schrijven van een inleiding.

De gevraagde vergunning tot herdruk wordt gaarne verleend. De Directie, die het denkbeeld zeer toejuicht, besluit om zooveel mogelijk medewerking en steun voor dezen herdruk te verleenen, waarbij uiteraard uitdrukkelijk van de herkomst dezer opstellen zal moeten blijken, doch vindt geen vrijheid om fondsen voor de uitvoering van dit plan beschikbaar te stellen, eerstens wijl de algemeene financiëele toestand zulks niet gedoogt en voorts wijl het specifiek geneeskundig

1). Zie Notulen 21 Sept. 1921 sub II 6.

karakter dezer onderneming de urgentie daarvan voor het Genootschap achterstelt bij andere herdrukken, die nog altijd niet ter perse gelegd kunnen worden.

RONDVRAAG.

III. 1. Dr. Krom legt over een exemplaar van de door hem bewerkte nieuwe editie van Brandes' Pararaton-uitgaaf.

De Voorzitter vertolkt de voldoening der Directie over het tot stand komen van dezen herdruk.

De oplage, gedrukt in Holland (zie Notulen 1920 pag. 7 sub 4 en voorts register s.v. Pararaton), is nog niet hier aangekomen.

2. Legt over een tweetal geschenken van het lid den heer J. L. Moens nl. (a) een kinder opschik, zijnde eene miniatuur voorstelling in zilver van pelèn (lingga) met bijbehoorende kontolan, opgegraven in de doekoe Tjandi nabij Barat (Madioen) en voorts (b) twee bronzen schapenbellen, opgegraven in het Tenggergebergte. — Inmiddels in de Archaeologische verzameling op genomen.

3. Demonstreert eene nieuwelings door den Oudheidkundigen Dienst ontvangen vondst, afkomstig uit praehistorische graven, welke door den heer Ir. S. V. Joekes zijn ontdekt tusschen de dessa's Garahan en Mrawan (Besoeki), bestaande in twee snoeren van groote kralen. Te zijner tijd zal van wege den Oudheidkundigen Dienst nader op deze vondst worden teruggekomen. [1]) — De voorwerpen opnemen in de Archaeologische verzameling.

4. Deelt mede, dat van den heer F. A. van Zwijndrecht ten behoeve van de historische verzameling in bruikleen zijn ontvangen twee fraaie Compagnieskisten en een secretaire. — Dankbetuiging zenden.

---

1) Oudheidkundig verslag 1921 afl. 1, nu 1e kwartaal.

5. Deelt mede, dat de familie van den Broeke zich bereid heeft verklaard, een zuil, afkomstig van Banda Neira, met Hollandsche en Portugeesche inscripties aan het Genootschap af te staan voor de historische verzameling. Het stuk moet bereids van Banda onderweg zijn. — Aankomst afwachten; daarna betuiging van erkentelijkheid zenden.

IV. De Heer Kern toont naar aanleiding van hetgeen ter vorige vergadering is te doen geweest over de wajang Beber (zie boven p. 23) eenige foto's van het door hem in T. B. G. K. W. dl 51 (1909). p. 338-356 beschreven exemplaar van dit stuk, benevens een overdruk van Dr. Hazeu's artikel in het Int. Archiv für Ethnographie Dl. XVI (1904) p. 128-135 sqq. over het Wonosarische exemplaar, met de daarbij behoorende illustraties. Deze reproducties doen zien, dat het Wonosarische stuk zich bij de opname in betere conditie scheen te bevinden, terwijl daarentegen in artistieke waarde de schilderingen van Patjitan superieur lijken boven het andere exemplaar.

Schijnt de kans op het verwerven van de Patjitansche Wajang Beber voor de naaste toekomst vrijwel uitgesloten, de heer Moll kan mededeelen, dat Dr. Schrieke hem dezer dagen telefonisch van uit Djokja heeft bericht, dat de vooruitzichten voor aankoop van het Wonosarische stuk minder hopeloos zijn. Juist dezer dagen stelt de heer Schrieke zich met de belanghebbenden in verbinding, waarbij hij ook den huidigen staat van het stuk zal opnemen. De Directie besluit zich, indien inderdaad een kans tot koopen wordt geboden, eenige financieele opoffering te getroosten, zulks uit hoofde van de bijzondere belangrijkheid dezer Wajang.

V. 1. Dr. Djajadiningrat doet verslag van zijn onderzoek van de nalatenschap-Wilkens. (Zie Notulen 1920 blz. 166).

Gebleken is, dat het Genootschap inderdaad reeds een exemplaar van het manuscript van diens Woordenboek bezit, zoodat thans de vraag moet worden beantwoord — zulks in overeenstemming met de wenschen van den schenker —

aan welke instelling het nu ontvangen afschrift zal zijn toe te zenden. Na eenige gedachtenwisseling wordt besloten, zich allereerst te wenden tot de Koloniale Bibliotheek te 's Gravenhage, en wel door bemiddeling van den vertegenwoordiger in Holland, Prof. v. Ronkel.

2. Stelt, voor de door het vertrek van den heer Dr. Rinkes opengevallen plaats in de jury van de loopende prijsvraag betreffende de Soendaneesche dialecten te doen vervullen door het Directielid, den heer R. A. Kern. — Conform besloten.

VI. Mr. Neytzell de Wilde deelt mede, dat ook den laatsten tijd nog eenige antwoorden op de enquête der Hooger Onderwijs Commissie zijn binnengekomen, ook uit Nederland. Inmiddels is de termijn voor de beantwoording gesloten en is een aanvang gemaakt met de verwerking van het vergaarde materiaal, waarvan de omvang de verwachtingen geenszins heeft teleurgesteld, veeleer overtroffen. Ter volgende vergadering hoopt spreker in voorloopigen zin verslag van een en ander te kunnen uitbrengen.

VII. 1. De heer Moll deelt mede, dat het commissoriaal onderzoek van de verzamelingen en de kasopneming nog niet plaats hebben kunnen vinden, wegens uitstedigheid resp. ongesteldheid van verschillende commissieleden en conservatoren.

2. Deelt mede, dat de bibliotheek het verlies heeft te boeken van den Assistent C. E. du Perron Jr. die met 1 Maart eervol ontslag heeft gekregen wegens zijn aanstaand vertrek naar Europa. Hij is per 1 April vervangen door Mej. van Marle.

De bureau-assistente Mej. K. Verkouteren heeft tegen 1 Mei ontslag verzocht, eveneens om kort daarop naar Europa te gaan. Ook dit ontslag zal eervol worden verleend. In overleg met den Voorzitter heeft spreker een opvolgster

gevonden in Mej. J. Termijtelen, die met ingang van 1 April is opgetreden, ten einde een maand met haar voorgangster samen te werken, in welke periode tevens eenige interne bezigheden van omvangrijken aard zullen kunnen worden afgedaan.

3. Spreker is dezer dagen in relatie gekomen met het lid den heer Schoemaker te Bandoeng, die zich aanbood voor het houden van een lezing met lichtbeelden over de ontwikkeling van de Hindoesche bouw- en beeldhouwkunst, t. w. in Britsch Indië. Een datum is door den heer Schoemaker nog niet definitief voorgesteld kunnen worden in verband met verschillende omstandigheden.

Besloten wordt om, tegen dat het tot het houden der lezing komen zal, de mogelijkheid te overwegen, den N. I. Kunstkring alhier voor de zaak te interesseeren, eerstens om de meerdere kans op bevredigende opkomst van het publiek, en verder om de moeilijkheden en de kosten van het inhuren van stoelen te kunnen ontgaan, wijl immers de lezing in dat geval wellicht zou kunnen plaats hebben in het Kunstkring-gebouw, waar stoelen aanwezig zijn.

4. In ambtelijke hoedanigheid heeft spreker kennis gekregen van een geschil onder de Chineezen te Tjiandjoer, gerezen over eene zuiver godsdienstige questie betreffende de vóórmuur van den Toa Peh Kong-tempel ter plaatse. Door bemiddeling van sprekers collega, den heer J. Snellen van Vollenhoven is eene schikking getroffen; uit diens desbetreffend rapport doet spreker eenige mededeelingen, de publicatie daarvan als bijlage III dezer Notulen aanbevelend. — Conform.

De reden waarom spreker van dit voorval melding maakt is, dat dergelijke geschillen den laatsten tijd al zéér weinig meer voorkomen, laat staan, dat zij zoo hoog loopen, dat zij niet op de, met den Chineeschen volksaard bij uitstek strookende wijze bij onderlinge schikking en buiten de overheid om kunnen worden opgelost.

VIII. De rondvraag sluitende komt de Voorzitter terug op de questie van de benoeming van een Gouvernementsambtenaar tot Museum-directeur, waarvoor uiteraard allereerst een ethnograaf in aanmerking zou dienen te komen. Hoewel nog niet met zekerheid kan worden gezegd of de desbetreffende post op de begrooting voor 1922 door de Regeering zal worden gehandhaafd (zie Notulen 1920, p. 111 sub IV), heeft spreker in verband met de te voorziene zéér groote moeilijkheden bij het vinden van een geschikten persoon, gemeend een hem persoonlijk bekenden candidaat h. t. l. ter zake te moeten polsen. Deze heer, een verdienstelijk Controleur B. B., die den Directieleden uit zijne publicaties in ons Tijdschrift, in de Koloniale Studiën en elders bekend is, zal eerlang met verlof naar Holland gaan. Hij heeft zich tegenover spreker bereid verklaard om zich zijn verlofstijd ten nutte te maken voor studie in ethnografische richting en is zoowel door zijn persoonlijke voorliefde voor dit vak, alsook om andere redenen in het algemeen niet ongeneigd de betrekking van Museum-directeur aan te nemen. Spreker meent den persoon in questie warm te kunnen aanbevelen als een ijverig, voortvarend, sérieus man, die bovendien het voordeel biedt van door zijn jarenlange bestuurspraktijk Indië, een deel van zijn volken en talen reeds van nabij te kennen.

De vergadering zegt den Voorzitter dank voor zijne bemoeiingen ten deze en noodigt hem uit, om bij het aanstaand bezoek van den bedoelden candidaat aan Batavia een en ander nader met hem te bespreken uiteraard voorloopig in niet bindenden zin, mede met het oog op de begrootingsbeslommeringen. In verband met het in Januari tot de heeren Hazeu, Snouck Hurgronje en Steinmetz gerichte verzoek om medewerking bij de personeelsvoorziening, zullen na afloop van dit mondeling overleg ook deze hoogleeraren in kennis moeten worden gesteld met de mogelijkheid van deze candidatuur, met het verzoek dezen heer eventueel bij zijne studiën en verdere voorbereidingen in Holland behulpzaam te willen zijn.

IX. Ledenlijst:

Overleden:

R. Hasan Djajadiningrat, Serang.
M. van Yzeren, Hongkong.

Op hun verzoek worden van de ledenlijst afgevoerd.

a) De gewone leden:
J. F. L. Blankenberg, Weltevreden.
J. Hulshoff Pol, Weltevreden.
D. M. Keulemans, Soerabaja.
J. Crosby, Weltevreden.
G. Liebl, Bloemendaal.
P. G. J. Muller, Medan.
J. van den Ende, Makasser.

b) De buitengewone leden:
R. Achmad, Weltevreden.
R. Napis, Weltevreden.
F. G. van Delden, Bandoeng.
P. J. Ott de Vries, Den Haag.

c) De Nederlandsche Handel Maatschappij, Factorij Batavia is bereid bevonden het lidmaatschap te aanvaarden tegen eene jaarlijksche contributie van f 500.— Bij het uitspreken der benoeming betuigt dezer Directie hare bijzondere waardeering voor dit bewijs van belangstelling.

Voorts worden de volgende benoemingen uitgesproken, respectievelijk bekrachtigd;

e) Gewone leden:
Waldemar Freundlich, Koopman, Soerabaja.
G. A. Hogenraad, Mijn-ingenieur, Weltevreden.
C. de Vries, 1e luitenant der Infanterie, Mr. Cornelis.
Soebono, Djokja.
F. H. Bakker, Ingenieur, Weltevreden.
Mevr. J. Schüffner- van Vollenhove, Brastoli.

G. Nieuwenhuys, Hoofd-administrateur T. M. Arendsburg. Soengei Bras.

J. Kenswil, Ambt. t. besch. Dept. v. Financiën, Weltevr.

J. A. Josephas Jitta, Ingenieur, Weltevreden.

J. Beumer, Hoofd der Christ. Holl.-Jav. School te Klaten.

Boediardjo, Inspecteur H. I. Onderwijs, Malang.

d) Buitengewone leden:

Mohamed Salim, Ass. Demang a.d. Bestuursschool, Weltevreden.

Bureau van den Onderwijsraad, Weltevreden.

F. L. P. G. Fournier, Ingenieur P. T. T., Weltevreden.

A. Doup, Luitenant der Administratie, Weltevreden.

H. van Velthuyzen, Directeur N. V. „Papyrus", Weltevr.

Soetan Toemanggoeng, Wedana t. b. v. d. Adv. v. Inlandsche Zaken, Weltevreden.

Inggris, Cursist, Weltevreden.

Asadori Kato, Journalist, Weltevreden.

A. J. Stameshaus, Weltevreden.

Moerasdinoto, Bodjonegoro.

W. K. O. van Dijck, Weltevreden.

Kim Siang Oei, Benkoelen.

Mej. E. C. J. van Geuns, Bandoeng.

A. Defais, koopman, Weltevreden.

e). Op verzoek overgeschreven van het buitengewone naar het gewone lidmaatschap:

J. F. E. Willemsz, Gep. Kapitein. O. I. L. Bandjermasin.

Niets meer aan de orde zijnde wordt vervolgens de vergadering door den Voorzitter gesloten.

Aldus goedgekeurd en gearresteerd in de Directie vergadering van den 6en Juni 1921.

(w. g.) P. DE ROO DE LA FAILLE
Voorzitter.
J. TH. MOLL, *Secretaris*.

ONDERAFDEELING LANDAK.

Toespraak, gehouden door een Dajakschen „toekang bitjara namens hoofden en bevolking, bij gelegenheid van bezoek van hooge gasten, groote feestelijkheden, enz. (Voor de toelichting zie p. 50).

Oo! penampa, pedjadji, pengingoe, pengiring, pengada penoea, pengoentoeng!

Djoebata laja, djoebata pesaro, djoebata orong, djoebata imbang, djoebata ongkol, djoebata goeroeng, djoebata pale, djoebata niboeng, djoebata kampas, djoebata kajoe aja, djoebata kajoe tinggi, djoebata roemah tanggah, djoebata kasau, genggalang, serapoeng, djoebata aier, tanah, djoebata goenoeg, moton!

Pama radja, pama orang besar, pama penggawa, pama Ria Siner, pama radja Poelang Pali, pama Ria Kanoe, pama Ria Djambi, pama radja Doelkahar, pama Ria Sanding ijan.

Si Anoe datang akoe mipis mebe ngelajan ngra sial sisil saang djanga nana idap badi — sa doea taloe empat lima enam toedjoe matahari terbit oentoeng toeah nerbitkan — sa doea taloe empat lima enem toedjoe matahari toeroen menoeroenkan adat peranti mematikan sial sisil saang djanga di aier tanah kasaka kamaraga ngia kata boeroeng

soö
adi biang
djantik
geraga
papo

minta selamat pandjang oemoer nana idap badi boeat oema namoe padi, apa di tjari boleh mendjadi, nana arok, nana ali, serba moeda.

MALEISCHE VERTALING.

Ja toeankoe jang mendjadi pemeliharaän jang mengiring hidoep jang memberi toeah oentoeng!

Dewata benoea, dewata perdjalanan, dewata djoeran, dewata miring goenoeng, dewata poentjaq goenoeng, dewata lembah goenoeng, dewata kajoe, dewata niboeng, dewata pohon Kempas, dewata kajoe jang tinggi, dewata kajoe besar, dewata roemah tanggah, dewata pekakas roemah, dewata aier tanah, dewata goenoeng dan boekit!

Berkat radja, berkat orang besar, berkat mantri penggawa, berkat Ria Siner (het eerste groote Dajaksche hoofd), berkat radja Poelang Pali (van Java afkomstig), berkat Ria Kanoe (groot Dajak-hoofd in den ouden tijd), berkat Ria Djambi (idem), berkat radja Doelkahar (eerste panembahan), berkat Ria Sanding (groot Dajak-hoofd in den ouden tijd).

Ini Si Anoe datang saja menjapoe, melajangkan, memboeang tjelaka barang jang djahat, tida ada penjakit semoea hilang — satoe, doewa, tiga, empat, lima, enam, toedjoe, mata hari terbit menerbitkan oentoeng toewah, satoe, doewa, tiga, empat, lima, enam, toedjoeh, matahari toeroen menoeroenkan adat peranti (hetgeen volgens de adat voor de huishouding noodig is) mematikan sial tjelaka di air tanah ke-simpang djalan memboeang kata boeroeng: (jang djahat):

soö (groote, zeldzaam zichtbare, groene vogel, die een bepaald geluid voortbrengt waarmede hij o. a. ook de plaatsen aanduidt waar diamant kan worden aangetroffen)

adi biang (soort specht)

djantik (een klein vogeltje, dat ook een bepaald geluid voort brengt, hetwelk ook voor Dajaks eene bepaalde beteekenis heeft)

geraga (idem)

papo (een groen-witte vogel, die ook een beteekenisvol geluid voortbrengt) minta selamat, pandjang oemoer, tida soesah boeat ladang, dapat padi, apa ditjari boleh ketemoe, tida soesah, tida pajah, serba moedah.

TOELICHTINGEN.

Hoewel in inhoud vrijwel gelijk, is de redaktie en het gebezigde dialect bij de verschillende stammen verschillend; het hierboven opgeschrevene is het bij de *Temila*-Dajaks gebezigde relaas.

Beteekenis van de bij de plechtigheid gebezigde ingrediënten:

witte kip. *a*. voedsel voor den gast.

b. symbool van het verwijderen van al wat kwaad en slecht is van den gast (een kip krabt met z'n pooten het vuil van den grond weg)

c. wit: symbool van goede gezindheid, hati poetih.

rijst met olie. (beras banjoe). Rijst is de spijs bij uitnemendheid als hebbende dezelfde afkomst als de mensch. Symbool van gastvrijheid. Het aantal korrels behoort zeven of een veelvoud daárvan te zijn.

Ook de olie (klapperolie), waarvan slechts een of twee droppels aan de rijst behooren te worden toegevoegd, heeft symbolieke beteekenis als voedingsmiddel, als afkomstig van een boom, nuttig bij uitnemendheid.

koenjit, waarmee de rijst wordt geel gemaakt. Geel is de kleur, die beleefdheid, eerbied aanduidt.

tellen van een tot zeven. Het zeventy heeft bij alle Indonesische volkeren eene op den voorgrond tredende beteekenis.

Willemstad, den 25n September 1920.

Aan

het Bestuur van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen

BATAVIA.

Mijne Heeren,

In de Aanteekeningen voor: „Opstellen over Bengkoeloe II (vervolg) E Lebong" van de hand van den heer L. C. Westenenk, als Bijlage III afgedrukt in de Notulen van de Algemeene Directievergaderingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Deel LIV 1916, Afl. 2 (1916) lezen wij op pag. 71 onder noot 2, alinea 2: „Tiang Boengkoek zijn in de overleveringen in Midden Sumatra (speciaal in de boven-Batang Hari) beruchte roovers".

Een dier roovers speelt een hoofdrol in een *Djambische* overlevering, welke verhaalt, hoe het stroomgebied der Mĕrangin [1]), uitgenomen de z. g. Loewaq (Batin XVI) [2]), in apanage is gekomen aan zekeren Pangéran Toemĕnggoeng Kĕboel di Boekit, den stamvader van de Soekoe Kĕdipan, een der vier voornaamste adelijke geslachten in het voormalig Djambisch Soelthanaat. Ik teekende in mijn officieele „Nota omtrent het stroomgebied van de Mĕrangin" dienaangaande het volgende aan:

In de allervroegste tijden liet een der vorsten van Djambi, die nog den titel van Panĕmbahan voerde een dochter en een zoon na; de eerste werd na den dood van haar vader, omdat zij zeer rechtvaardig en moedig was en zoo welbespraakt, dat niemand in het land daarin tegen haar opgewassen was, tot vorstin verheven.

1) Een zijtak van de „Tembesi" (Temesi, de voornaamste zijrivier van de „Batang Hari".

2) Boven Tembesi.

De zoon trok het land in en vestigde zich op een plaats, welke hem door de dewa's als geschikt voor een nederzetting werd aangewezen. Hem werd mede door de dewa's een „Orang aloes" tot echtgenoote gegeven, bij wie hij vier zonen verwekte, die door aanhuwelijking met de aanzienlijksten van het land, waar zich ook voorname volksplantingen van uit Indrapoera en andere deelen van het Minangkabauwsch rijk hadden gevestigd, zich tot de eerste hoofden der inheemsche bevolking hadden opgeworpen.

De Djambische vorstelijke telg werd alzoo de stamvader van de vier hoofden in die landstreek, door hen „Alam Kĕrintji" genaamd.

De oudste van het geslacht werd hoofd van Tanah Hijang, de overigen respectievelijk van Tĕmijaj, Batoe Sangkar en Pĕngasih.

Door die afstamming kwam Kĕrintji gaandeweg onder den invloed van Djambi, welks vorst het rijk ten langen leste noodzaakte zijn suprematie te erkennen door het opleggen van de „djadjah", een hoofdgeld, dat om de drie jaren door afgezonden Djĕnang's werd geind.

Met de inning werden de eerste jaren geen moeilijkheden ondervonden, totdat zekere Tijang Bèngkok Mĕnago radjo [1]), uit Grĕsiq afkomstig, die door zijn huwelijk met de dochter van het hoofd van Tĕmijaj zeer veel invloed kreeg, hoofden en bevolking wist aan te sporen tot het niet opvolgen van de bevelen van den vorst van Djambi, inzonderheid wat de voldoening der „djadjah" betrof.

Hij ging zelfs in zijn vermetelheid zoo ver, dat hij dertig djĕnang's door den vorst successievelijk naar Kĕrintji afgezonden, eigenhandig om het leven bracht.

De faam van zijn bovennatuurlijke kracht, van zijn persoonlijken moed en van zijn onkwetsbaarheid drong dan ook in het Djambische door met het gevolg, dat alle pogingen door den vorst in het werk gesteld om krijgers aan te werven,

---

1) Volgens sommigen geheeten „Tijang Boengkoek menegah radjo".

die tegen Tijang Bèngkok den strijd durfden aan te binden, geen uitslag hadden.

Het was in die dagen, dat „orang Kajo itam", een der zonen van de bekende Djambische vorstin Poetri Pinang masaq, van Java terugkeerde, waarheen hij door den vorst van Modjopahit was ontboden om dezen hulp te verleenen in zijn strijd tegen de rijken Bĕrĕbĕs, Pĕmalang, Pĕnanggoengan, Kĕndal, Djĕporo, Dĕmak en Tatamak. In zijn gevolg bevonden zich twee broeders, personen van rang, met den titel van Kĕmas die om hun moed, welken zij in die oorlogen aan den dag gelegd en betoond hadden wijd en zijd vermaard waren.

Die edelen werden nu door den Soelthan van Djambi aangezocht om Tijang Bèngkok te bestrijden, aan welk verzoek zij na herhaald aandringen, ook van de zijde van „orang Kajo itam", gevolg gaven.

Na zich ten volle voor den krijg te hebben toegerust, togen zij op weg naar Kĕrintji.

Reeds spoedig kwamen ook hun de verhalen omtrent de bovennatuurlijke kracht en de onkwetsbaarheid van Tijang Bĕngkok ter oore en begonnen zij in te zien, dat een onderwerping met de wapenen tot geen resultaat zoude leiden.

Zij gingen daarom een kluizenaarsleven leiden en trachtten door het „bĕtapo" van de déwa's de „ilmoe kekoewatan" of „ilmoe kĕbal" te verkrijgen, wat hun dan ook gelukte.

Bovendien was hun de roep van heiligheid en vroomheid reeds in de „Alam Kĕrintji" voorgegaan, zoodat zij zonder eenige moeite er in slaagden Tijang Bĕngkok, in wien zij een verren bloedverwan terugvonden, tot onderwerping te bewegen en hen naar Tanah Pilih (Djambi) te doen vergezellen.

Als belooning voor hun diensten werd hun door den vorst een meisje uit de Soekoe Kĕdipan ten huwelijk gegeven, de oudste broeder als hoofd van den Kĕdipan-adel aangesteld, welke waardigheid erfelijk in zijn geslacht zou blijven, en o.m.

het stroomgebied van de Mĕrangin als erfelijk apanage aan zijn geslacht toegewezen. (1)

De oudste broeder kreeg verder den titel van Pangéran Toemĕnggoeng Kĕboel di boekit (2) en de jongere dien van Pangéran Soerijo di Lago, welke titels van Toemĕnggoeng en Soerijo di Lago tot op den huidigen dag slechts door leden van dat geslacht mogen worden gevoerd".

De roover heet dus hier Tijang Bĕngkok, welk laatste woord dezelfde beteekenis heeft als „Boengkoek".

Ik heb het van belang geacht het bovenstaande ter kennisse van Uw Bestuur te brengen, wellicht dat een en ander voor publicatie in de Notulen in aanmerking kan komen.

Met alle gevoelens van hoogachting heb ik de eer van Uw Bestuur te zijn,

1) Omvattende de landschappen: Batin sembilan, het gebied van de Depatis: Tjemeti Tijang Njato, Setijo radjo, en Kerintji.

2) Keboel di Boekit wegens het door hem geleid tapo-leven; waarom de jongere broeder dezen titel niet verkreeg, vermeldt het verhaal niet.

de dw.

(w. g.) HELFRICH.

Afschrift. *Weltevreden,* 4 April 1921.

Verslag van de werkzaamheden, te Tijandjoer verricht, om het tusschen de Hokkian en Kheh Chineezen bestaande geschil omtrent den tempelmuur tot een oplossing te brengen.

Na aankomst te Tijandjoer begaf ik mij naar den Assistent Resident, die mij uiteenzette, wat hem omtrent den aard der kwestie bekend was. Dit stemde overeen met hetgeen mij werd medegedeeld, door de schrijvers van het Kantoor voor Chineesche Zaken, die reeds den vorigen avond ter plaatse waren aangekomen en bij verschillende personen inlichtingen hadden ingewonnen.

In het kort komt de zaak hierop neer:

De tempel, die zelf geheel open is, heeft een voorpleintje, dat van de openbare straat afgesloten is door een muur, in welke aan de beide kanten ijzeren hekken zijn aangebracht, terwijl in het midden geen opening is. De tempel is ongeveer 35 jaar geleden door de gezamenlijke Hokkian en Hakka (Kheh) Chineezen aldus gebouwd, naar men zegt met algemeen goedvinden. Later heeft zich bij de Hokkian Chineezen het denkbeeld gevormd, dat het niet aanging, den Toapehkong tegen een blinden muur te laten kijken, en dat het geluk aan zou brengen, wanneer in het midden van den muur een groote ingang werd gemaakt. De nu bestaande ingangen zouden dan komen te vervallen. De tegenpartij stemde hiermede echter niet in en wel om de volgende reden.

De tempel is gewijd aan een geest, die speciaal door Hokkians vereerd wordt, terwijl de meeste Chineesche ingezetenen Hokkian peranakans zijn. Vanzelf staat deze tempel dus onder bescherming van den tijger, het dier, dat het teeken is van de provincie Hokkian. De groote middeningang zou de muil van den tijger vormen en de Hakka's, afkomstig uit de provincie Kwangtoeng, welks teeken de ram is, zouden hier-

van groot nadeel ondervinden, daar een ram niet zonder opgegeten te worden door den bek van een tijger kan gaan.

De gemoederen waren over dit verschil langzamerhand zoo opgewonden geraakt, dat af en toe vechtpartijtjes dreigden, er moest dus een oplossing gevonden worden.

Daartoe belegde ik in overeenstemming met den Assistent Resident te zijnen kantore een bijeenkomst met enkele hoofdpersonen van beide groepen. Eerst liet het zich aanzien, alsof geen overeenstemming verkregen zou worden; elk voorstel, dat de eene partij bevredigde werd door de andere verworpen. Toen kwam plotseling een der aanwezigen, de heer Tan Kiat Hong, broer van den Luitenant der Chineezen, op de gedachte, de muur tot halve hoogte af te breken en de ingangen te laten zooals zij waren. De Toapehkong krijgt hierdoor vrij uitzicht in de straat, terwijl er toch geen middeningang (i. e. tijgermuil) geschapen wordt. Dit voorstel vond algemeene instemming. Teneinde te voorkomen, dat men zich later weer terug zou trekken, liet ik de afspraak direct in het Chineesch op schrift stellen en door de vertegenwoordigers van beide partijen alsmede den Luitenant en den Wijkmeester teekenen; ik zelf teekende ook. Afgesproken werd den volgenden dag de overeenkomst voor den tempel af te kondigen en de hoogte van den muur op te nemen, teneinde vast te stellen, hoe hoog deze later moet worden. Tevens werd besloten de overeenkomst op een marmeren plaat te doen griffen en deze in den tempel te plaatsen.

Hoe nuttig het op schrift stellen en onderteekenen van de overeenkomst was, bleek reeds den volgenden dag, toen enkele personen trachtten, in de afspraak veranderingen aan te brengen. Hierop werd niet ingegaan.

Den volgenden avond had in den voorhof des tempels in het openbaar en in tegenwoordigheid van den Assistent Resident de voorlezing der overeenkomst in beide dialecten, Hokkian en Hakka plaats, terwijl de hoogte van den muur opgemeten werd en 185 c.M. bleek te zijn. Deze zal dus op 92,5 c.M. teruggebracht worden, terwijl de ijzeren hek-

deuren aan de kanten, benevens de deurposten onveranderd blijven.

De reparatie zal ter hand genomen worden op een door de godheid middels wichelarij aan te geven gelukkig tijdstip.

Een vertaling van de overeenkomst gaat hierbij.

De Ambtenaar voor Chineesche Zaken,
(w.g.) J. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN.

Vertaling van de overeenkomst.

Daar de Chineesche inwoners van Tijandjoer, afkomstig uit de provincies Hokkian en Kwangtoeng geschil hadden over den muur voor den Toapehkong tempel, is heden ten Kantore van den Assistent Resident ten overstaan van den Ambtenaar voor Chineesche Zaken J. Snellen van Vollenhoven en den Luitenant der Chineezen Tan Kiat Goan, door vertegenwoordigers van beide partijen overeengekomen, den muur voor den Toapehkong tempel aan den binnenkant gemeten, tot halve hoogte af te breken om hierdoor aan dit geschil een einde te maken. Nadat alle vertegenwoordigers hunne instemming hadden betuigd, hebben zij dit geschrift onderteekend.

(w.g.)	J. Snellen van Vollenhoven,	Ambt. voor Chin. Zaken.
,,	Tan Kiat Goan,	Luitenant der Chineezen.
,,	Tan Boen Hiap,	Wijkmeester.
,,	Tsia Sin Tsia,	Kwangtoeng.
,,	Yap Bok Seng,	Hokkian.
,,	Tan Kiat Hong,	Hokkian.
,,	Yap Teng Seng,	Hokkian.
,,	Tjong Sit Sen,	Kwangtoeng.
,,	Tsia Yong Soe,	Kwangtoeng.
,,	Tsoeng Phan Sin,	Kwangtoeng.
,,	Tsong Sao Tse,	Kwangtoeng.
,,	Liau Siong Hian,	Hokkian.
,,	Tan Hin Hian,	Hokkian.

29 Maart 1921 (tiende jaar der Chineesche Republiek).

LIJST

van ingekomen boekwerken gedurende het 1e kwartaal 1921.

ENCYCLOPAEDIEEN.

Larousse (Nouveau) illustré. Dictionnaire universel encyclopédique publié sous la direction de *Clau. Auge.* Avec grav., tabl., cartes. Paris [1902-06 ?]. 7 vol. 4°.

JAARBOEKEN EN TIJDSCHRIFTEN.

Staatsalmanak (Nederlandsche) voor iedereen. Jrg. 1917 Handboek betreffende......... Nederland en Koloniën, samengesteld door *H. Pyttersen Tz.* 18e Jrg., verb. en verm. Zalt-Bommel 1916. 8°.

Jaarboek van de Kon. Akademie van Wetenschappen 1917 Amsterdam 1918. 8°.

Jaarboekje voor het jaar 1915/16—1919/20 uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Utrecht [1916-1920]. kl. 8°.
Ontbreekt Jrg. 1917/18.

Indië. Geillustreerd Weekblad voor Nederland en Koloniën. Onder redactie van *A. W. Nieuwenhuis.* e. a. Jaarg. IV. Leiden 1920-'21. 4°.

Revue (De). Algemeen geillustreerd weekblad, Redacteur *G. M. Hekkelman.* Jaarg. I no. 1 e. v. Weltevreden 18 Dec. 1920/1921. 4°.

Orient-Dawn. Geillustreerd onafhankelijk tijdschrift. Illustrated independent magazine. No. 1 a. s. o. Buitenzorg, Dec. 1920. 8°.

Vragen van den Dag. Populair [van 1904/08: Populair wetenschappelijk] tijdschrift op het gebied van staathuishoudkunde .... natuurwetenschappen enz. Onder hoofdredactie van *H. Blink*. [Deel] I-XXXIV. Amsterdam [1886]-1919. 8°.

Sinds 1909 (jaarg. XXIV) met den ondertitel: Maandschrift voor Nederland en Koloniën.

—— Idem. Populair-wetenschappelijk bijblad, I-XII. Amsterdam 1893-1902. 8°.

—— Idem. Algemeen register, 1e-20e jaarg., 1886-1905, bewerkt door *W. C. Muller*. Amsterdam 1906. 8°.

ETHNOLOGIE.

Wundt (*Wi.*), Elemente der Völkerpsychologie. Grundlinien einer psychologischen Entwicklungsgeschichte der Menschheit. 2e unveränderte Auflage. Leipzig 1913. 8°.

Preuss (*K. Th.*), Die geistige Kultur der Naturvölker. Mit 9 Abb. Leipzig-Berlin 1914. kl. 8°.

Aus Natur und Geisteswelt. 452. Bändchen.

Bartels (*Max.*), Die Medicin der Naturvölker. Ethnologische Beitrage zur Urgeschichte der Medicin. Mit 175 Orig.—Holzschnitten. Leipzig 1893. 8°.

Frazer (*Jam. Geo.*), Psyche's Task. A discourse concerning the influence of superstition on the growth of institutions. 2d Edition, revised and enlarged, to which is added: The scope of social anthropology, an inaugural lecture. London 1920. 8o.

VERGELIJKENDE MYTHOLOGIE.

Koster (*Edw. B.*), Mythologisch woordenboek. Grieken, Romeinen, Egyptenaren en noordelijke volken. [Met] inleiding van *P. de Koning*. Amsterdam [1920]. 8°.

Wereldbibliotheekwoordenboeken.

Bibliothek (Mythologische). Herausgegeben von der Gesellschaft für vergleichende Mythenforschung. Bd. I-VII. Leipzig 1907/81915. 8°.

Lessmann (*Hei.*), Aufgaben und Ziele der vergleichenden Mythenforschung. Leipzig 1908. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. I Heft 3.

Ehrenreich (*Paul*), Die allgemeine Mythologie und ihre ethnologischen Grundlagen. Leipzig 1910. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. IV Heft 1.

Böhlen (*Ernst*), Adam und Qain im Lichte der vergleichenden Mythenforschung. Leipzig 1907. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. I Heft 2.

Hüsing (*Geo.*), Die Iranische Ueberlieferung und das arische System. Leipzig 1909. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. II Heft 2.

Hüsing (*Geo.*), Krsaaspa im Schlangenleibe und andere Nachträge zur Iranischen Ueberlieferung. Leipzig 1911. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. IV Heft 2.

Hüsing (*Geo.*), Beiträge zur Rostahmsage (Sajjid Battal). Leipzig 1913. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. V Helt 3.

Siecke (*Ernst*), Der Vegetationsgott. Leipzig 1914. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. VI Heft 3.

Schultz (*Wo.*). Rätsel aus dem hellenischen Kulturkreise. Gesammelt und bearbeitet von ——. Leipzig 1909-1912. 2 Teile. 8°.
I. Die Rätselüberlieferung.
II. Erläuterungen.
Mythologische Bibliothek. Bd. III Heft 1 und Bd. V Heft 1.

Siecke (*Ernst*), Hermes der Mondgott. Studien zur Aufhellung der Gestalt dieses Gottes. Leipzig 1908. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. II Heft 1.

Siecke (*Ernst*), Pûshan. Studien zur Idee des Hirtengottes im Anschluss an die Studien über „Hermes den Mondgott." Pûshan im Rig-Veda. Leipzig 1914. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. VII Heft 1-2.

Siecke (*Ernst*), Drachenkämpfe. Untersuchungen zur indogermanischen Sagenkunde. Leipzig 1907. 8°.
Mythologische Bibliothek. Bd. I Heft 1.

Böhlen (*Ernst*), Schneewittchen Studien. Gesammelt und unter sich selbst verglichen. Leipzig 1910-1915. 2 Teile. 8°.
Mythologische Bibliothek Bd. III Heft 2 und Bd. VII Heft. 3.

Böhlen (*Ernst*), Die „Unglückszahl" Dreizehn und ihre mythische Bedeutung. Leipzig 1913. 8°.
Mythologische Bibliothek: Band V Heft 2.

Schultz (*Wo.*),, Einleitung in das Popol Wuh. Leipzig 1913. 8°.
Mythologische Bibliothek. Band VI Heft 2.

Popol Wuh (Das), die mythische Geschichte des Kice-Volkes von Guatemala, nach dem Original-Texte übersetzt und bearbeitet von *No. El. Pohorilles*. Leipzig 1913. 8°.
Mythologische Bibliothek. Band VI Heft 1.

LAND- EN VOLKENKUNDE.

Hand-Atlas (Meyers). 2e neubearb. und verm. Auflage. Mit 113 Kartenblättern und Register. Leipzig-Wien 1900. 8°.

Banse (*Ew.*), Der Arische Orient (Orient III) (Kl. Asien, Armenien, Iran). Eine Länderkunde. Mit 34 Abb., 3 Kartenskizzen und 2 Diagr. Leipzig 1910. kl. 8°.
Aus Natur und Geisteswelt. 279. Bändchen.

Br. INDIË (LAND EN VOLK.)

Abhedananda (*Swami*), India and her people. New York [1906]. With a portr. 8°.
Published by the Vedanta Society.

Holdich (*Tho. Hung.*), India. With maps and diagrams. London w.y. 8°.
The Regions of the World. Vol. V.

Menpes (*Mort.*), India. Text by *Flo. An. Steel.* London 1905. With 75 illustr. 8°.

Meysey-Thompson (*E. C.*), India of to-day. With a map. London 1913. 8°.

Colquhoun (*Eth.*), Two on their travels. With 8 col. pl., 16 full page and num. text illustr. London 1902. 8°.

Abbott (*G. F.*), Through India with the Prince. London 1906. With 32 illustr. and a map. 8°.

Battersby (*H. F. Prev.*), India under royal eyes. With 165 illustr. London 1906. 8°.

Crane (*Wa.*), India Impressions. With some notes of Ceylon during a winter tour, 1906/07. With a frontispiece and numerous other illustr. London 1907. 8°.

Ballou (*Mat. M.*), The Pearl of India. [Ceylon]. 2d Edition. Boston- New York 1895. 8°.

Compton (*Herb.*), Indian Life in Town & Country. With 17 illustr. London w. y. With 17 pl. 8°.

Newcombe (*A. C.*), Village, town, and jungle life in India. With illustr. Edinburgh-London 1905. 8°.

Hart (*Wi. H.*), Everyday life in Bengal and other Indian sketches. With photogr. illustr. London w. y. 8°.

BR. INDIË (Bestuur en economie).

Strachey (*Jo.*), India, its administration and progress. 3d Edition, revised and enlarged. London 1903. With a map. 8°.

Lyall (*Alfr.*), The rise and expansion of the British dominion in India. 3d and enlarged edition. With maps. London 1905. 8°.

Rees (*J. D.*), Modern India. With map. London 1910. 8°.

Fuller (*Bam.*), The Empire of India. London 1913. With a map and pl. 8°.
The All Red Series.

Konow (*Sten*), Indien unter der englischen Herrschaft. Tübingen 1915. 8o.

Clarke (*J.*), British India and England's responsibilities. London 1902. 8°.
The Ethical Fellowship Series, Vol. I.

Nevinson (*Hen. W.*), The New Spirit in India. Illustrated. London-New York 1908. 8°.

Mody (*H. P.*), The political future of India. A study of the aspirations of educated Indians. A prize essay. With 2 other essays...... London 1908. 8°.

Bannerjea (*Pram.*), A study of Indian economics. London 1911. 8°

Baden-Powell (*B. H.*), A Short Account of the Land Revenue and its Administration in British India; with a Sketch of the Land Tenures. With map. 2d Edition revised by *T. W. Holderness.* Oxford 1907. 8°.

Dutt (*Rom. C.*), Famines and land assessments in India. London 1900. 8°.

Nash (*Vau.*), The Great Famine and its cause. With 8 photogr. and a map. London 1900. 8°.

Diver (*Maud*), The English woman in India. Edinburgh-London 1900. 8°.

IND. ARCHIPEL.

Richings (*Em.*), Through the Malay Archipelago. London [19]. 8°.

Eerde (*J. C. van*), Inleiding tot de volkenkunde van Ned.-Indië. Haarlem 1920. Met 4 Kaarten. kl. 8o.
Volksuniversiteits Bibliotheek I.

SUMATRA.

Schadee (*W. H. M.*), De uitbreiding van ons gezag in de Bataklanden. Met een voorrede van *M. Joustra.* Leiden 1920. 8°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut No. 10.

Joustra (*M.*), 2e Supplement op den Batakspiegel. Leiden 1916. 8°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut No. 12.

Joustra (*M.*), Kroniek 1913-1917 (Geillustreerd). Leiden 1918. 8°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut No. 15.

Joustra (*M.*), Van Medan naar Padang en terug. (Reisindrukken en ervaringen). (Met illustr. en kaart). Leiden 1915. 4°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut. No. 11:
Deze vier geschenk van het Bataksch Instituut.

Boer (*W. D. N. de*), Het Niassche Huis. Batavia 1920. Met 25 pl. en 11 fig. gr. 8°.
Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau ... Afl XXV.

JAVA.

McMillan (*M.*), A journey to Java. With 34 illustr. London 1914. 8°.

Quenedey (*L.*), Java, Birmanie. Souvenirs de voyage. Paris 1904. Avec pl. 8°.

Walcott (*Arth. S.*), Java and her neighbours. A traveller's note in Java, Celebes, the Moluccas and Sumatra. With 78 illustr. and a map. New York 1914. 8°.

CELEBES, KL. SOENDA EILANDEN.

Vuuren (*L. van*), Het Gouvernement Celebes. Proeve eener monographie. Deel I. Batavia 1920. Met pl. en fig. gr. 8°.

——, Idem. Atlas behoorende bij deel I. [25 kaarten].

Lekkerkerker (*C.*), Bali en Lombok. Overzicht der literatuur omtrent deze eilanden tot einde 1919. Rijswijk [Z. H.] 1920. 8°.
Uitgaven van het Bali-Instituut — Geschenk.

NIEUW GUINEA.

Pulle (*A.*), Naar het Sneeuwgebergte van Nieuw-Guinea met de derde Ned. expeditie. Met 32 illustr. Amsterdam [1915'. kl. 8°.
Van Reizen en Trekken [No. 8].

Kolk (*Jos. van de*), Bij de oermenschen van Ned. Zuid-Nieuw-Guinea. Sittard e. e. [1920]. Met illustr. 8°.
Uitgave der Indische Missie-Vereeniging. — Geschenk.

Beaver (*Wilfr. N.*), Unexplored New Guinea. A record of the travels &c. of a resident magistrate ... With an introduction by *A. C. Haddon*. With illustr. and maps. 2d Edition. London 1920. 8°.

AUSTRALIE.

Fraser (*Jo. Fost.*), L'Australie. Comment se fait une nation. Adapté de l'anglais par *Geo. Feuilloy*. [Avec] 20 pl. Paris 1911. 8°.

PHILIPPIJNEN.

Le Roy (Jam.), Philippine life in town and country. Illustrated. New York-London 1905. 8°.

HET MALEISCHE SCHIEREILAND.

Wilkinson (R. J.), The Aboriginal Tribes. Kuala Lumpur 1910. 8°.
Papers on Malay Subjects. Supplement.

Winstedt (R. O.), The circumstances of Malay life. The kampong, the house, furniture, dress, food. Kuala Lumpur 1909. 8°.
Papers on Malay Subjects. Life and Customs. Part II.

Wilkinson (R. J.), The incidents of Malay life. 2d Edition revised. Singapore 1920. 8°.
Papers on Malay Subjects. Life and Customs. Part I.

Wilkinson (R. J.), Malay Amusements. Kuala Lumpur 1910. 8°.
Papers on Malay Subjects. Life and Customs. Part III.

Winstedt (R. O.), Arts and Crafts. Kuala Lumpur 1909. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay Industries. Part I.

Winstedt (R. O.), Fishing, Hunting and Trapping. Kuala Lumpur 1911. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay Industries. Part II.

Shaw (G. E.), Rice Planting. Kuala Lumpur 1911. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay Industries. Part III.

Wilkinson (R. J.), A history of the Peninsular Malays with chapters on Perak and Selangor. 2d Edition revised of History p. I. Singapore 1920. 8°.
Papers on Malay Subjects.

Wilkinson (R. J.), I. Events prior to British ascendancy. II. Notes on Perak history. Kuala Lumpur 1908. 8°.
Papers on Malay Subjects Hirstory. Part I-II.
The 2d edition revised of part I u.t.t. A History of the Peninsular Malay &c.

Wilkinson (R. J.), Law. Part I. Introductory sketch. Kuala Lumpur 1908. 8°.
Papers on Malay Subjects.

Laws (The ninety-nine) of Perak. Edited and translated by *J. Rigby*. Kuala Lumpur 1908. 8°.
Papers on Malay Subjects. Law. Part II.

Minutes (Council), Perak 1877-1879. Edited by *C. W. Harrison*. Kuala Lumpur 1907. 8°.

—— Idem, 1880-1882. Edited by *R. J. Wilkinson*. Kuala Lumpur 1900. 8°.
Papers on Malay Subjects. History, Part IV.

Wilkinson (*R. J.*), Notes on the Negri Sembilan. Kuala Lumpur 1911. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay History. Part V.

Caldecott (*A.*), Jelebu, its history and constitution. Kuala Lumpur 1912. 8°.
Papers on Malay Subjects. 2d Series. No. I.

JAPAN,

Mackay (*Geo. Lesl.*), From Far Formosa. The Island, its People and Missions. Edited by *J. A. Macdonald*. With portr., illustr. and maps. Edinburgh-London 1896. 8o.

Brieux (*Eug.*), Au Japon par Java, la Chine, la Corée. Nouvelles notes d'un touriste. Paris [1914]. 8°.

Guerville (*A. B. de*), Au Japon. Paris 1904. 8°.

Weulersse (*G.*), Le Japon d'aujourd'hui. Etudes sociales. Paris 1904. 8°.

Ponting (*Herb. G.*), In Lotus-land Japan. With 8 illustr. in colour and 96 in monochrome. London 1910. 8° maj.

Bellessort (*André*), Voyage au Japon. La société japonaise. Paris 1912. 8°.

McCarthy (*Mi.*), The Coming Power. A contemporary history of the Far East, 1898-1905. With 23 illustr. and maps. London 1905. 8°.

Rathgen (*Ka.*), Staat und Kultur der Japaner. Mit 1 Kunstbeilage und 155 Abb. Bielefeld-Leipzig 1907. 8° maj.
Monographien zur Weltgeschichte. XXVI.

Migeon (*Gast.*), Au Japon. Promenades aux sanctuaires de l'art. Ouvrage illustré de 68 grav. et d'une carte. Paris 1908. 8°.

Handbook of the old shrines and temples and their treasures in Japan. Tokyo 1920. With 172 fig. and a map. 8°.
Bureau of Religions, Department of Education.—Geschenk.

CHINA.

Richard (*L.*)'s Comprehensive Geography of the Chinese Empire and Dependencies. Translated into English, revised and enlarged by *M. Kennelly*. Shanghai 1908. With 4 maps and 42 fig. 8°.
One map is failing.

Smith (*Arth. H.*), Village Life in China. A study in sociology. With illustr. Edinburgh-London 1900. 8°.

Morse (*Hos. Bal.*), The Gilds of Ch'na. With an account of the Gold Merchant or Co-hong of Canton. With 2 illustr. London a. e. 1909. 8°.

Smith (*Arth. H.*), China in Convulsion. With illustr. and maps. Edinburgh-London 1901. 2 vol. 8°.

Loti (*Pi.*) [ps. de *Jul. Viaud*], Les derniers jours de Pékin. Paris [1910 ?]. 8°.
Bibliothèque contemporaine.

AMERIKA.

Nolthenius (*R. P. J. Tutein*), Nieuwe wereld. Indrukken en aanteekeningen tijdens eene rejs door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Haarlem 1900. 8°.

Muller (*Hen. P. N.*), Door het land van Columbus. Een reisverhaal. Vereenigde Staten, Mexico. Cuba. Costa Rica. Colombia. Venezuela. Trinidad. Curaçao. Suriname. Haarlem 1905. Met pl. 8°.

Versluys (*J. C. van Reigersberg*), Amerika. Indrukken, aanteekeningen, opmerkingen. Weltevreden 1917. 8°.

Huizinga (*J.*), Mensch en menigte in Amerika. Vier essays over moderne beschavingsgeschiedenis. 2e Herziene uitgave. Haarlem 1920. 8°.

Francken (*C. J. Wijnaendts*), Door West-Indië. Antillen, Panama, Venezuela, Britsch Guyana, Suriname. Met 26 kaarten en afb. Haarlem 1915. 8°.

Francken-Dyserinck (*W. Wijnaendts*), Drie maanden in de West. Reisbrieven. Haarlem 1913. Met pl. 8°.

AFRIKA.

Francken (*C. J. Wijnaendts*), Van Kaapstad tot Khartoem. Rhodesia, Oeganda, Soedan. Met 10 schetskaarten en 20 afb. Haarlem 1914. 8°.

Hamel (*J. A. van*), Uit het Zuid-Afrikaansche.Gemeenebest. Van Tafelbaai tot Komatipoort. Haarlem 1913. Met afb. 8°.

GESCHIEDENIS.

Thomas (*Lou.*), Die denkwürdigsten Entdeckungen auf dem Gebiete der Länder- und Völkerkunde. I. Die älteren Land- und Seereisen bis zur Auffindung der Seewege nach Amerika und Indien. Völlig neu bearbeitet von *Ri. Hennig*. 11e Auflage. Mit zahlreichen Abb. Leipzig 1915.8°.

Egerton (*Hu. Edw.*), The Origin and Growth of the English Colonies and of their System of Government. An introduction to *C. P. Lucas's* Historical Geography of the British Colonies. Oxford 1903. With 8 maps. 8°.

Smith (*Vinc. A.*), The Oxford Students History of India 8th Edition revised. [With] 15 maps and 33 illustr. Oxford 1919. 8°.

Watters (*Tho.*), On Yuan Chwang's Travels in India, 629-645 A. D. Edited after his death by *T. W. Rhys Davids*, and *S. W. Bushell*. With 2 maps and an itinerary by *Vinc. A. Smith*. London 1904-1905. 2 vol. 8°.
Oriental Translation Fund. New Series. Vol. XIV-XV.

Muir (*Ram.*), The Making of British India, 1756-1858. Described in a series of dispatches, treaties, statutes, and

other documents, selected and edited with introductions and notes. 2d Impression. Manchester 1917. 8°.

Publications of the University of Manchester. No. CIII.

Hollings (*Mary A.*), A short history of India under the British. London 1911. With a map. 8°.

James (*H. R.*), Education and Statesmanship in India 1797 to 1910. 2d Edition. London 1917. 8°.

Pieris (*P. E.*), Ceylon and the Hollanders, 1658-1796. Tellippalai [Ceylon] 1918. With a pl. and a map. 8°.

Hoevenaars (*P.*), Eenige bladzijden uit de geschiedenis der Semarangsche Vincentius-Vereeniging. Semarang [1920] 8°.

Overdruk uit „Het Dagblad".

Jaarverslagen 1919 van de Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën en van het Ned. Historische Instituut te Rome. 's Gravenhage 1920. 8°.

Galahad (Sir) Im Palast des Minos. Mit 12 Autotypie-Tafeln und 1 Plan. München 1913. kl. 8°.

Geschenk van Ir. J. L. Moens.

Kleinpaul (*Joh.*), Die Fuggerzeitungen, 1568-1605. Leipzig 1920. 8°.

Abhandlungen aus dem Institut für Zeitungskunde an der Univ. Leipzig. Bd. I Heft 4. — Geschenk.

Thierry (*J. N. A.*). Histoire de la conquête de l'Angleterre par les Normands d'après —. Ouvrage dédié à la jeunesse par *Devilliers.* [Avec] illustr. Paris [± 1845]. 8°.

Geschenk van Hr. C. E. du Perron Jr.

BESCHAVINGSGESCHIEDENIS.

Rutgers (*J.*), De ontwikkelingsgeschiedenis van de zedelijkheid. Baarn 1911. 8°.

„Levensvragen". Serie V No, 10.

Kemmerich (*Max*), Kultur-Kuriosa. München [1909-1910]. 2 Bände. 8°.

Geschenk van Ir. J. L. Moens.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Kalff (*G.*), Inleiding tot de studie der literatuurgeschiedenis. Haarlem 1914. 8°.

Doorenbos (*W.*), Handleiding tot de geschiedenis der letterkunde, vooral van den nieuweren tijd. Amsterdam 1869-1873. 2 deelen. 1 bd. 8°.

Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen. Begründet von *A. Kuhn.* Neue Folge, vereinigt mit den Beiträgen zur Kunde der indogermanischen Sprachen ...... Der ganzen Reihe Bd. 49. Göttingen 1919-'20. 8°.

Forschungen (Indogermanische). Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Herausg. von *Ka. Brugmann* und *Wi. Streitberg.* Bd. XXXIX. Berlin-Leipzig 1920. 8°.

—— Beiblatt: Anzeiger für indogermanische Sprach- und Altertumskunde. Herausg. von *Wi. Streitberg.* Bd. XXXVIII-IX. Berlin-Leipzig 1920. 8°.

Aufsätze zur Kultur- und Sprachgeschichte vornehmlich des Orients *Ernst Kuhn* zum 70. Geburtstage ...... gewidmet ...... Breslau 1916. Mit Bildn. u. Taf. 8°.

Festschrift für *Friedrich Hirth* zu seinem 75. Geburtstag 16. April 1920. Mit 10 Taf., 54 Abb. und 1 Karte. Berlin 1920. 4°.

Ostasiatische Zeitschrift. Jahrg. 8.

Meisterwerke orientalischer Literaturen in deutschen Originalübersetzungen. Herausgegeben von *Herm. von Staden.* Bd. 1-III München 1913-'19. 8°.

I. Mesnevi. II. Chinesische Novellen. III. Das Papageienbuch.

INDISCHE TALEN.

Horrwitz (*E.*), A short History of Indian Literature. With an introduction by *T. W. Rhys Davids.* London 1907. 8°.

Winternitz (*M.*), Geschichte der Indischen Litteratur. II. Bd. 2. Hälfte: Die heiligen Texte der Jainas. Leipzig 1920. 8°.

Windisch (*Ernst*), Geschichte der Sanskrit-Philologie und indischen Altertumskunde. 2. Teil. Berlin-Leipzig 1920. 8°.
Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertumskunde. I. Bd., 1. Heft B.

Konow (*Sten*), Das Indische Drama. Berlin-Leipzig 1920. 8o.
Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertumskunde. II. Bd. 2. Heft D.

Kalidasa, Translations of Shakuntala and other works by *Arth. W. Ryder*. Reprinted. London-Toronto [1920]. 8° min.
Everyman's Library N. 629.
Geschenk van Hr. C. E. du Perron Jr.

Pancavidhasūtra (Das) herausgegeben und übersetzt von *Ri. Simon*. Breslau 1913. 8°.
Indische Forschungen hrsg. von *Alfr. Hillebrandt*. Heft 5.

Hertel (*Joh.*), Das Pancatantra. Seine Geschichte und seine Verbreitung. Leipzig-Berlin 1914. 8°.

Sukasaptati. Das indische Papageienbuch. Aus dem Sanskrit. übersetzt von *Ri. Schmidt*. München 1913. 8°.
Meisterwerke orientalischer Literaturen Bd. III.

Faddegon (*B.*), The Vaiçesika-system, described with the help of the oldest texts. Amsterdam 1918. gr. 8°.
Verhandelingen der Kon. Academie van Wetenschappen. Afd. Letterk. N. R. XIII No. 2.

Acharya (*Prasanna Kumar*), A summary of the Manāsāra, a treatise on architecture and cognate subjects. Proefschrift. Leiden 1918. 8°.

Hymns to the Goddess. Translated from the Sanskrit by *Arth.* and *Ellen Avalon*. London 1913. 8°.

Tantra of the Great Liberation (Mahānirvāna Tantra). A translation from the Sanskrit. with introduction and commentary by *Arth. Avalon*. London 1913. 8°.

Texts (Tantrik). Edited by *Arth. Avalon*. Calcutta-London 1913-1915. 4 vol. bound in 1. 8°.

I. Tantrabhidhana with Vijanighantu and Mudranighantu. Edited by *Taranatha Vidyaratna.*

II. Shatchakranirupana and Padukapanchaka. Edited by *Taranatha Vidyaratna.*

III. Prapanchasara Tantra. Edited by *Taranatha Vidyaratna.*

IV. Kulachûdâmani Tantra. Edited by *Girisha Chandra Vedantatirtha.* With an introduction by *Akshara Kumara Maitra.*

Principles of Tantra. Part I-II. Edited by *Arth. Avalon.* London 1914-1916. 2 vol. 8°.

I. The Tantratattva of *Shriyukta Shiva Chandra Vidyarnava Bhattacharyya Mahodaya.* With an introduction and commentary.

II. 2d part of the same. With an introduction by *Shriyukta Barada Kanta Majumdar.*

The 3d vol. has not been published.

Wave of bliss. Anadalahari. Translated with commentary by *Arth. Avalon.* London 1917. 8°.

Isha Upanishat, with a new commentary by the Kaulâchariyya *Sadananda.* Translated with introduction by *Jnanendralal Majumdar,* together with a foreword by *Arth. Avalon.* London 1918. 8°.

Serpent Power (The) being the Shat-chakra-nirūpana and Paduka-Panchaka, two works on Tantrik Yoga, translated from the Sanskrit, with introduction and commentary by *Arth. Avalon.* London 1919. With 8 pl. 8°.

Simharaja, Prakritarupavatara. A Prakrit grammar based on the Valmikisutra. Edited by *E. Hultzsch.* London 1909. 8°.

Prize Publication Fund, vol. I.

Grierson (*Geo. Abr.*), Linguistic Survey of India. Vol. VIII. Indo-Arian family. North-western group. Calcutta 1919. 2 vol. With maps. fol.

Part I. Specimens of Sindhi and Lahnda.

Part II. Specimens of Dardic and Pisacha languages including Kashmiri.

Tagore (*Rabindranath*), The Gardener. Translated by the author from the original Bengali. London 1909. 8°.
Geschenk van Hr. C. E. du Perron Jr.

INDONESISCHE TALEN.
OUD-JAVAANSCH.

Kern (*H.*), Verspreide geschriften. 9e Deel: Spraakkunst van het Oudjavaansch, slot. Diversen Oudjavaansch, 1e gedeelte. 's Gravenhage 1920. 8°.

MALEISCH.

Winstedt (*R. O.*), Literature of Malay folk-lore, beginnings, fable, farcical, tales, romance. Kuala Lumpur 1907. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay Literature. Part II.

Wilkinson (*R. J.*), Malay proverbs in Malay character. Letterwriting. Kuala Lumpur 1907. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay Literature. Part III.

Wilkinson (*R. J.*), Romance, history, poetry. Kuala Lumpur 1908. 8°.
Papers on Malay Subjects. Malay Literature Part I.

Hikajat Bayan Budiman atau Cherita Khojah Maimun. Edited with introduction and notes by *R. O. Winstedt.* Singapore 1920. 8°.
Geschenk van den schrijver.
Malay Literature Series. 16.

Ariadoemi di Sastra (*R. M.*), Sa'ir Sarikat Islam. Jang terpetik dari Statuten dan Huishoudelijk Reglement-nja ini perkoempoelan......... Batavia 1913. 2 djilid. 8° min.

Ambran (Hadji), Sair tjerita kariboetan hadji-hadji boemipoetra di Tjiampea dan Tjiboenboelang, afd. Buitenzorg......... tahon 1916. Batavia [1916?] 12°.

Volksalmanak Melajoe 1921. Tahoen ke III. Weltevreden 1921. Dengan gambar. 12°.
Uitgegeven door de Commissie voor de Volkslectuur Serie No. 476.

Hindia-Sepakat. Penjokong dan pembantoe kemadjoean. Hoofdred. *Abdoelmanap.* Tahoen I No. 14 setr. Sibolga 1920. fol.

MALEISCHE SCHOOLBOEKEN.

Visser (P.), Kesengsaraan nachoda Heemkerck di poelau Nova-Zembla. Dibahasa Melajoekan oleh *M. A. Almatsir* dan *St. Marah Alam.* Weltevreden 1920. Dengan gambar. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 376.

Lavell-Frölich (G.), Lain dahoeloe, lain sekarang. Kitab batjaän oentoek kelas tinggi disekolah boemipoetra, Disertai oleh *Moehammad Taib.* Leiden 1920. 8°.

Lameijn (J.), Matahari terbit, Boekoe batjaan melajoe. Dihiasi dengan gambar. Rijswijk (Z.-H.) 1920. 3 djilid. 8°.

MALEISCHE HANDLEIDINGEN.

Ong Swi Pan, Anomi, bikinannja orang jang giat, soeka wartakan ilmoe pladjaran aken njaman. Batavia z. j. Dengan gambar. 16°.

Ilmoe bernang. Disalin dari bahasa Olanda dihias dengan gambar. Batavia z. j. 12°.

Ilmoe peladjaran enkel dan dubbel Italiaansch boekhouden, Disalin ka dalem bahasa Melajoe oleh Translaatbureau .... dari boekoe Olanda „De accurate boekhouder" oleh *M. L. Becker.* Tjitakan ka II. Batavia z. j. 12°.

Hemeling [ps.]. Pharmacie (ilmoe bikin obat-obatan dan nasehat-nasehat jang bergoena). Tjitakan dan terkoempoel oleh ——. Tjitakan kedoea. Batavia 1913. 8°.

Ilmoe bladjar bikin portret. Disalin dari bahasa Olanda ...... Batavia z. j. Dengan gambar 12°.

Penoentoen permaenan voetbal. Disalin darie bahasa Olanda oleh *Occasional* [ps]. ...... Batavia z. j. 12°.

Francis (G. P. W.), Parit Mas, jaitoe roepa-roepa penoendjoekan, enz. Terhias dengan bebrapa gambaran. Batavia [1915?]. 8°.

—— Djilid kedoewa: Parit Intan .... Terhias dengan bebrapa gambaran. Batavia 1916. 8°.

——, Djilid ketiga: Parit Oewang, atawa ilmoe kahasilan ... Terhias dengan bebrapa gambaran. Batavia 1917. 8°.

Saito (K.), Djioe Djitsoe atawa Ilmoe silat dari bangsa Japan. Tersalin kadalam bahasa Melajoe oleh *E. T.* Terhias dengan 23 gambaran. Batavia 1913. 8°.

CHINEESCH MALEISCH.

Lie Kim Hok, Pembalasan dendam hati. (Ong Djin Gi). 3 bagian. Batavia 1905. kl. 8°.

Gouw Peng Liang, Kaoem Penghianat di Negri Servie. Batavia 1907. 4 bagian. 12°.

Lie Kim Hok. Hikajat Kapitein Flamberge. Ditjeritaken oleh —— (menoeroet boekoe bahasa Fransch). 7 bagian. Batavia 1908. 12°.

Lie Kim Hok, Kawanan Pendjahat. 7 Djilid. Batavia 1910. 12°.

——, Kawanan Bangsat. Samboengan „Kawanan Pendjahat". 10 djilid. Batavia 1910. 12°.

——, Penipoe Besar. Samboengan „Kawanan Bangsat." 12 djilid. Batavia 1911. 12°.

——, Pembalesan Baccarat. Samboengan „Penipoe Besar." 4 djilid. Batavia 1912. 12°.

——, Rocambole Binasa. Samboengan „Pembalesan Baccarat." 7 Djilid. Batavia 1913. 12°.
[Menoeroet tjerita „Rocambole," karangannja *Pie. Al. Ponson du Terrail*].

Chinaman (*Young*) [ps.], Hikajat „Pangempangan Darah." Samboengannja tjerita „Sesoedahnja kaja baroe beroentoeng," karangan Pho Tjoen Hoaij. Batavia 1911. 12°.

Gouw Peng Liang, Boekoe tjerita Nona Clara Wildenau. Satoe tjerita jang betoel soeda kedjadian di Preangan. Batavia 1911. 8°.

Phoa Tjoen Hoaij, Tjerita dasaran djodonja. Satoe tjerita dari binoewa Duitschland jang kedjadian pada abad ka 18. Batavia 1911. 2 djilid. 12°.

Phoa Tjoen Hoaij, Tjerita „Ampir loepoet menika", atawa doewa nona moeda: Siotjia Liem Soeij Nio dan Liem Kiem Nio, doewa soedara piatoe jang hidoep roekoen satoe sama lain .... Batavia 1912. 12°.

Dumas [père] (*Alex.*), Tiga Panglima prang. Ditjeritaken oleh *Kwee Kim Hong*. Batavia 1914. 11 djilid. 12°.

——, Doeapoeloe taon blakangan. Samboengan tjerita „Tiga Panglima prang." Ditjeritaken oleh *Kwee Kim Hong*. Batavia 1914-'16. 3 bagian, 15 djilid. 12°.

——, Burggraaf de Bragelonne. Samboengan „Doeapoeloe taon blakangan." Ditjeritaken oleh... *Tan*. Batavia z. j. 11 djilid. 12°.

Phoa Jr. (*T. H.*), Hikajat Tangannja Allah. Satoe tjerita di Afrika. (Menoeroet „She", karangannja *H. Rider Haggard*). Tjitakan pertama. 4 djilid. Batavia 1914. Dengan gambar. 12°.

Tan Boen Kim, Nona Gan Jan Nio, atawa „pertjinta'an dalem rasia." Soewatoe tjerita jang blon seberapa lama sasoenggoehnja telah terdjadi dalem kota Betawi. Batavia 1914. 12°.

Hadat sopan bangsa Europa. (Occidental Customs.) Berikoet tjaranja atawa kawadjibannja orang jang djadi iboe bapa pada anak-anaknja, anak-anak pada orang toewanja, laki istri, soedara-soedara, sobat-sobat dan ke-

nalan dan lain-lain nasehat baik. Disalin oleh *B. S. The*. Batavia 1915. 8°.

Tio Ie Soei, Tjerita Item-Poeti dan Meiradi. (Doea tjerita pendek, jang pertama kedjadian di Hindia Inggris dan jang kadoea di Zwitserland). Batavia 1915. 8°.

Tjiong Koen Bie, Sair nasehat anak prawan. Tjitakan jang ka tiga kali. Batavia 1915. 12°.

Dickens (*Cha.*), Londen dan Parijs. Disalin ka dalem bahasa Melajoe renda dengan menoeroet djalan jang gampang oleh *Gis*. Batavia 1916. 5 djilid. 12°.

Niki (*P.*), Tja-Tjoeng, atawa Satoe tjerita dari hal Naturalizatie berhoeboeng dengan peprangan antara Duitschland dan Japan di Kiauchau pada taon 1914. Batavia 1916. 2 djilid. 8° min.

Tan Boen Kim, Nona Kim Lian. Satoe tjerita jang betoel telah terdjadi di kota Canton sabelonnja petja revolutie jang kasatoe di Tiongkok. Batavia 1916. 5 djilid. 12°.

Gouw Peng Liang, Tjerita Mohamad Ali Pacha. Satoe tjerita jang betoel soeda kedjadian di negri Toerki jang sanget menarik hati. Batavia 1917. 4 djilid. 12°.

Probitas [ps.], Toedjoebelas tahon dalam rasia. Satoe tjerita bagoes aken djadi satoe katja bagi gadis-gadis Tionghoa jang dapet pladjaran Europa. Batavia 1917. 2 djilid. 8° min.

Tan Boen Kim, Nona Fientje de Feniks, atawa „djadi korban dari tjemboeroean". Soeatoe tjerita jang betoel soeda terdjadi di Betawi ...... 1912. Tjitakan jang ka doewa. Batavia 1917. 12°.

Chabanneau [ps.], Rasia Bandoeng, atawa Satoe pertjintaan jang melanggar peradatan „Bangsa Tiong Hoa." Satoe tjerita jang benar terdjadi di kota Bandoen .... Tjitakan kadoewa [dj. I]. Batavia-Buitenzorg 1918. 3 djilid. Dengan gambar dan kaart. 8° min.

Dumas fils (*Alex.*), Marguérite Gauthier, atawa satoe pertjinta'an jang soetji dari satoe prampoean latjoer. Di-

salin ...... oleh *Tjan Kim Bie.* 4 boekoe. Batavia 1918. 12°.

Gouw Peng Liang, Kadjoedjoeran lebi menang dari Katjoerangan, atawa satoe anak prempoean jang keras hati. Satoe tjerita di djeman orang Romein pada masa agama Christen, baroe moelain bersemi di tana Europa. Batavia 1918. 7 djilid. 12°.

Phoa Ban Leng, Moetiara atawa Siloeman itam. Tjerita seorang perampoean jang bidjak sana san setia mengadakan soedara dan soeami. Kedjadian di Tiongkok tempo Keizer Kong Sie Kun. Boentoetnja perang Anam dan Taijwan. Padang 1918. 2 boekoe. 12°.

Nuys (Chr.), Hikajat ringkes dari pembrontakan di Rusland .... Disalin oleh *Liang Bong Bong.* Grisee 1920. 8°.

„*Hati* Wadja," atawa Pemboeroe jang gaga brani. Disalin dari boekoe bahasa Olanda. Batavia 1920. 12°.

Avonturier [ps.], Luitenant jang diganggoe. [Batavia] z.j. 12o.

Gouw Peng Liang, Resianja Orang Bangsawan. Satoe tjerita di negri Spanje dalem abad ka-anamblas. Djilid ke 1. Batavia z. j. 12°.

Ondanks de aanduiding: Djilid ke 1, compleet.

Sie Aij Tjing, Pengharoenja Katjintaän. Satoe tjerita jang betoel telah kadjadian di Tiongkok belon brapa lama. Soerabaja z. j. 12°.

Tio Ban Kim, Orang prempoean haroes taoe. Boeat goenanja siapa jang ingin djadi beroentoeng, senang dan sehat. Batavia z. j. 2 boekoe. 12°.

BATAKSCH.

Stap (Herm. W.), Nederlandsch-Tobasche woordenlijst. Leiden 1912. 8°.

Uitgaven van het Bataksch Instituut. No. 8.

Joustra (M.), Toeri-toerin Karo. No. 1-2. Leiden 1914-'18. 8°

Uitgaven van het Bataksch Instituut No. 10 en 14.

Loembantobing (*Ars.*), Angka toeritoerian ni halak Batak. Leiden 1919. 8°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut. No. 16.

Loembantobing (*Ars.*), Nipi ni ama ringkot. Taringot toe porsorion ni aek. Leiden 1919. 8°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut. No. 17.

Loembantobing (*Ars.*), Pingkiran ni halak Batak sipelebegoe taringot toe tondi ni djolma doeng mate. Leiden 1920. 8°.
Uitgaven van het Bataksch Instituut. No. 18.
Alle ontvangen van het Bat. Instituut.

Loembantobing (*Ars.*), Si adji donda hatahoetan dohot pangoeloebalang. Weltevreden 1920. 8°.
Uitgave door bemiddeling van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 455.

MENANGKABAUSCH.

Ibrahim gala *Rangkajo Radjo* alias *Datoea' Sanggoeno Diradjo*, Moestiko 'adat 'alam Minangkabau. Weltevreden 1920. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 277.

Kaba Si Ramboen Djaloea. Dioesahokan *A. J. Hamerster.* Weltevreden 1920. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 459.

SOENDANEESCH.

Volksalmanak Soenda 1921. Tahoen ka III. Weltevreden 1921. Djeung gambar. 12°.
Uitgegeven door de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 478.

Keizer (*W.*), Panggelar boedi. Boekoe batjaan pikeun moerid-moerid di sakolah Soenda. Djilid 1a. Rijswijk (Z.-H.) [1920?]. Djeung gambar. 8°.

JAVAANSCH.

Volksalmanak Djawi 1921. Taoen ingkang kaping III. Weltevreden 1921. Mawi gambar. 12°.
Uitgegeven door de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 477.

MADOEREESCH.

Marryat (Kapt. [*Fred.*]), Na'-kana' ko'ong kampa èḍălem alas. Se njalèn ka otja' Madhoeră *M. Sastrawignja.* Weltevreden 1920. 2 djilid. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. No. 309, 309a.

BALINEESCH.

Ketoet Gelgel (I), Kitab sapta-tjarita. Batavia 1920. 8°. [Balin. kar.].

BOEGINEESCH.

Intjé Hoesain Daëng Parani, Verhaal van Mappamaitôdjeng Daëng Madjarré. I. 1e deel. Weltevreden 1920. 8°. [Boeg. kar.].

TERNATAANSCH.

Sabi moi. Bokoe masosira toma ngofa-ngofa kara iwosa iskolar. (Tarinate ma demo). Semarang-Soerabaja [1920?]. 8°.

CHINEESCH.

Couling (*Sam.*), The Encyclopaedia Sinica. London 1917. 4°.
Maspero (*H.*), Le dialecte de Tch'ang-ngan sous les T'ang. Hanoi 1920. 8° maj.
Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême-Orient. T. XX. No. 2.

Giles (*Herb. A.*), Adversaria Sinica. With illustr. Shanghai 1914. 8°.

——, Idem. 2d Series. No. 1. With illustr. Shanghai 1915. 8°.

Chinese (Elementary). San Tzu Ching. Translated and annotated by *Herb. A. Giles*. 2d Edition revised. Shanghai 1910. 8°.

Feast (*A*) of Lanterns. [Chinese poems] rendered with an introduction by *L. Cranmer-Bying*. London 1916. 8°. min.

The Wisdom of the East Series.

Novellen (Chinesische). Deutsch von *Paul Kühnel*. München 1914. 8°.

Meisterwerke orientalischer Literaturen. Bd. II.

Stories (Strange) from a Chinese Studio. Translated and annotated by *Herb. A. Giles*. 3d Edition revised. London 1916. 8°.

Tiong Hoa Gwat Po. Maandblad. Taon ke I. Grissé 15 Oct. 1920-1921. kl. 8°.

Geschenk van den uitgever.

News (The Sumatra). No. 1. (20 Oct. 1920). Medan 1920. fol.

Eenig gespaard nummer van een geconfisceerd Bolsjewistisch dagblad in Chineesche Karakters.

Geschenk van Hr. J. Th. Moll.

SIAMEESCH. (Met Siam. karakters).

Collection (*A*) of Poetical Works, engraved on stone-slabs in Vat Phra Jetubon. Bangkok B. E. 2462 [A. D. 1918]. 8°.

Phya Prajakich Korachakr, The Languages and Dialects spoken in Siam. Bangkok B. E. 2462 [A. D. 1918]. 8°.

Fragments of the Siamese Ramayana. Bangkok B. E. 2461 [A. D. 1917]. 8o min.

Panhadhammavinicchaya. Explanations on various points of religious doctrine (2d edition). Bangkok B. E. 2462 [A. D. 1918]. 8°.

Rama V, A treatise on ceremonial. With a preface by *Damrong Rajanubhab*. Bangkok B. E. 2463 [A. D. 1919]. With a portrait. 8°.

Laws (Ancient Cambodian) on Slavery. With a preface by *Damrong Rajanubhab*. Bangkok B.E. 2402 [A. D. 1918]. 8°.

Damrong Rajanubhab, History of Chinese Porcelain. Bangkok B. E. 2460 [A. D. 1916]. 8°.

Damrong Rajanubhab, History of the Wars between Siam and Burma during the XVIth, XVIIth, and XVIIIth centuries. B. E. 2463 [A. D. 1919]. 8°.

Mom Rajodai, Records of the Siamese embassy to London in 1857, during the reign of H. M. Rama IV. With a preface by *Damrong Rajanubhab*. Bangkok B. E. 2461 [A. D. 1917]. With 2 portraits. 8°.

Jataka (The) or stories of the Buddha's former births, translated from the Pali into Siamese. Book 1. Volume 1. (2d edition.) With a preface by *Damrong Rajanubhab*. Bangkok B. E. 2462 [A. D. 1918]. 8°.

Milinda Panha. The questions of King Milinda. Translated for the first time from Pāli into Siamese. Vol. I-II. Published by *Luang Sri Banja*. Bangkok B. E. 2462 [A. D. 1918]. 8°.

Raja Nitisastra. (Pali text with the Siamese version.) Bangkok B. E. 2463 [A. D. 1919]. 8°.

Somdet Phra Vanaratn, Culayuddhakāravamsa. Siames chronicle composed ...... during the reign of H. M. Rāma I. Pāli text with the Siamese version. Bangkok B. E. 2463 [A. D. 1919]. With a portr. 8°.

PERZISCH.

Rūmi (*Dschelāl ed din*), Mesnevi oder Doppelverse. Aus dem Persischen übertragen von *Geo. Rosen*, mit einer Einleitung von *Frie. Rosen*. München 1913. 8°.
Meisterwerke orientalischer Literaturen. Bd. 1.

ARABISCH.

Boro-Budur. Journal arabe No. 1 etc. Weltevreden 1920-1921. fol. — Geschenk.

Ikbal (Al-). Hoofd-red. *S. Moehamad b. Salem Baradja*. Jrg. I-III. Soerabaja 1917-1919. fol.
Deels geschenk van Dr. Schrieke.

Abou-Zéid Ahmed ben Sahl El-Balkhî, Le livre de la création et de l'histoire. Publié et traduit d'après le manuscrit de Constantinople par *Cl. Huart*. Paris 1899-1919. 6 vol. 8° maj.
Depuis le tome III: Le livre de la création . . . de *Motahhar ben Fâhir el-Maqdisî* attribué à *Abou-Zeid* . . . *el-Balkhî*.
Publications de l'Ecole des langues orientales vivantes IVe Série, vol. XVI, XVII, XVIII, XXI, XXII, XXIII.

ARMENISCH.

Stephanus Asolik. — Histoire universelle par *Etienne Açoghig* de Daron, traduite de l'arménien et annotée par *E. Dulaurier*. 1e partie [livres 1-2]. Paris 1883. 8°.

—— Idem par *Etienne Asolik* de Tarôn. Traduite de l'arménien et annotée par *Fred. Macler*. 2e partie (livre III, 888?-1004?). Paris 1917. 8°.
Publications de l'Ecole des Langues orientales vivantes, Ie série. t XVIII et XVIII bis.

GRIEKSCH.

Homeros, Ilias, Vertaald door *C. Vosmaer*. 7e Druk. Leiden [190.]. 8°.

Homeros, Odussee. Vertaald door *C. Vosmaer*. 5e druk. Leiden [190.]. 8°.

Aischylos' Prometheus geboeid. Uit het Grieksch door *P. C. Boutens*. Met voorwoord en enkele aanteekeningen. [Amsterdam 1912]. 8°.
[Wereld-Bibliotheek, No. 182].

Sophocles' Antigone. Nieuwe vertaling door *H. C. Muller.* Met portr. 2e Druk [Amsterdam 1913]. 8°.
[Wereldbibliotheek. No. 44].

Sophocles, Koning Oedipus. Tragedie, vertaald uit de Duitsche bewerking van *Hugo von Hofmannsthal* door *Wi. Royaards.* [Amsterdam 1913]. 8°.
[Tooneel-bibliotheek. IIIe Serie No. 5].

Aristophanes. — De Ridders van *Aristofanes*, vertaald door *H. C. Muller.* Amsterdam [1908]. 8°.
Wereldbibliotheek. No.

Hartman (*J. J.*), De Avondzon des Heidendoms. Het leven en werken van [Plutarchus] den wijze van Chaeronea. 2e druk. Leiden 1912. 2 deelen. Met 1 afb. 8°.

LATIJN.

Plautus, De tweelingbroeders. Metrische vertaling der Menaechmi door *H. van Herwerden.* Amsterdam [1909?]. 8°.
Wereldbibiiotheek. No.

Hartman (*J. J.*), Beatus ille. Een boek voor iedereen over Horatius. Leiden 1913. 8°.

Sofia-Alessio (*Fra.*), Sepulcrum Ioannis Pascoli. Acc. decem carmina laudata. Amstelodami 1917. 8°.
Carmen praemio aureo ornatum in certamine poëtico Hoeufftiano [No. 51].

Roehl (*Herm.*), Epistula novi mariti. Acc. quinque carmina laudata. Amstelodami 1918. 8°.
Carmen praemio aureo ornatum in certamine poëtico Hoeufftiano [No. 52].

NEDERLANDSCH.

Prinsen J. Lz. (*J.*), Handboek tot de Nederlandsche letterkundige geschiedenis. 2e Herziene druk. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Bastiaanse (*Fra.*), Overzicht van de ontwikkeling der Nederlandsche letterkunde. Met bloemlezing en illustraties. Deel I. Amsterdam 1914. 8°.
Nederlandsche Bibliotheek (Wereld-Bibliotheek No. 290-293).

Pantheon (Klassiek Letterkundig). No. 4, 6, 8, 20, 21-22, 34, 40, 42, 43, 56, 59-60, 68, 70-71, 87-88, 100, 111-112, 116, 125, 127, 132, 133, 138-139, 151-152. Zutphen 1855-1919. 16°.

Herdrukken (Zwolsche) onder redactie van *F. Buitenrust Hettema*, e. a. No. 6. 12-13, 22, 27. Zwolle [19...-1914]. kl. 8°.

—— 2e Reeks. Tekst-uitgaven. No. 3-4, 6. Zwolle [1896-19..]. kl. 8°.

Van alle tijden. Onder redactie van *C. G. Kaakebeen* en *Jan Ligthart*. No. 1-4. Groningen- Den Haag 1910-1917. 8°.

Bloemlezing uit Middelnederlandsche dichters, bijeenverzameld door *Eel. Verwijs*. 4 verm. uitgave [van deel I], 3e uitg. [van II-IV], bezorgd door *F. A. Stoett*. Zutphen [1909-1915]. 4 bdn. 8°.

I. Dierenepos. Ridderpoëzie. II. Geestelijke en burgerlijke poezie. III. Mengelpoezie. IV. Woordenlijst opnieuw bewerkt en vermeerderd door *G. Penon*.

Gedichten (Middelnederlandsche lyrische) verzameld en toegelicht door *D. C. Tinbergen*. Groningen 1910. 8°.
Van alle tijden. No. 4.

Poezie (Middelnederlandsche epische en lyrische). Verzameld en toegelicht door *G. Engels*. Zutphen 1911. 16°.
(Klassiek Letterkundig Pantheon. No. 151-152).

Esmoreit. Abel spel uit de IVe eeuw. [Met inleiding door *C. G. Kaakebeen*]. 6e druk. Groningen — Den Haag 1916. 8°.
Van alle tijden. No. 1.

Beatrijs. Naar het Haagsche handschrift uitgegeven door *C. G. Kaakebeen*, met een paraphrase door *Jan Ligthart*... 4e Druk. Groningen — den Haag 1917. 8°.
Van alle tijden. No. 2.

Borchgrauinne (Die) van Vergi. Middelnederlandsch gedicht uit het begin der 14e eeuw. Uitgegeven en toegelicht door *F. A. Stoett*. Zutphen 1892. 16°.
[Klassiek Letterkundig Pantheon No. 127].

Karel ende Elegast. Opnieuw uitgegeven en toegelicht door *J. Bergsma.* 2e druk. Zutphen 1911. 16°.
[Klassiek Letterkundig Pantheon No. 132].

Lanseloot van Denemerken, uitgegeven door *P. Leendertz Jr.* Zwolle z. j. kl. 8°.
Zwolsche Herdrukken. 2e Reeks VI.

Reinaert de Vos [door *Willem.* Met inleiding door *C. G. Kaakebeen* en *Jan Ligthart*]. 2e Druk. Groningen- Den Haag 1917. 8°.
Van alle tijden. No. 8.

Spyeghel (Den) der Salicheyt van Elckerlyc, hoe dat elckerlyc mensche wert ghedaecht Gode rekeninghe te doen. [Door *Pt. Dorland* van Diest ?]. Met inleiding en aanteekeningen van *E. J. Spitz.* Apeldoorn 1919. 8°.
Zonnebloem-boekjes No. 14.

Vondel (*Joost van den*), Gysbrecht van Aemstel, d'ondergang van zijn stad en zijn ballingschap. Op nieuw uitgegeven met inleiding, aanteekeningen en woordenlijst door *C. H. Ph. Meijer.* 8e Druk. Zutphen 1917. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon [No. 40].

Vondel (*J. van*), Lucifer. Met historische toelichting van *J. Bergsma.* [6e Druk]. Zutphen [1911]. 16o.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 8].

Hooft (*P. C.*), Geeraerdt van Velsen, toegelicht door *F. A. Stoett.* Zutphen [19. .]. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon No. 138-139.

Huygens (*Co.*). De gedichten van —, naar zijn handschrift uitgegeven door *J. A. Worp.* Arnhem [1892-1899]. 9 deelen in 5 bdn. 8°.

I. 1607-1623. II. 1623-1636. III. 1636-1644. IV. 1644-1652. 1652-1656. VI. 1656-1661. VII. 1661-1671. VIII. 1671-1687. IX. Registers.

Heinsius Jr. (*Nic.*), Den Vermakelijken Avanturier ofte de Wispelturige, en niet min Wonderlijke Levensloop van Mirandor. Opnieuw met eene inleiding uitgegeven ...... door *Jan ten Brink.* Zwolle [1896]. kl. 8°.
Zwolsche Herdrukken. 2e Reeks III-IV.

Vollenhove (*Joh.*), Bloemlezing uit de gedichten. Voorafgegaan van een levensschets van den dichter door *A. L. Lesturgeon*. Schiedam 1866. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon [No. 87].

Asselijn (*Tho.*), Jan Klaaz, of gewaande dienstmaagt. Uitgegeven door *F. Buitenrust Hettema*, *N. A. Cramer* en *K. Poll*. Zwolle [1900]. kl. 8°.
Zwolsche Herdrukken XII en XIII.

Haren (*On. Zw. van*), De Geusen. Proeve van vaderlands gedicht. Toegelicht door *F. C. Wieder*. Zutphen [1898]. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon (No 59-60).

Effen (*Justus van*), Ernst en boert uit den Hollandschen Spectator. 5e verm. druk. Arnhem [1890]. 8°.

Langendyk (*Pt.*), De spiegel der vaderlandsche kooplieden. Opnieuw uitgegeven met inleiding en aanteekeningen door *C. H. Ph. Meyer*. 3e herz. druk. Zutphen 1911. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon (No. 125).

Langendyk (*P.*), Het wederzijds huwelijks bedrog. Blijspel toegelicht door *F. A. Stoett*. 3e Druk. Zutphen [19. . .
Klassiek Letterkundig Pantheon [No. 68].

Poot (*Hub.*), Gedichten. Gekozen en geschikt door *Cd. Busken Huet*. Schiedam 1866. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. No. 6 en 88.

Bellamy (*Jac.*). Uit de verzen en het proza van —. Sameng. door *J. Al. Nijland*. Zutphen [1919]. Met 1 portr. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 70-71].

Loosjes Pz. (*A.*), Al de dramatische werken. Deel I-III. Schiedam 1855-58. 16°.
I. Frank van Borselen en Jacoba van Beijeren. II. Charlotte van Bourbon. III. Huig de Groot en Maria van Reigersbergen.
Klassiek Letterkundig Pantheon. No. 34, 43, 56.

Bilderdijk (*Wi.*), De ziekte der geleerden, met inleiding en aanteekeningen van *P. Kat Pz.* Zutphen 1893. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 29].

Bilderdijk (*Wi.*), De ondergang der eerste wereld. Met aanteekeningen van *P. Kat Pz.* Zutphen [1899]. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon [No. 133].

Bilderdijk (*Wi.*), Floris de Vijfde. Treurspel. Met inleiding en aanteekeningen door *Chr. Stapelkamp*. Zutphen [1912]. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 111-112].

Bilderdijk (*Wi.*), De Muis- en Kikvorsch-Krijg [van *Homerus*]. Schiedam 1856. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 42.].

Bilderdijk (*Wi.*), Gewijde poëzie. Met inleiding en aanteekeningen door *P. Kat Pz.* Zwolle [1904]. kl. 8°.
Zwolsche Herdrukken XXII.

Bilderdijk (*Wi.*), Poëzie: Napoleon, Afscheid, De Kunst der Poëzy, De Geestenwereld. Uitgegeven door *R. A. Kollewijn*. 3e Druk. Zwolle z. j. kl. 8°.
Zwolsche Herdrukken II.

Borger (*E. A.*), Dichterlijke nalatenschap. 7e verm. Druk. [Schiedam 19. .]. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 100].

Helmers (*J. F.*), De Hollandsche Natie, in zes zangen. Opnieuw uitgegeven, voorzien van inleiding en aanteekeningen door *A. W. Stellwagen*. Schiedam 1883. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 116].

Stijl (*S.*), De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden. Schiedam 1886. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. [No. 21-22].

Palm (*J. H. van der*), Geschied- en redekonstig gedenkschrift van Nederlands herstelling in den jare 1813. Met eene historische inleiding van *H. T. Colenbrander*. Zutphen [1909]. 16°.
Klassiek Letterkundig Pantheon. (No. 4).

Tollens Cz. (*H.*), Keur uit zijn gedichten, verzameld door *W. Bisschop*. 3e druk. Leeuwarden [1898]. 8°.

Geel (*Jac.*), Onderzoek en phantasie. Gesprek op den Drachenfels. Het proza. Met een inleiding en aanteekeningen van *C. G. N. de Vooijs*. Amsterdam [1911]. 8°.
Nederlandsche Bibliotheek. No. CX.

Potgieter (*E. J.*), Albert. Uitgegeven door *G. Engels*. Zwolle [1914]. kl. 8°.
Zwolsche Herdrukken XXVII.

Haar (*Bern. ter*), Gedichten. 9e Druk. Leiden [190]. Met portr. en pl. 2 deelen. 8°.
Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

Vosmaer (*C.*), Amazone. 8e Druk. 's-Gravenhage 1910. Met 1 pl. 8°.

Prinsen J. Lz. (*J.*), Multatuli en de romantiek. Rotterdam 1909. 8°.

Fabricius (*Jan*), Eenzaam. Drama in drie bedrijven. Bussum [1907?]. 16°.

——, De rechte lijn. Tooneelspel in drie bedrijven. 2e druk. Den Haag [1916]. 16°.

——, Tòtòk en Indo. Een plantage-idylle. Drie bedrijven. Den Haag [1915]. 16°.

——, Dolle Hans. Indo-drama in drie bedrijven. Den Haag [1916]. 16°.

——, Nonni. Spel van sleur, voorschot en ethica in drie bedrijven. Den Haag [1916]. 16°.

——, Sonna. Indisch tooneelspel in drie bedrijven. Den Haag [1916]. 16°.

Balzerdt (Diederik) op reis. (Maart-Nov. 1905, Mei-Aug.1908) Brieven aan het Nieuws van den Dag voor Ned.-Indië, door *K. W[ybrands]*. (2e herziene en verm. druk, met penkrabbels van *Men. van Meeteren Brouwer*, en 1 portr.). Batavia 1915. 8°.

ENGELSCH.

Malory (*Tho.*), Le Morte d'Arthur [Reprinted]. London a. e. [1916]. 2 vol. 8°.
Everyman's Library. No. 617.

Sterne (*Lou.*), The Life and Opinions of Tristam Shandy gentleman. London [1917]. 8°.
Everyman's Library. No. 617.

Tennyson (*Alfr.*), Idylls of the King. In twelve books. London 1918. 8°.

Coenen (*Fra.*) Charles Dickens en de romantiek. Geillustreerd. Amsterdam 1911. 8°.
Nederlandsche Bibliotheek (Wereld-Bibliotheek No. 160).

FRANSCH.

Artagnan (Mémoires de M. d'), Capitaine-Lieut. de la 1e [188.]. Comp. des Mousquetaires du Roi [par *Gat. Courtilz de Sandras*]. Vol. I: Le cadet. Premiers duels. Premiers amours. Paris s. d. 8°.

Renault (*Geo.*) et *Gust. le Rouge*, Le Quartier Latin. [Avec] illustr. Paris s. d. [188.]. 8°.

Rostand (*Edm.*), Cyrano de Bergerac. Comédie héroique en cinq actes en vers. Met aanteekeningen van *M. Hovingh* en *J. Bitter*. 4e Druk. Zwolle 1918. Met portr. 8°.
Lectures classiques. No. 12.
De acht laatstgenoemde boeken geschenk van Hr. C. E. du Perron Jr.

ITALIAANSCH.

Dante Alighieri, De Goddelijke Komedie. Vertaald [met aanteekeningen] door *J. K. Rensburg*. Amsterdam [1908-'09]. Met pl. van *Gust. Doré*. 3 deelen. 8°.
I. De Hel. II. De Louteringsberg. III. Het Paradijs.

Pellico (*Silv.*), Le mie prigioni. I doveri degli uomini. Francesca da Rimini. Eufemio di Messina. A cura di *Mi. Scherillo* e con proemio di *Fra. d'Ovidio*. 4a Edizione. Milano 1918. Con ritr. 8°.

RUSSISCH.

Wijk (*N. van*), Hoofdmomenten der Russische letterkunde: Poeshkin, Gogolj, Tolstoj, Dostojewskij, Zeist 1919. 8°.

Tolstoi (*Leo N.*), Opstanding. Uit het Duitsch door *Th. A. Quanjer.* 7e Druk. 's-Gravenhage [1914]. 2 deelen 1 band. Met pl. kl. 8°.
Deze drie laatste werken geschenk van Hr. C. E. du Perron Jr.

DEENSCH.

Poestion (*J. C.*), Lehrbuch der Dänischen Sprache für den Selbstunterricht .... 3e verm. und verb. Auflage. Wien- Leipzig [1912]. kl. 8°.
Die Kunst der Polyglottie. XVI. Teil.
Geschenk van Ir. J. L. Moens.

GODSDIENST.-HINDUISME.

Caland (*W.*), Altindischer Ahnencult: Das Çraddha nach den verschiedenen Schulen dargestellt mit Benutzung hs. Quellen. Leiden 1893. 8°.

Baldaeus (*Phil.*), Afgoderye der Oost-Indische Heydenen. Opnieuw. en van inleiding en aanteekeningen voorzien door *A. de Jong*. Met 13 pl. 's-Gravenhage 1913. 8°.

Buck (*C. H.*), Faiths, fairs and festivals of India. Calcutta 1917. With a map. 8°.

Wilkins (*W. J.*). Hindu Mythology, Vedic and Puranic. Illustrated 2d Edition. Calcutta- Simla [1900]. 8°.

Chatterji (*J. C.*), Kashmir Shaivaism. Being a brief introduction to the .... Advaita Shaiva Philosophy of Kashmir, specifically called the Trika System. Fasc. 1. Srinagar 1914. 8°.
The Kashmir Series of Texts and Studies. Vol. II 1- .

Reed (*Eliz. A.*), Hinduism im Europe and America. New York- London 1914. 8°.

BUDDHISME.

Scriptures (Buddhist). A selection translated from the Pali with introduction by *E. J. Thomas*. London 1913. 8°. min.
The Wisdom of the East Series.

Stede (*Wi.*), Die Gespenstergeschichten des Peta Vatthu. Untersuchungen, Uebersetzung und Pali-Glossar. Leipzig 1914. 8°.

Jataka Tales selected [from the complete edition translated under the editorship of *E. B. Cowell*] and edited with introduction and notes by *H. T. Francis* and *E. J. Thomas*. Cambridge 1916. With 8 pl. 8°.

Getty (*Alice*), The Gods of Northern Buddhism. Their history, iconography and progressive evolution through the northern Buddhist countries. With a general introduction on Buddhism translated from the French of *J. Deniker*. Illustrations from the collection of Hen. H. Getty. Oxford 1914. With 64 pl. 4°.

Gjellerup (*Ka.*), The Pilgrim Kamanita. A legendary romance. Translated by *Jo. E. Logie*. London 1911. 8o.
Geschenk van Ir. J. L. Moens.

CHRISTENDOM.

Garbe (*Ri.*), Indien und das Christentum. Eine Untersuchung der religionsgeschichtlichen Zusammenhänge. Tübingen 1914. 8°.

Begbie (*Har*,). The Light of Asia. London a. e. [19. .]. 8°.
Geschenk van Ir. J. L. Moens.

Worte Christi. [Zusammengestellt und erläutert von *Hou. Stew. Chamberlain*. Neue Ausgabe]. München [1903]. 16°.

Annalen van O. L.Vrouw van het H. Hart. Uitgegeven door het Missie-huis te Tilburg. Jrg. 38-39. Tilburg 1920-1921. Met afb. gr. 8°.
Geschenk.

ISLAM.

Places (Holy) of Mesopotamia. Printed and engraved by the Superintendent, Gov. Press. Basrah [1920]. With 25 fig. 4o. [Engl. and Arab. text].
Geschenk.

Goldziher (*Ign.*), Die Richtungen der islamischen Koranauslegung. An der Univ. Upsala gehaltene Olaus-Petri-Vorlesungen. Leiden 1920. 8°.
Veröffentlichungen der „De Goeje-Stiftung". No. VI. Geschenk.

WIJSBEGEERTE.

Busse (*Lu.*), Die Weltanschauungen der groszen Philosophen der Neuzeit. 3e Auflage. Leipzig 1907. kl. 8°.
Aus Natur und Geisteswelt. 56. Bändchen. (Köningsberger Hochschulkurse Bd. I).

Deussen (*Paul*), Die Philosophie des Mittelalters. 2e Auflage. Leipzig 1919. 8°.
Separatausgabe von Deussens Allg. Geschichte der Philosophie 2: Bd. 2. Abt. 2 Hälfte.

Deussen (*Paul*), Allgemeine Geschichte der Philosophie mit besonderer Berücksichtigung der Religionen. Bd. II, Abt. 3 (Schluss): Die neuere Philosophie von Descartes bis Schopenhauer. 2e Auflage. Leipzig 1920. 8°.

VREDESBEWEGING.

Kant (*Im.*), Ten eeuwigen vrede. [Uit het Duitsch] vertaald door *A. P. Prins.* Met een voorbericht van *Ph. Kohnstamm.* Amsterdam [1915]. kl. 8°.
Wereld-Bibliotheek (No. 309).
No. 5 der uitgaven van het Comité: „De Europeesche Statenbond"

Flier (*M. J. v. d.*), *J. F. Lyklama a Nyeholt, B. de Jong van Beek en Donk,* Wereldwelvaart, Wereldrecht, Wereldvrede. Met een algemeene inleiding van *Nico van Suchtelen.* Amsterdam [1914]. kl. 8°.
Handboekjes Elck 't Beste.

Langelaan-Stoop (*C.*). Het Witte Leger. Een tijdsdenkbeeld van meerdere vrouwen. Uitgewerkt en neergeschreven door ——. Amsterdam 1915. 8°.

STAATHUISHOUDKUNDE.

Grosse (*Ernst*), Die Formen der Familie und die Formen der Wirthschaft. Freiburg i-B.-Leipzig 1896. 8°.

Moszkowski (*Max*), Vom Wirtschaftsleben der primitiven Völker. (Unter bes. Berücksichtigung der Papua von Neuguinea und der Sakai von Sumatra). Vortrag ...... Jena 1911. gr. 8°.
Probleme der Weltwirtschaft. V.

Junge (*Rei.*), Das Problem der Europäisierung orientalischer Wirtschaft dargestellt an den Verhältnissen der Sozialwirtschaft von Russisch-Turkestan. Bd. I. Weimar 1915. Mit farb. Karten und Skizzen. 8°.

Schmoller (*Gust.*), Grundriss der Allgemeinen Volkswirtschaftslehre. Leipzig 1904-1908. 2 Teile. 8°.
I. 7. bis 10. Tausend. Ergänzt und vermehrt. II. 1. bis 6. Auflage.

Stuart (*C. A. Verrijn*), De grondslagen der volkshuishouding. Haarlem 1920. 8°.

Verslag van de Alg. Vergadering [der] Vereeniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek .... Oct. 1918- Gravenhage 1918-1919. 8°.

Prae-Adviezen over de vraag: In hoeverre zijn uit de crisis van 1873 lessen te putten voor hetgeen ons op economisch gebied te wachten staat [door *H. A. Hartogh* en *W. Westerman*]. 's-Gravenhage 1916. 8°.
Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek.

Prae-Adviezen over de vraag: Is invoering van staatsmonopolies ter versterking van de staatsinkomsten wenschelijk ? Zoo ja, welke ....? [Door *M. P. J. Aalberse, A. van Gijn* en *F. M. Wibaut*]. 's Gravenhage 1918. 8°.
Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek.

Prae-Adviezen over de vraag: Welke gevolgen heeft de tegenwoordige toestand voor de voorziening in de geldmiddelen der gemeenten door middel van leeningen op korten of langen termijn? [Door *G. J.*

*Fabius, P. Droogleever Fortuyn,*en *F. M. Wibaut*]. 's-Gravenhage 1920. 8°.
Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek.

Stuart (*C. A. Verrijn*), Inleiding tot de beoefening der statistiek.. Deel III. 1e-2e stuk. Haarlem 1915-'17. 8°.
III. De toepassing der statistische methode op het gebied van het sociaal-economische leven ...... 1. De statistiek van het bedrijfsleven, 2. De statistiek van volksrijkdom, volksinkomen en der publiekrechtelijke lichamen.

Methorst (*H. W.*), De beteekenis van den achteruitgang van het geboortecijfer in Nederland (met kaart en 5 graf. voorst.) Amsterdam 1914. 8°.
Kleine Geschriften uitg. door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. No. 109.

Gelderen (*J. van*), De samenstelling en beteekenis van indexcijfers en hoe zij ook voor Ned. Indië van beteekenis kunnen worden. Buitenzorg 1920. 8°.
Mededeelingen van het Statistisch Bureau. No. 1.

NIJVERHEID EN HANDEL.

India (Holland 's East), a fortnightly illustrated commercial and general review. Vol. I. Buitenzorg 1920. 4°.
Geschenk van den uitgever.

Coöperatie-Gids (Ned.-Indische). Orgaan van den Ned.-Indischen Coöperatie-Bond. Jaarg. I. No .e.v. Weltevreden 15 Dec. 1920. e.v. 4°.
Geschenk van de redactie.

Weekblad van de Handelsvereeniging te Bandoeng. Jaarg. I-II. Bandoeng 1920-1921. fol.
Geschenk.

Zweden, zijn handel, scheepvaart en industrie. Samengesteld door de Zweedsche Algem. Export-Vereeniging. (Sveriges Allmänna Exportförening), Stockholm-Rotterdam 1919. Met afb. 4°.
Geschenk van den Zw. Consul-Generaal.

Effectengids ...... 9e Jaarg. over 1919 en 1919-'20. Uitgegeven door „De Handelsvereeniging te Batavia." Bewerkt door *V. Schmidt-Ernsthausen*. Batavia 1920. 8°.
Geschenk.

Verslag over de 1e Ned. Indische Jaarbeurs, gehouden te Bandoeng .... 1920. Tegal [1920]. Met afb. gr. 8°.

Jaarbeurs (Eerste Ned.-Indische) te Bandoeng van 17 Mei tot en met 15 Juni 1920. [Gegevens. Tegal 1920]. Met pl. en schetsen. gr. 8°.

Bijgevoegd: a-c) Prospectus in het Maleisch. Soendaneesch, en Javaansch; d) Catalogus van inzendingen: e) Festiviteiten: f) circulaires. — Geschenk.

Aneta (Een en ander omtrent) ter gelegenheid van de opening van het Anetabuilding te Weltevreden. [Batavia 1920]. Geillustreerd. 4°.

Geschenk.

Uitkomsten van mijnbouwkundige onderzoekingen in een gedeelte van Midden-Celebes (Sasak). Weltevreden 1920. Met 6 kaarten. 8°.

Verslagen en mededeelingen betreffende Indische delfstoffen en hare toepassingen No. 12.

SOCIALE BEWEGING.

Sombart (*Wern.*), Socialisme en sociale beweging. Voor Nederland bewerkt door *Hel. Mercier*. Met een naschrift behelzend een chronologisch overzicht der sociale beweging van 1750-1896. Haarlem 1898. 8°.

Socialisme („Fabian Essays in Socialism"). Vertaald door *F. M. Wibaut.* Amsterdam 1891-92. 2 deelen. 1 band. 8°.

I. Grondslagen. II. Regeling. Vooruitzichten.

Kautsky (*Ka.*), Ethiek en materialistische geschiedenisbeschouwing. Eene proeve. Vertaald door *H. Gorter.* Rotterdam 1907. 8°.

„Sociale Bibliotheek" No. 8.

Geschenken van Ir. J. L. Moens.

Arbeid en de nieuwe maatschappij (Labour and the New Social Order) Uit het Engelsch vertaald door *H. E. Steinmetz.* Weltevreden 1920. 4°.

De Taak 4e Jaarg. Bijlage van No. 20 (24 Dec. 1920).

Jacobs (*Al. H.*), en *F. S. van Balen-Klaar*, Vrouwenkiesrecht. Amsterdam 1913. kl. 8°.
Handboekjes Elck 't Beste.

VERVOER.

Reitsma (*S. A.*), Indische Spoorwegpolitiek. Deel VII. Tekst en bijlagen. Weltevreden 1920. Met kaarten en portr. 8o.
Dienst der S. S. en Tr. Mededeelingen Administratieve Dienst No. 1. — Geschenk.

Rijwegen of Smalspoorbanen ? [Door *P. A. Roelofsen* en *G. Homan van der Heide* Batavia 1912]. 8°.
Overdruk . . . . . uit het Tijdschrift voor het Binnen. Bestuur. Jrg. 1912.

Verslag van de Gouvernements vervoerdiensten te water over het jaar 1918. Weltevreden 1920. 4°.
Departement van Gouv.-Bedrijven in Ned.-Indië.

Verslag der Staatsspoor- en Tramwegen in Ned.-Indië over het jaar 1918. Deel I. Weltevreden 1920. 8°.

CULTURES.

Jaarboek van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Ned.-Indië 1919. Weltevreden 1920. Met pl. 8°.

Cultuuralmanak (Indische) (met supplement) voor 1921, samengesteld door *A. H. Berkhout* en *C. Prinsen Geerligs*. 35e jaarg. Amsterdam 1920. kl. 8°.

Bosscha (Ter herinnering aan het 25 jarig jubileum van den Heer K. A. R.) als hoofdadministrateur der Assam-Thee- Ond. „Malabar," Pengalengan. Bandoeng [1920]. Geillustreerd. 4°.
Alg. Landbouw Weekblad voor Ned. Indië. Extra Nummer.

Verslag (Beknopt) van het verhandelde op de vergadering van de ambtenaren van den voorlichtingsdienst voor den inlandschen landbouw ...... Sept. 1915 te Bandoeng ...... Z. pl. en j. fol.
Voor den dienst.

Dijk (*J. van*), Bemestingsproeve bij de tabak op het veld in 1919. Medan [1920]. 8°.
Mededeelingen van het Deli Proefstation te Medan. 2e Serie No. XIV.

Douglas (*H. F. K.*), Binnenlandsche politiek en buitenlandsche concurrentie bedreigen het voortbestaan van de Javasuikerindustrie. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Handleiding tot berekening en vaststelling van minimum-grond-huurprijzen. Weltevreden 1920. 8°.

Verslag nopens de overwogen plannen en maatregelen betreffende de kolonisatie van Javaansche werklieden op de cultuur ondernemingen ter Oostkust van Sumatra in verband met de voorgenomen afschaffing der zgn. Poenale sanctie in de Koelie-ordonnantie [Door *C. Lulofs*]. Weltevreden 1920. fol.

Rijstbouw (De Machinale) door de Deli Maatschappij. Medan [1921]. 8°.
Mededeelingen van het Deli Proefstation te Medan.

BESTUUR.

Odgers (*Wi. Bl.*), Local Government. The English citizen: his rights and responsibilities. London 1899. 8°.

Jonge (*H. J. Kiewiet de*), Indische bestuurshervorming. Batavia-Leiden 1920. 8°.

Desaraden. Weltevreden 1918. 8°.

Ranglijsten van de ambtenaren bij den Inlandschen bestuursdienst behoorende tot groep VI (districtshoofden enz.) V. (onderd.) IV. (mantri's politie enz.) in de residentie Bantam enz.- Besoeki. Afgesloten op eind Dec. 1919. [Weltevreden 1920] 14 stukken. 8°.
[Alle residenties op Java; behalve Djokjakarta en Soerakarta].

Verslag van het Volkscredietwezen loopende tot medio Juni 1920. Met 10 bijlagen. Weltevreden 1920. 4°.

Braam (*W. van*), De Zoutregie. Weltevreden 1917. Met 2 tab. 8°.
Overdrukken uit de Koloniale Studiën.

Jaarverslag der Gewestelijke Bedrijven over het boekjaar 1919. Semarang [1920]. fol.
Gewest Semarang.

KOLONIALE POLITIEK.

Kol (*H. van*), De Strijd der S. D. A. P. op Koloniaal Gebied. Amsterdam 1920. 8°.

Eck (*S. Ritsema van*), Koloniaal-Staatkundige Studies (1912-1918). De Reorganisatie van het Bestuur in N. O. I. Nederland's Staatkunde in zijne Aziatische koloniën. Koloniale Staatkunde en Bestuursvorm. Indië's Staatkunde en Weerbaarheid. Het Ned. Gezag in Indië. Z. pl. 1919. 8°.
Uitgave van de Commissie tot herziening van de Grondslagen der Staatsinrichting van Ned.-Indië.

Casajangan Soripada (*R. S.*), Lezing over de Associatie-gedachte in de Nederlandsche Koloniale-Politiek. 's-Gravenhage 1920. 8°.
Vereeniging „Moederland en Koloniën 19e jaar: 1920.

East (The Near), with which is incorporated „The Indiaman." A weekly review of the politics and commerce of the Balkan Peninsula, Egypt and the Sudan, Marocco, Asia Minor, Arabia, Mesopotamia, Persia and India. No. 348-541. (Vol. XIV-XVI). London 1918-1919. 4°.
Geschenk van Dr. B. Schrieke.

Orient (Der Neue). Monatschrift für das politische, wirtschaftliche und geistige Leben im gesamten Osten. Bd. 2 Heft 1-2 (=Jahrg. I Heft 13-14), Bd. 7 (Jahrg. 4) u. F., Berlin 1917—1920. 4°.

RECHT.

Documents on the League of Nations, compiled by *C. A. Kluyver*. With a preface by *C. van Vollenhoven*. Leiden 1920. 8°.
International Intermediary Institute, The Hague.

Jitta (*D. Josephus*), Internationaal privaatrecht. Gegevens hoofdzakelijk ten behoeve van Nederlandsche rechtsbeoefenaars verzameld. Haarlem 1916. 8°.

Kosters (*J.*), Het internationaal burgerlijk recht in Nederland. Haarlem 1917. 8°.

Eysinga (*W. J. M. van*), Ontwikkeling en inhoud der Nederlandsche traktaten sedert 1813. 's-Gravenhage 1916. 8°.

Struycken (*A. A. H.*), Het staatsrecht van het Koninkrijk der Nederlanden. Deel I 1e-2e stuk. Arnhem 1915-1917. 8°.

Veegens (*J. D.*), Schets van het Nederlandsch burgerlijk recht. Voortgezet door *A. S. Oppenheim*. 2e druk bewerkt door *A.S. Oppenheim*. Haarlem 1916-1919. 3 deelen. 8°.
I. Personenrecht. II. Rechten op Zaken III. Verbintenissen Bewijs en verjaring.

Trenité (*G. J. Nolst*), Inleiding tot de agrarische wetgeving van het rechtstreeks bestuurd gebied van Ned.-Indië. Weltevreden 1920. 8°.

Wawo-Runtu (*A. L.*), De agrarische questie in de Minahasa une question brulante. Semarang 1920. 8°.
Geschenk van den schrijver.

Statistiek (Crimineele) van Ned.-Indië over het jaar 1916. Samengesteld bij het Hoofdkantoor van het Gevangeniswezen. [Weltevreden 1920]. fol.

Digest (*A*) of Indian Law Cases containing High Court Reports &c. 1919 with an index ...... complied ...... by *B. D. Bose*. Calcutta 1920. 8°.
Geschenk van het Br. Ind. Gouvernement.

Wet van den 29sten Sept. 1815, No. 49 houdende instelling van de Orde van den Nederlandschen Leeuw. Z. pl. en j. 8°.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Advies van de Technisch Onderwijs Commissie (ingesteld ...... 6 Maart 1918) vergezeld van 8 bijlagen, betreffende de opleidinghier te lande tot civiel, bouwkundig, werk-

tuigkundig en scheikundig ingenieur. Weltevreden 1920. 8°.

Eindverslag van de Technisch Onderwijs Commissie, met 5 bijlagen. Weltevreden 1920. 8o.

Landbouwschool (De Middelbare). [Buitenzorg 1920]. Met 5 afb. 8°.

Onderwijs (Het diergeneeskundig) in Ned.-Indië en de tropische cursus voor dierenartsen behoort in Ned.-Indië te worden gegeven door de Ned.-Indische Vereeniging voor Diergeneeskunde en Dierenteelt. Weltevreden 1920. 8°.

Helsdingen (*C. C. van*), Eenheid van doctoraat, effectus civilis en de meestertitel en de promotie op stellingen in onze Staten-Generaal. (Batavia 1920). 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Recht. — Geschenk.

Six (*J.*), Een Meisjesschool en de opvoeding door muziek in de Ve eeuw te Athene. Met 1 pl. Amsterdam 1918. gr. 8°.
Verhandelingen der Kon. Academie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. N. R. XIX No. 1.

KUNST.

Grosse (*Ernst*), Die Anfänge der Kunst. Mit 32 Abb. und 3 Taf. Freiburg i-B. Leipzig 1894. 8°.

Binyon (*Lau.*), The Flight of the Dragon. An essay on the theory and practice of art in China and Japan, based on original sources. London 1914. 8° min.
The Wisdom of the East Series.

Giles (*Herb. A.*), An introduction to the history of Chinese pictorial art. With 23 illustr. 2d Edition, revised and enlarged. London 1918. 8°.

Andrews (*F. H.*). Ancient Chinese figured silks excavated by Sir Aurel Stein at ruined sites of Central Asia. Drawn and described by — ...... London 1920. 4°.
Reprinted with 15 illustr. from „the Burlington Magazine", July-Sept. 1920. — Geschenk van het Br. Gouv.-

Anesaki (*M.*), Buddhist Art in its relation to Buddhist ideals. With special reference to Buddhism in Japan. London 1916. With 47 pl. 4°.

Morison (*Arth.*), The Painters of Japan. London- Edinburgh 1911. 2 vol. With 67 + 65 pl. fol.

Rupam. An illustrated quarterly journal of Oriental Art, chiefly Indian. Edited by *Ord. C. Gangoly.* No. 1-4. Calcuta 1920. 4°.

Coomaraswamy (*An.*), The dance of Shiva. Fourteen Indian essays. New York 1918. With 28 pl. 8°.

Kunst (Huiselijke). Maandblad uitgegeven door „Emulalation", *Quir. A. A. Krijnen, N. Krijnen-Surie.* Compleet in 6 afl. No. 1. Weltevreden 15 Nov. 1920. Metafb. 4°.
Geschenk van de schrijvers.

Jaarverslag. — Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst (gevestigd te 's-Gravenhage). Jaarverslag No. I. Vereenigingsjaar 1918-'19. ['s-Gravenhage 1920]. Met afb. 8°.

Burges (*Fred. W.*), Chats on Old Copper and Brass. With frontisp. and illustr. London 1914. With 91 fig. 8°.
Books for Collectors. [Vol. XV]. Geschenk van Ir. J. L. Moens.

Marius (*G. H.*), De Hollandsche schilderkunst in de negentiende eeuw. 2e geheel herziene druk [bezorgd door *W. Martin*]. Met portr. en 132 pl. 's-Gravenhage 1920. 8°.

GENEESKUNDE.

Dubois (*Paul*), Zelfopvoeding. Geautoriseerde vertaling van *Titia van der Tuuk.* Met een inleiding van *A. W. van Renterghem.* Almelo [1910]. 8°.

Brink (*K. B. M. ten*), Indische gezondheid. Wenken voor totoks en ook voor anderen. Bewerkt onder toezicht van —. Batavia [1920]. 8°.
Geschenk van Nillmij.

Geslachtsziekten. Weltevreden 1920. 8°.
Korte Berichten van het Hoofdbureau van den B. G. D. No. 9.

Awas! Penjakit influenza. Weltevreden 1920. kl. 8°.
Dike'oearkan oleh Balai Poestaka. Serie No. 480.

Machoedoem (Soetan), Djaoehkanlah dirimoe dari pada tjandoe. Weltevreden 1920. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur Serie No. 460.

Swellengrebel (*N. H.*) en *J. M. H. Swellengrebel-de Graaf*, Rapport over het voorkomen van malaria en anophelinen te Semarang. Report &c. [Weltevreden] 1919. Met 14 afb. 8°.
Overdruk uit de Mededeeling van den B. G. D. Jrg. 1919, dl. 10.

Ziekenverpleging (Soerakartasche)...... Solo 1919. 8°.

Toestanden op het gebied van Kraamvrouwen- en Zuigelingenverpleging in Ned.-Indië. Uitgegeven door den Vrouwenraad van Ned.-Indië. Batavia 1920. Met 3 pl. 8o.
Geschenk.

NATUURWETENSCHAPPEN.

Geologie, Zoölogie.

Gelder (*J. K. van*), Geologie. Weltevreden 1920. Met 78 fig. 8°.
Vademecum voor het personeel van het Mijnwezen [VI].

Mindeskrift i Anledning af Hundredaaret for Japetus Steenstrups Födsel udgivet af en Kreds af Naturforskere ved *Hect. F. E. Jungersen* og *Eug. Warming*. Köben havn 1914. 2 Halvbinder. Med Portr. og Billeder. 4°.

MILITAIRE ZAKEN.

Jaarbericht (Wetenschappelijk). Indische Krijgskundige Vereeniging 1918-1919. 5e Jaarg. 1e-2e gedeelte. Bandoeng 1920. Met pl. en kaarten. 8o.

Apell (*J.*), Alarm! [Verhooging van mil. pensioenen. Weltevreden] 1920. 8°.
Uitgave van de Bonden van Oud-Onderofficieren „Bandoeng en O." te Bandoeng, „West-Java" te Batavia.

Notulen der Derde Directievergadering, gehouden Maandag 6 Juni 1921.

Aanwezig de Directieleden: P. de Roo de la Faille, Voorzitter: J. P. Moquette; R. A. Dr. Hoesein Djajadiningrat; J. Th. Moll, Secretaris-thesaurier; R. A. Kern; A. van Lith; Prof Dr. N. J. Krom.

Afwezig de Directieleden: Mr. K. F. Creutzberg, Ondervoorzitter en Mr. A. Neytzell de Wilde wegens ambtsbezigheden; Dr. B. Schrieke en A. G. Allart wegens uitstedigheid.

I. Na opening der vergadering worden de Notulen der 1e en 2e Directievergadering, respectievelijk van 24 Januari en 4 April goedgekeurd en gearresteerd.

II. 1. De boekafsluiting over 1920 is in rondlezing geweest. De heer Moll licht toe, dat hij de overlegging daarvan niet langer meende te mogen uitstellen, hoewel het opmaken eener begrooting voor het loopende jaar is verhinderd door het uitblijven van een Regeeringsbeslissing op het in November 1920 ingediend verzoek om verhooging van de subsidie.

De Voorzitter, hierbij aansluitend, deelt mede, dat de financieele toestand alles behalve rooskleurig is, vooral ten gevolge der algemeene prijs- en loonstijgingen, doch ook door de onvermijdelijke intensifieering der werkzaamheden en van het beheer; en zulks niettegenstaande zooveel mogelijk groote zuinigheid is betracht.

De vergadering spreekt de hoop uit, dat spoedig een gunstige beschikking inzake de subsidieverhooging moge afkomen, opdat de Directie haar financieel beleid voor een redelijken termijn in de toekomst zal kunnen bepalen; de

onmogelijkheid daarvan geeft thans een bepaald onwenschelijke ongewisheid omtrent de vraag wat wel en wat niet ondernomen kan worden.

2. De heer Moll deelt mede, dat van het effectenbezit twee door koersdaling gedéprecieerde obligaties 5% Indische leening, resp. 1915 en 1916, per 1 April en 1 Mei zijn uitgeloot, uiteraard à pari. Hij stelt voor, het provenu niet opnieuw te beleggen, doch het te bezigen tot ontlasting van de beleeningsrekening bij de Javasche Bank.

Conform besloten.

III. De Voorzitter stelt aan de orde de behandeling der ingekomen stukken, die alle in rondlezing zijn geweest.

1. Brief van het lid W. J. D. van Andel o.m. ter aanbieding van een Boeoolsche wieg (model) met zuigeling (pop), waarop o.a. de in die landstreek voor zuigelingen gebruikelijke klemmingen op voorhoofd en borst zijn aangebracht.

Voorts een kluwen van eene voor het Boeoolsche karakteristieke touwsoort.

Ethnografische verzameling. [1]) Dankbetuiging zenden.

2. Schrijven van het buitengewoon lid Dr. P. Wirz, dd. Manokwari 10 Maart jl., omtrent het verloren gaan onder den invloed der Christelijke zending van zoowel concrete als abstracte zaken uit het oorspronkelijk cultuurbezit der Papoeas, zooals bepaalde gebouwen, verschillende gebruiksvoorwerpen, oude dansen, muziek, liederen en gebruiken in het algemeen.

Eene omstandige gedachtenwisseling, waarbij verschillende Directieleden ter sprake brengen hetgeen hun uit persoonlijke aanschouwing bekend is omtrent den invloed van voortschrijdende kerstening op andere min of meer primitieve volkeren van den Archipel, voert tot de slotsom, dat om de

1) Na de terugkomst van den conservator is dit geschenk gebleken een doublet te zijn.

eenvoudige reden dat de overgang tot het Christendom aan het leven der Papoesche stammen en dorpsgemeenten eenen nieuwen inhoud geeft, veel van het oude onherroepelijk het veld moet ruimen. Zulks moet worden beschouwd als een gezond groeiproces, dat niet zou kunnen worden gestuit zonder de zending zelve in haren groei te belemmeren.

Aan den anderen kant echter voelt de Directie zich als van zelf geroepen om te zoeken naar middelen, opdat van datgene, wat bij de steeds zich uitbreidende absorptie van de Christelijke leer, door de nieuwe geloovigen zelf vrijwillig over boord wordt gezet en wat daarom tot ondergang gedoemd schijnt, zooveel mogelijk worde bewaard of vastgelegd, alles wat voor de wetenschap of de kunst van belang kan zijn.

Juist uit hoofde van het groote aandeel, dat de zending heeft gehad en heeft aan de wetenschappelijke verkenning van Nieuw Guinea en de gezette bestudeering van zijn talen, zijn ethnografie als anderszins, meent de Directie met goed vertrouwen een beroep te kunnen doen op de medewerking van den Zendingsconsul hier ter stede. Daarom wordt besloten Mr. Schepper te verzoeken, zijne medewerking te willen verleenen, opdat zoo min mogelijk wetenschappelijk studiemateriaal verloren ga, zonder dat het door beschrijving, door opneming, door photografeering of door opzending naar eenig museum is vastgelegd.

Hiertoe, alsmede tot het naar redelijkheid en wezen onderscheiden tusschen wat niet en wat wel bestaanbaar is met den veranderden gedachten-inhoud, is inderdaad veel toewijding aan de wetenschap noodig en veel tact in de aanraking met den Papoea.

De Directie houdt zich alleszins overtuigd, dat de zendelingen deze ook overigens onontbeerlijke eigenschappen bezitten en vertrouwt, dat zij die ook voor het beoogde doel zullen willen aanwenden, indien het verzoek daartoe met ondersteuning van den Zendingsconsul tot hen komt.

Dr. Wirz legt er in zijn schrijven den nadruk op, dat met name de Inlandsche hulppredikers en goeroes zich in dit

opzicht dikwerf minder omzichtig en tactvol tegenover het oorspronkelijk cultuurbezit der Papoeas verhouden, dan voor de wetenschap dienstig is.

Zulks wekt, uit hoofde van den algemeen bekenden godsdienstijver der voor het zendingswerk uitgekozen Inlanders, geen verwondering. Ook is het ontwikkelingspeil dezer hulpkrachten niet van dien aard, dat men van huis uit inzicht bij hen zou mogen verwachten in het zuiver wetenschappelijk belang der heidensche zeden, gewoonten, en al wat daarmede samenhangt.

Daarom wordt besloten in het tot den Zendingsconsul te richten schrijven de hoop uit te spreken, dat de Europeesche zendelingen al het mogelijke zullen doen om het Inlandsche hulppersoneel van meer verlichte opvattingen ten deze te doordringen.

Een afschrift van den brief aan den Zendingsconsul zal worden aangeboden aan den Directeur van O. en E. met het voorstel, ook de medewerking in te roepen van den Resident van Nieuw-Guinea, dewelke immers zeer aanzienlijk zou kunnen bijdragen tot de conserveering van wetenschappelijk studiemateriaal in den hoogerbedoelden zin, zoowel rechtstreeks als indirect, door nl. ook de onder hem dienende bestuursambtenaren het belang van een en ander voor te houden.

De heer Moll wijst nog op een kort geleden van den zendeling van Hasselt te Mansinam (nabij Manokwarie) ontvangen bijdrage, waarin het te loor gaan van de bekende Roem Seram's ten gevolge van verwaarloozing ter sprake komt. Dit opstel zal eerstdaags verschijnen in Afl. 1-2 van T. B. G. K. W, deel LX.

3. Missive van den Resident van Semarang dd. 5 April jl. no. 11403/58, ten geleide van de oude balans bedoeld in Notulen 24 Januari jl. sub VI, 4 (pag. 21.)

Het voorwerp is inmiddels aangekomen en wordt gedemonstreerd. Een Compagniesmerk is er niet op gevonden.

Historische verzameling. — Dankbetuiging zenden.

4. De Bibliothecaris van de Technische Hoogeschool te Delft verzoekt bij schrijven dd. 2 Maart 1921 o.a. om toezending van 's Genootschaps publicaties.

Voor de oudere edita wordt deze instelling verwezen naar den uitgever in Holland. Wat het nieuwere betreft, zoo is men van meening, dat wat den lezerskring betreft, de Delftsche Hoogeschool met haar talrijke voor Indië bestemde studenten, wel in aanmerking komt. Het is echter niet zeker of generzijdsche ruil-publicaties voor 's Genootschaps lezerskring wel voldoende belang hebben.

Wordt besloten een voorwaardelijk ruil-voorstel te doen. Blijkt het, dat de op 's Genootschaps terrein vallende publicaties der T.H.S. geen adaequaat ruilobject vormen, dan zal het gewone lidmaatschap worden aangeboden.

5. Dankbetuiging van het Correspondeerend Lid G. P. Rouffaer, dd. Den Haag 28 Februari jl. voor bruikleen van het batikalbum no. 1493 der Ethnografische verzameling.

Informatie.

6. Schrijven dd. 10 April jl. van den heer J. Jongejans, den Controleur B. B., die deel genomen heeft aan de jongste expeditie naar Centraal Nieuw Guinea.

De heer Jongejans geeft een gedétailleerde inventaris van de verzamelde ethnografica, waarvan sprake is in de Notulen der vorige vergadering sub I, 3. (p. 28). De inventaris is verlucht met een schetskaartje van het gebied van herkomst. De voorwerpen in kwestie zijn ter vergadering aanwezig en worden aan de hand der inventaris gedemonstreerd. Zij zijn dankbaar aanvaard voor de collectie.

7 en 7a. Twee brieven van mej. Tyra de Kleen dd. Soekaboemi, 6 en 12 April jl. betreffende de mogelijkheid om de door haar vervaardigde serie van 60 teekeningen betreffende de Çiwaïtische en Boeddhistische pedanda's op Bali in het Museum te exposeeren. (Vgl. Notulen 24 Jan. '21 sub VII, 1 en 4 Apr. sub II, 22).

De tentoonstelling heeft inmiddels reeds plaats gehad, en wel van 25 April tot 8 Mei in de achterzaal van den

Zuidvleugel. Door de goede zorgen van den heer Schwartz was de tentoonstelling veraanschouwelijkt door uitstalling van het complete apparaat dezer priesters, dat daartoe tijdelijk van de Balizaal naar het expositievertrek was overgebracht. De door het publiek voor deze tentoonstelling van gemengd ethnografisch en artistiek interesse betoonde belangstelling heeft niet aan bescheiden verwachtingen beantwoord.

8. Renvooi van den Directeur van O. en E. dd. 11 April jl. no. 13131/V, onder hetwelk eenige bescheiden worden aangeboden betreffende een Nederlandsch en Nederlandsch Koloniaal Instituut, verbonden aan de Universiteit te Frankfort a/M.

Met belangstelling kennis genomen.

9. Enz.

10. Schrijven van een verzamelaar dd. Tjepoe 15 April jl. ter aanbieding van eenige 18e eeuwsche munten.

Op het bezit van deze voorwerpen wordt door den Conservator geen prijs gesteld.

Onder dankzegging voor het gedane aanbod retourneeren

11. De Directeur van O. en E. biedt bij missive van 15 April jl. no. 13921/V aan, het uit Ternate ontvangen archief en boekerijgedeelte van het voormalig Sultanaat aldaar.

Een en ander is voorloopig in de handschriftenverzameling gedeponeerd en zal aan de hand van de met hoogergenoemde brieven aangeboden gegevens door den Conservator worden geinventariseerd.

12. De vertegenwoordigster te Medan, Mej G. Andreae deelt in do. 15 April jl. mede, dat zij binnenkort met verlof naar Europa zal vertrekken, zoodat zij gedwongen is hare functie neer te leggen. — Informatie.

13. Mr. H. J. Libbets te Wonosobo verzoekt dd. 22 April jl. om een transcriptie en een vertaling van eenige stempelafdrukken in Hindoeschrift. Twee daarvan geven het woord „Sarat" (dat is „de geheele wereld") te zien. terwijl de derde door beschadiging van het zegellak onleesbaar is.

14. Schrijven van den Ingenieur voor de Landsgebouwen, L. M. van den Berg, dd. 20 April jl., blijkens hetwelk ZEd.

wegens het verlaten van 's Lands dienst zijn lidmaatschap der Bouwcommissie (Notulen 1920, blz. 32-33) nederlegt.

Zijne gegevens voor het project der gebouwen-uitbreiding zijn door den Chef van het Bouwkundig Bureau bij het Departement der B. O. W. thans in handen gesteld van den heer C. Trap Friis.

Naar aanleiding van deze mutatie bespreekt de Voorzitter onder algemeene instemming der vergadering de urgentie om in het nijpende tekort aan ruimte spoedig te voorzien. Even sterk als in het boekenmagazijn en de ethnografische verzameling, wordt dit gemis den laatsten tijd gevoeld in de goedang. Het is zelfs geruimen tijd onmogelijk geweest eenige nieuw ingekomen zendingen ethnografica te ontpakken, terwijl men ook nu nog door het plaatsgebrek ernstig wordt belemmerd om deze te sorteeren en verder te behandelen.

15. Enz.

16. Voorstel van de University of the Senate House, Calcutta, dd. 4 April jl. tot ruil van edita. In verband met de door den Bibliothecaris verstrekte gegevens omtrent generzijdsche publicaties wordt besloten, den „Journal of the Department of Letters" te ruilen tegen het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde en het Oudheidkundig Verslag.

17. Brief van den Intendant van het Huis van den Gouverneur Generaal dd. 26 April jl. houdende aanvaarding door Zijne Excellentie van het Beschermheerschap van het Genootschap.

Met voldoening kennis genomen

De Beschermheer heeft inmiddels een langdurig bezoek aan het Museum en de Boekerij gebracht.

18. Nader schrijven van het Bestuur van het Java Instituut dd. 24 April jl. nopens het exposeeren van eenige voorwerpen uit 's Genootschaps collectie op de tentoonstelling van houtsnijwerk te Bandoeng.

Bij uitstedigheid van den Conservator is de keuze der voorwerpen geregeld tusschen de heeren Schwartz en Ko-

perberg. De afwikkeling zal dienovereenkomstig plaats hebben (zie Notulen 4 April 1921 sub II. 25).

19. Renvooi van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst dd. 23 April jl. no. 15128/V, betreffende distributie van de nieuwe Boroboedoer-monografie.

Informatie (zie boven p. 34 sub 29).

20 en 21. Twee brieven van den Luitenant ter Zee 1e klasse A. Vos ddis 8 en 23 April jl. betreffende een door ZEdGestr. ten geschenke aangeboden afgodsbeeld, afkomstig van het eiland Babar. ZEd. geeft tevens een beschrijvingvan een drietal zg. „Valentijn ringen", aangetroffen op Marsella, in de nabijheid van genoemd eiland.

Het godenbeeld wordt onder dankzegging aanvaard voor de ethnografische verzameling.

Betreffende de Valentijn ringen verwijst Prof. Krom naar de volgende publicaties: Rumphius, D'Amboinsche Rariteiten Kamer (1705) p. 241, sqq. Valentijn, Oud en Nieuw Oost Indië II (1724) p. 78. Van Hoëvell, Tijdschr. Aardr. Gen. 2, XIII (1896) p. 508 en 521. Van der Sande, Nova Guinea III (1907) p. 224 sq. Juynboll, Catalogus Leiden (1909) p. 178.

Hieromtrent den heer Vos inlichten en ZEd. verzoeken om, indien tot afstand dezer voorwerpen wordt overgegaan, het Bataviaasch Genootschap, als zijnde in Indië gevestigd, de preferentie te willen geven.

22 en 23. Brieven van den Duitschen Consul Generaal te Batavia, ddis 4 Maart en 3 Mei jl. betreffende de overbrenging van de verzamelingen van den onderzoekingsreiziger Dr. Richard Thurnwald te Halle, uit Madang (Duitsch Nieuw Guinea) via Batavia naar het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam.

Bij mondeling overleg op het Consulaat is inmiddels overeengekomen, dat generzijds de medewerking van den Resident van Nieuw Guinea zal worden verzocht, welk verzoek zoo noodig door de Directie zal worden ondersteund.

24. Bij Gouvernements Besluit dd. 2 Mei jl. is het door

het Negrihoofd van Lebelau-Kissar (Timor en Onderhoorigheden) aan de Regeering van Ned. Indië als huldegeschenk aangeboden kleed, bedoeld in Notulen 24 Januari sub III, 27 aan het Bataviaasch Genootschap ter bewaring afgestaan.

Informatie. Inmiddels reeds opgenomen in de Ethnografische verzameling.

25. De Voorzitter van de in staat van liquidatie verkeerende „Bataviaasche Landbouw Vereeniging" biedt bij schrijven dd. Tji-Gombong 5 Mei jl. de bibliotheek van dit Instituut aan het Genootschap ten geschenke aan. De zending is inmiddels reeds aangekomen en ter vergadering aanwezig.

Aanvaarden. Dankbetuiging zenden.

26. Brief van het lid Dr. J. C. de Haan, plaatsvervangend Directeur van de afdeeling A. II der A. M. S. te Bandoeng, dd. 8 Maart jl., waarin verschillende inlichtingen over 's Genootschaps publicaties als anderszins worden verzocht.

Adviseeren, dat de school als zoodanig zich laat benoemen tot gewoon lid, ten gerieve van de schoolbibliotheek.

27. Brief van Dr. N. Adriani dd. Posso 15 Maart jl houdende voorstellen betreffende het drukken van J. H. Neumann's Karo Bataksche Spraakkunst. (Not. 1920, p. 16, 143, 170)

Met het afdrukken van Pastoor Geurtjens' Keyeesche Spraakleer en Woordenlijsten is inmiddels een aanvang gemaakt.

De Directie vraagt zich af, of het bij het uitblijven van een regeeringsbeslissing omtrent de subsidieverhooging wel verantwoord zou zijn, twee afleveringen der Verhandelingen gelijktijdig ter perse te leggen. Mochten fondsen voor het werk van den heer Neumann beschikbaar blijken te zijn, onmiddellijk of kort na de voltooiing van Pastoor Geurtjens' publicatie, dan verdient het overweging de behandeling ter perse te doen geschieden door den heer Neumann zelf, die in Holland vertoeft, zulks op denzelfden voet als de herdruk van de Pararaton (vgl. Not. 1920 p. 130).

28. Het eerelid, de Landsarchivaris, Dr. F. de Haan ad-

viseert in zijnen brief van 14 Mei jl. no. 852, niet tot den aankoop van de drie prenten, bedoeld in Not. 1921 p. 29, sub 6 over te gaan.

Conform.

29. Het buitengewoon lid W. H. Hoogland heeft in brieven ddis 1 April en 14 Mei jl. verzocht om inlichtingen betreffende een door hem opgezonden handschrift.

Reeds verstrekt. — Het betrof een fragment van de Menak. zie A. C. Vreede, Catalogus van de Javaansche en Madoereesche handschriften der Leidsche Universiteits Bibliotheek, pag 36 sqq.

30. Antwoord van den heer Paul Ribbink, Bibliothecaris van de Centrale Bibliotheek van het Departement van Landbouw te Pretoria, dd. 4 April, op dezerzijdsche inlichtingen nopens de mogelijkheid van ruil (zie Notulen 1920 p. 171, sub 9).

ZEd. heeft evenbedoelde inlichtingen eveneens doorgezonden aan een drietal andere instellingen in de Unie. Voor zoover de door hem geleide instelling betreft is een proefzending vergezellende. Deze publicaties vallen zonder uitzondering buiten 's Genootschaps gebied, doch liggen geheel in de lijn van de boekerij van het Departement van Landbouw te Buitenzorg.

Er wordt besloten om de proefzending, vergezeld van afschriften der betreffende correspondentie, door te zenden aan laatstgenoemde boekerij en den heer Ribbink mede te deelen, dat onzerzijds op een ruil geen prijs wordt gesteld.

De Directie is bereid de door ZEd. geleide boekerij tot gewoon lid te benoemen.

31. Afschrift van den Indischen Brief van 6 Mei jl. no. 1, waarin de Gouverneur Generaal den Minister van Koloniën verzoekt om boven het vastgestelde aantal van 14 exemplaren der Boroboedoer monografie zoo mogelijk nog een exemplaar beschikbaar te stellen voor den Oudheidkundigen Dienst hier te lande. — Informatie. (Zie boven sub 19).

32. Nader schrijven betreffende overname van de twee stel gamelans, bedoeld hierboven p. 33, sub 24.

De Directie vindt geen vrijheid om op deze offerte in te gaan.

33. Aanbod van Dr. Federico Arens dd. Djokja 22 Maart jl. van een aantal specimina van Duitsch noodgeld in nikkel, aluminium en ijzer. Deze munten zijn gedeeltelijk door het Duitsche Rijk, gedeeltelijk door de steden Bonn, Schlettstadt, Trier en Gent in omloop gebracht.

Het geschenk onder Dankzegging aanvaarden voor de numismatische verzameling.

34. De Archaeological Commissioner of Ceylon stelt in dd. 3 Mei jl. uitwisseling van publicaties voor.

Op advies van Dr. Krom wordt besloten het Oudheidkundig Verslag en de Annalen van den Oudheidkundigen Dienst in ruil aan te bieden

35. De Adjudant van den Gouverneur Generaal, kapitein d' Engelbronner biedt voor de numismatische verzameling aan een gouden medaille, ten name van R. T. A. Soeria Dilaga, wiens afstammelingen er prijs op stellen, dat dit onderscheidingsteeken blijvend wordt bewaard.

Een exemplaar van dezen penning ter belooning van langdurigen trouwen dienst bij het Gouvernement, is in 's Genootschaps verzameling nog niet aanwezig.

Overnemen tegen goudswaarde, vermeerderd met het traditionneele percentage voor de collectiewaarde.

36. Het Bestuur van het Java Instituut verzoekt bij circulaire dd. 18 Mei jl. te vernemen, wie het Bataviaasch Genootschap op het a. s. Congres te Bandoeng zal vertegenwoordigen.

Dr. Schrieke, thans uitstedig, heeft zich vroeger reeds bereid verklaard ten deze te officieeren. — Zulks aan het Bestuur voornoemd mededeelen.

RONDVRAAG.

IV. Kolonel van Lith deelt mede, dat het commissoriaal onderzoek van de ethnografische verzameling onlangs heeft plaats gehad; het verslag zal in de eerstvolgende vergadering kunnen worden overgelegd.

V. 1. Prof. Krom demonstreert een koperen bord, aangekocht voor de collectie door bemoeienis van den heer P. V. van Stein Callenfels, afkomstig uit de omstreken van Malang. In tegenstelling met de gebruikelijke bloemenversiering vertoont dit bord een heilig persoon in gesprek met een vrouw. De uitvoering dezer figuren alsook die van de decoratieve nevenvoorstellingen, kleine dieren, etc. is ongemeen fijn en sierlijk.

Oudheidkundige verzameling.

2. Pastoor Dr. Neyens heeft in het Ambonsche ontdekt een handschrift van Rumphius „Ambonsche Landbeschrijving" en daarover een korte verhandeling samengesteld. Prof. Krom, aan wien de auteur dit manuscript had toegezonden, biedt het der Directie aan en beveelt het aan voor opneming in het Tijdschrift.

Aldus besloten.

3 De zuil van Bandaneira, ten geschenke gezonden door den heer W. F. van den Broeke is inmiddels aangekomen.

Prof. Krom stelt voor om dit stuk, met het oog op zijn grootte en gewicht, op te stellen terzijde van den achteringang van de historische zaal

Conform. — Prof. Krom stelt zich voor de hulp van den dienst der Landsgebouwen voor deze tamelijk bezwaarvolle opstelling in te roepen. De inscriptie is nog niet ontcijferd.

4. Heeft te Singaradja met den heer H. Th. Damsté overlegd over de mogelijkheid om de vertaling van den nieuw gevonden tekst van het Darmo Lelangan (zie Notulen 1920 p. 95-96 sub 8) zoodanig te doen afdrukken, dat combinatie met het bestaande plaatwerk (editie Pleyte) mogelijk is. De heer Moll deelt mede, dat van het Darmo Lelangan nog ongeveer 580 exemplaren over zijn.

Wordt besloten de aankomst van het manuscript der vertaling af te wachten.

5. Komt terug op de Poespogambar, waarover wordt gehandeld in Notulen 1899 pag. 8 en XXX, zulks aan de hand van een briefkaart van den heer G. P. Rouffaer. Deze

deelt mede, dat Ambal in het Bagelensche (tegenwoordig residentie Kedoe) een centrum is van rijke Kalangs.

Prof. Krom stelt voor om een poging te doen een of meer specimina der Poespogambar te verwerven. Aldus wordt besloten. (1)

VI. 1. De heer Moquette brengt ter sprake een tegenover hem door het bg. lid J. P. Koster geopperd denkbeeld om een fotoverzameling aan te leggen speciaal van die stadsgedeelten van Batavia — en zoo mogelijk van andere plaatsen — die bestemd zijn om te verdwijnen of althans sterk veranderd te worden.

De Voorzitter merkt op, dat er bereids een zeer omvangrijk materiaal voorhanden is in de geillustreerde tijdschriften en boeken, waartegenover dan de heer Moquette stelt, dat het raadplegen van dit verspreide en nimmer geordende materiaal groote bezwaren oplevert.

De heer Kern zou het denkbeeld van den heer Koster willen amendeeren, in zooverre hij een verzameling van prentbriefkaarten even doelmatig en aanmerkelijk goedkooper acht. Daarbij verwijst hij naar de tentoonstelling van prentbriefkaarten indertijd te Utrecht georganiseerd door den bekenden historicus, den archivaris S. Muller, welke een verrassend juist en volledig beeld gaf van de veranderingen die het stadsbeeld in de behandelde periode had ondergaan.

Kolonel van Lith wijst er op, dat er door particuliere amateurfotografen, alsook door fotoverslaggevers van binnen- en buitenlandsche bladen aanzienlijke sommen zijn besteed voor het door den heer Koster beoogde en door de Directie in zijn algemeenheid toegejuichte doel. Hij acht

---

1) De Conservator Dr. Schrieke heeft sedert persoonlijk geprobeerd eenige Poespogambar uit den Tengger mede te brengen. Ook daar echter worden deze van bloemen en bladeren vervaardigd; zelfs in het bij uitstek gunstige klimaat van Tosari trad verkleuring en verschimmeling na korten tijd in, zoodat van verdere pogingen moest worden afgezien.

het niet onmogelijk om de bestaande fotografieëncollecties in particulier bezit aan dit doel dienstbaar te maken, zooals bv. de collectie Zimmermann zich reeds in het bezit van de Directie bevindt.

Na eenige verdere discussie, de practische uitvoering betreffende, verklaren de heeren Kern en van Lith zich bereid om zich in commissie te stellen en in overleg met den oorspronkelijken voorsteller, den heer Koster, te zien wat ten deze kan worden verricht. Indien aan de uitvoering van het denkbeeld financieele gevolgen verbonden blijken te zijn, zal de commissie zich daarover met den Voorzitter en den Penningmeester verstaan.

2. Toont twee soorten gouden Hindoemunten ter examinatie ontvangen van Z. H. Pangeran Adipati Ario Praboe Prangwedana, opgedolven bij Solo, bij de suikerfabriek Tasikmadoe, toebehoorende aan genoemden Zelfbestuurder. De munten zijn van een tot dusver op Java nog niet aangetroffen soort. De Conservator is voornemens te gelegener tijd op deze vondst terug te komen en stelt voor den Pangeran Adipati in de gedrukte Notulen dank te betuigen voor de toezending. — Conform besloten (cf. Not. 23 Jan. 1922, sub. III.)

VII. 1. De heer Moll deelt mede, dat van den heer van Stein Callenfels een 9-tal doeken afkomstig van Noesa Penida en een 2-tal op Bali door hem aangekocht, zijn ontvangen (zie boven p. 19 sub VI, 1 alsmede 5 September '21 sub V, 4).

2. Bericht dat door tusschenkomst van het Indisch Comité een zending ethnografica van Noord Nieuw Guinea is ontvangen, verzameld door Dr. P. Wirz. Een inventaris ontbreekt tot dusver, terwijl noch bij het Indisch Comité, noch bij de Directie een brief over deze zending is binnengekomen. — Aanhouden tot de terugkomst van den Conservator en tot de ontvangst van nadere gegevens.

3. Demonstreert het model van een huis uit het Djambische, inmiddels ontvangen van Jonkheer van Suchtelen (zie boven p. 36, sub 34).

4. Stelt voor om van de gelegenheid, dat de statuten en het huishoudelijk reglement herdrukt moeten worden, gebruik te maken om daarin eenige veranderingen aan te brengen. Voor zoover deze veranderingen de statuten betreffen, zullen zij door een algemeene vergadering worden bekrachtigd, na vooraf in rondlezing te zijn voorbereid In beginsel aldus besloten.

VIII. De heer de Roo de la Faille, de rondvraag sluitende, deelt mede, dat hij den nieuw benoemden Resident van de Zuider- en Ooster Afdeeling van Borneo, den heer C. J. van Kempen, bereid heeft gevonden om voor het Genootschap eenige specimina van het merkwaardige Negara koperwerk in dat gewest aan te schaffen.

De heer Moll weet mede te deelen, dat het lid Moens een zeer belangrijke collectie van dit koperwerk bezit en stelt voor van diens kennis en ervaring ter zake gebruik te maken om den Resident het aankoopen der meest belangwekkende voorwerpen en specimina van ornamentiek gemakkelijk te maken. De vergadering kan zich hiermede vereenigen.

IX. Ledenlijst.

1. Tenslotte besluit de Directie op hun eigen verzoek van de ledenlijst af te voeren:

a). de Gewone leden:
Prof. Mr. J. H. Carpentier Alting.
G. A. Pieper.
Th. Helfferich.
G. R. Erdbrink.
C. F. G. Meyer.
A. Meyroos.
I. H. Misset.
W. H. Meyer
Mevr. L. Mulder van Lennep.

b). de Buitengewone leden:
W. K. van Gennep.
L. C. Ouwerling.
Mr. J. H. Meiss.
G. Ymker.

2. De volgende benoemingen worden door de Directie uitgesproken, respectievelijk bekrachtigd.

a) Gewone Leden:

J S. C. Kasteleyn, Directeur van Cultuur Mijen, den Haag.

Mej. Dr M. A. Muusses, Adj. Inspectr. Oudheidk. Dienst, Weltevreden.

A. J. A. F. Eerdmans, Ambtenaar bij het Encyclopaedisch Bureau, Mr. Cornelis.

E. Helfferich, Koopman, Weltevreden

Dr. Björn Palm, Directeur Deli Proefstation, Medan.

Dr. K M. van Driel, Zendingsarts, Bataklanden.

F. B. Sanders, Directeur Normaalschool, Serang.

V. L. A. Razoux Schultz, Ingenieur. Sawah Loentoe.

R. Soewandi, Commies Redacteur Dept. O. en E., Weltevreden.

b) Buitengewone leden:

E. H. de Nijs Bik, Controleur B. B. Bali.

W. F. Liefheid, Onderofficier O. I. L., Mr. Cornelis.

Dr. Anton Hoenig, Ingenieur B O. W., Weltevreden.

B. J. Haga, Controleur B. B. Bali.

Mr. J. H. C. de Groot, Adv. en Proc. Weltevreden.

Djamaloedin, Leerling S. T. O. V I. A., Weltevreden.

Moh. Soejadi, Adj. commies. Dept. B. B., Weltevreden.

G. Tenret, Assuradeur, Weltevreden.

R. E. Peelen, Ambtenaar voor Japansche Zaken. Weltevreden.

Hijlke Halbertsma, Koopman, Weltevreden.
H. Muurling, Landmeter bij het Kadaster, Weltevreden.
L. Parlevliet, Cand. Gezaghebber, Weltevreden.
W. L. J. Dekker, Leeraar P. H. S. te Weltevreden.

3. Wordt op zijn verzoek overgeschreven van het buitengewone naar het gewone lidmaatschap:
W. J. D. van Andel, Gezaghebber B. B. (Rotterdam).

Niets meer aan de orde zijnde, wordt vervolgens de vergadering door den Voorzitter gesloten.

Aldus goedgekeurd en gearresteerd in de Directievergadering van den 3en Augustus 1921.

(w. g.) P. DE ROO DE LA FAILLE,
Voorzitter.

(w. g.) J. TH. MOLL,
Secretaris.

Notulen der 4de Directievergadering, gehouden den 3den Augustus 1921.

Aanwezig de Directieleden: P. de Roo de la Faille, Voorzitter; Mr. K. F. Creutzberg; Ondervoorzitter; R. A. Dr. Hoesein Djajadiningrat; Dr. B. J. O. Schrieke; J. Th. Moll, Secretaris-thesaurier; Mr. A. Neytzell de Wilde; R. A. Kern; A. G. Allart; A. van Lith; benevens Dr. A. de Waart, Directeur der S. T. O. V. I. A. en Lid der Hooger Onderwijs Commissie.

Afwezig de Directieleden: J. P. Moquette, wegens ongesteldheid; Prof. Dr. N. J. Krom, wegens afwezigheid op dienstreis en V. Zimmermann, wegens uitlandigheid.

I. Het verslag der Hooger Onderwijs Commissie [1]) is in rondlezing geweest, tezamen met de op de enquête ingekomen antwoorden. Deze materie zal het eerste onderwerp van bespreking zijn voor dezen avond.

Bij de opening der vergadering richt de Voorzitter een speciaal woord van welkom tot Dr. de Waart, het betreurende, dat het vierde lid der Hooger Onderwijs Commissie, de Heer Hoekstra wegens onbekendheid van zijn adres niet is kunnen worden uitgenoodigd.

De Commissie in hare oorspronkelijke en latere samenstelling herdenkend (zie de in de noot aangehaalde plaatsen) betuigt de Voorzitter den dank der Directie aan de Commissieleden van thans voor hunnen belangeloozen, omvangrijken arbeid. Bij het bestudeeren der ontvangen antwoorden, welker aantal spreker zeer verheugd heeft als een bewijs van de groote belangstelling die voor de questie wordt gekoesterd,

---

1) Zie Notulen 1919, blz. 69-71, 149-150, 165 en Notulen 1920 blz. 102-103 en 119. Voor Notulen 1921 en 1922 zie register s. v Hooger Onderwijs.

is spreker in het bijzonder getroffen door de uitvoerige, wel doorwrochte uiteenzetting van Dr. de Waart, wien daarvoor hulde wordt gebracht.

De Voorzitter stelt voor, de resultaten van den commissorialen arbeid in hun geheel te publiceeren als een extra bijvoegsel der Notulen, uit den aard der zaak behoudens de bewilliging der inzenders.

Conform besloten.

Mr. Creutzberg sluit zich gaarne aan bij de door den Voorzitter aan de Commissie gebrachte hulde.

Spreker memoreert, dat het oorspronkelijk de bedoeling is geweest, dat de H. O. Commissie, langs den weg eener enquête, materiaal zou verzamelen om de Directie van het Bataviaasch Genootschap in staat te stellen zich als zoodanig over deze belangrijke questie uit te spreken. [1]) De resultaten der enquête zèlf, alsook de verschillende gezichtspunten die sedert de instelling der Commissie andererzijds geopend zijn, hebben inmiddels geleerd, dat een uitspraak de Directie niet gemakkelijk zal vallen.

Hoewel inziende, dat het vormen en het formuleeren van een oordeel aan elk der Directieleden een tijdroovende en moeizame voorbereiding zal kosten, is spreker er in principe sterk voor, dat een poging in die richting door de Directie zal worden gedaan.

Ook in verband met de door hem voorgestane uitspraak der Directie als zoodanig, oppert Mr. Creutzberg het denkbeeld om de vraag betreffende de plaats van vestiging der Hoogeschool afzonderlijk van de overige punten der enquête te behandelen.

De vergadering aanvaardt dit denkbeeld voor de onderhavige besprekingen, waarop Dr. de Waart opmerkt, dat er ook bij de Commissie geen twijfel bestaat, of de eerste m e d i s c h e faculteit dient op Batavia te komen, al ware het — zelfs afgezien van de hier ter stede bestaande S. T. O. V. I. A. gebouwen met aangrenzend ziekenhuis — alleen maar

1) Notulen 1919, p. 70.

omdat Batavia de grootste plaats op Java is, waar het Maleisch, de lingua franca van den Archipel, ook de volkstaal en dus de taal van het, overigens ook hier in de ruimste mate té verkrijgen, klinisch en poliklinisch patiënten materiaal is.

In tegenstelling met de meerderheid der inzenders, die Bandoeng verkiest voor de volledige Universiteit, verklaart Dr. de Waart zich persoonlijk voor Batavia als plaats van vestiging, ook, voor de overige faculteiten.

Mr. Creutzberg deelt deze opvatting, wijl de hoedanigheid van cultuurcentrum aan Batavia een zoodanigen voorrang geeft, dat de voordeelen, die kunnen worden geboden door welke andere plaats ook daar niet tegen opwegen.

Ook de Heer de Roo de la Faille acht Batavia alles bijeen genomen de aangewezen plaats voor den zetel van het hoogste Onderwijs in de Kolonie. Het verschijnsel, dat in Europa ettelijke Universiteiten van hoogen roep zijn ontstaan in kleine plaatsen, die vóór hare stichting stellig geen „cultuurcentra" waren, althans slechts betrekkelijk, meent spreker hieruit te moeten verklaren, dat bij de meerdere verbreiding der hoogere intellectueele beschaving in Europa en bij het hoogere niveau daarvan, de plaats van vestiging daar minder invloed heeft op het gehalte eener hooger onderwijsinstelling, terwijl de rustige atmosfeer van een provinciestad zelfs aan die studie bevorderlijk kan zijn. Hier in Indië is dat anders. Hier zal de plaats van vestiging min of meer dienst moeten doen als voedingsbodem voor het intellectueele leven, speciaal der studenten. Hier wordt de Universiteit nog niet gedragen door eene bestaande volksontwikkeling; zij wordt veeleer van buiten af aan dit land geschonken met de bewuste bedoeling om een hooger intellectueel leven te scheppen en aldus het beschavingsniveau te verhoogen.

Sprekers persoonlijke ervaringen doen hem eenigszins sceptisch staan tegenover de climatologische voordeelen van Bandoeng of juister uitgedrukt, doen hem de z. g. climatologische nadeelen van Batavia geenszins onoverkomelijk achten.

Dr. de Waart merkt in aansluiting bij dit laatste punt op, dat

de ziektecijfers, b.v. ook bij onderwijzend personeel en leerlingen te Bandoeng stellig niet gering zijn; doch zij zijn niet zonder meer geldig als bewijs, wijl juist velen zich te Bandoeng vestigen om er herstel van gezondheid te zoeken, waardoor à priori een déflatteerende invloed op de cijfers wordt uitgeoefend.

Mr. Creutzberg knoopt hieraan vast de constateering van het feit, dat de eindexamenresultaten op de H. B. S. te Batavia ook dit jaar zelfs aanmerkelijk gunstiger waren dan die te Bandoeng, al vindt ook hij in dit op zich zelf marquante verschijnsel nog geen vrijheid voor bepaalde conclusies.

De Heer De Roo de la Faille, nader ingaande op de voordeelen van Batavia als zetel eener Indische Universiteit, wijst er op dat alleen hier ter stede voldoende krachten zullen worden gevonden, die als lectores en „chargé's de cours", in de eerste bestaansjaren het uiteraard eenigszins beperkte getal der faculteitsprofessoren zullen kunnen en moeten aanvullen voor het geven van zekere min of meer bijkomstige cursussen en colleges.

Dat het — naar sommigen meenen — alleen door de belofte van Bandoeng als woonplaats mogelijk zal zijn de faculteiten met goede krachten bezet te krijgen, ducht spreker niet. Bovendien kunnen zijns inziens de lieden, die zelfs voor eene plaatsing in Batavia al terugschrikken, gevoeglijk gemist worden voor de op gezond idealisme steunende zaak van het hoogste onderwijs voor deze gewesten.

Thans komende tot het eveneens primaire punt: Universiteit of verschillende, afzonderlijk werkende Hooge Scholen, meent de Voorzitter, dat het laatste stelsel het streng afperken der verschillende takken van wetenschap bijzonder bevordert en geen onderlingen band legt, die toch ook voor de algemeene, wetenschappelijke vorming der studeerenden zoo bij uitstek nuttig is. Voor sommige faculteiten is dit bijzonder te vreezen, wijl er ten deze z. i. een wezenlijke scheidingslijn loopt tusschen de medische en juridische faculteiten ter eene en de overige faculteiten ter andere zijde.

Terwijl toch voor de literarische, theologische en philologische faculteiten een groot percentage zich laat inschrijven uit idealistische overwegingen, dan wel op grond van geprononceerden wetenschappelijken aanleg in eene speciale richting, wordt onder de medici en juristen slechts een geringe minderheid gevonden, die het om de academische studie, om de wetenschap te doen is: hoogere vakopleiding met „de praktijk" als einddoel is wat de overgroote meerderheid van dezen aan de Universiteit komt zoeken. Ook in Holland ontwaart men de neiging tot isoleeren, tot specialiseeren, en spreker persoonlijk meent op te merken, dat de faculteiten wel meer en meer moeten toegeven aan den drang der studenten in die richting. Het universalisme der studie, de philosophische propaedeuse en de algemeenvormende propaedeuse, ja zelfs het encyclopaedisch karakter der studie binnen de grenzen der faculteit, dreigen in de laatste decenniën in den hoek te worden gedrongen. Bij de juridische faculteit met haar repetitorenwezen en examen africhting raakt zelfs de voor de academie karakteristieke „zelf-studie" meer en meer te zoek en dit alles is een belangrijke aangelegenheid, vooral waar men b e g i n t met Hooger Onderwijs: men lette op het verschil tusschen hoogere vakstudie en wetenschappelijke vorming, men denke bij die laatste om het belang van a l g e m e e n e v o r m i n g.

Wat nu behoeft Indië en wat behoeft het in de eerste plaats?

Wil men het universitaire ideaal van werkelijk hoogere intellectueele beschaving hoog houden, of althans daarvan redden wat er bij de in vele opzichten inderdaad dwingende eischen der moderne differentiatie van wetenschappen van te redden valt, dan zullen de inrichting van het geheele onderwijs, de propaedeuse en de exameneischen in dien geest moeten worden ontworpen; daarentegen zal bij de hoogere vakstudie, en in het algemeen voor die studeerenden, van wie kwalijk verwacht kan worden dat zij sterk genoeg zijn om bij de studie op eigen beenen te staan, het leerplan zijn op te stellen in een heilzamen geest van „cogite intrare".

Spreker rept in dezen samenhang van zijne persoonlijke ervaringen uit den tijd dat hij de „Bestuursschool" hier ter stede leidde en van hetgeen hem eenige jaren geleden over den toestand aan de S. T. O. V. I. A. werd medegedeeld. Onder de leerlingen dier beide instellingen van hooger vakonderwijs was het overheerschen van een weinig hoog gerichten geest, veelal van duidelijk materialisme niet te ontkennen.

Hierop is te letten, want dit mag niet een overheerschend kenmerk zijn bij werkelijk wetenschappelijke studie, waarbij een algemeene propaedeuse noodig is tot vorming van den m e n s c h: naar sprekers oordeel behooren het bevorderen van gezonde zelfcritiek, van organisatiebesef en van gemeenschapszin tot de meest essentieele behoeften van de tot wetenschappelijk gevormden uitgelezenen, die moeten uitgroeien tot leiders der inheemsche intellectueelen.

Is men niet waakzaam in die richting, dan blijven de gevolgen niet uit, zoo vervolgt de Heer De Roo. Indien niet de arbeidsmarkt hier te lande tot dusver alles, maar dan ook letterlijk alles wat door de onderwijsinstellingen werd afgeleverd willig had geabsorbeerd, dan zouden ook deze gewesten z. i. niet ontkomen zijn aan de nadeelen die de maatschappij in Britsch-Indië thans ondervindt van het daar ontstane intellectueele proletariaat.

Werden in Nederland onze universiteiten opgericht in een land, waar dit hooger onderwijs als het ware langzamerhand zichzelf plaatselijk noodig had gemaakt, bij de inrichting van het Hooger Onderwijs in Ned.-Indië heeft men niet te doen — wat betreft de niet- Europeesche maatschappij — met gegroeide toestanden; men moet hier bijna alles zelf eerst scheppen; men kan, maar moet dan ook — met in acht neming van de behoeften aan hooger opgeleide krachten — bij deze maatschappij thans ter dege *zelf* de wijze bepalen, waarop die krachten gevormd zullen worden. Dit is inderdaad een uitnemend voordeel van de huidige Hooger Onderwijs situatie hier te lande, waardoor men het in de hand heeft

de toekomstige Universiteit bij uitnemendheid toe te rusten met alles wat voor de eigenlijke „opvoeding" der geesten van de meest wezenlijke waarde is.

Mr. Creutzberg sluit zich geheel aan bij hetgeen door den vorigen spreker in het begin zijner rede is aangevoerd voor de vestiging der Universiteit te Batavia. Ook naar zijn oordeel is die inrichting het best op hare plaats in de stad waar het grootste aantal intellectueelen bijeen woont. Vergelijkingen met Europa gaan niet op, wijl daar het intellectueele en cultureele leven ook buiten de instellingen van onderwijs om, veel intenser is. Hier is dat alles geheel anders. Het ontbreken van een intellectueel milieu buiten de muren der Universiteit, zou naar sprekers inzicht nadeelig inwerken op de resultaten van het onderwijs.

Mr Neytzell de Wilde acht voor Nederlandsch-Indië het meest urgent een goede en ruimschootsche gelegenheid voor inheemsche krachten om een hoogere opleiding op wetenschappelijke basis te ontvangen, ter voorziening in de behoeften van den staatsdienst en van de particuliere praktijk. Spreker meent dat die gelegenheid het snelst en het meest doelmatig zou kunnen worden geschapen door de oprichting van afzonderlijke Hooge Scholen. De stichting eener volgroeide „Universiteit" zou naar sprekers inzichten zonder schade kunnen worden uitgesteld tot een later tijdstip, waarbij men dan tevens zijn voordeel zou kunnen doen met de ervaringen, opgedaan aan de afzonderlijke, doch uiteraard met elkaar in verbinding te brengen Hooge Scholen. Spreker zou, juist omdat hier in Indië nog nagenoeg alles op het gebied zelfs van hooger vakonderwijs moet worden geschapen, de stichting der Universiteit liever opgevat willen zien als de sluitsteen van het systeem, niet als een beginschakel in den keten.

De Voorzitter meent, dat welbeschouwd, de vraag: afzonderlijke Hooge Scholen dan wel Hoogere Vakstudie (technicum, rechtsschool en dgl. inrichtingen) in Universiteitsverband geen vraag meer is. Ook de Hooger Onderwijs-

voorziening is immers tot een politieke zaak gemaakt. „Indië moet een Universiteit hebben" en het zal die ook krijgen. Men is de bezwaren tegen de stichting der Universiteit gaan voorstellen als het werk van „dompers", zonder te vragen naar de redenen die voor een ander systeem — dat van hoogere vakscholen — pleiten Men vergeet daarbij de krachten te meten, die een samenleving moet hebben om een Universiteit te dragen. Men vergeet, dat zelfs een landencomplex als de Zuidafrikaansche Unie het nog altijd stellen moet zonder Universiteit: immers ook Stellenbosch is niet meer dan een „Hoogere Vakschool".

Evenwel, men moge het er voor houden, dat door het idee: „geen Universiteit beteekent achterstelling bij Holland", de zaak vertroebeld is; men moge het betreuren, dat een nuttige periode van hoogere opvoering en verdere volmaking van het hooger vakonderwijs met als later eindpunt de Hoogeschool, de Universiteit, thans wordt overgeslagen, het is met de Universiteitsplannen thans te ver heen.

Vruchtbaarder dan de vraag, *of* een Universiteit de meest geëigende oplossing van het vraagstuk zal brengen is naar sprekers oordeel derhalve de vraag, *hoe* die Universiteit zal zijn in te richten.

Mr. Neytzell de Wilde komt terug op de zooeven door den Heer De Roo de la Faille gemaakte opmerkingen over den geest op de Bestuursschool en de S.T.O.V.I.A. en stelt daartegenover zijne ervaringen op de Rechtsschool, waar de geest hem goed en aangenaam leek. Dit resultaat was verkregen door een intensieve, paedagogische bemoeienis van een daartoe bijzonder geschikt leeraars— en onderwijzers personeel, hetwelk een groot individueel overwicht toonde te bezitten, met de leerlingen persoonlijk. Hierin ziet spreker *de* groote voorwaarde voor het welslagen der Hoogere Vakscholen van deze orde.

Dit contact zou hij ook bij de Hoogescholen bewaard willen zien blijven, als belangrijke factor voor het welslagen daarvan, speciaal hier te lande.

Dr. de Waart is met den Heer De Roo de la Faille van oordeel, dat „materialisme" en geestelijke overmoed de houding van een deel der bevolking zijner S.T.O.V.I.A. vooral vroeger kenmerkten. Hij wijt dit voor het grootste deel aan de eenzijdigheid der vooropleiding, zooals die tot voor kort werd gegeven. Daardoor werden den leerlingen de grondlagen voor zelfkritiek en voor een gezonde, kritische wereldbeschouwing onthouden. Met groote voldoening constateert hij dan ook, dat in die „propaedeuse" eenige verandering ten goede is gekomen, waarvan hij een goeden invloed op den geest der leerlingen reeds bespeurt. Daarbij komt, dat eerst sedert eenigen tijd is voorzien in de behoefte aan paedagogische leiding voor het internaat, ten aanzien van welk punt spreker, met Mr. Neytzell de Wilde, de persoonlijke leiding van mannen van erkend overwicht over de leerlingen de belangrijkste factor acht.

Voorts moge worden opgemerkt, dat de toestand aan de Rechtsschool in zooverre ook anders is, dat daar het toelagestelsel niet bestaat, doch schoolgeld moet worden betaald. Daardoor zullen ook de leerlingen meer uit zuivere roeping naar die school komen, de studie meer waardeeren en over het algemeen zal daardoor ook de stemming onder hen gunstig moeten worden beinvloed.

Wat een ander door den Heer De Roo de la Faille aangeroerd punt betreft, zoo is Dr. de Waart het met dezen eens, dat de toegespitste differentiatie der vakstudie, noch de intellectueele, noch de geestelijke, noch de karaktervorming gunstig beinvloedt, noch ook tenslotte aan de Wetenschap zelf ideaal ten goede komt. Maar is die toespitsing der specialisatie ten koste van het waarlijk academisch universeele tegen te houden? Spreker betwijfelt het, hoezeer hij het betreurt; vooral bij Oostersche studeerenden, wier maturiteit eerder wordt bereikt, wier levensperioden korter duren, moet men zich afvragen of studieverlenging, die onvermijdelijk is bij het herstellen van het aloude „studium-generale" op de Universiteit, niet te groote be-

zwaren oplevert. Er bestaat intusschen zekere hoop, dat op den duur de Oostersche mentaliteit met haar neiging tot bespiegeling, zelve de tegenstrooming zal leveren tegen de ten top gevoerde specialisatie.

De Heer De Roo de la Faille meent, dat het beter ware de fout van den aanvang af te vermijden, dan het te laten aankomen op een m o g e l ij k antidotum, en zou daarom wenschen, dat bij de propaedeuse al dadelijk op het bedoeld intellectueel gevaar wordt gelet. Wat overigens de Oostersche denkrichting betreft: er wordt wel gesproken over vorming der Indische studeerenden in Oostersche richting aan de komende Universiteit, in het algemeen over invoeging van Oostersche studie bij de toch in beginsel Westersche wetenschappelijke opleiding. Wat de Universiteit hier te lande met haar door W e s t e r l i n g e n bezette faculteiten vermag te brengen, is echter alleen W e s t e r s c h e Wetenschap in W e s t e r s c h e n geest: zij het daarvan dan ook het allerbeste. In zijne specifiek Oostersche behoeften op geestelijk gebied zal het Oosten zelf hebben te voorzien: wij kunnen dat niet brengen, omdat het ons niet eigen is en doen derhalve beter ons van pogingen in die richting te onthouden, ook aan de Universiteit.

Mr. Creutzberg verwacht, dat de taakverdeeling tusschen West en Oost met gerustheid aan de toekomst kan worden overgelaten. De ware verhouding van de Universiteit, ook tot het specifiek Oostersche geestesleven dezer landen, zal vanzelf groeien en zich ontwikkelen.

Spreker beaamt, dat politieke factoren er toe mede hebben gewerkt om te maken, dat de tot stand koming eener Universiteit niet meer tegen te houden is. Maar daarover kunnen wij blij zijn, want het Universitair Hooger Onderwijs is een der krachtigste voortstuwers tot hoogere ontwikkeling. De vraag is slechts kan deze kolonie nu al de noodige „bibit" leveren om de Universiteit te bevolken? Die vraag kan naar sprekers inzicht bevestigend worden beantwoord. Daarom behoeft het ons niet te rouwen, dat het

Hooger Onderwijs in Universitairen vorm min of meer afgedwongen wordt door den loop der dingen.

Algemeen bekend en erkend is de behoefte aan inheemsche intellectueele werkkrachten van hoogere opleiding. De Universiteit zal daarin moeten en kunnen voorzien en de Universiteit is het aangewezen lichaam om tegemoet te komen aan de ook hedenavond in het licht gestelde nadeelen en gevaren verbonden aan de minder harmonische „vakopleidingen" zonder meer. Om dit gewichtig onderdeel van hare taak naar behooren te vervullen zal bij de inrichting der Universiteit van den aanvang af voorzien moeten worden in eene hechte organisatie van de faculteiten — zoowel professoren als studenten — die een samenwerking tot dat doel waarborgt. Spreker denkt zich deze organisatie bij voorkeur niet in den vorm van een deftig Curatorium, dat min of meer buiten de Universiteit om werkt, maar van een met ruime bevoegdheden toegerusten Senaat, die midden in het academische leven staat.

Mr. Neytzell de Wilde oordeelt dat hetzelfde doel langs een anderen weg, die nauwer aansluit bij de op het oogenblik voorhanden omstandigheden en mogelijkheden, verwezenlijkt kan worden. Hij zou, voor zooveel bijvoorbeeld de juristen betreft, het liefst uitgaan van de schreeuwende behoefte aan degelijke vakmenschen. Deze vakjuristen nu worden inderdaad alleen goed, wanneer zij tevens eene grondige algemeene vorming ontvangen. Eene juridische Hoogeschool nu, zooals spreker die zich zeer goed kan denken ook zonder een reeds volgroeid universitair verband, zou daartoe vooral in hare propaedeusis een ruime dosis academischen geest dienen bij te brengen. Spreker verwijst daarvoor naar het recente rapport uitgebracht door een daarvoor ingestelde commissie, waarvan spreker lid was. De verschillende op te richten Hooge Scholen, zouden in dien zin zeer effectief in de bestaande behoeften kunnen voorzien, vooral indien zij op het gebied der algemeene vorming voeling met elkaar onderhielden

en „naar elkander toe werkten". Daartoe ware het uit den aard der zaak zeer bevorderlijk, welhaast noodzakelijk zelfs, dat de daarvoor in aanmerking komende Hooge Scholen zooveel mogelijk op dezelfde plaats werden gevestigd.

Dit beginsel van samenbrenging *in* éénе stad heeft de instemming van alle aanwezigen, waarbij de Heer De Roo de la Faille opmerkt dat het onderwijssysteem in Amerika en Engeland inrichtingen voor Hooger Vakonderwijs kent, welke los staan van de Universiteiten. maar nochtans opleiden voor tal van nuttige en noodige bedieningen, waarvoor een beslist streng universitaire opleiding niet vereischt wordt. Een dergelijken toestand acht de Heer De Roo de la Faille ook voor Nederlandsch-Indië zeer wel denkbaar en wellicht zelfs aanbevelenswaardig, aangezien indien uitsluitend de Universiteit de vormschool voor die allen werd, de getalverhoudingen tusschen de verschillende faculteiten al te onevenwichtig zouden worden tengevolge van de meergenoemde behoefte der Indische samenleving aan in de eerste plaats een groot aantal inheemsche juristen en medici voor het dagelijksch leven der maatschappij in zijn eenvoudigen vorm. Al te geprononceerde wanverhoudingen in de bezetting van en den toeloop tot de verschillende faculteiten eener Universiteit door alleen aan deze instelling hoogere vakstudie mogelijk te maken, zouden juist aan haren academisch universitairen geest weder nadeel moeten berokkenen.

Dr. Schrieke zou verder willen gaan dan het bijeen brengen op ééne plaats van verschillende los staande Hooge Scholen. Hij legt, speciaal met de belangen der Wetenschap voor oogen, den nadruk op het organieke verband der faculteiten, een maxime, dat bij nagenoeg alle vakken reeds gedurende den studententijd moet wortelschieten bij de beoefenaars. De moderne rechtsgeleerdheid kan het niet stellen zonder psychologie, psychopathologie, medicina forensis; de onontbeerlijkheid van biologie, physica en pharmacie voor den

medicus is sedert lang erkend; de taalwetenschap moet behalve op geschiedenis en volkenkunde hoe langer hoe meer een beroep doen op de wijsbegeerte en op de phonetiek, die van physiologischen huize is; de wezenlijke behoeften van de volkenkunde reiken tot diep in het terrein van de linguistiek, de psychologie en andere vakken. Zoo kan men verder gaan. Alleen een volgroeide, wel geproportioneerde Universiteit kan aan de eischen van het wezenlijk verband tusschen de vele vakken van wetenschap recht doen wedervaren.

De Heer De Roo de la Faille bespeurt in de woorden van Dr. Schrieke met voldoening de neiging om aan de toekomstige Universiteit hooge eischen van wetenschappelijkheid te stellen. Zulks acht hij een even noodzakelijk als gezond idealisme. Daarbij is het echter geboden om zich rekenschap te geven van de maatstaven, die men daarbij redelijkerwijze mag aanleggen. Voor de bepaling van het wetenschappelijk peil der Indische Universiteit is onder meer het gehalte van het studentendom van primaire beteekenis. Hierop nu, d. w. z. op het punt van den werkelijken, wetenschappelijken zin der toekomstige Indische studenten is spreker niet geheel en al gerust; hij vreest, dat men ze schaars hier zal vinden, de studenten die de wetenschap dienen om haarszelfs wil, en niet om haar te gebruiken als een middel tot het bereiken van maatschappelijke en andere doeleinden. Deze vrees komt niet voort uit de meening, dat jonge mannen met wetenschappelijken aanleg in deze landen zouden ontbreken, geenszins; maar zij berust op de overtuiging, dat juist deze begaafde jongelui er de voorkeur aan zullen geven om in Europa te gaan studeeren, terwijl dezulken, bijvoorbeeld door staatsbeurzen of dergelijke, altijd wel de middelen zullen weten te vinden om die voorkeur te verwezenlijken. Zoo is het in zekeren zin ook geweest aan de opgeheven „afdeeling B" van de Koning Willem III School: hoe goed het daar gegeven Onderwijs — dat het hooger onderwijs naderde —

ook was, de practijk van het leven wees op een drang bij velen om dit onderwijs — specifiek Westersch als het is — in Europa te gaan ontvangen, d.i. in een Westersch milieu, met de daarvan uitgaande algemeen vormende, voor het leven waardevolle kracht.

Mr. Creutzberg is ten opzichte van de „bibit" voor het Hooger Onderwijs hoopvol gestemd. De trek naar Europa zal ongetwijfeld blijven bestaan. Hij is natuurlijk in alle diegenen, die nog niet met de Indische maatschappij zijn vergroeid; hij is daarom ook goed, niet alleen voor den Indischen Europeaan, maar ook voor enkelingen uit de Inlandsche bevolking. De Regeering erkent zelve dien drang naar H. O. in Nederland genoten, hetgeen blijkt uit hare vrijgevige beurzen- en overtochtspolitiek. Maar dit alles neemt niet weg, dat het de natuurlijke loop der dingen is, dat bij levendige behoeften aan wetenschappelijk onderlegde krachten, gepaard aan de aanwezigheid van behoorlijk voorbereide bibit, zooals die nu reeds en in steeds toenemende aantallen wordt afgeleverd, de hoogere opleiding plaats heeft aan een Universiteit hier in het land zelf.

Dr. De Waart acht — met Mr. Creutzberg — de Indische Universiteit de aangewezen, natuurlijke bevredigster van de Indische behoeften op wetenschappelijk gebied, al moet het worden erkend dat zij voor lange jaren nog zal moeten drijven op Europeanen als hoogleeraren. Daarbij komt, dat opleiding van medici voor Indië in Indië zelf het wezenlijke voordeel biedt, dat men slechts hier te lande van meet af aan het specifiek tropisch verloop der ziekten kan bestudeeren en men slechts hier reeds tijdens zijne studie direct contact met tropen-geneeskundige vraagstukken kan krijgen. Elk geneeskundig studievak krijgt hier zijn bijzonder cachet, dat bij studie in Holland vrijwel buiten beschouwing moet blijven wegens gebrek aan tropisch studie-materiaal.

De Heer De Roo de la Faille verklaart in zijn voorgaande

uiteenzetting niet het oog gehad te hebben op de vraag van de bekwaamheid der toekomstige Hoogeschool-bevolking om met vrucht te worden opgeleid tot tal van hoogere functies in de samenleving, waarvoor de kundigheden alleen door een academische studie verkregen plegen te worden. Zijn vrees was slechts, dat zij, die uit een academisch oogpunt de besten zijn hier te lande, de poort der I n d i s c h e Universiteit voorbij zullen gaan, beseffende, dat deze weliswaar Westersche Wetenschap en Westerschen geest brengt al ligt zij in Indië, maar dat men toch om uit het Westersche wezen het allerbeste te puren, tot de bron zelf moet gaan, dus naar Europa.

Een ander punt, waarin een aanwijzing gelegen is om aan zijne verwachtingen van het wetenschappelijk niveau en den academischen geest zekere beperkingen op te leggen, meent spreker te onderkennen in de economische zwakte van de Inlandsche maatschappij, een toestand welks analogon is terug te vinden in de geschiedenis van het Europa der middeleeuwen. Die economische verhoudingen nu brengen mede, dat slechts een klein percentage van de leerlingen der huidige hoogere opleidingsscholen — en dus ook van de aanstaande Universiteitsstudenten — studeert op eigen krachten of op kosten der eigen ouders. De meerderheid zijn „gouvernementsleerlingen", knapen, die zonder de kostelooze opleiding tot een ambtenaarspositie, gedwongen zouden zijn hun weg door het leven te zoeken op een aanzienlijk lager sociaal niveau. Zooals het beurzenstelsel hier te lande langzamerhand is geworden, verslapt dit z. i. dikwerf de inspanning, werkt het niet gunstig op de toewijding, ontaardt het in een al maar steunen op den geldverschaffenden staat, d. i. de gemeenschap der onderdanen. De kostelooze opleiding is regel geworden, in stede van te dienen als een correctief, met behulp waarvan ook onbemiddelden die werkelijk bijzonderen aanleg vertoonen, kunnen studeeren.

Dr. de Waart beaamt, dat blijkens zijn ervaring het toe-

lagenstelsel doodend is voor den edeler inhoud van het academisch wetenschappelijk onderwijs.

Mr. Creutzberg ziet geen onheil in het verstrekken van gouvernementsopleidingen, hetzij hoogere of lagere, voor den gouvernementsdienst, mits daarbij de euvelen worden vermeden, die inhaerent zijn gebleken aan het stelsel der z.g. „dienstverbandleerlingen" en men zich de voordeelen verzekert, welke het in wezen gezonde beurzensysteem meebrengt. Toegepast op de toekomstige Indische Universiteit kan dit systeem er toe leiden om quantitatief in de behoeften van den dienst te voorzien en qualitatief een kleinen kern te kweeken van wetenschappelijk gevormde, geselecteerde krachten. Daarop dient het beurzenstelsel gericht te zijn. Maar afgezien daarvan en ook los van de questie in hoeverre de voorziening van den Landsdienst er mede is gemoeid, zou een toestand, waarbij eenerzijds de wetenschappelijke opleiding vlotten voortgang had en waarbij anderzijds de studenten van waarachtig wetenschappelijken aanleg als van zelf te voorschijn komen, naar het wezen vrij nauwkeurig beantwoorden aan de functiën die de Universiteiten in de Westersche samenleving vervullen.

Eenige verdere discussie ontspint zich nog over verschillende onderdeelen van het Hooger Onderwijs probleem.

Zoo wordt de gelijkstelling van de einddiploma's van de Technische Hoogescholen van Bandoeng en Delft onontkoombaar geacht. Met de toekomstige, aan de Indische Universiteit te verkrijgen bevoegdheden zal het noodzakelijkerwijze den zelfden weg opgaan. Hiertegen bestaat bij sommigen eenige bedenking, zoolang de nieuwe inrichting nog niet heeft getoond wat zij vermag; in de oogen van anderen bestaat tegen deze gelijkstelling geen overwegend bezwaar, aangezien voor die gelijkstelling goede gronden aanwezig worden geacht en aangezien bovendien voor de fijnere nuanceering in de waardeering der van verschillende instellingen afkomstige krachten, de practijk zelf de gegevens moet opleveren. Daarbij wordt verwezen o.a. naar den toestand in

Engeland, waar bijvoorbeeld een groot aantal zeer uiteenloopende instellingen aan hare abituriënten de bevoegdheid verleenen om de geneeskunde uit te oefenen.

Dr. de Waart doet nog eenige mededeelingen uit zijn paedagogische en sociologische ervaringen aan de S. T. O. V. I. A. opgedaan, o.a. aan de hand van de door de leerlingen geschreven opstellen ter beantwoording van de vraag „waarom ik dokter wil worden". In de oogmerken, die de meeste leerlingen tot die studie- en beroepskeuze hebben geleid, wordt blijkens deze opstellenreeks, die zich over meerdere jaren uitstrekt, slechts weinig idealisme aangetroffen. Zonder twijfel is een en ander voor een groot deel het gevolg van het toelage- en dienstverband-systeem.

Met beurzen zal men echter z.i. zeer electief te werk moeten gaan, ook bij het Hooger Onderwijs, om niet hetzelfde te krijgen.

Ten slotte leidt de Voorzitter de besprekingen terug tot de vraag of de Directie als zoodanig zich over de Hooger Onderwijs questie zal uitspreken of niet.

Deze vraag wordt met algemeene stemmen bevestigend beantwoord, de uitspraak der Directie zal echter op voorstel van Dr. Djajadiningrat de vraagpunten der enquête betreffen, niet het rapport der Commissie.

Verschillende Directieleden wenschen zich nog nader voor te bereiden alvorens hunne opinie te formuleeren, zoodat de Voorzitter de discussies over het Hooger Onderwijs vraagstuk voor heden avond sluit.

Dr. de Waart verlaat vervolgens de vergadering.

II. De Voorzitter bespreekt de financiëele situatie, zulks aan de hand van een overzicht der cijfers samengesteld door den Thesaurier. De toestand is inderdaad zeer duister. De jaarlijksche subsidie zal binnen weinige weken verbruikt zijn. Met het interen op het effectenbezit is reeds een begin gemaakt.

In de verwachting eener spoedige subsidieverhooging

zijn nog twee stukken der Verhandelingen ter perse gelegd, welke serie op onhoudbare wijze aan het stagneeren was geraakt. De daarmee gemoeide onkosten moeten waarschijnlijk nog dit jaar betaald worden. Door gedurende de komende maanden alle uitgaven uit het reserve kapitaal te bestrijden zal dit — indien niet vóór dien tijd versterking der middelen plaats heeft — bij den aanvang van 1922 zijn teruggebracht tot een zoo geringe som, als voor een lichaam als het Bataviaasch Genootschap als minimum van reserve kan worden beschouwd.

Spreker wil zich thans nog niet verdiepen in de mogelijkheid, dat de subsidieverhooging door de Regeering wordt geweigerd, maar aarzelt toch niet om de onzekerheid, waarin het Genootschap sedert de indiening van het verzoek verkeert, pijnlijk te noemen.

De Directie heeft noch arbeid, noch 's Genootschaps reservefondsen ontzien, om het werk voort te zetten, maar het oogenblik, waarap de geldmiddelen zullen zijn uitgeput, zal binnen afzienbaren tijd aanbreken.

Mr. Creutzberg verklaart dat de financiëele moeilijkheden van het Genootschap hem, ook in ambtelijke hoedanigheid, groote zorg gebaard hebben. De tijdsomstandigheden waren slecht en zijn er inmiddels niet op verbeterd. Niettemin vertrouwt spreker, dat binnenkort een Regeeringsbeslissing kan worden uitgelokt, welke een bevredigende oplossing der huidige moeilijkheden brengt.

III. De Voorzitter deelt mede, dat de heer Kroon er de voorkeur aan blijkt te geven zijn Adjunct Conservatorschap per ultimo Augustus neer te leggen, en stelt voor hem tegen dien datum eervol ontslag te verleenen. [1])

Conform besloten.

Inmiddels is de vervanger van den Adjunct Conservator, de heer Lamster, aangezocht en bereid gevonden om reeds

1) Zie notulen 6 Juni '21 tegen het einde.

bij het begin dezer maand zijn ambt te aanvaarden, aldus gedurende den eersten tijd, met den heer Kroon samen werkende. De bezoldigingsvoorwaarden blijven hetzelfde.

In aansluiting hierbij geeft Kolonel van Lith een overzicht van de werkzaamheden van den heer Lamster als Secretaris der Commissie voor de Aardrijkskundige benamingen, welke functie hij inmiddels eveneens heeft aanvaard, en stelt eene regeling voor, waarbij die arbeid gedeeltelijk in het Museumgebouw kan worden verricht.

In beginsel goedgekeurd. De Conservator zal een en ander nader in de bijzonderheden met den Heer Lamster bespreken en regelen.

IV. Ledenlijst:

1. De Directie besluit op hun eigen verzoek van de ledenlijst af te voeren:

a. de gewone leden:
Th. Leyh, Soekaboemi.
H. E. Taylor Weber, Tasikmalaja.
D. van Hulstijn, Bandjar.
L. D. L. van der Tas, Weltevreden.
J. B. H. Kivit, Blitar.
L. van Cooten, Semarang.
F. K. R. Höjgaard, Wates.

b. De buitengewone leden:
W. A. Verbergh, Weltevreden.
A. F. G. Becker, Semarang.
Mevrouw, Mr. J. van Gelderen, Mr. Cornelis.
C. F. Feith, Soerabaja.
Aboebaker bin Hadji Hassan, Weltevreden.
C. H. D. Witte, Poerwakarta.
Isa Dalemonthe, Weltevreden.
J. F. Th. M. Moormann, Djokja.
H. Fievez de Malines van Ginkel, Soerabaja.
J. van der Leeuw, Bandoeng.
A. de Geus, Weltevreden.

Kim Siang Oei, Benkoelen.
R. Ng. W. Dharmopranato, Weltevreden.

c. Overleden:
F. J. van Veen.
H. L. Leydie Melville.

2. De volgende benoemingen worden door de Directie uitgesproken, respectievelijk bekrachtigd,

a. Gewone leden:
T. Adam, Ambtenaar bij het Encycl. Bureau, Djambi.
A.H.H. van Leeuwen, Ingenieur Telefoondienst, Weltevreden.
Mevr. G. van Prehn, Salatiga.
W. Ph. Coolhaas, Adspirant Controleur, Ternate.
J. M. Hagenbeek, Leeraar M. O., Weltevreden.
Sydney Upton, Civ. Ingenieur, Tandjongsarie.
Java Instituut, p/a S. Koperberg, Weltevreden.

b. Buitengewone leden:
Soejoed Martosoehardjo, Weltevreden.
Soekardie, Weltevreden.
P. den Hartog, Onderwijzer Kweekschool, Probolinggo.
L. J. H. W. Madsen, Chef atelier „Edelmetaalbedrijven", Weltevreden.
H. B. Siregar, Adj. Commies Dept. B. B., Weltevreden.
R. M. A. Moh. Sahahoedin, Ass. Wedana, Bestuursschool, Weltevreden.
M. Soemanta, Teekenaar S. S., Weltevreden.
D. Kaloekoe, Administrateur Volksbank, Gorontalo.
Mr. J. R. Naidu, Buitenzorg.
P. H van Coolwijk, Bouwkundig Opzichter b/d Oudheidkundigen Dienst, Bondowoso.
K. F. S. Schouboe, Kapt. der Genie, Buitenzorg.
K. Sellies, Banda.

V. De Voorzitter stelt de behandeling der ingekomen stukken, welke bereids in rondlezing zijn geweest uit tot de volgende vergadering, zulks met het oog op het vergevorderde uur en sluit vervolgens de vergadering.

Aldus goedgekeurd en gearresteerd in de Directievergadering van 27 November 1921.

w. g. P. DE ROO DE LA FAILLE,
Voorzitter.

w. g. J. TH. MOLL, Secretaris.

Notulen der 5de Directievergadering. Gehouden den 5den September 1921.

Aanwezig de Directieleden: P. de Roo de la Faille, Voorzitter; R. A. Dr. Hoesein Djajadiningrat; Dr. B. J. O. Schrieke; J. Th. Moll, Secretaris-Thesaurier; Mr. A. Neytzell de Wilde; R. A. Kern en A. G. Allart.

Afwezig de Directieleden: Mr. K. F. Creutzberg, Ondervoorzitter en J. P. Moquette, wegens ongesteldheid; V. Zimmermann, die inmiddels uit Europa is teruggekeerd en A. van Lith, wegens uitstedigheid.

I. Bij de opening der vergadering deelt de Voorzitter mede, dat Prof. Krom, die op den datum der vorige vergadering, welker convocatie met het oog op het Medisch Congres veel overleg had gekost, nog niet van zijn dienstreis was teruggekeerd, inmiddels weer naar Europa is vertrokken. De heer Moquette, die ook door de Regeering met de tijdelijke waarneming van de leiding van den Oudheidkundigen Dienst is belast, werd door spreker bereid gevonden om het Conservatorschap van de Archaeologische en Historische Verzamelingen waar te nemen.

De vergadering betuigt hare ingenomenheid met deze regeling.

II. Van de ingekomen stukken, waarvan de behandeling ter vorige vergadering was uitgesteld, worden de ondervolgende besproken:

1. Brief van den heer T. Adam, Saroelangoen, dd. 26 Mei jl. ZEd. is door het Encyclopaedisch Bureau belast met een studiereis door Djambi en Kerintji. Hij doet mededeeling van eenige vondsten op archaeologisch gebied, waarover hij reeds aan het Encyclopaedisch Bureau heeft gerapporteerd en verzoekt inlichtingen omtrent hetgeen reeds bekend is van Hindoe-overblijfselen e.d. in bedoelde streken.

De gewenschte inlichtingen zijn inmiddels reeds verstrekt door den Oudheidkundigen Dienst en aan den verzoeker toegezonden. Al hetgeen tot dusver op archaeologisch gebied omtrent Djambi gepubliceerd is, is vervat in Oudheidkundig Verslag 1914, 3e kwartaal en 1920, 2e kwartaal. Verdere gegevens dienomtrent zullen dus zeer welkom zijn.

De heer Adam wordt tevens op zijn daartoe strekkend verzoek benoemd tot gewoon lid.

2. Schrijven van den heer H. Th. Damsté, Resident van Bali en Lombok, dd. 25 Mei 1921, betreffende de herkomst van de illustraties van diens opstel over het rotsklooster te Tampak Siring, opgenomen in de 2e kwartaalaflevering van het Oudheidkundig Verslag van het loopende jaar.

Voor kennisgeving aangenomen.

3. De Vereeniging Ned. Indische Jaarbeurs doet dd. Bandoeng 15 Juni 1921 het verzoek, of het Bataviaasch Genootschap bereid is om voor de a. s. Jaarbeurs, ten einde de aantrekkelijkheid van het hoofdgebouw te verhoogen, eene inzending van beelden en munten ter expositie af te staan.

Voor de inwilliging van dit verzoek worden geen termen aanwezig geacht, wijl het belangrijke risico in dit geval niet wordt gecompenseerd door een wetenschappelijk of artistiek belang van voldoende gewicht. Het standpunt der Directie is bereids aan de Vereeniging uiteengezet.

4. Beantwoording van de brieven welke in den geest van het verhandelde ter vorige Directievergadering sub III, 2 zijn verzonden aan den Zendingsconsul en den Directeur van O. en E., respectievelijk bij schrijven van 30 Juni No. 769 en bij renvooi van 9 Juli No. 26232/V.

Het Zendingsconsulaat zal gaarne zijne bemiddeling verleenen ten einde het voorgestelde doel te bereiken. Het verzoek der Directie zal dan ook, met aanbeveling van genoemd Consulaat, worden overgebracht aan de conferenties van zendelingen der Utrechtsche Zendingsvereeniging op Noord- en West Nieuw Guinea: terwijl de Directeur van O. en E. overeenkomstig het verzoek der Directie de onder-

werpelijke aangelegenheid onder de aandacht van den Resident van Nieuw Guinea heeft gebracht.

Met voldoening kennis genomen.

5. Schrijven van den Directeur van Landbouw, dd 18 Juli jl. No. 7452/A betreffende de uitwisseling van publicaties met Zuid Afrika, in verband met Notulen 6 Juni 1921 sub III, 30.

Het Departement van Handel was reeds te voren met de Nederlandsche Zuid-Afrikaansche Vereeniging te Amsterdam (zie Notulen 1920 pag. 171 sub 9) in briefwisseling getreden over deze aangelegenheid.

Voor kennisgeving aangenomen.

6. Verslag dd. 29 Mei jl. van de heeren van Vollenhoven en Salverda de Grave over de tweede zitting der Union Académique Internationale, gehouden te Brussel op 26, 27 en 28 Mei te voren.

Voor het Genootschap is van het meeste gewicht de paragraaf over „Het Adatrecht van Indonesië". Deze luidt: „Door de Akademie van Wetenschappen te Amsterdam was het oorspronkelijk plan eenigszins gewijzigd. De Union besluit om het plan aan te nemen en om aan de landen, die nog niet of niet volledig hebben geantwoord op het tot hen gerichte verzoek om inlichtingen met betrekking tot hun medewerking, dit verzoek te herhalen."

Voor kennisgeving aangenomen. Vgl. Notulen 4 April 1921 sub II, 42 — 43. (hierboven p. 38—40.)

7. Brief met bijlage van den heer A. L. M. Clignett, Assistent Resident van Billiton dd. 12 Juli jl., luidende als volgt:

„Als afzonderlijk postpakket heb ik het genoegen Uwe Directie aan te bieden eenige bladen beschreven boomschors: 5 groote, 2 kleine en een rolletje, waarin een stukje reukhout (gaharoe), waarmede zooals beweerd wordt, geschreven zou zijn.

Ik ontving deze beschreven boomschorsbladen van den doekoen van Gantoeng, die, hoewel hij niet weet, wat

er in staat, niettemin er op gesteld is ze terug te mogen ontvangen.

Omtrent de werkzaamheden en de positie van de doekoens meen ik kortheidshalve te mogen verwijzen naar het voorkomende in mijne nota, nopens het Inlandsch Bestuur, waarvan een uittreksel hiernevens wordt overgelegd. Wellicht, dat de inhoud van de beschreven bladen in verband staat met gebruiken, welke uit een vòòr-Islamitisch tijdperk dateeren.

Waar hier echter niemand het beschrevene kan lezen of ontcijferen, zou ik gaarne Uwe welwillende en zeer gewaardeerde tusschenkomst willen inroepen om mij onder terugzending der beschreven boomschorsbladen van den inhoud in kennis te stellen".

Bijlage: „Uittreksel uit de Nota van den Assistent-Resident van „Billiton nopens het Inlandsche Bestuur op het eiland Billi„ton, de vorming der Inlandsche rechtsgemeenschappen en „wat verder daarmede in verband staat.

„Als kepala kampong, de verzorger van de belangen van de kam„pongbevolking, wordt beschouwd de doekoen kampong, die „in vrijwel alle aangelegenheden gehoord en geraadpleegd wordt. „Deze doekoen kampong wordt dan ook soms met kepala kampong „betiteld.

„Bij het voorkomen van ziekten, bij het besnijden, bij het aanleg„gen van nieuwe ladangs, voor het onderzoek naar de geschiktheid „van boschterrein voor ladangs, bij het oogstfeest (het z.g. maras „tahoen) moet de doekoen tegenwoordig zijn, waarbij nog steeds ge„bruiken in zwang zijn, die blijkbaar uit een vóór-Islamitisch tijdperk „dateeren. Hij stelt zich dan door middel van zijn Ilmoe Sataragoe„roe in verbinding met verschillende Goden (Dewi-Dewi) en onder „aanbieding van eenige offeranden bestaande uit rijst, eieren en „kruiden wordt voor een of andere verrichting de hulp of den zegen „ingeroepen van de goden; bij het oogstfeest wordt gedankt voor „den afloop van een goeden oogst. Deze offeranden zijn verschil„lend al naar de belangrijkheid van de verrichting.

„Hoewel de Islam zich meer en meer heeft uitgebreid, bestaat „dit gebruik nog, met dit verschil echter, dat de doekoen thans met „zijn Ilmoe Malaikat Djibrail de engelen aanroept.

„Het doekoenschap gaat over van vader op zoon en bij gebreke „van dien op een, die in de Ilmoe bedreven is.

„In de kampongs Keloebi en Birah heeft men een vrouwelijke „doekoen, die afstamt van een doekoen familie uit Badau".

De handschriften zijn inmiddels aangekomen en zijn ter vergadering aanwezig. Het onderzoek van den Conservator naar den zin der teekens, welke voor een deel hoogst onduidelijk zijn, heeft geen resultaat opgeleverd.

Door de opeenvolging in reeksen van gelijkvormige teekens maken deze niet den indruk letterteekens te zijn.

Zelfs schijnt de mogelijkheid niet geheel uitgesloten, dat de verzameling beteekend boomschors, zooals zij daar ligt, weleens een — wellicht geruimen tijd geleden gepleegde— mystificatie zou kunnen blijken te zijn.

Wordt besloten om, indien zulks mogelijk blijkt, eenige markante bladzijden van de handschriften te doen photografeeren en ze daarna overeenkomstig den wensch van den eigenaar te retourneeren.

8. Het waarnemend Hoofd van het Encyclopaedisch Bureau endosseert bij zijn schrijven van 13 Juli no 224 aan het Bataviaasch Genootschap eenige tot hem gerichte vragen van den met eene photografische opdracht naar Djambi gezonden heer T. Adam, verbonden aan genoemd Bureau (zie boven sub 1).

a. „Volgens een der afstammelingen der Djambische „vorsten heeft zekere Pangeran Adipati Djajakoesoema zich „noemende Pangeran Adi bij zijn vertrek naar Kediri (waar- „heen hij in 1902? werd verbannen) eenige kostbare antieke „kleedingstukken medegenomen, o.a. 2 jassen, 2 broeken en „1 hoofddoek. — Is het thans bekend waar die kleedingstukken zijn gebleven ?—

„Ter toelichting zij vermeld, dat Pangeran Adi vnd. in „1903? overleed na te voren in het huwelijk te zijn ge- „treden met de Javaansche vrouw Ma Siam.

„De mogelijkheid is daarom niet uitgesloten, dat Ma Siam „bedoelde kleedingstukken nog in haar bezit heeft".

Aan geen der aanwezigen is hieromtrent iets bekend.

Wordt besloten om het wd. Hoofd van het Encyclopaedisch Bureau in overweging te geven, zich tot den Resident van Kediri te wenden.

b. „De controleur Moens moet indertijd uit het Toengkal„sche een koperen plaat met inscriptie (pyagam) hebben „meegenomen. Is het U bekend, waar die plaat is gebleven „en of die inscriptie in Hindoesche of Arabische karakters „is gesteld?"

Ook hierover weet geen der aanwezigen inlichtingen te geven.

c. „Door den toenmaligen Controleur van Sarolangoen, „den heer Krom is ten westen van de doesoen Sarolangoen „een Hindoebeeld, een mensch voorstellende, grootte 0,80 „M, gevonden. De kop was beschadigd, terwijl op de buik „een inscriptie voorkwam in Hindoesche karakters. Dit „beeld werd door ZEdelGestrenge gebracht naar het bureau „te Sarolangoen. Thans is het aldaar niet meer aanwezig. „Niemand ter plaatse kan me inlichtingen verstrekken, „waarheen dat beeld later is vervoerd. Is U hieromtrent iets „bekend? Misschien naar Holland of Batavia opgezonden?"

Geen der vergaderden heeft ooit van dit beeld of zijne lotgevallen gehoord.

d. Voorts verzoekt de heer Adam om inlichtingen betreffende stempels der Djambische vorsten, Djambische Rijkssieraden, enz.

Wordt besloten de terugkomst van den verzoeker te Batavia af te wachten en dan eventueel een en ander, na regeling met de Conservatoren, te zijner beschikking te stellen ter bestudeering als anderszins.

9. Het eerelid Prof. Dr. G. A. J. Hazeu meldt dd. Leiden 21 April 1921, dat de in de Notulen 1920 pag. 156 al. 2 bedoelde candidaat definitief afziet van een plaatsing aan 's Genootschaps boekerij en voorts een en ander betreffende zijne bemoeiingen in het belang der personeelsvoorziening.

Kennisgenomen met dank voor ZHGel's welwillende medewerking. Zoolang de benoeming van den heer Gediking

tot bibliothecaris, zooals door de Directie aan de Regeering in Januari jl. werd aanbevolen, nog niet is afgekomen, kunnen geen verdere stappen worden ondernomen.

10. Dr. Federico Arens biedt in dato Djokja 24 Juli jl. een 1/2 Mark biljet, „Gutschein" van het „Bad Godesberg a/ Rhein" dd. October 1920 voor de numismatische verzameling aan.

Aanvaarden; dankbetuiging zenden.

11. Luidens zijn schrijven dd. 11 Juni jl. heeft de zendingleeraar H. J. Agter te Kwawi bij Manoekwarie in het boek van den heer W. K. H. Feuilletau de Bruyn over de Schouteneilanden (Mededeelingen van het Encyclopaedisch Bureau XXI) gelezen, dat door het Bataviaasch Genootschap een woordenlijst en volksverhalen betreffende genoemde eilanden zouden worden uitgegeven.

Blijkbaar wordt bedoeld pag. 38 noot 2. In hare oogenblikkelijke samenstelling is de Directie hieromtrent niets bekend. Men besluit den auteur opheldering te vragen, waarop zijne uitlating berust en na ontvangst van antwoord den heer Agter in te lichten.

12. De Adjunct Oudheidkundige Mej. Dr. M. A. Muusses verzoekt in dato 27 Juli jl. eenige van 's Genootschaps archaeologische publicaties te mogen ontvangen.

Na eenige discussie toegestaan voor zoover de aangevraagde werken niet uitverkocht zijn (vgl. het analoge verzoek van den heer Stutterheim, behandeld ter vergadering van 4 April jl. Notulen sub II, 17).

13 Brief van den Gezaghebber B.B. te Amahei (Ceram) G.L. Tichelman dd. 8 Juli 1921.

a. Verzoekt inlichtingen omtrent een gouden Hindoebeeld, dat omstreeks 1908 in zijne onderafdeeling zou zijn aangetroffen en omtrent het Hindoeisme in gindsche streken in het algemeen.

Dit beeld staat beschreven in Notulen 1908, bijlage VII, pag. LXI onder no. 499a. Verder kan worden verwezen naar Oudheidkundig Verslag 1914, pag. 165, no. 256. Overigens is

omtrent het Hindoeisme in het verre oostelijk gedeelte van den Archipel zeer weinig bekend, zoodat men nog slechts onder de aandacht van den heer Tichelman kan brengen de door Rouffaer in Not. 1910, pag. 110-113, beschreven Wadoe Toenti, een steen met oud Javaansche inscriptie, gevonden in het binnenland van Soembawa. In verband met een en ander zullen verdere inlichtingen over dit onderwerp zeer welkom zijn.

b. Verklaart zich bereid ter eventueele publicatie, b.v. in het Tijdschrift, op te zenden een door hem samengestelde vergelijkende woordenlijst van de verschillende bahasa's van Zuid-Ceram met aanteekeningen omtrent hare verspreiding.

Toezending verzoeken ter nadere beoordeeling.

c. Heeft in zijn gebied een aantal liederen, kapata's, enz. verzameld en de melodiën genoteerd, een verzameling die naar schrijvers opgave in volledigheid overtreft, hetgeen tot dusver door van den Hoëvell, Sachse en Tauern is gepubliceerd.

Opzending verzoeken met het oog op eventueele publicatie.

14. Antwoord van den Archaeological Commissioner van Ceylon dd. Anuradhapura 23 Juli jl. blijkens hetwelk ZEd. toestemt in de ruil van publicaties op den voet van Notulen 6 Juni j.l. sub. III, 34.

Met voldoening kennisgenomen.

15. Onder renvooi no 28434/III dd. Weltevreden 25 Juli 1921, biedt de Directeur van O. en E. een afschrift aan van zijn ondervolgende circulaire, gericht aan de Hoofden van Gewestelijk Bestuur.

Rondschrijven.

Van verschillende zijden zijn bezwaren ingebracht tegen de bij het dezerzijdsch rondschrijven van 12 Januari 1918 no 1120 (Bijblad no. 8931) bedoelde nieuwe spelling-stelsels voor de overzetting van de Maleische, Javaansche, Soendaneesche en Madoereesche talen in Latijnsch letterschrift.

Die bezwaren hebben aanleiding gegeven tot een nader overleg met deskundigen op dit taalgebied, welk overleg tot de conclusie heeft geleid, dat tot de oude spelling-stelsels — voor wat de Maleische taal betreft met eenige wijzigingen, waarvan de wenschelijkheid in de praktijk is aangetoond — behoort te worden teruggekeerd.

In verband daarmede worden dezerzijdsch rondschrijven van 12 Januari 1918 no. 1120, alsmede de stelsels met de vertaling daarvan in genoemde inheemsche talen, voorkomende in den catalogus van het Depot van Leermiddelen te Weltevreden onder de nos 2350 t/m 2357, bij dezen buiten werking gesteld. De voordien bestaande systemen o. m die voor het Javaansch, waarover handelt het dezerzijdsch rondschrijven van 4 Juni 1908 no 9017. (Bijblad op het Staatsblad no 6892) behooren dus thans wederom te worden gevolgd.

De hierboven bedoelde wijzigingen voor wat de Maleische taal betreft zullen worden opgenomen in een spoedig verschijnenden herdruk van Prof. van Ophuysen's Kitab Logat Melajoe.

Onder mededeeling, dat ik de Inlandsche Schoolcommissiën verzocht heb het onderwijzend personeel der verschillende openbare lagere scholen op te dragen in den vervolge met de strekking van dit rondschrijven bij het onderwijs in het schrijven van de onderhavige talen met Latijnsche karakters rekening te houden, heb ik de eer UHEG. beleefd te verzoeken zulks ook onder de aandacht te willen brengen van de houders van bijzondere scholen in Uw gewest.

De Directeur van O. en E
de wd. Secretaris,
PEK

Kennisgenomen. Zie Notulen 1920, pag. 8—11, 120 en 140 benevens Notulen 1921, register sub voce transcriptie.

16. De Directeur van de Ecole française d'Extrême Orient te Hanoi verzoekt in dd. 21 Juli om inlichtingen en fac

simile van de inscriptie van Kalasan (zie T.B.G. deel XXXI, pag. 240 e. v. benevens Notulen 1886, pag. 25).

Photografieën toezenden en den verzoeker mededeelen, dat helaas het origineel van deze inscriptie sedert verloren is gegaan.

17. De Directeur van O. en E. biedt onder renvooi van den 20sten Aug. jl. No. 32097/V een afschrift aan van zijn tot den Landvoogd gerichten brief van gelijken datum betreffende de stelselmatige literatuurbewerking van den geheelen Indischen Archipel in den zin van de reeds bestaande literatuurstudie van Halmaheira en Morotai, uitgegeven door de Vereeniging tot Bevordering van het Bibliotheekwezen in Ned. Ind.

Inmiddels hebben naar aanleiding van de desbetreffende vertogen der Directie verschillende deskundigen in Nederland op bibliografisch gebied van hun gevoelen doen blijken, zulks nadat de Ind. Regeering deze expertise door de bemiddeling van den Minister van Koloniën had uitgelokt. (Zie Notulen 1919, pag. 164; 1920, pag. 8 en 142.)

De adviezen van de Vereeniging van Nederlandsche Bibliothecarissen, alsmede van de heeren V. C. Molhuysen, Bibliothecaris van het Vredespaleis en W. G. C. Bijvanck, Bibliothecaris der Kon. Bibliotheek worden mede overgelegd.

Op grond van een en ander geeft de Directeur van Onderwijs den Landvoogd in overweging geen gevolg te geven aan het voorstel om de literatuurbewerking van Nederlandsch-Indië te doen inrichten volgens het decimale stelsel en om, indien later iets mocht worden ondernomen op het gebied van algemeene Indische bibliografie, daarbij rekening te doen houden met de aanwijzingen der Directie van het Bataviaasch Genootschap.

Met voldoening kennisgenomen.

18. De heer H. F. E. Visser richt dd. Singaradja 26 Juli jl. in zijne hoedanigheid van Secretaris der Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst tot de Directie het verzoek om afstand in bruikleen van een aantal gouden beeldjes, bronzen id, gouden sieraden, en beeldhouwwerken

uit de Archaeologische collectie voor de tentoonstelling van Indische beeldhouwkunst, welke in het voorjaar van 1922 door genoemde Vereeniging zal worden gehouden te 's Gravenhage.

Bij zijn vervolgbrief dd. Weltevreden 23 Augustus jl. zet de heer Visser nader uiteen, hoe hij zich de verzending en verdere bijzonderheden denkt.

Wanneer de Voorzitter, na uitvoerige discussie, de zaak in hoofdelijke stemming breigt, wordt met 5 stemmen tegen 2 besloten, het verzoek uit hoofde van het te groote risico af te wijzen.

Na den rondlezingstermijn zijn nog de volgende stukken binnengekomen:

19. Brief van Dr. M. Neyens dd. Ambon 1 Augustus 1921 ter aanbieding van een tijdschriftartikel over het opschrift van een oud fort nabij Ternate. — Redactiecommissie.

Voorts geeft Dr. Neyens een opschrift weder, gevonden op een kanon, dat onder Caspar de la Torre, 49e Gouverneur der Phillipijnen, 1739-1745 werd gegoten.

Met belangstelling kennisgenomen.

20. Missive van den Directeur van O. en E. dd. 25 Augustus jl. no. 32676/I, waarin ZHEdG. den vorm mededeelt, waarin hij zich voorstelt den heer Gediking voor te dragen voor benoeming tot Bibliothecaris als Landsambtenaar ter beschikking der Directie van het Bataviaasch Genootschap.

In de hoofdzaken stemt de Directie met een en ander gaarne in.

RONDVRAAG.

III. De rondvraag openende legt de Voorzitter een aantal photografieën over van het restauratiewerk aan de Tjandi-Prambanan, [1]) waaruit zoude blijken, dat bij deze restauratie wordt afgeweken van het beginsel, dat bij de behandeling van dergelijke archaeologische overblijfselen, niets mag worden „bijgewerkt" doch dat men zich heeft te bepalen tot het

1] Vgl. ook hierboven p. 12 sub 17.

stutten en het behoeden voor verder verval. Het is spreker bekend, dat Prof. Krom de restauratiewerken in kwestie heeft bezichtigd, doch ZHGel. heeft zich niet bepaaldelijk uitgelaten over de wetenschappelijke toelaatbaarheid der gevolgde werkwijze.

De heer Visser, Secretaris der Vereeniging van Vrienden der Aziatische Kunst, van wien de voorliggende photo's afkomstig zijn, is voornemens de zaak in geschrifte te behandelen.

Intusschen rijst de vraag of niet de Directie verplicht is, de Regeering te wijzen op de geconstateerde afwijking van het evengenoemde grondbeginsel, aangezien toch in de vaststelling van dit principe de Directie als zoodanig een werkzaam aandeel heeft gehad.

Dr. Schrieke weet mede te deelen, dat de thans afwezige Dr. Bosch de man is, die welbewust de lijnen heeft aangegeven, waarlangs de onderwerpelijke restauratie wordt uitgevoerd. Hij meent derhalve, dat het aanbeveling verdient, de verdere bespreking, alsook de beslissing over de vraag, of de Directie dient in te grijpen of niet, aan te houden tot de terugkomst van Dr. Bosch, waarmee hoogstens eenige maanden zullen zijn gemoeid.

Aldus wordt besloten.

IV. Dr. Djajadiningrat legt over een Atjehsche djimat, welke door den oud-Resident K. A. James ten geschenke is aangeboden.

Gaarne aanvaard voor de handschriften verzameling onder dankbetuiging aan den schenker.

Deze djimat is dezelfde als die welke door Prof. Ph. S. van Ronkel is gepubliceerd in den Indischen Gids van 1915 p. 478.

V. 1. Dr. Schrieke heeft van P. A. Hadiwidjojo te Solo een afdruk in verhard stearine ontvangen van de bewerkte deelen van het heilig kanon Njaï Setomi. Voor het vervaardigen van een estampage in papier kon nog geen toestemming worden verkregen.

De thans voorhanden afdruk, een positief afgietsel van een niet opgezonden negatief, laat aan duidelijkheid wel wat te wenschen over. Vooral de letters zijn onleesbaar. Het geheel vertoont intusschen een treffende overeenkomst met de wereldbolfiguur, die voorkomt op de steenen zuil van Batavia, weergegeven in Notulen 1920 pag. 18 en 19. Voorshands schijnt dus de veronderstelling gerechtvaardigd, dat Njaï Setomi van Portugeeschen herkomst is.

2. Deelt mede, dat er met het lid J. L. Moens een ruil heeft plaats gevonden van een Compagniesbank voor een negental bamboekokers uit de Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo, waaronder een bij uitstek fraai exemplaar, bewerkt met een groot aantal animistische voorstellingen, ook den dood en het hiernamaals betreffende, hetwelk tamelijk wel overeenkomt met den koker, beschreven door J. A. Loebèr in diens artikel „Merkwaardige kokerversieringen uit de Zuider- en Oosterafdeelingen van Borneo" (Bijdragen Koninklijk Instituut deel 65 (1911) pag. 40).

De heer Moens deelt ter zake het volgende mede:

„Deze koker werd gekocht in de doesoen Roengan en „werd gezegd afkomstig te zijn van de Oet-Danoem. „Itoe „oekiran dari igama dajak jang waktoe tiwah dan sanpenja „di kajangan dan sampenja di tempat negri djata di dalam „ajer", aldus de toelichting bij de figuren. De maker werd „gezegd te heeten Domboeng Singa, soeda meninggal. Er „moet echter nog een toekang oekir in leven zijn, die het „zou aandurven om nog zoo'n koker te vervaardigen en „dat is de Pangatoea Oet Danoem genaamd Singa Kinting in „de doesoen Toembang Hampoetoeng Kajan-Oeloe. Anderen „zouden niet meer weten hoe de lewoe liau, het zielen-„verblijf, opgebouwd is.

„De koker werd gebezigd als tempat krohei tatau sang „kalemoe radja, hetgeen zooveel zeggen wil als bewaar-„plaats van de allerhoogste, onoverwinnelijke ilmoe om „rijkdom en voorspoed aan den bezitter te waarborgen. Hij „werd zelf weer bewaard in een van de door de dajaks

„vereerde djawets (tempajan). Het deksel, een houten met „een voorouderbeeld versierden stop, werd bij den verkoop „vernietigd.

„De koker was onherkenbaar vuil van het bloed van „kippen of geiten, zoodat de figuren er nauwelijks her- „kenbaar op waren.

„De roode kleur wordt verkregen door een behandeling „met djeranagsap (van een rotan-vrucht)."

3. Demonstreert eenige in de collectie opgenomen curiosa met betrekking tot de besnijdenis, welke met vele andere zaken tentoongesteld zijn geweest in het S.T.O.V.I.A.—gebouw tijdens het 4e Congres van de Far Eastern Association of Tropical Medicine [1]).

4. Demonstreert eenige nieuw ontvangen kaïns: Weefsels van Benkoelen, (met gestyleerde doodenprauw en menschelijk figuur); weefsels van Bali, aangekocht door bemiddeling van den heer P. V. van Stein Callenfels, dubbel geïkat, dessa Tengana (zie Notulen 1921 p. 19 sub Vi, 1 en 6 Juni sub VII, 1); weefsels van Poeloe Penida bij Bali.

5. Doet verslag van hetgeen door hem is verricht als vertegenwoordiger van de Directie in de studiecommissie voor het Encyclopaedisch Instituut. (Zie ook Notulen 1920, register). De Commissie zal eerlang haar rapport uitbrengen, waarop dan de Regeering zal hebben te beslissen. Op de vraag van den Voorzitter of de Directie van het Bataviaasch Genootschap wordt geacht, à priori met het rapport der Commissie in te stemmen, antwoordt Dr. Schrieke ontkennend. De Directie besluit af te wachten totdat het rapport haar zal zijn toegezonden.

1] Deze tentoonstelling (zie Notulen 1920, pag. 157) werd ingeleid door een voordracht van Dr. Schrieke, die deze materie inmiddels ook in een tijdschrift-artikel heeft behandeld. T. B. G. Dl. 60, afl. 5 en 6 en Dl. 61. afl. 1.

6. Door den controleur Beck, te voren in den Riouw Archipel geplaatst, alsmede door het lid J. P. Koster is sprekers aandacht gevestigd op een inscriptie, die door deze beide heeren gesignaleerd is op een hoogen rots aan zee op een der eilanden in de residentie Riouw.

Men weet tot dusver niet in welke taal deze inscriptie is gesteld, noch ook haren ouderdom. Spreker stelt voor de hulp van den Resident van Riouw voor het opnemen dezer inscriptie, hetzij photografisch of op andere wijze, in te roepen, terwijl hij zich bereid verklaart de daartoe noodige gegevens, afkomstig van de genoemde zegslieden, in overzichtelijken vorm bijeen te brengen. — Conform besloten.

VI. 1. De heer Moll stelt voor den prijs van deel LVIII (1920) der Notulen, wegens den grooten omvang en de talrijke illustraties te bepalen op f 5.— Conform besloten.

2. Legt over een van den heer Moens ontvangen foto van een offerplechtigheid in de kota Benkoelen, welke door genoemden heer op grond der daarbij optredende handen, wordt geacht in verband te staan met de Hasan Hoeseinvereering. De bevolking houdt de plek waar deze ceremonie wordt verricht voor het graf van den invoerder van dezen cultus in Benkoëlen. Intusschen is het naar de constructie te oordeelen een koepeloven met 4 schoorsteenen en dus, naar de heer Moens vermoedt, heelemaal geen graf, maar van oudsher een offerplaats.

VII. De heer de Roo de la Faille legt over een tweetal bijdragen, bestemd voor publicatie in de Notulen en wel (a) eene beschrijvende lijst van hetgeen spreker heeft aangetroffen onder de papieren van wijlen Holle, bedoeld in Notulen 1920 p 95, 142 en 161 en (b) een opstel omtrent de Birahi's in het Cheribonsche naar aanleiding van hetgeen daarover door den heer A. A. C. Link was opgeteekend. Bijlagen Nos. V en VI.

VIII. Ledenlijst.

1. Vervolgens besluit de Directie op hun eigen verzoek van de ledenlijst af te voeren:

a) *de gewone leden:*

P. V. van Stein Callenfels, Bennekom.

L. Thomas, Bodjonegoro.

b) *de buitengewone leden:*

R. Soedjiman, Weltevreden.

J. D. Ferman, Djokjakarta.

2. De volgende benoemingen worden door de Directie uitgesproken, respectievelijk bekrachtigd:

gewone leden:

J. Heertjes, Vertegenwoordiger der D. P. M. — Soerabaja.

E. C. Tänzer, Soerabaja.

Niets meer aan de orde zijnde, sluit de Voorzitter vervolgens de vergadering.

Aldus goedgekeurd en gearresteerd in de Directievergadering van 27 November 1921.

(w. g) P. DE ROO DE LA FAILLE,
Voorzitter.

(w. g.) J. TH. MOLL,
Secretaris.

LIJST

van Holle's Preanger-Javaansche bescheiden uit den Compagniestijd.

1. Extract uit de familie-kroniek van het Regentengeslacht van Soekapoera, bevattende de traditie over de instelling tijdens Mataram van de regentschappen Soekapoera, Parakanmoentjang en Bandoeng na den opstand van Dipati Oekoer (Holle in TBG. XVII blz. 337).

2. Handschriftje op deloewang, inhoudende den Javaanschen tekst van het tot de gezamenlijke Preanger-regenten gerichte bevelschrift van 4 April 1698 (vgl. TBG. 17 blz. 355 en Priangan II B. XXI (2) en III (676); gevolgd door grensbeschrijvingen tusschen Oekoer en Parakanmoentjang en tusschen Timbanganten met Tjihaoer-mananggel (vgl. Priangan II B. XVII (57); alsmede door eenige tjatjahlijstjes en een stuk uit een Soemedangsche regenten-stamlijst.

3. Singaparnaasch tjatjahlijstje betreffende peperaanplant.

4. Brief van een Rangga van Limbangan aan den Regent van Parakanmoentjang over op diens gebied zich bevindende Limbanganners. Aan het begin van den Jav. brief in rood lak het zegel „Radeen Ranga Limbangan".

5. Briefje van een Regent van Parakanmoentjang aan dien van Soemedang.

6. Vonnis in een diefstalzaak gewezen door de Preanger Djaksa's te Cheribon onder de ambtsbekleeding van Arja Gede (1706-1724) (Vgl. over deze Preanger Djaksa's Priangan III § 313 en IV § 2395, 1364 vlg.).

7. Brief van een Cheribonschen Toemenggoeng van de Kanoman aan een Regent van Parakanmoentjang over het niet behoorlijk vonnis geven in een besliste zaak; ambtszegeltje met Jav. letters.

8. Circulaire van den Cheribonschen Resident Willem Ter Smitten (1720-1726), aandringende op het behoorlijk aanplanten en leveren van producten, alsmede over het opvatten van weggeloopen dienstplichtig volk.

9. Jav. tekst van het bevelschrift van 12 Mei 1730, inhoudende dat de Regenten van Bandoeng, Soemedang en Parakanmoentjang voortaan ressorteeren onder den Commissaris t/o de zaken v/d Inlander te Batavia, hun producten hebben af te voeren via Tjikao en Pamanoekan, en elk 60 man hebben te leveren voor het mijnwerk aan den Krawangschen goudberg G. Parang (Plakaatb. IV blz. 245 en 261).

10. Piagem, bevattende de uitspraak in het Boemi-Selawe landgeschil, gewezen door de Cheribonsche Toemenggoengs onder den Resident van Soesdijck (1734-1739); zie T.B.G. 17 blz. 363 en Pr. IV § 2413

11. Brief van den Regent van Soemedang aan dien van Soekapoera bevattende de Regeeringsbeslissing in zake het landgeschil tusschen Soekapoera en Parakanmoentjang over het door beider volk bewoonde landschapje Tradjoe; vgl. Plakaatb. IV blz. 386 en Priangan III § 191 en 306.

12. Brief van den Commissaris t/o de zaken v/d Inlander F. de Roy (1738-1741) over de zending van den Onderkoopman .... en den Boekhouder Montanus tot opneming van de aanplantingen van peper, koffie, enz.

13. Jav. tekst met boven in rood lak het zegel, voerend het Comp. scheepje, inhoudende de Resolutie van 8 Sept. 1739 (Plakaatb. IV blz. 491 en Priangan III § 717) in zake het zonder Overheidsvergunning verhuizen der bevolking naar een ander regentschap; exemplaar voor den Regent van Banegara.

14. Bevelschrift van den Regent van Banegara Djagabaja aan de hoofden van zijn ressort over het tegengaan van veediefstallen.

15. Kennisgeving van de Regeering aan de Regenten van Soemedang, Bandoeng, en Parakanmoentjang van de

vijandelijke voornemens van den Regent van Banjoemas tijdens de Chineesch-Javaansche troebelen in 1741; vgl. TBG. 17 blz. 335/6 en De Jonge IX blz. 392/3.

16. Brief van den Regent van Parakanmoentjang aan den Commissaris t/o de zaken v/d Inlander Pieter d'Espar (1743/4) over den hem samen met de Regenten van Bandoeng en Soemedang opgedragen aanbouw van een huis ten behoeve van den aldaar te Haoer Ngombong met diens gezin te plaatsen „boer" (vgl. Priangan IV § 1656), en verder handelende over een van hem verlangde opgaaf betreffende den vorigen padi-oogst en den aanplant van peper (maritja).

17. Antwoord van den Regent van Bandoeng (vgl. de contingenten-lijst van 1747 in Priangan III) betreffende den eisch van 2800 pikoel koffie, enz. tijdens de landvoogdij van Van Imhoff.

18. Hollandsche en Javaansche tekst van een akte van acquit betreffende de afbetaling door de drie Regenten van Galoeh, nl. den Adipati van Banegara en de Toemenggoengs van Oetama en Tjiamis, van een bij den Comp. indigo-maker Sengebusch aangegane geldschuld (1779, zie De Jonge XI blz. 325 vlg. en T. N. I. 1879 II blz. 213)

19. Hollandsche tekst van een „obligatie" ten laste van den Adipati van Banegara groot 3700 Rds., nog per resto Rds. 1539 onderteekend door den Cheribonschen Resident Van der Beke 23 Juni 1787 (Vgl. De Jonge XII blz. 279 en T. N. I. 1879 II blz. 196).

20. Stuk van een contract, half Hollandsche, half Javaansche tekst; 1794, gepasseerd door den Cheribonschen Resident Umbgrove en gesloten tusschen de hooger genoemde Galoehsche Regenten en den Pachter Ong Thoko, vermoedelijk inhoudende een verpachting aan evengenoemden Chineeschen contractant van het aan die drie Regenten behoorende, dwz. door hen bestuurde eiland Noesa Kembangan, vermeldende o.a. de levering van daar intezamelen vogelnestjes, waarbij de Resident-Notaris zich deed toekennen „een kleine Hoomage, alle drie maanden voor zijn Taeffel . . . 500 Pees goede witte

vogelnessies, en . . . 2.000 Pees Boggerbuikjes (kalih nambang oelam langsaran) voor welke laetste de Resident hem daer en teegen 's jaerlijks met 2 coyangs zout zal tegemoet komen" (vgl. Holle in TBG. 19 blz. 486 en T. N. I. 1879 II blz. 167/8).— Vgl. over latere verpachting van Noesa Kembangan in 1814, De Jonge-Van Deventer Java 1811-1820 blz. 122/3.

21. Aanstelling door Sultan Sepoeh van Cheribon van Soeradiraksa in de onder Tjiandjoer ressorteerende desa Tjimapag in Djampang over de in de Preanger verblijvende Cheribonsche noempangers; aanzegging dat dezen in de Preanger aan diensten hebben te praesteeren wat van noempangers wordt verwacht; aan Cheribon zijn zij jaarlijks „bakti" verschuldigd (de gebruikelijke Moeloed- en Rajagoeng geschenken) alsmede gehouden om daaraan kennis te geven van „radjapeni"; kleine rechtszaken mogen zij onderling afdoen; zware, waarop de boete „djara-paranda" staat, moeten zij rapporteeren, overigens hebben zij ten opzichte der diensten zich te houden aan de afspraak ter zake met den Regent van Tjiandjoer door hun Heer gemaakt.

22. Erkenning door Pangeran Dipati Anom (van Cheribon?) van Ardjadiwangsa als hoofd over zich en zijn eigen familie, rechtstreeks blijvende onder het gezag van dien Pangeran; die Ardja woont in Tjimandiri.

23. Akte van erkenning van het erfelijk gebruiksrecht op voor dienstplichtige sawah bestemden woesten grond, afgegeven door het districtshoofd van Singaparna in het jaar 1823 (afschrift in Lat. letter van een Jav. origineel, dat misschien niet officieel is geweest).

Een overblijfsel in Cheribon van ouderwetsche kettersche mystiek: de Birahi's.

door

A. A. C. LINCK,

met eenige inleidende woorden van P. DE ROO DE LA FAILLE.

Jaren geleden eens het bij Palimanan gelegen, interessante Tjipanas (Veth's Java, oude ed. III blz. 223) bezoekend, zag ik een groepje mannen en vrouwen bij het warme beekje „koeramas" en eenigen tijd daarna dezen in een zich daar bevindende grot een eenvoudigen rondedans hand aan hand afstappen, waarbij rijmpjes werden gezongen. Zij waren, vertelde men, „santri birahi" van Cheribon, zooals er hier te Tjipanas nog al eens herwaarts kwamen om zegen deelachtig te worden, bij voorkeur tegen volle maan; na hier buiten te hebben gebaad (adoes) en onder het zingen van godsdienstige rijmpjes hun religieuzen dans te hebben uitgevoerd, en tevens als het ware te hebben gepicnict — uit het naburige boschje kwamen de apen gaarne de restjes van het eten opsmullen, — gingen deze „oefenaars" weder naar huis terug. Deze Birahi — zeide men - doen niet de vijf dagelijksche gebeden, noch ook houden zij orthodoxe vasten. Zij „poewasa" een tweetal dagen vóór zij bedevaarten, hetgeen zij doen tegen „poernama" van Moeloed, vroeger wel naar den top van den Tjiremai — zulk een tocht is nu in het algemeen voor het desavolk bij Linggadjati nog een vrome daad — maar sedert van zekere zijde dgl. practijken werden verboden, althans tegengewerkt, gaan de Birahi naar hun andere heilige plaats, Tjipanas bij Palimanan Van hun rijmpjes wist de toenmalige Wedana van Palimanan er slechts één nog mede te deelen:

kaboel kaboel sari,
pangrasoel panoetoep nabi;
jalala toewan késah ing poendi?
ing Mekah ning Medinah,
andon salat, alap sembajang.

De luttele aanhangers van deze ouderwetsche kettersche mystiek — vernam ik later — wonen verspreid. Er zouden drie hoofdgoeroe's geweest zijn, bij wie de santri wekelijks bijeenkwamen ter gemeenschappelijke „oefening": een te Danalaja bij Ploembon met discipelen te Bajalangoe, Pawidejan en te Djatibarang (Gegesik lor); een tweede te Tangkil voor Tjilantjang en Kapringan, en een derde te Watoebelah (Ploembon) voor Penjalin, Pamingkiran en Radja Galoeh. Tegenwoordig zouden er echter geen hoofdgoeroe's meer zijn, en zou de secte langzamerhand verbleeken, blijkbaar onder den invloed eener haar onwelwillend gezinde officieële geestelijkheid. Zij komen nu, indien daartoe geroepen, hun rijmpjes zingen op besnijdenis- en huwelijksfeesten, en krijgen daarvoor — ofschoon zij niets vragen — een f 3 tot f 5 per avond.

De bij deze nagekomen berichten mij tevens toegezonden rijmpjes, welke hiernevens gaan, werden onlangs op mijn verzoek door tusschenkomst van den Resident Van der Marel van Cheribon herzien en vertaald door den Controleur B. B. t/b A. A. C. Linck, bijgestaan door den Wedana t/b Mas Wangsadipradja en den Inlandschen Arts te Koeningan. De Heer Linck, die hierbij echter uitdrukkelijk aanstipte dat hij, om de aan de eigenaardige taal verbonden moeilijkheden, niet voor de volkomen juistheid der vertaling instond, was tevens zoo goed om betreffende deze Birahi, die hij zelf in de desa Gamel (district Ploembon) had gesproken en uitgehoord, het volgende aan te teekenen, hetwelk hierbij wordt aangeboden:

De (toegezonden) gedichtjes schijnen niet op schrift te zijn gesteld en als mondelinge overlevering te zijn bewaard

gebleven. De Birahi kennen ze alle, doch herhaaldelijk in andere, eenigszins afwijkende bewoordingen, hetgeen het vermoeden wettigt, dat juist door die mondelinge overdracht in den loop der jaren gedeelten zijn gewijzigd, weggelaten of bijgevoegd.

Volgens Prof. P. J. Veth (Java deel I pag. 336) zou de Santri Birahi een overblijfsel zijn van het Hindoeisme. Birahi zou beteekenen lust, begeerte, geslachtsdrift, wijzende derhalve op een ontuchtige levenswijze „De Santri Birahi", zoo heet het verder, „scheren zich de kruin en dragen een van rottan gevlochten kapje, gelijk de gewone Santri's, doch vereeren inplaats van Allah, de dewa's en widadari's en houden in gezelschap van dansmeiden en publieke vrouwen, geheimzinnige bijeenkomsten, waarbij onder begeleiding van terbang of tamboerijn ontuchtige dansen worden uitgevoerd".

Het ligt niet in mijne bedoeling afbreuk te willen doen aan de woorden van dezen Hoogleeraar, doch onze bevindingen wijken in alle opzichten af. Mogelijk, dat oorspronkelijk de Santri Birahi een dergelijke immoreele en kettersche leer omhelsden, wat thans er van over is, heeft al heel weinig meer daarmede te maken.

Men spreekt ook nooit van de Santri-Birahi, doch eenvoudig van de Birahi.

Birahi (J. S.) of Berahi (M) beteekent: verzot zijn op, erg houden van iets; ook: verliefd zijn, iemand of iets vurig wenschen, in verrukking zijn en dan zou, getuige het woord Santri, dit wijzen op lieden, die zich met vreugde geheel overgeven aan den Godsdienst; welke laat ik in het midden.

Ik voor mij — en ook de Wedana t/b deelde mijn zienswijze — ben van meening, dat wel degelijk een hoogere beteekenis er aan ten grondslag moet hebben gelegen, dus niet, gelijk Prof Veth meent, een immoreele (1).

---

(1) Hierbij wordt verwezen naar de studie van Dr. Rinkes over Pangéran Panggoeng enz. in T.B.G. LIV blz. 163. Noot v/d. Inleider.

Bij navraag en onderzoek in verschillende desa's is echter gebleken, dat tegenwoordig de Birahi al heel weinig verschillen van de gewone desamenschen, zoowel wat hunne dagelijksche bezigheden betreft, als wat de beoefening van den Godsdienst aangaat.

Zij scheren zich de kruin niet, noch dragen een van rottan gevlochten kapje.

Zij zijn Mohammedaan en in het geheel niet meer of minder godsdienstig dan de anderen, worden ook niet met onderscheiding behandeld en leven niet gescheiden van hunne desagenooten.

Wat de Birahi dan wel zijn! Tegenwoordig niet anders dan groepen van personen, die bij festiviteiten of plechtigheden worden ontboden om muziek te maken en te zingen, evenals te dien gebruikelijk is, dat men de Gendjringan b.v. laat komen.

Tusschen de Birahi en Gendjringan bestaan echter verschillen. Zoo mogen de Birahi niets vragen voor hun voorstellingen, doch moeten tevreden zijn met wat men geeft; de Gendjringan echter hebben een tarief.

Voorts gebruiken de Birahi geen terbang als de Gendjringan, maar een gembioeng (= tamboerijn zonder rinkelende plaatjes) terwijl zij verder de kendang (= trom, veel gelijkende op de taboeh uit de gamelan) gebruiken. Dan is er verschil in de wijze van zingen. Bij de Gendjringan zingen allen mee, bij de Birahi alleen een gedeelte t. w. de vrouwen en ten slotte kennen de Birahi de rompbuigingen, hoofdbewegingen, enz. niet.

De Birahi zijn over het algemeen arme lieden, zonder echter op kosten van hunne desagenooten te leven.

Men vindt ze in de desa's Gamel, Karangsari, Watoebelah, Tegalwangi, Blangoe, Bakoeng en Wangoenardja, voor zoover is kunnen worden nagegaan.

Zooals gezegd, zijn de Birahi groepen van personen, zonder nog te samen te wonen. Zij plegen altijd in dezelfde groep op te treden, als men hen ontbiedt.

Iedere groep bestaat uit 10 personen, waarvan 6 vrouwen en 4 mannen. Aan het hoofd staat de dalang. Deze moet altijd een vrouw zijn en in rechte lijn afstammen van een Birahi-stichter. De anderen behoeven dit niet te zijn.

Eigenaardig doet deze adat, dat alleen vrouwen afstammelingen kunnen zijn van de Birahi, wel aan, want ik trof nergens nog deze matriarchalen vorm aan. De mannen tellen ter zake dus niet mee.

In de desa Gamel vond ik 2 dalangs t.w. Bi Wardji en Bi Maher, ieder een eigen groep bezittende.

Volgens mededeelingen der Birahi zou Bi Wardji een afstammeling zijn van een der stichters m.n. Kijai Brangti, wiens graf zich ook nog bevindt in de desa Gamel en dat steeds met eerbied wordt behandeld, echter alleen door de Birahi, want voor de overige desabewoners is het niet „kramat".

De Birahi plegen op geregelde tijden, meestal des Vrijdags naar het graf te gaan om daar diverse wijsjes te zingen, begeleid door de gembioeng en de kendang terwijl er soms geofferd wordt.

Tusschen Kijai Brangti en Bi Wardji zijn de volgende afstammelingen geweest: Nedijah, Selimo, Raso en Kastam, zoodat deze groep van Birahi minstens 125 jaren oud moet zijn.

Reeds eerder merkte ik op, dat de Birahi feitelijk geen aanleiding geven tot bepaalde opmerkzaamheid. Men weet, dat ze bestaan en dat zij naast den Mohammedaanschen Godsdienst eenige eigenaardigheden hebben, op zich zelf geen bijzonder verschijnsel. Overal toch ziet men, dat de Islam doortrokken is met opvattingen en gebruiken van Hindoeschen of Heidenschen oorsprong.

Nog een bijzonderheid van de Birahi is, dat zij eens per jaar, gewoonlijk na den oogst, naar de dessa Tjipanas (district Palimanan) gaan. Zij nemen eerst een bad in de Tjipanasbron, gaan daarna naar de Goewa Dalem, vervolgens naar de Taroebagoeng, dan naar de Goewa Prada om ten slotte weer een bad te nemen in de Soemoerdjaja-bron.

Te Tjipanas houdt men een kleine bijeenkomst in de Taroebagoeng, oorspronkelijk een soort overdekkingsplaats, waar men gezamentlijk ging bidden en dikir, thans een overhangende grot. In de Taroebagoeng zingen de Birahi vrouwen dan (nembang) zonder begeleiding van gembioeng en kendang evenwel, eenige toepasselijke liedjes.

Noch bij aankomst te Tjipanas of vóór het baden, dan wel bij de andere grotten gebeurt iets bijzonders.

Eenige dagen na de pelgrimstocht, wanneer ik dit zoo noemen mag, gaan de Birahi naar Goenoeng Djati om daar te offeren en een maaltijd te houden onder het uitspreken van gebeden (hadjat toempeng) een en ander ter eere van de Wali's de brengers van den Islam.

Het gaan naar Goenoeng Djati zou volgens de desalieden uit Astana (district Cheribon) kunnen wijzen op een bestaan van Birahi bij het begin van den Islam in Cheribon.

Een der 7 Wali's, m. n. Sech Lemahabang [1]) zou n. l. niet de orthodoxe Leer hebben verkondigd, maar een op theosofischen grondslag. Zijn aanhangers werden de Birahi genoemd.

Uit bovenstaande blijkt dan wel dat de Birahi oorspronkelijk den Godsdienst op een bijzondere, zij het dan in de oogen van de streng Mohammedanen, kettersche wijze beleden.

Er is echter tegenwoordig niets meer van te merken.

De Birahi ontbiedt men als regel om den nacht te bekorten, omdat het gebruik onder de Inlanders nu eenmaal wil, dat men bij plechtigheden en festiviteiten bijeen blijft tot het aanbreken van den morgen.

Alleen ter gelegenheid van een bruiloft, besnijdenis, hadjat moeloedan, hadjat roewahan, op den 7en, 40en en 100en dag na iemands overlijden b. v. laat men de Birahi komen, doch nooit is dat verplichtend.

---

1) S. Lemahabang=Siti Djenar, vgl. Dr. Rinkes a. b. in T.B.G. 53 blz. 49 en 55 blz. 6/7. Noot v/d Inleider.

Wanneer zoo'n groep Birahi ergens wordt ontboden, dan geschiedt dit dus uitsluitend om den tijd te bekorten.

Het optreden begint gewoonlijk om 8 uur 's avonds en duurt tot 4 uur 's ochtend met enkele pauzen daartusschen.

Het repertoire bestaat uit 64 liedjes (pantoen-lagoe), doch wordt zelden afgewerkt, omdat dit te vermoeiend zou zijn.

De Birahi, bestaande uit 10 personen, zijn als volgt verdeeld:

1 dalang (vrouw).

5 zangeressen.

4 pandjaks (muzikant) (man).

Van de pandjaks slaan er twee op de gembioeng, een op de kendang en een op de handen of op de keprek of ketjrak (twee blokjes hout).

De dalang zingt nu eerst een wijsje alleen voor, daarbij begeleid door gembioeng en kendang. Hierna wordt het wijsje door alle zangeressen herhaald, eveneens met begeleiding van de gembioeng en kendang, terwijl dan ook de 4e pandjak meedoet; solo en koor dus.

Zoo gaat het door. Tijdens de pauzen wordt wat onder elkaar gebabbeld en worden versnaperingen gebruikt. Alleen de dalang doet hieraan niet mee. Zij neuriet dan, althans dien indruk maakt het, maar in werkelijkheid is zij aan het matja (= op zangerigen toon lezen) van een boek.

Bi Mahèr b. v. leest geregeld in de Lontar Soedjinah (Lontar slaat hier niet op het geschreven, eigenlijk gegrifte, lontarblad, dat in oude tijden gebruikt werd, maar op het boekje zelf. Mogelijk dat oorspronkelijk wel lontarbladeren zijn gebezigd).

De Lontar Soedjinah is een, met Arabische karakters geschreven werkje, waarin in den vorm van vragen en antwoorden, allerlei goede raadgevingen en wijze lessen voorkomen ten dienste van het leven op aarde om naderhand een gelukkig hiernamaals te kunnen verwerven.

Nji Dewi Soedjinah stelt dan de vragen, terwijl Sech Ngarib die beantwoordt.

De geschiedenis speelt op Java en ik vermoed, dat uit het boekje wel een en ander zal kunnen blijken omtrent de levensbeschouwing en godsdienstige opvatting van de Birahi. (1)

Bi Mahèr begrijpt echter niets van de bedoeling en strekking daarvan, althans zij verklaarde er de beteekenis niet van te weten. Zij heeft leeren ngadji (de Korân lezen) en kent daardoor het Arabische letterschrift. Zij leest gedurende de pauzen, omdat dit zoo moet.

---

(1) Sedert is een afschrift van deze zgn. „lontar'', v. z. v. aanwezig, voor de handschriftenverzameling van het Batav. Gen. verworven. Noot v/d Inl.

HUISELIJKE LIEDEREN.

I

1. Witing soetji kang dinapoer, bismillah asale dingin, wadjib sira den kaweroehna, tempele sawidji-widji, lamoen sira doeroeng weroeh, reged badan sira oerip.

2. Kajoen kang oerip, kadiroen kang kwasa, kalimoen kang angaweroehi, moeridoen ingkang karsa samioen kang amiarsa, basiroen kang aningali, moentakalimoen kang ngandika, baka kang langgeng.

3. Nji panenoen tjatjak iman, dajang tokid, djingdingane roh ilapi, hapite maripattoellah, troponge soepeng iman, pore koedrattoellah, tampare saba derana.

4. Alip toenggal he lelima, djim teteloe, dje pitoe ika, dal papat, be reko, waro nenem, djim akir koeroepe tiga.

5. Wonten pandoeng lelima katahe pandoeng, mendek kang tetiga, kang kalih awas tingale, soekma ilang si pandoeng moelih kasmaran.

Vertaling:

1. De boom der reinheid, die uitstoelt,
Vindt zijn oorsprong in de „Bismillah".
Het is Uw plicht dit te weten.
Gebruikt er de vruchten van,
Wanneer gij dit nog niet weet, dan leeft gij onrein.

2. Het Leven, dat leeft,
De macht, die machtig is,
Het Weten, dat weet,
De Wil, die wil,
Het Gehoor, dat hoort,
De Spraak, die spreekt,
Het Onvergankelijke, dat eeuwig is.

3. De Weefster met een geloof als de „tjatjak", een overtuiging als de „dajang", een geest Ilapi als de „djingdjingan", met een oog voor God als de „hapit",

met een overtuigend geloof als de „tropong", met Goddelijke macht als de „por" en met gelatenheid als de „tampar".

4. Alip, de eenheid,
He, de vijfvuldigheid,
Djim, de drievuldigheid,
Dje, de zevenvuldigheid,
Dal, de viervuldigheid,
Be, de tweevuldigheid,
Waro, de zesvuldigheid,
Djimahir (De dag des oordeels) omvat drie.

5. Er waren dieven. vijf dieven in totaal,
Drie er van hurkten,
Terwijl de twee anderen op den uitkijk stonden,
Doch de ziel (geest) verdween en de dieven keerden verdrietig terug.

II

1. Djog temoeroen rare slit neda sindjang,
oeloek salam sinaoeran.
2. Panditagoeng awan bengi soeka poedji,
poedjinipoen seboete soebehan allah.
3. Soen tetoeroe ala nabi—nabi nisoen,
sawise toeroe soen kirin poedji lan dikir.
4. Praoe alit den momoti lanan keri.
nangin tan goemingsir ing laoetan babar lajare.
5. Ala ja roemasa ala ora bisa salimaleh,
ala ora bisa salimaleh ja Moehamad.
6. Ala ja nelangsa katewone,
badan isoen ora bisa hangsa iman.
7. Sembajanga sahadata moempong oerip
besok mati loemajan pangleboer dosa.
8. Soetjekena badan nira moepoeng oerip.
besoek mati sapa njoetjekakensira.
9. Kajoen kadiroen kalimoen moeridoen,
samioen basiroen moentakalimoen baka.

Vertaling.

1. Een klein kind daalt neder en vraagt een kain,
Den groet brengend.
2. Een groot-kluizenaar pleegt dag en nacht Allah te prijzen.
Te prijzen door te zeggen: „Hoog geprezen Allah".
3. Ik slaap O, Profeet, mijn profeet,
Na den slaap zal ik U loven en zal ik dikir.
4. Een kleine prauw is geheel (rechts en links) beladen,
Toch schommelt ze niet en zet op zee de zeilen bij.
5. Ja ik erken, dat ik de „Salimoleh" (gebed tot eigen heil) niet ken,
Ik ken geen „Salimoleh" O Mohammad.
6. Ja, het is verdrietig er aan te denken,
Dat mijn lichaam niet tot de geloovigen (reinen) behoort.
7. Bidt, spreekt de Sahadat (geloofsbelijdenis) uit, zoolang gij nog leeft. Later, na den dood, zal het wellicht kunnen dienen tot vergelding Uwer zonden.
8. Reinig Uw lichaam gedurende Uw leven,
Later na den dood, wie zal het dan reinigen?
9. Het Leven, de Nacht, het Westen, de Wil,
het Gezicht, de Spraak, de Eeuwigheid.

III

1. Raga iki sengendi sangkaneng dadi,
ja allah sangking iman,
moelane pang dadi ana,
tokidna menawa moelih koedrate.
2. Soekma rengoe soekmane angoelandara,
wis kepapag ragane semoe kewoewan,
kewoewane dening samar paningale.
3. Ramjang-ramjang tingale wong aneng doenja.
alah roh ilapi pinangka damareng pati,
ora mati kewala salin negara.
4. Medeng-medeng kekoedoeng aling-aling,

kaweroehana tingale wong aneng doenja,
ora mati kewala salin negara.
5. Kendoeng-kendoeng eling-eling elingna sira ing doenja
ing doenja akeh rentjana,
weroehana kang moerba ing wisesa.
6. Ala gondjang ala gondjang,
adja gondjeng iman isoen,
iman isoen arep njabrang ing segara.

Vertaling:

1. Waaruit is dit stoffelijke (lichaam) ontstaan,
Uit het geloof, O Allah,
Daarom is het geworden,
Gelooft (Hebt het geloof), opdat het er toe wederkeere.
2. De onrustige (weifelende), ziel doolt rond,
Ontmoet ze het stoffelijke, dan is ze besluiteloos,
Besluiteloos, omdat ze onduidelijk ziet.
3. Beperkt is het gezichtsvermogen van den mensch op aarde,
De geest „llapi'' schenkt licht bij den dood,
Men gaat niet dood, men verwisselt slechts van wereld.
4. Weet, dat een zware sluier hangt,
Voor het gezichtsvermogen v/d mensch op aarde.
Men gaat niet dood, maar verwisselt slechts van wereld.
5. Denk er aan, gij lieden op aarde,
Op aarde zijn vele verleidingen,
Erkent Hem, den Almachtige.
6. Laat alles schommelen (laat gebeuren wat wil),
Als mijn geloof maar standvastig blijft (niet schommelt),
Mijn geloof, dat de zee zal oversteken (dat mij zal overbrengen.)

GOEWA PRADA TE TJIPANAS.

1. Oewal awal oewal akir,
wal ahir wal batini,
bantinnja hoe ja hoe allah.

Vertaling:

Waar een begin is, is een einde,
Het einde is het hiernamaals,
Ja het hiernamaals O Allah.

BADEN TE TJIPANAS.

1. Soekma rasa soekma nira,
nabi Adam lagia siram,
neroes boemi lapis pitoe.

Vertaling:

Mijn ziel voele zich (zoo rein),
Gelijk de Profeet Adam bij het baden,
En dringe door de zeven aardlagen heen.

SOEMOER DJAJA TE TJIPANAS.

1. Roentoeting paksi goemilir,
paksi maboer elingena,
elingna roeweh-roeweh,
si paksi lagia ngilo, .
angilowa ing toja djamdjam,
angilowa roeweh-roeweh.

Vertaling:

Ordelijk vliegen de vogels te zamen,
Wees indachtig aan die vliegende vogels,
Denkt daar herhaaldelijk aan;
De vogel is bezig zich te spiegelen,
Te spiegelen in het Djamdjam Water, a)
Herhaaldelijk zich te spiegelen.

---

a). Djamdjam = Heilige bron te Mekka.

BIJ DE AANKOMST TE TJIPANAS.

1. Moempal-moempal lakoene nabi Moehamad,
ombakeng banjoe ombakeng banjoe,
soemirat tjahja kapoelah.

Vertaling:

Deinend is de gang van Mohamad,
Gelijk de golven in het water,
Schitterend is het licht dat (van hem) uitstraalt.

TAROEBAGOENG TE TJIPANAS.

1. Taroebagoeng pengaoebane wong branti,
brangti ning pangeran,
pangeran wong alam kabeh

Vertaling:

Taroebagoeng, dat is de plaats voor hen die zich overgeven.
Zich overgeven aan Allah,
Allah, Heer van alle wezens in het Heelal.

Koeningan, 8 Januari 1921.

LIJST

van ingekomen boekwerken gedurende het 2e en 3e kwartaal 1921.

WOORDENBOEKEN.

Kramers' Woordentolk. Bevattende de vertaling en verklaring van de meest gebruikelijke vreemde woorden en uitdrukkingen. 14e herz. en verm. druk. Gouda [190 .]. 16°.

ALG. TIJDSCHRIFTEN.

Amsterdammer (De [Groene]). Weekblad voor Nederland. Onder hoofdredactie van *G. W. Kernkanp.* No. 2219—2270. Amsterdam 1920. Met pl. en afb. fol.

Bladen (Wetenschappelijke). Geschiedenis, maatschappelijke belangen, natuurwetenschappen, letterkunde. Een bloemlezing uit buitenlandsche tijdschriften, voor Nederland bewerkt onder toezicht van *D. C. Hesseling* e.a. Haarlem 1905—1920. 76 dln. 8°.

Revue (De Hollandsche), geredigeerd door *Fra. Netscher.* Jaarg. 24. Bussum 1920. Geillustreerd. 4°.

Vragen des Tijds.. [8e Jaarg]. Haarlem 1882. 2 deelen. 8°.

Century (The Nineteenth) and after (XIX—XX). A monthly review founded by *Jam. Knowles.* Vol. LXXXVII—LXXXIII. London 1920. 8°.

BIBLIOGRAPHIEËN, CATALOGI, BIBLIOTHEKEN.

Brinkman's Alphabetische Lijst van boeken enz. die in het jaar 1919—1920 in het Koninkrijk der Nederlanden uitgegeven of herdrukt zijn... 74ste jaarg. Leiden [1920—1921]. 8°.

Kayser (*Chr. Got.*), Vollständiges Bücher-Lexikon. Ein Verzeichnis der seit dem Jahre 1750 im Deutschen Buchhandel erschienenen Bücher und Landkarten. Band XIII – XXXIII (1853 – 1910). Leipzig 1860 – 1911. 4°.

—— Idem. Sach- und Schlagwortregister 1891/94 – 1907/10. Leipzig 1896 – 1912. 4°.

Fortgesetzt u.d.T.: Deutsches *Bücherverzeichnis.*

Verslag der Koninklijke Bibliotheek over 1918 – 1919. 's-Gravenhage [1919 – 1920]. 8°.

Aanwinsten [der] Koninklijke Bibliotheek 1920. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Tevoren opgenomen in het Verslag der Kon. Bibliotheek.

Molhuysen (*P. C.*) et *E. R. Oppenheim,* Bibliothèque du Palais de la Paix. Catalogue. Leiden 1916. Avec 1 pl. 8°.

Gids voor de Bibliotheek der Universiteit van Amsterdam. Met catalogus van incunabelen en andere verzamelingen. Amsterdam 1919. Met afb. 8°.

Catalogus der Handschriften [van de] Bibliotheek der Universiteit van Amsterdam. IV (3e stuk). Brieven, lijst van geadresseerden en corrigenda. Amsterdam 1919. 8°.

Hoeve (*J. van der*), [Catalogus der] Bibliotheca ophthalmologica van de Inrichting tot behandeling en verpleging van minvermogende ooglijders te Groninge . 2e druk. Groningen 1919. 8°.

Catalogus. – Militaire Societeit „Concordia". Catalogus van boekwerken. Weltevreden 1918. 8°.

Met 1e-7e Aanvullingsblad 1918—1921.

Catalogus der Boekerij [van den] Dienst voor Waterkracht en Electriciteit in Ned. Indië. Uitgave van 1 Maart 1921 (Decimale indeeling). [Bandoeng 1921]. 8°.

Catalogus. — Handelsvereeniging te Bandoeng... Catalogus Boekwerken, Periodieken, Marktberichten, Verslagen enz. I. Bandoeng [1921]. 8°.

Report of the Librarian of Congress for ... the fiscal year ending June 30, 1916 – 1919. With pl. and fig. 8°.

Library of Congress. [Publications]. Wash. 1906—1919. 8°.

P. L. Philips, A list of Maps of Amerika. 1901.

O. G. T. Sonneck, Dramatic Music. Catalogue of full Scores. 1908.

P. L. Phillips, A list of Geographical Atlases. 3 vol. 1909—1914.

Classification, Class M.N.V.V.Z 1910—1917.

W. Lowery, The Lowery Collection... Maps of the Spanish Possessions. 1912.

O G. T. Sonneck, Orchestral Music. Catalogue Scores, 1912.

J. Gregory, Catalogue of early books of Music (before 1800). 1913.

O. G. T. Sonneck, Catalogue of Opera Libretto's before 1800. 1914.

List of references on Europe & Int. Politics. 1914.

W. R. Wittlesey and *O. G. Sonneck*, Catalogue 1st editions of S. F. Forster. 1915.

Noyes Collection of Japanese Prints &c. 1916.

H. H. B. Meyer, The U. S. at War. Organisations and literature. I. 1917.

List of references on Embargoes. 1917.

O. G. Sonneck, Catalogue of first edition of E. Mac Dowell. 1917.

P. L. Phillips, List of Atlases applicable to the World War. 1918.

List of references on Dyestuffs. 1919.

List of references on Shipping and Ship Buildings. 1919.

List of references on the Monroe Doctrine. 1919.

List (A check) of lit. in the Libr. of C. on European War. 1919.

List (Select) of references on Econ. Reconstruction. 1919.

—— [List of] Publications issued by the Library since 1897—Jan. 1917. Washington 1916. 8°.

Phillips (*P. Lee*), List of maps and views of Washington and District of Columbia in the Library of Congress. Washington 1900. 8°.

56th Congress. 1st. Session. Senate. Document No. 154.

Hill (*Win. C.*), A select bibliography of publications on foreign colonisation German, French, Italian, Dutch, Portuguese, Spanish and Belgian, contained in the Library of the R. Colonial Institute. [London] 1915. 8°.

R. Colonial Institute Bibliographies, No. 1.

Cooper (*Jo. M.*), Analytical and critical bibliography of the tribes of Tierra del Fuego and Adjacent territory. Washington 1917. With a map. 8°.

Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology.

Cordier (*P.*), Catalogue du fonds tibétain de la Bibliothèque Nationale, IIIe partie; Index du Bstan-Hgyur, (Tibétain 180-332). Paris 1915. 8°.

ACADEMIES, GELEERDE GENOOTSCHAPPEN.

Jaarboek van de Kon. Akademie van Wetenschappen. 1918–1919 Amsterdam 1919–1920. 8°.

Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, 5e Reeks, deel 3 en 4. Amsterdam 1918–'20. 8°.

Voortgezet o.d.t.: Mededeelingen der K. Akad. v. W. Afd. Lett. deel 53 e.v, omvattend. Serie A en B.

Naam en zaak-register van de Verhandelingen en Bijdragen uitgegeven in de werken der Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam tot Juni 1920, Afd. Letterkunde, enz. Amsterdam 1920 8°.

Mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen. Afd. Letterkunde. Deel 53-54. Amsterdam 1920–1921. 8°.

Omvattend: Serie A [Taalkunde?] Deel 53,
B [Rechtsgeleerdheid ?] 54.

Vervolg van: Verslagen en Mededeelingen der K.A. v.W., Reeks V, 4e deel.

Jaarversiag (9e) 1919 [der] Vereeniging „Koloniaal Instituut". Amsterdam [1920]. gr. 8°.

Aanteekeningen van het verhandelde in de Sectie-vergaderingen van het Prov Utrechtsch Genootschap van K. en W... Utrecht 1918–1919 8°.

Verslag van het verhandelde in de Alg. Vergadering van het Prov. Utrechtsch Genootschap van K. en W . . Utrecht 1919. 8°.

Mémoires [de l'] Académie Royale de Belgique. Classe des beaux-arts. Collection in-4°. Tom. I. Bruxelles 1919. Avec pl. et fig. 4°.

Bulletin de la Classe des Beaux- Arts. 1919 n°. 1-12; 1920 n°. 1-3. Bruxelles 1919-20. 8°.

— Annexe. Communications présentées à la Classe en 1915—'18. Bruxelles 1919. Avec pl. 8°.

Académie Royale de Belgique.

Bulletin de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques etc. 1914 n° 5-12; 1919 n° 1-12; 1920 n° 1-3. Bruxelles 1914—1920. 8°.

—— Idem. Tables générales, 3° Série, années 1911 à 1914 par *Fél. Leuridant.* Bruxelles 1919. 8°.

Académie Royale de Belgique.

Bulletin de la Classe des Sciences, 1914 n° 5-12; 1919 n° 1-12; 1920 n° 1-3. Bruxelles 1914 1920. 8°.

—— Annexe: Communications présentées à la Classe en 1915. Bruxelles 1919. 8°.

—— Tables générales, 4e série, années 1899 à 1910. Bruxelles 1919. 8°.

—— Tables générales, 5e série. années 1911 à 1914. Bruxelles 1911. 8°.

Académie Royale de Belgique.

Leuridant (Fél.), et *José Perrée,* Tables générales des Bulletins de la Classe des Sciences, 4e série, années 1899 à 1910. Bruxelles 1919. 8°.

—— Idem, 5e série, années 1911 à 1914. Bruxelles 1919. 8°.

Académie Royale de Belgique.

Leuridant (Fél.), Tables générales de l' Académie, Royale des Sciences, des Lettres etc. Supplément: 1898—1914. Bruxelles 1919. 8°.

Annuaire de l' Académie Royale des Sciences. des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1915/19 et 1920, 81e-85e et 86e années. Bruxelles 1919 — 1920. 8° min.

Leuridant (Fél.), Tables des notices biographiques publiées dans l' Annuaire (1835 — 1919). Bruxelles 1919. 8° min.

Académie Royale de Belgique.

Leuridant (*Fél.*) et *José Perrée*, Catalogue onomastique des accroissements de la Bibliothèque [de l'] Académie Royale. Bruxelles 1919. 3 tom. 8°.
[I] Sciences (1883-1914). [II]. Lettres et Sciences morales et politiques (1887-1914) [III]. Beaux Arts (1896-1914.)

Fondations académiques [de l'] Académie Royale... Bruxelles 1914. 8°.

Nachrichten von der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch historische Klasse, 1920. Berlin 1920. 3 Hefte. 1 Band. 8°.

—— Idem, Geschäftliche Mitteilungen aus dem Jahre 1920. Berlin 1920. 8°.

Sitzungsberichte der kgl. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Klasse für Philosophie, Geschichte und Philologie; Math.-Naturwiss. Klasse. 1915-1918. Prag 1916—19. 8°.
Ook o.d t. Vestnik Kr. Ceské Spolecnosti Nauk.
Sinds 1918 is de titel Jahresberichte vervangen door dien van Mémoires de la Société R. des Sciences de Bohème.

Jahresbericht der Kgl. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften für das Jahr 1915—1919. Prag 1916—1920. 8°.
1918 en 1919 o.d.t. Vyrocni Zprava Kr. Ceské spolecnosti nauk. Resumé du Compte-rendu etc.

Skrifter utgit av Videnskappsselskapet i Kristiania 1914—1918. Kristiania 1915—1919. 11 binder. Med tavler. 8° maj.
I. Matemat.-Naturv. Klasse. II Histor.- Filosofisk Klasse.

Forhandlinger i Videnskapsselskapet i Kristiania, Aar 1914—1918. Kristiania 1915—1919. 5 Binder. 8°.

Atti della R. Accademia delle Scienze di Torino. Vol. L. no 2-15, LI—LCV (1914/15—1918/19). Torino 1915—1920. 8°.

—— Indici generali dei Volumi XLI-L. Torino 1916. 8°.

Memorie della R. Accademia delle Scienze di Torino. Ser. IIa. T. LXV. Torino 1916. Con tav. 4°.

Year Book—Carnegie Institution of Washington. Year Book No. 15, 16, 17, 19 (1916—'18, 1920) Washington [1917—1919] 8°.

List (Classified) of Publications of the Carnegie Institution of Washington. Washington 1919. 8°.

Report (Annual) of the Board of Regents of the Smithsonian Institution . . . . 1916–1917. Washington 1918–'19. Illustrated. 8°.

Collections (Smithsonian Miscellaneous). Vol 66 n° 14, 16, 18. Vol. o7 n° 1-6, vol. 69 n° 15-12, vol. 70 n° 4, vol. 71 n° 2-6, vol. 72 n° 1-3. Washington 1917–1920. 8°.

Proceedings of the California Academy of Sciences, 4 th. Series, Vol. II p. II n° 13-16; VI n° 8-9; VII n° 1-9; VIII n° 8-9; IX n° 1-8. San Francisco 1917-19. With pl. 8°.

Journal of the Department of Lettres, University of Calcutta. Vol. I-V. Calcutta 1920–1921. 8°.

VERGELIJKENDE VOLKENKUNDE.

Tylor (Edw. B.), Primitive Culture. Researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom. 4th Edition revised. London 1903. 2 vol. 8°.

Frobenius (Leo), The Childhood of Man. A popular account of the lives, customs and thoughts of the primitive races Translated [from the German] by *A. H. Keane.* With 415 illustr. London 1909. 8°.

Lévy-Brühl (L.), Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures. 3e Edition. Paris 1918. 8°.
Travaux de l' Année Sociologique.
Bibliothèque de philosophie contemporaine.

Römer (L.S.A.M. von), Rassenmenging. Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land-en Volkenkunde van Java, Solo, 25-26 Dec. 1919.

Spiller (G.), Science and race prejudice. [London 1912] 8°.
Reprinted, with additions, from „The Sociological Review", Oct. 1912.

Papers on inter-racial problems communicated to the Firsf Universal Races Congress held at the University of London, July 26-29, 1911. Edited by *G. Spiller.* London 1911. 8°.

Record of the Proceedings of the First Universal Races Congress held at the University of London, July 26-29, 1911. Published for the Executive Council. London 1911. 8°.

Added some papers.

Sartori (*Paul*), Sitte und Brauch. Leipzig 1910–1914. 3 Teile. 1 Band. 8°.

I. Die Hauptstufen des Menschendaseins. II. Leben und Arbeit daheim nnd drausen III. Zeiten und Festen.

Handbücher zur Volkskunde, Band V-VIII.

Gennep (*Arth. Van*), Les rites du passage. Etude systématique des rites ... Paris 1909. 8°.

Buschan (*Geo.*), Die Sitten der Völker ... Bearbeitet auf Grund der Beiträge hervorragender Fachgelehrter Band II. [Asien (Fortsetsung). Afrika]. Mit 522 Abb., 13 farb. Kunstbeilagen und 12 Kunstblättern. Stuttgart u.a. O. J. [1916]. 4°.

Brandstetter (*Renw.*), Wir Menschen der indonesischen Erde. I. Luzern 1921. 8°.

I. Die indonesische und die indogermanische Volksseele. Eine Parallele auf Grund sprachlicher Forschung.

Knipscheer (*F. S.*), Bijgeloof uit alle tijden I-V. Geillustreerd. Baarn [190.]. 1 band. 8°.

I. De duivel. II. Satansdienst III. Hekserij. IV. Demonen. V. Verhalen uit „De Betoverde Weereld" (van Balth. Bekker .

Vaal (*J. H*), „Stille Krachten". Populaire lezing. Z. pl. en j [Soerabaja? 191.].

BESCHRIJVENDE VOLKENKUNDE.

Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum, Deel XIV-XV. Leiden 1920. 8°.

XIV. *H. W. Fischer*, Sumatra-supplement. Met 10 pl.

XV. *H.H. Juynboll*, Java 4e Gedeelte: Aanhangsel: Badoej 's en Tenggereezen. Madoera en omliggende eilanden (Bawean en Kangean). Met pl.

Maass (*Alfr.*), Sterne und Sternenbilder im malaiischen Archipel. Berlin 1920. 8°.

Sonderabdruck aus der Zeitschrift für Ethnologie, Band II, 1920/21, Heft 1.— Geschenk.

Mayer (L. Th.), De haarwervels op het lichaam van het paard, als kenteekenen van zijn goede en slechte eigenschappen. Naar Javaansche gegevens bewerkt en met teekeningen [VIII pl.] verduidelijkt. Batavia 1915. 8°.

Staugaard (Wa.), Koeda-Képang. Weltevreden 1921. Met 11 afb. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, L. en V. van Java, Solo, 25-26 Dec. 1919.

Wirz (P.), Die Marind-anim von holländisch Süd-Neu-Guinea. Teil II. Frankfurt a.M. [1920]. Mit Abb. und Karte. 4°.
II. Die religiösen Vorstellungen und Mythen und Herausbildung der totemistisch-sozialen Gruppierungen.

Benedict (Lau. Wat.), A study of Bagobo ceremonial, magic and myth. New York 1916. With 8 pl. 8°.
Annals of the New York Academy of Sciences, Vol. XXV pp. 1-308.

Churchill (Wi.), Club types of Nuclear Polynesia. Washington 1917. With 17 pl. and 3 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 255.

Preuss (Ko. Theo.), Die Nayarit-Expedition. Textaufnahmen und Beobachtungen unter mexikanischen Indianern. Band I. Leipzig 1912. 4°.
I. Die Religion der Cora-Indianer in Texten nebst Wörterbuch. Mit 1 Karte sowie 30 Abb.

Mansfeld (Alfr.), Urwald-Dokumente. Vier Jahre unter den Crossflussnegern Kameruns. Mit 32 Lichtdrucktaf., 165 Abb., 2 Karten und Tab. Berlin 1908. gr. 8°.

Wensinck (A.J.), Tree and bird as cosmological symbols in Western Asia. Amsterdam 1921. 8°.
[With register comprising also the „Navel of the Earth", Verh. XVII no. 1, and the „Ocean", Verh. XIX no. 2].
Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde.

Volksmärchen (Türkische) aus Stambul. Gesammelt, übersetzt und eingeleitet von *Ign. Künos*. Leiden [1905]. 8°.

LAND- EN VOLKENKUNDE.

Andrees Allgemeiner Handatlas in 222 Haupt- und 192 Nebenkarten. 7e neubearb. und vermehrte Auflage. Herausgegeben von *Ernst Ambrosius*. Bielefeld-Leipzig 1921. fol.

—— Namenverzeichnis. 7e Auflage. Bielefeld-Leipzig 1920. 4°.

Günther (*Sieg.*), Physische Geographie mit den erförderlichen Abänderungen. Mit 32 Abb. 3e Auflage. Durchgesehener Neudruck. Leipzig 1908. kl. 8°.
Sammlung Göschen. No. 26.

Reclus (*Élisée*), La Terre. Description des phénomènes de la vie du globe. Paris 1881—83. 2 tomes. 8°.
I. Les Continents. Avec 250 cartes ou fig. dans le texte et 23 cartes tirées en couleur. 5e Edition. 1883.
II. L' Océan, l'atmosphère, la vie. Avec 220 cartes ou fig. dans le texte et 28 cartes tirées en couleur. 4e Edition. 1881.
Gescbenk van den Heer P. de Roo de la Faille.

Gradmann (*Eug.*), Heimatschutz und Landschaftspflege. Mit 10 Originalzeichnungen. Stuttgart 1910. 8°.

Versameling (Naauwkeurige) der Gedenk-waardigste Reysen naar Oost en West-Indiën, mitsgaders andere gewesten gedaan, sedert de jaaren 1246 tot op desen tijd. Leyden, Pt. v.d. Aa [1706—] 1707. 28 deelen 29 banden. Met pl. en krtn. 8°.
Het 13e deel bestaat uit 2 bdn. Zie register in deel 28.

NED.-INDIË.

Abendanon (*E. C.*), *J. F. van Bemmelen* e.a., De Natuurlijke Gesteldheid van den Indischen Archipel. Amsterdam 1915. 8°.
Ned. Onderwijzers-Genootschap. Cursorische voordrachten over de Ned. Koloniën, 1e Reeks.

Voordrachten over Koloniale Onderwerpen gehouden ter gelegenheid van de Koloniale Landbouwtentoonstelling te Deventer. Met 54 illustr. Deventer 1913. 8°.

SUMATRA.

Guide (Short) of Sumatra. With a more complete description of the Padang Highlands. With 3 maps [and many illustr.]. Weltevreden [1921]. 8°.
Vereeniging Toeristenverkeer . . . Geschenk.

Joustra (*M.*), Minangkabau. Overzicht van land, geschiedenis en volk. (Met illustr. en kaart). Leiden [1921]. 8°.
Uitgaaf van het Minangkabau Instituut.

Thomas [*J. M.*], Drei Jahre in Südnias. Barmen 1892. 8°.
Rheinische Missions-Traktate No. 46.

Anrooij (*H. A. Hymans van*). Nota omtrent het rijk van Siak. [Batavia 1885]. 8°.
Overgedrukt uit Tijdschrift Bat. Genootschap, deel XXX.

JAVA.

Djajadiningrat (*H*[*as.*]), Iets over Banten en de Banteners. Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo. . . 1919.

Verster (*J. T. L. de Balbian*) en *M. C. Kooy—van Zeggelen*, Batavia oud en nieuw. Met photogr. alb. Amsterdam [1921]. kl. 8°.
De Meulenhoff-Editie . . . Ons Mooi Indië [I].

Plan of Sourabaya. Weltevreden [1921], plano folded up in 16°.
Official Tourist Bureau.

Djåwå. Driemaandelijksch Tijdschrift uitgegeven door het Java-Instituut. Onder redactie van *Hoe. Djajadiningrat*, *S. Koperberg* e.a. Jaarg. I n°. 1-4. Weltevreden 1921. Met pl. 4°.

Statuten en Huishoudelijk Reglement van de Vereeniging Java Instituut. Goedgekeurd bij G. B ddo. 17 Dec. 1919. No. 75. Weltevreden 1920. 8°.

Programma voor het Congres van het Java-Instituut...te houden te Bandoeng van 17-19 Juni 1921. 8°.
(Bevat: Inleiding en tekst van de Loetoeng Kasaroeng door *H. J. Kiewiet de Jonge*, enz. Bijgevoegd: Programma lelakon „Loetoeng Kasaroeng”).

Prae-adviezen Congres Java-Instituut te houden te Bandoeng 17-19 Juni 1921. Weltevreden 1921. 2 Bundels. 4°.
I. Over de noodzakelijkheid van geschiedenis-onderwijs [door *W. Fruin-Mees* e. a.].
II. De ontwikkelingsmogelijkheden van de muziek op Java [door *J. S. Brandts Buys e.a.*].
Djawa. Driemaandelijksch Tijdschrift [Extra-Nummers].

Préadvies-préadvies Congres Java-Instituut... di Bandoeng pada 17-19 h.b. Juni 1921, tentang perloe pengadjaran-sedjarah (babad). [Weltevreden 1921]. 8°.
Djawa, Orgaan Java-Instituut. Pré-advies djilid I.

Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java. Solo, 25 en 26 Dec. 1921. Weltevreden 1921. Met afb. gr. 8°.

Vorstenhuwelijk (Een Javaansch): Z. H. Prins Mangkoe Nagoro VII en H. H. Ratoe Timoer van Jogjokarto. Beschreven door *S. K[operberg]*. Met versieringen van *Soerjowinoto* [en 13 afb.] Amsterdam, Hadi Poestaka 1921. 4°.

Programma van ceremonieel bij gelegenheid van de abdicatie van Z. H. den Sultan van Djokjakarta Hamengkoeboewono VII., . . . uittocht uit den Kraton, de verheffing van P. A. A. (den Kroonprins) tot Sultan... enz. Djocja [1921]. 16°.

—— Idem bij de verheffing van P. A. A. Hamengkoe Negoro tot Sultan VIII van Djokjakarta. Programma pasamoewan setr. Djocja [1921]. 16°.

BORNEO.

Noble (J.), Notes sur Bornéo. Coulommiers 1921. Avec 12 pl. et 1 carte. 8°.

Zimmer (Geo.), Erinnerungen an Borneo. Für die liebe Jugend. 5e Auflage. Barmen 1902. Mit Abb. 8°.
Rheinische Missions—Traktate Nr. 4.

Elenbaas (W. G.), West Borneo. Eenige mededeelingen aangaande bevolking en bestuur. [Amsterdam] 1909. 9 blz. 8°.
Overgedrukt uit „De Indische Gids," Juli-afl. 1909.

Easton (N. Wing), Voorloopige mededeeling over de geologie van het stroomgebied der Kapoeas-rivier in de W. Afdeeling van Borneo. Met kaart. Leiden 1899. 8°.
Overgedrukt uit het „Tijdschrift van het K. N. Aardr. Gen. jrg. 1899.

Knappert (S. C.), Beschrijving van de Onderafdeeling. Koetei. Met 1 kaart. ['s-Gravenhage 1905]. 8°.
Overgedrukt uit de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. Indië, 7e Volgr. IV.

Sundermann (Herm.), Südost- Borneo und die Mission daselbst ... Stuttgart [1917?]. Mit Afb. 8°.

Sundermann (Herm.), Unter den Dajakken auf Beto. Tagebuchblätter. armen 1899. 4.Hefte 1 Band. Mit afb. 12°.
I. Tameanglajang II Missionars Freud, Leid, Arbeit. III. Die Macht des Heidentums unter den Dajakken IV. Abschied von Beto: Heimreise; Letzte Nachrichten von Beto.

CELEBES.

Kruyt (Alb. C.) en *J. Kruyt*, Een reis door het westelijk deel van Midden Celebes. Oegstgeest (1920). 3 stukken 1 bd. 8°.
Overdrukken uit Mededeelingen, Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Jaarg. 64.

Kruyt (J.), Het Ma'boea en de tatouage in Seko (Midden-Celebes). ('s-Gravenhage) 1920. Met 2 pl. 8°.
Overdruk uit de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. Indië, deel 76, afl. 3—4.—Geschenk.

Kruyt (J.), De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Genootschap v. K. en W. (Deel LX afl. 1/2).

BALI.

Krause (Greg.), Bali [Photographische Aufnahmen ausgewählt von *Ka. With*]. Hagen i.W. 1920. 2 Bände. 4°.
I. Land und Volk.
II. Tänze, Tempel, Feste.
Schriften-Serie Geist, Kunst und Leben Asiens. Band II-III.

Moojen (*P. A. J.*), Bali. Verslag en voorstellen aan de regeering van Ned.-Indië. Batavia 1920. Met 18 pl. 8°.
Geschenk van den schrijver.

Angelino (*P. de Kat*), De Léak op Bali (Met bijlage). Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Genootschap v. K. en W. (Deel LX afl. 1-2).

Liefrinck (*F. A.*), Nog eenige verordeningen en overeenkomsten van Balische vorsten. 's-Gravenhage 1921. 8°.
Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de T. L. en V. van N. I.

OOSTELIJKE ARCHIPEL.

Suchtelen (*B. C. C. M. M. van*), Endeh (Flores). Met foto's en teekeningen. Weltevreden 1921. gr. 8°.
Mededeelingen van het . . . Encyclopaedisch Bureau. Afl. XXVI.

Geurtjens (*H.*), Uit een vreemde wereld of het leven en streven der inlanders op de Kei-eilanden. 's-Hertogenbosch 1921. Met afb. 8°.
Uitgegeven met subsidie van het Kon. [Ned.] Aardr. Genootschap.

Verslag van de Militaire Exploratie van Ned.-Nieuw-Guinea 1907–1915. Met medewerking van andere Dep. en van het Bat. Genootschap v. K. en W. samengesteld door het Departement van Oorlog in N. I. Met 9 kaarten, 10 schetsen en 166 foto's. Weltevreden 1920. 8°.

Hasselt (*T. J. T. van*), Iets over de Roem Seram en over Nanggi (naar aanleiding van Feuilletau's rapport gepubliceerd door het Enc. Bureau). Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap (Deel LX afl. 1/2).

ENGELSCH INDIË.

Curtis (*Wi. El.*), Modern India. New York a.e. 1905. With a map and illustr. 8°.

Malcolm (Ian), Indian pictures and problems. With 50 illustr. London 1907. 8°.

Times (The) of India, Illustrated Weekly. Vol XXXXI, Bombay 1920 .fol.

—— Idem. Illustrated Weekly XXXXI-XXXXII. Bombay 1920-1921. fol.

Mignon (A.), De Paris à Bénarès et Kandy. Avec 118 illustr. Paris [1911]. 8°.

Gazetteer (Burma). Tharrawaddy District. Vol A. Rangoon 1920. With a map. 8°.

Middlemiss (C. S.), The Geology of Idar State. Calcutta 1920. With a map. 8°.

Memoirs of the Geological Survey of India Vol. XLIV p. 1.

AUSTRALIË.

Australia (To) via Java by the K. P. M. [Sydney 1919]. With fig. and maps. 8° obl.

Fraser (Jo. Fos.), Australia: the making of a nation. With 56 illustr. [1st Edition, 8th Reprint]. London a.e. 1914. 8°.

CHINA.

Le Gall (Stan.), La Chine. Géographie générale à l'usage des écoles françaises Zi-ka-wei 1903. Avec 23 pl. 8°.

Year Book (The China) 1919/20 [5th year of publication] by *H. T. Montague Bell* and *H. G. W. Woodhead* London-New-York [1919]. With a map. 8°.

Review (The New China). Edited by *Sam. Couling*. Vol. II. Shanghai 1920. 8°.

Brunnert (H. S.) and *V. V. Hagelstrom*, Present day political organisation of China. Revised by *N. Th. Kolessoff*. Translated from the Russian... by *A. Beltchenko* and *E. E. Moran*. Shanghai 1912. 8°.

Hoang (Pi.), Mélanges sur l'administration. Chang-Hai 1902. 8°.

Variétés Sinologiques, No. 21.

Truth (The.) about China. Being a series of articles reprinted from the „Peking & Tientsin Times", Febr. 1921. W.p. [1921]. 8°.

Borel (*Hen.*), De Geest van China. Met eenige illustraties. Amsterdam [1916]. kl. 8°.
Wereld-Bibliotheek No. 327.

Brandt (*M.v.*), Sittenbilder aus China. Mädchen und Frauen. Ein Beitrag zur Kenntnis des Chinesischen Volkes. 2e unveränderte Auflage. Stuttgart 1900. 8°.

Edkins (*Jos.*), Ancient Symbolism among the Chinese. London-Shanghai 1889. 8° min.
Stereotyped from the „Messenger" Y. M C. A. Vol. 2 No. 7—9.

Bouillard (*G.*) et *Vaudescal*, Les sépultures impériales des Ming (Che-sanling). Hanoi 1920. Avec 44 pl. 8° maj.
Bulletin de l'Ecole Française d' Extrème-Orient T. XX No. 3.

Sim Ki Ay, De Chineesche Nederzetting in Ned.-Indië. Amsterdam [1920]. 8°.

JAPAN.

Chronicle (The Japan). Weekly Edition. Old Series No. 1175-... (N.S. 939 &c.). Kobe 1920. fol.
With Weekly Commercial Supplement.

Year Book (The Japan). Complete Cyclopaedia of General Information and Statistics. .1920/21 by *Y. Takenob.* 15th annual publication. Tokyo [1920]. 8°.

Migeon (*Gast.*), In Japan. Pilgrimages to the shrines of art. Translated from the French by *Flor. Simmonds.* With many illustr. London 1908. 8°.

Hamel (*Hen.*), Verhaal van het vergaan van het jacht De Sperwer en van het wedervaren der schipbreukelingen op het eiland Quelpaert en het vaste land van Korea (1653—1666) met eene beschrijving van dat rijk. Uitgegeven door *B. Hoetink.* Met 1 kaart en 11 afb. 's-Gravenhage 1920. 8°.
Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereeniging XVIII.

AMERIKA.

Broekman (M. C. van Mourik), De Yankee in denken en doen. Karakterteekening van het Amerikaansche leven. Haarlem 1914. 8°.

Report (31st-33d Annual) of the Bureau of American Ethnology to the Secretary of Smithsonian Institution, 1909/10—1911/12. Washington 1916—1919. Illustrated. 8° maj.

Gann (Thom. W. F.), The Maya Indians of Southern Yucatan and Northern British Honduras. Washington 1918. With 28 pl. 8°.

Smithsonian Institution, Bureau of American Ethnology. Bulletin 64.

Reiss (Wi.), Reisebriefe aus Südamerika 1868—1876. Aus dem Nachlasse herausgegeben und bearbeitet von *Ka. Hei. Dietzel*, Mit 1 Textskizze und 1 Uebersichtskarte. München-Leipzig 1921. 8°.

Festschrift zum XX. Deutschen Geographentag (11-19. Mai 1921 in Leipzig). Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Leipzig. Bd. IX.

RUSLAND, ITALIË.

Hrdlicka (Al.), The races of Russia. (With 1 map). Washington 1919. 8°.

Smithsonian Misellaneous Collections, Vol. 69 No. 11.

Muller Fz. (S.), Italiaansche reisindrukken. Met vele afb. Haarlem 1907. 8°.

NEDERLAND.

Verslag van de Vereeniging „Nederland in den Vreemde" over 1920. [Amsterdam 1921]. 8°.

Netherlands (The). Published by the Society for making Holland better known abroad [Dordrecht 1920?]. Illustrated. 8°.

Paesi Bassi (I). Pubblicato a cura della Società di propaganda Olandese [Dordrecht 1920?]. Con fig. 8°.

Paeses Bajos (Los). Edición de la Sociedad para la propaganda Holandesa. [Dordrecht 1920?]. Ilustrato. 8°.

Spilman (*H.*), Afbeeldingen van kerken, kasteelen en andere gebouwen in Oostelijk Noordbrabant. Met aanteekeningen van *A. F. O. van Sasse van Ysselt.* 1e stuk. 's Hertogenbosch 1921. 4°.
Uitgave van het Prov. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in N. Brabant.

OUDHEIDKUNDE.

JAVA.

Bosch (*F. D. K.*), Epigraphische en iconographische aanteekeningen. Weltevreden 1921. Met 3 pl. 4°.
Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag over het 3e en 4e kwartaal 1920.

Krom (*N. J.*), De Boeddha-beelden van Boroboedoer. [Amsterdam 1920]. Met 10 afb. 4°.
Overgedrukt uit „Ned.-Indië, Oud en Nieuw'', 5e jaarg. afl. 10.

Poerbatjaraka (R. Ng.) Een hypothese ter verklaring van den naam Boroboedoer. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo 1919.

Poerbatjaraka (R. Ng.) Marabangun. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap (Deel LX Afl. 1/2).

Moens (*J. L.*), De Tjandi Mendut. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Gen. v. K. en W. (Deel LIX afl. 6).

Goor (*M. E. Lulius van*), De Kuwera in het voorportaal van Tjandi Mendoet. Weltevreden 1921. Met 1 pl. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land-en Volkenkunde van Java, Solo... 1919.

Haan (*B. de*), De reconstructie van de badplaats te Panataran. Weltevreden 1921. Met 3 prof. en 9 afb. 4°.
Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag over het 3e en 4e kwartaal 1920.

Moens (*J. L.*), Een Boddhapratista. (Met 2 foto's). Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap (Deel LX, afl. 1 en 2).

Moquette (*J. P.*), De oudste Mohammedaansche Inscriptie op Java, n.m. de Grafsteen te Léran. Weltevreden 1921. Met 5 afb. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo...... 1919.

Moquette (*J. P.*), De Grafsteen van Soeltan Mansoer Sjah van Malaka (1458—1477 A. D.). Weltevreden 1921, 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Gen. v. K. en W. (Deel LIX, afl. 6).

Moens (*J. L.*), Een Kroëisch grafschrift [Bob Brown]. Weltevreden 1921. Met 1 foto. 2 blz. 4°.
Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag 3e-4e kwartaal 1920.

ENGELSCH INDIË.

Gopinatha Rao (*T. A.*), Talamatha or Iconometry, being a concise account of the measurements of Hindu Images as given in the Agamas and other authoritative works. With ill. drawings. Calcutta 1920. 4°.
Memoirs of the Archaeological Survey of India. No. 3.

Sculptures Civaïtes par *Aug. Rodin, Ananda Coomaraswamy, E. B. Havell* et *Vict. Goloubew*. Bruxelles-Paris 1921 Avec 47 pl. 4°.
Ars Asiatica III.

Dikshit (K. N.), Six Sculptures from Mahoba [Br. Bundel khand]. Calcutta 1921. With 2 pl. 4°.
Memoirs of the Archaeological Survey of India. No. 8.

Report (Annual) [of the] Archaeological Survey of India, 1914/5. Edited by *Jo. Marshall*. Calcutta 1920. With 19 pl. 4°.

—— Idem, 1917-18. By *D. B. Spooner*. Calcutta 1920. With 17 pl. 4°.

Report (Annual) of the Archaeological Department, Southern Circle, Madras, for the year 1919—1920. Madras 1920 With fig. fol.

Inscriptions (South Indian) Vol III. Miscellaneous inscriptions from the Tamil country. Part III. (With 13 pl.). Edited and translated by *Rao Sahib H. Krishna Sastri*. Madras 1920. With pl fol.
Archaeological Survey of India. New Imperial Series, Vol. XXIX.

Report (Annual) of the Archaeological Survey of India, Eastern (now Central) Circle for 1919-20. Patna 1920 — With supplement: Illustrations. fol.

Duroiselle (*Cha.*), The Talaing Plaques on the Ananda (Temple at Pagan). Text, Plates. Rangoon 1921. 2 parts. 4°.
Epigraphia Birmanica, Vol II, Part 1—2.

Report (Progress) of the Superintendent, Archaeological Survey of India, Muhammadan and British Monuments, Northern Circle, for the years 1917—1919. Allahabad 1921. With 11 pl. fol.

—— (Annual Progress) for 1920. Allahabad 1920. With 4 pl. fol.

Vogel (*J. Ph.*), Tile-Mosaics of the Lahore Fort. With 80 pl. Calcutta 1920. 4°.
Archaeological Survey of India, New Imperial Series, Vol. XLI.

NOORD- EN MIDDEN-AMERIKA.

Handbook of aboriginal American Antiquities Part I. Washington 1919. Illustrated. 8°.
I. *W. H. Holmes.*, Introductory: The lithic industries.
Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology. Bulletin 60.

Henshaw (*Hen. W.*), Perforated stones. Washington 1887. With 16 fig. 8°.
Smithsonian. Institution Bureau of Ethnology. [Bulletin 4].

Thomas (*Cry.*), Work in mound exploration of the Bureau of Ethnology. Washington 1887. 8°.

Smithsonian Institution (Bureau of Ethnology. Bulletin 4).

Means (*Phil. Ains.*) Preliminary survey of the remains of the Chippewa settlements on La Pointe Island, Wisconsin. Washington 1917. With fig. 8°.

Smithsonian Institution Miscellaneous Collections, Vol. 66 No. 14.

Bushnell Jr. (*Dav. I.*) Native villages and village sites east of the Mississippi. Washington 1919. With 17 pl. 8°.

Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology. Bulletin 69.

Bushnell Jr. (*Dav. I.*), Native cimeteries and forms of burial east of the Mississippi. Washington 1920. With 17 pl. and 17 fig. 8°.

Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology. Bulletin 71.

Kidder (*Alfr. Vinc.*) and *Sam. J. Guernsey*, Archeological explorations in Northeastern Arizona. Washington 1919. Illustrated. 8°.

Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology. Bulletin 65.

Fewkes (*J. Wa.*), Prehistoric villages, castles, and towers of Southwestern Colorado. Washington 1919. With 33 pl. 8°.

Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology Bulletin 70.

Fewkes (*J. Wa.*), Archaeological investigations in New Mexico, Colorado, and Utah. Washington 1917. With pl. 8°.

Smithsonian Miscellaneous Collections, Vol. 68 No. 1.

Holmes (*Wi. H.*), The use of gold and other metals among the ancient habitants of Chiriqui, isthmus of Darien. Washington 1887. With 22 fig. 8°.

Smithsonian Institution Bureau of Ethnology. [Bulletin 3].

Morley (*Sylv. Gris.*), The Inscriptions at Copan [Honduras]. Washington 1920. With 33 pl. and 91 fig. 8° maj.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 219.

OUDHEDEN M. AZIË, EGYPTE, GRIEKENLAND,- MUNT- EN P. KUNDE.

Mission Pelliot en Asie Centrale. Serie in quarto. (No.) I- II. Paris 1914–1920. 4°.

I. Les Grottes de Touen-Houang. Peintures et sculptures boud-dhigues ... par *Paul Pelliot* T 1-III, Grottes 1–111 (pl, 1–CXCII,)

II. Le Sutra des Causes et des Effets. Edité et traduit ... par *Rob. Gauthiot* et *Paul Pelliot* T 1.

Boeser (P. A. A.), Beschrijving van de Egyptische Verzameling in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Mummiekisten van het Nieuwe Rijk, 3e-4e Serie. Met 10 + 15 pl. en 42 + 20 fig. In port. fol.

Bissing (W. v.), Die Datierung der Petrieschen Sinaiinschriften. München 1920. 8°.

Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften Philos. philol. und histor, Klasse. Jg. 1920. Abh. 9,

Sieveking [Joh.], Hermeneutische Reliefstudien. München 1920. Mit Taf. 8°.

Sitzungsberichteder Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philos.-philol. und histor. klasse. Jahrg. 1920. Abh. 11.

Jaarboek van het K. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde ... VII, 1920. Amsterdam 1920 Met afb 8°.

KUNST EN KUNSTNIJVERHEID.

Geschichte (Illustrirte) des Kunstgewerbes. Herausgegeben... von *G. Lehnert*. Berlin [19] 2 Bände. 8°.

I. Das Kunstgewerbe im Altertum, im Miltelatter und zur Zeit der Renaissance von *W. Behncke, O. von Falke, E. Pernice* und *G. Swarzenski*.

II. Das Kunstgewerbe in Barock, Rokoko, Louis XVI, Empire und neuester Zeit, im Gebiete des Islams und in Ostasien von *Braun, M. Dreger* und *J. Folnesics, O. Kümmel* und *G. Lehnert*.

Bucher (Bru.), De Kunstnijverheid. Hand- en studieboekje tevens vademecum voor bezoekers van musea en tentoonstellingen, naar — 's „Kunst im Handwerk." 4e herziene druk, omgewerkt, uitgebreid en geillustreerd door *J. W. H. Berden*. Haarlem 1910. kl. 8°.

Audsley (*G. A.*) et *J. L. Bowes*, La céramique japonaise. Edition française, publiée sous la direction de *A. Racinet*. Traduction de *P. Louisy*. Paris 1881. Avec 32 pl. et 27 grav. 4° min.

Pottery (Japanese) being a native Report [by *M. Shioda*] with an introduction and catalogue by *Aug. W. Franks*. With [138] illustr. and marks. 2d Edition. London 1906. 8°.

Victoria and Albert Museum Art Handbooks.

Borrmann (*Ri.*), Moderne Keramik. Mit 110 Abb. Leipzig [19..] gr. 8°.

Monographien des Kunstgewerbes V.

Visser (*M. W. de*), Japansche kleurendrukken in het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden. No. 1-9. Amsterdam [1911—1913]. Met afb. 4°.

Overgedrukt uit Elsevier's Geillustreerd Maandschrift.

Publications (Valuable and important Japanese Art). [Catalogue of] the Shimbi Shoin Ltd. Tokyo 1920. 8°.

Masters (Old) of the Far East Wood-cut reproductions. [Catalogue of] the Shimbi Shoin Ltd. Tokyo 1919. Illustrated. 8°.

Münsterberg (*Osk.*), Chinesische Kunstgeschichte. Esslingen 1910—1912. 2 Bände. 8°.

I. Vorbuddhistische Zeit. Die hohe Kunst (Malerei und Bildhauerei). Mit 15 Kunstbeilagen und 321 Abb.

II. Die Baukunst. Das Kunstgewerbe (Bronze, Töpferei u.s.w.). Mit 23 farb. Kunstbeilagen und 675 Abb.

Laufer (*Berth.*), The beginnings of porcelain in China. With a technical report by *H. W. Nichols*. [With] 12 pl. and 2 text-fig. (The Mrs. T. B. Blackstone Expedition,]. Chicago 1917. 8°.

Field Museum of Natural History Publication 192 (Anthropological Series, Vol. XV No. 2).

Boerschmann (*Ernst*), Die Baukunst und religiöse Kultur der Chinesen. Einzeldarstellungen auf Grund eigener Aufnahmen... Band I—II. Berlin 1911—1914. 4°.

I. Pu to' shan. die heilige Insel der Kuan Yin, der Göttin der Barmherzigkeit. Mit 208 Bildern und 33 Taf,

II. Gedächtnistempel, Tzé Tóng. Mit 212 Bildern und 36 Taf

Wirz (*P.*), Die Ornamentik und insbesondere die Darstellung menschlicher Formen in der Kunst von Holländisch Süd-Neu-Guinea. (Geïllustreerd). Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Genootschap v K. en W, (Deel LX, afl, 1/2).

Loebèr Jr. (*J. A.*), Bamboe-ornament van Ned. Nieuw-Guinea. Mit 110 afb. Amsterdam 1919—20. 4°.
Uitg, met ondersteuning van het Dep, van Kolonien.
Overdruk uit het Maandblad „Ned. Indië Oud en Nieuw," Jg. IV afl. 9—10,

Catalogus van de Houtsnijwerk tentoonstelling, te houden te Bandoeng van 18 tot en met 26 Juni 1921. [Met inleidingen door *P. A. J. Moojen* en *C. I. Batenburg*]. Bandoeng 1921. Met 4 pl. 8°.
Congres Java Instituut.

Tentoonstelling van houtsnijwerk in het Kunstkringgebouw, Weltevreden, van 27 Juli t/m 10 Aug. 1921. [Catalogus door *P. A. J. Moojen en C. J. Batenburg*]. Weltevreden 1921. Met 1 pl. 8°.
Ned Indische Kunstkring te Batavia,

Hadiwidjojo, De Bedojo Ketawang. Weltevreden 1921. Met 5 afb. 8°.
Overgedrukt uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java. Solo, 1919.

Toelichting: voor I „Wajang koeno" [Wajang orang „Mondrawanoro": een fragment uit de Ramayana] aangeboden door K. G. P. A. Danoeredjo, Rijksbestuurder van Djokjakarta, Zat. 2 Aug. in de. Kapatian. II „Serimpie—dans" aangeboden door den kroonprins van Djokjakarta, Zondag 3 Aug. ten huize van den kroonprins. Djokjakarta [19..]. 8° [Jav. en Holl. tekst].
Bond van N. I. Kunstkringen,

Tekst van de Wajang-orang-voorstelling op te voeren den 4en April 1921 in het Pakoe Alamsche Huis, Djokjakarta. Djocjacarta [1921]. 8°.

Programma. Een fragment van de Wajang-Opvoering genomen uit het verhaal van de abdicatie van P. Kresnodipojono, vorst van Ngastino, ten gunste van

den tweeden zoon R. Pandoe, gespeeld ter eere van Z. H. den Sultan Hamengkoeboewono VIII. [Djokjakarta 1921]. 8°.

Callenfels ([*P. V.*] *van Stein*), Panji en Semar. Voordracht. Weltevreden 1921. 8°.

Overgedrukt uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo... 1919.

Karsten (*Thom.*), Opmerkingen over de ontwikkelingsmogelikheid der Inheemse Bouwkunst. Weltevreden 1921. Met 4 pl. 8°.

Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo, Dec. 1919.

Voordrachten (Zeven) over Bouwkunst (Over 't begrip...., Oostersche, Klass., Mid. B., de Renaissance, Ned. en toek. B., Samenvatting) gehouden van wege 't Genootschap Architectura et Amicitia door... *Jos. Th. J. Cuypers, A. W. Weissmann... H. P. Berlage Nz.* (Met vele illustr.) Amsterdam [1908?]. 8°.

Nederlandsche Bibliotheek XXVIII — XXXIV.

Heyck (*Ed.*), Frauenschönheit im Wandel von Kunst und Geschmack. Mit 130 Abb. Bielefeld-Leipzig 1902. gr. 8°.

Sammlung illustrierter Monographien 8.

Vigée Le Brun [Mme], Avec huit reproductions facsimilé en couleurs. Paris s. d. [190 .]. 8°.

Les Peintres illustres publ. s. la dir. de *Hen. Roujon.* [t. I.].

Thomson (*D. Croal*).- The Brothers Maris (James, Matthew, William). Edited by *Cha. Holme.* Text by —. London-Paris 1907. With pl. 4°.

Summer Number of „The Studio" 1907.

Grounds (Sketching). Edited by *Cha. Holme.* With numerous illustr. London a. e. 1909. 4°.

Special Summer or Holiday Number „The Studio" 1909.

Gardens (The) of England in the Southern and Western Counties. Edited by *Cha. Holmes.* London a. e. 1907. With pl. 4°.

Special Winter Number of „The Studio" 1907/8.

Yearbook („The Studio") of Decorative Art 1906, 1911, 1914. London a. e. [1906—1914]. Illustrated. 4°.

Bidlake (W. H.), M. A. Halsey Ricardo & Jo. Cash. The Modern Home. A book of British domestic architecture for moderate incomes, a companion volume to „the British Home of to day." The text by —. Edited by *Wa. Shaw Sparrow.* London n.y. [190 .] With pl. 4°.
Vol. V. of the Art and Life Library.

Viotta (Hen.), Handboek der Muziekgeschiedenis. Haarlem 1916. 2 deelen. Geillustreerd. gr. 8°.

Wall (Con. van de), Diligentia Almanak van 1912 met een Verzameling Muzikale Aanteekeningen. . . Soerabaja [1911]. Geïllustreerd. 8°.
Opgedragen aan de werkende leden van de Zang- en Orchestvereeniging „Diligentia".

GESCHIEDENIS. — VOORGESCHIEDENIS.

Rutot (A.), Un essai de reconstitution plastique des races humaines primitives. Bruxelles 1919. Avec 15 pl. et 241 fig. 4°.
Académie Royale de Belgique. Classe des beaux-arts Mémoires. Collection in 4°. T I fasc. 1.

Wetter (Geo. Van), Les origines de la parure aux temps paléolithiques. Avec 160 fig. Bruxelles 1920. 4°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Beaux- Arts. Mémoires Collection in 4°. T I fasc. 11.

Rutot (A.), Pourrait-on retrouver les ruines de la capitale des Atlantes. Avec 3 fig. Bruxelles 1920. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Beaux-Arts. Mémoires. Collection in 4°. T I Fasc. II.

Schmitz du Moulin (M. A.), Die Urheimat unserer Väter. Fürstenausgabe. Leizig [1907]. 8°.

BESCHAVINGSGESCHIEDENIS

Reitzenstein (Ferd. v.), Bilder aus der Kulturgeschichte der Liebe und Ehe. Bd. 1-5, 9. Mit zahlreichen Abbildungen. Stuttgart [1908 1910]. 1 Band. 8°.
I. Urgeschichte der Ehe. Ihre Bildung und ihr Entwicklungsgang. II. Entwicklungsgeschichte der Liebe III-IV Liebe und Ehe im alten Orient. V. Liebe und Ehe im europäischen Altertum. IX. Liebe und Ehe in Ostasien und bei den Kulturvölkern Altamerikas.

Pierson (A.), Geestelijke voorouders. Studien over onze beschaving. [Deel III]. Haarlem 1907. 2 gedeelten. 8°.
[III]. Het Hellenisme.
1. Athene, Alexandrië, Antiochië, door *A. Pierson* en *K. Kuiper*.
2. Pergamum, Rome, door *K. Kuiper*.

Pierson (A.), Hellas. 2e, goedkoope druk, met een inleidend woord van *S. A. Naber*. Haarlem 1896. Met portr. 8°.
[Ook verschenen als: Geestelijke Voorouders deel II.]

Hesseling (D. C.), Byzantium. Studiën over onze beschaving na de stichting van Konstantinopel. Haarlem 1902. 8°.
Geestelijke Voorouders, deel IV (later VI]).

Renan (Ern.), De la part des peuples sémitiques dans l' histoire de la civilisation. Discours d' ouverture.... 7e. Edition. Paris 1875. 8°.

ALGEMEENE GESCHIEDENIS.

Ranke (Leop. von)'s Sämmtliche Werke. 2e Gesamtausgabe. Band 1—48. Leipzig 1873—1881. 8°.
1-6. Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation 5e Auflage
7. Zur Deutschen Geschichte. Vom Religionsfrieden bis zum 30 j. Krieg. 2e Aufl.
8-13. Französische Geschichte vornehmlich im 16. und 17. Jahrh. 4e Aufl.
14-22. Englische Geschichte vornehmlich im 17. Jahrh. 2e-4e Aufl.
23. Geschichte Wallensteins 3e Auflage
24. Abhandlungen und Versuche. 1e Sammlung. 2e Aufgabe.
25-29. Zwölf Bücher Preuszischer Geschichte.
30. Zur Geschichte von Oesterreich und Preuszen zwischen.... Aachen und Hubertusburg.
31-32 Die Deutschen Mächte und der Fürstenbund.... 1780 bis 1790 2e Ausg.
33-34. Geschichte der roman. und german. Völker 1494 bis 1544 2e Aufl.
35-36. Die Osmanen und die Spanische Monarchie im 16. und 17. Jahrh. 4e erweit Auflage.
37-39. Die römischen Päpste in den letzten vier Jahrh. 6 Auflage.
40-41. Historisch-biographische Studien.
42. Zur Venetianischen Geschichte.
43-44. Serbien und die Türkei im 19. Jahrhundert.
45. Ursprung und Beginn der Revolutionskriege 1791 und 1792 2e Aufl,
46-48, Hardenberg und die Geschichte des preuszischen Staates von 1793 — 1813. Band I-III.
Fehlen Band 49-54.

Renan (*Ern.*), Mélanges d'histoire et de voyages. Paris 1878. 8°.

Ranke en Renan geschenk van den Heer P. de Roo de la Faille.

CHINA.

Williams (*S. Wells*). A History of China, being the historical chapters from „The Middle Kingdom" by—. With a concluding chapter narrating recent events, by *Fred. Wells Williams*. London 1897. 8°.

Cordier (*Hen.*), Histoire générale de la Chine et de ses relations avec les pays étrangers. T. I.— III. Paris 1920. 8°.

I. Depuis les temps les plus anciens jusqu'à la chute de la dynastie Fang (907 ap, J. C.).

II. Depuis les cinq dynasfies (907) jusqu'à la chute des Mongols (1368).

III, Depuis l' avènement des Ming (1368) jusqu'à la mort de Kia King (1820).

Li Ung Bing, Outlines of Chinese History. Edited by *Jos. Whiteside.* With [14] col. maps and illustr.. Shanghai 1914. 8°.

Laufer (*Berth.*), Sino-Iranica. Chinese contributions to the history of Civilization in Ancient Iran. With special reference to the History of cultivated plants and products. (The Blackstone Expedition). Chicago 1919. 8°.

Field Museum of Natural History Publication 201 (Anthropological Series, Vol. XV No. 3).

ENGELSCH INDIË.

Cordier (*Hen.*), Ser Marco Polo. Notes and addenda to *Hen. Yule's* edition, containing the results of recent research and discovery. With frontisp. London 1920. 8o.

Joppen (*Cha.*), Historical atlas of India for the use of High Schools, Colleges, and private students. New impression Bombay a. e. 1920. 8° maj.

NED.-INDIË.

Westenenk (L. C.), De Hindoe-Javanen in Midden- en Zuid-Sumatra. Weltevreden 1920. Met 2 kaartjes. 8°.

Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo .... 1919. — Geschenk.

Callenfels (P. V. van Stein), De leeftijd der vorsten van Tumapel. Weltevreden 1921. 4°.

Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag van het 3e en 4e kwartaal 1920.

Fruin-Mees (W.), Geschiedenis van Java. Deel II De mohammedaansche rijken tot de bevestiging van de macht der Compagnie. (Met 24 pl. en 1 kaart). Weltevreden 1920. gr. 8°.

Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur Serie No. 326a

IJzerman (J. W.), Over de belegering van het fort Jacatra (22 Dec. 1618—1 Februari 1619). 's-Gravenhage 1917. 8°.

Kalff (S.), De slavernij in Oost-Indië. Baarn 1920. 8°.

Onze Kolonien. Serie III No. 9.

Brascamp (E. H. B.), Houtleveranties onder de O. I. Compagnie, III-IV. Weltevreden 1920—1921. 8°.

Overdruk uit het Tijdschrift voor de Ind. T. L. en V. uitg. door het Bat. Gen. (Deel LX, 1921).

Kemp (P. H. van der), Sumatra in 1818. Naar oorspronkelijke stukken. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Geschenk van de Regeering.

PHILIPPIJNEN.

Pardo de Tavera (T. H.), Reseña histórica de Filipinas desde su decubrimiento hasta 1903. Publicada por autoridad de la comisión de Filipinas. Manila 1906. 8°.

Fernández (Lea. H.), A brief history of the Philippines. Boston a. e. [1919]. Illustrated. 8°.

Celebración del cuarto centenario del descubrimiento de Filipinas por Fernando de Magallanes, 1521—1921 [por *T. H. Pardo de Tavera* y. a.]. Manila 1921. Con 8 retr., 4 ilustr., 1 facs. y 3 mapas geogr. 8°.

Pardo de Tavera (*T. H.*), El viaje de Magallanes. Conferencia. del 5 de Febrero de 1920. Manila 1921. Con 2 retr. y 3 mapas geogr. 8°.

Pardo de Tavera (*T. H.*), El carácte de Rizal. Manila 1918. 8°.

——, The character of Rizal. Manila 1918. 8°.

(Publicado en el numero de Mayo, 1917 de The Philippine Review, Published in the Philippine Review on May, 1917). No, 1 en 8-5 dezer afdeeling geschenk van den auteur.

Barrows (*Dav. P.*), A decade of American government in the Philippines, 1903-1913. New York 1914. Withportr. 8°.

Le Roy (*Jam. A.*), The Americans in the Philippines. A history of the conquest and first years of occupation with an introduction by *Wi. How. Taft*. Boston-New-York 1914. 2 vol. With a portr. 8°.

AMERIKA

Treaties (European) bearing on the History of the United States and its Dependencies to 1648. Edited by *Fra. Gar. Davenport*. Washington 1917. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 254.

Hill (*Ros. R.*), Descriptive Catalogue of the Documents relating to the History of the United States in the Papeles Procedentes de Cuba deposited in the Archivo General de Indias at Seville. Washington 1916. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 234.

Hasse (*Ad. R.*), Index to U. S. Documents relating to Foreign Affairs, 1828-1861. Part II-III. Washington 1919-1921. 8° maj.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 185, Part II-III.

RUSLAND.

Golder (*Fra. A.*), Guide to materials for American history in Russian Archives. Washington 1917. 8°.

Carnegie Institutution of Washington Publication No, 239

Waliszewski (*K.*), L' héritage de Pierre le Grand. Règne des femmes; gouvernement des favoris. 1725—1741. Avec 1 portr. Paris 1900. 8°.

Geschenk van den Heer J. L. Moens.

MAROKKO.

Castries (*H. de*), Les sources inédites du Maroc. Archives et bibliothèques des Pays-Bas. T. V. Paris-La Haye 1920. Avec 1 carte. fol. maj.
Publication de la Section historique du Maroc.

ITALIE.

Fustel de Coulanges [*Nu. Den.*], La cité antique. Etude sur le culte, le droit, les institutions de la Grèce et de Rome. 20e édition. Paris 1908. 8°.

Cotterill (*H. B.*), Italië in de Middeleeuwen gedurende duizend jaar (305—1313). Een kort historisch overzicht... in verband met godsdienst, kunst en litteratuur. Bewerkt door *P. A. van der Laan*. Met een voorrede van *J. Six*. Zutphen [191]. met 65 pl. 8°.

Söderhjelm (*For.*) en *Wer. Söderhjelm*, De Italiaansche Renaissance. Litteratuur-en kultuurstudies. Uit het Zweedsch door *D. Logeman-van der Willigen*. Utrecht 1909. Met pl. 8°.

FRANKRIJK.

Luce (*Sim.*), Jeanne d'arc à Domremy. Recherches critiques sur les origines de la mission de la Pucelle. 2e Edition. Paris 1887. 8°.

Carlyle (*Tho.*), The French Revolution. A history. London a. e. w. y. 3 vol. bound in 1. 8°.
I. The Bastille. II. The Constitution, III. The Guillotine.

DUITSCHLAND

Tschudi (*Clara*), Elisabeth, Kaiserin von Österreich und Königin von Ungarn. Übersetzung aus dem Norwegischen von *Ka, Küchler*. Mit 9 Illustr. Leipzig (191.). 16°.
Reclam's Universal-Bibliothek No. 4241, 4242.

Pijzel (*E. D.*), Keizer Frederik (18 Oct. 1831 – 15 Juni 1888). Haarlem 1888. 8°.

Mannen van beteekenis. [XIX. Bundel] Afl. 8.

Hohenlohe-Schillingsfürst (*Chlod. zu*), Denkwürdigkeiten. Herausgegeben von *Frie. Curtius*. Mit 2+3 Bildnissen und 1 Faks. Beilage. Stuttgart–Leipzig 1907. 2 Bände. 8°.

Bourdon (*Geo.*), *L'* Enigme Allemande. Une enquête chez les Allemands ce qu'il pensent etc. 15e édition. Paris 1914. 8°.

Ik beschuldig (J'accuse) door een Duitscher. [Uitgegeven door *Ant. Suter*]. Met een voorrede van. *Fred van Eeden*. 6e Druk. Utrecht [191.]. 8°.

De 3 laatste werken geschenk van den Heer J. L. Moens.

BELGIE

Verhulst (*Lou.*), La Lorraine belge. Avec 3 fig. et 5 pl. Bruxelles 1920. 8°.

Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc, Mémoires Collection in 8°, IIe Série T. XI Fasc: IV

Ortroy (*Fern. Van*), Bio—bibliographie de Gemma Frisius, fondateur de l' école belge de géographie, de son fils Corneille et de ses neveux les Arsenius. Avec portr. 8°.

Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc, Mémoires, Collection in 8°, IIe Série T. XI, Fasc: II.

Carton de Wiart (*H.*), La vie et les voyages d' un ouvrier foulon du pays de Verviers au XVIIIe siècle d'après un manuscrit inédit. Bruxelles 1920. 8°.

Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc, Mémoires, Collection in 8°, IIe Série T. XIII Fasc: I.

Hubert (*Eug.*), Les préliminaires de la révolution brabançonne Un complot politique à Bruxelles, Oct. 1789. Bruxelles 1920. 4°.

Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc. Mémoires, Collection in 4°, IIe Série T VIII Fasc. III.

Hubert (*Eug.*), Le Comte de Mercy Argenteau et Blumendorf. Depèches inédites tirées des Archives Imperiales de Vienne, 5 janv. 23 sept. 1792. Bruxelles 1919. 4°.

Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc. Mémoires Collection in 4°, IIe, Série T. VII Fasc. I.

België vóór en tijdens den oorlog. Amsterdam 1914. 47 afb. kl. 8°.

Puyvelde (*Leo Van*), Het keerpunt der Vlaamsche beweging. [Met] bijvoegsel. . . . Amsterdam 1916. 8°.

Le Nain [*Lou*], Rapport succint sur l'état du Palais des Académies après le départ des Allemands. Bruxelles 1919. Avec pl. 8°.

NEDERLAND.

Repertorium der verhandelingen en bijdragen betreffende de geschiedenis des Vaderlands, in mengelwerken en tijdschriften tot op 1860 verschenen. door. . . . de Commissie voor geschied- en oudheidkunde van de Maatschappij der Ned. Letterk. Leiden [1863]. 8°.

—— Aanhangsel: Register van academische dissertatiën en oratiën. Leiden [1865]. 8°.

—— Supplement tot op 1872. 8°.

—— tot op 1900. In opdracht van de Commissie. . . . bewerkt door *Louis D. Petit*. Leiden 1907. 8°.

—— Idem, 2e deel. . . 1901 – 1910. Leiden 1913. 8°.

Nederland door de eeuwen heen. Geïllustreerde beschavingsgeschiedenis van Nederland. Door *H. Blink* e. a. Onder leiding van *H. Brugmans*. Met 324 + 324 afb . . . Amsterdam 1917. 2 deelen. 4°.

[Titeldruk- van: Het huiselijk en maatschappelijk leven onzer voorouders, 1913-15 2 dln].

Gosses (*I. H.*) en *N. Japikse*, Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland. s'- Gravenhage 1920. 8°.

Beaufort (*W. H. de*), Geschiedkundige opstellen. Amsterdam 1893. 2 deelen. 1 band. 8°.

—— Nieuwe geschiedkundige opstellen. Amsterdam 1911. 2 deelen. 1 band. 8°.

Jaarverslag van de Commissie voor 's Rijks geschiedkundige publicatiën 1919-1920 's-Gravenhage 1920-1921. 8°.

Jg. 1919 te samen met het verslag van het Histor, Instituut te Rome o. d. t. *Jaarverslagen*.

Hintzen (*Jo. Dor.*), De Kruistochtplannen van Philips den Goede. Acad. proefschrift Univ. Leiden. Rotterdam 1918. 8°.

Akkerman (*Jan Bern.*), Het ontstaan der ambachtsgilden. Proefschrift Univ. Leiden. Amsterdam 1919. 8°.

Jonge (*Car. Hen. de*), Bijdrage tot de kennis van de Noord-Nederlandsche costuumgeschiedenis in de 1e helft van de XVIe eeuw. Deel I. Met mannencostuum. Proefschrift. Utrecht 1916. Met 6 losse pl. 8°.

Motley (*Jo. Loth.*), The rise of the Dutch republic. London 1899. 2 vol. 8°.

Brouwer (*De.*), De Reductie van Bommel (1572 1602). Proefschrift Univ. Leiden. Arnhem 1918. 8°.

Resolutien der Staten-Generaal van 157ı tot 1609. Bewerkt door *N. Japikse*. Deel V (1585—1587). 's-Gravenhage 1921. gr. 8°.

Rijks Geschiedkundige publicatiën 47.

Itjeshorst Jz. (*Joh.*), De werkzaamheid van Du Plessis Mornay in dienst van Hendrik van Navarre in de jaren 1576 tot 1582. Proefschrift Univ. Leiden. Kampen 1917. 8°.

Pater (*Jan Co. Hen. de*), De Raad van State nevens Matthias (1578—1581). Acad. proefschrift Univ. Leiden. 's Gravenhage 1919. 8°.

Burger Jr. (*C. P.*), De Poolzee-reizen van 1595. 1596. Met 13 facs. 's-Gravenhage 1921. 8°.

Overdruk uit „Het Boek".

Ligtenberg (*Cath.*), Willem Usselinx Proefschrift Utrecht 1914. Met 1 portr. 8°.

Voogd (*Ni. Joh. Jacq. de*), De Doelistenbeweging te Amsterdam in 1748. Proefschrift. Utrecht 1914. 8°.

Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840 uitgegeven door *H. T. Colenbrander*. Deel X: Regeering van Willem I (1830—40). 4e Stuk. 's-Gravenhage 1921. gr. 8°.

Rijks Geschiedkundige Publicatiën 46.

Verslag (90e - 91e) van het Friesch Genootschap van Geschied—,Oudheid- en Taalkunde te Leeuwarden, 1917/18—1919/20. Leeuwarden 1918—1921. 8°.

Fries (De Vrije). Tijdschrift uitg. door het Friesch Genootschap. Deel 25-27 : 1. Leeuwarden 1917—1921 Met 8°.

GENEALOGIE.

Almanach de Gotha. Annuaire généalogique, diplomatique et statistique. 158e année. Gotha 1921. 16°.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Boele van Hensbroek (P. A. M.), Der Wereld Letterkunde. Voor Nederlanders bewerkt. Met 165+213 afb. Leiden [1910]. 2 deelen. 4°.

Meyer (Ri. M.), Die Weltliteratur im zwanzigsten Jahrhundert. Vom deutschen Standpunkt aus betrachtet. Stuttgart-Berlin 1913. 8°.

TAAL

Renan (Ern.), De l'origine du language. 6e Edition. Paris 1883. 8°.

Meyer (Wi.), Die Schöpfung der Sprache. Leipzig 1905.8°.

Misteli (Fra.), Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues. Neubearbeitung des Werkes von H. Steinthal (1861). Berlin 1893. 8°.

H. Steinthal und *F. Misteli*, Abriss der Sprachwissenschaft Teil 2.

Sütterlin (Lu.), Das Wesen der sprachlichen Gebilde. Kritische Bemerkungen zu Wi. Wundts Sprachpsychologie. Heidelberg 1902. 8°.

Torbiörnsson (Tore), Die vergleichende Sprachwissenschaft in ihrem Werte für die allgemeine Bildung und den Unterricht. Leipzig [1906]. 8°.

Transactions and Proceedings of the American Philological Association 1918, Vol. XLIX. Boston [1919]. 8°.

SEMITISCHE TALEN.

Nöldeke (*Theo.*), Die Semitischen Sprachen. Eine Skizze. 2e verb. Auflage. Leipzig 1899. 8°.

Renan (*Ern.*), Histoire générale et système comparé des langues sémitiques. Ie Partie: Histoire générale des langues sémitiques. 2e Edition revue et augmentée. Paris 1858. 8°.

——, 5e Edition revue et augmentée. Paris 1878. 8°.

Wensinck (*A. J.*), The ocean in the literature of the Western Semites. Amsterdam 1918. 8°.
Verhandelingen der Kon. Acad. v. Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde. N.R. Deel XIX. No. 2.

Renan (*Ern.*), La chaire d'Hébreu au Collège de France. Explications à mes collègues. 4e Edition. Paris 1862. 8°.

Steuernagel (*Ca.*), Hebräische Grammatik mit Lesestücken und Wörterverzeichnis. 3e und 4e verb. Auflage. Berlin 1909. 8°.
Porta linguarum orientalium I.

Job (Le Livre de). Traduit de l'hébreu par *Ern. Renan*. [Avec un] Etude sur l'âge et le caractère du problème. 3e Edition. Paris 1863. 8°.

Cantique (Le) des Cantiques. Traduit de l' hébreu. Avec un étude sur le plan, l'âge et le caractère du poème par *Ern. Renan*. 4e Edition, revue et corrigée. Paris 1879. 8°.

Ungnad (*Arth.*), Babylonisch-assyrische Grammatik. Mit Übungsbuch (in Transskription). München 1906. 8°.

Belot (*J. B.*), Dictionnaire français-arabe. 2e édition revue et corrigée. Beyrouth 1900. 2 parties. 8°.

Kahn (*Arm.*), La littérature arabe avec un Essai sur la civilisation arabe par *Cha. Simond*. [Avec] 49 grav. et portr. Paris [19 . .]. 8°.
Encyclopédie littéraire illustrée.

Muzahim al-'Uqaili, Poetical Remains. Edited and translated by *F. Krenkow*. Leiden 1920. 8°.

INDO-GERMAANSCHE TALEN.

Delitzsch (*Frie.*), Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandtschaft. Leipzig 1873. Lichtdruck 1884. 8°.

Meillet (*A.*), Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes. Paris 1903. 8°.

Survey (Linguistic) of India. Vol. IX Indo-Aryan Family. Central Group. Part IV. Specimens of the Pāhari Languages and Gujuri, collected and edited by *Geo. Abr. Grierson*. Calcutta 1816. fol.

Perry (*Edw. Del.*), A Sanskrit primer based on the Leitfaden für den Elementar-Cursus des Sanskrit of *Geo. Bühler*. [3d Edition]. Boston [1901]. 8°.

Pardo de Tavera (*T. H.*), El Sanscrito en la lengua Tagalog. Paris 1887. 8°.

Upanishad (The Yoga) with the commentary of *Sri Upanishad-Brahm-Yogin*. Edited by *A. Mahadewa Sastri*. [Adyar, Madras] 1920. 8°.
[Publications of the] Adyar Library [No. 6].
2d Volume to: The Minor Upanishads critically edited by *F. Ot. Schrader*.

Vâmanabhattabâna's Pārvatiparinātakam kritisch herausgegeben und mit Anmerkungen versehen von *Ri. Schmidt*. Leipzig 1917. 8°.
Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes, bd XIII No. 4.

Caland (*W.*), Das Jaiminiya-brahmana in Auswahl. Text, Übersetzung, Indices. Amsterdam 1919. 8°.
Verhandelingen der Kon. Acad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde. N. R. Deel XIX No. 4.

Tagore (*Rabindranath*), The Crescent Moon. Translated from the original Bengali. With 8 illustr. in colour. London 1914. 8°.

Kabir [in het Nederlandsch vertaald] door *Fred. van Eeden*. Naar het Engelsch van *Ev. Underhill* [Inleiding] en *Rabindranath Tagore* [Vertaling uit het Hindi en Bengaalsch] .. Amsterdam 1916. 8°.

BABYLONISCHE, KAUKASISCHE, IRANISCHE TALEN.

Langdon (*Steph.*), A. Sumerian grammar and chrestomathy with vocabulary... Paris 1911. 8°.

Lauer (*M.*), Grammaire arménienne. Traduite, revue et augmentée d'une chrestomathie et d'une glossaire par *A. Carrière*. Paris 1883. 8°.

Omar Khayyám, Rubáiyát. Rendered [from Persian] into English verse by *Edw. Fitzgerald*. With [12] illustrations by *Edm. Dulac*. [London 191 .]. 8°.

OUD AEGYPTISCH.

Erman (*Ado.*), Aegyptische Grammatik mit ... Lesestücken und Wörterverzeichnis. 2e gänzlich umgearb. Auflage. Berlin 1902. 8°.
Porta linguarum orientalium XV.

Erman (*Ado.*), Aegyptisches Glossar. Die häufigeren Worte der aegyptischen Sprache zusammengestellt. Berlin 1904. gr. 8°.
Porta linguarum orientalium XX.

GRIEKSCH.

Kroll (*Wi*), Geschichte der klassischen Philologie. Neudruck. Leipzig 1909. kl. 8°.
Sammlung Göschen No. 367.

Vürtheim (*J. J. G.*), Grieksche letterkunde. Grepen uit de Helleensche en Hellenistische perioden (met 18 afb.) Amsterdam 1918. kl. 8°.
Wereld-Bibliotheek No. 368.

Leeuwen Jr. (*J. van*), Homerus. Gestalten en tooneelen van het oud-Grieksche heldendicht. Leiden 1913. Met 1 pl. 8°.

Schwartz (*Max. Aug.*), Erechtheus et Theseus apud Euripidem et Atthidographos. Spec. litt. inaug. Lugduni Bat. 1917. 8°.

Sophocles, Antigone. Tragedie metrisch vertaald [uit het Grieksch] door *J. van Leeuwen Jr.* Leiden [19]. 8°.

Spoelder Cf. (*Co.*), De Sophoclis indagatorum fragmentis papyraceis. Specimen lit. inaug. Acad. Lugd. Bat. Harlemi 1918. 8°.

Papyri (The Tebtunis). Edited by *Bern. P. Grenfell, Arth. S. Hunt* and *J. Gilb. Smyly*. With a map and 9+2 pl. London 1902-1907. 2 parts. 8°.
University of California Publications. Graeco-Roman Archaeology, Vol. I-II.

Keulen (*Ber.*), Studia ad arbitrium in Menandri Epitrepontibus exhibitum. Specimen lit. inaug. Acad. Lugd. Bat. Harlemi 1916. 8°.

Kuiper (*K.*), Over de jongst-ontdekte fragmenten van den sophist Antiphon. Amsterdam 1920. 8°.
Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen Afd. Letterkunde, Deel 53, Serie A, No. 2.

Arnim (*H. von*), Plutarch über Dämonen und Mantik. Amsterdam 1921. 8°.
Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam. Afd. Letterkunde.

Heisenberg (*Aug.*), Aus der Geschichte und Literatur der Palaeologenzeit. München 1920. Mit 4 Taf. 8°.
Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philos-philol. und histor. Klasse. Jahrg. 1920, Abh. 10.

Achilléide Byzantine, publiée avec une introduction, des observations et un index par *D. C. Hesseling*. Amsterdam 1919. 8°.
Verhandelingen der Kon. Akad. v. Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, N. R. Deel XIX No. 8.

Gelder (*H. van*), Iets over de Grieksche eigennamen. Amsterdam 1921 8°.
Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Deel 53, Serie A, No. 4.

LATIJN.

Bosselaar (*Did. Ern.*), Quomodo Sallustius historiam belli Jugurthini conscripserit. Specimen litt. Acad. Rheno-Traiect. Amstelodami 1915. 8°.

Groot (*Alb. Wi. de*) De numero oratorio Latino. Specimen litt. inaug. Groningae 1919. 8°.

Muller Jz. (*F.*), Latijnsche woordverklaringen op semantisch-taalhistorischen grondslag. Amsterdam 1920. 8°.
Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, N. R, Deel XX No. 3.

Sofia-Alessio (*Fra.*), Ultimi Tibulli dies. Acc. quatuor carmina laudata. Amsterdam 1920. 8°.
Carmina praemio aureo ornata in certamine poetico Hoeufftiano. [No. 54].

Albini (*Jos.*), Vercingetorix. Acc. tria carmina laudata. Amstelodami 1919. 8°.
Carmina praemio aureo ornata in certamine poetico Hoeufftiano. [No. 53].

ITALIAANSCH.

Zauner (*Ado.*), Romanische Sprachwissenschaft. 2ª verb. und verm. Auflage. Leipzig 1905. 2 Teile. 16°.
Lautlehre und Wortlehre 1. II. Wortlehre 2 und Syntax. Sammlung Göschen 128, 250.

Berg (*Joh.*), Over den invloed van de Italiaansche letterkunde op de Nederlandsche gedurende de negentiende eeuw. Acad. proefschrift Univ. Groningen. Amsterdam 1919. 8°.

Hauvette (*Hen.*), Dante. Inleiding tot de studie van de Divina Commedia. [Uit het Fransch] vertaald door *W. Davids*. Geillustreerd. Amsterdam [1913]. 8°.
Wereld-Bibliotheek No. 210-212.

Dante [*Alighieri*]. In proza overgebracht en met een inleiding voorzien door *H. J. Boeken*. Amsterdam [1908] 3 deelen. 8°.
(I) Hel. 2e druk. (II). Louteringsberg (III). Het Paradijs. Wereld-Bibliotheek, No. 57/58, 102/103, 130/131.

Boccaccio (*Giov.*) — Contes de *Boccace*; traduits [de l'italien] par *A. Sabatier de Castres*. Nouvelle édition, revue et corrigée. Paris s d. [± 1875]. Avec 1 pl. 12°.

FRANSCH.

Studier i modern Språkvetenskap utgivna av Nyfilologiska Sällskapet i Stockholm, VII—VIII. Uppsala 1920-1921. Med bill. 8°.

Grave (J J Salverda de). Over de beklemtoonde klinker in amour en enkele andere woorden. Amsterdam 1921. 8°.
Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Deel 53, Serie A, No 8.

Grave (J. J. Salverda de), De Franse woorden in het Nederlands. Alfabeties register bewerkt door *J. J. B. Elzinga.* Amsterdam 1920. gr. 8°.
Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, N. R., Deel XX. No. 1.

Walch (G.), Nouvelles pages anthologiques. Paris-Amsterdam [1909]. 8°.

Perles de la Poésie Française contemporaine. 8e Édition revue et mise à jour par *E. E. B. Lacomblée.* Amsterdam [1911]. 8°.

Ovide moralisé. Poème du commencement du XIVe siècle publié . . . . par *C. de Boer.* T. II (Livres IV-VI). Amsterdam 1920. 8°.
Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amterdam, Afd. Letterkunde, N. R., Deel XXI.

Montaigne (Mi. de), Essais. Avec des notes de tous les commentateurs. Edition revue sur les textes originaux. Paris 1891. 2 tom. 8°.

Boileau dit *Despréaux (Nic.).*— Oeuvres de *Boileau.* Nouvelle édition conforme au texte donné par *Berryat-Saint-Prix,* précédé d' une notice sur la vie et les ouvrages de Boileau par *C. A. Sainte-Beuve.* Paris [18. . .]. Avec 1 portr. 12°.

Corneille (Pi.), Oeuvres complètes. Suivies des oeuvres choisies de *Tho. Corneille.* Paris 1870-1877. 7 tom. 12°.

Lesage [Al. René], Oeuvres: Le diable boiteux, Gil Blas, le Bachelier de Salamanque, Gusman d' Alfarache, théatre. Nouvelle édition ornée de 7 vignettes. Précédée d'une notice. . . par *Prosp. Poitevin.* Paris 1868. 8° maj.

Rousseau (*J. J.*). Emile ou de l' éducation. Paris [18 . .]. 8°.

Montesquieu [*Cha. de Secondat*, baron *de la Brède et de*], Lettres Persanes, suivies de Arsace et Isménie et de pensées diverses. Nouvelle édition revue . . . . Paris [18. .]. 8°.

Voltaire [*Fra. Ma. Arouet de*], Théatre contenant tous ses chefs-d'oeuvre dramatiques. Nouvelle édition revue d'après les meilleurs textes. Paris 1874. Avec 1 portr. 12°.

Balzac [*Hon. de*], Oeuvres complètes. Edition du Centenaire. Paris 1889-1900. 8°.

Scènes de la vie privée: La femme de trente ans.
Idem: La maison du Chat-qui-pelotte, etc. Nouvelle edition.
Scènes de la vie de province. Le lys dans la vallée.

Balzac [*Hon. de*], Physiologie du mariage ou meditations de philosophie eclectique sur le bonheur et le malheur conjugal. Paris s. d. 12°.

——, Petites misères de la vie conjugale. Paris s. d. 12°.
H. de Balzac, Oeuvres complètes, Etudes analytiques.

Scribe (*Eug.*), Oeuvres complètes. Comédies. Drames. Le Puff, Adrienne Lecouvreur, Les contes de la Reine de Navarre. Paris 1875. 12°.

Renan (*Ern.*), Essais de morale et de critique. 2e Edition. Paris 1860. 8°.

Renan (*Ern.*), Questions contemporaines. 3e Edition. Paris 1876. 8°.

Renan (*Ern.*), Souvenirs d' enfance et de jeunesse. 2e Edition. Paris 1883. 8°.

Daudet (*Alph.*), Tartarin de Tarascon. Illustré. Paris s. d. [± 1900]. gr. in–8°.

——, Tartarin sur les Alpes. Illustré s. d. [± 1900]. 8° maj.

——, Port-Tarascon, Dernières avontures de l'illustre Tartarin. Illustré. Paris s. d. [± 1900]. 8° maj.

Sully Prudhomme [*René Fra. Arm.*], Oeuvres. Poésies 1865-66 Stances et poèmes. Paris s. d. 12°.

Verlaine (*Paul*), Choix de poésies. Avec un portrait. Paris 1909. 8°.

France (*Anatole*) [ps. d' *An. Fra. Thibault*], Histoire comique. Paris[18 . .]. 8°.

Rostand (*Edm.*), Cyrano de Bergerac. Comédie héroique en cinq actes en vers. [Avec] illustrations en couleurs et en noir. Paris [1910]. 4° min.
Oeuvres complètes illustrées de *E. Rostand.*

Loti (*Pi.*) [*ps. de Jul. Viaud*], Pêcheur d'Islande. Paris s. a. [18 . .]. 12°.

Loti (*Pi.*) [ps. de *Jul. Viaud*], Jérusalem. Paris [190.]. 12°.
Collection Nelson.

Maeterlinck (*Mau.*), Le Trésor des Humbles. 61e Edition. Paris 1921. 12°.

Maeterlinck (*Mau.*), La Sagesse et la Destinée. 41e mille. Paris 1911. 12°.

Romein (*Jan*), Romain Rolland. Inleiding tot Jan Christoffel. Rotterdam 1918. 8°.

ENGELSCH.

Sievers (*Ed.*), Angelsächsische Grammatik. 2e Auflage. Halle 1886. 8°.
Sammlung kurzer Grammatiken Germanischer Dialekte III.

Shakespeare (*Wi.*), Werken. [Uit het Engelsch] vertaald door *L. A. J. Burgersdijk.* 3e, opnieuw herziene druk. Leiden [1897-98]. Met portr. en pl. gr. 8°.

Milton (*Jo.*), Poetical Works. Edited after the original texts by *H. C. Beeching.* Oxford 1900. With a portr. 8°.

Byron (*Geo. Gordon* Lord). — The Poetical Works of *Byron.* London a.e. 1904. With a portr. 8°.
Oxford Edition.

Keats (*Jo.*), Poetical Works. [2d Reprint]. London a. e. [1905]. 8° min.
The World's Classics VII.

Keats (*Jo.*).—A concordance to the poems of John Keats. Compiled and edited by *Lesl. Nath. Broughton* a.o. Washington 1917. With a portr. 4°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 258,

Shelley (*Per. Bys.*), Poetical works. Reprinted from the early editions. With memoirs, explanatory notes &c. London-NewYork w.y. 8°.

Wordsworth [*Wi.*]'s Poetical Works. Complete with Introduction and Notes by *Cha. Ken. Burrow*. London-Glasgow w.y. [190 .]. With portr. and 23 photogr. reprod. 8°.

Dickens (*Cha.*).—Collins' Illustrated Dickens. London-Glasgow w.y. 10 vol. 12°.

Sketches by Boz,—The Posthumous Papers of the Pickwick Club.—Oliver Twist.—The Old Curiosity Shop.—Barnaby Rudge—Christmas Books.—Domby and Son.—Bleak House.—Stories and Sketches.—Little Dorrit.

Dickens (*Cha.*), The Personal History of David Copperfield. With frontispiece. London w.y. [± 1890]. 8°.

Carlyle (*Tho*). Arbeiden en niet vertwijfelen. Bloemlezing uit zijne werken door *J. A. Eymers*. 2e Uitgaaf. Amsterdam [1916]. kl. 8°.

Wereld-Bibliotheek No. 319.

Carlyle (*Tho.*), Zes lezingen over helden, heldenvereering en heldengeest in de geschiedenis. [Uit het Engelsch] vertaald door *J. Wesselink-van Rossum*. Nieuwe, geheel herziene druk met inleiding van *L. Simons*, aanteekeningen en portr. Amsterdam [1908]. kl. 8°.

Wereld-Bibilotheek No. 45-46.

Emerson (*Ra. Wa.*), Works. Edited with an introduction by *A. C. Hearn*. Edinburgh [1907]. With a portr. 8°.

The „Edina" Edition.

Emerson (*Ra. Wa.*), Vertegenwoordigers der Menschheid (Representatieve Mannen). . . Vertaald en ingeleid door *J. Mees P. Rz.* Met 7 afb. Amsterdam [1911]. kl. 8°.

Wereldbibliotheek No. 144-145.

Lamb (*Cha.*), The Essays of Elia. With original engravings. London-Glasgow w. y. 12°.

Collins' Clear-Type Press.

Browning (*Rob.*), The Poems and Plays. With introduction by *Arth. Waugh*. Vol. I-II. London New-York [190.]. 8°.

I. 1833-1864. II 1844-1864.—Everyman's Library.

Browning (*Rob.*), Love Poems. London-New-York 1905. 32°.
The Lover's Library. Vol. II.

Browning (*Eliz. Barrett*), Poetical Works. With 8 original engravings. London-Glasgow w. y. 12°.
Collins' Clear-Type-Press.

Ruskin (*Jo.*), Sesame and Lilies. With Portrait. London-Glasgow w. y. 12°.
Collins' Clear-Type Press.

Wilde (*Osc.*), The Picture of Dorian Gray. New-York w. y. 8°.
(The Seaside Library. Pocket Edition No. 2143 .

Kipling (*Rud.*), Barrack-Room Ballads and other verses. Leipzig-London 1908. 8°.
The English Library. No. 128.

Kipling (*Rud.*), The Jungle Book. With illustr. Leipzig-London 1908. 8°.
The English Library. No. 167.

Kipling (*Rud.*), Soldiers three. A collection of stories. . . . New-York w. y. 8°.
The Seaside Library. Pocket Edition No. 1443.

Bain (*F. W.*), Het karnen van den Oceaan des Tijds. [Zoogenaamd] uit het Sanskriet-manuscript in het Engelsch vertaald. Uit het Engelsch vertaald en toegelicht door *Hen. Borel*. [Deel III, V.] Utrecht [1919-1920]. breed 8°.
[III]. Het land van de Lotus, van de Zon. Een Hindoesche liefdesgeschiedenis. Geillustreerd door *Rie Cramer* [1919].
[V]. Een dronk uit het hemelsche Blauw. Een Hindoesche liefdesgeschiedenis. Geillustreerd door *Rie Cramer*. [1920].

Hichens (*Rob.*), Mrs. Marden. London a. e. [1919]. 8°.

NEDERLANDSCH

Winkel (*J. te*), De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde. Haarlem 1908 1921. 5 deelen. 6 banden. 8°.
Deel IV in 2 stukken, V Bronnen en registers.

Kalff (*G.*), Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde Groningen 1906—1912. 7 deelen. 8°.

Reinaert de Vos, naar de handschriften van het middeleeuwsche epos herwrocht door *Stijn Streuvels [*ps. van *Fra. Lateur]*. Amsterdam [1906]. kl. 8°.
Nederlandsche Bibliotheek No. XI-XII.

Grondijs (Hen. Fred.), Een Spul van Sinnen van den Siecke Stadt. Proefschrift Univ. Leiden. Borculo 1917. 8°.

Frederikse (Jac. Ant. Roetert.), Dat Kaetspel ghemoralizeert. Proefschrift Univ. Utrecht. Leiden 1915. 8°.

Gils (Jo. Bapt. Fra. van), De dokter in de oude Nederlandsche tooneelliteratuur. Proefschrift Univ. Leiden. Haarlem 1917. Met afb. 8°.

Laan (Nic. van der), Uit Roemer Visscher's Brabbeling I. Acad. proefschrift Univ. Leiden. Utrecht 1918. 8°.

Fokke Simonsz. (A.). Verzameling der werken van —. Amsterdam 1830. Met 1 facs. 8°.

Ghijsen (Hen. Cath. Ma.), Betje Wolff in verband met het geestelijk leven van haar tijd Jeugd-en huwelijksjaren. Acad. proefschrift Univ Leiden. Rotterdam 1919.8°.

Alphen (Hier. van), Kleine gedichten voor kinderen. 14e druk. Rotterdam [191]. Met plaatjes. 8 .

Hildebrand [ps. van *Nic. Beets]*, Camera Obscura. 20e met zorg herziene druk (Volksuitgaaf). Met portr. Haarlem 1900. 8°

Jolmers (Co. Sip.), A. C. W. Staring als verhalend dichter, Acad. proefschrift Univ. Leiden. Groningen-Den Haag 1918. 8°.

Couperus (Lou.), Eline Vere. Een Haagsche Roman. 3e Druk. Amsterdam [1892]. 2 deelen. 1 band. 8°.

Couperus (Lou.), Psyche. 5e druk. Amsterdam [190] 16°.

Couperus (Lou.), De Stille Kracht. Amsterdam 1900. 2 deelen. 8 .

Ritter Jr. (P. H.), Lodewijk van Deyssel. Haarlem [1912]. 8°.
Mannen en Vrouwen van beteekenis. Deel XLII Afl. 12.

Querido (Is.), Studien. 1e-2e Bundel. Amsterdam 1907—[1912]. kl. 8°.
Nederlandsch Bibliotheek 86-87 en Wereldbibliotheek No. 196-198.

Simons (*L.*), Studies en Lezingen... Amsterdam [1912] kl. 8°.
Nederlandsche Bibliotheek CXXVI—CXXVII.

Kooy-van Zeggelen (*M. C.*), Jong Java's lief en leed Drie verhalen van Java. Voor kinderen van 10-15 jaar. Met [4] oorspr. teekeningen. 2e Druk. Rotterdam [1910]. 8°.

Dichters van dezen tijd. Gedichten bijeengebracht door *J. N. van Hall.* 5e herziene druk. Amsterdam [1903]. kl. 8°.

Gezelle (*Gui.*).—Bloemlezing uit *G.G.*'s Gedichten [door *Al. Nijland*] 2e Druk. Amsterdam [1904]. kl. 8°.

Kloos (*Wi.*), Verzen. Amsterdam 1894—1902. 2 deelen. 8°.

Gorter (*Herm.*), Mei. Een gedicht. 4e Druk. Amsterdam 1905. 8°.

Gorter (*Herm.*), De School der Poëzie. Amsterdam 1897. 8°.

Eeden (*Fred. van*), Ellen. Een lied van de Smart. Amsterdam 1907. 16°.

Eeden (*Fred. van*), De Kleine Johannes. Met een portret ... 7e Druk. 's-Gravenhage 1902. 8°.

Ligthart (*Jan*), Letterkundige studiën, I. Groningen 1902. 8°.
I. De kleine Johannes, door Frederik van Eeden.

Noto Soeroto. Mĕlatiknoppen. Gedichten in proza. Amsterdam 1915. 8°.

Noto Soeroto, De Geur van Moeders Haarwrong. Amster dam 1916. 8°.

Noto Soeroto, Rabindranath Tagore. Een biografische schets. 2e Druk. Amsterdam 1921. Met 1 pl. kl. 8°.

Groenewald (*Co. Hen.*), Rijmpies en raaisels. Bijdraë tot die Suidafrikaanse volkskunde. Proefschrift. Groningen 1919. 8°.

Handelingen van de Maatschappij der Ned. Letterkunde te Leiden en Levensberichten ...... 1917/18-1919/20. Leiden 1918-1920. 8°.

DUITSCH.

Sievers (*Ed.*), Altgermanische Metr k. Halle 1893. 8°.
Sammlung kurzer Grammatiken Germanischer Dialekte, Ergänzungsreihe: [Teil,] II.

Haeringen (*Cor. Bern. van*), De germaanse inflexieverschijningen („umlaut" en „breking") phoneties beschouwd. Akad. proefschrift. Leiden 1918. 8°.

Schiller (*Frie. von*), Sämmtliche Werke. Vollständige Ausgabe in einem Bande. Haag 1830. Mit 1 Bildnis. 8°.

Rheinsagen aus dem Munde des Volks und deutscher Dichter. Für Schule, Haus und Wanderschaft [zusammengetragen] von *Ka. Simrock*. 10e Auflage. Bonn 1881. 8°.

Heine (*Hei.*) 's Werke in 15 Teilen. Herausgegeben mit Einleitungen und Anmerkungen versehen von *Herm. Friedemann, Hel. Herrmann, Erw. Kalischer, Rai. Pissin* und *Veit Valentin*. Berlin u. a. [190 ?]. 4 de. Mit Bildn. und Faks. 8°.

Teil 1-4, Buch der Lieder. Mit Lebensbild. – Neue Gedichte. Romanzero. — Nachlese. — Atta Trol. Deutschland, ein Wintermärchen.

5-8. Almanzor u. s. w. Der Rabbi von Bacherach. Memoiren des H. v. S. Florentinische Nächte.-Reisebilder I-II, III-IV. Gedanken und Einfälle.

9-11. Die romant. Schule. Zur Geschichte der Religion u. Phil. in Deut. — Elementargeister. u. s. w. Shakespeare's Mädchen u. Frauen. Französische Maler. Ueber die franz. Bühne. Rezensionen.

12—15. Ueber Polen. Fr. Zustände. Briefe aus Berlin.—Lutetia.—L. Börne. Invektiven.—Geständnisse, Memoiren. Biogr. Dokumente.

Bischoff (*Hei.*), Nikolaus Lenaus Lyrik. Ihre Geschichte. Chronologie und Textkritik. Band I. Bruxelles 1920. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc. Mémoires, Collection in 8°. IIe Série, T. XII.

Süttner (*Bertha von*), Die Waffen nieder. Eine Lebensgeschichte. Volks Ausgabe. Dresden, Leipzig, Wien 1896. 8°.

Harden (*Max.*), Köpfe 2. Teil. Berlin 1911. 8°.

SCANDINAVISCHE TALEN.

Noreen (*Ado.*), Abriss der altisländischen Grammatik. 2e Auflage. Halle a. S. 1905. 8°.

Eeden (*W. van*), De overlevering van de Hallfredar saga. Amsterdam 1919. 8°.
Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, N. R. Deel XIX No. 5.

Helms (*Sv. Hen.*), Neues vollständiges Wörterbuch der dänisch-norwegischen und deutschen Sprache. Nebst einem kurzen Abrisse der Formenlehre beider Sprachen. Stereotyp- Ausgabe. 7e Auflage. Leipzig 1904. 2 Theile. 1 Band. 8°.
I. Dansk-Norsk-Tydsk. II. Deutsch-Dänisch-Norwegisch.

Meijboom (*Marg.*) en *Ing. Tvede*, Leercursus voor het Deensch met Spreekoefeningen in Geluidschrift. Groningen 1907. 8°.

Ibsen (*Hen.*), [Dramatische Werke]. Aus dem Norwegischen übersetzt. Leipzig o. J [1880—1895] 9 Hefte. 1 Band. 16°. [Inkomplet]
(I) Gespenster. Von *M. von Borch.* (II) Baumeister Solness. Deutsch von *Sig. Ibsen.* (1893), (III). Nora oder ein Puppenheim. Dt. von *Wi. Lange.* (IV). Die Wildente. Von *Ernst Brausewetter.* (V) Rosmersholm. Von *A. Zinck* (VI) Die Frau vom Meer. Von *M. von Borch* (VII). Hedda Gabler. Von *M. von Borch* (1891). (VIII). Brand. Von *L. Passarge* (±1880). (IX). Peer Gynt. Von *L. Passarge.*
Reclam's Universalbibliothek No. 1828, 3026, 1257, 2778, 1531/32.

Björnson (*Björnst*), Absalons Haar. Einzig berechtigte Übersetzung von *Ma. von Borch*, München 1901 12°.

——, Mutters Hände und andere Erzählungen... Aus dem Norwegischen von *Ma. von Borch.* München 1902. 12°.
Kleine Bibliothek Langen, Bd. 40, 42.

Hamsun (*Knut*), Die Stimme des Lebens und andere Novellen. München 1906. 12°.
Kleine Bibliothek Langen, Band 45.

SLAVISCHE TALEN.

Karasek (*Jos.*), Slavische Literaturgeschichte. Leipzig 1906. 2 Teile. 16°.
I. Altere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das neunzehnte Jahrhundert.
Sammlung Göschen No. 277, 278.

Polonsky (Geo.), Geschichte der russischen Literatur. Leipzig 1902. 16°.

Sammlung Göschen No. 166.

Lermontoff (Mi.), Een held van onzen tijd. Vertaling [door] *Annie de Graaff*. Amsterdam [1911]. kl. 8°.

Bibliotheek van Russische Letterkunde No. 9/10.

Gogol (Nik.), Die todten Seelen. Ein satirisch-komisches Zeitgemälde. Aus dem Russischen übertragen von *Phil. Löbenstein*. Leipzig [18]. 2 Theile. 1 Band. 16°.

Reclam's Universalbibliothek. No. 1466-1467.

AMERIKAANSCHE TALEN.

Pilling (Jam. Con.), Bibliography of the Eskimo language. Washington 1887. 8°.

Smithsonian Institution Bureau of Ethnology. [Bulletin No. 1]·

Pilling (Jam. Con.), Bibliography of the Siouan languages. Washington 1887. 8°.

Smithsonian Institution Bureau of Ethnology. [Bulletin s.],

Uhlenbeck (C. C.), A survey of the non- pronominal and non- formative affixes of the Blackfoot verb. A contribution to the knowledge of Algonquian word formation. Amsterdam 1920. 8°.

Verhandelingen der Kon, Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, N. R., Deel XX No. 2.

Swanton (Jo. R.), A structural and lexical comparison of the Tunicea, Chitimacha and Atakapa languages. Washington 1919. 8°.

Smithsonian Institution. Burean of American Ethnology. Bulletin 68.

Mason (J. Ald.), Tepecano, a Piman language of Western Mexico. New York 1917. 8°.

Annals of the New York Academy of Sciences. Vol. XXV. pp. 90-416.

CHINEESCH.

Wieger (L.), Caractères chinois. 3e Edition. [Sienhsien, Hokien-fou] 1915—1916. 8°.

Recorder (The Chinese). Vol. XLVI—L. Shanghai, [Amer.], Presbyteriaan Press, 1919. 8°.

Are failing Vol. XLVI n° 1—9; XLVII n° 10; XLVIII n° 8, L n° 1.

Giles (*Herb. A.*), A History of Chinese Literature. London 1901. 8°.

Short Histories of the Literatures of the world X.

Wieger (*L.*), Rudiments [de parler chinois. 2e Partie Langue écrite. Vol.] 10-[12 ?]. Imprimerie de la Mission Catholique 1903—1906. 8°.

10—11. Textes historiques. 3 tom. Avec 25 cartes etc.
[12?]. Textes philosophiques. Illustré.

Denkmäler (Epigraphische) aus China... Herausgegeben von *O. Franke* und *B. Laufer*. Teil I. Berlin 1914. gr. fol.

I. Lamaistische Kloster—Inschriften Peking, Jehol und Singan. ...Herausg. von *O. Franke* und *B. Laufer*. 81 Tafeln in 2 Mappen.

Se-maTs'ien (Les Mémoires historiques de) traduits et annotés par *Ed Chavannes* Tom. I-V. Paris 1895-1905. 8°.

Comprenant Chapitres I-XLVII. Le t. III en 2 parties.

Bethge (*Ha.*), Die Chinesische Flöte. Nachdichtungen chinesischer Lyrik. Leipzig 1920. 8°.

JAPANSCH.

Greetings (Poetical.) from the Far East: Japanese Poems. From the German Adoptation of *Ka. Florenz* by *A. Lloyd*. Tokyo [189.]. 8°.

Fuzoku Gahö An illustrated magazine of Japanese life. No. 1—53, 55—81. Tokyo, Meji per. 22-27 [1889—1894]. 8° maj.

INDONESISCHE TALEN.

MALEISCH.

Kats (*J.*), Spraakkunst en taaleigen van het Maleisch. Deel II. (Met medewerking van *Marah Soetan*). Weltevreden 1921. 8°.

Winstedt (*R. O*) dan *Ibrahim bin Dato' Muda Linggi*, Kitab loghat Mĕlayu. Singapore 921. 8°.

Ronkel (*Ph. S. van*), Supplement-catalogus der Maleische en Minangkabausche Handschriften in de Leidsche Universiteits Bibliotheek. Leiden 1921. 8°.

Bloemlezing uit Maleische geschriften. Voor de lithographische pers bewerkt door *C. Spat.* Breda 1920. klein 4°.
Kon. Mil Academie No, 528.

Almanak bahasa Malajoe boewat tahoen belanda 1921 Dikeloewarkan jang ka XLV tahoen. Menoeroet Almanak . K. Gouvernement. Djokjakarta [1921]. Dengan gambar. 12°.

Berita Balai Derma. No. 1—2 (Maart & Juni). Tilatang (Fort de Kock) 921. 4°.
Niet meer verschenen.

Hindia Dipa... Diterbitkan oleh Hoofdcomité Djowo-Dipo Tahoen I. No. pertjontoan, No. 1 setr. Soerabaja 1921. fol.

Masa-baroe. Soearanja kaoem rendah di Hindia. Tahoen ka I n° 1 setr. Bandoeng 1921. fol.

Mertjoe-Soear, jaitoe soerat-pembatjaan Melajoe . Perserikatan... „Christelijk- Ethische- Partij" Tahoen I No. 1—24. Weltvreden 1920–1921. gr. 8°.
Niet meer verschenen.

Pemimpin. Soerat kabar boeat segala orang... Redacteur-Uitgever; *Marco Kartodikromo.* Tah. I N° 1 setr. Djokjakarta 1 Juli 1921. setr. 8°.

Soewara kita. Soerat kabar minggoean.. di keloewarkan oleh Sarekat Islam afdeeling. Malang. Tahoen ke I N° 1 setr. Malang 1921. 4°.

Soewara priboemi... Diterbitken oleh Centraal Bureau dari Alg. Cooperatieve Vereenigingen Oesaha priboemi Cheribon. Tah. I n° 1 setr [Cheribon] 15 Juni 1921 setr. 8°.

Kaba Si Mandjau Ari. Dioesahokan Balai Poestaka, Weltevreden 1921. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur, Serie No, 516

Quanjer (Ph. C. A. J.) Kitab 'ilmoe boemi Soematera-Selatan Bangka dan Daérah Ta'loeknja Dibahasa Melajoekan oleh *Noerdin* Weltevreden 1921 8°.

Baehler (Lou. A.), Gadadhara atau Ramakrsjna Dimelajoekan oleh R. *Djojosoediro.* Batavia [19]. 8°.
Uitgave van Widya Poestaka.

Tan Kim Sen, Hikajat gerakan boycott Japan. Djilid ke 1. Batavia 1920. Dengan gambar. 8°.

Sosroharsono, Asman dan Asmin. Kitab batjaan Melajoe bagi sekolah Djawa. Bah. 1. Weltevreden 1920. 8°.

Lamcijn (*J*), Matahari terbit. Boekoe batjaan melajoe. Dihijasi dengan gambar. Djilid IV. Rijswijk (Z. H.) [1920]. 8°.

Meyer (*W.*), Madjoelah! Kitab hitoengan. Tjitakan ke 2. [Djilid] I, II, V. B Rijswijk (Z. H.) [1920—1921]. 8°.

Latif (*S. Sj.*), Sebeloem hoedjan sediakan pajoeng Weltevreden 1920. Dengan gambar. 8°.

Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. No. 316a, 371,458,472,491,497,502. Weltevreden 1921. 8°.

No. 316a. *J. F. Oltmans,* Gembala domba. Dibahasa-melajoekan oleh *Oemar* gelar *Marah Baginda*. Bagian II. Dihiasi dengan 28 boeah gambar.

No. 371. *P A. S. van Limburg Brouwer*, Hikajat Siddha Rama.

No. 458. *Natawirja* dan *Soeratman* alias *Sastradiardja*, Penggeli hati. Dihiasi dengan 44 boeah gambar.

No. 472. *L. N. Tolstoi,* Tjeritera Iwan Pandir dan tjeritera' kampoeng. Dibahasa melajoekan oleh *Sjahboedin Latif*.

No. 491. *J. J. Ochse,* Pedoman akan menanam sajoer-sajoeran di Hindia Belanda. Dibahasa melajoekan oleh *S. M. Rassat*. Dilengkapi dengan 6 boeah gambar.

No. 497. *Merari Siregar*. Azab dan sengsari (Kissah kehidoepan seorang anak gadis). Dihiasi dengan 7 boeah gambar.

No. 502. Teladan jang baik oleh Balai Poestaka. Diterdjemahkan kepada bahasa Melajoe oleh *S. M. Rassat*. Terhias dengan 15 boeah gambar.

No. 529. *N. Idris*, Lima tjeritera.

JAVAANSCH.

Roorda (*T.*), Beknopte Javaansche grammatica benevens een leesboek tot oefening in de Javaansche taal. 5e verbeterde druk. Zwolle 1906. 8°.

Valk (*J. W. van der*), Beknopte handleiding om de Javaansche taal te leeren spreken. 2e verm. druk. Leiden 1909. 8°.

Hansen Jr. (*P. C. C.*), De Javaansche tolk. Practisch Ned.-Javaansch Zakwoordenboek. 2e verb. druk. Amsterdam 1916. 16°.

Lith (*F. van*), De Javaansche grammatica op Javaanschen grondslag. Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal, Land en Volkenkunde van Java, Solo... 1919.

Hazeu (*G. A. J.*), Oud en Nieuw uit de Javaansche Letterkunde. Rede bij de aanvaarding van het hoogleeraarsambt. Leiden 1921. 8°.

Krom (*N. J.*), De samenstelling van de Pararaton. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat-Genootschap v. K. en W. (Deel LX. afl. 1/2).

Kraemer (*Hen.*), Een Javaansche primbon uit de zestiende eeuw. Inleiding, vertaling en aanteekeningen. Acad. proefschrift. Leiden 1921. 8°.

Almanak (Javaansche) 1921. Djokjakarta (H. Buning) [1920]. Mawi gambar. 12°.

Tapel Adam. Soerakarta 1903. kl. 4°. [Jav. kar].
Idem. Kaetjap ingkang kaping tiga. Soerakarta 1912. 2 djilid. 8°. [Jav. kar.].

Bos (*R.*).— Etang awangan. Kedjawékaken saking serat „Mooie getallen”. déning *Adisoekresna* saha Jasawidagda. Djilidan 1—2. (kanggé ing pangkat 4—5). Weltevreden [1920]. 8°.

Deenik (*A. C.*) dan *A. van Dijck*, Kembang setanam. Lajang watjan... ing pangkat teloe sapandoewoer. Kadjawakaké déning R. *Sasrasoegonda* lan *M. Ng. Dwidjasewaja*. Sing ngiséni gambar. Djilidan angka V. Groningen-den Haag 1920. 8°.

Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur, No. 320, 385, 420, 427, 446, 485, 492, 514. Weltevreden 1921. 8°.
No. 320. Dean *[Jon.] Swift*, Lelakoné Gulliver. Kedjawakaké saka ing temboeng Walanda dening *Djidjasewaja*.
„ 385. *K. H. Soebrata*, Kadadéané mim teteloe: main, madat, maling. Tonil djawa.

No. 420. *K.P.A. Koesoemadiningrat*, Ngideri bhoewana. Kaanggit pijambak. Mawi rinengga ing gambar 12 idji.
„ 427. *Kartawibawa*, Gagasan prakara tindaking ngaoerip.
„ 446. *Sardjita*, Ngèlmoe kawarasan. Kadjawèkaken saking serat Walandi: Hoe wij gezond moeten worden.
„ 485. *F. W. van Haeften*, Sesakit èstri.
„ 492. *J. J. Ochse*, Panandoeré sajoeran, Kanti gambar 6 idji.
„ 514. *Samsoe Hadiwijata*, Serat wijatadi (woelang siswa).

SOENDANEESCH.

Kats (*J.*), Spraakkunst en taaleïgen van het Soendaasch. Met medewerking van *M. Soeriadiradja*. Deel I. Weltevreden 1921. 8°.

Deenik (*A. C.*) en *Moeh. Rais*, Nederlandsch-Soendasche Samenspraken. 3e Druk. Bandoeng 1916. 8°.

Volkslied (Het Soendaneesche) (Sisindiran) verzameld door *F. H. Taylor Weber*. Bewerkt en van verklarende aanteekeningen voorzien door *L. A. Lezer*. Bandoeng 1921. 16°.

Aosan Moerangkalih. Di keloearkeun koe Comité „Aosan Moerangkalih." Tahoen I no. 1 setr. Bogor Dec. 1920—1921. 4°.

Haroen Alrasjid (R.), Ojong-ojong Bangkong, (Kakawihan baroedak Soenda). Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo.... 1919.

Winnen (*J. D.*) djeung *M. Padmadinata*, Boekoe itoengan pikeun klas II—VI. Bandoeng-Utrecht 1920. 4 djilid 8°.

Winnen (*J. D.*) djeung *M. Padmadinata*, Toedoeh djalan pikeun pangadjaran ngitoeng di klas III, IV/V. Bandoeng-Utrecht 1920. 2 djilid. 8°.

Ditioeng memeh hoedjan. Weltevreden 1920. Nganggo 2 gambar. 8°.

Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. No. 132, 317, 407, 486, 489, 493, 498, 508, 542. Weltevreden 1921. 8°.

No. 182b *R. Soeriadiredja*, Wawatjan poernama alam. Djilid ka 8. Kalajan moepakatna *M. Ardiwinata*.

„ 317 *Th. J. A. Hilgers*, Tjarita poesaka. Disoendakeun koe *M. A. Partadiredja*.

„ 407 *Kadmawiredja*, Wawatjan mim pipitoe.

„ 486 Bab kasakit awewe [koe *F. W. van Haeften]*. Disoendakeun koe *S. Prawira Amidjaja*.

„ 439 *Kartadimadja*, Wawatjan djakasoendang.

„ 493 *J. J. Ochse*, Pitoedoeh ringkes hal melak sajoeran. Disoendakeun koe Comm. v.d. Volksl. Make 6 g.

„ 498 Woelang oetama beunang ngoempoelkeun *Satjawidjaja* djeung *Tjakrabangsa*.

„ 508 *Ardiwinata*, Tjarita Si Alpi.

„ 542 Widjajakoesoema beunang ngoempoelkeun (tina basa Walanda) *Soerija Adiwidjaja*.

MADOEREESCH.

Kartasoedirdja, Tjarèta Naghara Songennep. Weltevreden 1921. 8°.

Overdruk uit de Handelingen van het Eerste Congres voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Java, Solo. . . 1919.

Djojosamoedro (*M.*), Boedin. Madoereesch leesboek II. Weltevreden 1921. 8°.

Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 342 en 342a, 372 en 372a, 402, 436, 439, 450, 487. Weltevreden 1920—1921. 8°.

342 en 342a *R. Werdisastra*, Bhăbhad Songennep I-II Nganggo gambar.

372, 372 Tjarètaepon Pandji Semirang. Se njaièn ka bhăsa Madhoeră *R Ahmad Wangsa Sewaja*. 2 Djilid.

402 Boekoe pangadjhărăn kaangghoej ka rèd-morèd pangrabaddha orèng sakè'. Se nja·èn ka bhăsa Madhoeră *M. Djajanagara*.

436 Dhoengngèng Ana-Bărna. Se njalèn ka bhăsa Madhoeră *R. Sastrasoebrata*.

439 *R. Sastrasoebrata*, Padjhalanan dări Songennep ka Bătawi. Mabi ghambar.

450 *Ardjasoewita*, Tjarètaèpon Djoko Satya sareng Djoko Sedya. Sè njalèn ka bhăsa Madhoeră *Djajahamisastra*.

487 Panjakèt matakao, karangan Burg. Gen. Dienst Sè njalèn dari bhăsa Bălăndhă *M Kartosoedirdjo*.

CELEBES-TALEN.

Anakontji. Tahoen ke II. No. 1-3. Makassar Jan.-Mrt. 1921. 4°. [Mak. kar.].

Leesboek in de Taé Taal (Z. Midden-Celebes). Deel I-III. Weltevreden-Batavia 1920—[1921]. 8°.
Deel III door *H. van der Veen.*
Uitgave van den Geref. Zendingsbond.
Op den omslag: Iate soerá dinii meladá mbasa soerá.

MOLUKKEN-TALEN.

Kitab arti logat Ternate. Woordenlijst van het Ternatesch (met Maleisch-Nederlandsche verklaringen) [door *J. Fortgens*]. Semarang [1920]. 8°.

Sabi moi. Bokoe maromodidi toma ngofa-ngofa kara iwosa iskolar. (Tarinate ma demo). Semarang e.e. [1920]. 8°.

Stresemann (*Erw.*), Die Paulohisprache. Ein Beitrag zur Kenntnis der Amboinischen Sprachengruppe. 's-Gravenhage 1918. 8°.
Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal,-L. en V. van N. Indië.

PHILIPPIJNSCHE TALEN.

Scheerer (*Ot.*), The Particles of Relation of the Isinai Language. 's-Gravenhage 1918. 8°.
Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal,-L. en V. van N. Indie.

Kats (*J.*), Het Tjamoro van Guam en Saipan vergeleken met eenige verwante talen. Met opmerkingen van *J. C. G. Jonker*. 's-Gravenhage 1917. 8°.
Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal,-L. en V. van N. Indie.

MELANESISCHE TALEN.

Ivens (*Wa. G.*), Dictionary and grammar of the Language of Sa'a and Ulawa. Solomon Islands. With appendices. Washington 1918. With 11 pl. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 253.

Ivens (*Wa. G.*), Grammar and vocabulary of the Lau language, Solomon Islands. Washington 1921. 8° min.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 800.

GODSDIENST.

Renan (*Ern.*), Etudes d' histoire religieuse. 3e Edition, revue et corrigée. Paris 1858. 8°.

——, Idem. 7e Edition revue et corrigée. Paris 1880. 8°.

——, Nouvelles études d'histoire religieuse. Paris 1884. 8°.
Geschenk van den Heer *P. de Roo de la Faille.*

Bolland (*G. J. P. J.*), De Orphische Mysteriën. Eene geschiedkundige schets met twee toegiften. 2e Druk. Leiden 1917. 8°.

INDISCHE GODSDIENSTEN.

Schroeder (*Leo. von*), Arische Religion. Leipzig 1914—16. 2 Bände. 8°.
I. Einleitung. Der altarische Himmelsgott. Das höchste gute Wesen. II. Naturverehrung und Lebensfeste.

Saunders (*K. J.*), The story of Buddhism. London 1916. With 21 illustr. 8°.

Shankar (*Shyama*), Buddha and His Sayings. With comments. on Re-incarnation, Karma, Nirvana, etc. London 1914. 8°.

Poussin (*L. de La Vallée*), Bouddhisme. Etudes et matériaux. Cosmologie: le monde des êtres et le monde-réceptacle. Vasubandhu et Yaçomitra, III, Chapitre de l' Abhidharmakoça, Kārtkā, Bhāsya et Vyākhyā. Avec une analyse de la Lokaprajnāpti et de la Kāranaprajnāpti de Maudgalyāyana. Versions et textes établis d'après des sources sanscrites et tibétaines. Bruxelles 1919. 4°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc. Mémoires. Collection in-4, IIe Série, T. VI Fasc. II.

Wieger (*Léon*), Bouddhisme chinois. Extraits du Tripitaka, des commentaires, tracts, etc. Imprimerie de la Mission Catholique [Ho-kien-fou] 1910—1913. Illustré. 2 tom. 8°.
I. Vinaya. Monachisme et discipline (Hinayana, véhicule inférieur) II. Les vies chinoises du Bouddha.

Muusses (Martha Adr.), Koecultus bij de Hindoes. Proefschrift Univ. Utrecht. Purmerend 1920. 8°.

Schmidt (Ri.), Fakire und Fakirtum im alten und modernen Indien. Yoga-Lehre und Yoga-Praxis nach den indischen Originalquellen dargestellt. Mit 87 Reprod. indischer Orig.-Aquarelle und 2 Abb. Berlin 1908. 8°.

THEOSOPHIE.

Vaal (H. J.), Theosofie en godsdienst. 2e Druk. Soerabaja 1916. 8°.

Uitgave van den Bond voor Katholieken No. 1.

Bolland (G. J. P. J.), De theosophie in Christendom en Jodendom. Eene nieuwe bijdrage tot verduidelijking van den oorsprong des Christendoms. Leiden 1910. 8°.

Bolland (G. J. P. J.), Mevrouw Blavatsky en hare „theosophie". Eene poging tot voorlichting. Leiden 1911. 8°.

Kemadjoean. Jaitoe satoe karangan jang menerangkan maksoednja Perkoempoelan Theosofie [oleh *M. Folkersma-Cardinaal*]. Weltevreden 1916. 8°.

Insulindia. Officieel Orgaan [van de] Orde van de Ster in het Oosten. Jaarg. 1-4. Weltevreden 1918-1921. 8°.

Bintang Timoer. Blauwdrukjes van de Ster in het Oosten. XXV e. v. Buitenzorg 1915. 8°.

CHINA.

Groot (J. J. M. de), Universismus. Die Grundlage der Religion und Ethik, des Staatswesens und der Wissenschaften Chinas. Mit 7 Bildern. Berlin 1918. 8°.

Doré (Hen.), Recherches sur les superstitions en Chine. Tom. I-VIII. Chang-Hai (Zikawei) 1911-1914. Avec. pl. 8°.

T. I-V. 1e partie : Les pratiques superstitieuses. (Le V. tome s. l. t. La lecture des talismans chinois.... dans la 1e partie des „Recherches).")

T. VI-VII 2e „ : Le panthéon chinois.

Variétés Sinologiques No. 32, 34, 36; 39-41.

JODENDOM.

Renan (*Ern.*), Le judaïsme comme race et comme religion. Conférence... Paris 1883. 8°.

Wagenaar (*L.*), Het Jodendom. Baarn 1907. 8°.
Kerk en Secte I No. 6.

ISLAM.

Hartmann (*Ma.*), Fünf Vorträge über den Islam. Leipzig 1912. 8°.

Delitzsch (*Frie.*), Die Welt des Islam. Berlin-Wien 1915. Mit 8 Taf. 16°.
Männer und Völker.

Religion (Die) des Islam I. Aus den Grundwerken übersetzt und eingeleitet von *J. s. Hell.* Jena 1915. 8°.
Von Mohammed bis Ghazâlî.
Religiöse Stimmen der Völker (Bd. 3].

Renan (*Ern.*). L'islamisme et la science. Conférence. ... 2e Edition. Paris 1883. 8°.

Horten (*M.*), Die kulturelle Entwicklungsfähigkeit des Islam auf geistigem Gebiete. Bonn 1915. 8°.

Lamplugh (*F.*), Some aspects of mysticism in Islam. London 1915. 8° min.

Nicholson (*Rey. A.*), The mystics of Islam. London 1914. 8°.
The Quest Series. [No. V.]

Depont (*Oct.*) et *Xav. Coppolani*, Les cônfrèries religieuses musulmanes. Contenant 7 chromolith., 7 et 55 grav. Alger 1897. 8° maj.

——, Idem. Carte de l'Afrique, l'Asie & la Turquie d'Europe, domaine géographique des confrèries... Alger 1898. 8° maj.

Arendonk (*Co. van*), De opkomst van het Zaidietische Imamaat in Yemen. Proefschrift. Leiden 1919. 8°.

——, Hetzelfde. Leiden 1919. 8°.
Uitgaven van de „De Goeje-Stichting" No. V.

Zwemer (*S. M.*), Mohamed or Christ. An account of the rapid spread of Islam in all parts of the globe. . . . & suggested means to be adopted to counteract the evil. With an introduction by *C. H. Stileman.* With 12 illustr. Londen 1916. 8°.

Shepard (*R. Burt.*), Islamic Africa. Illustrated. New-York-Cincinnati 1914. With 15 pl. 8°.
The Methodist Book Concern.

Marty (*Paul*), Etudes sur l'Islam et les tribus maures. Les Brakna. 1e partie. Paris 1920. Avec pl. 8°.
Revue du Monde Musulman Vol XLII.

Schrieke (*B.*), De strijd onder de Arabieren in pers en literatuur. Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit de Notulen van het Bat. Gen. v. K. en W., deel LVIII, 1920.

Pangèling-ngèling ngamimitian nambahan masigit Bandoeng. Dina tanggal 20 Rabi'oelachir (1 Jan. 1921). Bandoeng. [1921]. 8°.

CHRISTENDOM. KERKGESCHIEDENIS.

Renan (*Ern.*), Histoire des origines du christianisme. Paris 1873-1883. 7 livres et index. 8 tom. 8°.
I. (Jusqu' à la mort de Jésus. 1-33).
II... Jusqu'aux grandes missions de St. Paul. (33-45).
III... Jusqu'à l'arrivée de St. Paul à Rome (45 61).
IV... Jusqu'à la fin de la revolution juive (61-73).
V... Jusqu'à la mort de Trajan (74-117 .
VI. Les règnes d'Adrien et d'Antonin le Pieux (117-161).
VII. Le règne de Marc-Aurèle (161-180).
VIII. Index général avec 1 carte.

Renan (*Ern.*), Vie de Jésus. 17e édition revue et augmentée. Paris 1882, 8°.
Geschenk van den Heer *P. de Roo de la Faille.*

Oort (*H.*), De dwaasheid der prediking van Jezus. Baarn 1913. 8°.
Redelijke Godsdienst Serie II No, 9.

Schwartz (*E.*), Neue Aktenstücke zum ephesinischen Konzil von 431. München 1920. 4°.
Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften Philos. – philol. und histor. Klasse. Bd. XXX, Abh. 8.

Woldendorp (*Joh. Jac.*), De Incarnatione, een geschrift van Athanasius. Proefschrift. Groningen 1919. 8°.

Günter (*Hel.*), Die christliche Legende des Abendlandes. Heidelberg 1910. 8°.
Religionswissenschaftliche Bibliothek. Band 2.

Berlière (*Urs.*), Les fraternités monastiques et leur rôle juridique. Bruxelles 1920. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc. Mémoires, Collection in 8°, IIe Série T. XI, Fasc. III.

Luchaire (*Ach.*), Innocent III. Rome et l'Italie. Paris 1904. Avec 2 portr. 8°.

Fischer (*E.*), Characterisierung und Beurteilung des römisch-katholischen Moralsystems, insbesondere der Urteilsbildung im Probabilismus und seine wesentliche Verbindung mit dem r.-k. Glaubenssystem. Haarlem 1918. 8°.
Verhandelingen rakende den . . . Godsdienst uitg. door Teyler's Godgeleerd Genootschap. Nieuwe Serie, deel XX.

Kruyf (*E. T.*), Het Anglo-Katholicisme. Baarn 1907. 8°.
Kerk en Secte. Serie I No. 7.

Hubert (*Eug.*), Notes et documents sur l'histoire du protestantisme dans le duché de Luxembourg au XVIIIe siècle. Bruxelles 1920. 4°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres etc. Mémoires Collection in 4°, II Série T. VII Fasc. II.

Penrose (*Ch. W.*), Het Mormonisme, Baarn 1908. 8°.
Kerk en Seete. Serie II No. 8°.

Rapport van het Bestuur over de Protestantsche Kerken in Ned.-Indië betreffende de reorganisatie der Protestantsche Kerken in Ned. Indië. Weltevreden 1920. fol.

——, Concept-Reglementen behoorende bij het Rapport.

——, Memories tot toelichting van de Reglementen der Alg. Prot. Kerk. Weltevreden 1920. 8°.

PROTESTANTSCHE ZENDING.

Zendingsblad (Nederlandsch) Ned. Zendingsgenootschap, Utrechtsche Zendingsvereeniging, Rijnsch Zendings-

genootschap, Sangi-en Talaud-Comite. Uitgave van het Zendingsbureau. Jaarg 4. Oegstgeest 1921. Geillustreerd. 8°.
Vervolg van: *Maandblad* voor de vier Samenwerkende Zendingscorperaties.

Lichtstralen op den Akker der Wereld. Uitgegeven met aanbeveling van het Comité voor Ned. Zendings Conferentiën onder redactie van *L. Heldring* e. d. Jaarg. 14 - 16 en 21 afl. 2—3. Rotterdam 1908—1910, en 1915. Met pl. 8°.

Missionsschriften (Rheinische) No. 69,84,109,115,120—121, 135,138,161,163,172. Barmen 1899—1915. Mit Krtn und Abb. 8°.

Missions-Traktate (Rheinische) No. 4,45,107. Barmen 1892-1901. Mit Abb. 8°.

Burg (Een vaste) is onze God. Getuigenissen en berichten uit de Luthersehe Kerk. Orgaan van het Ned. Luth. Genootschap voor In-en Uitwendige Zending. Jaarg. 26—32. Amsterdam 1914. 8°.

Gunning J. Hz. (*Jan Wi.*), Zendingsstudie. Hare beoefening en hare plaatselijke organisatie. [Utrecht 1916]. 16°.

Woord (Een ernstig) aan allen, die de verplichtingen van Nederland tegenover Indië beseffen. Uitgegeven ten bate der Zendingsposten Kasigoentjoe en Tobelo.. Rotterdam 1910. Met 2 krtn en 4 afb. 8°.

Spiecker (*J.*), De Rheinische Mission auf Sumatra., Nias und den andern westlich von Sumatra gelegenen Inseln... Inspektionsbericht. Barmen 1912. Mit Taf. 8°.
Auf dem Umschlage und dem Vortitel: 1913.

Warneck (*Joh.*), Von Heiden und Christen in Sumatra. Der Jugend erzählt. Barmen 1920. 8°.

Asselt (*van*). Aus den Anfängen der Batak-Mission. Nach den Aufzeichnungen des heimgegangenen Missionars—. Barmen 1911. 2 Hefte. Mit Abb. 8°.

Warneck (*Joh.*), Unsere batakschen Gehilfe, wie sie arbeiten und wie an ihnen gearbeitet wird. Mit 10 Bildern. Gütersloh 1908. 8°.
Auf Missionspfaden Bd. 4.

Jahre (Fünf) ärztlicher Missionsarbeit 1900-1905. Von den europäischen Arbeitern am Missionshospital in Pea Radja (Sumatra). Neuer Abdruck, Barmen [1909]. Mit Abb. und 1 Plan. 8°.
Rheinische Missionsschriften No. 185.

Warneck (*Joh.*), Ludwig J. Nommensen. Ein Lebensbild. Barmen 1919. Mit Bildnis und 1 Karte. 8°.

Lett (*Aug.*), Im Dienst des Evangeliums auf der Westküste von Nias. Barmen 1901. 4 Hefte. 1 Band. Mit Karte und Abb. 8°.
I. Ein Vorbereitungs-und Reisejahr. II. Aus den Tagen der Anfänge III. Ernste und heitere Erlebnisse IV. Durch Kampf zum Sieg.

Witteborg (P.), Ein frühvollendetes Missionarsleben [Ewald Krumm auf Nias]. Mit 19 Bildern und 1 Karte, Neuer Abdruck. Barmen 1909. 8°.

Fetero oder der goldene Faden der vorbereitenden und berufenden Gnade Gottes. Barmen 1901. Mit Abb. 8°.
[Rheinisches] Missions-Traktat No. 107.

Kartawidjaja, Van Koran tot Bijbel. Uit het Maleisch vertaald. Rotterdam [1914]. 8°.
Uitgave der Ned. Zendingsvereeniging.

Steur (*Johan van der*], Beelden uit een heilig verleden, Kersfeestgave 1920. [Magelang 1920].. Met pl 8°.

Steur (*Johan van der*), Voor leuke avondjes en herinneringen aan huis. Kerstgave 1919 ... Magelang [1919]. Met pl. 8°.

Jaarboekje.—Zendingshospitaal te Wodjowarno. Jaarboekje over 1909—1910. Batavia [1910]1911. Met pl. 8°.

Kriele (*Ed.*), Das Evangelium bei den Dajak auf Borneo. Barmen 1915. Mit Taf. und Karte. 8°.

Adriani (*N.*), Posso (Midden-Celebes). Met 8 pl. en kaarten. Den Haag [1919]. 8°.
Onze Zendingsvelden II.
Geschenk van den schrijver.

Palmzweige vom ostindischen Missionsfelde. Gröszere Serie. No. 20, 22. Leipzig 1905. Mit Abb. 8°.

Gehring (A.), Erinnerungen aus dem Leben eines Tamulenmissionars. Mit Illustr. Heft 2, 4, Leipzig 1905. 8°.
II. Lehr-und Wanderjahre eines Tamulenmissionars.
IV. Zwei Jahre im Tondimanlande
Palmzweige vom ostindischen Missionsfelde. Gröszere Serie No. 20, 22.

R. KATHOLIEKE ZENDING.

Missiën (Onze) in Oost- en West-Indië. Tijdschrift der Indische Missie-Vereeniging. Jaarg. (Deel) I-V. Sittard 1917—1921. 8°.

Missiën (De Katholieke) en het Christelijk Huisgezin. Geillustreerd Maandschrift tot ondersteuning van het Missiewerk, uitgegeven door het Missiehuis St. Willebrord(us). Jaarg. 39, 42-46. Uden (N. Br.) 1913/14—1920/21. 4°.

Missiewerk (Het). Tijdschrift voor missiekennis en missieactie...., Orgaan van den Priester-Missiebond. Jaarg. I e. v. St. Michiels-Gestel 1919/20—1921/2.. Geillustreerd. 8°.

Almanak van O.-L.-Vrouw van het H. Hart [van het] Missiehuis te Tilburg. Jaarg. 17—18, 21—25, 28, 30—31. Tilburg 1907—08, 1911 15, 1918, 1920—1921. Geillustreerd. 4e.

Almanak (St. Michaels-) voor het Jaar onzes Heeren 1907—1921 (28e—42e Jaarg.) Missiehuis te Steil bij Venloo 1907—12. Ned. Missiehuis St. Willebrordus te Uden (N. Br.) 1914—1921. Geillustreerd. 4°.
Ontbreken jaarg. 29, 30, 32, 34 (1908—09, 1911, 1913).

Borneo-Almanak .... 2e—3e Jaarg. [Uitgegeven door] Minderbroeders Capucijnen. 's Bosch 1912. Helmond 1913. Geïllustreerd. 4°.

——, Idem. Tot steun der Missie van Borneo en Sumatra. 4°—11e Jaarg. Helmond 1914—1921. Geillustreerd. 4°.

Gedenkboek van den 12½ jarigen missiearbeid der Paters Minderbroeders-Capucijnen in Ned. Oost-Indië, 11 Feb. 1905- 11 Aug. 1917. Met een inleidend woord van *W. H. Boogaardt.* 's Hertogenbosch e. e. [1917]. Met afb. 4°.

Cappers (*Ed.*), Een veelbelovende missie. De Apostolische Prefektuur van Ned. Nieuw-Guinea. Tilburg 1919. 8°.

Uitgave[*n*] van den Bond van Katholieken te Soerabaja. No. 1—3. [Soerabaja 1915—1916]. 8°.

Korndörffer (*Th. J. A.*), Het Katholiek huwelijk. Lezing ... Soerabaja 1915. 8°.

Uitgave van den Bond voor Katholieken No. 2.

Streven (*Sociaal*). Orgaan van den Bond voor Katholieken te Soerabaja, de Kath. Soc. Bonden te Semarang, Djocja en Magelang. Jaarg. I. Soerabaja 1920 – 21. 8° en 4°.

WIJSBEGEERTE.

Casimir (*R.*), Uit de ontwikkelingsgeschiedenis van het menschelijk denken. Amsterdam [190.]. 2 deelen. 8°.

I. Van Thales tot Kant. II. Van Kant. tot heden.

Wereld-Bibliotheek. No. 78/80, 86—87.

Ritter (*H.*) et *L. Preller*. Historia philosophiae Graecae. Testimonia auctorum conlegerunt notisque instruxerunt—. Editio 7a quam curaverunt *Fr. Schultess* et *Ed. Wellmann*. Gothae 1888. 8°.

Boer (*Jul. de*), Groote Denkers. IIe Serie. Baarn [1911], 6 nos. 8°.

I. Heraclitus. 2 Socrates. 3 Plato. 4 Aristoteles. 5. Philo van Alexandrië. 6. Plotinus.

Serie I door *A. H. de Hartogh;* Serie IV door *Jul. de Boer:*

Reiner (*Jul.*), Platon. Leben und Werke. 3. Auflage. Berlin-Leipzig [1907/08]. 8°.

[Kollektion, Kulturträger].

Renan (*Ern.*), Averroès et l'Averroïsme. Essai historique. 3e Edition, revue et augmentée. Paris 1866. 8°.

Vaux (*Carra de*), Avicenne. Paris 1900. 8°.
Les Grands Philosophes. (t. III).

Vaux (*Carra de*), Gazali. Paris. 1902. 8°.
Les Grands Philosophes. (t. IX).

Boer (*Jul. de*), Groote Denkers. III° Reeks. Baarn [1910-1912], 6 nos. 8°.
1. Baco van Verulam. 2. Descartes (Cartesius). 3. Spinoza. 4. Locke. 5. Leibniz. 6. Hume,

Spinoza (*Ben. de*), Werken. Uit het Latijn door *W. Meijer.* Amsterdam [1895]—1899. 4 deelen. 2 banden. 8°.
(I). Godgeleerd- staatkundig vertoog. Met inleiding van *J. P. N. Land.* (1895),
(II). Ethica op de wijze der meetkunde behandeld (1895—96)
(III). Brieven van en aan B. d. S. benevens, des schrijvers vertoog over het zuivere denken. 1897.
(IV). Korte verhandeling van God, de Mensch en deszelvs Welstand. 1899.
(= Klassieke Schrijvers No. 24—29,32—36,44—51,65—69).

Hartog (*A. H. de*), Groote Denkers. [Ie Serie]. Baarn [1910—11]. 6 nos. 8°.
1. Kant 2 Schopenhauer, 3 Von Hartmann. 4 Fichte, 5. Schelling 6 Hegel.
Serie II en III door *Jul. de Boer.*

Francken (*C. J. Wijnaendts*), Arthur Schopenhauer. Een levensbeeld. Haarlem 1905. Met 1 portr. 8°.

Stirner (*Max*) [ps. v. *Kasp. Schmidt*], Der Einzige und sein Eigentum. Leipzig-[1893]. 16°.
Reclam 's Universal-Bibliothek No. 3057-3057.

Hegel (*Geo. Wi. Frie.*) 's Vorlesungen über die Philosophie der Religion mit einem Commentar herausgegeben von *G. J. P. J. Bolland.* Teil I und II 1e Halfte. Leiden 1901. Mit 1 Bildnis. 8°.
I Text II Commentar. 1e Hälfte. Nicht weiter erschienen.

Renan (*Ern.*), Dialogues et fragments philosophiques. 2e Edition. Paris 1876. 8°.

Bolland (*G. J. P. J.*), Zuivere rede. Een boek voor vrienden der wijsheid. Leiden 1904. 8°.

Bolland (*G. J. P. J.*), De Natuur. Proeve van centraliteit der wetenschap. Leiden 1908. 8°.

Bolland (G. J. P. J.), De vrijmetselarij voorheen en thans. Leiden 1913. 8°.

Velzen (S. K. Thoden van), Psychoëncephale Studien. 5. Auflage. Joachimsthal i. Uckermark 1920. Mit 2 Bildn. 8°.

Francken (C. J. Wijnaendts), Sociale ethiek. Wijsgeerig-sociologisch onderzoek. Haarlem 1897. 8°.

Francken (C. J. Wijnaendts), Ethische studiën. Haarlem 1912. 8°.

Francken (C. J. Wijnaendts), Het vraagstuk van den vrijen wil. Haarlem 1912. 8°.

Mach (Ernst), Erkenntnis und Irrtum. Skizzen zur Psychologie der Forschung. 2e durchgesehene Auflage. Leipzig 1906. 8°.

PSYCHOLOGIE.

Bechterew (W. v.), Psyche und Leben. 2e Auflage. Wiesbaden 1908. 8°.

Lipps (G. F.), Grundriss der Psychophysik. Mit 3 Fig. Neudruck. Leipzig 1903. kl. 8°.
Sammlung Göschen No 98.

Jonge (Alb. Jan Kiewiet de), Naar aanleiding van Freud 's droomverklaring. Proefschrift. Groningen 1918. 8°.

Meijering (Pie. Hab. Ties), De secondaire functie bij normalen en geesteszieken. Proefschrift. Groningen 1918 8°.

Rank (Ot.); Das Inzest-Motiv in Dichtung und Sage. Grundzüge einer Psychologie des dichterischen Schaffens. Leipzig-Wien 1912. 8°.

Miles (Wa. R.), Effect of alcohol on psycho-physiological functions. Washington 1918. With 15 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 266.

Boer (Tj. de), „De medicina mentis“ van den arts Razi. Amsterdam 1920. 8°.
Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Deel 53 Serie A. (No. 1).

Albertyn (Cph. Jam.), Bijdrage tot die methodiek van de intellekts-bepaling. Proefschrift. Groningen 1917. 8°.

Hofstede (*Gerh W. Pott*), De waarde van de combinatiemethode van Ebbinghaus bij psychosen. Proefschrift. Groningen 1918. 8°.

Key (*Wi.*), Heredity and social fitness. A study of differential mating in a Pennsylvania family. Washington 1920. With 2 charts and 2 fig. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 296, (Paper No. 22 of the Section for Exp. Evolution of Cold Spring Harbor N. Y.),

Heymans (*G.*), Psychologie der vrouwen. Onder toezicht van den schrijver [uit het Duitsch] in het Nederlandsch overgebracht door *J. F. van Hees*, Amsterdam 1911. 8°.

Leijdesdorff (*Jul.*), Bijdrage tot de speciale psychologie van het Joodsche volk. Acad. proefschrift. Groningen 1910. 8 .

Davenport (*Cha. Ben.*) assisted by *Ma. The. Scudder*, Naval officers, their heredity and development. Washington 1919. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 259.

Visser (*H. L. A.*), De psyche der menigte. Bijdrage tot de studie der collectief psychologische verschijnselen. Haarlem 1911. 8°.

Visser (*H. L. A.*), De collectieve psyche in recht en staat. Haarlem 1916. 8°.

VOLKENRECHT EN VREDESBEWEGING.

Textor (*Io. Wo.*), Synopsis juris gentium. Edited by *Lu. von Bar*. Washington 1916. 2 vol. With 1 portr. 4°.

I. A reproduction of the first edition, with introduction.
II. A translation of the text by *Jo. Paw. Bate*. . . .
The Classics of International Law. [No. 6].

Victoria (*Fra. de*), De Indis et de iure belli relectiones being parts of Relectiones theologicae XII. Edited by *Ern. Nys*. I. Introduction by *Ern. Nys* and translations. . . II. A translation of the text, by *Jo. Paw. Bate*. III. Revised text, by *Herb. Fra. Wright* etc. IV. A photographic reproduction of Simon's edition of 1696. 1 vol 4°.

The Classics of International Law. [No. VII].

Laurence (*T. J.*), The principles of international law. 4th Edition revised and rewritten. London [1911]. 8°.

Asser (*T. M. C.*), Schets van het internationaal privaatregt. Haarlem 1880. 8°.

Jitta (*D. Josephus*), De Loopovereenkomst in het internationale recht. Amsterdam 1920. 8°.
Mededeelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Deel 54 (Serie B) (No. 2.)

François (*Jean Pi. Adr.*), Duikboot en Volkenrecht. Proefschrift Univ. Leiden. 1919. 8°.

Verzijl (*J. H. W.*), Het prijsrecht tegenover neutralen in den wereldoorlog van 1914 en volgende jaren. 's-Gravenhage 8°.

Vrij (*M. P.*), Nederlands rol in het recht der internationale rivieren. Een verweerschrift. Leiden [1920]. 8°.

Wery (*Leo. Wi.*), De Rijn- en Schelde verbindende tusschenwateren. Proefschrift Univ. Leiden. 's Gravenhage 1919. 8°.

Kleffens (*Ee. Nic. van*), De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Japan (1650- heden). Proefschrift. Leiden 1919. 8°.

Signatures, ratifications, adhesions and reservations to the conventions and declarations of the first and second Hague Peace Conferences. Washington 1914. 8°.
Carnegie Endowment for International Piece, Division of International Law, Pamphlet No. 3.

Angell (*Norman*) [ps.], De groote illusie. Geautoriseerde uitgaaf vertaald onder toezicht van *L. A. J. Burgersdijk Jr.* Leiden 1910. 8°.

Year Book.— Carnegie Endowment for International Peace (founded Dec. 14, 1910). Yearbook 1919 No. 8. Washington [1919]. With pl. 8°.

Epitome of the purpose, plans and methods of the Carnegie Endowment for International Peace. Washington 1919. With 1 pl. 8°.
Abstracts of the Year Book 1919.

Louter (*J. de*), De Volkenbond een mijlpaal op den weg der rechtsontwikkeling. Amsterdam 1920. 8°.

Verhandelingen der Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, N. R., Deel XX No. 4.

Orgaan van den Alg. Ned. Bond „Vrede door Recht." Jaarg. XIV — XV. 's Gravenhage 1913 — 1914. 8°.

Vervolg van: *Orgaan* van den Alg. Ned. Bond „Vrede door Recht". Ontbreken jaarg. XIV n° 3-4, XVIII n° 1-2.

Vrede door Recht. Nederlandsch maandschrift ter bevordering van internationale Staten-organisatie, ter bestrijding van den Oorlog. Officiëel Orgaan van den Alg. Ned. Bond „Vrede door Recht." Jaarg. XVI — XVIII. 's Gravenhage 1916 — 1917. 8°.

Voortgezet o. d. t.: „Vrede door Recht" 1915-17.
Ontbr. Jrg. XIV n° 1-4,7-8; XV n° 2, 3, 12.

NEDERLANDSCH RECHT.

Weekblad van het Regt. Jg. 1 — 8 (1839 — 1918). (No. 1-9716). 's Gravenhage [1839 — 1918]. 4°.

Modderman (*W.*), Handboek voor het Romeinsch recht. Omgewerkt (vervolgd) door *H. L. Drucker*. 3e herziene druk door *P. A. Tichelaar*. Groningen 1899 — 1901. 3 deelen. 8°.

Op den omslag van alle drie deelen: Vervolgd door *H. L. Drucker* en *P. A. Tichelaar*.

Opzoomer (*C. W.*), Aanteekening op de Wet, houdende algemeene bepalingen der wetgeving van het Koninkrijk. 4° Druk. 's Gravenhage 1884. 8°.

Lohman (*A. F. de Savornin*), Onze Constitutie. 2e Bijgewerkte uitgave. Utrecht 1907. 8°.

Asser (*T. M. C.*), Het bestuur der buitenlandsche betrekkingen volgens het Nederlandsche Staatsregt. Amsterdam 1860. 8°.

Tijdschrift voor Strafrecht onder redactie van *M. S. Pols, H. van der Hoeven, G. A. van Hamel* en *J. Domela Nieuwenhuis*. Deel I—XXIX. Leiden 1886/87—1918. 8°.

——, Idem. Algemeen register op de jaarg. 1886 — 1903 (deel I — XV), bewerkt door *Rh. Feith*. Leiden 1903. 8°.

Frima (*J.*), Het strafproces in de Ommelanden tusschen Eems en Lauwers van 1602 tot 1749. Amersfoort [1917?] Met pl. 8°.

Overwater (*Jac.*), De reclassering van strafrechtelik meerderjarigen in Nederland. Proefschrift Univ. Leiden. Almelo 1919. 8°.

Reede (*J. F. van*), De zoogenaamde heerlijke regten in verband beschouwd met het vierde der additioneele artikelen der Grondwet. Utrecht 1854. 8°.

Kronenberg (*Hen. Gerh.*), Rechtsgeschiedenis van den Aanwas. Proefschrift. Leiden 1911. 8°.

Arbeidscontract (*Het*) (Wet van den 13den Juli 1907, Stbl. 193). Met inleiding en aanteekeningen ontleend aan de gewisselde stukken en gevoerde beraadslagingen door *E. M. Meijers*. Haarlem 1908. 8°.

Wery (*Jos. Lau. Leo.*), Overmacht bij overeenkomsten. Proefschrift Univ. Leiden. Amsterdam 1919. 8°.

Cleveringa (*Ru. Pab.*), De zakelijke werking der ontbindende voorwaarde. Proefschrift. Leiden 1919. 8°.

Kuÿk (*Ger. Jan Hen.*), Vrijwaring bij koop. Acad. proefschrift. Leiden 1918. 8°.

Böhtlingk (*Co. Ma.*), Vergoedingsrechten. Proefschrift. Leiden 1917. 8°.

Grooth (*Ge. de*), De schuldbekentenis. Proefschrift Univ. Leiden. Amsterdam 1918. 8°.

Lennep (*Lou. Hen. van*), De rechtskracht van verordeningen der Christelijke Kerkgenootschappen. Proefschrift Univ. Leiden. Haarlem 1909. 8°.

Leydesdorff (*Lou.*), Bijdrage tot de kennis van het Ongeschreven Administratief Recht. Proefschrift. Leiden 1917. 8°

Stok (*Jo. Adr. van der*), De rechtstoestand der gemeenteambtenaren. Proefschrift. Leiden 1919. 8°.

Verslag van de Staatscommissie ter voorbereiding van algemeene wettelijke regelen betreffende den rechtstoestand van ambtenaren, (ingesteld bij K. B. van 21 Mei 1917 No. 27). 's-Gravenhage 1919. fol.

Jonge (H. J. Kiewiet de), Bouwschappen. Publiek-rechtelijke organisatie's van eigenaars van bouwterrein. Proeve tot oplossing van het stedelijk grond- en woningvraagstuk. Voorafgegaan door een voorrede van *J. H. Valckenier Kips*. Delft 1914. 8°.

INDISCH RECHT.

Verzameling van de voornaamste Ned.-Indische wetten, reglementen en verordeningen etc. van belang voor Bestuur, Rechterlijke Macht en Politie, verzameld door *S. Koster*, met medewerking van *B. K. Noorman*. Deel I-III. Weltevreden 1920/21. 8°.

Uitgegeven door de Ned.- Indische Politiegids.

Albrecht's Klapper op de Wetboeken en het Staatsblad van Ned.-Indië benevens op het Bijblad.... over de Sb.-jaargangen 1917 en 1918 en de Bb.-deelen LII en LIII, bewerkt door *G. A. N. Scheltema de Heere*. Leiden [1920]. gr. 8°.

Bordewijk (Hu. Wi. Co.), Rechtspersoonlijkheid der Nederlandsche koloniën. Proefschrift. Leiden 1905. 8°.

Nota over de vraag, welke grondwetswijzigingen gewenscht schijnen in het belang der Ned. Koloniën. ['s-Gravenhage 1906]. 8°.

Vereeniging „Moederland en Koloniën, 6e Jaar, 1905/06, IV.

Ossenbruggen (F. D. E. van), Credietverleening en Zekerheid volgens Ned.-Indisch Recht. Populair-Wetenschappelijk behandeld voor kooplieden en andere niet-juristen. Makassar [1903]. 8°.

Jaarsma (Syt.), Bewijsmiddelen van recht op grond in Ned.-Indië. Proefschrift. Leiden 1918. 8°.

Prawoto (R.), Pemrentahan Hindia-Ollanda. Bagian I. Weltevreden 1921. 8°.

Kitab kaädilan hoekoeman boewat Hindia Nederland di salin dari pada bahasa Wolanda kapada bahasa Melajoe dan diterangken olih *J. L. T. Rhemrev.* Semarang e.e. 1919. 8°.

Schrieke (*J. J.*), De lagere inlandsche rechtsgemeenschappen in Ned.-Indië. Weltevreden 1921. 4°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 386a.

Mieremet (*Ado.*), De hedendaagsche inheemsche rechtspraak in Ned.-Indië en haar regeling. Proefschrift Univ. Leiden Utrecht 1919. 8°.

Pandecten van het Adatrecht. V. Het Erfrecht. Amsterdam 1920. 8°.
Koloniaal Instituut te Amsterdam, Mededeeling No. IV (Afd Volkenkunde No. 2).

Adatrechtbundels. XIX: Java en Madoera. 's-Gravenhage 1921. 8°.

Vollenhoven (*C. van*), Het adatrecht van Madagaskar. Amsterdam 1920. 8°.
Mededeelingen der Kon. Acad. van Wetenschappen Afd. Letterkunde, Deel 54 (Serie B) (No. 1).

DUITSCH RECHT.

Sternberg (*Theo.*), Allgemeine Rechtslehre. Leipzig 1904. 2 Teile. 16°.
I Die Methode II. Das System.
Sammlung Göschen. No. 169, 170.

Sachsenspiegel und das Sächsische Landrecht. Herausgegeben von *C. Müller.* Leipzig [19 . .] 16°.
Reclam's Universal-Bibliothek No. 3355/56.

Pufendorf (*Sam.*), Die Verfassung des Deutschen Reiches. Aus dem Lateinischen übersetzt mit Einleitung. . . . versehen von *Hei. Dove.* Leipzig [19 . . .] 16°.
Reclam's Universal-Bibliothek No. 966.

Schling (*Emil*), Kirchenrecht. Leipzig 1908. 16°.
Sammlung Göschen No. 377.

Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich. Textausgabe mit kurzen Anmerkungen und Sachregister. Herausg. von *Ka. Pannier*. 16e, durch das Reichsgesetz vom 17. Febr. 1908 vermehrte Auflage. Leipzig [19. . .]. 16°.
(Reclam's Universal-Bibliothek No. 1590)

Schlittgen (J.), Das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Tonkunst, das Verlagsrecht, und das Urheberrecht an Werken der bildenden Künste und der Photographie. Leipzig 1908. 16°.
Sammlung Göschen No. 361.

Gewerbeordnung für das Deutsche Reich (...26. Juli 1900) nebst dem Gesetze über die Beschlagnahme des Arbeitslohnes... Textausgabe mit kurzen Anmerkungen und Sachregister. Herausgegeben von *Ka. Pannier*. 23e. Auflage, mit den Reichsgesetzen von 25 Juli und 28. Dez. 1908. Leipzig [190.]. 16°.
(Reclam's Universal-Bibliothek, No, 1781—1782),

Grundbuchordnung für das Deutsche Reich, (... 20. Mai 1898). Textausgabe mit kurzen Anmerkungen und Sachregister. Herausgegeben von *Ka. Pannier*. 3° Auflage. Leipzig [19..]. 16°.
(Reclam's Universal-Bibliothek No. 3838).

WEERMACHT EN LICHAAMSOEFENING.

Verslag van de Defensie — commissie, ingesteld bij Gouv. Besluit van den 20 April 1921 No. 2. Weltevreden 1921. Met 3 bijl. fol.

Legertoestanden (Eene enquête [door *K. Wybrands*]). Weltevreden [1919]. 8°.
Overdruk uit: Het Nieuws van den Dag voor Ned.-Indie van 10-18 Oct, en 6-26 Nov, 1919,

Regen [ps.], De verwording onzer Indische Strijdkrachten. Rotterdam 1921. 8°.

Merens (D.), Nieuwe banen. Een economisch gevormde zeemacht voor Europeesch en Overzeesch Nederland. 's Gravenhage 1921. 8°.

Naam- en Ranglijst der officieren van het Ned. leger en van dat in Ned.-Indië ... 1921. 90e Jaarg. Gorinchem 1921. 8°.

Balans.— Weduwen- en Weezenfonds der Europeesche officieren van het Ned. Indische. Leger. Wetenschappelijke balans op 31 Dec. 1917.— (Met 25 staten) 's Gravenhage 1920. kl. 4°.

Reglement voor het Weduwen- en Weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen... Batavia 1909. 8°.

Apell (J.), Hoe lang nog? Noodkreet om eerlijkheid en recht voor de oud-strijders van het Indische Leger. Met een penteekening. Weltevreden 1921. 8°.

Uitgave van de Bonden van Oud-onderofficieren.

Waar blijft onze belooning? [door *S. J. Aay*]. Bandoeng 1921: 8°.

Circulaire[s] van den Commandant der Zeemacht No. 1—173. [Batavia] 1911—1921. In portef. 8°.

—— Alphabetische index voor de Circulaires. Batavia 1911. 8°.

Verzameling van voorschriften voor de Zeemacht in Ned. Indië. Batavia 1907—1921. 2 deelen. 8°.

Ontbreken Deel I Hoofdstuk 4 en 6, deel II Hfdst. 5.

Verslag van het Marine-Etablissement te Soerabaja over het jaar 1919. Weltevreden 1921. 4°.

Blijenburgh (W. P. Hubert van), Wetenschappelijke grondslagen van het gymnastiekonderwijs. Met 38 fig. Rotterdam 1920. 8°.

Setzer (Léon), Du Jiu-Jitsu. Méthodes d'entrainement et de combat. Paris 1909. Avec pl. 8°.

Sport (De). Weekblad voor Voetbal, Athletiek en andere Sporten. Jaarg. I. Batavia 1921. gr. 8°.

FINANCIËN

Heckel (Max von), Lehrbuch der Finanzwissenschaft. Band I-II. Leipzig 1907-1911 8°.

Der IIIe Band ist nicht erschienen.

Borgt (*R. van der*), Finanzwissenschaft. 3e, ergänzte und erweiterte Auflage. Leipzig 1908. 2 Teile. 16°.
I. Allgemeiner Teil II Besonderer Teil (Steuerlehre). Sammlung Göschen. No. 148, 391.

Molenaar (*Ant Nic.*), Rechtskarakter der Begrootingswet. Acad. proefschrift. Leiden 1916. 8°.

Polak (*A.*), Bijna 200 millioen. Overzicht der staatsuitgaven en inkomsten. Groningen [1908]. 8°.

Schwart (*Q*), Die Steuersysteme des Auslandes. Leipzig 1908. 16°.
Sammlung Göschen No. 426.

Eyk (*J. P. Sprenger van*), De rijks- en gemeentebelastingen in Nederland. 's-Gravenhage 1891. 8°.

Begrooting van de Zelfbesturende Landschappen in de Buitengewesten over het jaar 1920. Semarang-Soerabaia 1921. 2 deelen. fol.
Mededeelingen van het Bureau voor de Bestuurszaken der Buitengewesten. Uitgave van het Encyclop. Bureau Afl. XXVII.

Angelino (*P. de Kat*), De kèpèng op Bali. [Weltevreden] 1921. 8°.
Overdruk uit Koloniale Studien (Febr. no. 1921).

Conrad (*Walt.*), Technik des Bankwesens. Leizig 1910. 16°.
Sammlung Göschen. No. 484.

Westerman (*Wi. Ma.*), De concentratie in het bankwezen. Een bijdrage tot de kennis der economische ontwikkeling van onzen tijd. Proefschrift Univ. Leiden. 's-Gravenhage 1919. 8°.

Lexis (*Wi.*), Das Kredit- und Bankwesen. Berlin und Leipzig 1914. 16°.
Sammlung Göschen No. 733.

Moltzer (*J. P.*), Landbouw en kapitaalbelegging. Eene studie over den privaatrechtelijken grondslag van ons landbouwbedrijf. Haarlem 1892. 8°.

ECONOMIE.

Pierson (*N. G.*), Leerboek der Staathuishoudkunde. 3e Druk, bijgewerkt door *C. A. Verrijn Stuart*. Haarlem 1912—1913. 2 deelen. 8°.

Pierson (N. G.), Grondbeginselen der staathuishoudkunde. 5e Druk. Nieuwe bewerking. Haarlem 1905. 8°.

Cohen (J. B.), Hoofdlijnen der staathuishoudkunde. 3e Druk. Groningen 1908. 8°.

Boeke (Jul. Herm.), Tropisch-Koloniale Staathuishoudkunde. Het probleem. Proefschrift Univ. Leiden. Amsterdam 1910. 8°.

Treub (M. W. F.), Hoofdstukken uit de geschiedenis der Staathuishoudkunde. 3e veel vermeerderde druk. Haarlem 1914. 8°.

Bloemlezing (Economische) bevattende korte hoofdstukken van enkele beroemde mercantilisten, physiocraten, klassieken etc. Met inleiding door *Sie. Polak*. Groningen 1913. 8°.

Pierson (N. G.). Verspreide economische geschriften. Verzameld door *C. A. Verrijn Stuart*. Haarlem 1910-1911. 6 deelen. 5 banden. 8°.

I. De methode en theorie der staathuishoudkunde. Met portr.
II. De geschiedenis der staathuishoudkunde.
III. De economische geschiedenis.
IV. Handel, crediet- en muntwezen.
V. De financiën van rijk en gemeente. VI. Sociale vraagstukken.

Treub (M. W. F.), Oorlogstijd. Herinneringen en indrukken. 2e Druk. Haarlem-Amsterdam 1917. 8°.

Borght (R. van der), Volkswirtschaftspolitik. Neudruck. Leipzig 1908. 8°.
Sammlung Göschen. no. 177.

Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden. Rijk in Europa 1919. Bewerkt door het Centraal Bureau voor de Statistiek. 's Gravenhage 1921. 8°.

Berichten (Economisch-Statistische). Algemeen weekblad voor Handel, Nijverheid, Financiën en Verkeer. Uitgave van het Instituut voor Economische Geschriften [No. 1—216]. Rotterdam 1916—1920. 4°.

Treub (M. W. F.), Vragen van dezen tijd. Haarlem 1919. 8°.

Bree (L. de), Ned.-Indië in de twintigste eeuw. Schets van den vooruitgang en de beteekenis van Ned-Indië in de jaren 1900—1913. Batavia 1916. 8°.

Lekkerkerker (*C.*), Indië 's jonge kracht. Eenige der nieuwere gegevens omtrent de koloniale huishouding. Samengelezen door—Deventer 1921. 8°.
Overgedrukt uit „De Indische Gids", Maart. Afl. 1921.

Abendanon (*J. H.*), Economische rechtvaardigheid voor de Indonesische bevolking in verband met begrootingsbeschouwingen. Amsterdam 1921. 8°.
Uitgave van het Koloniaal Instituut, Amsterdam.

Yearbook of the Netherlands East Indies. [Compiled by the Sub Department of Commerce of the Department of Agriculture &c). Edition 1920. With pl. and fig. 8°.

Jaarboek van Ned-Indië. Uitgave 1916. Samengesteld... door de Afd. Nijverheid en Handel van het Departement van Landbouw enz. [Buitenzorg 1916]. Met pl., fig. en gr. 8°.

Stok (*P. J. C. van der*), Gouvernements- exploitatie in Ned. Indjë. 's-Gravenhage 1913. 8°.

Ketner (*Co. Hen.*), Josef Dietzgen, een socialistisch wijsgeer. Proefschrift Univ. Groningen. Amsterdam 1919. 8°.

Snoep (*Ph. Persant*), Technisch-hygiënische beschouwingen over de economie van den industrieelen arbeid. Proefschrift T. H. Delft. Leiden 1918. Met 11 afb. 8°.

Sombart (*Wer.*), Gewerbewesen. Leipzig 1904. 2 Teile. 6°.
Sammlung Göschen No. 203,204.

Lindecke (*Ot.*), Das Genossenschaftswesen in Deutschland Leipzig 1908. 16°.
Sammlung Göschen No. 384.

Tempel (*Jan van den*), De Nederlandsche vakbeweging en haar toekomst. Feiten en beschouwingen. Met eene inleiding van *Hen. Polak*. 3e herziene en verm, druk. Amsterdam-Rotterdam 1920. 8°.

Sombart (*Wer.*), Die gewerbliche Arbeiterfrage. Leipzig 1904. 16°.
Sammlung Göschen No, 209.

Arbeiders-vraagstuk (*Het*) op Java [door *T. Ottolander*]. Soerabaja 1912. 8°.
Ned. Indisch Landbouw- Syndicaat, Soerabaja.

Heijden (H. N. van der), De Arbeidersverzorging en het Hospitaalwezen in de Bovenlanden van Benkoelen. Soerabaja [1916]. 8°.

Mededeelingen van het Hygiënisch Comité van het Ned.-Indisch Landbouwsyndicaat.

Rapport der Commissie van enquête inzake [de] werkvolkkwestie te Banjoewangi [voorzitter *T. Ottolander*]. (Met 6 bijlagen). Z. pl. [1914]. 4°.

Vierhout (M.), Het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buitengewesten. Praeadvies. Weltevreden 1921. 8°.

Vereeniging voor Studie van Koloniaal- Maatschappelijke Vraagstukken. Publicatie No. 11.

Fruin (R.), Het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buitengewesten. Praeadvies. Weltevreden 1921. 8°.

Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken. Publicatie No. 10.

Hasse (Ad^e. R.), Index of economic material in documents of the States of the United States. Pennsylvania, 1790-1904. Part I. Washington 1919. 4°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 85.

Coöperatie-Commissie... [Vragenlijst voor coöp. vereenigingen] Weltevreden 1920. fol.

—— Komisi Cooperasi.... [Daftar pertanjaan]. Weltevreden 1920. fol.

Statuten van de Vereeniging „Ned.-Indische Coöperatie Bond". Weltevreden [1920]. 8°.

Statuten perkoempoelan „Coöperatieve Vereeniging Democraat" di Betawi. Weltevreden [1915]. 12°.

Pohle (Z.), Die Wohnungsfrage. Leipzig 1910. 2 Teile. 16°.

I. Das Wohnungswesen in der modernen Stadt.
II. Die städtische Wohnungs-und Bodenpolitik.
Sammlung Göschen No. 495, 496.

Wilkens (Joh. Theo), De daling van het geboortecijfer in Nederland. Proefschrift Univ. Leiden, Amsterdam 1918. 8°.

Groot (*J. J. A. de*), Het vrouwenvraagstuk. Lezing.... Soerabaja 1916. 8°.
Uitgave van den Bond voor Katholieken No. 8.

Verslag der enquête ingesteld naar den maatschappelijken en geldelijken toestand van den Indischen burgerlijken verlofganger [Den Haag 1921]. 8°.

NIJVERHEID EN HANDEL.

Pous (*P.*), Verhandeling over de noodzaaklijkheid dat de handel op de Oost-Indische bezittingen der Bataafsche Republiecq by voortduuring door een uitsluitend lichaam gedreeven word. Middelburg 1802. 8°.

Sieveking (*Hei.*), Auswärtige Handelspolitik. 2e, verbesserte Auflage. Leipzig 1910. 16°.
Sammlung Göschen. No. 245.

Tschierschky (*G.*), Kartell und Trust. Leipzig 1911. 16°.
Sammlung Göschen. No. 522.

Mitchell (*Wes. Cla.*), Business Cycles. Berkeley 1913. With charts. 4°.
Memoirs of the University of California. Vol. 3.

Commerce (Eastern). The Trade Journal of the Far East; Vol. V. No. 3—VI No. 2. Yokohama 1920. Illustrated. 4°.

Review (Netherlands Indies). Published by the British Chamber of Commerce for the Neth. East Indies. Vol. I n° 3, 6-7 &c. London 1920—21. fol.

Bedrijfscourant (De)... N. I. Weekblad voor Iedereen, gewijd aan Handel, Landbouw en Industrie. Onder leiding van *T. C. H. Struurke*. Jaarg. 6 No. 29 e. v.
Vervolg van De Bedrijfsgids.

Joekes (*Ado. Ma.*), Schets van de bevoegdheden der Nederlandsche consuls. Proefschrift. Leiden 1911. 8°.

Bennekom (*K. H. H. van*), Lezing over; „Een Indische Kamer van Koophandel in Nederland". *H. J. Martijn*, Lezing over: De Handelstoestanden en de Handelsbelangen der Ned. koloniën, speciaal ter O. en N. kust

van Soematra, vergeleken met de naburige Engelsche koloniën (Straits Settlements). ('s Gravenhage 1905) 8°.

Vereeniging „Moederland en Koloniën, 5e Jaar, 1904/05, V en VI.

Verslag van „De Handelsvereeniging te Batavia"... over het jaar 1920. Batavia (1921). Met tab. 8°.

Geschenk.

Jaarverslag.— Handelsvereeniging te Bandoeng. Jaarverslag over 1920. Bandoeng (1921). 8°.

Verslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Makassar over. . 1910, 1911, 1915. Makassar 1911—1916. 8°.

Reglementen voor de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Makassar. Makassar 1912. 8°.

Verslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Padang over het jaar 1907 – 1919. Padang [1908 —1920]. Met tab. 8°.

Correspondent (De bekwame) Tijdschrift voor Engelsche handelscorrespondentie, onder hoofdredactie van *W. A. Schravendijk.* Jaarg. I no. 1 enz. Soerabaja 1921. 8°.

Statistiek van den In-, Uit-en Doorvoer. 2e Druk. 1e... Lijst van aanvullingen en verbeteringen toe te passen van 1 Jan. 1921 af. ['s Gravenhage 1921—]. gr. 8°.

Overzichten (Meerjarige) van den in-en uitvoer van Ned.-Indië. . . . 1e deel. Samengesteld bij het hoofdkantoor der In- en Uitvoerrechten en Accijnzen in N. I. Weltevreden 1921. 8°.

Jaarbeurs (Tweede Ned. Indische) te Bandoeng van 12 Sept. tot en met 9 Oct. 1921. Tegal [1921]. Geillustreerd. gr. 8°.

Papierfabriek (Is een) in Indië loonend? En wat zal het financieël resultaat zijn van deze Industrie? Weltevreden 1919. 8°.

Correspondentieblad voor Drukkerspatroons. Uitgegeven door de Vereeniging Federatie van Drukkerspatroons in Ned.-Indië. Jaarg I-II (No. 2-17). Batavia 1918-1920. gr. 8°.

Ontbreken No. 1, 6, 15, 16.

Verslag over het 1e en 2e boekjaar 1916/17—1917/18 van de Vereeniging Federatie van Drukkerspatroons. . . . Batavia 1917—1918. 8°.

Rapport betreffende een onderzoek naar den omvang van het door particulieren geleverde drukwerk aan Gouvernementsbureaux, in verband met eene eventueele uitbreiding der Landsdrukkerij. Batavia 1916. gr. 8°.

Roode (J. H. de), De kostende prijs van drukwerk. Batavia [1917]. 8°.

Niet in den handel.

Bode (De Grafische). Orgaan van den Ned.-Ind. Bond van Employé's in de Grafische Vakken. Jaarg. I-III. Weltevreden 1917—1920. 4°.

Verslag van het 1e Congres van de Federatie van Drukkerspatroons . . . . . . 1918. Weltevreden [1918]. Met pl. 8°.

——, Nota van toelichtingen voor het Congres te houden te Bandoeng. . . . 1919. Weltevreden [1919]. 8°.

Correspondentieblad.— De Roemer Visscher Vereeniging. Maandelijksch Correspondentieblad. Jaarg. 5—7. [Soerabaja 1917—1919]. 8°.

Voortgezet o. d. t.: *Orgaan* Roemer Visscher Vereeniging Jg. 8 (1920).

VERKEER.

Mac Gill (Car.e). History of transportation in the United States before 1860. Prepared under the direction of *Balth. Hen. Meyer* by—and a staff of collaborators. Washington 1917. With 2 pl. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 215 c.

Post—, Telegraaf- en Telefoongids voor Ned.-Indië. 24e Jaarg. 1921. Weltevreden 1921. 8°.

Verslag der Staatsspoor- en Tramwegen in Ned.-Indië over het jaar 1918. Deel II Weltevreden 1921. 8°.

Verslag omtrent den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Ned.- Indië over het jaar 1919. Weltevreden 1920. 2 deelen. Met graf. 4°.

Verzameling van overeenkomsten gesloten met particuliere spoor- en tramweg maatschappijen. Welt. 1921. 4°.
Staatsspoor- en Tramwegen.

T. V., De treinsnelheid der Indische spoorwegen. Weltevreden [1921]. 8°.
Overdruk van „De Taak" No. 42—44.

Zeemansgids voor den Oost-Indischen Archipel. Deel I en III. 's Gravenhage 1921. 8°.
Uitgegeven door het Departement van Marine, afd. Hydrographie.
Met Bijlagen I en II van deel I en III: Lichtenlijst

Statistiek van de Scheepvaart in Ned.-Indië over het jaar 1920. Samengesteld bij het Hoofdbureau van Scheepvaart. Weltevreden 1921. 4°.

Verslag van de Gouvernements vervoersdiensten te water over de jaren 1918/19. Weltevreden 1921. 4°.
Departement van Gouvernements-Bedrijven, Dienst der Zoutregie.

LAND- EN TUINBOUW.

Landbouw (Onze koloniale). Twaalf populaire Landbouwboekjes over Ned.-Indische landbouw-producten, onder redactie van *J. Dekker*. Haarlem 1912—1917. Met fig. 8°.

I *J. Sibinga Mulder*, De rietsuikerindustrie op Java. 1915.— Idem 2e. Druk.
II. *Ch. S. Lugt*, Het boschbedrijf in Ned.-Indie 1912.
III. *A. Groothoff*, De kinacultuur. 1913.
IV. *A. J. Ultee*, Caoutchouc. 1913.
V. *J. J. Paerels*, De rijst. 1913.
VI. *J. J. B. Deuss*, De theecultuur. 1913.
VII. *J. Hagen*. De koffiecultuur. 1914.
VIII. *O. de Vries*, Tabak. 1915.
IX. *K. R. F. Blokzeyl*, De cassave. 1916.
X. *H. R. Roelfsma*, De kokos-cultuur. 1916.
XI. *W. Roefke*, Cacao. 1917.
XII. *G. van Iterson Jr*, Vezelstoffen. 1917.

Koningsberger (*J. C.*), Hollandsche Jongelieden en Indische Landbouw. Deventer [1921]. Met 21 afb. en 1 kaartje. gr. 8°.

Mededeelingen van de Landbouwhoogeschool en van de daaraan verbonden instituten. Deel XIX. Wageningen 1921. Met 4 pl. 8°.

Wulff (*Ado.*), Bibliographia agrogeologica. Essay of a systematic bibliography of agro-geology Preceded by an systematic chapter... by *J van Baren*. Wageningen 1921. 8°.

Mededeelingen van de Landbouwhoogeschool... Deel 20.

Mohr (*E. C. Jul.*), Over den grond van Java. Batavia 1911. 8°.

Verzameling van verhandelingen omtrent hetgeen bekend is aangaande den grond van Ned.- Indië, en zijn gebruik in den landbouw, ten tijde van het Bodemcongres te Djocjakarta, Oct. 1916. [Soerabaja] 1920. Met afb. en krtn. 8°.

Bodemcongres (Algemeen Ned.- Indisch) met demonstratieve tentoonstelling gehouden te Djocja van 25 t/m 28 Oct 1916. [Verslag]. Soerabaja [1917?]. 8°.

Huys (*Jan*), De capillaire werkingen in den bodem. Proefschrift T. H. Delft Amsterdam 1916. Met 25 fig 8°.

Berger (*Lou. Guil. den*), Landbouwscheikundige onderzoekingen omtrent de irrigatie op Java. Proefschrift. Delft 1915. Met 3 tab. 8°.

Review of Agricultural Operations in India 1919—20. Calcutta 1921. 8°.

Continuation of the „Report of the Progress of Agriculture in India".

Hunter (*W. W.*), The annals of rural Bengal. 4th edition, London 1911. 8°.

Pratt (*Edw. A.*), The Transition in agriculture. London 1906. With 10 pl. and 2 plans. 8°.

Mukerji (*Nit. Gop.*), Handbook of Indian agriculture. 2d Edition revised. Calcutta 1907. With 118 fig. 8°.

Voelcker (*Jo. Aug.*), Report on the improvement of Indian agriculture. London [1893]. With 3 maps. 8°.

Ontwerp-Ordonnantie met toelichting betreffende de instelling van Kamers van Landbouw. Buitenzorg 1917. fol.

Handboek voor Cultuur- en Handels-ondernemingen in Ned.-Indië., 1921 (33e jaargang). Amsterdam 1920. 8°.

Cultuurbond (De). Orgaan van den Bond van cultuur-geëmployeerden in Ned.-'ndië... Jaarg. 3. Bandoeng 1920. 8°.

Orang Peladang. Orgaan voor leerlingen en oud-leerlingen der M. K. L. S. te Deventer enz. (Sinds den 7en Jrg. Orgaan van het Deventer Landbouwcorps „Nji Sri"). Jaarg. I—VIII Deventer 1913/14-1920/21 8°.

Tanni. Orgaan perhimpoenan bekas moerid tani. Jaarg. II. No. 10-14 Kediri 1920—21. kl. 8°.

Rijkslandbouw ingenieurs. [Verslag der Commissie .Ontginning uit het Ned. Landbouw Comité. Z. pl. 1895] 4°.

Bool (H. J.), Landbouwconcessies in de Residentie Oostkust van Sumatra. Z. pl. en j. [189..?] fol.

SUIKER.

Verslag van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Ned.-Indië over het 23e en 24e jaar 1917—1918. Soerabaja [1921]. 8°.

Verslag van de Technische Afdeeling van het Proefstation voor de Java-Suikerindustrie over het jaar 1917-1918. Soerabaja [1921]. Met pl. 8°.

Verslag van de Technische Afdeeling van het Proefstation voor de Java Suikerindustrie te Pekalongan over het jaar 1916. Soerabaja [1921]. Met pl. en tab. gr. 8°.

Notulen der Vergadering van het Hoofdbestuur van het Ned.-Indisch Landbouw Syndicaat, gehouden te Djocja .. 1913—17, 1920. Soerabaja [1913—1920]. 8°.

Statuten en Huishoudelijk Reglement van het Ned.-Indisch Landbouw- Syndicaat te Soerabaja. Soerabaja 1912. 8°.

——, Idem. Soerabaja 1915. 8°.

Notulen van de 14e jaarvergadering van de Leden der Vereeniging „Bond van Geëmployeerden bij de Suikerindustrie op Java enz. gehouden Jan. 1921. Soerabaja [1921]. 8°.

Verslag van de 1e, 3e vergadering van het technisch personeel van de particuliere proefstations en van ambtenaren van het Departement van Landbouw enz. Buitenzorg e.e. 1912—1914. 8°.

Valeton (*Ahas. Mar.*), Piezodynamische studies over de inversie van rietsuiker. Proefschrift Univ. Utrecht. Amsterdam 1914. Met 1 pl. en 15 fig. 8°.

Handleiding ten dienste der Molencontrole. [Soerabaja 1921]. Met tab. en fig. 8°.

Proefstation voor de Java- Suikerindustrie (Technische Afdeeling) Semarang. Bulletin No. 8.

Bescheiden (Eenige ambtelijke) nopens het vraagstuk der rietbranden op Java Batavia 1911. fol

Kalshoven (*H.*) en *C. Sijlmans*, De sacharose-bepaling in melasse volgens Clerget met gebruik van basisch loodnitraat en aluminiumsulfaat als klaringsmiddelen. Soerabaja 1921. 8°.

Mededeelingen van het proefstation voor de Java- Suikerindustrie Chemische serie 1921. No 6.

RUBBER.

Rubberjaarboek (Ned.- Indisch). 3e uitgave, 1919/20. Uitgegeven door het Ned.- Indisch Rubbertijdschrift. (Samengesteld door *K. Goelst*). Batavia [1919]. Met fig. 8°.

Ook o. d. t. Neth. India Rubber Yearbook, 3d Edition, 1919/20

Verslag over de Int Rubber- Tentoonstelling, gehouden van 24 Juni tot 14 Juli 1911 in de Royal Agricultural Hall, Islington, London. 's-Gravenhage [1911]. 8°.

Guide Book.— Second Int. Rubber and allied trades Exhibition. Official Guide Book and Catalogue. London 1911. With port. 8°.

Industry (The Rubber), being the official report of the proceedings of the Int. Rubber Congress, London, 1911 held at the Int. Rubber and allied trades Exhibition . . . Edited by *Jos. Torrey* and *A. Stai. Manders.* Londen [1914?]. With fig. 8°.

Kempen (*C. J. J. van*), De cultuur van Hevea. Amsterdam 1918. With 86 fig. 8°.

Rossem (*A. van*), Communications of the Neth. Gov. Institute for advising the Rubber Trade and the Rubber Industry established at Delft. Translated by *J. C. van Marken*. Part I. W. p. [1917]. With 5 fig. 4°.
Int. Association for Rubber Cultivation in the Neth. Indies.

Proefstations (Locale en centrale). Een algemeen rubberproefstation [door *H. J. van Hasselt*. Met inleiding door *T. Ottolander*]. Bandoeng 1918. 8°.
(Overgedrukt uit Alg. Landbouwweekblad, 2e Jaarg. No. 39).

Mededeelingen van het Algemeen Proefstation der A.V.R.O.S. Batavia-Buitenzorg 1921. 8°.
a). Algemeene Serie No. 12 e. v. b). Rubberserie. No. 31 e. v.

Heurn (*F. C. van*), Over het groote belang van het uitspoelen van versch bereide sheets in stroomend water over de witte streep. . . . op de doorsnede. . . . On the urgency etc. Buitenzorg 1921. 8°.
Mededeelingen van het Alg. Proefstation der A. V. R. O. S. Rubberserie No. 31.

Rands (*R. D.*), Brown bast disease of plantation rubber: its cause and prevention. Buitenzorg 1921. With 5 pl 8°.
Overgedrukt uit het Archief voor de Rubbercultuur Jg. V. No. 5 (Mei 21).
Mededeelingen van het Instituut voor Plantenziekten No. 47

VEZELCULTUUR.

Vezelcongres gehouden te Soerabaja van 3 tot 8 Juli 1911. Afd I-VII. Soerabaja 1915. 8°.
[I. Opening en overzicht. II Agave-vezels. III Poeroen e. a. vezelstoffen. IV Manila-hennep of abaca. V. Hibiscus cannabinus. VI Rami]. VII. Kapok. Met pl. en teek. Uitgegeven door het N. I. Landbouw-Syndicaat, Soerabaja.

Vezelcongres met Tentoonstelling, Soerabaja 1911 (gehouden door het) N. I. Landbouwsyndicaat, Soerabaja (Monographieën No. 1-11) Soerabaja 1911. 8°.
(1) *J. van Breda de Haan*, Geschiedenis der Katoencultuur in Palembang.
(2) *D. J. G. van Setten*, De Cultuur, handel, bereiding en vooruitzicht der katoen in de Res. Palembang.

(3) *J. van Breda de Haan*, De vooruitzichten der Katoencultuur in Palembang.
(4) *P. A. Hadiningrat*, De Katoencultuur in Demak.
(5) *G. J. van Grol*, De Katoencultuur op St. Eustatius. Met kaartje.
(6) *G. F. J. Bley*, De Kapokcultuur. Met pl.
(7) *Ch. Mac Gillavry*, De Kapokcultuur op Europeesche ondernemingen en van de Inlandsche bevolking.
(8) *W. de Cock Buning*, De Kapokhandel. Met 5 pl.
(9) *W. A. Zegers Rijser*, Opmerkingen omtrent de cultuur van Hibiscus cannabinus.
(10) *J.P. Huchshorn*, De mechanische bewerking van sisal- en manilavezels. Beknopte beschrijving. Met 10 fig.
(11) Inlandsche Vezelbewerking op de Vezeltentoonstelling... Borneo, Celebes, Java, Sumatra.

Vezelcongres te Soerabaja, 1911, Literatuurberichten,... bewerkt onder toezicht van *J. Dekker* I—II. Amsterdam 1911. 8°.
I. Het katoenvraagstuk.
II. Rameh, kapok, e. a.
Overgedrukt uit „De Indische Mercuur", 1911.

Congres en Tentoonstelling ten dienste van de cultuur en de bereiding van vezelstoffen te houden op 3-8 Juli 1911 te Soerabaja... Congress and Exhibition etc. [Programma]. Soerabaja 1909. Met pl. 8°.
Ned. Indisch Landbouw-Syndicaat.

Leefmans (*S.*), De Agavesnuitkever. Batavia 1920. Met 2 pl. 8°.
Mededeeling van het Instituut voor Plantenziekten No. 44.

Catalogus der Vezeltentoonstelling, Soerabaja Juli—Aug. 1911. Z. pl. Met 2 plattegr. 8°.
Met 1e en 2e Aanvullingsblad.

COCOSPALM.

Roelfsema (*H. R.*), De tien geboden der klappercultuur, uit aanteekeningen eener reis door den O. I. Archipel 1919/1920. Haarlem 1920. 8°.

Boldingh (*J.*), Over de veelvormigheid van den klapper (Cocos nucifera L.). Batavia 1920. Met 76 afb. 8°.
Mededeelingen van de Afdeeling Zaadteelt No. 1.

Leefmans (*S.*), De palmsnuitkever. Batavia 1920 Met 11 pl. en 1 kaart. 8°.
Mededeelingen van het Instituut voor Plantenziekten. No. 43.

ANDERE CULTURES.

Nanninga (*A. W.*), Proefstation voor Thee. Beknopt verslag over het tijdvak 1 Jan. — 1 Aug. 1906. Buitenzorg 1906. 8°.

Bosscha (*J.*), Theecultuur door de inlandsche bevolking: ingeleid in de Alg. Vergadering van 5 April 1909. Bandoeng 1909. 8°.
Soekaboemische Landbouw-Vereeniging.

Cohen Stuart (*C. P.*), Voorbereidende onderzoekingen ten dienste van de selektie der theeplant. Amsterdam 1916. Met pl., krtn en 47 fig. 8°.
Mededeelingen van het Proefstation voor Thee No. XL.
Ook: Proefschrift Univ. Utrecht.

Corporaal (*J. B.*), De koffiebesboorder op Sumatra's Oostkust en Atjeh (met 1 kaart). (With a summary in English). Batavia 1921. 8°.
Mededeelingen van het Algemeen Proefstation der A.V.R.O.S. Alg. Serie No. 12.

Mjöberg (*E.*), Over de rupsenvraat in de droogschuren [der tabak] en een nieuwe radicale bestrijdingsmethode. Medan 1921. Met 6 pl. 8°.
Mededeelingen van het Algemeen Proefstation te Medan (Sum.). 2e Serie No. XVII.

Hall (*C. J. J. van*), Ziekten en plagen der cultuurgewassen in Ned.-Indië in 1920. Batavia 1921. 8°.
Mededeelingen van het Instituut van Plantenziekten No. 46.

Jong (*A. W. K. de*), Het cocavraagstuk. Batavia 1912. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift Teysmannia No. 10 en 11 1912.

Verslag van de Commissie tot oprichting van het Coca-syndicaat. Batavia 1912. 8°.

Jong (*A. W. K. de*) Menanam serai dan memperboeat minjak-serai. Dibahasa Melajoekan oleh *A. Moeis*. Weltevreden 1920. Dengan 5 gambar. kl. 8°.
Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 254.

Verslag van de Gouvernements-Gutta-Percha-Onderneming „Tjipetir" over het jaar 1919. [Jaarg] 6. Weltevreden [1921]. 8°.

Jaarboek 1908. Proefstation voor rijst en tweede gewassen [door *J. van Breda de Haan*. Buitenzorg 1909]. 8°.
Departement van Landbouw, Buitenzorg.

Ochse (*J. J.*), Korte handleiding voor de groententeelt. Met 6 pl. Weltevreden 1921. 8°.

Ketel (*Bern. Adr. van*), Overzicht en kritiek betreffende methoden nav onderzoek, benevens eene beschrijving van nieuwe methoden voor het bepalen van het totaal alkaloïd-gehalte van kinabast. Acad. proefschrift Univ. Groningen. Schagen 1919. 8°.

PARTICULIERE LANDERIJEN.

Delden (*Em. van*), De particuliere landerijen op Java. Proefschrift. Leiden 1911. 8°.

Ontwerp-Reglement op de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoek met de daarin gewenschte wijzigingen aangegeven door de Bataviasche Landbouw Vereeniging in hare Vergadering op 20 Mei 1902. [Door *J. Faes*]. Batavia 1902. fol.

Nota van Toelichting op het Ontwerp-Reglement omtrent de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoek. Batavia 1906. fol.

Rondschrijven aan de leden van de Bataviasche Landbouw-Vereeniging met praeadvies betreffende het Ontwerp van een nieuw reglement omtrent de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek. Z. pl. Aug. 1906 fol.
Met aanteekening in hs.: Eenig exemplaar.

Ontwerp-Reglement omtrent de Particuliere-Landerijen bewesten de Tjimanoek en de beschouwingen daarop door de Bataviasche Landbouw-Vereeniging ingevolge besluit der buit. alg. vergadering van 27 en 28 Sept. 1906. Batavia 1906. fol.

Beschouwingen. der Bataviasche Landbouw Vereeniging op het herzien Ontwerp Reglement omtrent de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoek vastgesteld in hare vergadering van 16 Nov. 1908. [Batavia 1908 ?]. fol.

Ontwerp-Reglement (Herzien) met toelichting omtrent de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoek. Buitenzorg 1908. fol.

Bijlagen van het „Toegelicht herzien Ontwerp-Reglement" omtrent de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoek. Batavia 1908. fol.

Reglement (Nieuw) omtrent de Particuliere Landerijen [bewesten de Tjimanoek. Staatsblad van Ned-Indië No. 422. Batavia 1912]. 8°.

Notulen van de vergadering, gehouden in het residentiekantoor te Batavia op Ma. 16 Febr. 1914 [met de Bat. en Tangerangsche Landbouwvereeniging betreffende de praktijk van het nieuwe Reglement op de Particuliere Landerijen 1912. Z. pl. en j. fol.

Reglement van het land Depok. Buitenzorg 1913. 8°.

Reglement omtrent de Particuliere Landerijen bewesten de Tjimanoek op Java. Weltevreden 1914. 12°.

Statuten en Huishoudelijk Reglement der Bataviasche Landbouw- Vereeniging. Batavia 1914. 12°.

Jaarverslag. — Bataviasche Landbouw Vereeniging. Jaarverslag 1895, 1900—'02, 1911, 1916—1917. Batavia 1896—1919. 8°.

Jaarverslag 1895 is samengedrukt met Notulen van 20 Febr. 1896, jaarverslag 1900—1902 en 1911 zijn ingebonden bij de Notulen der Alg. Verg. van de B.L.V.

Notulen der Algemeene Vergadering van de Bataviasche Landbouw Vereeniging 1890—1920. Batavia [1890—1920. 8°.

Hierbij ingebonden: *Jaarverslag* B.L.V. 1900, '01, '02, 1911. Voor de andere jaargangen zie onder *Jaarverslag*.

Gelpke (J. H. F. Sollewijn), De landerijen onder het Engelsch tusschenbestuur verkocht en het verbod van heerendiensten aldaar. [Cheribon 1889]. gr. 8°.

Faes (J.), 1e—5e, en laatste Landverkoop onder Daendels (in 1808). [Batavia 1896—1898]. 8°.

[Overdruk uit Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië, deel LI, LII en LVI. Ontbreekt het 1e artikel (p. 1-44).

Woord (Een) over de redevoering van Z. E. den Minister van Koloniën, uitgesproken in de 2e Kamer.... 15 Aug. 1847, ter zuivering van den blaam, opgelegd aan de nagedagtenis van den Heer P. J. Kamphuis,... eigenaar van het land Tji-Kandi Oediek, in de res. Bantam, N. I. [door *L. Steitz*]. Utrecht 1849. 8°.

Reisz (*C. H F.*) Het Tjiomas-schandaal. [Soerabaja 1886]. 8°
Overdruk uit „Soerabaya Courant."

Reisz (*C. H. F.*), De berichtgever van den Java-Bode inzake Tjiomas. Batavia 1886. 8°.

Beusechem (*J. M. van*) en *L. J. W. Pietermaat,* Rapport over de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek, 15 Febr. 1835... [Batavia 1869]. 8°.
Overdruk uit Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië, deel XIV.

Rapport omtrent de particuliere landerijen beoosten de rivier Tjimanoek. Z. pl. en j. 8°.

Brief (Open) van de Bataviasche Landbouwvereeniging aan den Heer F. Fokkens. Batavia 1889. kl. 8°.
Overgedrukt uit het Bat. Nieuwsblad van 12 Febr. 1890.

Besluit (Koninklijk) ter uitvoering van de Wet nopens de terugbrenging van Particuliere Landerijen op Java tot het Landsdomein. Ned. Staatsbladen 1912 Nos. 54 en 55, Ind. Staatsbl. 1912 Nos. 480 en 481. Batavia 1912. 8°.

Bescheiden betrekking hebbende op de Onteigening der Particuliere Landerijen, Staatsblad 1911 No. 38. Batavia 1915. 8°.
Bataviasche Landbouw Vereeniging, Batavia

Verslag van de Commissie voor de bepaling der waarde van de tot het domein van den lande terug te brengen gedeelten der Pamanoekan en Tjiasemlanden ingesteld bij G. B. van 17 Juni 1915 No. 14. Batavia 1918. Met 1 kaart. fol.

[*Mulder* (*D.*), Rondschrijven betreffende den ongelijkmatigen druk der Indische Inkomsten-belasting op de eigenaars der particuliere landerijen]. Batavia 1913. 8°.

[*Adres* van de Bataviasche Landbouwvereeniging aan den G. G. betreffende het zwaar belasten der eigenaars van particuliere landerijen. Weltevreden 1913]. 8°.

Bagchus (*A.*), Een en ander uit de praktijk der heffingen en diensten op de particuliere landerijen in de afdeeling Buitenzorg ['s Gravenhage 1917]. 8°.
Overdruk uit het Koloniaal Tijdschrift No. 12, 5e en No. 7, 6e Jaarg.
Alle werken in deze afdeeling: Geschenk van de Bataviasche Landbouw-Vereeniging.

BOSCHWEZEN.

Brascamp (*E. H. B.*), Dirk van Hogendorp. Uit zijn leven en over zijn beteekenis voor het Indische Boschwezen. Buitenzorg. [1921]. 8°.
Overdruk uit het Boschbouwkundig Tijdschrift Tectona, Deel XIV Afl. 3.

Lamster (*J. C.*), Opneming, exploitatie en opstandstaxatie in wildhoutbosschen. Practische wenken... Weltevreden [1920]. 8°.

Mededeelingen van het Proefstation voor het Boschwezen. No. 1-5. Weltevreden 1915—1920. Met afb. en tab. 8°.
1. *H. Beekman*, Een onderzoek naar de meest juiste methode van opmeting van Djatiboom en opstand.
2. *H. Beekman*, Een onderzoek naar den aanwas in secundair-djatibosch in N. Japara. *J. G. Beumee*, Hoogtemetingen aan staande boomen.
3. *H. Beekman*, De omloop van den djati.
4. *H. Beekman*, e.a. Schaden, plagen en ziekten in bosschen I.
5. *H. Beekman*, 78 Preangerhoutsoorten, Beschrijving, afbeelding en determinatietabel.

Pfeiffer (*Joh. Phil.*), De waarde van wetenschappelijk onderzoek voor de vaststelling van technische eigenschappen van hout. Proefschrift T. H. Delft, Amsterdam 1917. Met 4 pl. 8°.

„*Soero Tamtomo*". Orgaan perhimpoenan pegawai hoetan. boemipoetera „Wono Tamtono'', Tahoen ke 2 No. 1 setr. Semarang 1921. 4°.

Jepson (*Wi. Lin*), The Silva of California. Berkeley 1910. With 85 pl., 3 maps and 10 text fig. 4°.
Memoirs of the University of California, Vol 2.

INGENIEURSWERK.

Beekman (*A. A.*), Onze waterkeeringen. Amsterdam 1911. 8°.
Kleine Geschriften uitg. door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen No. 92.

Beekman (*A. A.*), De afsluiting en droogmaking der Zuiderzee (met kaartje). Amsterdam 1914. 8°.
Kleine Geschriften uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. No. 107.

Verslag over de B. O. W. in Ned.-Indië over het jaar 1916. 3e Gedeelte: Bruggen en wegen. 5e Ged.: Bevloeiing, afwateringen, waterkeering. Weltevreden 1920. Met pl. en krtn. 4°.

—— Idem over 1919. 4e Ged. Havenwezen. Hoofdstuk III. Baggerbedrijf. Weltevreden 1921. Met pl. 4°.

Groot (*Co. Joh. de*), Radio-telegrafie in de tropen. Proefschrift T. H. Delft. 's-Gravenhage 1916. Met 18 fig. 8°.

Verslagen der Gemeentebedrijven over het boekjaar 1919. Bandoeng 1921. 8°.
Gemeente Bandoeng.

Beschouwingen van de Technische- en Watervoorzieningscommissies betreffende de verschillende in zake de .... watervoorziening der Gemeente Batavia verschenen artikelen en uitgebrachte adviezen benevens Rapport van den Ingenieur voor de Watervoorziening *D. Drost*. Batavia 1916. Met afb. fol.
Gemeenteraad van Batavia. Gedrukte stukken. Jaarg. 1916 No. 40.

Waterkrachtkadaster. (Water Power Survey). No 1. Weltevreden 1920. 8°.
1. Statistiek van waterwaarnemingen (hydrometia) in 1914—1919. A. Java.
Dienst voor Waterkracht en Electriciteit in Ned.-Indië.

Roelofsen (*P. A.*), Het Staatswaterkrachtwerk in het Tjatoerdal bij Madioen. (Java). Met afb. 's-Gravenhage [1920]. 4°.
Overgedrukt uit „De Ingenieur" 1920. No. 46.

Vreedenburgh (*C. G. J.*), De chemische afvoermeting bij den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit in Ned.-Indië. Met afb. 's-Gravenhage [1920]. Met 10 fig. 8°.

Harbours (Neth. East Indian). Batavia 1920. Illustrated. 8°.
Department of Public Works. Harbourworks.

STAATKUNDE EN BESTUUR.

Rehm (*Herm.*). Allgemeine Staatslehre. Leipzig 1907. 16°.
Sammlung Göschen No. 358.

Staatsalmanak voor het Koninkrijk der Nederlanden, 1921. 's-Gravenhage-Utrecht 1920. 8°.

Quack (*H. P. G.*), Het staatswezen in de XIVde eeuw. Historisch ontwikkeld. Amsterdam 1859. 8°.
Ook o.d.t. Specimen histor.-pol. inaug. Acad. Rheno-Traject. de republica qualis fuerit seculo XIVmo.

Eck (*S. Ritsema van*), Historische democratie. I. De staatkundige scheiding van het Ned. volk. II. Calvinisme en liberalisme in hun staatkundige verwantschap. III. Een historische democratie tegenover R.-Katholicisme en Marxisme. Amsterdam 1915. 8°.

Verslag van de Staatscommissie ingesteld bij K. B. van 20 Dec. 1918 No. 78, aan welke is opgedragen de voorbereiding, van eene herziening der Grondwet. 's-Gravenhage 1920. fol.

Raalte (*Ernst van*), De Minister-President. Akad. proefschrift Univ. Leiden. 's-Gravenhage 1917. 8°.

Handelingen der Staten-Generaal. 's-Gravenhage 1919. 10 vol. fol.
Verslag Ie Kamer, 1 vol. Verslag IIe Kamer, 3 vol. Bijlagen IIe Kamer, 3 vol. Bijlage A, B, C, D, 3 vol.

Houten (*S. van*), Vijfentwintig jaar in de Kamer (1869-1894). Ie-IIe Periode. Haarlem 1903-1908. 8°.
I Tot aan den dood van Thorbecke (1869—72).
II. Van den dood van Thorbecke tot den val van Kappeyne (1872—79).

Beginselverklaring en Werkprogram van den N. I. Vrijzinnigen Bond. Batavia [191 .]. 8°.

Eck (*S. Ritsema van*), Koloniale staatkunde en bestuursvorm I. Het karakter en het dualisme van de kol. werkzaamheid in Indië. II. De bestuursvorm als uitvloeisel van de kol. politiek. III. De voorstellen van. . . . S. de Graaff enz. Amsterdam 1915. 8°.

Stibbe (D. G.), Grondslagen der Voorstellen van de Indische staatkundige herzieningscommissie. Lezing. 's Gravenhage 1921. 8°.
Vereeniging „Moederland en Kolonien". 20e jaar: 1921. I.

Regeling van de ontvangst van en de overgave van het bestuur van Ned.-Indië aah den benoemden Gouverneur-Generaal, den Heer Mr. D. Fock. . . Weltevreden 1921. 8°.

Regeling van het Openbaar Gehoor, den 31sten Aug. 1921 te houden in het Paleis Rijswijk. . Weltevreden 1921. 8°.

Report of the Governor-General of the Philippine Islands to the Secretary of War 1918... Washington 1919. 8°.
Annual Reports, War Department . . . 1919.

List (The Colonial Office) for 1920 comprising historical and statistical information . . . , the officers in the colonial service . . . the colonial regulation . . . With maps. Compiled by *Wi. H. Mercer* and *A. E. Collins* and *A. J. Hardings*. 59 th. Publication. London [1920]. 8°.

Proceedings of the Parliament of South Australia . . . 1919. Adelaide 1920. 3 vol. fol.

Reports (Official) of the Parliamentary Debates. Session 1920; 3d Session of the 28th. Parliament. From July 29 to Nov. 27, 1920. Adelaide 1920. 2 vol.
On the cover: Parliamentary Debates, South Australia.

Statutes (The) of the Dominion of New Zealand passed in . . . the first Session of the 20th. Parliament of N. Z. Wellington 1920. 4°.

Appendix to the Journals of the House of Representatives of New Zealand 1919 . . . Wellington 1919. 2 vol. fol.

Gazette (The New Zealand) 1920. Wellington 1910. 2 vol. fol.

Gazette (Official) State of Northern Borneo. Published by Authority. Vol. XXXII no. 7. a.s.o. Jesselton, June 1921 &c. fol. min.

Straits Budget (The) being the weekly issue of the „Straits Times". Vol LXXIV. (No. 3229/3281). Singapore 1920. fol.

Code (The Bihar and Orissa), containing Regulations and Local Acts . . . 1st. Edition. Edited by *W. S. Coutts*. Calcutta 1917—1920. 4 vol. 8°.

I. Bengal Regulations &c. II. Bengal Acts 1862-90. III. Bengal Acts 1891—1912, Bihar & Orissa Acts 1913-15. IV. Tables &c.

—— Idem Supplement to Vol. II. Calcutta 1920. 8°.

Chirol (*Val.*), The Egyptian problem. London 1920. 8°.

Buriks (*Adr.*), Democratisch gemeentebeheer. Een verhandeling over Commission Government in Amerikaansche steden. Proefschrift Univ. Leiden. 's-Gravenhage 1918. 8°.

Decentralisatie-verslag 1919-1920. Buitenzorg 1920. 8°.

Spit (*H. J.*), De Indische zelfbesturende landschappen. Hun mate van zelfstandigheid. [Proefschrift Univ. Leiden. 's- Gravenhage 1911]. 8°.

Waal (*Leo. Ant. de*), De financieele zelfstandigheid der locale Zelfbesturen in Ned. Indië. Proefschrift. Leiden 1911. 8°.

Verslag van den toestand der Gemeente Batavia over 1918. Weltevreden 1920. 8°.

Kiezerslijst Gemeente Batavia 1920/21. Weltevreden 1920. fol.

Ontwerp-Begrooting van uitgaven en ontvangsten der Gemeente Meester Cornelis voor het dienstjaar 1921. Weltevreden 1921. fol.

Ontwerp-begrooting van uitgaven en ontvangsten van de Gemeente Bandoeng voor het dienstjaar 1921. Bandoeng [1920]. fol.

Begrooting van de bedrijven der Gemeente Bandoeng voor 1921. Bandoeng 1920. fol.

Blad (Gewestelijk) uitgegeven voor rekening van het Gewest Preanger Regentschappen. Jaarg. I. [Bandoeng] 1921. 8°.

Verzameling van keuren en verordeningen, bijgewerkt tot Jan. 1921. Bandoeng 1921. 8°.

Notulen der vergadering van den Gewestelijken Raad van Kediri op 25 Oct. 1919—Sept 1920. [Kediri 1919—1920]. 8°.

Nota over het recht van den staat op den grond op Java en Madoera.. Batavia 1902. fol.

—— Vervolg. Batavia 1906. fol.

Recht (Het) van den Staat op den grond in de rechtstreeks bestuurde buitenbezittingen van Ned.-Indië. Het recht betreffende den niet geoccupeerden grond. [Weltevreden 1912]. fol.

Land (The) Enactment, 1903, Land Rules &c., State of Pahang Selangor &c. Federated Malay States). W. pl. 1897—1906. 8°.

Published in the Pahang Government Gazette, the Selangor Gazette &c. Bound in 1 vol.

Ordinance (The Municipal) 1913. (Ordinance No. VIII of 1913). Published by Authority. Singapore 1913. 8°.

Straits Settlements.

Hudig Jr. (*D.*), Uitgifte van gemeente-gronden in erfpacht. Mededeelingen. Zwolle 1908. 8°.

Uitgave van het Centraal Bureau voor sociale adviezen VI.

Missive van 10 Mei 1911 van de Commissie tot herziening en codificatie van de op de Gouvernementslanden van Java en Madoera geldende voorschriften van agrarischen aard, ingesteld . . . 1907 . . . aan Z. Exc. den Minister van Kolonien. ['s Gravenhage 1911]. 4°.

Nota over den afstand van staatsdomein in erfpacht op Java en Madoera. Batavia 1902. 2 gedeelten. 4 stukken. fol.

I. De organische bepalingen II. De uitvoeringsvoorschriften. 1e-3e stuk.

——, Vervolg. Batavia 1906. fol.

Voor den dienst.

Gelpke (*J. H. F. Sollewijn*), Ontwerp van eene landrente ordonnantie. Batavia 1885. gr. 8°.

Nota over de vervanging van het erfelijk individueel grondbezit door eigendom op Java en Madoera. Batavia 1902. fol.

Nota over het ambtelijk landbezit van inlandsche ambtenaren in de Gouvernementslanden op Java en Madoera. Batavia 1904. fol.

Nota over de gewestelijke regelingen nopens de ambtsvelden van het desabestuur in de Gouvernementslanden op Java en Madoera. Patavia 1900. fol.

Nota over de „Werk- en Leveringscontracten" ten behoeve van ondernemingen van landbouw en nijverheid op Java en Madoera. Batavia 1900. fol.

—— Vervolg. Batavia 1900. fol.

Nota (Historische) over de grondbeginselen van art. 57 van het Regeerings-reglement (Persoonlijke diensten der inboorlingen) met een voorstel tot wijziging van dit wetsartikel. Batavia 1905. fol.

Voor den dienst.

Nota over het gebruik van desawegen ten dienste van ondernemingen van landbouw en nijverheid op Java en Madoera. Patavia 1900. fol.

—— Vervolg. Batavia 1900. fol.

Nota over eene herziening der regelen in Stb. 1878 No. 47 nopens de verkiezing en het ontslag van de hoofden der inlandsche gemeenten op Java en Madoera. Batavia 1904. fol.

„*Mangoenhardjo*". Vereeniging van Inlandsche ambtenaren te Semarang [Notulen van de Alg. vergadering. No. 1—5. Semarang 1911—1916]. 8°.

Handleiding ten dienste van de Inl. bestuursambtenaren... Pemimpin setr. No. 18 (suppl.), 370, E., 41 G. B. Batavia 1920—1921. 8°.

87/O.L. Mohammedaansch-Inlandsche Zaken.
41/G.B Postspaarbank in Ned.-Indië.
18/B.B. (Supplement). B. Splitsing en samenvoeging van desa 's.

Nota over eene hervorming van het bestuurswezen in Ned.-Indië. Batavia 1909. fol.

Berichten en Mededeelingen van de „Vereeniging van Ambtenaren b/h Binnenlandsch Bestuur in Ned.-Indië." te 's Gravenhage. No. 2, 6, 7, 9, 12, 13, 18. den Haag [1909—1912]. 8°.

—— (Nieuwe serie). No. 1, 3, 7—10. ['s Gravenhage 1912] 8°.
No. 1 (N.S.) behoort bij Koloniaal Tijdschrift, Maart-afl. 1912.

[Eck (S. Ritsema van), Bescheiden nopens zijn ontslag uit 's Lands dienst]. Buitenzorg [1921]. 8°.

Hurgronje (C. Snouck), Politique Musulmane de la Hollande. Quatre conférences [traduites du Hollandais]. Paris 1911. Illustré. 8°.
Collection de la Revue du Monde Musulman Vol XIV,

Voordrachten en Mededeelingen [der] Indische Vereeniging. No. I—VIII. (1e en 2e Bundel.) 's Gravenhage [1912]—1914. 8°.

Noto Soeroto (R. M.), De gedichten van R. A. Kartini als richtsnoer. voor de Indische Vereeniging. Rede.... ['s Gravenhage 1912]. 8°.
[Voordrachten en Mededeelingen] van de Indische Vereeniging (I).

Noto Soeroto (R. M.), De Indische Partij en de „Open brief aan de landgenooten" van Dr. Tjipto Mangoenkoesoemo. 's- Gravenhage 1913. 8°.
Voordrachten en Mededeelingen [van de] Indische Vereeniging III.

ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Renan (Ern.), La réforme intellectuelle et morale. 3e Edition Paris 1872. 8°.

Schepper (J. M. J.), Intellectualisme en het onderwijs. (Prolegomena der paedagogiek). [Batavia 1921]. 8°.
Overdruk referaat 2e Ned. Ind. Kongres voor Onderwijs en Opvoeding.

Soeriokoesomo (R. M. S.), Geschiedkundige overlevering als middel tot zedelijke opvoeding en karaktervorming. Praeadvies. [Weltevreden 1921]. 4°.
[Overdruk uit Praeadviezen Congres Java-Instituut te Bandoeng, 17—19. Juni 1921, 1e Bundel].

Toorenburg (Pi. Al. van), Kinderrecht en kinderzorg in de laatste honderd jaren. Proefschrift. Leiden 1918. 8°.

Knuttel (Wi. Pic. Co.), Regeeringskinderen. Acad. proefschrift Univ. Leiden. 's- Gravenhage 1918. 8°.

Jaarverslag (*1e*) van de Vereeniging „Pro Juventute" te Semarang, loopende over het tijdvak Aug. 1918 tot einde 1919. [Semarang 1920]. 8°.

Voortgezet o. d. t. *Verslag* betreffende de werkzaamheden van de Vereeniging „Pro Juventute" te Semarang. 1920. e. v.

Jaarverslag over 1920 [van de] Vereeniging Pro Juventute te Soerabaja. Semarang e. e. 1921. Met pl. 8°.

Minerva. Jahrbuch der gelehrten Welt... Jahrg. XXV. (1921). Mit Bildn. Berlin-Leipzig 1921. kl. 8°.

Jaarboek der Rijksuniversiteit te Leiden 1920—1921. Leiden 1920—1921. 8°.

Jaarboek der Rijksuniversiteit te Groningen 1917/18—1919/20. Groningen-den Haag 1918—1920. 8°.

Jaarboek (1e) van de Landbouwhoogeschool te Wageningen. Uitgegeven door den Senaat... Wageningen 1919. 8°.

Helsdingen Jr. (*C. C. van.*), Eenheid van doctoraat, effectus civilis en de Meester-titel en de promotie op stellingen in onze Staten-Generaal. [Batavia 1920]. 8°.

Overdruk uit het (Indisch) Tijdschrift van het Recht (Deel 113 Afl. 7-9, 1919).

Helsdingen Jr. (*C. C. van*), Het Hooger Onderwijs in Ned.-Indië. (Overdruk der beschouwingen neergelegd in zijne minderheidsnota gevoegd bij het verslag van de Commissie tot Hervorming van de Inl. Rechtsschool 1920). Uitgave t. b. v. de Chr. Eth. Partij ter bespreking op den 3en Partijdag... Batavia 1920. gr. 8°.

——, Idem. (Overdruk uit de Handelingen van den 3en Partijdag der C. E. P.). Batavia 1920. 8°.

Helsdingen Jr. (*C. C. van*), Het Juridisch Hooger Onderwijs [Batavia 1912]. 8°.

Uit: Indisch Tijdschrift van het Recht, Deel 113 afl. 10-22, 1911.

Verslag van de tentoonstelling, het Congres, de Conferenties en demonstraties „Opvoeding van de Jeugd boven den leerplichtigen leeftijd... 16 Juli-14 Aug. 1919. 's-Gravenhage [1919]. Met afb. 8°.

Calendar (The Tokyo Imperial University) (Tokyo Teikoku Daigaku) 2580/81 (1920/21). Tokyo [1920]. 12°.

Teaching (Post-Graduate) in the University of Calcutta, 1919—1920. Calcutta [1920]. 8°.

Report (20th Annual) of the Director of Education. Jan. Dec. 1919. Manila 1920. Illustrated. 8°.
The Government of the Philippine Islands, Department of Public Instruction. Bureau at Education.

Pardo de Tavera (*T. H.*), The legacy of ignorantism (ignorantismo). An address. (English and Spanish). Manila 1921. 8°.

Hoogeschool (De Technische) te Bandoeng, stichting van het Kon. Instituut voor Hooger Technisch Onderwijs in Ned.-Indië. Geopend 3 Juli 1920 door Z. E. den G. G. Weltevreden 1920. Met 3 afb. gr. 8°.

Programma enz. van den cursus 1917/18 [der] Koning Willem III School (H. B. S. met 5 jarigen cursus) te Batavia. Batavia—Weltevreden 1917. 8°.

Lekkerkerker (*F. J.*), Het landbouwonderwijs. Batavia 1921. 8°.
Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Catalogus van leermiddelen ten behoeve van de openbare Europeesche Lagere en Holl. Inl. scholen en van de Muloafdeelingen der Alg. Middelbare School in Ned. Indië . . . Weltevreden 1920. 8°.

Jaarboekje van het Ned. Indisch Onderwijzers-Genootschap 1916/17. Batavia 1916. 8°.

School (De) van Ned.-Indië. Orgaan van het N. I. O. G. Jaarg. 8. [Batavia] 1917—1918. 4°.

Pembantoe. Officieel orgaan dari „Perhimpoenan Goeroe Bantoe," P. G. B. di Hindia tahoen III Solo 1921. gr. 8°.

Nafiri Celebes. Uitgave van de Studiefondsvereeniging Minahasa te Weltevreden. Jg. 1921. Weltevreden [1921].
Vervolg van: *Orgaan* der Studeerenden Vereeniging Minahasa.

Verslag van de in de 1e helft van het jaar 1920 gehouden aktenexamens lager onderwijs. Weltevreden 1920. 8°.

—— van de in Nov. en Dec. 1920 ... gehouden examens ter verkrijging van akten ... lager onderwijs. Weltevreden [1920—1921]. 8°.

Verslag van de Ned.-Indische Onderwijs- en Studiekas over de jaren 1918/19. [Amsterdam 1921]. 8°.

Jonkman (*Jan An.*), Indonesisch-nationale grondslag van het onderwijs ten dienste der inlandsche bevolking. Proefschrift Univ. Leiden. Utrecht 1918. 8°.

Kuijper (*A.*), Afgeperst. Naar aanleiding van het Kamerdebat [over de schoolzaak in Indië] op 6 Dec. 1911. Kampen 1912. gr. 8°.

Verslag van de gesubsidieerde Kweekschool tot Opleiding van Inlandsche Onderwijzers „Goenoeng Sari te Weltevreden. over het jaar 1913—1917. Weltevreden [1914—18]. 8°.
Vereeniging Associatie van Oost en West.

Ambtenaar (*De*) bij het onderwijs [door *J. Postma*]. 's Gravenhage [1912]. 8°.
Vereeniging „Oost en West". Afd. Informatie-Bureau. Staats- en particuliere betrekkingen in onze o.z. bezittingen.

GENEESKUNDE.

Lint (*Jan. Ger. de*), Geneeskundige volksprenten in de Nederlanden. Acad. proefschrift Univ. Leiden. Gorinchem 1918. Met 78 afb. 8°.

Munk (*Jo.*), Een Vlaamsche Leringe van Orinen uit de veertiende eeuw. Proefschrift. Leiden 1917. Met afb. 8°.

Pijper (*Co.*), De volksgeneeskunst in Transvaal. Proefschrift. Leiden 1919. Met pl. 8°.

Zwaan (*J. P. Kleiweg de*), Völkerkundliches und geschichtliches über die Heilkunde der Chinesen und Japaner, met besonderer Berücksichtigung holländischer Einflüssen Haarlem 1917. Mit Taf. und Abb. 4°.
Natuurkundige Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen, 3e Verzameling, Deel VII.

Pardo de Tavera (*T. H.*), Plantas medicinales de Filipinas. Madrid 1892. 8°.

Hogendorp (W. van.), Geneeskundige propaganda-geschriften. [Met „Toevoeging aan den herdruk" door *L. S. A. M. von Römer*]. Batavia 1921. Met portr. kl. 8°.

[1]. Sophronisba of de gelukkige moeder door de inentinge van haare dochters. Europeesche geschiedenis... Batavia 1779.

[2]. Redevoering der inentinge tot de ingezetenen van Batavia... Batavia 1780.

Beylon (Dav.), Korte aanteekening wegens eene algemeene ziekte doorgaans genaamd de Knokkel-koorts. [Met „Toevoeging aan den herdruk" en „Explanation with the reprint" door *L. S. A. M. von Römer*]. Batavia 1921. kl. 8°.

[Herdrukt uit Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap deel II, 178. Aldaar genoemd: *Dav. Bylon]*.

Steege (Jac. van der.), Geneeskundige berichten. [Met „Explanation to the reprints" en „Toevoeging aan de herdrukken" door *L. S. A. M. van Römer*]. Batavia 1921. Met portr. kl. 8°.

(1). Bericht nopens den aart der kinderziekte te Batavia...

(2). Nader bericht aangaande de inenting der kinderziekte te Batavia.

(3). Bericht van de proefneemingen met den door konst gemaakten magneet.

(4). Bericht wegens eene doodelijke watervrees.

[Herdrukt uit Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap deel I en III, 1797 en 1781].

Römer (L. S. A. M. von.), Historische Schetsen. Een inleiding tot het Ve Congres der Far Eastern Association of Tropical Medicine te houden te Batavia van den 6den tot den 13den Aug. 1921. Batavia 1921. Met 211 afb. 8°.

——, Historical Sketches. An introduction &c. Translated from the Dutch by *Dun. Mac Coll*... a. o. Batavia 1921. With 211 fig. 8°.

Congres.— Far Eastern Association of Tropical Medicine. 4e Congres Aug. 1921, te Weltevreden. 1e—2e Algemeene mededeeling. [Weltevreden 1921]. 8°.

Verslag (Beknopt) van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst van 1911 t/m 1918. Met krtn en tab. 8°.

Opmerkingen (Eenige) naar aanleiding van de voorstellen tot reorganisatie van den Civiel Geneeskundigen Dienst in Ned. Oost Indië [door *Radjiman* e. a]. Amsterdam 1913. 8°.

Loghem (*J. J. van*), Vraagstukken der Indische hygiëne. Amsterdam 1920 8°.
Koloniaal Instituut te Amsterdam, Mededeeling No. XIV. (Afd. Tropische hygiëne No. 9.)

Tillema (*H. F.*), Kromoblanda. Over 't vraagstuk van „het Wonen" in Kromo's groote land. Deel III. [Groningen] 1920 – 21. Met pl. 4°.

Dooden (Onnoodige) (Malaria).. Weltevreden 1921. Met pl en afb. 8°.
Korte Berichten van het Hoofdbureau van den Burg. Geneeskundigen Dienst. No 10.

Mangoenkoesoemo (*Tjipto*), De pest op Java en hare bestrijding. Delft [1914]. 8°.
Voordrachten en Mededeelingen (van de) Indische Vereeniging. VIII (2e Bundel No. 4).

Overzicht (Beknopt) betreffende organisatie en uitvoering der pestbestrijdingsmaatregelen. Semarang 1921. 8°.

Kop (*Wi. Al.*), De normale verhoudingen der bloedcellen in de tropen Proefschrift. Leiden 1920. 8°.

Nog iets over het verloskundig vraagstuk in Ned. O. Indië [door *Radjiman* e. a]. Amsterdam 1910. 8°.

Contributions to Embryology, Vol IV-VIII, XI (Nos 10 26, 49 to 55). Washington 1916—1918. With pl. 4°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 224—227, 271.

Hugo (*Tho. Joh.*), Karaktertiepes van kinders en hulle behandeling. Proefschrift. Groningen 1918. 8°.

Bulletin (3e—202e) van den Bond van Geneesheeren in N. I. Soerabaja 1902—1921. 8°.

Opleiding (Een) van „Hulpartsen". Door de Medisch-Onderwijs Commissie (ingesteld bij G. B. van Juli 1919). Weltevreden [1920]. 8°.

Jaarverslag (1e, 2e, 3e, 5e) der Vereeniging tot bevordering der inlandsche ziekenverpleging. Semarang 1915—[1919]. Met afb. 8°.

Ziekenverpleging (De Inlandsche) te Semarang [door *N. Stokvis-Cohen Stuart*]. Semarang [1916]. Met 6 pl. 8°.
Uitgegeven door de „Vereeniging tot bevordering der inlandsche Ziekenverpleging" Geschenk.

Nota betreffende de noodzakelijkheid van verbetering van de Ziekenzorg voor Javaansche vrouwen [door *N. Stokvis-Cohen Stuart*]. Semarang [1914]. 8°.
Overgedrukt uit het 97ste Bulletin van den Bond van Geneesheeren in N. I. — Geschenk.

Velde (*E. van de*), Het hospitaalwezen op Sumatra's Oostkust. Amsterdam 1918. Met 32 fig. 8°.
Aangeboden door het Oostkust van Sumatra-Instituut. (Overgedrukt uit „Het Ziekenhuis" nrs 9-11, 1918).

BIOLOGIE, NATUURLIJKE GESCHIEDENIS.

Hesse (*Ri.*), Abstammungslehre und Darwinismus, 2e Auflage. Mit 37 Fig. Leipzig 1904. 8°.
Aus Natur und Geisteswelt. 39. Bändchen.

Castle (*W. E.*), Studies of heredity in rabbits, rats and mice. Washington 1919. With 3 pl. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 288.

Reichert (*Edw. Ty.*), A biochemic basis for the study of problems of taxonomy, heredity, evolution, etc., with especial reference to the starches and tissues of parent-stocks and hybrid-stocks etc. Washington 1919. 2 vol. 4°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 270

Sturtevant (*A. H.*), An analysis of the effects of selection. Washington 1918. With fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 264.

Morgan (*T. H.*), The genetic and the operative evidence relating to secondary sexual characters. Washington 1919. With 10 pl. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 285.

Benedict (Fra. G.) and *Fra. B. Talbot,* Metabolism and growth from birth to puberty. Washington 1921. With 55 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 302.

Harris (J. Arth.) and *Fra. G. Benedict,* A biometric study of basal metabolism in man. Washington 1919. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 279.

Mc Indoo (N. E.), Recognition among insects. Washington 1917. 8°.
Smithsonian Miscellaneous Collections Vol. 68 No. 2.

Whitman (Cha. Ot.), Posthumous works. Washington 1919. 3 vol. With pl. 4°.
I. Orthogenetic evolution in pigeons. Edited by *Osc. Riddle.*
II. Inheritance, fertility, and the dominance of sex and color in hybrids of wild species of pigeons. Edited by *Osc. Riddle.*
III. The behavior of pigeons. Edited by *Harv. A. Carr.* With a preface by *Osc. Riddle.*
Carnegie Institution of Washington Publication No. 257 vol. I—III.

Benedict (Fra. G.) and *Tho. M. Carpenter,* Food ingestion and energy transformations with special reference to the stimulating effect of nutrients. Washington 1918. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 261.

Benedict (Fra. G.) a. o., Human vitality and efficiency under prolonged restricted diet. Washington 1919. With a pl. and 124 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 280.

Tower (Wi. Lawr.), The mechanism of evolution in leptinotarsa. Washington 1918. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 263.

Terby (Jeanne), Etude sur la réviviscence des végétaux. Bruxelles 1920. Avec 2 fig. et 6 pl. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Sciences. Mémoires, Collection in 8°, IIe Serie T. IV Fasc. VII.

Arisz (Wi. Hen.), Onderzoekingen over fototropie. Proefschrift. Utrecht 1914. Met pl. 8°.

Davis (Paul B.), Studies on solution in its relation to light absorption, conductivity, viscosity and hydrolysis. A report upon ... investigations carried out in the laboratory of the late Prof. Harry C. Jones. Washington 1918. With fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 260.

Handelingen van het Eerste Ned.-Indisch Natuurwetenschappelijk Congres gehouden te Batavia op 3-6 Oct. 1919. Weltevreden 1920. Met pl., fig. en krtn. 8°.

Natuur (De Tropische). Orgaan van de Ned.-Indische Natuur-Historische Vereeniging... Jaarg. VIII. Weltevreden 1920. Geillustreerd. 4°.

Koorders (*S. H.*), Opmerkingen over de Buitenzorgsche kritiek op mijne Exkursionsflora von Java. Verweerschrift... Batavia 1904. 8°.

Britton (*N. L*) and *J. N. Rose*, The Cactaceae. Descriptions and illustrations of plants of the cactus family. Vol. I. Washington 1919. 4°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 248, vol. I.

Spoehr (*Herm. Aug.*), The carbohydrate economy of cacti. Washington 1919. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 297.

Douglass (*A. E.*), Climatic cycles and free-growth. A study of the annual rings of trees in relation to climate and solar activity. Washington 1919. With 12 pl. and 4 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 289.

Weaver (*Jo. E.*), Root development in the grassland formation. A correlation of the root systems of native vegetation and crop plants. Washington 1920. With 23 pl. and 39 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 292.

Weaver (*Jo. E.*), The ecological relations of roots. Washington 1918. With 30 pl. and 58 fig. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 286.

Vuyck (*L.*) en *H. C. van de Pavord Smits*, Naamlijst der Nederlandsche gewassen, afgebeeld en beschreven in deel I-XXV der Flora Batava [aangevangen door *Jan Kops*, voortgezet door *F. W. van Eeden*]. 's-Gravenhage 1920. kl. 8°.

Dall (*Wi. Heal*), Spencer Fullerton Baird. A biography including selections from his correspondence... With 19 illustr. Philadelphia-London 1919. 8°.

Ripley (*H. Ern.*). Bibliography of the published writings of Henry Fairfield Osborn for the years 1877—1915 .. 2d Edition. Contributions to Palaeontology, Geology Zoölogy etc. [New York 1916]. 8°.

Howard (*Lel. O.*), *Har. G. Dyar*, and *Fred. Knab*, The mosquitoes of North and Central America and the West Indies. Vol IV. Systematic description, part 2. Washington 1917. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 159, Vol. 4.

NATUURKUNDE, SCHEIKUNDE.

Huygens (*Chr.*), Oeuvres complètes publiées par la Société Hollandaise des Sciences. T. XIII-XIV ... 1655-1666. La Haye 1920. Avec fig. 4°.

Handleiding Natuurkunde Genietroepen. Weltevreden 1920 8°. Met uitsl. pl. 12°.

Ned-Indische Leger.

Fokker (*A. D.*), De materie als meetkundige grootheid. Openbare les. Leiden 1914. 8°.

Eykman (*J. F.*), Recherches réfractométriques. Editées par *A. F. Holleman*, Haarlem 1919. Avec portr. et fig. 4°.

Natuurkundige Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. 3e Verzameling Deel VIII.

Barus (*Ca.*), The interferometry of reversed and non-reversed spectra. Part II-IV. Washington 1919. 8°.

Carnegie Institution of Washington Publication No. 249, Part II-IV.

Hartmann (*J.*), Tabellen für das Rowlandsche und das Internationale Wellenlängensystem. Mit 1 Taf. Berlin 1916. 4°.

Abhandlungen der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Math.-phys. Klasse N. F. Bd. No. 2.

Bauer (*L. A.*), Ocean magnetic observation, 1905-1916, and reports on special researches. With the collaboration of *W. Peters* a. o. Washington 1917. With pl. 4°.
Researches of the Department of Terrestrial Magnetism Vol III. Carnegie Institution of Washington Publication No. 175 (Vol III).

Rossem (*Arn. van*), Bijdrage tot de kennis van het vulcanisatieproces. Proefschrif T.H. Delft. Amsterdam 1916 8°.

Goddard (*Rob. H.*), A method of reaching extreme altitudes. (With 10 pl). Washington 1919. 8°.
Smithsonian Miscellaneous Collections, Vol. 71 No. 2.

Hofman (*Jan Just*), Bijdrage tot de kennis der Indische Grasoliën. Proefschrift. Leiden 1916. 8°.

Cesàro (*G.*,) Sur quelques numériques pouvant être utiles dans l'interprétation des analyses des beurres falsifiés. Bruxelles 1920. Avec 2 fig. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des Sciences. Mémoires, Collection in 8° IIe Série T. IV Fasc. I.

STERRENKUNDE, WEERKUNDE.

Ulugh Beg 's Catalogue of Stars. Revised from all Persian manuscripts existing in Great Britain with a vocabulary of Persian and Arabic words by *Edw. Ba. Knobel*. Washington 1917. 4°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 250.

Nort (*Isid. Hen.*), The Harvard Map of the Sky and the Milky Way. Proefschrift. Utrecht 1917. With map 4°.
Recherches astronomiques de l' Observatoire d' Utrecht VII.

Boss (*Lew.*).— Albany Zone catalogues for the epoch 1900 prepared at Dudley Observatory, Albany, New York: Catalogue of 8276 stars between 20°. and 41°. of south declination, by *Lew Boss*. Catalogue of 2800 stars between 2° of south and 1° of north declination, by *Arth. J. Roy*. Catalogues containing standard stars &c. Washington 1918. 4°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 246.

Cate (*Ger. Hen. ten Bruggen*), Determination and discussion of the spectral classes of 700 stars mostly near the North Pole. Proefschrift. Groningen 1920. With 2 pl. 4°.

Niessl (*G. von*), The determination of meteor-orbits in the solar system. Washington 1917. 8°.

Smithsonian Miscellaneous Collections. Vol. 66 No. 16.

Tables (Smithsonian Meteorological) (based on Guyot 's Meteorological and Physical Tables). 4th revised edition. Washington 1918. 8°.

Smithsonian Miscellaneous Collections, Vol. 69 No. 1.

Helland-Hansen (*Bl.*) and *Fri. Nansen*, Temperature variations in the north Atlantic Ocean and in the atmosphere. Introductory studies on the cause of climatological variations. (With 48 pl.). Washington 1920. 8°.

Smithsonian Miscellaneous Collections, Vol. 70 No. 4. (Hodgkins Fund).

Jaarboek Kon. Ned. Meteorologisch Instituut, 67e-70e jaarg. Utrecht 1916-1919. 4°.

A. Meteorologie. B. Aardmagnetisme.

AARDKUNDE EN MIJNWEZEN.

Jaarboek van het Mijnwezen in Ned. O.-Indië. Jg. 47 (1918). Verhandelingen 1e Ged. Weltevreden 1920. Met fig. 8°.

Verbeek (*R. D. M.*), Opgave van geschriften over geologie en mijnbouw van Ned.-Oost-Indië 8e. (Vervolg). s' Gravenhage 1921. 8°.

Overgedrukt uit de Verhandelingen van het Geol. Mijnbouwkundig Genootschap voor Ned. en Kol. Geol. Serie, Deel V blz. 53-68.

Kemmerling (*G. L. L.*), De geologie en geomorphologie van den Idjen.— *H. W. Woudstra*, Analyse van merkwaardige watersoorten op het Idjen Hoogland. Batavia [1921]. Met 68 pl. en 3 kaarten. 4°.

Het Idjen-Hoogland Monografie II. Uitgegeven door de Kon. Natuurkundige Vereeniging. (Afl. II).

Kemmerling (G. L. L.), Vulkanen en vulkanische verschijnselen in de Residentiën Sumatra 's Westkust (noord. deel) en Tapanoeli. Weltevreden [1921]. Met pl. 8°.
— Idem. Atlas van kaarten. In omslag. 8°.
Vulkanologische Mededeelingen. No. 1.

Oostingh (C. H.), Bijdragen tot de kennis der zuidelijke zwerfsteenen in Nederland en omgeving. Wageningen 1921 Met 4 pl. 8°.
Mededeelingen van de Landbouwhoogeschool. Deel XIX.

Uiteenzettingen (Korte) van de beteekenis van de jongste wijziging in de Indische Mijnwet (Staatsblad 1919 No. 4) toegelicht door een kaart (in 2 bladen) ... Weltevreden 1921. 8°.
Verslagen en mededeelingen van den Dienst van het Mijnwezen in Ned.-Indië.

Lier (R. J. van), De steenkolenindustrie. Haarlem 1917. Met 47 fig. en 1 kaart. 8°.
Onze Koloniale Mijnbouw III.

Groothoff (Chr. Theo.), De primaire tinertsafzettingen van Billiton. Proefschrift T. H. Delft. 's-Gravenhage 1916. Met 6 fig. 8°.

Yzerertsafzettingen in Borneo. Weltevreden 1921. Met 4 pl. 8°.
Verslagen en Mededeelingen betreffende Indische delfstoffen No. 9.

Reports (The Science) of the Tōhoku Imperial University. III Series. (Petrology, Mineralogy, Mineral deposits) Sendai, Japan. Vol. 1 No. 1 &c. Tokyo 1921. With pl. 8°.

Contributions, to the geology and paleontology of the West Indies. Prepared under the direction of *Tho. Way Vaughan*. Washington 1919. With 9 pl. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 291.

Witkamp (H.), De petroleum. Haarlem 1917. Met fig. en 1 kaart. 8°.
Onze Koloniale Mijnbouw II.

Pascoe (E. H.), Petroleum in the Punjab and North-West Frontier Province. Calcutta 1920. With maps. 8°.
Memoirs of the Geological Survey of India. Vol. XL p. 3.

Tobler (*A.*), Korte beschrijving der petroleumterreinen gelegen in het Z. O. deel der Residentie Djambi (Sumatra). 8°.

——, Idem, Kaarten (1 gekleurde overrzichtskaart schaal 1 : 200.000., 19 detailkaarten, schaal 1 25.000). [Batavia 1912]. In omslag. 8°.

Petroleum (Indische) en internationale politiek door *J.H.H.W.* Baarn 1921. 8°.

Caspersz (*G. P. J.*), Het Djambi ontwerp. Staatsexploitatie of gemengd bedrijf. ['s-Gravenhage 1921]. 8°.

INHOUDSOPGAVE

DER BOEKENLIJST 2e en 3e KWARTAAL 1921.

DE NUMMERS VERWIJZEN NAAR DE BLADZIJDE.

Notulen van de Zesde Directievergadering, gehouden op 28 November 1921.

Aanwezig de Directieleden: P. de Roo de la Faille, Voorzitter; Mr. K. F. Creutzberg, Onder-voorzitter; J. P. Moquette; V. Zimmermann; R. A. Dr. Hoesein Djajadiningrat; Dr. B. J. O. Schrieke; J. Th. Moll, Secretaris-Thesaurier; R. A. Kern; A. G. Allart en Dr. F. D. K. Bosch.

Afwezig: de heeren Mr. A. Neytzell de Wilde en A. van Lith.

I. Bij de opening der vergadering staat de Voorzitter stil bij het onlangs van de Regeering ontvangen boekgeschenk, t. w. de „Beschrijving van Barabudur" door N. J. Krom en T. van Erp, deel I tekst (folio) met platen in 2 portef. (gr. fol.) benevens de „Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst" door N. J. Krom.

Wat betreft het eerstgenoemde werk, een publicatie van internationale beteekenis, kan de Voorzitter niet nalaten zijn leedwezen uit te spreken over het feit, dat slechts een zoo schamel aantal exemplaren [1]) beschikbaar is gesteld voor verspreiding onder de in de eerste plaats geïnteresseerde wetenschappelijke instellingen in het Vaderland, de Koloniën en het buitenland. Als een gevolg van de tusschen het Ministerie van Koloniën en den uitgever gesloten overeenkomst, is de prijs door dezen op een zoodanig bedrag gesteld kunnen worden, dat het werk practisch gesproken buiten het bereik van een zeer groot deel van het belangstellend publiek blijft, aangezien immers ook de vele bibliotheken en andere openbare instellingen in verband met de ontwrichting van de algemeene geldmiddelen den aanschaf tegen dezen prijs van ƒ 400,— niet zullen kunnen bekostigen.

De vergadering betuigt hare instemming met het door den Voorzitter gesprokene.

---

1) Zie beneden sub V, 13.

De Voorzitter wekt de Redactiecommissie van het Tijdschrift op, eene bespreking van de beide belangrijke aanwinsten te publiceeren, waartoe deze zich bereid verklaart.

De Voorzitter spreekt de hoop uit, dat deze bespreking door meerdere zal worden gevolgd in verband met het vroeger reeds geopperde p an om belangrijke publicaties op 's Genootschaps gebied in het Tijdschrift te behandelen. [1])

II. De Notulen van de vergaderingen van 3 Augustus en 5 September worden goedgekeurd en gearresteerd met in aanmerkingneming van de daarop bij de rondlezing gestelde kantteekeningen.

III. Vervolgens stelt de Voorzitter de Hooger Onderwijsquestie, waarvan de behandeling in de vorige vergadering op verzoek van eenige Directieleden was verdaagd, aan de orde.

Naar aanleiding van Dr. Schrieke's denkbeeld om het concept van een door de Directie tot de Regeering te richten brief over de bij de enquête behandelde vragen in rondlezing te zenden, verzoekt Mr. Creutzberg eenige nadere punten te mogen aangeven, die zich bij de herlezing van het rapport der enquête-commissie [2]) aan hem hebben opgedrongen.

In tegenstelling toch tot de Commissie acht spreker het aantal der binnengekomen antwoorden geenszins onbevredigend of teleurstellend, integendeel, het heeft zijne verwachtingen overtroffen.

Meer bepaaldelijk stilstaande bij de conclusies, welke de Commissie zelve aan het slot van haren brief formuleert, merkt Mr. Creutzberg op, dat de Commissie met haar terzake van de eerste vraag geuite opinie zich z. i. op een zijspoor begeeft. Het antwoord dekt de vraag niet. De H. O. instellingen zullen vanzelf bekend en populair worden. De

1) Zie Notulen 1919, p. 98, benevens T. B. G. Dl. LXI pag. 223 vv.
2) Zie het Extra Bijvoegsel bij dit deel der Notulen.

vraag echter betrof den invloed, welke het intellectueele leven van Indië in het algemeen zal ondergaan van die inrichtingen van H. O., en niet de questie of deze voldoende aantrekkingskracht zullen uitoefenen om de collegezalen te vullen. Naar sprekers inzicht had op het eerste gedeelte van het antwoord (de voor alles gaande noodzakelijkheid om wetenschappelijk gevormde, bruikbare krachten voor de maatschappij af te leveren) iets moeten volgen over den invloed der Hoogeschool *buiten* eigen kring. Spreker beschouwt de Hoogleeraren als de uitstralingspunten van dien invloed, en heeft hooge verwachtingen dienaangaande ten opzichte van de, met naar hooger strevend intellect zoo poover gestoffeerde Indische samenleving, mits de Hoogleeraren hun licht niet onder den korenmaat zetten.

Wat hier zeer schaarsch is zijn coryphaeën op intellectueel gebied; deze nu zullen zich, naar Mr. Creutzberg verwacht, a. h. w. vanzelf groepeeren om de Universiteit. Thans kunnen middelmatigheden vrijelijk het hoogste woord voeren en beunhazerij komt als gangbare munt in circulatie. De bloote aanwezigheid van slechts enkele uitstekenden zal, naar sprekers overtuiging, reeds heilzaam werken. Een voorbeeld aanhalende meent spreker, dat voor het verstoren van het geestelijk evenwicht bij de velen, die zich verdiepen in cultuur-historische buitensporigheden, als onlangs door een Douwes Dekker zijn uitgestrooid in zijn „Indië, Handboek voor den Indischen Nationalist", weinig of geen gevaar zou bestaan, indien hier een man van gezag op historisch-wijsgeerig gebied gereed stond om dergelijke producten onder het mes te nemen en de welbezonken en doorleefde wetenschappelijkheid te stellen tegenover de wilde phantasterij. Aldus verwacht spreker in het algemeen een normaliseerende, cultureel opvoedende werking van de aanwezigheid van een, zij het aanvankelijk bescheiden aantal kopstukken der wetenschap, met name van de vertegenwoordigers der „Geisteswissenschaften", op het geestelijk leven hier te lande.

Uit denzelfden gezichtshoek zou spreker ook de beant-

woording van de 4e vraag der enquête, betreffende de plaats van vestiging willen aanvatten, waarbij hij dan, op grond van overwegingen, die op de Directievergadering van Augustus j.l. omstandig besproken zijn, er toe komt, de voorkeur aan Batavia te geven.

Dr. Hoesein Djajadiningrat merkt ter toelichting op het Rapport der Commissie op, dat de Commissie het aantal ingekomen antwoorden „niet groot" noemde, vooral wijl zoo talrijke lieden, wier werkkring en interesse zoo geheel in de lijn der voorgelegde vragen liggen, zich van het uitspreken hunner zienswijze hebben onthouden.

Wat het bekend en populair maken van het Hooger Onderwijs betreft, de Commissie heeft gemeend daar den nadruk op te moeten leggen, omdat zulks voor elke nieuwe zaak noodig is. Spreker wijst hierbij op de te verwachten moeilijkheden bij de voorziening met studentenmateriaal ten gevolge van het tekort aan bibitscholen. Men zal dus alleen een voldoend aantal studenten kunnen trekken, indien de vooruitzichten, welke de studie aan de Hooge School biedt, in ruimen kring bekend worden gemaakt.

Met instemming en waardeering heeft Dr. Djajadiningrat aangehoord, hetgeen de vorige spreker over den invloed van het H. O en zijne professoren buiten eigen kring heeft gezegd. Die invloed zal zich echter van zelf doen gevoelen, vooral indien, zooals de Heer Creutzberg zeide, de Hoogleeraren hun licht niet onder den korenmaat zetten. De Commissie heeft dan ook gemeend meer de vraag in beschouwing te moeten nemen, op welke wijze en bij welke organisatie die invloed het grootst zal kunnen zijn.

Betreffende het vraagpunt Batavia-Bandoeng sluit het oordeel der Commissie zich aan bij de meerderheid der antwoorden, waarbij zij zich speciaal de groepeering van het H. O. rond de reeds daar gevestigde Technische Hoogeschool en Algemeene Middelbare School heeft gedacht. Waar echter eene zoodanige groepeering van onderwijsinrichtingen niet vaststaat, vervalt een sterk argument voor Bandoeng.

Mr. Creutzberg oordeelt, dat op het stuk van reeds bestaande inrichtingen van onderwijs Batavia stellig niet achterstaat bij Bandoeng. Heeft deze stad thans zijne Technische Hoogeschool, Batavia is de aangewezen zetel voor de eerste medische faculteit, om van de hier bestaande Rechtsschool en Bestuursschool nog maar niet te spreken.

Dr. Bosch meent, dat te Batavia bovendien reeds de kern van een Universiteitsbibliotheek aanwezig is in de boekerijen van het Bataviaasch Genootschap en van de Koninklijke Natuurkundige Vereeniging.

Dr. Djajadiningrat merkt tegenover den laatsten spreker op, dat een eventueel overbrengen van de hier voorhanden boekerijen eenvoudiger zou wezen, dan de verhuizing van de Technische Hoogeschool.

Dr. Bosch kan, voor zoover het onafhankelijke Bataviaasch Genootschap betreft, geen enkele reden bedenken, om vóór te gaan bij de verlegging van het intellectueel centrum dezer landen van Batavia naar Bandoeng. Of het Genootschap zich wellicht gedwongen zal voelen de overbrenging te volgen, wanneer deze eenmaal een voldongen feit zou zijn geworden, is een andere vraag.

Mr. Creutzberg stemt met de zienswijze van Dr. Bosch in. Het Bataviaasch Genootschap kan nergens beter gedijen dan in de stad, waar de meeste intellectueele krachten geconcentreerd zijn. In tegenstelling met veel andere landen is in dat opzicht voor Indië, waar die krachten nog zoo schaarsch zijn, bijzondere beteekenis te hechten aan de plaats, waar de voornaamste Regeeringsorganen hun zetel hebben. Eigener beweging eene verplaatsing van zijnen zetel te beproeven, zou nimmer in 's Genootschaps belang kunnen wezen.

De Heer de Roo de la Faille betreurt het, dat er geen contact heeft bestaan met de Medische Hooger Onderwijs Commissie. Deze heeft, naar spreker weet, zich inmiddels reeds voor Batavia uitgesproken.

Dat de aanwezigheid hier ter stede van kernmateriaal op het gebied van bibliotheken een niet onbelangrijk ge-

wicht in de schaal verdient te leggen, is spreker met Dr. Bosch eens. Ook voor de beoefening van het Javanisme acht spreker Batavia — mede uit dien hoofde — meer geëigend dan Bandoeng.

De Heer de Roo kan het optimisme van Mr. Creutzberg ten opzichte van de bezetting der faculteiten niet deelen. Laat niet de bezetting van talrijke leerstoelen in Holland zelf veel te wenschen over? Waar vindt men dan de eerste rangs krachten in voldoenden getale, die bereid zijn het onmiddellijk contact met hunne vakgenooten feitelijk te verbreken en zich hier te vestigen, waar zij in geestelijke eenzaamheid het moeizame pionierswerk van het hoogere intellectualisme moeten doen? Spreker twijfelt niet of Holland zal eenige zijner beste zonen ook voor deze taak in de Koloniën weten af te staan. Maar de verwachting van een blijvende bezetting met coryphaeën der wetenschap, zelfs van het minimum der noodzakelijke leerstoelen, acht spreker in strijd met de werkelijkheid. De Geisteswissenschaften staan er in dit opzicht ongetwijfeld het slechtst voor.

In het jaar 1924 zal de overneming van de Technische Hoogeschool door de Regeering moeten plaats hebben. Het is nog geenszins uitgemaakt, welke voorwaarden de Regeering aan die overneming zal verbinden. Spreker hoopt, dat de overbrenging naar Batavia er een van zal zijn.

Ook de Heer Kern is voor Batavia geporteerd: hier is de samenleving, ook het particuliere element, het meest geleed, het meest veelzijdig van alle steden in Indië.

Wanneer eenmaal de ware leiders van het Universitair Onderwijs gevonden zijn, dan zullen dezen, naar sprekers overtuiging, de in dit land aanwezige, doch sluimerende krachten weten te wekken Spreker deelt in het algemeen het optimisme van Mr Creutzberg

De Heer de Roo de la Faille kan ook te dezen aanzien een zekere scepsis niet onderdrukken. Hebben de Filipijnen niet sedert drie eeuwen een Universiteit, die door een groot land als Spanje werd gevoed en die thans door Amerika

van leerkrachten wordt voorzien, en heeft deze Universiteit zich ooit naar waarheid kunnen verheffen boven het peil van „hooger vakonderwijs"?

Mr. Creutzberg, hoewel de nadeelen van het détacheeringssysteem van hoogleeraren levendig beseffende, meent niettemin, dat daardoor goede kansen worden geboden; hij twijfelt niet of menige hoogleeraar, die aanvankelijk voor eenige jaren naar Indië komt, zal zich blijvend aan de zaak van het Nederlandsch-Indisch Hooger Onderwijs verbinden, en op die wijze zal het aan de détacheering inhaerente nadeel, het gebrek aan continuïteit, worden vergoed.

De heer de Roo de la Faille acht het détacheeringssysteem hoogst onbevredigend. Het zal, naar hij vermoedt, het eenige middel zijn, om de leerstoelen bezet te krijgen, al moet men dan ook de voor degelijk Hooger Onderwijs zoo onmisbare continuïteit z. i. afschrijven.

De omstandigheden van tijd en plaats kan men nu eenmaal niet wegnemen of veranderen. Zelfs een onafhankelijk en zelfstandig vorscher als Snouck Hurgronje, voor wien deze Kolonie nog wel een deel van zijn studieobjecten vormde, kon bij een eenigszins gerekt verblijf hier in Indië erkennen het gemis aan contact met mannen van gelijke beweging. Wat dan te verwachten van Nederlandsche juristen, historici, litteratoren, wier vakken geen verband houden met Ned. Indië? Spreker twijfelt intusschen niet, of de tijd zal ook ten deze verbetering en vooruitgang brengen, doch men spanne zijn verwachtingen en die van anderen niet te hoog.

De Heer Zimmermann is hoopvol gestemd inzake de bezetting der leerstoelen. Naar zijn gevoelen zal de Indische Universiteit een zoo aantrekkelijk en voldoening schenkend arbeidsveld bieden aan intellectueele krachten uit Nederland, dat aan een bevredigend aanbod van begaafde professoren z. i. niet behoeft te worden gewanhoopt.

De moeite, welke de Kolonie heeft om in de personeelsbehoefte van de hoogere staatsambten te voorzien, die toch een gelijke aantrekkingskracht zouden moeten uitoefenen

op de jeugd in het Vaderland, doet den Heer de Roo de la Faille meenen, dat men voor de professoraten, in welk ambt uiteraard slechts mannen van rijperen, althans middelbaren leeftijd op hun plaats zijn, slechts matige geestdrift kan verwachten.

Tegenover den Heer Kern, die de aandacht vestigt op den sterken toeloop van buitenlandsche geleerden, die aan 's Lands Plantentuin kwamen en komen werken, stelt de Heer Moquette de ervaringen van wijlen Prof. Treub, die menigmaal de grootste moeite had om competente krachten te vinden voor de *vaste* betrekkingen aan genoemde inrichting.

In den loop der zich ontspinnende gedachtenwisseling blijkt de vergadering sterk doordrongen te zijn van den eisch, om het Nederlandsch kaıakter van het Indische H.O. op den voorgrond te stellen en om niet dan bij uitzondering en in uiterste gevallen zijn kracht te zoeken in het daaraan verbinden van buitenlanders als vaste leerkrachten.

Dr. Bosch heeft uit de besprekingen den indruk gekregen, dat te zeer door Europeeschen bril wordt gekeken en te veel met Eu opeesche maatstaven wordt gemeten. Spreker zou daarheen willen werken, dat het Indische Hooger Onderwijs Batavia zal maken in Azië, tot wat Leiden was in het Europa van de 17e eeuw. Dat zal trekken, ook in de omringende landen en in een op dergelijke leest geschoeide Universiteit zullen de leerstoelen nimmer leeg behoeven te staan.

Het is den Heer de Roo de la Faille bekend, dat ten opzichte van het Medisch H. O., in verband ook met een aan Japan ten opzichte van China enz. ontleend voorbeeld, de gedachten van Dr. de Vogel, als Voorzitter van de Medische Hooger Onderwijs Commissie zich ook in de door Dr. Bosch aangegeven richting hebben bewogen: Batavia centrum van Hollandsche wetenschap in het Oosten, het gebied van de Stille Zuidzee.

Terugkeerende tot het punt van uitgang stelt de Voorzitter vervolgens de vraag, hoe de tot de Regeering te richten brief zal zijn op te vatten.

Op voorstel van Mr. Creutzberg besluit daarop de vergadering, dat de Directie zich, onder overlegging van de resultaten der commissoriale enquête en met een kleine uitbreiding van het door de vragen dier Commissie bestreken gebied, in dien brief speciaal zal bezig houden met het indirecte belang, dat het Indische Hooger Onderwijs voor de samenleving dezer landen zal hebben.

Dr. Schrieke wordt bereid gevonden om een concept samen te stellen, dat dan in rondlezing zal worden gezonden en op de eerstvolgende vergadering zal worden gearresteerd. [1])

IV. Nadat Dr. Djajadiningrat de vergadering heeft verlaten komt de Voorzitter — daartoe aanleiding vindend in de terugkomst van Dr. Bosch — terug op de questie van het restaureeren van het Prambanan-complex, waarop laatstelijk door den Heer H. F. E. Visser de aandacht was gevestigd (zie Notulen van 5 September j.l. sub III) en herhaalt zijne vraag, of het niet op den weg der Directie ligt, deze questie ernstig onder het oog te zien.

Dr. Bosch is van meening, dat deze zaak de aandacht der Directie ten volle verdient. Ter bevestiging van hetgeen ter vorige vergadering door Dr. Schrieke is medegedeeld, verklaart spreker, dat inderdaad hijzelf, in zijne hoedanigheid van Chef van den Oudheidkundigen Dienst, zich verantwoordelijk stelt voor de door den Heer Perquin uitgevoerde restauraties, en dat hij er dan ook prijs op stelt, de verdediging daarvan op zich te nemen. Eene uiteenzetting van zijne hand over het restauratievraagstuk kan spoedig tegemoet gezien worden en aan de hand daarvan zal dan de Directie haar standpunt kunnen bepalen.

De vergadering besluit vervolgens, de toegezegde uiteenzetting van Dr. Bosch af te wachten.

V. Van de stukken, welke sedert de vorige vergadering zijn binnengekomen, worden de volgende besproken:

1). Zie het „Extra Bijvoegsel" van het voorliggend deel der Notulen pag. I – IV.

1. Brief van den Controleur BB, Ch. Monod de Froideville, dd. Moeara Boengo, 25 Juli 1921. ZEd. heeft opgeteekend hetgeen aan enkele weinige oude menschen aan den bovenloop van de Batang Boengo (zijrivier van de Batang Tebo) nog bekend is van het Rentjongsch schrift, hetwelk in hoofdzaak overeenkomt met het Rentjong-schrift van Korintji, waarvoor verwezen wordt naar Westenenk, „De Hindoes in Zuid-Sumatra". 1)

Schrijver is getroffen door het groote aantal teekens voor dubbelklanken, bijv. ns, nt, mp, nd, enz., waarmede een volledig spellingstelsel is verkregen voor de landstaal. Oude schrifturen zijn door schrijver niet aangetroffen.

Een lijst van letterteekens vergezelt den brief

Met belangstelling kennis genomen; een en ander op te nemen in het archief.

2. Renvooi van den Directeur van O. en E. dd. 26 Augustus '21, no 32874/V, gevolgd door een missive van denzelfden, dd. 17 October '21 no 39518/V, betreffende een negental in het Blitarsche gevonden oudheidkundige voorwerpen. Deze zijn door den Conservator onderzocht, doch komen naar diens gevoelen niet in aanmerking voor opneming in onze collectie of voor opzending naar eenig Museum in Nederland. Een en ander is inmiddels reeds geretourneerd.

3. Vervalt.

4. De Resident der Zuider- en Ooster Afdeeling van Borneo heeft blijkens zijnen brief van 30 Augustus '21 No. 8031/22 bereids de hand kunnen leggen op twee oude Negarakommen (zie Notulen 6 Juni '21 sub VIII).

Met waardeering vernomen; aankomst afwachten.

5. De Controleur van Tabanan, de heer L. C. Heyting, biedt bij zijn schrijven van 13 September '21 een steenen beitel aan, gevonden in den Vorstentijd te Batoeriti, in de Onderafd. Tabanan (Zuid-Bali).

---

1) Handelingen van het eerste Congres van T. L. V. van Java, Solo, December 1919, blz. 1 tot 40.

De Controleur schrijft verder:

„Een nader door mij ingesteld onderzoek bracht alleen in Tabanan „reeds 18 steenen bijlen en beitels aan het licht, behalve de 3 reeds „genoemde in mijn aan den Assistent-Resident van Zuid-Bali ge„richten brief (hierbij in afschrift). Professor Krom, wien ik de steenen „werktuigen onlangs toonde, vond den U thans toegezonden steenen „beitel wel interessant genoeg voor het Museum van het Genoot„schap; terwijl de eigenaar bereid bleek hem voor dit doel in eigendom „af te staan."

De evenbedoelde brief van Controleur Heyting aan den Assistent-Resident van Zuid-Bali luidt als volgt:

Tabanan, 18 Juni '21.

„Beleefd doe ik UWelEdGestr. mits dezen onder toezending van „drie gepolijste steenen mededeeling van twee m. i. interessante „vondsten op oudheidkundig gebied in de onderafdeeling Tabanan.

„Op 4 Juni 1921 vond de Baliër Pan Soemerai van de desa Sai, „bij het graven aan een gedeelte van den nieuwen weg van Poepoean „naar Koetoel, in de desa Bantiran. district Selemadeg, op ongeveer „½ paal afstand van de opiumverkoopplaats te Poepoean, in den „grond op ± ½ Meter diepte twee gepolijste steenen.

„De vinder bracht deze steenen naar zijn desa, waar ze eerst als „goddelijke voorwerpen behandeld werden, daar men er iets bijzon„ders in zag, ofschoon men niet begreep, waartoe ze gediend hadden.

„Eenige dagen later werden de steenen naar Poepoean gebracht, „waar ze mij vertoond werden op den 12den Juni 1921.

„De mantri-politie en de bendesa van Poepoean hielden de steenen „voor slijpsteenen, die gediend hadden voor het slijpen van stalen „hanensporen. Sommige vervaardigers van stalen hanensporen schijnen „nl. tegenwoordig wel eens in het bezit te zijn van dergelijke slijp„steenen, die men „sangian megigin kilap" (slijpsteenen in den vorm „van een dondertand) noemt.

„Het bleken mij twee grauw groenig gekleurde gepolijste steenen, „van vermoedelijk vulkanischen oorsprong onderscheidenlijk wegende „805 gram, lang 31 en 23,5 cM, breed ± 7,5 en ± 6 cM., aan den „bovenkant gemiddeld hoog ± 4,3 en 3,2 cM., doch naar de lange „zijden bol afloopend tot het platte ondervlak, en aan één langs „uiteinde tot een snede toegescherpt door sterkere polijsting aan „boven en onderkant.

„Aanvankelijk deden de twee steenen mij denken aan bijlen, doch „bij nadere beschouwing en vergelijking met eenige, daarvan in „voorkomen afwijkende steenen bijlen der Papoea's, in het bezit van „Dr. Janowsky te Denpasar en een steenen bijl te Kediri gevonden,

„(waarover hieronder) wil het mij voorkomen, dat het ook andere „werktuigen. bv. primitieve patjoels zouden kunnen zijn, in gebruik „geweest bij de Bali-aga of de Hindoe Baliërs. Wat de desa Bantiran „aangaat, deze is vermoedelijk reeds een stichting van ouden datum. „Naar ik indertijd van den Heer van Stein Callenfels vernam, wordt „op een der koperen oorkonden van de desa Sading, district Mengwi, „(die aldaar door mij op 12 October 1919 ontdekt werden, na ver„nomen te hebben, dat ze door een Baliër bij het graven op een „stuk boschgrond in de desa Bintaran waren gevonden in den „vorstentijd doch later via Krambitan naar Sading gebracht) o. a. „Bantiram vermeld. Genoemde oorkonden zijn van 923 en 1072 Çaka.

„Na te Tabanan nadere inlichtingen te hebben ingewonnen ontdekte „ik te Bandjar-anjar, district Kediri, een donkergroen gekleurden steenen „bijl. m. i. van het bekende „nephriet" gemaakt.

„Deze steenen bijl, wegende 77 gram, lang 5,5 cM., breed 3,2 tot 4,5 „cM. en dik 1,5 cM. is aan een der uiteinden toegescherpt, doch „later afgeschilferd, en werd, tusschen het verzamelde riviergrint „voor wegverharding gevonden te Kediri, district Kediri, twee maan„den geleden.

„Deze steen was reeds als toetssteen bij een goudsmid te Bandjar„anjar in gebruik.

„Naar ik vernam noemen de Baliërs deze steenen bijlen „gigi „kilap", of dondertanden, en zijn zij bij de goud- en zilversmeden ge„liefd als toetssteenen (batoe-dadar).

„Bij een nader in te stellen onderzoek naar het voorkomen van „steenen bijlen e. d. zal men m. i. bij de goud- en zilversmeden en „de vervaardigers van hanensporen nog wel eenige exemplaren „ontdekken".

Tenslotte verwijst de Heer Heyting nog naar: W. Fruin-Mees, Geschiedenis van Java, Deel II, blz. 6. [1]).— Met belangstelling kennis genomen. — Archaeologische verzameling.

6. Aanbieding door het Encyclopaedisch Bureau dd 20 September '21 no. 283 van eene beschrijving van oudheden in Djambi door den Heer T. Adam. — Redactiecommissie.

7. Aanbieding door Mej. Dr. M. A. Muusses, dd. 22 September '21 van een tweetal artikelen voor het Tijdschrift. — Redactiecommissie.

---

1) Waaraan een verwijzing naar het artikel van Pleyte in de Bijdragen, 5e Volgreeks, II, 1887 kan worden toegevoegd.

8. Verzoek van de Redactie van „Minerva, Jahrbuch der Gelehrten Welt" om gegevens betreffende het Bataviaasch Genootschap. — Toezenden (zie Notulen 1920, p. 98).

9. De Heer T. Adam te Moeara Tambesi biedt dd. 1 September 1921 aan een zevental kleine metalen platen (van wit koper of zilver?) beschreven met Hindoekarakters, benevens een manuscript in Rentjongschrift in boekvorm, groot 119 blz.

„De bevolking van Mandi Angin, Tambesi, die deze geschriften als heiligdom bewaard heeft," zoo schrijft de Heer Adam, „en die nimmer genegen was ze aan een Europeaan af te staan (behalve Controleur Samson, circa 8 maanden geleden, heeft ook nog nooit iemand ze gezien) heeft mij na driedaagsch verblijf aldaar deze geschriften overhandigd, nadat ik een stuk heb opgemaakt, waarin van de zijde der bevolking verklaard wordt, dat niemand er bezwaar tegen had, mij deze dingen in bruikleen af te staan, mits ik en kapitein B. te Moeara Tambesi borg staan, dat ze weer onbeschadigd teruggebracht worden en een vertaling ook aan de bevolking wordt afgestaan."

Schrijver verzoekt retourneering door tusschenkomst van den Resident van Djambi, die van een en ander op de hoogte is.

In handen te stellen van de Conservatoren der Oudheidkundige en Handschriften verzamelingen. Deze hebben bij voorloopige examinatie reeds vastgesteld, dat de ontcijfering, vooral van de metalen platen, wegens slijtage zeer groote moeilijkheden zal opleveren.

10. Mr. S. Cohen Fzn., Resident van Soerabaia, biedt in dd. 13 September '21 eene fragmentarische verhandeling over de Peroewahan's in de Contrôleafdeeling N Soemenep aan.

Met belangstelling kennis genomen. De Heer de Roo de la Faille verklaart zich bereid om, alvorens tot publicatie in de Notulen wordt overgegaan, in nadere correspondentie te treden, teneinde de voorhanden gegevens tot een afgerond geheel te kunnen bewerken.

11. Aanbieding door Mr. F. Baron van Asbeck, correspondent van het Internationaal Intermediair Instituut te 's Gravenhage, van de statuten en een tweetal verdere publicaties van genoemd lichaam. — Bibliotheek. Dankbetuiging zenden.

12. The chief Librarian of the Vajiranana National Library te Bangkok, aanvaardt in dd. 14 September '21 het aanbod der Directie van eene duplicaat zending op den voet van Notulen 1921 p. 34, sub 27.

Zoo spoedig mogelijk toezenden.

13. Missive van den Directeur van Onderwijs, dd. 21 September '21 no 36160/V, waarbij nader advies wordt ingewonnen over de distributie der beschikbare presentexemplaren van de „Beschrijving van Barabudur" (zie boven, sub I, alsook Notulen 1921, pag. 34, sub 29), Deze brief is inmiddels gevolgd door eenige verdere op deze aangelegenheid betrekking hebbende stukken, welke tegelijk worden besproken.

Uit een en ander blijkt, dat de Minister van Koloniën is uitgegaan van de oorspronkelijke Indische adviezen, waarin 13 gegadigden waren aanbevolen, en dat aan de hand daarvan aan de Heeren Krom en van Erp, benevens aan vier der instellingen reeds een exemplaar is toegezonden. Zeven exemplaren zijn dus ter verdeeling naar Indië afgezonden, terwijl daarenboven het door den Oudheidkundigen Dienst aangevraagde duplicaat exemplaar is toegestaan. Er zijn dus thans in totaal nog 8 exemplaren te verdeelen.

Intusschen zijn sedert de indiening van 's Genootschaps advies ddo. 5 April 1921 No. 291 vier nieuwe gegadigden in het geding gekomen. Deze zijn:

a). De Bibliotheek van den Volksraad. Waar te Batavia 2 exemplaren aanwezig zijn, nl. één in onze Boekerij en één bij den Oudheidkundigen Dienst, moeten naar de meening der Directie de wenschen van den Volksraad voor de krachtiger aanspraken van anderen wijken.

b). De Algemeene Middelbare School te Bandoeng. Waar gelijk hieronder zal blijken, de Technische Hoogeschool

naar het gevoelen der Directie op de verdeelingslijst gehandhaafd moet worden, wordt het schenken van een tweede exemplaar aan een andere inrichting te Bandoeng onnoodig geacht.

c). De photograaf de Vink. Hoe gaarne ook de Directie den toegewijden arbeid van dezen ambtenaar beloond zou zien met een presentexemplaar, zij kan tot haar leedwezen onder de thans op de lijst gehandhaafden er geen aanwijzen, die niet nog meer aanspraak op een exemplaar heeft.

d). Het Oudheidkundig Bureau, Afd. Midden Java. Waar de Oudheidkundige Dienst — afgezien van de pasanggrahan Boroboedoer — de beschikking zal krijgen over twee exemplaren, moet het naar men meent aan den Dienstchef worden overgelaten, of hij het niet voor handgebruik te zijnen bureele benoodigde exemplaar wil deponeeren te Djocja, dan wel in bruikleen afstaan aan een zijner ambtenaren.

Na nauwgezette herziening van de verdeeling, zooals die ter Directievergadering van 4 April was voorgesteld, meent de vergadering, dat voor schrapping van de lijst in de eerste plaats in aanmerking moet worden gebracht Peking en in de tweede plaats Bombay. De lijst komt er dan als volgt uit te zien:

1. Zijne Excellentie de Gouverneur Generaal.
2. Bibliotheek der Algemeene Secretarie.
3. Oudheidkundige Dienst.
4. Idem.
5. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
6. Bibliotheek der Technische Hoogeschool.
7. Pasanggrahan Boroboedoer.
8. Vajiranana National Library, Bangkok.

In dezen geest aan den Directeur te adviseeren.

14. De Commissie voor de Volkslectuur verzoekt in haren brief van 10 October '21 no 7034 een 5-tal poppen wajang koelit in bruikleen te willen afstaan ten behoeve van de illustraties voor het door haar uit te geven boek „Wajang Poerwa".

Inmiddels reeeds toegestaan en de voorwerpen in goede orde terug ontvangen.

15. Brief van het Eerelid Prof. Dr. G. A. J. Hazeu te Leiden, dd. 1 September 1921, betreffende de personeelsvoorziening. Tegelijk met dezen worden eenige verdere op dit onderwerp betrekking hebbende stukken in bespreking genomen, waaronder het Gouvernements Besluit van 23 October 1921 no 66, houdende onder meer de benoeming in 's Lands vasten dienst van den Bibliothecaris, den Heer P. Gediking met ingang van 1 Januari 1921 en diens ter beschikking stelling bij de Directie.

De Voorzitter begint met er de voldoening der Directie over uit te spreken, dat aldus de overgang van den Bibliothecaris in Gouvernements Dienst zijn beslag heeft gekregen. Vervolgens merkt de Voorzitter op, dat dus de Heer Gediking ook getreden is in de rechten der Landsdienaren op verlof en wat dies meer zij. De dienst echter van den Heer Gediking onderscheidt zich van den gewonen Landsdienst, doordat hij ook op de Zondagen ter beschikking moet zijn. Op grond hiervan komt het den Voorzitter billijk voor, dat aan de gebruikelijke veertien dagen onderhandsch verlof, welke aan iederen Landsdienaar plegen te worden verleend, indien de belangen van den dienst het gedogen, een veertiental verlofdagen worden toegevoegd — uiteraard onder hetzelfde voorbehoud — waarbij echter cumulatie dient te worden vermeden, zoodat de aanspraak op deze soort van gewoon en extra verlof vervalt, indien daarvan niet in den loop des jaars gebruik wordt gemaakt.

Alle aanwezigen stemmen met de zienswijze van den Voorzitter in.

Wat den Adjunct bibliothecaris betreft, doet het der vergadering leed uit het schrijven van Prof. Hazeu te vernemen, dat zich voor de op de begrooting uitgetrokken bezoldiging van nominaal f 300,— tot f 700,— 's maands geen krachten laten vinden van de vorming, welke de Directie oorspronkelijk voor deze betrekking noodig achtte.

Intusschen — aldus de Voorzitter — is aan de Directie ondershands medegedeeld, dat h. t. l. een telegram van den Minister van Koloniën is ontvangen, houdende de mededeeling, dat geen candidaten te vinden waren en de vraag of op handhaving van den betreffenden begrootingspost prijs werd gesteld. De betreffende telefonische mededeeling werd dezerzijds beantwoord met eene uiteenzetting van den stand der zaken en met de verzekering, dat het Genootschap ten deze diligent was, waaruit blijkens het bij G. B. van 23 October 1921 no. 66 gearresteerde antwoordtelegram der Indische Regeering de conclusie is getrokken, dat de Directie hier te lande zoekende was en derhalve uitzending van den Adjunct uit Nederland niet meer noodig was. Deze conclusie moet op een misverstand berusten, maar nu het telegram eenmaal verzonden was, heeft de Voorzitter opnieuw de vraag overwogen of het vinden van een geschikten candidaat hier in Indië mogelijk zou zijn. Persoonlijk is de Voorzitter van meening, dat uitzending van een in Nederland gevormde kracht verre de voorkeur verdient, ja zelfs in casu de eenig mogelijke weg is.

De vergadering stemt met deze zienswijze in. Intusschen ligt — zoo vervolgt de Voorzitter — het vermoeden voor de hand, dat de onvindbaarheid van een Adjunct-bibliothecaris verband houdt met de door het Genootschap aan de Heeren Hazeu, Snouck Hurgronje en Steinmetz kenbaar gemaakte wenschen ten zijnen aanzien, welke inderdaad niet in overeenstemming zijn met de bezoldiging, die bij de begrooting is bepaald. De Directie zal dus hare eischen moeten matigen. Nu een gestudeerd man met geprononceerde belangstelling in oriëntalistische richting voor het beschikbare salaris niet te vinden blijkt te zijn, komt het den Voorzitter het meest geëigend voor, dat men Prof. Hazeu verzoekt eene keuze te doen uit lieden van bescheidener beweging, werkers van het kaliber der jongere amanuenses dan wel assistenten aan de Leidsche Universiteits Bibliotheek.

De vergadering geeft in beginsel de voorkeur aan een manlijken adjunct.

Geen der aanwezigen weet een voorstel de doen, waardoor de belangen van 's Genootschaps Boekerij beter zouden zijn gediend.

De Voorzitter noemt de benoeming en uitzending van den Adjunct-bibliothecaris urgent, in zooverre de Heer Gediking binnen afzienbaren tijd aanspraak zal verkrijgen op buitenlandsch verlof, gedurende welke periode de dagelijksche leiding van het boekerijbeheer aan den Adjunct zal moeten worden toevertrouwd.

Thans komende tot de aanwijzing van een candidaat voor Conservator van het Ethnografisch Museum, constateert de Voorzitter, zulks aan de hand van eenen brief van den gegadigde bedoeld op pag. 45 dezer Notulen, dat ook thans de begrooting voor 1922 nog niet is goedgekeurd, zoodat ook nu nog geene definitieve toezeggingen kunnen worden gedaan. Enz.

16. Brief van den Heer J. W. van Nouhuys, Directeur van het Museum voor Land- en Volkenkunde, te Rotterdam, dd. 7 September '21, luidende als volgt:

„Naar aanleiding van hetgeen voorkomt in de Notulen Uwer „vergadering dd. 17 November '19 VIII, sub 5, meen ik er „U op te mogen wijzen, dat in de Encyclopaedie van N. I. „Deel II 1918 in het artikel *Muziek en Muziekinstrumenten* „onder den naam „pesandon", de sesando wordt vermeld. „Er moet hier tevens aan worden herinnerd, dat op Madagascar dit instrument, onder de namen van „maronnine" „en „valika" in volmaakt denzelfden vorm voorkomt. (Zie „Catalogue of the Crosby Brown Collection, deel III, pag. 18)".

Met belangstelling kennis genomen.

17. De Heer V. I. van de Wall, ambtenaar t/b van den Oudheidk. Dienst, schrijft dd. 18 October '21 als volgt:

Weltevreden, 18 October 1921.

„Ik heb de eer hiernevens Uw Genootschap aan te bieden een drietal „beschreven steenen, voor het meerendeel afkomstig van Lonthoir, „een der Banda-eilanden, welke tijdens mijn voorloopig onderzoek naar „de oudheidkundige overblijfselen uit den Compagnie's tijd, aldaar „werden aangetroffen. Hieronder moge een korte toelichting, bedoelde „steenen betreffende, volgen:

1e. Grenssteen.

„Coromandelsteen met het monogram V. O. C. en hierboven de „letter N. Werd gevonden op het terrein der Hervormde Kerk te „Banda-Neira.

„De drempel van dit gebouw is met deze steenen geplaveid. Zij „waren oorspronkelijk overal verspreid, doch geleidelijk verzameld en „als dorpelsteenen aangewend. De steen, die vermoedelijk over was „en toen weggeworpen, is, jammer genoeg, niet geheel gaaf, doch „het monogram is gelukkigerwijze onbeschadigd gebleven.

2e. Stichtingssteen.

„Deze steen vermeldt de stichting van een bouwwerk door Lambert „Janszoon Haga, Gouverneur van Banda, dezelfde, die in 1792, als „gevolg van een reis, door den Commissaris van Banda aldaar onder- „nomen, tezamen met zijn Opperkoopman en secunde, met afgeschre- „ven gagie naar Batavia werd gezonden.

„De primitieve inscriptie is als volgt:

Den 1ste Juni Anno 1786
De Eerste Steen
Gelegd en Gebouwd
Door L. J. Haga
Gezaghebber
Over Banda

3e. Gevelsteen.

„Deze steen vertoont, en relief, drie boven elkaar geplaatste zakvor- „mige voorwerpjes, aan weerskanten van kleine lussen voorzien, „terwijl ter linkerzijde 16, en ter rechterzijde 49 staat geschreven, „waarschijnlijk vormende tezamen het jaartal 1649.

„Waar deze steen vroeger thuis hoorde en hoelang hij reeds hier „lag, kon niemand mij mededeelen. Het komt mij het meest waar- „schijnlijk voor, dat hij afkomstig is van een poortje — de bekende „poortjes der perkenierswoningen — dat in den loop der tijden is „verdwenen. In verband hiermede werd gedacht aan het perk „De „Drie Gebroeders", waarvan het poortje niet meer is. Ook al gezien „het aantal der voorwerpjes; doch de Heeren perkeniers wisten mij „mede te deelen, dat de naam van dit perk zoude afgeleid zijn „van drie toppen van het Lonthoirsche Hoogland, die zich op het „perk bevinden en in de wandeling dien naam dragen. Aangaande de „vindplaats van beide laatstgemelde steenen, kan medegedeeld worden, „dat no. 2 werd aangetroffen op het perk Boyauw, waar hij als slijp- „steen werd gebezigd, en no. 3 op het perk Kelie en Noorwegen, „waar hij onder een pantjoran lag, vandaar de holtes in dien steen, „door het regenwater veroorzaakt.

„Op datzelfde perk „De Drie Gebroeders" werden een drietal kleine

„grafzerken aangetroffen, onder struikgewas geheel verborgen, waar-„van één mij bijzonder trof door hare fraaie bewerking. Ziende, dat „binnen niet al te langen tijd niets meer van die steenen zou overblij-„ven, te meer nu zij aan het licht waren gebracht, verzocht ik den per-„kenier, den Heer Brouerius van Nidek ze mij wel te willen afstaan.

„Deze, hoewel persoonlijk gaarne bereid, kon mijn verzoek niet inwil-„ligen, daar het perk behoort aan de Crediet- en Handelsvereeniging „Banda, te Ambon gevestigd. Eenigen tijd daarna, te dier plaatse ge-„arriveerd, was mijn eerste werk den Chef dier maatschappij op te zoe-„ken en mijn verzoek te herhalen. Er was hoegenaamd geen bezwaar „tegen, te meer, omdat het geslacht Steenrots is uitgestorven, wat „anders nog een punt van overweging zoude uitgemaakt hebben.

„Hoewel U hierbij een foto van gemelde steenen wordt aangeboden, „zoo acht ik het niet ondienstig, ter verduidelijking en aanvulling „nog het volgende mede te deelen:

I. Vierkante roode vloersteen, waarop het volgende is gekrast:

Rachel Janzen. De Weduwe
van den burger en per
kenier Johannes Steen
rots is overleden den
10 Augustus in het
jaar an no 1777.

II. Eenigszins beschadigde steen met het volgende opschrift:

Rust Het Lichaam
Van Den Borger Hendrick
Steenrots Obit Den 26
Maart Ao 1709 In Den Ou
Derdom Van 53 Iaar En 2
Maanden En 27 Daagen in
Zijn Leeven Perckbezit
ter Op Wayer Benevens
Zijn Drie Soons En Twee
Dochters.

III. Roode steen, als I, doch met overlangsche inscriptie. Deze „steen is bijzonder fraai bewerkt, en relief met fijne lettertjes be-„schreven. In het midden een dubbel monogram J. S. gedekt door „een fantaisie-kroon. Het geheel ziet er uit als een stukje fijne kant. „De inscriptie luidt als volgt:

Hier Onder Ligt Begraven
Het Lichaam Van Johannes
Steenrots In Zijn Leven Perkenier Tot Wayer
Geboren In Den Jaare 1680 Den 26 January
Anno 1762.

„Een zekere Steenrots wordt reeds door Valentijn vermeld (III, 1 „blz. 9), althans wij lezen: „Daar was toen nog een perk, door eenen „Steenrots bezeten, doch mij mede in naam onbekend". Daar hij „spreekt van 1711, zoo zal Johannes Steenrots (Hendrik overleed in „1709) hiermede bedoeld zijn, en met het perk, het perk Wayer, „een van de oudste perken hier.

„Deze drie grafsteentjes liggen ten huize van gemelden Heer van „Nidek op verzending te wachten. Indien door het Genootschap prijs „wordt gesteld op hun bezit, zoo kan deze Heer uitgenoodigd worden „ze te doen vervoeren, op de minst kostbare wijze. In dien geest „is reeds een en ander besproken.

„Het is wellicht niet overbodig op te merken, dat zich in de „Molukken talrijke beschreven steenen bevinden waar geen mensch „zich om bekommert, veelal uitmuntende door fraaie bewerking, alle „steenen uit den Compagnie's tijd.

„Zoo bevindt zich thans in de kedaton te Ternate, tijdelijk, een „merkpilaar V.O.C., een buitengewoon fraai exemplaar, welke door „mij werd aangetroffen voor de ruïne van het blokhuis Den Briel „op het eiland Groot-Obi. Het onderstuk, metselwerk ondergrondsch, „was erg aangetast door vocht, zoodat de pilaar op vallen stond. „Reden waarom hij werd uitgegraven en naar Ternate medegebracht.

„Op het Assistent-Residentie kantoor te Ambon bevindt zich, in „veiligheid gelukkig, de stichtingssteen van het blokhuis Middelburg „aan de landengte van Bagoeala, aldaar aangetroffen onder een mest- „vaalt. Op mijn verzoek deed de Wd. Resident hem naar Ambon „vervoeren en op het kantoor een plaatsje geven.

„Zoo zouden nog talrijke voorbeelden genoemd kunnen worden van „de verwaarloozing dier steenen en van de bouwwerken, welke zij „tot opschrift dienden. Er is in die streken zoo veel, zoo niet *alles* nog, „op dat gebied te doen.

„Indien door het Genootschap prijs wordt gesteld op een lijst van tot „dusverre gevonden beschreven steenen in de Molukken, met opgave „van plaats - wellicht, dat er stappen kunnen worden gedaan tot ont- „ferming over deze schaarsche herinneringen aan de geschiedenis van de „Compagnie in de Molukken, — zoo zal ik U er gaarne een verstrekken.

„De verwaarloozing der monumenten treft des te pijnlijker, omdat „juist in deze streken de grondslag werd gelegd van het Nederlandsch „Gezag. Men staat verbaasd, wat er al niet wordt aangetroffen—hoe „grootsch moet het dan niet vroeger geweest zijn, toen er nog niets „verloren was gegaan.

„Het is ongelooflijk, wat er al niet in den loop der tijden is „weggehaald door op „antiek" beluste menschen. De buit strekte „zich zelfs uit tot gevelsteenen en kanonnen met affuit en al.

„Het is echter een verblijdende omstandigheid te constateeren, dat „er nog genoeg is overgebleven, om bewaard te worden voor het „nageslacht. Het Compagnie's meubilair, dat ik nog allerwege aantrof, „was zeer schoon. Verder nog vele waardevolle kleinigheden zooals „ringen, kettingen, schoengespen en andere lijfsieraden, tabaksdoozen, „snuifdoozen en tal van dergelijke zaken van intiem gebruik, die „naar ik meen, nergens meer worden aangetroffen".

De drie aangeboden steenen zijn ter vergadering aanwezig en wekken de belangstelling der vergaderden. Men besluit, de foto van de drie besproken steenen te reproduceeren tegenover deze plaats in de Notulen, zich tot den Heer Nidek te wenden om toezending dezer grafsteentjes en den Heer van de Wall te verzoeken, de bedoelde lijst van de tot dusver gevonden beschreven steenen in de Molukken te verstrekken.

18. Dr. H. van der Veen heeft aan het tot hem op de Directievergadering van 24 Jan. '21 gericht verzoek [1]) gevolg gegeven en zijne zienswijze omtrent de toen besproken spellingskwestie in eene verhandeling samengevat.

Met belangstelling kennis genomen; het opstel van Dr. van der Veen zal als Bijlage no. VIII achter deze Notulen worden afgedrukt.

19. Antwoord van den Rector Magnificus der Technische Hoogeschool te Bandoeng dd. 15 Oct. '21 op dzz. aanbod om aan genoemde instelling die doubletten uit de Ethnografische Verzameling af te staan, welke voor haar van belang zouden kunnen zijn.

Professor Klopper is van meening, dat het uit den aard der zaak niet op den weg eener Technische Hoogeschool ligt om eene Ethnografische Verzameling als zoodanig aan te leggen en te onderhouden. Wanneer echter de voorwerpen uit technisch, architecturaal of decoratief oogpunt belangwekkend zijn, zal hunne aanwezigheid zeer nuttig kunnen zijn en zal hunne toezending op hoogen prijs worden gesteld.

De Senaat der T. H. te zijner tijd inlichten omtrent het beschikbaar komen van voorwerpen van den aangegeven aard.

---

1) Zie boven pag. 17-19.

20. Het Buitengewoon Lid, oude stijl, de Heer S. Coolsma schrijft dd. 12 September '21, dat een ernstige en langdurige krankheid in verband met zijn hoogen leeftijd ten gevolge heeft gehad, dat hij niet meer voldoende van de uitgaven des Genootschaps kan profiteeren, zoodat hij in overweging geeft de toezending te staken.

Tevens geeft de Heer Coolsma kennis van zijn besluit om als een bewijs zijner erkentelijkheid zijne collectie Soendaneesche manuscripten en overige Soendaneesche geschriften aan het Genootschap te schenken.

Van dit besluit wordt met groote dankbaarheid kennis genomen, terwijl de vergadering het levendig betreurt, dat deze verdienstelijke taalkundige, aan wien met name de beoefening van het Soendaneesch zooveel te danken heeft, en met wien het Genootschap sedert 1876 de meest aangename en nuttige relaties heeft onderhouden, zich niet meer in staat voelt de publicaties van het Genootschap bij te houden.

21. Aanbod van den Controleur van Oost-Lombok dd. Selong 18 October 1921 om de Ethnografische Verzameling betreffende de Sasaksche bevolking van Oost Lombok in zijn ressort aan te vullen.

De Conservator stelt voor, dit aanbod dankbaar te aanvaarden, aangezien de collectie betreffende de Sasaks in het algemeen nog wel eenige lacunes vertoont. Hij adviseert een exemplaar van den Gids van de Bali en Lombok collectie aan den Controleur toe te zenden, waaruit deze zal kunnen zien wat reeds aanwezig is.

Conform besloten.

22. Brief van den Heer T. Adam, dd. Soengei-Penoeh 3 Oct. '21 ten geleide van 4 rood koperen plaatjes met Hindoe-inscriptie. Door uitslijting is de inscriptie zeer moeilijk leesbaar; men twijfelt zelfs of de ontcijfering mogelijk is.

In handen te stellen van Dr. Bosch, die toezegt op deze vondst te gelegener tijd terug te zullen komen.

23. Antwoord van Professor Ph. S. van Ronkel dd. Leiden 18 Sept. '21, waarin ZHGel. mededeelt, dat het Koninklijk

Instituut van Taal-, Land- en Volkenkunde veel prijs stelt op het bezit van het handschrift van het Javaansche Woordenboek Wilkens.

De Conservator verklaarde zich reeds bereid het handschrift voor verzending gereed te maken.

24. Vervalt.

25. De Heer C. Gabriël bericht dd. Sipoholon 21 October '21, dat de tekstuitgave van de Barita Ni Bondjol reeds is afgedrukt, zoodat op de bijvoeging eener schetskaart zal moeten worden gerenonceerd. ZWEerw. biedt bovendien een naschrift op zijne vertaling der Barita Ni Bondjol aan, welke bij publicatie daaraan zal worden toegevoegd (zie Notulen 1920, pag. 114, sub 5).

26. De Heer K. Heine, Hoofd van het Museum voor Economische Botanie te Buitenzorg, biedt bij zijn schrijven van 5 November '21 een indirect van den Assistent Resident V. Obdeyn te Manoekwari afkomstig vischnet aan, dat vervaardigd is van een merkwaardige, naar men zegt voor dat doel buitengewoon geschikte stof, nl. de vezelbundels uit de jongste steunwortels van den pandanus papuanus Solms-Laubach. Deze netten zijn op de Noordkust van Nieuw-Guinea algemeen in gebruik. Het voorwerp wordt afgestaan aan de Ethnografische Collectie, daar de aard der verzamelingen van het Museum voor Economische Botanie het opnemen van dergelijke objecten onmogelijk maakt.

Gaarne aanvaarden. Dankbetuiging zenden.

27. Het Buitengewoon Lid L. C. Heyting, Controleur van Tabanan stelt dd. 4 October 1921 voor, om den subdepothouder van de Volkslectuur te zijnent bij wijze van proef aan te stellen als agent voor den verkoop van 's Genootschaps publicaties, met name van die welke betrekking hebben op Bali.

Nader te overwegen door den Secretaris-thesaurier en den Bibliothecaris.

28. Renvooi van den Directeur van O. en E. dd. 4 November '21 no. 42280/V, ter aanbieding van eenen brief

van den Gouvernements Secretaris, blijkens welken de Gouverneur Generaal genoemden Directeur machtigt om bij zijne bijdragen tot het ontwerp der voorloopige aanvullingsbegrooting voor 1922 te rekenen op eene verhooging der subsidie voor het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen met f 21500.

Met voldoening kennis genomen. Bewilliging door de Staten Generaal afwachten.

De volgende brieven zijn na den rondlezingstermijn binnengekomen:

29. Vervalt.

30 en 31. Twee brieven van het lid H. Th. Damsté, Resident van Bali en Lombok, beide dd. Singaradja 7 November 1921 en betreffende respectievelijk een steen aan den ingang van de Poera Jang Tiba te Sakah en een oudheidkundig geel koperen voorwerp, aangetroffen op den Panoelisan bij Kintamani (met foto).

Dr. Bosch verzoekt om in zijne hoedanigheid van Chef van den Oudheidkundigen Dienst met de behandeling dezer twee aangelegenheden te worden belast.

Conform besloten.

32. Brief van den Chef der 1e Opnemingsbrigade te Benkoelen, dd. 8 November 1921, betreffende drie graftomben, gelegen binnen de wallen van het fort Marlborough aldaar, waarover werd gehandeld door het lid J. L. Moens in het Oudheidkundig Verslag 1920, 3e—4e kwartaal, bijlage P. Met belangstelling kennis genomen. Op verzoek van Dr. Bosch wordt deze brief in zijne handen gesteld ter publiceering in het Oudheidkundig Verslag.

33. Circulaire van het Comité du Monument Pasteur, houdende verzoek om eene bijdrage voor eene gedenkteeken, dat ter gelegenheid van Pasteur's 100sten geboortedag zal worden opgericht te Straatsburg, zijne geboortestad.

De ongunstige toestand van 's Genootschaps financiën plaatst de Directie in de onmogelijkheid om aan deze sympathieke uitnoodiging gevolg te geven.

34. Missive van den Resident van Riouw en Onderhoorigheden dd. 10 November '21 no. 5958 ten geleide van 2 zilveren en 1 gouden knop, afkomstig van statiestokken, uitgereikt aan Chineesche officieren, wier betrekkingen sedert zijn opgeheven, en van 2 stempels van den voormaligen Onderkoning van Riouw.

Een en ander is dankbaar aanvaard voor de collectie.

Voorts wordt overgelegd een lijst van oude kanonnen, aangetroffen op verschillende plaatsen in het gewest.

Voor de verzameling wordt prijs gesteld op een exemplaar uit Rengat, waarop een inscriptie voorkomt luidende „Zaman Sultan Mohamad Sjah bersamajam di Lingga Riouw 1222".

Vermeldenswaard schijnen verder nog 2 koperen kanonnen van Karimoen, welke jaarlijks bij den aanvang der Poeasa worden afgeschoten: deze schijnen van een zelfde type te zijn als het bekende Poeasa geschut van Meral.

Den Resident dank betuigen voor zijne gewaardeerde hulp.

35. Dr. Albert C. Kruyt verzoekt dd. Pendolo 4 November 1921 om inzage te mogen nemen van de critiek van den Heer E.E.W.G. Schröder op het boek van W. J. Perry „The Megalithic Culture of Indonesia", van welker bestaan de Heer Kruyt kennis heeft gekregen uit Notulen 1920 p. 24 sub II, 1 en 130 sub 11.

Waar het schrijven van den heer Schröder een vertrouwelijk karakter droeg zal vooraf diens welnemen worden gevraagd.

36. Missive van den Resident der Wester Afdeeling van Borneo dd. Pontianak 9 November 1921 no. 6343/21, waarin de opzending wordt aangekondigd van den van den Gezaghebber der Melawi, den Heer ten Cate, ontvangen ijzerhouten doodenpaal. [1])

Deze is den dag vóór de vergadering aangekomen en thans aanwezig.

De Resident deelt mede, dat een over dezen doodenpaal handelende nota [2]) van den heer Ten Cate met 25 foto's, be-

---

1) Vgl Notulen 1920, Bijlage IV.

2) Zie T. B. G. K. W. Deel LXI p. 201 e.v.

nevens de afrekening over het te goeder rekening verstrekte bedrag van f 625.— eerlang zullen worden opgezonden.

Aankomst afwachten; den Resident dank betuigen voor zijne gewaardeerde medewerking en bemiddeling.

RONDVRAAG.

VI. 1. Dr. Bosch demonstreert een vondst van kralen, hem door 's Genootschaps eerelid, den heer G. P. Rouffaer ter hand gesteld, en bestemd voor de Oudheidkundige Verzameling. De kralen zijn in 1900 gevonden bij den aanleg van den Spoorweg Djember-Banjoewangi en zijn merkwaardig om het ornament, bestaande uit een vogelmotief, gecombineerd met een ster en twee gekruiste banden.

2. Deelt mede, dat het over het algemeen zeer goed geconserveerde houtsnijwerk uit den gevel van het voormalige garnizoens kleedingmagazijn aan de Binnen Nieuwpoortstraat, tegenover de Javasche Bank, welk gebouw thans door den uitbreidingsdienst der Staatsspoorwegen wordt gesloopt, voor 's Genootschaps historische collectie is ontvangen, en wel dank zij de welwillende medewerking van den Ingenieur F. O. Wegener Sleeswijk.

De Directie betuigt hare waardeering voor diens bemoeiïngen. Met het schoonmaken en het opstellen der gedeeltelijk zeer omvangrijke stukken (deurlijsten, deurfriezen, paneelen als anderszins) zal nog eenige tijd gemoeid zijn.

3. De aan den Oudheidkundigen Dienst verbonden ambtenaar ter beschikking, de Heer V. I. van de Wall, heeft de resultaten van zijne dienstreis tot opneming van de Compagnies oudheden in de Molukken gedeeltelijk samengevoegd tot een lezing, waarvan de tekst door Dr. Bosch wordt overgelegd, en die geïllustreerd is met een groot aantal fraaie fotos van den photograaf van den Oudheidkundigen Dienst, den Heer de Vink.

Op voorstel van Dr. Bosch besluit de Directie in beginsel, den Heer van de Wall in de gelegenheid te stellen deze

lezing voor het Bataviaasch Genootschap te houden. De tekst zal intusschen bij de Redactiecommissie worden rondgezonden, waarna de datum van de lezing nader zal worden vastgesteld.

4. Dezelfde Heer van de Wall koestert, naar Dr. Bosch mededeelt, het voornemen om de resultaten zijner onderzoekingen ook in boekvorm te bewerken. Spreker zou gaarna vernemen, of de Directie eventueel bereid zou zijn, de uitgifte daarvan op zich te nemen.

Aangezien gedétailleerde gegevens omtrent den opzet, den inhoud, den omvang en de illustraties van het werk nog niet verkregen kunnen worden, besluit de Directie de voltooiïng van het manuscript en de illustraties af te wachten om aan de hand daarvan haar standpunt te bepalen.

5. Demonstreert een fraai en merkwaardig sieraad, toebehoorend aan den P. A. A. P. Prangwadono, opgegraven in de nabijheid van de offerplaats Kajangan, Tirtomojo. Dr. Schrieke hoopt over eenigen tijd nopens deze, voor den cultus van Ratoe Kidoel zoo belangrijke plaats nadere mededeelingen te doen uit de door hem, tijdens zijn verblijf op Midden Java, daaromtrent verzamelde gegevens.

VII. De Heer Moquette demonstreert een drietal gouden muntjes uit Pasè, welke de Heer R. A. Kern van zijne jongste reis heeft medegebracht en aangeboden voor de collectie. Twee daarvan zijn reeds bekend; het derde echter is een novum. De Heer Moquette deelt mede, dat het misschien een munt is van Maäroef Sjah, overleden in Pidië in 917 A. H.

De munten worden met dankbetuiging aan den schenker aanvaard voor de collectie.

VIII. De Heer Zimmermann heeft tijdens zijn verblijf in Holland van den Heer Hermann Rosenthal te Amsterdam vernomen, dat deze bereid is eene schilderij van Helène Schwartz, voorstellende een lachenden Inlandschen knaap af te staan aan die Indische instelling, waarin het door het grootst moge-

lijke aantal menschen wordt gezien. Spreker meent, dat het Museum van het Bataviaasch Genootschap geacht moet worden aan den wensch van den schenker te beantwoorden.

De Directie aanvaardt het aanbod dankbaar, waarop de Heer Zimmermann zich bereid verklaart om met medewerking van den Heer E. A. Zeilinga, die eveneens kennis draagt van de voorgenomen schenking, de opzending als anderszins te regelen.

IX. 1. De Heer Kern biedt voor de verzameling aan een baadje, afkomstig uit de Gajo-landen.

Spreker acht dit kleedingstuk uit een ethnografisch oogpunt van belang, omdat de gebruikelijke versiering in kleurig stikwerk op de zwarte stof is aangebracht met de naaimachine en aldus de aanpassing van eene nieuw verworven techniek aan de oorspronkelijke sierkunst demonstreert. De vaardigheid welke de Gajo-vrouwen bij de toepassing dezer versieringswijze aan den dag leggen, wekt de belangstelling der vergaderden.

Dr. Schrieke meent in dit stikwerk het bekende Dajaksche z. g. „hondekop-motief" [1]) te herkennen en wijst op het merkwaardige, dat dit, zij het in sterk gestyleerden vorm, ook bij de Mohammedaansche Gajo's wordt aangetroffen.

Onder dankzegging aan den schenker wordt het voorwerp aanvaard voor de collectie.

2. Brengt, mede namens den heer van Lith, verslag uit van het Commissoriaal onderzoek van de Ethnografische verzameling, en wel in de volgende bewoordingen:

„Ondergeteekenden in de vergadering van 24 Januari 1921 in commissie gesteld voor de jaarlijksche opname van de Ethnografische verzameling hebben zich op 30 April 1921 van deze opdracht gekweten.

---

1). Vgl. Journal Anthropological Institute vol. 35 (1905) pag. 113, E. B. Haddon. The Dog-Motive in Bornean Art.

„Onder leiding van den Conservator namen zij de verzameling in oogenschouw. De voorwerpen waren met zorg opgesteld.

„In den loop van 1920 trad de heer Hoedt als adjunct conservator af wegens vertrek naar Europa en werd vervangen door den heer W. J. Kroon.

„De Korte Gids van de Balische collectie, die ten vorige jare als ter perse werd vermeld, is inmiddels verschenen en voor het publiek verkrijgbaar gesteld. Thans is de Gids van Borneo op de pers gelegd, terwijl voor de Gidsen van de overige deelen der verzameling, de rangschikking en verdere voorbereidende werkzaamheden zijn verricht.

„Ook ditmaal moet vermeld worden, dat de heer H.J.E.F. Schwartz zich wederom geheel belangeloos beschikbaar stelde om toezicht te houden op de samenstelling van den Gids van Borneo.

„Van de nieuwe aanwinsten worden in het bijzonder vermeld korwar's van Nieuw Guinea met haar er op.

„De behoefte aan meer ruimte doet zich in deze verzameling dringend gevoelen".

De Commissie voornoemd,
(w. g.) R. A. KERN.
(w. g.) A. van LITH.

De vergadering heeft met belangstelling van het verslag kennis genomen.

3. Brengt, mede namens den heer Allart, verslag uit van de jaarlijksche opneming van de oudheidkundige verzameling, in de volgende bewoordingen.

„Ondergeteekenden, in commissie gesteld tot opneming van den toestand der Archaeologische Verzameling, hebben zich op 8 September van die taak gekweten.

„De conservator bevindt zich sedert einde Januari met buitenlandsch verlof, de wd. conservator bevond zich geruimen tijd op dienstreis en is inmiddels weder naar Neder-

land teruggekeerd, redenen waarom de opname is vertraagd. De Heer Moquette was zoo welwillend de commissie voor te lichten.

„Bezoekers kunnen thans bij het bezichtigen der Verzameling gebruik maken van den verleden jaar verschenen Korte(n) Gids.

„De opstelling der voorwerpen bleef dezelfde. De in het vorig verslag van opname geuite wensch, de in de rotonde opgestelde voorwerpen beter tot hun recht te doen komen, kon wegens gebrek aan ruimte nog niet worden verwezenlijkt.

„Voor de aanwinsten der verzameling gedurende het jaar 1920 zij naar de Notulen d.l. LVIII bijlage XIII verwezen. Enkele belangrijke aanwinsten werden uitvoeriger beschreven en van afbeeldingen vergezeld in het Verslag over het 2de kwartaal 1920 van den Oudheidkundigen dienst gepubliceerd, t. w. een bronzen olifantje met twee vrouwefiguurtjes op den rug, afkomstig van Panjaboengan (Tapanoeli),
een bronzen lamp met sluitstuk en
een bronzen beeld van een raksasa.

„De commissie stelt voor, den conservator dank te betuigen voor het door hem gevoerde beheer".

De Commissie voornoemd,
(w. g.) A. G. ALLART.
(w. g.) R. KERN.

Aldus wordt, onder dankzegging aan de rapporteurs besloten.

X. 1. Dr. Schrieke doet de volgende „Mededeeling betreffende den stichtingsdatum van Pontianak".

Van de stichting van Pontianak, waarvan hij de geschiedenis van zooveel belang acht, „because it illustrates in a striking manner the origin of the other Malay states, the greater number of which may be fairly considered as coun-

terparts to Pontianak" [1]), zegt Dr. Leijden in zijn Sketch of Borneo (Verh. Bat. Gen. XII 10 p. 33:)

„As Pontianak is of more recent origin than any other of the Malay states, so it is almost the only one in which the rise can be accurately traced."

Inderdaad schijnen bij alle autoriteiten de hoofdzaken van de stichtingsgeschiedenis vast te staan. De stichter Sjarief Abdoel-Rahman b. Hoesein al Qadiri is de zoon van een Hadramitisch godgeleerde, die zich aanvankelijk in eenige andere deelen van Borneo (Matan) heeft opgehouden en vervolgens naar Mempawah is verhuisd, alwaar hij als hoftheoloog en qadhi van den Panembahan aldaar overleden is. Abdoel-Rahman trad eerst in het huwelijk met de zuster van den Panembahan van Mempawah, vervolgens met een zuster van den lateren Sultan van Bandjarmasin. Op de laatste plaats als handelaar, tevens zeeschuimer resideerende, liep hij op zekeren dag een Engelsch schip af, waarop hij, uit vrees voor de Britsche wraak, uit het land werd gezet. Dit was de aanleiding, dat hij elders een heenkomen moest zoeken en zich dan ook ten slotte aan de samenvloeiïng van de Landak - en Kapoeasrivier vestigde. De naam Pontianak werd naar het heet, ontleend aan het aldaar liggende eilandje, dat als verblijf van pontianaks beducht was.

Het daar gestichte staatje kwam snel op en reeds in 1779 had de investituur van Sjarief Abdoel-Rahman als Sultan door den Commissaris Palm namens de Compagnie plaats [2]). De desbetreffende acte berust nog steeds op het landsarchief te Batavia.

---

1) Wij zouden hierbij ook willen denken aan de snelle opkomst van Banten, zie: T. B. G. K. W. 59 p. 179 v. met aangehaalde literatuur.

2) Zie de Jonge (van Deventer), Opkomst XI p. LXVII, die aldaar reeds de nog steeds verkondigde, hoezeer ook niet door Willer, T.B.G. II p. 529 gehuldigde meening (T. A. G. 1912 p. 210) weerlegt, dat op 5 Juli 1779 een contract met den Sultan zoude zijn gesloten. Vgl. Veth, Westerafdeeling dl. I p. V, dl. II p. 4, 37, 72, 103 en Rademacher, Verh. B. G. II p. 49; T. N. I. 1858 II p. 282 Müller, Ind. Bij 1848 I p. 214—15.

Totzoover de hoofdzaken, waarover allen nagenoeg overeenstemmen; thans de dateering, waarover verschil van meening heerscht!

Van de meeste beteekenis is hier het gezag van Veth, Borneo's Westerafdeeling I p. 254), die door alle latere auteurs van eenig gewicht is nageschreven [zie: van den Berg, Le Hadramout et les Colonies Arabes dans l'Archipel Indien p. 20 [1]); Kielstra, De Indische Archipel p. 257 [1]); Enthoven, Bijdragen tot de geographie van Borneo's Westerafdeeling II p. 841 [2]). Dit is te merkwaardiger, omdat, zooals we straks zullen zien, Veth op de hier uitgesproken meening is teruggekomen.

Volgens Veth dan is Sjarief Abdoel-Rahman den 23sten November 1771 van Mempawah vertrokken en op 7 Januari 1772 [3]) te Pontianak aangekomen, waar nog in den avond van dienzelfden dag een aantal kleine bamboezen pondoks of loodsen werden opgericht.

De beschouwingen van Veth baseeren zich op Leyden, die een andere dateering geeft, waarop straks wordt teruggekomen; op W. L. Ritter [4]) (T. N. I. 1839 1 p. 401 v. v.), die geen jaartallen opgeeft, op Tobias [5]) (De Nederlandsche Hermes Jg. III, 1828, dl. 2 No. 12), die ook geen bepaalde data noemt (p. 51-53) en ten slotte op een handschrift van de hand van Hartmann uit 1823, hetwelk ik niet kan raadplegen. In ieder geval moet dus Veth's voorstelling van zaken, tenzij ze geheel fictief zoude zijn, wat niet aan te nemen is, op het gezag van Hartmann gegeven zijn.

---

1) Zijne opstellen in de „Indische Gids" van 1889, 1890, 1892 en 1893 onder den titel: „Bijdragen tot de Geschiedenis van Borneo's Westerafdeeling," handelen over den tijd na 1850.

2) De dateering bij: Dienst der Staatspoor-en tramwegen. Mededeelingen Opname No. 18. Verslag eener Spoorwegverkenning in Noord-West-Borneo, Deel III, p. 8, gaat blijkbaar ook op Veth terug, doch is gemutileerd door een schrijf- of drukfout.

3) Vgl. ibid. I p. 268 nt. 2.

4) Deze heeft n. h. v. ook Leyden als bron gebruikt.

5) Vgl. over hem Veth II p. 98 v. v.

Hartmann kan daarentegen zijn gegevens slechts uit Inlandschen bron te Pontianak hebben gekregen. In dat geval heeft hij de dateering echter ongetwijfeld niet volgens de Europeesche tijdrekening vernomen en blijft er mogelijkheid van misverstaan of vergissing bij omrekening bestaan. Hoe het zij, aan een gelijktijdige eerstehandsche Inlandsche bron moet, zoo die bestaat, n. h. v. de voorkeur worden gegeven. Zonder dat is evenwel de tijdsruimte van anderhalven maand tusschen het vertrek van Mempawah en het aankomen op Pontianak voor iemand, die, volgens nagenoeg alle bronnen van plan is zich aan de Kapoeas te vestigen, al verdacht lang.

Zooals ik al zeide: de dateering in Leyden's verhandeling van 1812 (Verh. B. G. VII, 10 p. 33 vv.) wijkt af. Diens relaas verdient evenwel zeer de aandacht. Immers:

„The account of the origin of Pontiana" aldus legt Leyden verantwoording af nopens het door hem gebezigd materiaal, „was procured by Mr. J. Burn from the late Sultan (d.w.z. Abdoel-Rahman zelf) who was its founder and his 1) principal associate in the course of a residence of several years at that place and communicated lately to Mr. Raffles, together with the result of his enquiries concerning the interior of the island of Borneo. The information thus collected has every claim to authority . . ." Leyden deelt dan vervolgens tot tweemaal toe op gezag van Burn—Abdoel-Rahman mede, dat Pontianak in 1770 is gesticht.

Leyden's relaas is blijkbaar door H.W. Muntinghe, T.N.I. Jg. 1850 II, p. 172 v. gevolgd.

Leyden beroept zich dus op een door Burn verkregen „account" van Sultan Abdoel-Rahman. Blijkens het vervolg van Leyden's verhandeling moet die „account" mondeling geweest zijn. Waar de oude Sultan bij zijn verhaal zich niet

1) De zin is blijkbaar in de war: kennelijk is bedoeld dat Mr. Burn de principal associate van den Sultan was.

van de Europeesche tijdrekening zal hebben bediend, blijft ook hier de mogelijkheid van eene onnauwkeurige approximatieve opgave („zus en zooveel jaar geleden") of een vergissing in de omrekening bestaan.

Opgemerkt wordt, dat Burn zijn „account" niet onwaarschijnlijk op verzoek van Raffles zal hebben geschreven en zulks vermoedelijk na den dood van Abdoel-Rahman (1808) uit zijn geheugen (?) heeft gedaan. In ieder geval gaat Leyden's mededeeling dus weer op tweedehandsche Inlandsche gegevens terug.

Terloops vermelden we nog van den in eind 1825 of begin 1826 vermoorden kundigen, maar onbesuisden martelaar der wetenschap G. Müller, „Proeve eener Geschiedenis van een gedeelte der Westkust van het eiland Borneo" in de Indische Bij I (1843], die op grond van zijn in de jaren 1818-19 en vooral 1822-23 aan de Westkust van Borneo verzameld materiaal (vgl. Blume ibid. p. 113 en 153 v.v. p. 160 v. v.; vgl Veth II, p. 12 v. v. 145 v. v.) de vestiging van Abdoel-Rahman aan de Koeala Landak in het jaar 1771 stelt (p. 211). Volgens hem had echter de stichting der nederzetting al eenigen tijd te voren (omstreeks 1770) plaats gehad (p. 210).

Ten slotte beschikken we nog over een vierde bron voor de kennis van de geschiedenis van de opkomst van Pontianak t.w. de Inlandsche bronnen, door J. T. Willer in zijn „Eerste proeve eener Kronijk van Mampawa en Pontianak" (T.B.G. III, p. 516 v.v.; VI, p. 69 v.v.) verwerkt, t.w. een „Stamboom van Mempawah," een „Stamboom van het geslacht der al-Qadiri's" een „Levensgeschiedenis" van deze vorstelijke familie en de Jaarboeken van Mempawah".

Uiteraard zijn voor ons doeleinde van het meeste gewicht de „Stamboom" en de „Levensgeschiedenis" der al-Qadiri's. De eerste wordt in Nederlandsche bewerking als bijlage achter het opstel van Willer aangetroffen. Blijkens de redactioneele aanteekening op p. 562 van T.B.G. III is het

tweede geschrift (evenals de Mempawahsche Jaarboeken) in handen der redactie geweest. Waar het gebleven is, is onbekend. De catalogi der Leidsche en Bataviasche handschriftenverzameling vermelden het niet. Terwijl de mogelijkheid bestaat, dat het origineel nog ten paleize van den Sultan berust — een mededeeling van den Assistent Resident Morjen wettigt die veronderstelling [1]—, kan thans reeds worden opgemerkt, dat het geschrift vermoedelijk van niet veel later dan 1810 — 1820 dateert, aangezien het in het tweede gedeelte van Willer's Kronijkproeve (T.B.G. VI p. 69 v. v.) in het geheel niet, in het eerste gedeelte slechts tot den dood van Abdoel-Rahman (1808) geciteerd wordt. [2]) In ieder geval is het een eerstehands officieus Inlandsch geschrift, waarschijnlijk anterieur, doch zeker wel gelijktijdig aan de door Hartmann (1823), Müller (1811—23) en misschien zelfs Leyden (1812) gereproduceerde Inlandsche gegevens. Staan de jaartallen van den achter Willer's opstel gepubliceerden, van een zoon van Abdoel-Rahman (t. w. den invloedrijken Sjarief Ahmad, Pangeran Bendahara) afkomstigen en dus stellig ook eerste rangs gegevens bevattende Stamboom in het Maleische origineel, dan bevestigen deze bovendien de door de Levensgeschiedenis genoemde. In ieder geval zoude ik dus voorshands geneigd zijn aan de data der door Willer gereproduceerde Inlandsche bronnen meer waarde toe te kennen, dan aan de mededeelingen van Hartmann en Müller en de vermoedelijk uit het geheugen opgeschreven notities van Burn bij Leyden.

Ook Veth deelt kennelijk deze opvatting, waar hij in de Voorrede van het 2e deel Borneo's Westerafdeeling schrijft, dat Willer in zijn aangehaald opstel hem met menige onnauwkeurigheid in zijn verhaal der stichting van Pontianak heeft bekend gemaakt.

1) Een oud geschrift in het bezit van den Sultan van Pontianak geeft dezelfde data.,

2) De Mempawahsche Jaarboeken reiken iets verder. (Laatste citaat 1818).

Volgens Willer's Inlandsche bronnen dan, had de vestiging te Pontianak plaats op 14 Radjab 1185 H. = Woensdag 23 October 1771, terwijl Abdoel-Rahman zijn intrek nam in de voor hem gebouwde woning op 4 Ramadhan 1185 = Woensdag 11 December 1771.

We merken hierbij op dat de twee genoemde data een tijdsverschil van 1½ maand opleveren, hetgeen de vraag doet rijzen of niet Hartmann deze bron onder de oogen heeft gehad, die hij verkeerd heeft begrepen of althans onnauwkeurig bewerkt. Deze quastie laat zich echter wellicht bij inzage van Hartmann's handschrift beslissen.

Uit het bovenstaande is gebleken, dat ons over de geschiedenis van de stichting van Pontianak alleen tweedehandsche Inlandsche gegevens ter beschikking staan, die waarschijnlijk door Willer het meest nauwgezet zijn gereproduceerd en op grond waarvan 14 Radjab 1185 = Woensdag 23 October 1771 als meest aannemelijke stichtingsdatum schijnt te moeten worden beschouwd.

Helaas zullen er geen Europeesche documenten over zijn, die tot controle van dezen datum kunnen dienen. Naar Dr. F. de Haan, de geleerde kenner van het Compagniesarchief mij mede deelde, schijnt de brief d. d. 5 October 1778 van Pangeran alias Sjarief Joesoef, den lateren (eersten) Sultan Abdoel-Rahman van Pontianak aan de Oost-Indische Compagnie, behelzende het verzoek om door Haar erkend te mogen worden als Sultan van Sangon en Pontianak, evenals het schrijven van den Gouvern. van Java aan Gouvern. Gen. en Raden van 12 Juni 1778 en het verslag van den Commisaris W. A. Palm van 25 Juli 1779 (vgl. van Deventer in de Jonge, Opkomst XI, p. XLI en v. v) — welke bescheiden wellicht opheldering zouden kunnen geven — hier te lande niet meer aanwezig te zijn.

2. Dr. Schrieke demonstreert de volgende aanwinsten der ethnografische collectie.

a. Besnijdenisgereedschap in gebruik bij de Toradja's (Dr. van der Veen).

b. Het hierboven op pag. 316 sub V, 26 bedoelde vischnet van Noord Nieuw Guinea.

c. Stofgoudkoker van Sumatra's Westkust (Heer Moens).

d. 15 Nieuw Guinea pijlen van den Heer Mr. F. D. E. van Ossenbruggen, Soerabaia.

e. Den hierboven sub V. 36 bedoelden ijzerhouten doodenpaal van West Borneo.

Een en ander wordt onder dankbetuiging aanvaard.

De in uitzicht gestelde gegevens betreffende den sub e bedoelden doodenpaal (zie Notulen 1920, pag. 184) zijn nog niet ontvangen.

Naar aanleiding van eenige der sub d bedoelde pijlen, deelt Dr. Schrieke het navolgende mede:

„Toen ik den vorigen maand voor dienstaangelegenheden „in Soerabaia moest zijn, maakte ik van die gelegenheid „gebruik een bezoek bij ons lid, den bekenden Ethnoloog „Mr. F. D. E. van Ossenbrugge te brengen. In den loop „van het onderhoud, dat toen volgde, vestigde ZEd. mijne „aandacht op een tweetal pijlen in zijn bezit, afkomstig uit „Nieuw Guinea, die een merkwaardige bevestiging van een „bekend ethnologische theorie vormen. Vierkandt heeft (zie „Globus 92, pag. 43; vgl. Preuss, Globus 86, pag. 390; „Bd. 87 pag. 347) ten aanzien van de jachtmagie „die „Einkleidung des Menschen in Tierische Gewänder zu dem „Zweck der Aneignung der Kraft der Tiere und der Herr„schaft über sie". In zijn „Die geistige Kultur der Naturvölker" „(Aus Natur- und Geisteswelt no. 452) spreekt ook Preuss „van de voorstelling der primitieven, volgens welke het bezit „van tanden, nagels, klauwen, haren, enz. van een dier ook „die dem Menschen fehlenden, den Tieren innenwohnenden „besonderen Kräfte" verleent. Als voorbeeld van deze ge„dachte haalt hij dan o. a. aan een ervaring van Pechuël„Lösche (Volkskunde van Loango, p. 352): Mir wurde ein „hübscher Halssmuck verehrt: das ausserordentlich lange

„Schwanzhaar eines Elefanten, woran durch feine Flechtar-„beit die Kralle eines Leoparden und eines Adlers, der „Zahn eines Seefisches und eines Krokodiles befestigt waren. „Haar und Krallen sollten mich auf der Jagd schützen, in „Wald und Gras scharfsichtig, stark, behende machen, die „Zähne sollten mich in allen Gefahren des Wassers be-„hüten.

„In Globus Bd. 86. p. 390 zegt Preuss: Auch kann man „feststellen dass Federn die Zauberkraft des ganzen Tieres „haben, woraus leicht das Tragen derselben zu erklären ist.

„Aan deze voorstellingen aanknoopend en op de theorieën „van Preuss en Vierkandt voortbouwend, oppert Wundt „in zijne Elemente der Völkerpsychologie, p. 30, als het „oorspronkelijk idee, dat bij het aanbrengen van vederen „aan pijlen moet hebben voorgezeten: Hier haben wir wohl „des Rätsels Lösung in der Assoziation des abgeschossenen „Pfeils mit dem fliegenden Vogel, der durch die Wirkung „seines Gefieders die Lüfte durchschneidet. Der Mensch „überträgt also die Bewegung des Vogels auf die des Pfeiles.

„Het aanbrengen van een enkel klein veertje, vlak onder „de pijlpunt – iets wat ook bij eenige andere Nieuw Guinea-„pijlen in het Museum (no. 18213) wordt aangetroffen – het-„welk niet uit versieringsmotieven of terwille van het geven „van richting aan de pijl kan zijn geschied, bevestigt in „verband met andere gegevens Wundt's hypothese volkomen".

3. Deelt mede, dat de in den laatsten tijd beschikbaar gekomen doubletten, voor zoover niet vallende onder de rubriek waarvoor de hier te lande gevestigde Technische Hoogeschool zich interesseert (zie boven sub V, 19), zijn gereed gemaakt voor verzending naar Holland, met bestemming voor 's Rijks Ethnografisch Museum te Leiden, het Museum voor Land-, Taal- en Volkenkunde te Rotterdam en het Koloniaal Instituut te Amsterdam.

De zending, bestaande uit drie tamelijk groote kisten, kan eerstdaags vertrekken.

De vergadering zegt den Conservator dank voor zijne bemoeiïngen.

4. Naar aanleiding van het medegedeelde in de Directievergadering van September (Notulen, sub V, 6) nopens de inscriptie in de Riouw-Lingga Archipel, deelde de Heer J. P. Koster mij mede, aldus vervolgt Dr. Schrieke, dat daar, voor zoover hem bekend, twee inscripties liggen, 1e een op Groot-Karimon (iets ten Noorden van Tandjong Tiram vgl. Rouffaer, B.K.I. 77 pag. 69-70 met noot 1 op pag. 70) die hijzelf tweemaal bezocht heeft en 2e een op de Natoena eilanden, die hij alleen van hooren zeggen kent en waarvan hem de juiste plaatsbepaling onbekend is.

Aan de hand dezer gegevens aan den Resident verzoeken om medewerking tot het verkrijgen van inlichtingen.

5. Biedt ter publicatie in de Notulen aan een afschrift van een artikel over het huwelijk op Bawéan, voorkomende in de Tjahaja Timoer van 10 September 1919 (No 100, 11e jaargang) hetwelk zijne aandacht heeft getrokken om de interessante ethnografische gegevens.

Gaarne aanvaard; bijlage IX.

XII. De Heer Moll brengt namens Dr. Djajadiningrat ter tafel:

1. Een Javaansch Handschrift, eigendom van en ten geschenke aangeboden door den Regent van Kediri (door bemiddeling van het buitengewoon lid, den Wedono van Kertosono). Het bevat de Ambio Joesoep. Spreker stelt voor om aan den schenker dank te betuigen. — Conform.

2 Een moderne copie (op bamboe) van een oud Seraewasch handschrift, ten geschenke aangeboden door den Heer J. L. Moens. Inhoud onbekend. Vindplaats bij Tari, afd. Seloemah, Benkoelen. Stelt voor den schenker te bedanken. — Conform besloten.

XIII. 1. De Heer Moll deelt mede, dat de „Javaansche Bibliografie", welke onder het toezicht van het voormalig Directielid Dr. D.A. Rinkes [1]) gecompileerd is door R. Poerwa Soewignja en R. Wirawangsa thans in 500 exemplaren is afgeleverd. Beide deelen zijn bereids aan de Directieleden rondgezonden. Spreker wijst er op, dat de kosten van dit boekwerk zeer hoog zijn opgeloopen.

Onder die omstandigheden acht spreker het noodzakelijk, dat de distributie van gratis exemplaren tot het minimum worde beperkt, en wel tot die correspondeerende en eereleden, die zich speciaal met het Javaansch bezighouden. Waar dit werk buiten serie is verschenen, acht spreker het gerechtvaardigd, dat het ook aan de gewone leden en aan de instellingen met welke ruilverkeer onderhouden wordt, slechts tegen betaling wordt verstrekt.

De vergadering stemt hiermede in.

Wat den prijs betreft, zoo duchten eenige aanwezigen, dat bij opvolging van het voorstel van den Thesaurier, die den verkoopprijs gelijk wil stellen met den kostprijs, de circulatie daardoor al te zeer beperkt zou worden. Na eenige discussie wordt besloten den prijs te bepalen op f 10,— per deel.

De heeren Djajadiningrat en Schrieke worden uitgenoodigd om hunne gedachten te laten gaan over de wijze, waarop de verspreiding dezer publicatie het best kan wordenbevorderd en om eventueel een passenden prospectus samen te stellen ter rondzending aan geïnteresseerden.

Dr. Djajadiningrat heeft verzocht, dat in de Notulen ook zal worden vastgelegd, dat de Heer P. F. Dahler, Ambtenaar bij de Volkslectuur, sedert het vertrek van Dr. Rinkes belangeloos de supervisie over de uitgifte, etc. op zich heeft genomen en zich daarvoor veel moeite heeft getroost.

Onder dankbetuiging conform besloten.

---

1) Zie Notulen 1920 pag. 33 sub VIII.

2. Brengt in herinnering dat door een samenloop van omstandigheden de verrekening van het auteurshonorarium voor de her-editie van de Pararaton nog niet heeft plaats gehad en stelt de vraag wat in dit speciaal geval—een bewerking eener 2e editie van een bestaande publicatie heeft zich bij sprekers weten nog niet voorgedaan—moet geschieden.

Na eenige discussie wordt besloten een bedrag van f 300.— te stellen ter beschikking van den hoofdbewerker Prof. Krom, ter verdeeling over de verschillende medewerkers in eene door ZHGel. passend geachte verhouding.

3. Het verslag van het commissoriaal onderzoek der Bibliotheek (Notulen 1921, pag. 16 sub IV), dat door de Heeren Schrieke en Moll op 1 Mei jl. is gehouden, welk verslag echter door verschillende onstandigheden nog niet uitgebracht is kunnen worden, wordt met het oog op het vergevorderd uur aangehouden tot de volgende vergadering.

XIV Ledenlijst:

1. De Directie besluit op hun verzoek van de ledenlijst af te voeren:

a. Het correspondeerend lid:
S. Coolsma, Apeldoorn. (Zie boven, p. 315 sub 20.)

b. De gewone leden:
C. Koorenhof, Poerwokerto.
A. Nering Bögel, Madioen.
Mr. N. A. M. van Aken, Lawang.
J. A. M. Hanssens, Bindjei.
J. A. Josephas Jitta, Weltevreden.
H. J. Neervoort van de Poll, Bussum.
Ch. M. Mioulet, Simpang Ampat.

c. De buitengewone leden:
F. L. C. Weehuizen, Weltevreden.
L. Maitimo, Bandoeng.
A. J. Stameshaus, Kediri.
Mich. Scheffer, Banjoemas.

R. M. P. Dartosoegondo, Singosarie.
Lie Sim Tjoan, Padang.
B. Cox, Seulimeum.

2. De volgende benoemingen worden uitgesproken, respectievelijk bekrachtigd:

a. gewone leden:
P. Winkel, Directeur Kweekschool, Lahat.
D. Nyessen, Leeraar H. B. S, Semarang.
G. J. Ligthart, Soerabaia.
R. Koesoemapoetra, Maandgelder H. B. P. T. T. Weltevreden.
G. Jöbst, Weltevreden.
C. F. Schröder, Gezaghebber B. B., Paloppo.
W. F. van den Broeke, Beheerder Groot en Klein Waling, Banda Neira.
Ch. Beretta, Gemeente Secretaris, Makasser.
Sech Said Bin Abdullah Ba'Adilla, Kapitein der Arabieren, Banda.
G. L. Tichelmann, Gezaghebber B. B., Amahei.
K. van Aart, Ambon.
Ph. J. Deis, Gezaghebber B. B., Ternate.
R. J. W. Mac Gillavry, Controleur B. B., Ternate.
J. W. Folkersma, Proc. Mij. „Oud-Djember" Djember.

b. buitengewone leden:
R. Achmad, Wedana, Meester Cornelis.
Ivar Hwass, Indragiri.
M. Soemoredjo, Weltevreden.
A. P. Boulogne, Machinist, Weltevreden.
M. Djadi, II. Rechtsschool, Mr. Cornelis.
F. G. Meis, Oud-controleur B. B., Weltevreden.
M. Sastrodihardjo, Mantri kadaster, Weltevreden.
M. Koster, procuratiehouder Internatio, Batavia.
Mej. Hay. C. Bakker Bosma, Leerares, Weltevreden.
Van der Weg, Zendelingleeraar, Djoentikebon.
Insoen, Soerabaia.

R. Seno Sastroamidjojo, Ind. Arts, Tandjong Pandan.
A. J. C. van de Laar Krafft, Hoofd Hollandsch Inl. School, Modjowarno.
Tjokro di Broto, Hoofd Redacteur b/d Volkslectuur, Weltevreden.
J. F. A. Allen, Leeraar P. H. S., Weltevreden.
P. J. Willekes Macdonald, Bouwkundig Ingenieur, Weltevreden.
Mas Tjakrasoepoetra, Wedana, Sentoro.
W. P. D. Corporaal, Dir. Kweekschool, Weltevreden.
Mr. A. W. H. Bussink, Djokja.
R. P. Goerdo Adikoesoemo, Djaksa a/d Bestuursschool, Weltevreden.
R. Achmad Rastiko, Leerling a/d Bestuursschool Weltevreden.
R. M. Rekso Harsono, Ass. Wedana a/d Bestuursschool, Weltevreden.
R. Parwoto, Wedana, Weltevreden.
Bahder Djohan, Leerling a/d Stovia, Weltevreden.
R. Soegeng, Ass. Wedana, Weltevreden.
G. Slot, Leerling Stovia, Weltevreden.
Amir, Leerling Stovia, Weltevreden.

Vervolgens wordt de vergadering door den Voorzitter gesloten.

Aldus goedgekeurd en gearresteerd in de Directie-vergadering van 23 Januari 1922.

(w. g.) P. DE ROO DE LA FAILLE,
Voorzitter.

(w. g.) J. TH MOLL,
Secretaris.

De Spelling der Talen van den Oost-Indiesen Archipel

DOOR

DR. H. VAN DER VEEN.

(*Vereenvoudigde spelling*).

Aan de Commissie voor de Aardrijkskundige Benamingen in den Oost-Indiesen Archipel is opgedragen „het met het oog op de spelling der aardrijkskundige namen ontwerpen van meer uitgebreide spelregels voor de vier voornaamste Indonesische talen, t. w. het Maleisch, Javaansch, Madoereesch en Soendaneesch in aansluiting met de door den Directeur van Onderwijs en Eeredienst voor die talen vastgestelde spelregels en van nieuwe op dezelfde hoofdbeginselen berustende spelregels voor andere talen van den Indischen Archipel."

Naar aanleiding van die taak kwam bij mij de vraag op, in hoeverre het mogelik zou zijn thans enige wijzigingen aan te brengen in de spelling der talen van den Oost-Indiesen Archipel. Ook wegens de bezwaren gerezen tegen de vanwege den Directeur van Onderwijs en Eeredienst bij Besluit van 23 Juli 1917 vastgestelde spelregels, is wijziging van de spelling der talen van Ned. Indië een zaak van aktueel belang.

De bezwaren tegen de spelregels bij Besluit van 23 Juli 1917 vastgesteld, gelden voornamelik de overgangsletters *w* en *j* die zeker in het schrift met Latijnse karakters kunnen overbodig heten, ook al bezigen het Javaanse en Soenda'se letterschrift ze.

---

1) Zie Notulen van 28 November sub. V, 18 (p. 814).

Thans wordt overwogen althans voor het *Maleis* terug te keren tot het gewijzigd spelsysteem van Ophuysen. In zijn Nota aangaande de Logat-Melajoe stelt Dr. Rinkes voor de *e* — klank (de niet-pepet) maar op één wijze te spellen en wel met *é* en dus het onderscheid in spelling tussen *é* en *è* te laten vervallen.

Nu deze spelling-kwesties aan de orde zijn gekomen acht ik het van belang een pleit te laten horen voor een wijziging van de spelling der talen van den Indiesen Archipel conform de eisen van een uniform, op wetenschappelike grondslag gebaseerd spelsysteem. Ik mocht deze zaak ter sprake brengen op de Directievergadering van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen van 24 Januari jl. In het hieronder volgende heb ik het toen daar gesprokene nader uitgewerkt.

Een der motieven die drong tot de spelling bij Besluit van 23 Juli 1917, is de noodzakelikheid van het scheppen van een uniform spelsysteem voor alle talen van den Oost-Indiesen Archipel. Zulk een uniform spelsysteem is zeer zeker dringend nodig. Bij de keuze van zulk een systeem moet gestreefd worden naar een foneties zo zuiver mogelike weergave der klanken van de talen van Nederl. Indië, hoewel men daarbij altijd ver zal blijven van het ideaal.

De spellingswijze van het Nederlands als zijnde een van vroeger overgeleverde, aan zijn historie gebondene, door den aard van het klankstelsel van het Nederlands bepaalde, in zekere opzichten foneties onzuivere en gebrekkige spelling, kan niet als model dienen voor de afbeelding der klanken van de talen van Ned. Indië.

Het is daarom beter de talen van den Archipel te spellen naar een systeem, dat gebaseerd op de resultaten van het foneties onderzoek der laatste jaren alle talen met Latijnse karakters geschreven wil omvatten. Enerzijds zal zulk een systeem meer recht doen gelden aan de van het Nederlandse klankstelsel afwijkende klanken der talen van den Archipel, terwijl anderzijds meer uniformiteit in de spelling der Indonesiese talen wordt gebracht.

a.) Een der grote voordelen van zulk een systeem is, dat een enkele klank met een enkel teken wordt weergegeven.

In verhandelingen van wetenschappelijken aard over de Indonesiese talen werd dit beginsel meestal toegepast. Door v. d. Tuuk, Brandes, Kern, Adriani, e. a. werd geregeld de *oe*—klank der Indonesiese talen met *u* weergegeven, hetgeen ook vroeger voor de spelling van het Maleis in de praktijk gold. In zijn „Opmerkingen over 't Galelareesch" [1]), keurde Prof. Kern de spelling *oe* door den Heer van Baarde voor het Galela's toegepast af met deze woorden: „Ook was het geen gelukkig denkbeeld, dat men de klank der Italiaansche *u* meende te moeten weergeven met *oe*. Waarom heeft men het goede voorbeeld der zendelingen in de Minahasa en de Sangireilanden in dezen niet gevolgd?".

Ook Dr. Brandes gaf de voorkeur aan het teeken *u*, blijkens zijn voorrede op de uitgave van de Maleis-Kisserse Woordenlijst van Rinnooy [2]) terwijl Prof. Jonker in zijn Bimanese Spraakkunst de schrijfwijze met *u* verkiest in de talen, waar dikwijls vokalen op elkander volgen.

Dr. Brandes en Dr. Brandstetter geven de palatale konsonanten weer met *c* en *j*, de nasalen met *ṅ* en *ñ*, terwijl Dr. Fokker *c* en *j*, *n̄* en *ñ* bezigt. Schmidt schrijft gewoonlik de palatalen met *t'* en *d'* (in de woorden der Indonesiese talen), de nasalen met *ṅ* en *n̂*.

b). Het zich aansluiten bij een spelsysteem, dat een schema geeft voor de spelling van alle met Latijnse karakters geschreven talen, heeft ook dit voordeel, dat uniformiteit gebracht wordt in de spelling der Indonesiese talen. Zowel in wetenschappelike geschriften als in de praktijk werkt een schrijfwijze der Indonesiese talen, waarbij iedere Europese natie haar eigen spelling volgt, verwarrend.

---

1) B. K. I. 5e volgr. deel VI.
2) T. B. G. XXXI.

Wij Nederlanders schrijven het woord voor „stelen" in het Maleis „tjoeri", de Engelsen veelal „churi"; wij schrijven „djaoeh" (ver), de Engelsen meestal „jauh", enz. Bij het toenemend internationaal verkeer zal het voor vreemdelingen een groot gemak zijn, wanneer zij de Indonesiese talen en de plaatsnamen in onze koloniën volgens een uniform stelsel gespeld zien.

Het alfabet van de Association phonétique internationale biedt zulk een uniform spelsysteem, dat zich nauw bij de werkelike uitspraak wil aansluiten. Het heeft echter naar het mij voorkomt, te weinig eenvoud betracht en levert door de omgekeerde klinkertekens te veel moeilikheden in het prakties gebruik op.

Zeer bruikbaar, ook voor het spellen der talen van den Oost-Indiesen Archipel, lijkt mij het spelsysteem door Prof. C. Meinhof ontwikkeld in het hoofdstuk Linguistik in het door Dr. G. von Neumayer uitgegeven handboek: „Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen".

Het wordt veelvuldig gevolgd bij de spelling der Afrikaanse talen. Om de streng methodiese indeling en weergave der klanken en tegelijk zijn grote eenvoudigheid verdient het ook als grondslag voor de orthografie der talen van Ned. Indië ingevoerd te worden.

Ik wil het daarom in het kort weergeven.

Meinhof's systeem is een bewerking van Lepsius': „Das allgemeine linguistische Alphabet" van 1855 en zijn „Standard Alphabet" van 1862. Meinhof breidde het uit in het biezonder voor de spelling der Afrikaanse talen, die meer klankletters nodig hadden.

Dit spelsysteem stelt de volgende regels voor:

1. Een enkelvoudige klank wordt door één teken uitgedrukt.

Het bezwaar daartegen door Prof. Snouck Hurgronje geuit in zijn studiën over Atjèsche Klank- en Schriftleer [1]) n. l. dat men daarbij toch tot allerlei hulptekens zijn toevlucht

---

1) T. B. G. XXXV.

moet nemen, die voor ieder behalve den professionelen linguist, verwarrend zijn, behoeft niet zo zwaar te wegen, wanneer men bij een herleiding van een dergelik systeem tot regels voor het prakties gebruik elk overbodig teken vermijdt.

2. De Latijnse karakters worden gebezigd, zo nodig door Griekse letters aangevuld en door van diakritiese tekens voorziene Latijnse en Griekse karakters.

3. Bij de klinkers wordt het teken om de kwaliteit van den klank aan te duiden onder de letter geplaatst, het teken van de kwantiteit er boven.

4. Het dynamies accent wordt met ´en‵ weergegeven. Het eerste teken duidt de hoofdklemtoon aan, het twede de bijklemtoon.

5. Wanneer van een bepaald aantal klanken tot één reeks behorend, er slechts één in een taal voorkomt, kunnen de diakritiese tekens vervallen. Wanneer b. v. slechts één *t*-klank voorkomt in een taal, wordt die met *t* weergegeven, onverschillig of het een cerebrale of interdentale *t* is.

6. Wanneer meerdere klanken van een reeks voorkomen, worden slechts een van de twee, twee van de drie, enz. op elkaar gelijkende klanken door een diakrities teken onderscheiden. De meest voorkomende klank kan dan van een diakrities teken ontbloot blijven.

Volgens bovengenoemd systeem hebben wij voor het schrijven van de talen van Ned. Indië voor het prakties gebruik de volgende tekens te bezigen:

Klinkers;

a, e, o, ȩ̑, ǫ, i, u, ü̦.

Hierbij wordt dan geen onderscheid gemaakt in het schrift tussen de open en gesloten *e, o, i, u* klanken.

De pepet wordt met het teken *ȩ̑* weergegeven b. v. Maleis *sȩ̑nan* = gerust, *bȩ̑sar* = groot.

De *eu*-klank krijgt het teken: *ǫ*. b. v. Sunda's: *ambǫ* = geur, Nias': *tǫlǫ* = keel.

De *oe*-klank wordt *u*.

De schrijfwijze *u* heeft het voordeel dat men in die talen, waar dikwijls vokalen op elkaar volgen geen trema of ander teken behoeft om die opeenvolgende vokalen in de uitspraak te scheiden.

Wanneer men b. v. in het Taé (taal der Sa'dan-Toradja's) *bulan* = maan, schrijft en niet *boelan*, dan is op woorden als *makaroen* = avond; *bintoen* = ster, geen trema meer nodig boven de 2e vokaal om uit te drukken, dat geen *oe*-klank wordt uitgesproken, maar een *o* en *e*, die elke een lettergreep vormen. Zo wordt ook in de talen van Noord Halmahera de *oe*-klank van de *oë*-klank onderscheiden, door de eerste met *u* te spellen, b. v Tobelo's: *umo* = weggooien; de tweede met *oe*: *roehe* = lichaam.

De tussen pepet en *a* inliggende klank, zoals b. v. het Boeginees, Sawoe's, het Kambere-dialekt op Soemba die kennen, zou door *a* kunnen worden weergegeven.

Tegen het gebruik van het *e*-teken voor de pepet rijst dit bezwaar, dat verschillende talen, zoals de meeste Toradja-talen geen pepet kennen. Ook is de schrijfwijze van de pepet met *e* minder juist. Schrijft het nieuwe spelsysteem voor, de pepet met *e* weer te geven en de echte *e*-klank met *é* of *è*, dan zou men in die talen, die geen pepet kennen en een gesloten en open *e* bezitten, die in de spelling niet onderscheiden behoeven te worden, gedwongen zijn de echte *e*-klank steeds als *é* of *è* te schrijven ter wille van de uniformiteit met de andere talen.

Wat de tweeklanken aangaat, slaat Prof. Meinhof voor een boogje daarop te plaatsen om ze zodoende te onderscheiden van twee opeenvolgende klinkers, die twee lettergrepen vormen. Zo kunnen dan woorden als Maleis: *engkau͡* = jij *pulau͡* = eiland, waar *a͡u* een tweeklank voorstelt, onderscheiden worden van *daun* = blad, *laut* = zee, welke woorden tweelettergrepig zijn. Men behoeft dan ook geen trema meer te schrijven op woorden als Maleis: *sertai* =

vergezel om het als drielettergrepig te onderscheiden van *satai* = vleesgerecht, dat den tweeklank *ai* bezit Zo ook stelt in het Maleis: *sepoi*[2] = zacht, liefelik, *oi* de tweeklank voor, terwijl Galela's *moi* = één, tweelettergrepig is.

MEDEKLINKERS.

Voor het schrijven van de medeklinkers zijn de volgende tekens nodig, naar de tabel van Meinhof opgesteld.

	Explosivae.						Fricativae.			
	Stemmeloze				Stem-hebbende		Stem-meloze	Stem-hebbende		
	Fortis affricata.	Tenuis.	Lenis affricata.	Stemmeloze lenis.	Aspirata.	Media.	Fortis.	Lenis.	Nasales.	Semivocales.
Velares . . .		k			gh	g	X, ṙ	γ	ṅ	
Palatales . .		t'			d'h	d'	š	l'	ń	y
Cerebrales .		ṭ				ḍ	ṛ	ḷ	ṇ	
Alveolares .	ts } ts	t	tz		dh	d	r, s	z	n	
Dentilabiales							f			
Bilabiales .		p		b̬	bh	b			m	w

Voor zover deze tekens afwijken van die van de nieuw-ingevoerde spelregels of klanken afbeelden daar niet vermeld, diene het volgende ter opheldering.

De aspiratie wordt door h aangeduid achter het desbetreffende letterteken b.v. Madoerees: *ghantoṅ* = hangen; *d'halan* = weg, *dhamar* = hars.

De stemmeloze velare fricativa wordt door χ afgebeeld, b.v. Nias': *faχe* = rijst, *iχu* = neus, uitgesproken zoals de ch in Duits „ach", de stemhebbende velare fricativa door γ b.v. Sangi's: *taγuaṅ* = eigenaar, Talaut's: *boγasa* = gepelde rijst. Schrijft men deze stemmeloze fricativa als *ch*, dan wekt de spelling van de *tj*-klank naar Engelse trant als *ch* weer verwarrend, b.v. Maleis: *t'uri* = stelen, in Engelse spelling veelal *churi*. Wordt de stemhebbende als *gh* geschreven, dan komt men in botsing met het teken voor de geaspireerde *g* = *gh*. Het is bovendien ook beter deze enkelvoudige klanken met één letterteken weer te geven.

De uvulare r van het Maleis wordt door Dr. Fokker in zijn Malay Phonetics weergegeven met ρ. Waar het nodig mocht zijn die klank van de alveolare *r* te onderscheiden, kan die als *ṙ* geschreven worden.

De velare nasaal wordt met *ṅ* weergegeven: b.v. Maleis: *taṅan* = hand.

De palatale explosivae worden ook door één teken afgebeeld: *t'* en *d'*, b.v. Maleis: *t'epat* = vlug, *d'alan* = weg.

Het š- teken is de vervanger van *sj*, b.v. Maleis: *sjoekoer* = dank, *šukur*, Patani's: *milsjem*, *milšem* = rood, Maba's: *sjai* = maag, *šai*.

De halfklinker *j* wordt met *y* weergegeven, b.v. Maleis: *kaya* = rijk.

Het Tobelo's schijnt een palatale *l* te bezitten, een overgang tussen *l* en *j*, die dus door het teken *l'* is af te beelden: b. v. *lofo* = raken, *l'auhu* = wrijven.

De palatale nasaal krijgt het teken ñ, b. v. Maleis: *taña* = vragen.

Zo nodig worden de cerebrale *t*, *d* en *n* van de alveolare onderscheiden door een punt onder het letterteken, b. v. Javaans: *peṭak* = wit; *peḍaṅ* = zwaard; Bimanees: *ṗeḍa* = zwaard.

Sommige talen zoals verschillende West-Toradja'se bergtalen, bezitten een praepalatalen *r* en *l*-klank naast de

alveolare, het Sangi's, het Talaut's, het Tobelo's hebben eveneens een cerebrale *r* en *l* naast de alveolare; zo nodig kunnen de cerebrale *r* en *l* door een stip onder het letterteken van de alveolare onderscheiden worden, b. v. Leboni's: *ṭura* = boek, *laṛa* = litteken, Talaut's: *uṛasa* = rein, Tobelo's: *kiṛau͡* = nieuw, Bada's: *ịlo* = neus, *huḷe* = hart, Sangi's: *boḷa* = grijs, Talaut's: *aḷe* = kin, Tobelo's: *ḷikutu* = binden.

Sommige talen zoals de Kanatang, Napoe en Palamedo-dialecten van het Soemba's, het Tobelo's en het Nias' bezitten klanken uit een explosiva en een fricativa bestaande, die als volgt te schrijven zijn: b. v. Napoe's enz.: *watsu* = steen, *kaisa* = nauw, Tobelo's: *tsaṇa*² = op zeeroof uitgaan; *tso* = met de hand vasthouden. In Zuid-Nias en de Batoe-eilanden komt de klank *tz* voor, b. v. *tzumibo o*.

Waar de *b*, zoals in het Sawoe's en het Laora-dialekt van het Soemba's, zich onderscheidt van de gewone bilabiale *b*, doordat zij uitgesproken wordt met intrekking van de lippen— ook in het Bimanees heeft de *b* iets eigenaardigs, doordat men bij het vormen van dien klank de mond zet, alsof men *mb* wilde uitspreken — daar kan zulk een *b* door het teken *b̰* worden uitgedrukt.

De *w* is als die van de *w* in Engels: water.

Meinhof geeft de hamzah, de spiritus lenis weer met het teken ', de 'ain door ̣ .

Er zijn zeer zeker verschillende bezwaren tegen het hierboven geschetste spelsysteem aan te voeren.

Een spelling van de talen van Ned.Indië die zich zooveel mogelik aansluit bij de orthografie van het Nederlands heeft ongetwijfeld het voordeel, dat het den Indonesiërs het zuiver leren schrijven van het Nederlands vergemakkelikt. Mag aan dit voordeel een naar de eisen van de fonetiek juiste spelling van de talen van den Ind. Archipel opgeofferd worden? Ik meen van neen

Waar deze talen voor zover de schrijfwijze met Latijnse karakters aangaat, nog niet aan een door de historie opgelegde spellingstraditie zijn gebonden – het schrijven met Latijnse karakters hunner talen heeft bij de Indonesiërs nog geen burgerrecht van eeuwen – is het mogelik en wenselik ze in een nieuwer spelgewaad te steken dan het ouderwetse, waarmede het Nederlands het nog maar steeds moet doen. Hiervoor moet een zich gemakkeliker eigen maken van het zuiver schrijven van de Nederlandse taal wijken Een uit foneties oogpunt juistere schrijfwijze hunner eigen talen, die zich b.v. ten opzichte van het gebru k maken van één letterteken, waar slechts één klank moet afgebeeld worden, zoals de spelling *ṅ, t', d̲'*, in plaats van *ng, tj,* en *dj* aansluit bij hun eigen letterschriften, zal het foneties inzicht der Indonesiërs zuiverder houden en hen daardoor beter in staat stellen de klanken van de hun vreemde taal beter in zich op te nemen.

Wat de bezwaren aangaat tegen de spelling *Sumatra, Surabaya,* als zou de eerste lettergreep van die woorden door een Nederlander dan worden uitgesproken als de Nederlandsche *u* van het woord *ruzie* en tegen de spelling *Purwakarta* en *T'it'urug,* als zou de eerste lettergreep van het eerste woord worden uitgesproken als de *u* van het Nederlandse woord: *vermurwen,* en de laatste van het tweede als de *u* in het Ned. woord *rug,* kan worden opgemerkt, dat bij het op ruimer schaal gegeven onderwijs in de aardrijkskunde van Ned. Indië en in Indonesiese talen tegen foutieve uitspraak van Indonesiese namen voldoende gewaakt kan worden. Het voordeel van een spelling als *Surabaya,* enz. is dit, dat deze namen door vreemdelingen zodoende beter verstaan en uitgesproken worden. Ook Engelse auteurs over Indonesiese talen spellen de Indonesiese *u* als *u.*

Wat de paedagogiese zijde van de zaak aangaat, naar ik meen zal het niet zoveel moeite kosten bij het onderwijs in het lezen de enkele letters met diakritiese tekens den scholieren in te prenten.

Aṅin is dunkt mij gemakkeliker te spellen dan *angin*, *saṅat* dan *sangat*, *miñak* dan *minjak*, *añam* dan *anjam*. Ook zullen de moeilikheden bij het afkorten der woorden minder zijn, daar de verleiding om *angin*, *minjak* af te korten als *an-gin*, *min-jak*, dan niet meer bestaat.

Woorden, als *ringgit*, *bangkit*, *bangsal* zullen *riṅgit*, *baṅkit*, *baṅsal* gespeld, niet zoveel moeilikheden meer bij het leren spellen opleveren.

Ook woorden als Taé (Sa'dan-Toradja's): *barangkangna* = zijn borst, *kasanggangan* = ramp, zien er: *baraṅkaṅna* *kasaṅgaṅan* gespeld, eenvoudiger uit.

Voor Indonesiese kinderen zal het eenvoudiger zijn de klanken die zij als één klank uitspreken ook met één teken te schrijven. De taak hunner onderwijzers zal verlicht worden, wanneer zij niet meer te leraren hebben, dat de in het Latijnse schrift met twee lettertekens geschreven klanken toch in de uitspraak maar één klank voorstellen.

Kawin tjara Bawéan. [1])

Diantara pembatja tentoe banjak jang telah mengetahoei dimana letaknja poelo Bawéan, jaitoe disebelah oetara poelo Madoera, masoek bilangan residentie Soerabaja.

Lakoe-lakoenja kawin tjara Bawéan itoe, berbéda sekali dengan tjaranja pendoedoek di tanah Djawa.

Kebiasaän orang Bawéan ada mempoenjai satoe roemah ketjil jang terdiri dimoeka roemahnja. Roemah ketjil itoe diseboet orang: „doeroeng." Bangoen roemah itoe bersamaän dengan bangoennja loemboeng (rijstschuur) jang tiada dipagari. Didalam doeroeng itoe bekerdjalah orang perempoean, jaitoe oempamanja: menenoen, menganjam tiker dari pada rotan, menjoelam, memborduur, mendjait dan lain-lain sebagainja. Pada tiap-tiap soré kira-kira djam 8, anak-anak perempoean jang soedah beroemoer déwasa (akil baliq) dipréntah oléh iboenja dan bapanja masoek kedalam doeroeng, akan mengerdjakan pekerdjaän jang terseboet diatas sampé kira-kira tengah malam (middernacht).

Tetapi salamanja anak-anak prawan itoe tiada pernah tinggal sendirian dalam doeroeng itoe hanja didjaga oléh seorang perempoean toewa, jang biasa diseboet „ma'inang" atau „toewa-toewa" dan pada waktoe anak-anak prawan itoe pergi kedalam doeroeng senantiasa maréka berpakean jang indah-indah.

Sebenarnja boekan maksoednja jang sesoenggoehnja anak-anak prawan itoe bekerdja menjoelam dan lain-lainnja dalam doeroeng, tetapi maksoednja jang sedjati, jaitoe soepaja maréka bisa trima lamaran dari anak-anak djedjaka.

Maka sementara anak-anak prawan itoe bekerdja dalam doeroeng, maréka dikoendjoengi oléh doea atau tiga djedjaka jang djoega berpakean bagoes dan indah-indah.

---

1) Tjahaja Timoer, 10 September 1919 No. 100, tahoen XI.

Djedjaka-djedjaka jang dateng dalam doeroeng itoe, lantas adjak bitjara dan toekar pikiran dengan ma'inang, dan terkadang kadang berpantoen atau menjanji dengan lagoe jang merdoe, dengan menoendjoekan tingkah lakoe jang baik, sambil matanja beroelang-oelang ditoedjoekan kepada anak gadis itoe.

Pendeknja maksoed pemoeda itoe hendak menjelidiki bagaimana potongan moeka dan badan, serta tingkah lakoenja anak gadis itoe.

Maka apabila anak djedjaka itoe telah merasa tjoekoep pengliatan dan taoe betoel keadaän anak gadis itoe baroelah maréka itoe indar dari sitoe dan pergi lagi kedoeroeng jang lain, dengan maksoed seperti jang terseboet diatas djoega.

Djikalau seorang djedjaka telah mendapet seorang gadis jang ia penoedjoe, maka pada tiap-tiap petang datanglah orang moeda itoe kedoeroeng dimana anak gadis itoe ada bekerdja. Apabila soedah ada pembalesan dari pihak perempoean jang menerangkan maoenja, jaitoe menerima permintaän anak moeda itoe, maka pergilah anak moeda itoe bersama-sama dengan toenangannja berkoendjoeng kekoeboeran orang toea-toeanja kedoea-doea pihak, terkadang-kadang pergi djoega ke tempat-tempat jang lain, oempama kedésa-désa jang terletak pada koeliling désa dimana maréka itoe tinggal dan ke tempat-tempat pemandian.

Sedang tiap-tiap pergi itoe selamanja diiringkan oléh tiga atau empat orang laki-laki dan perempoean.

Maka perkoendjoengan jang seperti diatas itoe, orang Bawéan seboet „mamedang."

Maka selama dalem perdjalanan itoe haroeslah djedjaka itoe menoeroeti kehendak si gadis, seperti membeli boeah-boeahan jang digemari oléh bakal isterinja itoe, maskipoen harganja mahal sekalipoen, oepama: pisang, teboe, tjempedak atau nangka dan lain-lain boeah boeah. Dengan hal jang demikian itoe, maka orang moeda jang pergi mamedang itoe, tentoelah sekoerang-koerangnja membawa oeang satoe ringgit.

Setelah mamedang itoe selesi, dan balik kombali ke roemah, maka anak djedjaka dan perempoean itoe masing-masing menerima bagian boeah-boeahan jang dibelinja itoe.

Pada hari raja, demikian djoega pada boelan Poeasa, anak djedjaka mengirim pada toenangannja perkakas dapoer (keukengereedschap), kelapa, boeah boeahan, kajoe bakar dan boenga-boengaän.

Maka apabila gadis itoe telah menerima kiriman dari bakal soeaminja seperti terseboet, haroeslah si gadis itoe membalesinja dengan mengirim roepa-roepa pakean, oepama: kain, saroeng, tjelana, tjeripoe, kain kepala, badjoe dan lain-lain. Maka pemberian pembalesan terseboet itoe disertai mangkok porselin, *tjoepoe* namanja, diisi minjak wangi, baoe-baoean, bedak, boenga-boengaän dan lain-lain sebagainja jang baoenja haroem

Pada boelan Besar, atau Hadji, haroeslah tjoepoe terseboet dikirim kembali kepada si gadis dengen diisi oeang, sekoerang-koerangnja tiga roepiah akan mengganti kiriman doeloe itoe. Bersama-sama memoelangkan tjoepoe itoe, si laki-laki mengirimi poela kain batik, badjoe soetra, barang-barang perhiasan dari pada emas dan inten dan permata jang lain-lain, dengen tidak meloepakan djoega kirimannja kelapa, kajoe bakar, perkakas dapoer dan lain-lain.

Maka kiriman itoe dibalasi djoega dengen badjoe, kain dan boenga-boengaän jang lain.

Maka kiriman jang beroelang-oelang itoe diseboet orang Bawéan: „masang pamogki.

Apa jang soedah terdjadi itoe, boleh dikatakan, isarat akan mempersobatkan antara laki-laki dan perempoean.

Sekarang kedoea-doeanja telah mendjadi sobat jang lebih dari pada kekal dan dengan hal jang demikian itoe, maka berkoendjoenglah laki-laki itoe kedoeroeng tempat gadisnja pada tiap-tiap soré. Disitoe ia beramah-ramahan, sedang si gadis itoe doedoek diatas tiker jang lagi dianjamnja, dan memberi idjin pada bakal soeaminja akan menginep dalam roemahnja sementara itoe si gadis itoe haroes mempersedia-

kan tempat tidoer selangkap, dengan diboeboeh baoe-baoean dan berdjenis-djenis boenga.

Hal jang demikian itoe hingga bebrapa hari lamanja, hingga anak moeda itoe merasa poeas, dan apabila hatinja laki-laki itoe soedah mantep (tjotjoq sekali) baroe ia kabarkan halnja kepada orang toeanja jang ia berkehendak gad s jang terseboet diatas dan minta pada orang toeanja soepaja melamar anak gadis itoe boeat isterinja.

Setelah bapanja mendengar permintaän anaknja, laloe pergi bersama-sama kepala désanja ke roemahnja orang toea si gadis, boeat meminang (melamar) gadis itoe akan dinikahkan dengan anaknja.

Maka peminangan (permintaän kawin) itoe diseboet *merasan oea* atau *memasang toea.*

Bila orang toewa gadis itoe soedah mengaboelkan permintaän terseboet, maka moelai dari itoe waktoe si gadis dilarang tinggal lagi dalam doeroengnja, sedang lain pemoeda jang dateng diroemahnja haroes ditolak. Gadis itoe haroes bekerdja sadja dalam roemahnja dengan tiada boléh keloear dari roemahnja, begitoe djoega selama itoe ia haroes didjaga oleh ma'inang. Pada lain harinja orang toea si djedjaka itoe dateng poela keroemah orang toea si gadis bersama-sama dengan kapala désa boeat bermoefakatan, menentoekan hari jang aken didjalanken pernikahan. Setelah dapet dipilihnja hari jang baik, maka pada hari jang telah ditentoekan itoe pergilah mempelai laki-laki itoe ke masdjid dan disana nikahlah ia, dan kemoedian poelanglah ia kembali ke roemahnja. Pada hari terseboet penganten perempoean dihatamkan atau ditamatkan pengadjiannja, jaitoe haroes menghadliri persembahjangan.

Sobat-sobat, kenalan dan soedara-soedaranja semoea dateng keroemah penganten perempoean dengan membawa soembangan dari pada beras, daging, ikan, boeah-boeahan dan lain-lain barang, menoeroet kemaoean masing-masing. Maka peralatan itoe diseboet orang Bawéan *toeloeng-toeloeng.*

Adapoen makanan jang dibawak oléh tetamoe itoe tjoekoeplah akan menjoegoeh sekalian orang jang dateng berhadlir. Soedah mendjadi keloemrahan pada pendoedoek Bawéan, kalau ada temennja dalam disana jang memboeat slamatan itoe, maka kewadjiban temen-temennja menjoembang apa-apa jang bergoena pada slamatan itoe.

Didepan gadis itoe orang membatjakan sjarat-sjarat jang terseboet dalam korän bagaimana tjaranja orang menikah, dan sementara itoe orang seboeah tempat akan mengoempoelkan pemberian dari orang jang dateng *toeloeng-toeloeng*, jaitoe dari pada oeang, ada jang 10 cent, ada jang 5 cent, dan ada jang lebih, bergantoeng dari kesoekaän masing masing orang, sedang soedara dan sanaknja penganten laki-laki wadjib memberi banjak, lebih banjak dari pemberianja orang-orang lain jang boekan soedara atau bersanak.

Maka sebab perboeatan itoe tiada dilakoekan dengan satoe kali sadja hanja beroelang-oelang, sebab itoe pendapetannja terkadang kadang lebih dari *f* 60.—. Zegge anem poeloeh roepijah.

Pada sorenja, kira-kira djam satengah lima atau djam lima maka diaraklah penganten laki-laki keroemah penganten perempoean dengan bebrapa kehormatan. Kemanten itoe doedoek diatas koedanja, sambil mendengarkan rebana (terbang) jang mengiringkannja, hingga telinganja djadi sakit roepanja, dari pada ramenja.

Dan sebeloem itoe penganten perempoean soedah siap berpakaian jang éndah-éndah diiring dimoekanja penganten laki-laki.

Setelah sampai di roemahnja penganten perempoean, maka kedoea-doea penganten itoe didoedoekannjalah berdjedjer, jang dipisahkan oleh ma'inang doedoek ditengah-tengahnja. Maka sementara berdoedoek itoe orang Bawéan seboet *naik poewade* atau *naik pelaminan.*

Maka apabila berdoedoekan itoe soedah setengah djam lamanja, maka masoeklah kedoea orang penganten itoe kedalam kamar bersama-sama dengan ma'inang.

Tiga hari tiga malam kedoea penganten itoe didjaga oléh ma'inang didalam kamarnja.

Pada lain harinja kedoea penganten itoe dibawa keloear oléh ma'inang dan didoedoekan pada tempat jang keliatan oléh bebrapa orang kampoengnja jang dateng berkoempoel. Maka tetamoe-tetamoe itoe bersoeka-soekaänlah disitoe dengan memboenjikan violnja, dengan disertai tandaknja. Setengahnja orang mendengarkan temennja jang tengah menjanji atau berhikajat

Maka penganten itoe dibawa keloear pada waktoe petang dan keramean itoe sampe djaoeh malam, terkadang-kadang sampe pagi.

Maka setelah laloe dari pendjagaän tiga hari itoe, lepaslah pendjagaän ma'inang, djadi ma'inang tiada lagi mendjaga penganten itoe pada hari jang keempat dan selandjoetnja, dan moelai dari hari itoe bolehlah penganten lelaki menjampekan apa kewadjibannja orang berlaki bini (huwelijksplicht).

Dengan demikian seleselah soedah nikahan tjara Bawéan itoe.

Lain dari pada terseboet ada lagi tjara kawin jang terkadang-kadang terdjadi di poelo Bawéan, jaitoe dengan pelarian (melarikan perempoean) jang diseboet oléh orang Bawéan *boeroe tataban*.

Maka apabila anak lelaki dan gadis soedah sama soekanja dan berdjandji mengawin, pada hal orang toeanja gadis tiada mengaboelkan, maka anak gadis itoe pada malam hari dengan tiada setaoe ma'inang, dilarikan oléh anak laki laki, dan paginja dibawa keroemahnja pengoeloe, boeat menikahkan.

Soedah itoe, maka penganten perempoean dibawa keroemah soeaminja.

W. A. K.

Bijlage X.

LIJST

van ingekomen boekwerken gedurende het 4e kwartaal 1921.

VOLGORDE.

De nummers verwijzen naar de bladzijden.

N. I. TIJDSCHRIFTEN.

Arbeid (Vrije) Maandblad voor Nederland en Indië. Jaarg. I-II Rotterdam 1921-1922. 4°.

Bond (De Pharmaceutische). Orgaan van den Bond van geëmployeerden bij de Pharmaceutische bedrijven in Ned.-Indië. Onder redactie van het Dag. Bestuur. Jaarg. I-II. [Weltevreden] 1921-22. 4°.

BIBLIOGRAPHIE.

Vermaat Jr. (J. A. J.), Code-décimal, samengesteld op den grondslag van den decimalen index van *Melvil Dewey* en van den Code van het Institut International de Bibliographie [Deel I]. Tegal 1920. 8°.

Catalogus der Openbare bibliotheek te Bandoeng. Bandoeng [1916]. 8°.

ACADEMIES, GELEERDE GENOOTSCHAPPEN.

Annuaire de l' Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique. 1921, 87e année. Bruxelles 1921. Orné de portr. 8° min.

Mémoires de l'Académie de Stanislas 1919/20, CLXXe année, 6e Série, tome XVII. Nancy e. a. 1920. 8°.

Report (Annual) of the Board of Regents of The Smithsonian Institution ... for the year ending June 30, 1918. Washington 1920. With pl. and fig. 8°.

VERGELIJKENDE EN BESCHRIJVENDE VOLKENKUNDE.

Haberlandt (Mi.) Völkerkunde. 3e vermehrte und verbesserte Auflage. 2 Bändchen. Mit 29†39 Abb. 16°.
Sammlung Göschen No. 73 u. 802.

Nieuwenhuis (Ger. Jac.), Über den Tanz in Nied.-Indien. (Beiträge zur Ethnologie des malaiischen Archipels). Inaug.-Diss. Univ. Zürich. Leiden 1916 4°.
Abdruck aus dem Int. Archiv für Ethnographie (Bd XXIII).

Wilken (G. A.), The sociology of Malayan Peoples. Being three essays on kinship, marriage, and inheritance in Indonesia, Translated by *G. Hunt*. With an introduction by *C. O. Blagden*. Kuala Lumpur 1921. 8°.
Papers on Malay Subjects (IId Series) No. V.

Schrieke (B.), De „Sintring" of „Djiboet" op Bangkalan. Naar mededeelingen van R. *Notojoedo*. Weltevreden 1921. Met 3 afb. 8°.

Schrieke (B.), Iets over het palmwijntappen in de Tengger. Met medewerking van M. *Tjakrasoepoetra* [Weltevreden 1921]. 4°.
Uit Djåwå Jg. I No 3.

Kruyt (J.), De Boea' en eenige andere feesten der Toradja's van Rantepao en Makale. Weltevreden 1921. 2 stukken. Met 11 fig. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Genootschap v. K. en W. (Deel LX, afl. 1/2 en 3/4).

Kruyt (Alb. C.), De To Rongkong in Midden Celebes. ['s-Gravenhage] 1920. 8°.
Overdruk uit de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I. deel 76 afl. 3 · 4.

Kruyt (Alb. C.), De To Seko in Midden-Celebes. ['s-Gravenhage] 1920 8°.
Overdruk uit de Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van N. I. deel 76 afl. 3—4.

Angelino (*P. de Kat*), Over de smeden en eenige andere ambachtslieden op Bali. Weltevreden 1921. Met afb. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Gen. v. K. en W. (Deel LX, afl, 3 en 4).

LAND- EN VOLKENKUNDE: NED.-INDIË.

Jaarverslag van den Topographischen Dienst in Ned.-Indië over 1919. 15e Jrg. deel II. Batavia 1920. Met pl. en krtn. 8°.

Volz (*Wi.*), Im Dämmer des Rimba. Sumatra's Urwald und Urmensch. Breslau 1921. Mit 7 Abb. u. Vign. 8°.

Cremer (*J. T.*), Ons Land van onbeperkte mogelijkheden. Reisschetsen. [Amsterdam 1914]. Met afb. langw. 8°.
Bijvoegsel van Het Nieuws van den Dag van 1 Juli 1914.

Broersma (*R.*), Palembangsche Verkenningen. [Semarang] 1921. smal 8°.
Overdruk uit „De Locomotief" van 6-27 Juli en 5 Aug. 1921.

Afstandswijzer met kaart [der] Residentie Palembang. [Weltevreden 1921] 4°.

Broersma (*R.*), Uit Bantam's Zuid. [Semarang] 1921. smal 8°.
Overdruk uit „De Locomotief" van 19 Oct. 1921.

Kruyt (*Alb. C.*), De Roteneezen. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bat. Genootschap van K. en W. (Deel LX, afl. 3 en 4).

Detzner (*Herm.*), Vier Jahre unter Kannibalen. Von 1914 bis zum Waffenstilstand unter deutscher Flagge im unerforschten Innern von Neuguinea. Mit 9 Abb. und 1 Karte. Berlin 1921 8°.

BR.-INDIË, CHINA, ARABIË.

Bose (*Shib Chunder*), The Hindoos as they are. A description of the manners, customs and inner life of Hindoo society in Bengal. With a prefatory note by *W. Hastie.* Calcutta-London. 1881. 8°.

Gazetteers (Punjab). Vol. XII A: Mandi State. With maps and photographs. Lahore 1920. 8 .

Blink (*H.*), China en de Chineezen. 's-Gravenhage 1921. Met 2 kaartjes. 4°.

Tijdschrift voor Economische Geographie. Jrg. 12 No. 8 en 9.

Year Book (The China) 1921/2. Edited by *H. G. W. Woodhead.* Tientsin 1921. 8°.

Doughty (*Cha. M.*), Travels in Arabia Deserta. [New edition] with a new preface by the author, introduction by *T. E. Lawrence,* [a portrait] and all original maps, plans and cuts. London-Boston 1921. 2 vol. 8°.

OUDHEDEN.

Ned.-Indië, Br.-Indië, Amerika.

Krom (*N. J.*), Inleiding tot de Hindoe-Javaansche Kunst. Met een oudheidk. kaart en 42 + 58 pl. 's-Gravenhage 1920. 2 deelen. 8°.

Uitgegeven door het Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned. Indië.

Krom (*N. J.*) en *T. van Erp*, Beschrijving van Barabudur. Uitgegeven door het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië. Deel I. 's-Gravenhage 1920. fol. en gr. fol.

I. Archaeologische beschrijving door *N. J. Krom.* Met 2 pl. achter den tekst en 442 pl. in 2 portef. gr. folio. Archaeologisch onderzoek in Ned. Indië. III.

Verbetering en aanvulling der reliefbeschrijving van Barabudur [door *N. J. Krom*]. Weltevreden 1921. 4 blz. 4°.

Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag over het 2e kwartaal 1921.

Goor (*M. E. Lulius van*), Een paar mededeelingen aangaande de bronsvondst van Ngandjoek. Weltevreden 1921. 7 blz. Met 3 pl. 8°.

Overdruk uit het Oudheidk. Verslag 2e kwartaal.

Mühlenfeld (*A.*), De ruïnen van Koeto Renon in het Loemadjangsche. Weltevreden 1921. Met 1 kaart. 4°.

Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag van het 1e kwartaal 1921.

Angelino (*P. de Kat*). De bouwwerken van Kebo-Joewa. [Amsterdam 1921]. Met afb. 4°.

Overgedrukt uit „Ned.-Indië, Oud en Nieuw" 6e Jg. Afl. 8.

Roo de la Faille (*P. de*). Bij de terreinschets van de heilige begraafplaats Goenoeng Djati. [Cheribon]. Weltevreden 1921. Met 1 schets. 20 blz. 8°.

Overdruk uit Notulen Bat. Gen. LVIII 1920 bijlage X.

Moquette (*J. P.*), „Fabriekswerk" [4 grafsteenen uit Samoedra, Pasè, Atjeh]. (Met 6 pl.). Weltevreden 1921. 3 blz. 8°.

Overdruk uit Notulen Bat. Gen. LVIII 1920.

Report (Annual Progress) of the Superintendent, Archaeological Survey, Hindu and Buddhist Monuments, Northern Circle, for the year ending 31st March 1920. Lahore 1921. fol.

Report of the Superintendent, Archaeological Survey, Burma, for the year ending 31st March 1921. Rangoon 1921. With 3 pl. fol.

List (Amended) of Ancient Monuments in Burma. Rangoon 1921. 8°.

Duroiselle (*Cha.*), A list of inscriptions found in Burma. Part I. Rangoon 1921. fol.

I. The list of inscriptions arranged in the order of their dates. Archaeological Survey of Burma.

Hooton (*Earn. A.*), Indian village site and cemetery near Madisonville, Ohio. With notes on the artifacts by *Cha. C. Willoughby*. [With] 30 pl. and 5 illustr. Cambridge, Mass. 1920. 8°.

Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard Univ. Vol. VIII No. 1.

KUNST EN KUNSTNIJVERHEID.

Studio (The). A magazine of fine and applied art. Vol. 78-80 (no 322-333). London 1920. Illustrated. 4°.

Kunst (Die). Sammlung illustrirter Monographien. Herausgegeben von *Ri. Muther*. [Band 1, 3, 5, 7, 12, 14,

23-25, 32, 34, 35, 39 42, 43, 47, 49, 50, 52-54. 57-60]. Berlin [1902-1907]. kl. 8°.

1. *Ri. Muther*, Lucas Cranach. 3. *Malc. Bell*, Burne-Jones. 5. *Ru, Klein*, Aubrey Beardsley. 7. *Jul. Meier-Graefe*, Manet und sein Kreis. 12. *Jar. Jessen*, William Hogarth. 2e Auflage. 14. *Herm. Ubell*, Praxiteles. 2e verm. Auflage. 23. *Ri. Muther*, Velasquez. 2e Auflage. 24. *H. Uhde-Bernays*, Nürnberg. 2e Auflage. 25/25a *Ka. Scheffler*, Constantin Meunier. 32. *Ha. Bethge*, Worpswede u. A. 34. *Osc. Bie*, Handzeichnungen alter Meister. 35. *Em. Schaeffer*, Andrea del Sarto. 39. *Ot. Grautoff.* Moritz v. Schwind. 42. *Fra. Servaes*, Albrecht Durer. 43. *Osc. Bie*, Der Tanz. 46. *Wi. Pastor*, Donatello. 47. *Fra. Blei.* Felicien Rops. 2e Auflage. 49. *W. Fred*, Madrid, 50. *Osc. Bie*, Das Fest der Elemente. 52/53. *A. von Ende*, New York. 54 *A. L. Plehn*, Die Figur im Raume. 57/58. *Fel. Poppenberg*, Buchkunst. 59/60. *Fr. Matthies-Masuren*, Künstlerische Photographie.

Okakura (*Kak.*), The Ideals of the East, with special reference to the art of Japan. [With an introduction by *Nivedita* of Ramakrishna-Vivekânanda = *Marg. E. Noble*. 1st Edition, reprinted]. London 1905. 8°.

Moll (*J. Th.*), Wat is er bekend van de geschiedenis van het Chineesche porcelein in Ned.-Indië? Weltevreden 1921. 5 blz. 8°.

Overdruk uit Notulen Bat. Gen. LVIII 1920.

Havell (*E. B.*), A Handbook of Indian Art. With illustrations. London 1920. 8°.

Cohn (*Wi.*), Indische Plastik. Mit 161 Taf. und 3 Textabb. Berlin 1921. 8°.

(Die Kunst des Ostens. Bd II.

Buys (*J. S. Brandts*), Over de ontwikkelingsmogelijkheden der muziek op Java. Praeadvies [Weltevreden 192]. 4°.

[Overgedrukt uit de Praeadviezen Bundel II van het Congres van het Java-Instituut, 17-19 Juni 1921].

Monte (*Phil. de*). Quatorze lettres inédites du compositeur. Publiées par *Paul Bergmans*. Bruxelles 1921. 8°.

Académie Royale de Belgique Classe des beaux-arts. Mémoires Collection in- 8°. T. I. Fasc. 2.

Blareau (Lud,), Histoire de la création et du développement du drame musical particulièrement en Italie depuis l' „Euridice" de Peri jusqu' à l' „Orfeo' de Gluck. Bruxelles 1921. 8°.

Académie Royale de Bruxelles. Classe des beaux-arts. Mémoires. Collection in-8°. T.I. Fasc 3.

Tooneel uitvoering ter gelegenheid van het IVe Congres van de Far Eastern Association of Tropical Medicine in de Stadsschouwburg te Weltevreden door de Leerlingen van Stovia op 8 Aug. 1921. Performance of the Students of the Medical Scool &c. Weltevreden [1921]. 8°.

Op den omslag: Uitvoering door de Leerlingen van Stovia . . . Programma.

Mintå rågå. Spel van Ardjoena's beproevingen. Wajangwong voorstelling te geven door de Kunstvereeniging Kridojatmåkå op 18 Oct. 1921 . . . Weltevreden [1921]. Met 4 pl. 8°.

GESCHIEDENIS.

Algemeen. China, Br. Indie, Ned.-Indië, Marokko. Frankrijk Nederland.

Tijdschrift voor Geschiedenis. Onder redactie van *M. G. de Boer* e. a. Jaarg. 75—76. Groningen 1920—1921. 8°.

Eysinga (H. W. Ph. E. v. d. Bergh van), Het vraagstuk van den vooruitgang in de geschiedenis. Stenogram van een voordracht. Baarn 1917 8°.

Levensvragen. Serie IX No. 5.

Cordier (Hen.), Histoire générale de la Chine et de ses relations avec les pays étrangers . . Tome IV. Depuis l'avènement de Tao Kouang (1821) jusqu'à l'époque actuelle. Paris 1921. Avec 1 tableau. 8°.

Bhandarkar (R. G), A peep into the early history of India from the foundation of the Maurya dynasty to the downfall of the imperial Gupta dynasty (322 B. C - circa 500 A.C.). With a preface bij *H.G Rawlinson.* Bombay 1920. 8°.

Smith (*Vinc. A.*), Asoka, the Buddhist emperor of India. 3d Edition, revised and enlarged. Oxford 1920. With 2 pl. and 1 map. 8°.

Banerjee (*Gaur. Nath.*), Hellenism in ancient India, 2d Edition thoroughly revised and enlarged. Calcutta-London 1920 8°.

Sarkar (*Jad.*), Studies in Mughal India (Being Historical Essays, 2d edition, with 12 new essays added). Calcutta-Cambridge 1919. 8°.

Sarkar (*Jad.*), History of Aurangzib. Mainly based on Persian sources [Vol. IV: based on original sources]. Calcutta 1912—1919. 4 vol. 8°.

I. Reign of Shah Jahan. II. War of Succession. III. First Half of the Reign, 1658—1681. IV. Southern India, 1645—1689.

Sarkar (*Jad.*), Shivaji and his times. 2d Edition revised and enlarged. London 1920. With a portr. 8°.

Fruin-Mees (*W.*), Sedjarah Tanah Djawa. Dimelajoekan oleh *S. M. Latif.* Djilid I. Zaman Hindoe ditanah Djawa. Disertai dengan gambar dan peta. Weltevreden 1921. 8°.

Dikeloearkan oleh Balai Poestaka. Serie No. 827.

Fruin-Mees (*W.*), Babad Tanah Djawi. Ingkang andjawekaken R. Ng. *Poerbatjaraka.* Djilid I. Djaman Hindoe. Mawi gambar lan kar. Weltevreden 1921. 8°. Jav. kar.

Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur Serie No. 828.

Labberton (*D. van Hinloopen*), Oud Javaansche gegevens omtrent de vulkanologie van Java. [Weltevreden 1921]. Met 2 krtn. 4°.

Overdruk uit Djåwå Jg. I No. 3.

Djajadiningrat (*Hoesein*), Nog iets omtrent de Lampoengsche Oorkonde over de oorspronkelijke verhouding tusschen Lampoeng en Banten. Weltevreden 1921 3 blz. 8°.

Overdruk uit Notulen B. G. LVIII 1920.

Vos (*Jac. M.*) Neerlands daden in Oost en West. Beknopt geschied- en aardrijkskundig overzicht van onze bezittingen en koloniën. Met een voorwoord van *J. E. Heeres.* Amsterdam 1905. 8°.

Ordonnantie voor de Chirurgyns. Batavia, H. Brants en J. Bruyningh 1669. [Herdrukt met „Toevoeging" door *L. S. A. M, von Römer.* Weltevreden 1921]. 4°.

Bontius (Jac.), [4] Epistolae. [Sermonibus Latino, Batavo, Anglico cum epilogo Anglico editae a *L. S. A. M. von Römer*]. Bataviae 1921. Cum 7 facs. 4°.

Herfkens (J W. F), Oost-Indische Krijgsgeschiedenis. [Deel] I. De Expeditiën naar Bali 846, 1848, 1849, met 4 schetsen. [Breda] Kon. Mil. Acad. 1902 8°.

Perron Jr. (C. E. du), Over de oud Bataviasche Wedloop Societeit. Weltevreden 1921 4½ blz. 8°.
Overdruk uit Notulen B. G. LVIII 1920. Bijlage XI.

Rühl Jr. (Di.), Het wapen van Bandoeng. Legenden geschiedenis en de heraldische waarde ... Bandoeng 1921. Met 1 kaart en 3 afb. 8°.

Castries (H. de), Les sources inédites de l'histoire du Maroc. Archives et bibliothèques d'Espagne T I. Paris-Madrid 1921. Avec carte et facs 8°.
Publications de la Section historique du Maroc.

Roose (Adr. Petra), Het karakter van Jean-Jacques Rousseau Proefschrift Univ. Leiden. Groningen-Den Haag 1919. 8°.

Kalff (Ger), De verklaring der Fransche Revolutie bij haar voornaamste geschiedschrijvers. Proefschrift Univ. Leiden. Haarlem 1920. 8°.

Ulens (Rob.), Le Condroz. Sa population agricole au XIXe siècle. Contribution à l'histoire économique et sociale. Bruxelles 1921. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des lettres etc. Mémoires. Collection in-8°. IIe Serie. T. XIII. Fasc. 1.

Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht. Deel 39-41. Amsterdam 1918-1920. 8°.

Abendanon (J. H.), De vlootaanval onder bevel van Jhr. Pieter van der Does op de Canarische eilanden en het

eiland Santo Thomé in 1599 volgens Nederlandsche en Spaansche bronnen. 's-Gravenhage [1921]. 8°.
Overdruk uit Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde.

Brieven aan Johan de Witt. Bewerkt door *Rob. Fruin*. Uitgegeven door *N. Japikse*. Deel I. 1648-1660. Amsterdam 1919. 8°.
Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap. IIIe Serie. No. 42.

Reizen (De twee) van Cosimo de Medici, Prins van Toscane, door de Nederlanden (1667-1669). Journalen en documenten uitgegeven door *G. J. Hoogewerff*. Amsterdam 1919. Met 1 pl. 8°.
Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, IIIe Serie. No. 41.

Hardenbroek (*Gijsb. Jan van*), Gedenkschriften .... 1747-1788. Uitgegeven en toegelicht door *F. J. L. Krämer*. Deel V (1784-85); VI (1785-88). Amsterdam 1917 18. 8°.
Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap te Utrecht IIIe Serie. No 39—40.

Boutelje (*Geo. Abr.*), Bijdrage tot de kennis van A. Kluit's opvattingen over onze oudere vaderlandsche geschiedenis. Proefschrift Univ. Leiden. Groningen-den Haag 1920. 8°.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Aegyptisch, Aethiopisch, Arabisch, Perzisch, Sanskrit, Grieksch, Italiaansch, Fransch, Engelsch, Nederlandsch in Indië, Russisch, Indianentalen, Chineesch, Cambodja.

Transactions and proceedings of the American Philological Association 1919, Vol. L (Semi-Centennial Volume). Cleveland, Ohio [1920]. 8°.

Erman (*Ado.*), Die Hieroglyphen. Berlin-Leipzig 1912. 16°.
Sammlung Göschen. No. 608.

Kolmodin (*Joh.*), Traditions de Tsazzega et Hazzega. Annales et documents. Thèse. Upsal 1914. 8°.

Ibn al-'Arabî [*Muhjî l-dîn*], Kleinere Schriften. Nach Handschriften in Upsala und Berlin zum ersten Mal herausgegeben und mit Einleitung und Kommentar versehen von *H. S. Nyberg*. Inaug. — Dissertation Upsala. Leiden 1919. 8°.

Browne (*Edw G.*), A Literary History of Persia. London [1919-1920]. 2 vol. With frontisp. 8°.
I. From the earliest times until Firdawsi. (2d Reprint).
II. From Firdawsi to Sacdi.
The Library of Literary History. No. 4.
Vol. III u.t.t.: A history of Persian Literature under Tartar Dominion (A. D. 1265-1502).

Hillebrandt (*Alfr.*), Kalidasa. Ein versuch zu seiner literarischen Würdiging. Berlin 1921. 8°.

Rigveda Brahmanas: the Aitareya and Kaușîtaki Brāhmaṇas of the Rigveda. Translated from the original Sanskrit by *Arth. Ber. Keith*. Cambridge Mass. 1920. 8°.
Harvard Oriental Series. Vol. 25

Homerus, Odysseae carmina cum apparatu critico ed. *J. van Leeuwen J. f.* et *M. B. Mendes da Costa*. Editio IIa passim aucta et emendata. Acc. tab. III. Lugduni Bat. 1897 98 2 pts. 1 vol. 8°.

Vrijlandt (*Pt.*), De Apologia Xenophontea cum Platonica comparata. Specimen litt. inaug. Lugduni Bat. 1919. 8°.

Wendel (*Ka.*), Überlieferung und Entstehung der Theokrit-Scholien Berlin. 1920. 8°.
Abhandlungen der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen. Philol.-histor. Klasse. N. F. Bd. XVII. 2.

Dante- nummer, 1 Sept. 1921. Amsterdam [1921] 8°.
De Gids. 85e Jaarg. No. 9.

Paris (*Gast.*), Manuel d'ancien français. La littérature française au moyen âge. (XIe—XIVe siècle). 2e Édition, revue, corrigée, augmentée . . . . Paris 1890. 8°.

Prévost [*Ant. Fra*], Manon Lescaut. Paris. s. a 12°.

Glaesener (*Hen.*), La révélatrice d'un peuple [Mme de Staël] Bruxelles 1921. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des lettres etc. Mémoires. Collection in-8°. IIe Serie. T. XV, Fasc. 1.

Maël (*Pi.*), Celles qui savent aimer. 9e Édition. Paris 1895. 8°.

Bolland (*G. J. P. J.*), Notes and gleanings. An explanatory list of names and titles relating to English institutions. Batavia-Noordwijk 1891. 8°.

Noto Soeroto, Gedachten aan mijn moederland. 's-Gravenhage 1917. 8°

Overgedrukt uit „De Tijdspiegel". Mei 1917.

Soeriokoesoemo (*R. M. Soetatmo*), Astogini, het spel van vijf. Weltevreden [1921]. 12°.

Uitgave van „Wederopbouw".

Rietveld (*H.*), Stijloefeningen voor de hoogste klasse der lagere scholen. 1e Stukje. 5e Druk. Semarang e. e. 1911. 8°.

Visscher (*B. J.*) en *Th. J. A. Hilgers,* De Nederlandsche Taal. Volledige taalcursus ten behoeve van den Inlander ... met uitspraakboekje. Bandoeng 1913-17. 6 deeltjes. 1 bd. 8°.

I. 11e druk. II. 8e druk. III. 7e druk. IV. 6e druk. V. 5e druk. VI. 4e druk.

Ido (*Victor*) [ps. van *J. Ha. F. van de Wall*], [Tooneelwerken]. Weltevreden [191.]-1921. Met pl. kl. 8°.

1. Katisha. Dramolet in 1 bedrijf. 1919.
2. Parto. Een tropendrama in 3 acten. 1921.
3. Karina Adinda. O. I Zedenspel in 3 bedr. 3e druk. 1921.
4. De laatste eer. Drama uit de samenleving in N. I 4 acten 2e Druk 1921.
5. Pangéran Negoro Joedho. Een Vorstenlandsch zedenspel in 4 bedr. [1918].
6. De Paria van Glodok. Episode uit het Ind. pauperleven in 3 acten. 2e Druk. 1921.
7. Pastoor Servaes. Spel van barmhartigheid uit het Ind. leven. In 3 bedr. 2e Druk. 1921.

Geschenk van den auteur.

Dostojewski (*F. M.*), Aus dem todten Hause. Roman. Aus dem Russischen übersetzt von *L. A Hauff* Berlin [18..]. 8°.

Collection Otto Janke.

Frachtenberg (Leo J.), Alsea Texts and Myths. Washington 1920. 8°.
Smithsonian Institution. Bureau of American Ethnology. Bulletin 67.

Zach (*E. von*), Einige Verbesserungen zu Palladius' Kitaisko-Russki Slowarj. Tokyo 1909 8°.
Sonderabdruck aus den „Mitteilungen" der Dt. Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens, Bd XII, T. 1.

Karlgren (*Bernh.*), Études sur la phonologie. I. Thèse Upsala. Leide et Stockholm 1915. 8°.

Zach (*E. von*), Kritische Miscellen. Tokyo 1910. 8°.
Sonderabdruck aus den „Mitteilungen" der Dt. Gesel'schaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens. Bd XIII T. 1.

Zach (*E. von*), Ein Briefwechsel in Versen. Tokyo 1913. 8°.
Sonderabdruck aus den „Mitteilungen" der Dt. Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens, Bd XIV T. 3.

Bernhardi (*A.*) und *E. von Zach*, T'oa Yuan-ming. [Text und Übertragung der Hefte I—V seiner Gedichte]. Berlin 1915; 8°.
Sonder-Abdruck aus den „Mitteilungen" des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin. Jhrg. XVIII, Abt. 1.

Zach (*E. von*), Auszüge aus einem chinesischen Briefsteller. Tokyo 1911. 8°.
Sonder-Abdruck aus den „Mitteilungen" der Dt. Gesellschaft für Natur- und Völkerkunde Ostasiens, Bd. XIV T. 1.

Zach (*E. von*), Notizen zur Mandschurischen Bibliographie. Leiden 1914. 8°.
Extrait du T'oung-pao, 2e Série, Vol. XV, No. 2. Mai 1914.

Guesdon (*Jos.*), Dictionnaire cambodgien-français. Fasc. 3. Paris 1920. 8° maj.
Ministère de l'Instruction publique... Commission archéologique de l'Indochine.

MALEISCH-POLYNESISCHE TALEN.

Maleisch, Javaansch, Soendaneesch, Balineesch, Bataksch, Melanesisch.

Zach (*E. von*), Beiträge zum malayischen Wörterbuch. Weltevreden 1920. 8°.

Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Batav. Genootschap v. K. en W. (Deel LIX afl. 3)

Helfrich (O. L.), Supplement op de . . . Nadere aanvullingen en verbeteringen op de Bijdragen tot de kennis van het Midden Maleisch (Besemahsch en Serawajsch dialect) . . . Batavia-'s Hage 1921. 4°.

Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van K. en W Deel LXIII 1e stuk.

Kessler (J. F.), Engelsch-Maleisch-Hollandsch. Samenspraken en woordenlijst in het Eng.-Mal.-Holl. met Engelsche uitspraak. Soerabaja [1921]. 8°.

Vermeer (H. J.), Selamat djalan. Populaire handleiding voor de Maleische taal in de praktijk. Met voorwoord van *Baginda Dahlan Abdoellah.* 2e Druk. 's-Gravenhage 1921. 8°.

Op den omslag: Selamat djalan (Goede reis). Maleisch voor de praktijk.

Abdul Majid, Malay self-taught by the natural method, with phonetic Pronunciation. Thimm's system. London 1920. 12°.

Marlborough's Self-Taught Series.

Hüttenbach (Hei.), Anleitung zur Erlernung der malayischen Sprache, Neue und verbesserte Auflage. Medan Deli 1921. 16°

Poera di Redja, 'Ilmoe pendidikan. Weltevreden 1921. 8°.

Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 548.

Kipling (Rud.), Binatang-binatang dalam rimba. Dibabasa melajoekan oleh *Darwis* glr. Dt. *Maharadjolélo.* Dihiasi dengan 17 boeah gambar. Weltevreden 1921 8°.

Uitgave van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 429.

Soerat peratoeran boewat Stelling Artillerie. Pekerdjaän pada marijam. Weltevreden 1921. 16°

Tjahaja Minahasa. Officieel orgaan Perserikatan Minahasa Magelang, Jaarg I, Editie [d. i. No] 1 e. v. Semarang 15 Juli 1921. 4°.

Poerwa Soewignja en *Wirawangsa,* Javaansche bibliographie, gegrond op de boekwerken in die taal, aanwezig in de Boekerij van het Bataviaasch Genootschap van

Kunsten en Wetenschappen. Met een voorbericht door *D. A. Rinkes.* (Uitgegeven door het Bat. Genootschap) Batavia 1921. 2 deelen. 8°. [Lat. kar].

Op den omslag: Pratélan kawontenaning boekoe-boekoe basa Djawi (tjitakan) ingkang kasimpen wonten ing Gedong boekoe (Museum) ing pasimpenan (Bibliotheek) XXXIII

Poerbatjaraka. De eerste twee strophen van Zang 70 van de Nāgara krĕtāgama. Weltevreden 1921 4°.

Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag over het 1e kwartaal 1921.

Pregiwā. Semarang [1919]. Met 1 pl. 8°. [Jav. kar].

Congres voor Javaansche cultuur ontwikkeling . . .

Gantjaring tjarijos tjekagan ringgit-tijang poerwa, lampahan Soemantri ngenger. [Djokjakarta] z. j. 8°. [Jav. kar.].

Sadijå pajoeng sadoeroengé oedan. Betawi 1920. 8°. [Jav. kar.].

[Op den omslag staat, Betawi 1921].

Serat Pranatan bab lampah²ipoen ngarså dalem Sampéjan dalem ingkang Sinoehoen kangdjeng soeltan ingkang kaping VII . . . . Djocja z.j. 8°. [Jav. kar.].

Pranatan lampah-lampah karså dalem kagoengan damel mantoe. Djokja z.j. 8°. [Jav. kar.].

Penning (*L.*), Joedå gåmå. Njaritaqaké wong Jahoedi, enggoné angroengkĕbi agamané perang manoengsoehan karo wong Sirijah. Sing metiq R. *Såsråsoegondå.* Djilidan I-II. Semarang e.e. 1920. Magelang z.j. 8°. [Jav. kar.].

Kats (*J.*), Zangboekje voor Javaansche scholen. Behoorende bij de Handleiding voor het Zangonderwijs [Weltevreden 191.]. 4 deeltjes. 8°. [Jav. kar.].

Uitgegeven met medewerking van den N. I. Zendingsbond.

[*Javaansche*] *Uitgaven* van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie 265, 287. Weltevreden 1921. 8°.

265. *L. F. van Gent,* Tjarita peperangan ing Atjeh. Nganggo gambar 48 idji. [Jav. kar.].

287. *Soejitna Martahatmadja.* Tjariosipoen pambalang tamak.

[*Soendaneesche*] Uitgaven van de Commissie voor de Volkslectuur. Serie No. 447, 473, 525, 539, 551, 552, 556. Weltevreden 1921. 8°.

447. Elmoe kawarasan. Disoendakeun tina bahasa: Hoe wij gezond worden.

473. *Leo Tolstoy*, Tjarita Iwan Eusleum djeung doeloer-doeloerna. Disoendakeun koe *L. A. Lezer*.

525. *Koesoemadibrata*, Bab miara laoek tjai.

539. *L. A. Lezer*, Tiloe dongeng araneh.

551. *Natawisastra*, Toetoeroetjingan basa Soenda. Ditembangkeun.

552. *Danoemihardja*, Wawatjan Soerjanala.

556. *Kartadinata*, Pesta Sakola Radja di Bandoeng [1866-1916].

Hosen, Kètab bâtjaan panonton ka para moerèd. Weltevreden 1920 8°.

Lijst van lontar handschriften in de bibliotheek van I. G. Poetoe Djlantik te Singaradja. Weltevreden 1921. 4°.
Overgedrukt uit het Oudheidkundig Verslag over het 2e kwartaal 1921.

Hoetagaloeng (Kenan), Barita ni Bondjol, na ginoar ni halak hoekoet: perang ni toeankoe raoe. Si Pongki na ngolngolan. Leiden [1921]. kl. 8°.

Schultze (*Leo*.), Zur Kenntnis der Melanesischen Sprache von der Insel Tumleo. Jena 1911. 8°.

GODSDIENSTEN.

Primitieve, Indische, Japansche, Semietische, Mohammedaansche, Christelijke.

Tiele [*C. P.*] — *Söderbloms* Kompendium der Religionsgeschichte. 5e Auflage [von] *Nath. Söderblom*. Berlin-Schöneberg 1920. kl. 8°.

D. D. [= *E. F. E. Douwes Dekker*], Het Wardisme. Een aperçu van de ontdekking van P. S. L. Ward (ten rechte: Kalengkongan)... dat de bespiegelingen van den oermensch over het fisische proces van zijn wording en geboorte... oorsprong vormen van alle religie. Semarang 1921. 4°.

Weber (*Max*), Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie. II. Hinduismus und Buddhismus. Tübingen 1921. 8°.

Castanier (*Prosp.*), Le Lotus du Gange. [Avec] illustrations. Paris 1902. 8°.

Quellen (Die historischen) der Shinto-Religion. Aus dem Altjapanischen und Chinesischen Übersetzt und erklärt von *Ka. Florenz.* Göttingen-Leipzig 1919. 8°.
Quellen der Religionsgeschichte Gruppe 9.

Palache (*Jeh. Li.*), Het heiligdom in de voorstelling der Semietische volken. Acad. proefschrift. Leiden 1920. 8°.

Andrae (*Tor*), Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben seiner Gemeinde Inaug.-Diss. Upsala. Stockholm 1917. 8°.

Schrieke (*B.*), De strijd onder de Arabieren in pers en literatuur. Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit de Notulen van het Bat. Genootschap v. K. en W. deel LVIII 1920.

Henkemans (*D. Snoeck*), Over de bezwaren tegen het geloof aan „wonderen", Baarn 1920. 8°.
Levensvragen. Serie IX No 9.

Sonies (*K.*), De scheidingslijn tusschen rechtzinnig en vrijzinnig. Baarn 1920. 8°.
Levensvragen. Serie IX No. 10.

Velthuizen (*A. v.*), Een nieuwe Bijbelvertaling Pro: —. Contra: *C. Veltenaar.* Baarn 1919. 8°.
„Pro en Contra". Serie X No. 7.

Cramer (*J. A.*), Hoe vertellen we aan onze kinderen de bijbelsche geschiedenis Baarn 1917. 8°.
Levensvragen. Serie IX No. 2.

Dorst (*A.*). Consequentie gevraagd! Een woord naar aanleiding van de beweging der „Jong-Gereformeerden." Baarn 1919. 8°.
Levensvragen. Serie IX No. 8.

Glas (*Pt.*), Heinrich Lhotzky. Proefschrift Univ. Leiden 1920. 8°.

Flapuit (*Kees*) [ps. van *C. J. Hoekendijk*], Sermoen I-III. Soekaboemi z. j. [1919?]. 16°.

I. De eenzame. II. Een uiterst gewichtige vraag, die een beslist antwoord eischt. III. „Stille Kracht" of een blik in de Indische Tooverwereld.

Hoekendijk (*C J.*), De toovenaar der Soendalanden. Hoenderloo z. j. [19...]. kl. 8°.

Hoekendijk (*C. J.*), Jezus en de zijnen, of hoe Jezus zich aan de zijnen openbaart. Hoenderloo z. j. [19..]. 8°.

Hoekendijk (*C. J.*), Een soldatenmeid, die een koningskind werd. Hoenderloo z. j. [19 .]. 8°.

Hoekendijk (*C. J.*), e. a., Week der gebeden. Bandoeng z. j. [19..]. 8°.

Hoekendijk (*C. J.*), Eindelijk gevonden. Hoenderloo z. j. (19..). kl. 8°.

Meerwaldt (*J. K.*), „Pidari" of de strijd van het licht tegen de duisternis in de Bataklanden. Vier verhalen. Met een inleidend woord van *J. P. G. Westhoff.* Utrecht 1903. Met pl. 8°.

Borneo-almanak 1922. 12e Jaarg. Tot steun der missie op Borneo en Sumatra. Tilburg [1921]. Geïllustreerd. gr. 8°.

WIJSBEGEERTE.

Paulsen (*Frie.*), Einleitung in die Philosophie 33.-35. Auflage. Stuttgart-Berlin 1920. 8°.

Eisler (*Ru.*), Einführung in die Erkenntnisstheorie. Darstellung und Kritik der erkenntnistheoretischen Richtungen. Leipzig 1907. 8°.

Eucken (*Ru.*), Geistige Strömungen der Gegenwart. Der Grundbegriffe der Gegenwart. 6e umgearbeitete Auflage. Berlin-Leipzig 1920. 8°.

RECHT.

Staats-, burgerlijk-, strafrecht.

Drucker (*H. L.*), De kunst van wetgeven. [Haarlem 1914] 8°.

[Uit: Vragen des tijds. 4e jaarg. I].

Visser (*J.*), Hoofdzaken van het staatsrecht van Nederland en Ned.-Indië. Leiddraad ten gebruike bij het onderwijs . . . en voor zelfstudie van Inlandsche bestuursambtenaren 1e Deeltje: De Grondwet. Weltevreden 1921. 8°.

Klapper (Albrecht's) op de Wetboeken en het Staatsblad van Ned-Indië benevens op het Bijblad . . . . Jaarvervolg over den Sb jaarg. 1919 en het Bb deel LIV. Bewerkt door *G. A. N. Scheltema de Heere.* Leiden [1921]. 4°.

Petit (*Cha. Jean Jos. Ma*), Overeenkomsten in strijd met de goede zeden. Proefschrift. Leiden 1920. 8°.

Lange (*Casp Jac. de*), De huwelijksvoorwaarden in theorie en in de praktijk. Proefschrift. Leiden 1920. 8°.

Hasselt (*Barth. Theo. Wilh. van*). De literatuur over het wetsontwerp op de naamlooze vennootschappen, critisch samengevat. Proefschrift. Leiden 1919. 8°.

Geuns (*Jan Jac van*), De terugwerkende kracht van strafwetsveranderingen. Beschouwingen naar aanleiding van art. 1 lid 2 W v. Sr. Proefschrift Univ. Leiden. Amsterdam 1919. 8o.

Cassutto (*Is.*), Het strafrecht in Ned.-Indië, zooals dat hier te lande geldt sedert de invoering van het nieuwe strafwetboek op 1 Jan. 1918. Handleiding ten dienste van het onderwijs en de praktijk. Deel I. De algemeene leerstukken. Semarang-Soerabaja 1920. 8°.

Wetboek van Strafrecht voor Ned.-Indië (Staatsblad 1915 enz.). Kitab oendang-oendang hoekoem. Uitgave van de Volkslectuur. Dikeloearkan oleh Balai Poestaka. Weltevreden 1921. 8°.

Reglement (Het) op de Strafvordering . . . voor de Raden van Justitie op Java en het Hoog-Gerechtshof van Ned.-Indië, en het Inlandsch Reglement of het Reglement op de uitoefening der politie, de burgerlijke rechtspleging en de strafvordering onder de inlanders . . . , zooals

die Reglementen luiden na de tot heden daarin aangebrachte wijzigingen. Bewerkt door *W J. M. Plate.* Weltevreden 1921. 8°.

Koperberg (*S.*), Wat is klassenjustitie? Pleidooi op Di. 23 Nov. l.l. voor den Raad van Justitie te Batavia gehouden. Z. pl en j. [1920?]. 12°.

Statistiek (Crimineele) van Ned.-Indië over het jaar 1917... Weltevreden 1921. fol.

STAAT- EN VOLKSHUISHOUDKUNDE.

Schmidt (*Max*), Grundriss der ethnologischen Volkswirtschaftslehre. Stuttgart 1920-1921. 2 Bände. 8°.

I. Die soziale Organisation der menschlichen Wirtschaft.
II. Der soziale Wirtschaftsprozess der Menschheit.

Sarkar (*Jad*), Economics of British India. 4th Edition, enlarged, re-written, and brought up to date. Calcutta 1917. 8°.

Chatterjee (*H. S.*), An introduction to Indian economics. 3d Edition. Calcutta 1920. 8°.

Jaarcijfers voor het Koninkrijk der Nederlanden. Annuaire etc. Koloniën 1918. 's Gravenhage 1921. 8°.

Amsterdam in demographisch en hygiënisch opzicht. Amsterdam en point de vue démographique et hygiénique. Amsterdam 1913. Met fig. gr. 8°.

Statistische mededeelingen uitgegeven door het Bureau van Statistiek der Gemeente Amsterdam. Communications etc. No. 48.

Verslag betreffende de Gemeente Medan over het jaar 1920. Medan 1921. Met pl. en tab. 8°.

Baan (*J. de*) Bodemproductie en volksvoeding van sociaal standpunt. Baarn 1919. 8°.

Levensvragen. Serie IX No. 6.

Gegevens (Statistische) nopens de geoogste en beplante uitgestrektheden der voornaamste Inlandsche Landbouwproducten over de jaren 1916-1919 (benevens voorloopige cijfers over 1920). Batavia 1921. Met 2 fig. 8°.

Mededeelingen van het Statistisch Kantoor. No. 4.

Verslag van het Volkscredietwezen loopende tot ulto Juni 1921. Met 10 bijlagen. Batavia 1921. gr. 4°.

Verslag over het dienstjaar 1920 (8e boekjaar) van de Centrale Kas. Batavia 1921. 8°.

Verslag omtrent den Dienst der Postspaarbank in Ned.-Indië over het jaar 1920. Weltevreden 1921. fol.

Leiddraad (Voorloopige) voor de inrichting van onderlinge spaar- en leenbanken voor inlanders, in het bijzonder op de Buitenbezittingen. Batavia 1911. 8°.

Sĕrat rĕkså wibåwå anĕrangakĕn lampah²-ipoen tiang anjèlèngi artå wontĕn ing Postspaarbank... Kadjawèqaken déning *D. van Hinloopen Labberton.* Weltevreden 1907. 8°.

Verslag betreffende den Gouv. Pandhuisdienst over het jaar 1920. Weltevreden 1921. 2 deelen. Met tab. fol.

Verslag van de Coöperatie-Commissie. Weltevreden [1921]. 8°.

Klaver (*A.*), De sociale zijde van het sexueele vraagstuk. Baarn. 1918. 8°.
Levensvragen. Serie IX No. 4.

Verslag van de 5e Jaarvergadering [van den] Vrouwenraad van Ned.-Indië, gehouden op 15 Apr. 1921. Batavia 1921. 8°.

Wijngaarden (*Wl. Di. van*), De sociale positie van de vrouw bij Israël in den voor- en na-exilischen tijd. Acad. proefschrift. Leiden 1919. 8°.

Hairié Ben-Aiad, Die türkische Frau. Ihr soziales Leben und der Harem. Vortrag, mit Vorwort von *Gosw. von Berlepsch.* Mit Portr. Wien 1904. kl. 8°.

Ravesteyn (*W. van*), Klassenstrijd. Pro: —. Contra: *E. J. Beumer.* Baarn 1919. 8°.
„Pro en Contra." Serie X No. 8.

Gerhard (*A. H.*), Proletarische wetenschap. Baarn. 1917. 8°.
Levensvragen. Serie IX. No. 8.

Ontwerp-beginsel program [der Ind. Soc. Dem. Partij], Z. pl. en j. 12°.

Verslag van de Suiker-Enquête Commissie. Soerabaja 1921. 8°.

Verslag van het Congres (3e jaarvergadering) ter bespreking van de Praeadviezen betreffende „Het arbeidsvraagstuk in verband met de noodzakelijke ontwikkeling der Buitengewesten" (Poenale Sanctie), Publicaties 10 en 11 der Vereeniging. Weltevreden 1921. 8°.
Vereeniging voor studie van Koloniaal-maatschappelijke vraagstukken. Publicatie No. 12.

Verslag van den Dienst der Arbeidsinspectie in Ned.-Indië over het jaar 1920. 7e Verslag. Weltevreden [1921]. fol.

Blink (Jan Ger.), Beschouwingen naar aanleiding van den woningnood. Proefschrift Univ. Leiden. Amsterdam 1919. 8°.

Kleian, Nieuw adresboek van geheel Ned.-Indië 1921/22. Batavia 1921. 8°.

——, Idem. Aanhangsel: Burgerlijke stand. Weltevreden 1921. 8°.

NIJVERHEID EN HANDEL.

Notes about the Dutch East Indies. No pl. a. y. [Batavia 1918?]. 8°.

Jaarbeurs (De) en Bandoeng 1921. Uitgave van de Bandoengsche Administratie Mij. Bandoeng [1921]. Met afb. 4°.

Jaarbeurs (3e Ned. Indische) te Bandoeng (Java) van 18 Sept. — 8 Oct. 1922. Bandoeng [1921]. Met pl. en fig. 8°.

Programma Passar Gambir 27 Aug. — 4 Sept. Batavia 1921. Met plattegr. 8°.

VERKEER.

Gedenkschrift uitgegeven te Batavia ter gelegenheid van het veertigjarig bestaan der N.I. Tramweg Maatschappij, 19 Sept. 1881-1921. Weltevreden [1921]. met port. en pl. 4°.

Verslag der Staatsspoor- en Tramwegen in Ned.-Indië over het jaar 1919. Weltevreden 1921. 2 dln. 8°.

Jaarverslag (38e) der Deli Spoorweg Maatschappij... 1920. Amsterdam [1921]. 8°.

Voorontwerp Lijn Rantja-ekek—Kadipaten. Met pl. en krtn. 8°.
Dienst der Staats-Spoor- en Tramwegen. Mededeelingen Opname No. 17.

Rapporten over de keuze van het Systeem en van de Spanning voor de Electrificatie der Staatsspoorwegen in Ned.-Indië. Batavia 1921. 8°.
Dienst der Staatsspoor- en Tramwegen. Mededeelingen Algemeene. No. 26.

Zeemansgids voor den O. I. Archipel. Deel II. 5e druk. Z. pl. 1921. 8°.

CULTURES.

Gerretsen (*F. C.*), Een onderzoek naar de nitrificatie en denitrificatie in tropische gronden. Soerabaja 1921. Met 21 fig. 8°.
Mededeelingen van het Proefstation voor de Java-Suikerindustrie. Landbouwkundige serie 1921. No. 3.

Groenewege (*J.*), Ueber die Denitrifikation mit ameisensauren Salzen und den Einfluss des Kation auf diesen Prozess. Batavia 1921. 8°.
Mededeelingen van het Algemeene Proefstation voor den Landbouw, No. 7.

Harreveld-Lako (*C. H. van*), De hygroscopiciteit van eenige stikstof-meststoffen. Soerabaja 1921. 8°.
Mededeelingen v. h. Alg. Proefstation v. Landbouw No. 2.

Mohr (*J. C van der Meer*), De bestrijding van de veldrattenplaag. Buitenzorg 1921. Met 10 fig. 8°.
Bulletin no. 16 [van het] Instituut voor Plantenziekten.

Verslag van de Technische Afdeeling van het Proefstation voor de Java Suikerindustrie over. . . 1919 en 1920. Soerabaja [1921]. 2 dln. Met tab. 8°.

Verslag van de Chemische Afdeeling van het Proefstation voor de Java-Suikerindustrie over het jaar 1920. Soerabaja [1921]. 8°.

Helderman (*W. D.*), Over saccharose-zoutverbindingen. Soerabaja 1921. Met 4 fig. 8°.
Mededeelingen Proefstation Java-Suikerindustrie, Chemische Serie No. 7.

Helderman (*W. D.*), Beschouwingen over den aard en de samenstelling van suikermelassen. Soerabaja 1921. 8°.
Mededeelingen Proefstation Java-Suikerindustrie, Chemische Serie 1921, No. 9.

Helderman (*W. D.*), en *V. Khainovsky*, Over den invloed van celloiden op de viscositeit van onze Java-rietsuikermelassen. Soerabaja 1921. 2 dln. 8°.
Deel II door *V. Khainovsky* alleen.
Mededeelingen Proefstation Java-Suikerindustrie, Chemische Serie No. 8 en 10.

Harreveld (*Ph. van*), De samenstelling van den aanplant 1920-1921. Soerabaja [1921]. 8°.
Mededeelingen Proefstation Java Suikerindustrie, Landbouwkundige Serie No. 4

Böhtlingk (*F R.*), Eenige beschouwingen aan de hand van cijfermateriaal in verband met de nieuwe molencontrôle. Soerabaja 1921. 8°.

——, Idem. Vervolg. Soerabaja 1921. Met tabellen. 8°.
Mededeelingen Proefstation Java-Suikerindustrie. Technische Serie 1921. No. 2.

Verslag van het Vezelcongres gehouden te Soerabaja van 3 tot 8 Juli 1911. Deel I, 2e gedeelte Soerabaja [191.]. Met afb en tab. 8°.

Verslag [van het] Caoutchoucbedrijf bij het Boschwezen, 1918. Bijvoegsel op het Verslag van den Dienst van het Boschwezen over het jaar 1918. Batavia 1921. fol.
Departement van Landbouw enz.

Rand (*R. D.*), Histological studies on the brown bast disease of plantation rubber. Batavia 1921. With 9 pl. 8°.
Mededeelingen van het Instituut voor Plantenziekten No. 49.

Bernard (*Ch.*), Verslagen van het Algemeen Proefstation voor Thee over het jaar 1920. Batavia 1921. 8°.
Mededeelingen van het Proefstation voor Thee. No. LXXIV.

Cohen Stuart (*C. P.*), De theezaadtuinen van Java en Sumatra. Batavia 1921. Met 14 fig. 8°.
Mededeelingen van het Proefstation voor Thee. No. LXXV.

Palm (*B.T.*) Een gevaar voor de tabakscultuur in Deli. Medan 1921. 8°.
Bulletin van het Deli Proefstation te Medan-Sumatra. No. 14.

BOSCHWEZEN.

Brascamp (*E. H. B.*), Het boschbeheer in het „Socialisatie-vraagstuk-rapport" van de S. D. A. P. Buitenzorg [1921]. 8°.
Overdruk uit .... Tectona. Deel XIV. Afl. 9.

Brascamp (*E. H. B.*), Uit het Koloniaal Archief No. XIX-XXVI. Buitenzorg [1921] 8°.
XIX. Over djatihout in Oost-Java in 1774. XX. Uit de geschiedenis van den Houtzaagmolen te Japara. XXI. Rapport over de djatibosschen van Sidajoe van 1706. XXII. Cederboomaanplantingen der O. I. Compagnie in 1798. XXIII. De bosschen in het verslag van W. H. v. Ysseldyk over ..... Java's Oosthoek..... 1799. XXVI. De djatibosschen van Pemalang. Tegal en Brebes in 1808. XXV. Over djaticulturen in de Memorie van overgave van den Gouv. van Ceylon W. J. van de Graaf... 1794. XXVI. Bosschen en hout in de Memorie van overgave van den Gouverneur te Macassar Joh. Fred. Gobius... 1728.

INGENIEURSWEZEN, TECHNIEK.

Verslag (Algemeen) [van het] Algemeen Ingenieurs Congres, gehouden te Batavia 8—15 Mei 1920 Weltevreden 1921. 8°.

Verslag over de B. O. W. in Ned. Indië over het jaar 1917. 3e Gedeelte: Bruggen en wegen Weltevreden 1921. Met kaart en pl. 4°.

Motortijd (De) in Indië [Gedenkboek] 1916-1921. Met Engelsch Supplement Java Motor Age.., Semarang [1921]. Met afb. 8°.
Met bijlage: Het een en ander over auto verzekering. Uitgave Sluyters Batavia.

Motor-Tractie. Technisch tijdschrift voor automobiel, motorrijwiel, luchtvaart. Redactie: *F. L. H. Dessauvagie*. Jg. I No. 1 e v. Bandoeng, Nov. 1921 e v Met afb 4°

STAATKUNDE EN BESTUUR.

Cohen Stuart (A. B.), De Volkenbond. Weltevreden 1921. 8°.
Overdruk uit „Koloniale Studien" No. 5, Jg. 5, Oct. 1921.

Corporaal (Ka. Hen.), De Internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Venezuela, 1816-1920. Proefschrift. Leiden 1920 8°.

Leeuw (Jac. Joh. van der), Historisch-idealistische politiek. Proefschrift Univ. Leiden. [Amsterdam] 1920. kl. 8°.

Roodhuyzen (A.), De Vrijzinnige Debâcle. Baarn 1919. 8°.
Levensvragen. Serie IX No. 7.

Aanleiding (Naar) van het ontwerp-bestuurshervorming voor Ned. Indië [door *J. H. Abendanon* e.a. 's-Gravenhage 1921]. 4°.

Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (afgesloten 24 Maart 1921). Weltevreden 1921. fol.

Koperberg (S.), in het Hertogspark. [Weltevreden 1918]. 8°.
Overdruk uit „De Taak" van 24 en 30 Nov. 7, 14 Dec. 1918.

Scheiding van Kerk en Staat in Ned.-Indië. Nota opgesteld aan het Departement van O. en E. [door *J. J. Schrieke*] en gepubliceerd met machtiging der Indische Regeering. Weltevreden 1921 8°.

Heslinga (Joh. Herm.), Het inlandsch bestuur en zijn reorganisatie in Ned.-Indië. Proefschrift Univ. Leiden. 's-Gravenhage 1920. 8°.

Hurgronje (C. Snouck.), De inlandsche bestuursambtenaren, vooral op Java. Amsterdam 1908. 8°.
Uit: de Gids, 4e Serie, 26e Jrg. 3e deel.

Mayer (*L. Th.*). Soerat kandoengan boeat goenanja segala priajie-priajie, jang memegang pekerdjaän di tanah gouvernemenan di poelo Djawa dan Madoera ia-itoe: katrangan atas segala hoekoem dan prentah.... terkoempoel oleh ———. [Tjitakan kadoea]. Semarang 1892. 8°.

Decentralisatie Alle voorschriften betreffende de decentralisatie, zooals zij zijn aangevuld en gewijzigd tot en met Sept. 1912 [verzameld] door *D. Brakel*. 2e Druk. Bandoeng 1912. 8°.

Vergadering van den Gewestelijken Raad van Soerabaja gehouden op den 15en April e. v. [Notulen e. d.] Malang-Soerabaja 1921. 8°.

Dekker (*E. F. E. Douwes*), „Indië." Handboek voor den Indischen nationalist. Deel I. [Semarang] 1921. 8°.
Uitgave van het Hoofdbestuur der Nationaal-Indische Partij.

Ontwerp voor een Indisch nationaal Eénheidsprogram samengesteld door het Eenheids-comité. Rentjana programpersatoean kebangsaan Hindia... Weltevreden 1921. Met Bijlage. 8°.

Lambert (*J. E. W.*), Politieklapper voor Java en Madoera met eene verzameling van Gouvernementsbesluiten enz. betrekking hebbende op het Politiewezen... Soerabaja 1910 8°.

Zegelverordening 1921. Vastgesteld bij Gouv. besluit dd. 18 Oct. 1921 No. 9 (Staatsblad No. 498). Batavia-Weltevreden [1921]. 8°.

Customs Tariff and Provisions. Published by the Chief-office of the Customs in the Dutch East Indies. [Weltevreden 1921] 8°.
Dutch East Indies.

List (The Colonial Office) for 1921; comprising historical and statistical information respecting the colonial dependencies of Great Britain... With maps Compiled... by *Wi. H. Mercer*, *A. E. Collins*, and *A. J. Harding*. 60th Publication. London [1921]. 8°.

Collection (A) of the Acts passed bij the Governor General of India in council in the year 1920. Calcutta 1921. 8°.

Gazette (The New Zealand). Vol. III. Wellington 1920. fol.

Proceedings of the Parliament of South Australia... 1920. Adelaide 1921. 2 vol. fol.
On the fore-title: Blue Book, 1920.

Milner [*Alfr.*] England in Egypt: 13th Edition. London 1920. 8°.

HUMANITAIRE BEWEGINGEN.

Tempelier (De), Orgaan van de Neutrale Onafhankelijke Orde van Goede Tempelieren. Jaarg. I. Mr. Cornelis Oct. 1921. 4°.

Ortt (*Fel*), Ons standpunt. Uitgegeven door den Ned. Bond tot bestrijding der vivisectie. Utrecht 1920. 8°.

Vivisectie-strijd (De) [door *Fel. Ortt*]. Uitgave v. d. Ned. Bond tot bestrijding der vivisectie. 3e druk. Hilversum Utrecht z. j. Met 5 afb. 8°.

Bruggen (*Carry van*), Vaderlandsliefde, Menschenliefde en Opvoeding. Baarn 1916. 8°.
Levensvragen. Serie IX No. 1.

ONDERWIJS.

Jaarboek der Rijksuniversiteit te Leiden 1921. Leiden 1921. 8°.

Hindia poetra. Orgaan van het Indonesisch Verbond van Studeerenden. Jaarg. I, III Z. pl 1919, 1921. 8°.

Årsskrift (Uppsala Universitets). Uppsala 1912-1920. Med. billeder. 8°.

Gobée (*E.*) Indrukken over het schoolwezen in de Hidjaz. Weltevreden 1921. 8°.
Overgedrukt uit het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap v. K. en W. (Deel LX afl. 3 en 4).

Verslag (Algemeen) van het onderwijs in Ned Indië. Deel I (tekst). 1919. Weltevreden 1921. Met pl. en krtn. 4°.

Jaarverslag.— Vereeniging Bataviaasche Kartinischool. Jaarverslag 1915/6. Weltevreden 1915. 8°.

GENEESKUNDE. HYGIËNE.

Römer (*Pt. Casp.*), Bijdrage tot de kennis der sympathische ophthalmie. Proefschrift. Groningen 1921. 8°.

Waart (*A. de*), Het onderwijs in de oogheelkunde aan de Indische artsen. [Haarlem] 1921. 3 blz. 8°.
Overgedrukt uit het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde, 65e Jg. 2e helft No. 8.

Voorschrift betreffende den Mil. Geneeskundigen Dienst in Ned.-Indie op voet van oorlog. Deel I. Gewijzigde herdruk 1921. Weltevreden 1921. Met schema. 16°.

Hondsdolheid. Weltevreden [1920]. 8°.
Korte Berichten van het Hoofdbureau v. d. B. G. D. No. 6.

—,— Idem. Weltevreden [1921]. 16°.
Korte Berichten enz. No. 8 [aldus]. Uitgave Commissie Volkslectuur. Serie B. G. D. No 6.

Beylevelt (H.). Natuurgeneeswijze Pro: —. Contra: *H. Pinkhof.* Baarn 1917. 8°.
„Pro en Contra" Serie X No. 5

Tillema (*H. F.*), „Kromoblanda." Over 't vraagstuk van het „wonen" in Kromo's groote land. Deel IV. Met aanhangsel op Deel I en Registers op de deelen III en IV. ['s-Gravenhage] 1921. Met afb. 4°.

NATUURWETENSCHAPPEN.

Fowle (*Fred. E.*). Smithsonian Physical Tables. 7th revised edition prepared by — Washington 1920. 8°.
Smithsonian Miscellaneous Collections. Vol. 71 Nr. 1. (Publication 2539).

Pienkowski (S.), Sur la mesure des mobilités des ions par la méthode du condensateur Plan. Bruxelles 1921. Avec fig. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des sciences. Mémoires. Collection in 8°. IIe Série. T. VI. Fasc. 2.

Guinea (Nova). Uitkomsten der Ned. N. G Expeditie in 1912 en 1913... Vol. XIII. Zoologie, livr. 3. Leiden 1921. Met fig. 4°.

Mortensen (*Ph.*), Studies in the development of crinoids. Washington 1920. With 28 pl. and 10 fig. 4°.
Papers from the Department of Marine Biology. Vol. XVI. Carnegie Institution of Washington Publication. No. 294.

Hauman (*Luc.*), Notes sur le genre „Chloraea" Lindley. Bruxelles 1921. Avec 5 fig. 8°.
Académie Royale de Belgique. Classe des sciences. Mémoires. Collection in- 8°. IIe Série. T. VI. Fasc. 3.

Britton (*N. L.*) and *J. N. Rose*, The cactaceae. Descriptions and illustrations of plants of the cactus family. Vol. II. Washington 1920. With 40 pl. and 305 fig. 4°.
Carnegie Institution of Washington. Publication No. 248 II.

Dickson (*Leo. Eug.*), History of the theory of numbers. Vol. II. Diophantine analysis. Washington 1920. 8°.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 256 II.

Moulton (*F. R.*), Periodic Orbits. In collaboration with *Dan. Buchanan* a. o. Washington 1920. With 50 fig.
Carnegie Institution of Washington Publication No. 161.

Hengeveld (*G. J. N.*), Geologische onderzoekingen ten behoeve van 's Lands Waterstaat, gewestelijke en gemeentewerken in Ned. Indië. Deel IV. Weltevreden 1921. 8°.
Mededeelingen en Rapporten van het Dep. der B. O. W. Verschillende onderwerpen. No. 1.

Stanley (*Ev. R.*), A contribution to the geology of New Guinea. Melbourne 1921. With 3 maps. 4°.
Bulletin of the Territory of Papua. Bulletin No. 7.

Neiszen (*Fred. Hen.*), Mijnbouwpolitiek. Acad. proefschrift Univ. Leiden 's-Gravenhage 1920. 8°.

Jaarboek van het Mijnwezen in Ned. Oost-Indie. 47e Jrg. 1918. Algemeen gedeelte; en Verhandelingen, 2e Gedeelte Weltevreden 1921. 2 dln. 8°.
Bijbehoorende atlas nog niet verschenen.

Bankatinwinning. Voorloopig verslag over het exploitatiejaar 1920/21. Muntok [1921]. 8°.

LIJST
van Aanwinsten der Archaeologische Verzameling in 1921.

5786 Gipsafgietsel van het rotsopschrift van Toek Mas
(F. 12) (Invent. Hindoe oudh. No. 781).

5787. Gipsafgietsel van een Kĕrtanagara-bronsje, voor- en
(F. 13) achterzijde (beeldwerk en inscriptie). Repliek van de Amoghapāça-groep van Tj. Djago, met wij-oorkonde van Koning Kĕrtanagara,

5788. Steenen mannebeeld, zittend met gekruiste beenen op een voetstukvormigen zetel en gedost in groot ornaat. De linker hand houdt den stengel van een padma, die zich boven den schouder ontplooit, de rechter is vóór het lichaam geplaatst en wordt omwonden door de upawita. Een uitvoerige beschrijving is gegeven door Knebel in den Catalogus van het Museum te Djogja (Rapp. Oudh. Comm. 1902) onder No. 54.
Hoog 89 cM.
Afkomst onbekend; overgebracht uit het naar Magelang verplaatste voormalige Museum van Jogja.

5789. Steenen beeld van Brahmā, van wien drie hoofden zichtbaar zijn, gezeten in groot ornaat op een geschonden hamsa. De linker voorhand ligt op de knie. de rechter is afgebroken, in de achterhanden links vliegenwaaier, rechts bidsnoer. Beschrijving bij Knebel a.b. No. 73.
Hoog 56 cM.
Afk. onbekend Overgebracht als voren.

5790. Steenen beeld van Lakṣmi? Geschonden vrouwefiguur, zittend op de schouders van een Garuḍa; de laatste in menschengedaante met vogelklauwen en vleugels. Van de tweearmige godin is de linkerarm

verdwenen en de rechter vervalscht; ook verder heeft het beeld zeer van restauraties te lijden gehad, zoodat het in dezen vorm stellig niet authentiek is. Beschrijving bij Knebel a.b. No. 76.
Hoog 88 cM.
Afk. onbekend. Overgebracht als voren.

5791. Steenen voetstuk (Yoni), in vlakke lijsten en ojieven, en met rosetornament versierd middenstuk. De bij den inloop door een monsterkop gedekte tuit rust op een Garuḍa, die gedragen wordt door een schildpad, en deze laatste op zijn beurt weder op drie slangen. Beschrijving bij Knebel a.b. No. 149, en afb. op plaat 15 aldaar.
Hoog 69 cM., bovenvlak 72 cM., in het vierkant, uitsprong 29 cM. gat in het bovenvlak 20 cM. in het vierkant.
Afk. van Mangoenan (O. van Ireng-Ireng, op den weg naar Mantjingan, 3½ paal Oost van Jogja), res. Djokjakarta. Overgebracht als voren.

5792. Steenen beeld van Akṣobhya, verminkt en geschonden, zittend op een steenen plaat met de linker-hand in den schoot, de rechter in bhûmisparça-mudrā. Het krulhaar loopt geleidelijk op tot een uṣṇiṣa en doet zoodoende aan een soort mutsvorm denken. In het afgebroken achterstuk langs de bovenzijde eenige gaten van later maaksel. Beschrijving bij Knebel a. b. No. 150.
Hoog 1.06 cM.
Afk. onbekend. Overgebracht als voren.

5793. Steenen beeld van een brahmaan, zittend op de gebruikelijke gevlochten tabouret boven een geornamenteerd vierkant voetstuk. Het haar is glad naar achteren getrokken en daar in een wrong opgemaakt; ook verder is het uiterlijk geheel in overeenstemming met bijvoorbeeld de brahmanen op de Boroboedoer-reliefs. Opmerkelijk zijn ook de sandalen.

De op de knie rustende linkerhand houdt een vingerring vast, de rechter is afgebroken. Beschrijving bij Knebel a.b. No. 159.
Hoog 60 cM.
Afk. volgens Knebel misschien van Blitar; op stilistische gronden lijkt het stuk eerder Midden-Javaansch. Overgebracht als voren.

5794. Steenen monsterkop, als bouwdeel van een monument, vastzittend aan een 1.07 cM. lang achterstuk, waarin een gleuf is uitgespaard; deze laatste staat echter niet met den bek in verbinding, zoodat het stuk niet als spuier in gebruik kan zijn geweest. De fraai bewerkte, rijk versierde kop is uitvoerig beschreven bij Knebel a.b. No. 250.
Hoog 69 cM., lang 1 65 M.
Afk. van Tandjoeng Tirtha bij Prambanan res. Djokjakarta. Overgebracht als voren.

5795. Tempajan van bruine kleur, dikbuikig model, met opstaanden rand en vier ooren.
Hoog 34 cM., middellijn van de opening 12 cM.
Afk. Malang.

5796. Steenen zoogenaamd Polynesisch beeldje, hurkende gestalte met te groot hoofd, gedrongen figuur, ruw bewerkt lichaam.
Hoog 46 cM. Afk. ?

5797. Steenen zoogenaamd Polynesisch beeldje, als boven, zittend met de handen op de knieën. Vrouwefiguur, met duidelijk aangegeven borsten en schaamdeel.
Hoog 55 cM.
Afk. als 5796.

5798. Steenblok, geschonden, waarop gebeiteld een olifantskop met berijder, alles zeer ruw, en ten deele verminkt.
Hoog 36 cM.
Afk. als 5796.

5799. Steenblok van rechthoekigen vorm, aan één zijde waarvan een ruwe runderkop uitsteekt en een paar pooten gebeiteld zijn.
Hoog 39, lang 41 cM.
Afk. als 5796.

5800. Steenblok als voren; de kop is geschonden. Op de bovenzijde een op den rug liggende menschenfiguur.
Hoog 39, lang 45 cM.
Afk. als 5796.

5801. Bewerkt steenblok, zeer verminkt en verweerd, zoodat alleen een krul-versiering op een der zijkanten te zien is.
Hoog 29 cM.
Afk. als 5796.

5802. Bronzen beeld van Çiwa en Pārwatī, zittend op een gemeenschappelijk voetstuk, dat van voren opengewerkt is, terwijl de opstaande leuning in het midden eveneens opengewerkt is gelaten met een pilaster-ornament, en aan weerskanten overgaat in de achterstukken voor de godenfiguren, die evenals de hun bekronende glorie van een bladrandversiering voorzien zijn; boven den god is aan die glorie nog een zonnescherm bevestigd, dat bij de godin is afgebroken. De god en de godin zitten ieder op een afzonderlijk lotuskussen met gekruiste beenen in groot ornaat en in tressen opgemaakten hoofdtooi, waarin bij Çiwa doodskop en halve maan te zien zijn; ook draagt de god de slange-upawita. Beiden zijn vierarmig en voeren in de achterhanden rechts het bidsnoer en links de vliegenwaaier; in de voorhanden houdt Çiwa rechts de drietand en links de kruik, terwijl Pārwatī haar rechter hand in de houding van gunstverleening tegen de knie laat rusten en in de linker een blauwen lotus draagt. Voor den god is tegen het voetstuk de stier, voor de godin de leeuw aangebracht. Tusschen de lotuskussens der godenfiguren

staat een derde, van veel kleiner afmetingen, met een vlammend juweel, terwijl op het voetstuk nog eenige losse padma-bloemen liggen.

Afgebeeld en besproken Oudheidk. Versl. 1921 Bijlage T. Lang 21.4 cM; hoog (tot den kop van het zonnescherm) 19.7 cM; breed (met de dieren) 12½ cM. (zonder dieren) 8.8 cM.

Afk. blok Kewali, desa Pagerotan, distr. en afd. Wonosobo. res. Kedoe.

Notulen pag. 30, sub 14-15.

5803 Bronzen schapen of geiten belletjes, twee stuks, met
a — b bloemornament als topstuk. waarin het gat voor het snoer, en eveneens met plantenmotieven versierd ondergedeelte, waarin een driesleuvige opening is aangebracht.

Lang 5½ en 6 cM.

Afk. Tĕnggĕr-gebergte.

Notulen p. 41 sub III, 2. (*a*).

5804. Zilveren amulet (pelèn en kontolan), bestaande uit
a — c twee platte belletjes met over de grootste helft van den smallen rand een knipversiering, en een langwerpig rond buisje, aan de eene zijde plat afgesloten. Alle drie de voorwerpen zijn voorzien van een ringetje, waarmede ze aan een snoer bevestigd konden worden. Lengte van het staafje 4 cM., middellijn van de belletjes 3 cM.

Afk. doekoeh Tjandi bij desa Barat (Madioen).

Notulen p. 41 sub III 2, (*b*).

5805. Kralensnoer, bestaande uit 45 kralen van gebakken aarde, in afmeting varieerend van 4 cM. tot 4 mM. lengte. Ten deele egaal van kleur, groen, geel, bruin, en donkerblauw, ten deele met spikkels versierd, vooral in de combinaties geel op groen en wit op donkerblauw.

Afk. uit een praehistorisch graf aan den weg tusschen Mrawan en Garahan, afd. Bondowoso. Zie plaat in Oudh. Versl. 1921, eerste kwartaal. (Notulen pag. 41, sub III, 3).

5806. Kralensnoer als voren, 24 stuks, doch zonder de zeer kleine kraaltjes, zoodat het kleinste nog ruim 1 cM. lang is.
Afk. uit een tweede graf als boven.

5807. Bronzen presenteerblad met schuin buitenwaarts oploop nden en scherp naar binnen gebogen rand. Op het binnenvlak in fraaie teekening de voorstelling van een gesprek van een rĕshi met den ook van de reliefs bekenden gewonden hoofdtooi met een vrouw, tezamen zitten dezen in een pendopo. Op het dak twee vogels tegenover elkaar; op den voorgrond onder de pendopo een hond tegenover een derden vogel. In de rondte om deze voorstelling een rand van blad- en bloemornament, waarin verschillende dieren, o.a. varken, rund, pauw, schorpioen, haan, hert.
Middellijn 40.55 cM.
Afk. blok Djoerangmonto, desa Gadingkoelon, onderdistr. Daoe, distr. Penanggoengan, afd. Malang, res. Pasoeroean.
Notulen. 6 Juni 1921 sub V, 1.

5808. Steenen werktuig (waarschijnlijk patjoel); lang 31 cM., breed 8 cM. gemiddeld dik 3 cM., plat onder- en gebogen bovenvlak; aan de eene zijde tot een snede toegescherpt door afslijping van boven- en onderkant. Zie meded. v. d. Heer L. Heyting, Controleur van Tabanan.
Notulen. 28 November 1921 sub V, 5.
Gevonden bij het graven van den nieuwen weg van Papoean naar Koetoel, in de desa Bantiran, distr. Selamandeg.

5809. Idem, doch kleiner van afmeting; lang 23, breed 6. en dik 3 cM. Lit. en afk. als boven.

5810. Bijl van nephriet; lang 55, breed 3 — 4. 5, dik 1. 5 cM. Aan een der uiteinden toegescherpt, doch later afgeschilferd.

Lit. als boven.

Afk. Kediri, distr. Kediri.

5811. Beitel van donkergroen gesteente; lang 26 cM.; ovaal—rond, doorsneden 2 en 3 cM.; aan eene zijde toegescherpt; overlangs de eene lange zijde een ondiepe groeve.

Lit. als boven.

Afk. Batoeriti, onderafd. Tabanan.

5812. Zes kralen van donker-blauwen steen, ingelegd met
a—g figuren van wit email: aan de eene zijde een zespuntige ster, aan de tegenoverliggende zijde een vogel; daartusschen twee banden die elkaar kruiselings snijden. Een kraal van groene steen met witte spikkels. Alle doorboord. Doorsnede 1.5 cM.

Geschenk van Dr. G. P. Rouffaer. Gevonden in 1900 bij den aanleg van den spoorweg Djember—Banjoewangi.

Bijlage XII.

LIJST
der Aanwinsten van de Ethnographische Verzameling in 1921.

JAVA.

17992. Blaasroer (soempit) ten dienste van behendigheidsspelen en de jacht (vogels of muizen op de sawah), afkomstig van Tjitjoeroeg (Preanger Regentschappen).

17993. 4 Stuks kleedingstukken (dodot) pronk-, of staatsiegewaden, gedragen door vorstenzonen bij de ontmoeting van bruidegom en bruid, en op den 5den dag na het huwelijk. Afkomstig van Soerakarta.

18142. Hoofdbedekking, gedragen door de herdersjongens in Kedoe en Semarang.

18158. Besnijdenisgereedschap (4 stuks), 1 pin (palmhout), *a—d*. 1 pin (hout), 1 klem (palmhout) en 1 mes. Banjoewangi. Geschenk van den Heer Raden Bintang Ind. Arts te Banjoewangi. [1])

18159. Besnijdenisgereedschap (5 stuks), 1 pin; 1 penekan *a—e*. (drukker), 1 mes en 2 beschermers. Banjoewangi, Geschenk van Pa Moer Banjoewangi, [1])

---

1) De in den loop van dit jaar ontvangen ethnografica betrekking hebbende op de besnijdenis plechtigheid bij de verschillende stammen in Nederlandsch Indië zijn gebezigd voor een tentoonstelling als demonstratie-materiaal bij een voordracht van Dr. B. Schrieke, gehouden gedurende het IVe Congres der Far Eastern Association for Tropical Medicine, in de maand Augustus 1921 te Weltevreden.

Behalve pinnen, klem en mes bestaan deze artikelen in den regel nog uit een beschermer (kleedophouder), welke onder de heupbedekking wordt gedragen om de wond te beschermen tegen aanraking van kleeding, a. a. en een plumeau voor het wegjagen van vliegen en andere insecten.

Voor het overige wordt verwezen naar het artikel van Dr. B. Schrieke voorkomende in het Tijdschrift v/h Batav. Genootsch. deel 60 en 61. Ao. 1921 en 1922.

18160. Besnijdenisgereedschap (18 stuks), 2 pinnen, 2 klem-
a—r. men, 1 steun, 2 messen, 2 ani-ani, 1 hoes, 4 beschermers en 4 plumeaux. Madioen. Geschenk van den Heer Mas Agoes Djam, Ind. Arts Madioen. (zie noot blz., 392 en Tijdschrift Batav. Genootsch. Dl. 60 blz. 470).

18161. Besnijdenisgereedschap (12 stuks), 3 pinnen, 4
a—l klemmen, 3 messen, 1 beschermer (tjentong) en 1 plumeau. Ngandjoek. Geschenk van den Heer Mohtoelimah, Ind. Arts te Ngandjoek (Kediri). (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 60, blz. 495).

18162. Besnijdenisgereedschap (5 stuks), 1 pin, 1 klem, 1
a—e mes, 2 beschermers en 1 plumeau. Madjawarna. Geschenk van den Heer Ismail, Ind. Arts te Madjawarna (Soerabaja). (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 60, blz. 498).

18163. Besnijdenisgereedschap (7 stuks), 2 pinnen, 2 klem-
a—g men, 2 messen en 1 kokertje met fijne houtskool (bloedstelping). Geschenk van den Heer Abdoel Irsjad, Ind. Arts te Lawang (Pasoeroean). (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Dl. 60, blz. 504).

18164. Besnijdenisgereedschap (9 stuks), 1 baadje, 1 broek,
a—i 1 hoofddoek, 1 onderbaadje, 1 kussen, 1 kain bertoetoep, 1 mesje, 1 klem en 1 zitplaats (hout), Besoeki. Geschenk van den Heer Raden Ramelan, Ind. Arts te Besoeki. (Zie noot blz. 392).

18165. Besnijdenisgereedschap (4 stuks), 1 pin, 1 klem,
a—d 1 beschermer en 1 plumeau. Ngawi. Geschenk van den Heer Seri Joesoep, Onderwijzer Holl. Inl. School te Ngawi (Madioen). (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 60, blz. 483).

18166. Besnijdenisgereedschap (13 stuks), 4 pinnen, 3
a—m klemmen, 1 besnijdenistoestel, 3 messen en 2 stokjes. Geschenk van den Heer Raden Moehiman, Ind. Arts te Keboemen (Kedoe). (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 60, blz. 427).

18167. Pop (van klei) voorstellende een besnijdenisjongen (patiënt) (Soerakarta). Aangekocht. (Zie noot blz. 392).

18168. *a—c.* Besnijdenisgereedschap (3 stuks), 1 pin, 1 klem en 1 mes. Oengaran. Geschenk van den Heer H. Hoogendoorn, Directeur Kweekschool te Oengaran, Semarang. (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 60, blz. 454).

18169. *a—j* Besnijdenisgereedschap (10 stuks), 6 pinnen, 3 klemmen en 1 mes. Soerakarta. Geschenk van den Heer Wirjodipoera, Ind. Arts te Solo. (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat Gen. Dl. 60, blz. 461).

18170. *a—d.* Besnijdenisgereedschap (4 stuks). 1 pin, 1 klem, 1 mes en 1 kobongan (besnijdenisplaats). Koetoardjo. Geschenk van den Heer Mas Toeloes Kartasoesada, Ind. Arts te Koetoardjo (Kedoe) (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Dl. 60. blz. 424).

18172. *a—d.* Besnijdenisgereedschap (4 stuks). 2 pinnen, 1 klem en 1 mes. Moentilan. Geschenk van den Heer Mas Walidi, Ind. Arts te Moentilan (Kedoe) (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60. blz. 444).

18173. *a–c.* Besnijdenisgereedschap (3 stuks). 1 pin, 1 klem en 1 mes, Demak. Geschenk van den Heer Poerbowaloejo, Ind. Arts te Demak (Semarang) (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60. blz. 458).

18174. *a—f.* Besnijdenisgereedschap (6 stuks). 2 pinnen, 2 klemmen, 1 mes en 1 kobongan (besnijdenisplaats). Sragen. Geschenk van den Heer R. Mas Wirasmo, Ind. Arts te Sragen (Soerakarta) (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat Gen Dl. 60. blz. 467).

18175. *a—d* Besnijdenisgereedschap (4 stuks). 2 pinnen, 1 klem en 1 mes. Tjiamis. Geschenk van den Heer Raden Soewardjo, Ind. Arts te Tjiamis (Preanger Regentschappen) (zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 60. blz. 408).

18176. Besnijdenisgereedschap (3 stuks). 1 pin, 1 klem en
a–c. 1 mes. Bandjarnegara. Geschenk van den Heer Soepardjo, Ind. Arts te Bandjarnegara. (Banjoemas) (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60 blz. 423).

18177. Besnijdenisgereedschap (3 stuks). 1 pin met twee
a–c. schuiven, 1 klem en 1 mes. Tasikmalaja. Geschenk van den Heer van der Meij te Tasikmalaja (Preanger Regentschappen). (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60. blz. 411).

18178. Besnijdenisgereedschap (10 stuks), 2 klemmen, 2
a–j. pinnen, 2 messen (model) van bamboe, 4 beschermers van klapperbast en van rotan. Bandoeng. (Zie noot blz. 392).

SUMATRA EN OMLIGGENDE EILANDEN.

17990. Zitmatje, uit doesoen Goenoeng Kembang, Benkoelen. Geschenk van den Heer J. L. Moens.

17990*a*. idem.

18035. Model huis van Djambi (afm. 1.00 × 0,75 × 1,00 Mr). Geschenk van Jhr. B. E. E. M. M. v. Suchtelen.

18075. Weefsels van Benkoelen en de Lampongsche Districten. Met gestyleerde prauw in het versieringsmotief, benevens een menschelijke gedaante. (Zie o.a. artikel van Snelleman in De Aarde en Hare Volken 1911. Bijbl. blz. 97). Zie ook Bulletin v/h. Kol. Museum, Haarlem No. 29. bl. 48, 50. Aangekocht.

18076. idem.

18077. idem.

18094. Afgodsbeelden. Aan het hoofd zijn eenige bamboe
a–c latjes aangebracht. Bij het spelen van den wind er door, geven deze geluid. Nias. Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18100. Talisman. Mentawei-eil. Geschenk van den Heer A. C. Kruyt.

18101. 2 Bogen. idem.
a–b.

18102. Koker met 10 pijlen. idem.
18103. Lans. idem
18104. Vischspeer met twee punten. idem.
18105. Vischspeer met twee weerhaken. idem.
18140. Schild. idem.
18148. Rijstmesje (oewé). Baros. Geschenk van den Heer E. E. W. G. Schröder.
18149. Vuurslag (loting). Toba. idem.
18150. Een paar oorringen van karbouwenhoorn (ambong = Baros, sibong = Toba). idem.
18151. Nettendrijver. Toba - meer. idem.
18156. Danstrom. Zuid Nias. Geschenk van den Heer J. A. Wasterv l.
18179. *a—l.* Besnijdenisgereedschap (12 stuks) 3 pinnen, 1 klem, 2 messen, 1 pak daoen poet mata, 1 pak daoen limou, 1 pak daoen djamboe, 1 fleschje medicijn (koemajan, damar dan sarang boeroeng); 1 fleschje medicijn (tampoeroeng) en 1 doosje tembako tjina. Aangekocht (Padang Sidempoean) (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60 blz. 575).
18180. *a—l.* Besnijdenisgereedschap (12 stuks), 6 pinnen, 3 klemmen, 1 penggaboes pisau en 2 messen. Rengat (Indragiri). Geschenk van den Heer D J.K. Mac Gillavry, Contr leur der Kwantan districten. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen Dl. 60 blz. 512).
18181. *a—d.* Besnijdenisgereedschap (4 stuks) 2 pinnen en 2 k emmen. Panjaboengan (Tapanoeli). Geschenk van den Heer Abdul Rasjid, Ind. Arts te Panjaboengan. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Dl. 60 blz 562).
18195. *a—c.* Besnijdenisgereedschap (3 stuks) 1 pin, 1 klem en 1 mes. Menggala (Lampoeng). Geschenk van den Heer H. Radersma, Assistent Resident. (Zie noot blz. 392 en Tijdschr Bat. Gen. Dl. 61. blz. 13).
18196. *a—c.* Besnijdenisgereedschap (3 stuks), 1 st k, 1 penisomhulsel en 1 pakje boeloe lobé. Eil Nias. Geschenk van

den Heer H. M. Koopman, Assistent Resident van Nias. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61. blz. 1.)

18197. *a—d.* Besnijdenisgereedschap (4 stuks) 1 pin, 2 klemmen en 1 mes. Bangkinang. Geschenk van den Heer Sjofjan Rassat, Ind. Arts te Bangkinang (Sumatra's Westkust) (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl 61. blz. 2.)

18198. Een klem hout) voor besnijdenis. Medan. Geschenk van den Heer Aulia, Ind. Arts te Medan (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60 blz. 522).

18200. *a—c* Besnijdenisgereedschap (3 stuks), een stukje hout (voorstellende een pisangstam), een klem en een stukje wit doek om de wond te binden. Asahan (Medan). Geschenk van den Heer A. Young, Ass. Resident van Asahan. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60 Blz. 516).

18204. *a—ij* Besnijdenisvoorwerpen (38 stuks). Selatpandjang. Aangekocht. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60. blz. 524).

18221. *a—h* Besnijdenisgereedschap (8 stuks). 1 klem, 1 mes, 1 schaartje, slijpsteentje, gaboes, kussentje, een fleschje klapperolie en koengkoeng. Soenggal. Geschenk van den Datoek van Serbajaman te Soenggal (Sumatra's Oostkust) (Zie noot blz. 392)

18223 Besnijdenisgereedschap in gebruik bij de Karo-Batak (voor afklemming). Geschenk van den Heer L. C. Westenenk, Gouverneur van Sumatra's Oostkust. (Zie noot blz. 392).

18233. Stofgoudkoker uit de Padangsche bovenlanden. Geschenk van den Heer J. L. Moens.

18238. Baadje uit de Gajolanden, voorzien van borduurwerk. Eertijds geschiedde dit borduren uit de hand; tegenwoordig bestaat de versiering uit met de naaimachine opgenaaid stikwerk. Geschenk van den Heer R. A. Kern.

18245. Weefsel van Boven Komering in Palembang en Boven Benkoelen, als nummers 18075 t/m 18077. De genoemde gestyleerde prauw hier geheel tot randversiering ingekrompen; motief een mythische vogel, naar welke dit patroon genaamd is *„geraggoewag"*. Het vogelmotief is hier gebezigd om een katafalk uit te beelden in welks inwendige weer een klein model katafalk vogelmodel voorkomt, waarin menschelijke gedaante. (De begrafenis heeft in deze streken nog plaats in ruw houten kist geplaatst in bewerkte buitenkist, model vogel). De aandacht wordt gevestigd op de menschelijke gedaanten in de hoeken van den rand. (Overblijfselen van prauw-versiering voor- en achterboeg-bemanning). (Zie ook Aarde en Hare volken 1911. Bijbl. blz. 97. art. v. Snelleman, en Bull. Kol. Museum Haarlem No. 29. bl. 48-50. Palembang. Hoeloe Komering. Aangekocht.

18246. Als No. 18245. De gestyleerde vogel komt hier ook in den rand voor. Naam van het patroon *„manoek di Poerba,"* vogel v/h Paradijs. idem

18247. Als No. 18245. De katafalk is hier verwerkt tot een vogelmodel, hetwelk veel op een gestyleerde kameel lijkt. Vandaar den naam van dit patroon: *„Oenta Ratoe Hoeloe balak'* (koningskameel met het groote hoofd). idem.

18248. Als No. 18245. Naam: *„Djoeng tiang Tjondong."* De beteekenis van dit patroon is nog niet duidelijk. Sprekend zijn wel twee gestyleerde karbouwen in het midden en tal van vleugels aan de prauw aan den voet der randversiering. idem.

18249. Als No. 18245. Naam: *„Diwahitoe"* (*déwa* = godheid, *hitoe* een visch zonder vinnen, ook wel lélé) idem.

18250. Geïkatte kain uit de zelfde omgeving als No. 18245 en van naam: *„Koembang mas"* (gouden bij).- idem.

Bovenstaande doeken 18245 t/m 18250, worden vooral gebezigd bij doodenfeesten. De eerste vijf om de spijsschalen af te dekken. De laatste, een kain, als dracht, No. 18250 ook gebruikt om het lijk in te begraven. De beschrijving is van den Ir. J. L. Moens.

BORNEO.

17995 *a—b.* Twee prauwmodellen. Kenja Dajak. Geschenk van den Heer J. Jongejans.

17996. *a—b.* Twee instrumenten voor penisdoorboring. idem.

17997. Een lòtong (muziekinstrument, tokkel). idem.

17998. Wondopener (de bamboe punt wordt in de verzwering geslagen, die aldus geopend wordt) idem.

18090. Tiwa koker, gekocht in doesoen Roengan, gezegd afkomstig van de Oet Danoem. De Inlandsche toelichting op de figuren luidt. „Itoe oekiran dari agama Dajak waktoe tiwah, dan sampenja di kajangan dan sampenja di tempat negeri, djatoh didalam air". De maker is volgens Inlandsche mededeelingen Damboeng singa. Reeds overleden. Er moet nu (1921) nog een toekang oekir in leven zijn, welke een dergelijke koker zou kunnen vervaardigen (De pangatoea van Oet Danoem gen^d. Singa Kinting wonende doesoen Toembang Hampoetoeng, Kajan Hoeloe). Anderen zouden niet meer weten hoe de lewoe liau (zielen-verblijf) is opgebouwd.
De koker wordt gebezigd als „*tempat krohei tatau sang kalémoe radja*" (bewaarplaats van de allerhoogste onoverwinnelijke ilmoe om de rijkdom en voorspoed aan den bezitter te waarborgen). Werd bewaard in een van de door Dajaks vereerde Djawets (tempajan). Het deksel een houten stop, versierd met een voorouderbeeld, werd bij den verkoop vernietigd Koker behandeld met „djeranang"-sap (van een rotan vrucht) ter verkrijging van een roode kleur. Zie ook *Loeber*, Bijdra-

gen v/h Kon. Inst. Dl. 65, blz. 41, en Dl. 67, blz. 185, en Int. arch. fr. Etnogr. V 1892, F. Grabowshy Geestesleven der Dajaks, Geschenk van den Heer J. L. Moens.

18091. 18092. 18093. *a—c* Tiwa kokers afkomstig uit Z. en O. Afd. Borneo niets anders van bekend, dan dat zij verzameld zijn bij Dajak stammen in de binnenlanden. Zie ook art. Loeber. in Ned. Indië O. en N. IIIe jaarg. bladzijde 159, 189, 217. (De aandacht wordt gevestigd op het reliefwerk). Geschenk van den Heer J. L. Moens.

18154. Koperen bak met versiering afkomstig uit de Z en O. afd. van Borneo. Geschenk van den Heer J. L. Moens.

18182. *a—c* Besnijdenisgereedschap (5 stuks), 2 pinnen, 2 klemmen en 1 mes. Poeroek-Tjahoe; Maleiers. Geschenk van den C. en Mil. Gezaghebber der Boven-Doesoen (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61, blz. 63).

18188. *a—b.* Besnijdenistoestellen van bamboe (2 stuks), *a* bestaat uit drie deelen; *b* bestaat uit vier deelen. Ngadjoe-Dajaks. Geschenk van den Heer J. Mallinckrodt, Controleur Koeala-Kapoeas (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 67.

18189. *a—d.* Besnijdenistoestellen (4 stuks) *a* van rotan in gebruik bij Dajak Boven-Doesoen; *b* van bamboe bestaat uit drie deelen, in gebruik te Boven-Dajak; *c* en *d* van bamboe, in gebruik bij Maleiers Boven-Dajak. Geschenk van den Heer L. E. Breton v. Groll. Civiel Gezaghebber (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61. blz. 58)

18190. *a h.* Besnijdenisgereedschap (8 stuks) 6 klemmen en 2 pinnen. Smitau, Sintang. Geschenk van den Heer M. A. Bouman, Controleur van Smitau. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 76).

18191. *a—b.* Besnijdenisgereedschap (2 stuks) 2 klemmen van hout Sintang. Geschenk van den Heer Allaart, Controleur van Sintang (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 68).

18192. Besnijdenisgereedschap (5 stuks) 1 pin, 3 klemmen
a—e. en 1 mes. Tenggarong Koetei. Geschenk van den Heer J. H. R. Schmid, Controleur West-Koetei. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 48).

18234. Bamboe pijlkoker met kalebas voor het vergift voor de pijlpunten. Aan den koker bevindt zich een met snijwerk versierde houten haak ter bevestiging aan den gordel. Oet Hiban Dajak. Geschenk van den Heer J. L. Moens.

18235. Versierde bamboekoker voor tabak. idem.

18236. Stel bamboedoosjes voor tabak en vuursteen (Zwamkoker) met de pen in den gordel opgehangen. idem.

18237. Feestbaadjes van boombast versierd met borduurwerk. idem.

18244. Doodenpaal ter vereering van voorouders. De oprichting van dergelijke palen gaat gepaard met groote adatfeesten. Nanga Djengkarang boven Melawi. (Zie notulen 1920 blz. 17, en 184 en Tijdsch: Bat. Gen. Dl. 61. blz 201). Aangekocht.

RIOUW-LINGGA ARCHIPEL.

18194. Besnijdenisgereedschap (2 stuks). 1 pin en 1 klem.
a—b. Eil.-Samboe. Geschenk van den Heer M. Diran, Ind. Arts te Poelau Samboe. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 60 blz. 508).

BANKA.

18183. Besnijdenisgereedschap (3 stuks). 1 pin, 1 klem en 1 klapperdop. Soengailiat. Geschenk van den Heer Machsoes (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 15).

CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.

18099. Inlandsch touw voor het maken van vischnetten vervaardigd van vezels van de jonge bladstelen van den nipahpalm. Boeol Menado. Geschenk van den Heer W. J. D. van Andel.

18155. Vier stukjes weefwerk in gebruik als betaalmiddel op Boeton. Van munten — verzameling.

18185. Besnijdenismesje met koperen koker. Boeton. Geschenk van den Heer A. J. F. v. d. Bergh, Civiel Gezaghebber te Baoe-baoe. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 85).

18186. Klem van hout voor besnijdenis. Gorontalo. Geschenk van den Heer W. J. van Andel, Civiel Gezaghebber van Boeol. (Zie noot blz. 392 en Tijdschr. Bat. Gen. Dl. 61 blz. 84).

18224. Besnijdenisgereedschap in gebruik bij de Toradja.
a—d Pen van tabanghout gebruikt voor de leden van het Poeang-geslacht. Pen van tjendanahout gebruikt voor de Anak to makaka. Pen van djamboe gebruikt voor de slaven. Mes.
De aandacht wordt gevestigd op de inkervingen in het tabanghout n.l.:
·∠ geheeten „pasendoe" van „sendoe" = schuin afsnijden, en ◇ geheeten „pa'kadang pao" van „pao" = mangga, en „kadang" = haken (4 stuks). Toradja-landen. Geschenk van Dr. H. v/d Veen. (Zie noot blz. 392).

18226. Model van een wieg, zooals gebruikt in Boeol.

TERNATE EN ONDERHOORIGHEDEN.

18184. Besnijdenisgereedschap (2 stuks), 1 pin en 1 klem.
a—b Laboeha eil. Batjan. Geschenk van den Heer O. Tacoma, Controleur Binnenl. Bestuur. (Zie noot blz. 392 en Tijdschrift Bat. Gen. Dl. 61. blz. 88).

NIEUW-GUINEA.

17999. Hoofdversiering (gebruikt bij den dans), Inl. naam is Oelit; gemaakt van de huid van de koeskoes en van paradijsvogelveeren. Zeer zeldzaam is de veer van den blauwen paradijsvogel bovenop. Swartdal. Geschenk van den Heer J. Jongejans (Wetensch. Expeditie Centr. Nieuw-Guinea 1920).

18000. Steenen bijl (aan uiteinde steel bevindt zich eene inrichting voor vuuraanmaak) ook in gebruik bij vinger-mutilatie. idem.

18001. Borstharnas. Swartdal. idem.

18002. Dansversiering van casuarisveeren (de rotanband wordt op het hoofd gezet, zoodat de pluim recht in de hoogte, of langs den rug naar beneden afloopt). idem.

18003. Varkenstanden met versiering. idem.

18004. *a—b* Halsversieringen. idem.

18005. Tabakspijp. idem.

18006. Rugversiering (als staartje gedragen). idem.

18007. Inrichting voor vuuraanmaak. idem.

18008. Eetstokje. Idenburgrivier. idem.

18009 Kalawari (versiering om de hals gedragen) Mamberamo idem.

18010. *a—b* Neusversieringen (doorboring). idem.

18011. *a—c* Oorversieringen. idem.

18012. Kalkkoker. Noordkust. idem.

18013. *a—c* Maskers van rotan bij godsdienstige feesten in gebruik. Ormoe. Humboldtbaai. Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18014. Penisdop tevens bij dansen als muziek instrument in gebruik. Stam der Seko (Humboldt-baai). idem.

18015 Houtsnijwerk, vogelfiguur ter versiering van prauwen.

Padena eil, behoorende tot het ressort Hollandia. Noord Nieuw Guinea. Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18016. Houten beeld, afbeelding van stamvader als huizenversiering dienende. Sepik en de Koesam rivier (Hollandia). idem.

18017. Wapens van casuarisbeen met fraai ornament. Sen-
a—m. tanimeer (Hollandia). idem

18018. Priesterstaven. Sentanimeer (Hollandia). idem.
a—c.

18019. Met kralen, veeren en pitten versierde kap of huif van boomschors, gedragen door de vrouwen van stamhoofden. Tabati (Humboldt-baai). idem.

18020. Kleedingstuk van boomschors als saroeng gedragen door vrouwen van stamhoofden. Sentanimeer (Humboldt-baai). idem.

18021. Roeispanen of pagaaien met ornament. idem.
a—u.

18022. Steenen gereedschappen voor beitels, bijlen en sago-
a—h. kloppers. (*f-g-h*-sagokloppers). idem.

18023. Houten toeters in gebruik bij godsdienstige feesten.
a—b. Tabati (Humboldt-baai) idem.

18024. Houten dansschilden met kippenveeren belegd.
a—b. Kaiserin-Augustaland. idem.

18025. Wimpels, die knapen en jongelieden in de hand
a—h. houden, als zij tot de puberteitsjaren gekomen, de geheimzinnige „dram" moeten binnen treden (*g* en *h* voor den priester). Seko. (Humboldt-baai). idem.

18026. Tweevoudig beeld, vervaardigd door mannen, wier vrouwen kinderloos blijven. Bonggo (Hollandia). idem.

18027. Gekleurd beeld als boven. idem.

18028. Beeld voorstellende een pokkenlijder, ter afwering dier ziekte. idem.

18029. Lansen in gebruik bij de jacht (met punt van
a—j. lavasteen). Ninigo (Bism. archipel). idem.

18030. Lansen in gebruik bij dansen, met weerhaak en
a—d harpoen van hard hout [imitatie ijzeren punt voor

schildpaddenjacht] Napri-Waàb [Humboldt-baai]. Geschenk van den Heer J A. Wasterval.

18031. Graf-tevens huisversiering bij de stamhoofden. Sentanimeer [Humboldt baai]. idem.

18032. Houten blok dienende om geraas te maken door het op den grond te werpen [muziekinstrument] Tabati. [Humboldt-baai]. idem

18033 *a—c* Trommen: *a* van Bonggo. *b* Kais. Augustaland, *c* Sentanimeer. idem.

18034. Primitieve bijlen. Zuid van Keeromrivier. idem.

18036. *a—f* Kleine bijlen, worden gebruikt voor het aanslaan van de rotanringen om den steel van den grooten bijl e.d. Sentanimeer. idem.

18037. *a—e* Scheppers [a.b.] lepel. [*c*] en stampers [d.e.] voor de bereiding van sago en kladi. Bismarck-archipel (N. Pommeren). idem.

18038. *a—f* *a*, *b* Scheppers in gebruik bij de pottenbakkerij. *c*, *d* lepels, *e* stamper en *f* bak. [Deze bak wordt ook ge-[mis]bruikt om voor de weinig in tel zijnde oude mannen de kladi in fijn te stampen]. Dempta [Hollandia]. idem.

18039. *a—b* *a* Sagobak voor de bereiding en het presenteeren van sago. *b* lepel, hierbij behoorende. Sentanimeer. idem.

18040. *a—c* Heften met houtsnijwerk ten behoeve van ingevoerde metalen messen. idem.

18041. *a—c* Talisman ter bescherming van den drager, *a* en *b* zijn voorstellingen van de maan, welke worden meegenomen op nachtelijke tochten gedurende welke er geen of onvoldoende maneschijn is, om den drager te beschermen tegen ongelukken tengevolge van de duisternis. Bonggo. Noordkust, 90 mijl W. v. Hollandia. idem.

18042. *a—c* Gereedschapskokertjes. Hierin worden snijgereedschappen geborgen, zooals scherpe steentjes, varkenstanden, schelpjes, e. d. Als afsluiting wordt in

den regel een prop tabak gebruikt waarvan sigaretten worden gedraaid. Tanah merah-baai. idem.
Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18043. Kalkkoker van een klapperdop. Ifar (eil. in Sentani-meer). idem.

18044. *a—c* Kalkkoker van kalebas. De kalkkoker wordt bij bezoeken den gasten aangeboden, met de hand geschud, en de pin er uit gehaald, waarop de zich daaraan bevindende kalk met de tong wordt afgelikt. Vervolgens gaat de koker van hand tot hand. Sentani-meer. idem.

18045. *a—c* Lepels van been en klapperdop. Nembaran (stam ten Z. van Dempta). idem.

18046. *a—b* Rotanarmbanden. Dienen ter bescherming van den elleboog (linker arm), tegen varkensbeten op de varkensjacht. Losse stukjes rotan worden er uit gehaald, om er door wrijving vuur mede te maken. idem.

18047. *a—d* Miniatuur gereedschap. Wanneer een jongen of meisje geboren is, maakt de vader soms miniatuur gereedschap; daarna spreekt de vader of moeder den wensch uit tegenover de(n) pasgeborene, dat hij (zij) later het groote gereedschap goed zal weten te hanteeren. idem.

18048. *a—b* Gordels tegen de menstruatie (ter spoedige beëindiging). Sentani-meer. idem.

18049. Sigaretten presenteerblad, waaromtrent de Heer Wasterval het volgende meedeelt. Bij feestelijke gelegenheden presenteert de vrouw van het hoofd hiermede sigaretten aan de gasten. Heeft men aanleiding om eene oude, soms een eeuw geleden ontstane veete op te rakelen, dan instrueert het hoofd zijne vrouw om het blad terug te trekken als de betrokkene eene sigaret wil nemen. Deze uitdaging eindigt met het vertrek van den betrokken gast, gevolgd door eene genoegdoening of her-

nieuwing van den strijd. Tarfia [aan de Matererbaai ten W. van Dempta]. idem.
Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18050. Model prauw. Wagdé-eil. idem.

18051. Model prauw. Jamna-eil. idem.

18052. Model prauw. Tanah-Merah. idem.

18053. Fetisch voorwerp Inl. naam „Moon", Wanneer een priester. om raad gevraagd wordt, neemt hij het voorwerp in beide handen en doet er een betelnoot in; zoodra deze begint te rammelen is dit een teeken, dat de aangeroepen geest in hem is gevaren, en spreekt de priester in een voor hem z.g. vreemde taal een of ander orakel uit, dat hij vervolgens verklaart. Moeris [Humboldt-baai]. idem.

18054. *a—d* Motieven ter versiering van den voorboeg van prauwen. 18054 *d* stelt voor de mensch die den hond beheerscht, de hond die den reiger beheerscht, en de reiger die tenslotte de visch vangt. Tusschen Humboldt-baai en Wagdé. idem.

18057. Zaagvisch, zwemt de rivier op om kuit te schieten, en wordt o. a. op het Sentani-meer gepijld. Daarna als jachttropheé voor het huis geplaatst. Sentanimeer. idem.

18058. Pruik voor een kaalhoofdige. Stam der Seko. Humboldt-baai [komt ook elders voor]. idem.

18059. *a—b* Kleine z. g. heilige fluiten. Tabati [Humboldtbaai]. idem.

18060. *a—i* Groote z. g. heilige fluiten. Kaptian. Mawasdai, Bonggo. idem.

18061. *a—b* Bamboe toeters in gebruik in den dram. Kaptian, Mawasdai, Bonggo. idem.

18062. Houten toeters in gebruik in den dram. Tabati (Humboldt-baai). idem.

18063. *a—l* Kapstokken. Sentani-meer. idem.

18064. Presenteerbakken voor het aanbieden van visch en
a—f sago (visch en sago = ka-fi). Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.
18065. Masker in gebruik bij het dansen. Stam der Seko (Humboldt-baai). idem.
18066. Priesterstaven. N. N. Guinea. idem.
a—l
18067. Speelgoed, kinder-roeispaan. N. N. Guinea. idem.
18068.
18069.
18070.
18071.
18072.
18073. } Huis- en grafversieringen. Sentani-meer. idem.
18074. Versiering bij dansen, Buikgordels. Tarfia. idem.
a—d
18095. Huisornamenten. Sentani-meer (Humboldt-baai).
a—d idem.
18096. Graf- en huisornamenten. idem.
a—f
18097. Hoofdversiering in gebruik bij dansen. idem.
a—c
18098. Peniskoker. Humboldt-baai. idem.
18106. Mondharmonica. Swartdal. Geschenk van den Heer J. Jongejans.
18107. Halstaschje voor kleine snuisterijen idem.
18108. Borstbandelier voor mannen idem.
18109. Touw om varkens te binden. idem.
18110. Armbanden (3 stuks). idem.
a—c.
18111. Halsversiering. Mamberamo. idem.
a—b.
18112. Halsversiering (stekels van echidna). Swartdal. idem.
18113. Halsversiering als bef gedragen. idem.
18114. Halsversiering Mamberamo. idem.
a—c.

18115. Jachtlanzen, hoofdzakelijk voor de jacht op wilde
a—g. varkens. Humboldt-baai. Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18116. Hanger om bijlen aan op te hangen. idem.

18117. Bamboe toeters in gebruik bij den dram (mannen-
a—b. huis). idem.

18118. Bijl. Swartvallei. Geschenk van den Heer J. Jongejans.

18119. Kalkkoker. idem.

18120. Kalksteen; volgens de legende is bij de schepping der aarde, door de goden de eerste grondlaag gelegd door een kalksteensoort, waarop later de rest is opgebouwd. Van deze steensoort hebben de hoofden bij hunne woning een paar stukken als versiering aangebracht. Humboldt-baai. Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18121.
18122.
18123.
18124 } Huisornamenten. idem.

18125. Netten door de vrouwen gebruikt bij de garnalenvangst. idem.

18126. idem.

18127. Kalkkokertjes. Swartvallei. Geschenk van den Heer
a–b. J. Jongejans.

18128.
18129.
18130.
18131.
18132.
18133. } Draagtasschen. idem.

18134. Vrouwenrokje. idem.

18135.
18136.
18137. Trommen. Humboldt-baai. Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.
18138.
18139.

18141 Beeldje oorspronkelijk gebruikt als „Moon". (Zie ook No. 18053). Is later gebruikt voor het maken van medicijn (berouw) tegen hoofdpijn. Bismarck-archipel. idem.

18143. Kalkkoker (2 ronde, 1 langwerpige). Geelvinkbaai. Geschenk van den Heer E. E. W. G. Schröder.

18144. Weduwnaar-bedekking. Japèn. idem.

18145. Amulet (met menschengezicht, aan touwtje aan hals gebonden). Waropen. idem.

18146. Kreeftenschaar en vischonderkaak uit Waropen in gebruik bij sadistische dansen, waarbij de meisjes den geliefden jongelui door middel hiervan verwondingen toebrengen, door ermee te krassen over de huid. idem.

18147. Neusschotversieringen. Geelvinkbaai. idem.

18152. Kokos eetlepels. Humboldt-baai. idem.
a—b.

18153. Een paar bovenarmbanden, gevlochten. Geelvinkbaai.
a—b idem.

18157. Hoofdkussens van hout. Humboldt-baai. Geschenk
a—b van den Heer J. A. Wasterval.

18171. Peniskoker van bamboe met ornament. West Nieuw-Guinea. Geschenk van Dr. von Römer.

18205. *a* Bak voor opdienen van kafi (sago met visch)
a—b *b* schepper. Ajapo (Sentani-meer). Geschenk van den Heer J. A. Wasterval.

18206. Roeispaan van grensgebied bij K. Augusta rivier (versieringsmotief een schorpioen = kĕbĕr). Sepik-rivier. idem.

18207. 36 Pijlen uit binnenland (bovenloop Keerom-rivier). idem.

18208. 29 Pijlen met beenen punten, 26 pijlen met houten punten. Humboldt-baai. Geschenk van den Heer G. A. Hoogenraad.

18209. Een boog. idem.

18210 21 Werpspiezen idem.

18213. 11 Pijlen met bamboe punt Swartdal Geschenk van den Heer J. Jongejans.

18214. 10 Pijlen met houten punt. Idenburg-rivier. idem.

18215. Een boog. Swartdal. idem.

18216. 13 Pijlen bij de vischvangst in gebruik. Ma baramo. idem.

18217. Een speer idem.

18218. Zeven in elkaar passende doozen gevlochten van lontar en niboengbladscheede. Door den toenmaligen (eersten) Assistent Resident van Fak-fak (Kroesen) opgezonden aan den Hoofdambt. Binnenl. Bestuur J. de Groot. De doozen zouden te Fak-fak zijn gemaakt. De vraag doet zich voor of de maker wellicht een kolonist van elders (Molukken) is. Fak-fak. Geschenk van den Heer J. de Groot.

18219. Complete penisbedekking. Swartdal. Geschenk van den Heer J. Jongejans.

18220. Dolk van varkensbeen. idem.

18225. Een vischnet vervaardigd uit vezelbundels van de jongere stamwortels van pandanus papuanus (soluis Lambach). Volgens zeggen der inboorlingen buitengewoon geschikte stof voor vischnetten, en algemeen op N. N. Guinea in gebruik. Manokwari. Geschenk van den Heer van Obdeijn, Assistent-Resident.

18227. Neusversieringen. Humboldt-baai. Geschenk van den
a—b Heer J. A. Wasterval.

18228. Oorhanger. idem.

18229. Oorstaaf van hout. idem.

18230 Haartooi van Casuarisbeen met kraaltjes en schelpjes versierd. idem.

18231. Vork van hout. idem.

18232. Lepel. idem.
18239. Pijlen (2 stuks); de aandacht wordt gevestigd op de
a - b onder de punt bevestigde veertjes Mawaé-rivier. Geschenk van den Heer Mr. van Ossenbruggen (zie Notulen 28 Nov. '21 ad X. 2).
18240. Pijlen (13 stuks) als No. 18239, echter zonder veertjes. idem.
18241. Boog, in gebruik Beneden-Idenburg-rivier. idem.
18242. Boog, in gebruik Beneden Mamberamo bij Koekoendoeri. idem.
18243. Kinderboog in gebruik beneden Mamberamo bij Koekoendoeri. idem.

KEI EN BABAR EILANDEN.

18055. Afgodsbeeld.
18056. Afgodsbeeld, vervaardigd uit een stuk vergroeid hout. Diende in den heidenschen tijd als bewaker voor de vrouwen-vertrekken. De meeste beelden zijn op last der zendelingen verbrand. Eil. Babar, kp. Jatokai. Geschenk van den Heer A. Vos, Commt. H. M. „Hermelijn".
18199. Besnijdenisgereedschap (6 stuks), 3 klemmen, 2 messen
a—f en 1 schelp (snij-instrument). Kei-eilanden. Geschenk van den Heer H. Nollen. (Zie noot blz. 392).

TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.

17989. Oud kleed met een fond van donkerkleurig ikatweefsel in het midden, met kleurig borduursel aan de uiteinden. Lelebau Kissar.
Een als huldeblijk aan Z. E. den G. G. aangeboden geschenk van het negriehoofd van Lelebau Kissar (Timor en Onderhoorigheden).
18187. Besnijdenismesje. Koepang (Timor). Geschenk van den heer C. S. O. Schijf, (zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 — blz. 43).
18193. Besnijdenisgereedschap (6 stuks). 2 pinnen, 1 klem,
a—f 1 tjagak, 1 mes en 1 stukje kalksteen om poeder

te maken. Z. W. Soemba. Geschenk van den heer J. J. G. Kruseman, Assistent Resident van Z. W. Soemba. (Zie noot blz. 392, en Tijdsch. Dl. 61 — blz. 34).

18211. Besnijdenisartikel, bestaande uit een hoofdtooisel door den patiënt bij de plechtigheid gedragen. In gebruik bij de kustbevolking van Bima, (Flores). Geschenk van den heer G. J. Kerlen, Civiel Gezaghebber van N. en W. Manggarai. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61 — blz. 30).

18212. Besnijdenisgereedschap (4 stuks), 2 stuks hoofdversieringen van lontarblad; 2 stuks klemmen van bamboe. Eil-Alor. Geschenk van den Civiel Gezaghebber van Alor (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61, blz. 45).

BALI EN LOMBOK.

17991. Twee houten poppen behoord hebbende bij het toestel voor lijkverbranding van een goesti en diens vrouw, welke plechtigheid plaats had tusschen Mataram en Tjakranagara (Lombok). Geschenk van den Heer C. E. Brugman.

18078. Weefsel van Bali, dubbel geïkat (Zie zwerftochten op Bali v. Nieuwenkamp, blz. 193 e.v.). Uit dessa Tenganan. Aangekocht.

18079.
18080. } Idem.

18081.
18082.
18083.
18084.
18085. } Weefsel van Bali (Poelau Panida). idem.
18086.
18087.
18088.
18089.

18201. Besnijdenisgereedschap (6 stuks), 3 pinnen, 1 klem,
a—f 1 mes en 1 kokertje. Mataram (Lombok). Geschenk van den Heer R. Ramlan, Ind. Arts te Mataram. (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61, blz. 25).

18202. Besnijdenisgereedschap (2 stuks), 1 pin met kapas-
a—b omwoeling en 1 klem. Singaradja (Bali). Geschenk van den Heer J. Emong, Ind. Arts te Singaradja (Zie noot blz. 392 en Tijdsch. Bat. Gen. Dl. 61— blz. 18).

18203. Besnijdenisgereedschap (3 stuks), 1 pin, 1 klem en
a—c. 1 mes met lontarblad scheede. Karangasem (Bali). Geschenk van den Heer J. A. Latumeten, Ind. Arts te Karangasem. (Zie noot blz. 392 en Tijd. Bt. Gen. Dl. 61. blz. 20).

MADOERA.

17994. Rijstmesje, fraai bewerkt; het houten stuk waaraan het mes bevestigd is, is fraai uitgesneden en gekleurd. De steel is van zwart hout met zilver belegd en voorzien van 4 belletjes. Het dient als verlovingsgeschenk. Geschenk van Mr. H. A. Idema, Landraadvoorzitter te Ambon.

Voorwerpen, opgenomen in de Ethnografische Verzameling, welke door de Regeering in bewaring gegeven zijn van 1915 t/m 1921.

Bij G. B. van 15 Mei 1915 No. 27 inv. No. 17572.
(Not 1915 pg. 52 VII. 10.)

Bij G. B. van 3 Aug. 1918 No. 5 inv. No. 17883 *a* en *b*.
(Not 1918 pg. 97 IX 4.)

Bij G. B. van 14 Febr. 1920 No. 50 inv. No. 17919 *a* en *b*.
17920 (Not 1920 pg. 94 III 1.)

Bij G. B. van 2 Mei 1921 No. 7 inv. No. 17989
(Not. 1921 pg. 113 III 24).

Bijlage XIV.

LIJST

van de Aanwinsten der Historische Verzameling in 1921.

17986. Vaandel, Batavia, Geschenk van Schutterij te Batavia.
17987. Vaandel Semarang. Geschenk van schutterij te Semarang.
17988. Vaandel Soerabaja. Geschenk van schutterij te Soerabaja.
18222. Koperen balans voor groote weegschaal.

LIJST

van de Aanwinsten der Handschriften Verzameling in 1921.

JAVAANSCH.

610. Nabi Joesoep, (zie Not. 28 Nov. sub XI).

KROPAKS.

(Javaansch)

1110. Nabi Joesoep.
1111. Idem; zeer beschadigd.
1112. Idem; idem.
1113. Idem.
1114. Idem; zeer beschadigd.
1115. Fragmenten van verzamelingen Mohammedaansche voorschriften; zeer beschadigd.
1116. Idem; idem
1117. Nabi-verhalen; beschadigd.
1118. Nabi Joesoep; beschadigd.
1119. Idem; idem.
1120 Idem; zeer beschadigd.
1121. Raden Soewangsa; beschadigd.
1122. Nabi Joesoep, zeer beschadigd.
1123. Idem
Zie Not. 24 Jan. sub III 30.

MALEISCH.

425. Djimat, afkomstig uit Atjeh, (zie Not. 5 Sept. sub IV).

RENTJONG.

83. Oud Sĕrawajsch, op bamboelatten, (zie Not. 24 Jan. sub III 4).
84. Copie op bamboelatten van een Oud Sĕrawajsch hs. (zie Not. 28 Nov. sub XI).

DIVERSEN.

Archief Sultanaat Ternate (zie Not. 24 Jan. sub III 28).

MEDEDEELING:

Uit bezuinigingsoverwegingen werd voor dezen jaargang afgezien van de publicatie van de lijst der leden van het Bataviaasch Genootschap, alsmede van de lijst der Instellingen waarmede hetzelve in verbinding staat. (Men vergelijke Bijlagen XVII en XVIII van den jaargang 1920, Dl. LVIII.) Zoo mogelijk zal de publicatie dezer lijsten later worden hervat.

Alfabetisch Register.

Register.

Register.

Register.

Register.

Register.

Register

Register.

Register.

Register.

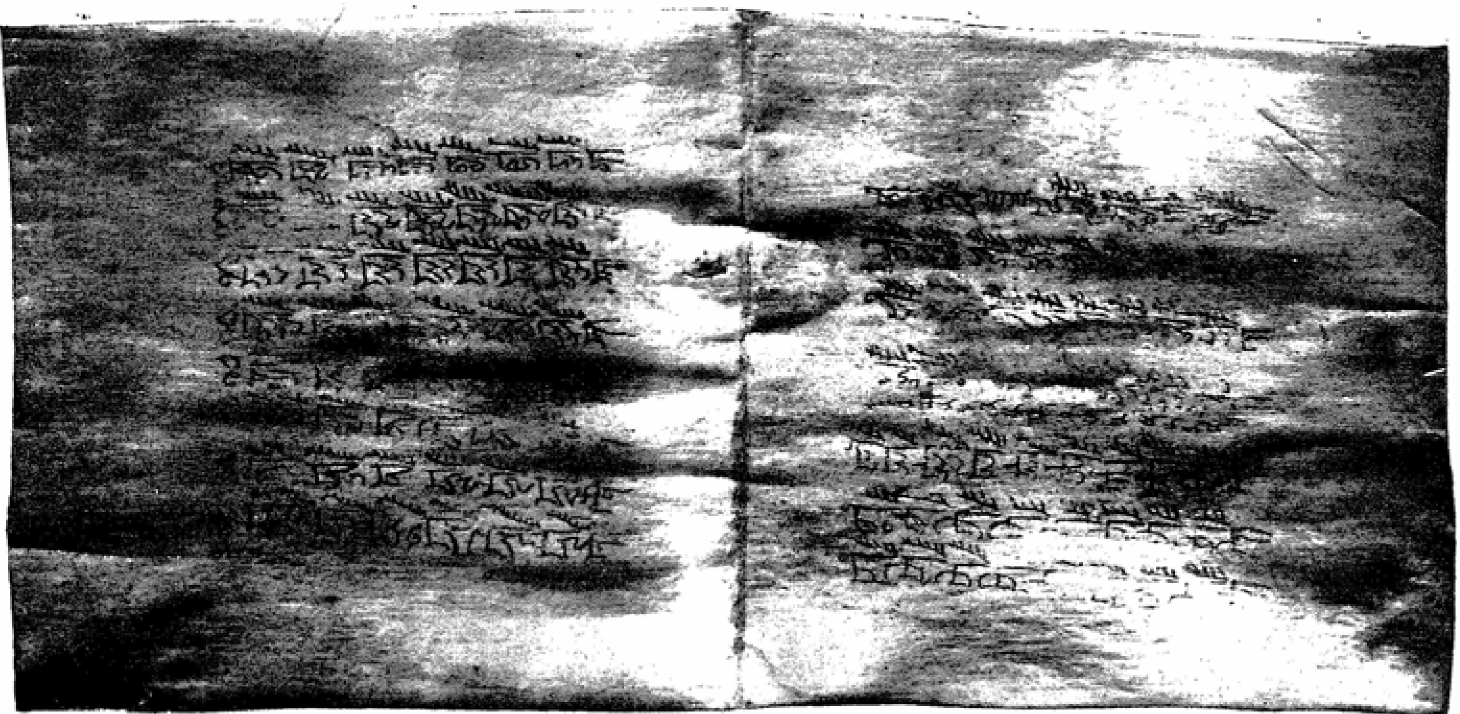
Register.

Register.
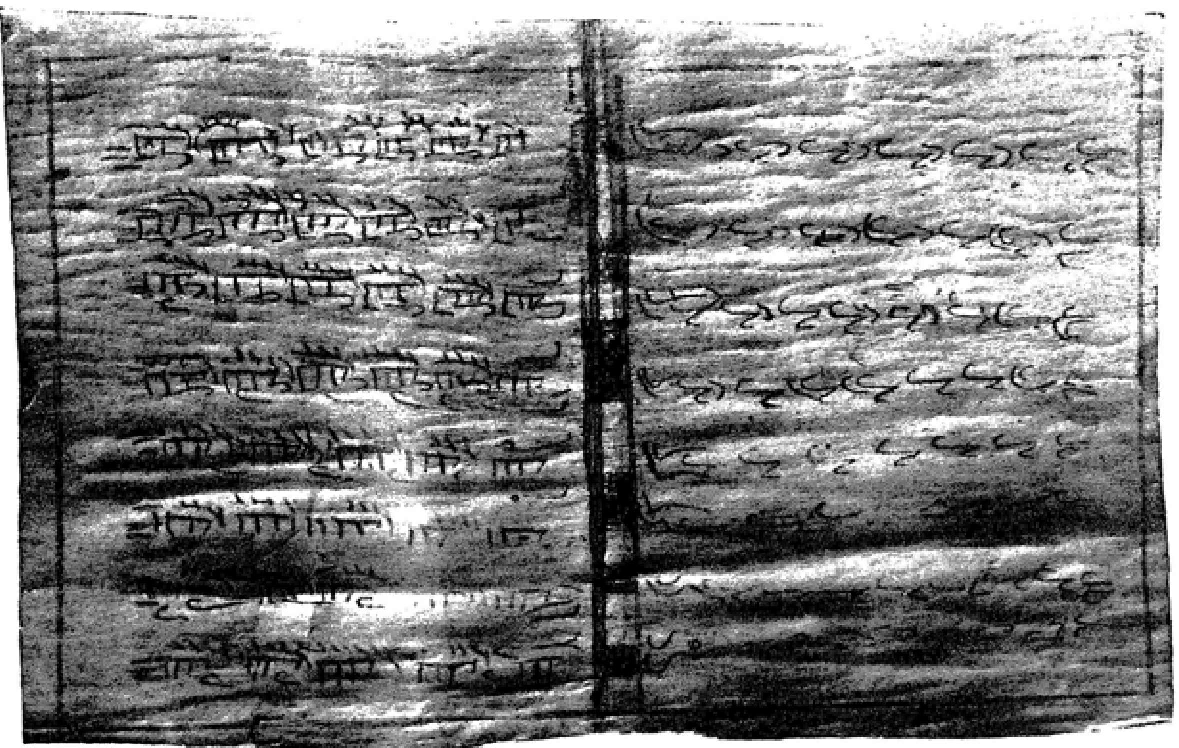
Register.

Register.

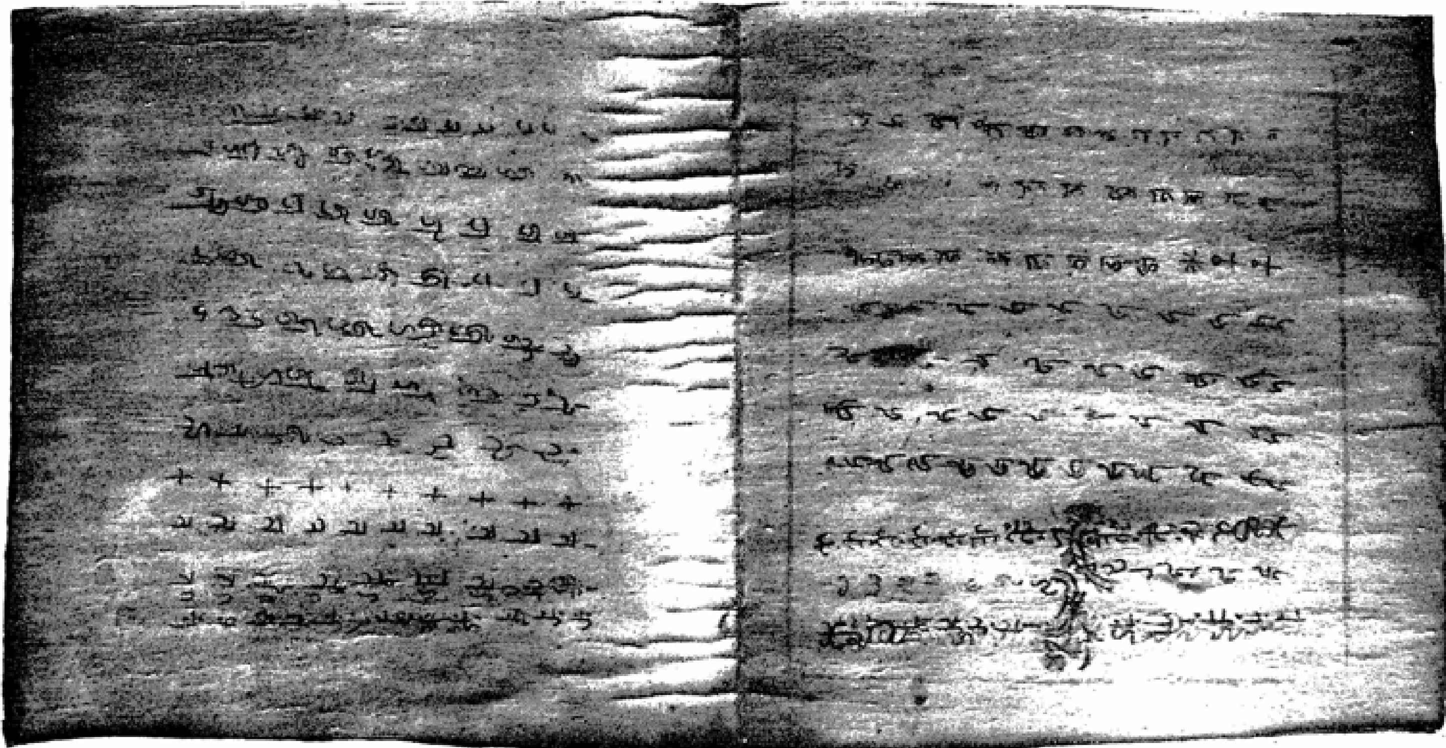
Register.

Eene bladzijde uit een handschrift op boomschors, afkomstig van Gantoeng, Billiton. Zie pag. 145—147 (Aflevering 2-3).

Eene bladzijde uit een handschrift op boomschors, afkomstig van Gantoeng, Billiton.
Zie pag. 145—147 (Aflevering 2-3).

Eene bladzijde uit een handschrift op boomschors, afkomstig van Gantoeng, Billiton. Zie pag. 145—147 (Aflevering 2-3).

Grafsteenen aangetroffen op het perk „De Drie Gebroeders"
Eiland Lonthoir). Zie pag. 310—314.

EXTRA BIJVOEGSEL

ENQUÊTE

BETREFFENDE HET

HOOGER ONDERWIJS IN NEDERLANDSCH-INDIË,

GEHOUDEN DOOR EENE

□ COMMISSIE □

INGESTELD OP INITIATIEF, VAN HET BATAVIAASCH GENOOTSCHAP VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

Inhoud van het Extra Bijvoegsel.

Aanbiedingsbrief der Directie aan den Gouverneur-Generaal.

Weltevreden, 24 Januari 1922.

Het zij der Directie van het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen vergund, Uwer Excellentie hiernevens aan te bieden een afschrift van het rapport eener Commissie, welke op haar initiatief eene enquête heeft gehouden nopens de vraag, op welke wijze de komende Hooger-Onderwijsinrichtingen het grootste nut voor de Indische maatschappij in het algemeen kunnen opleveren. De ontvangen antwoorden zelve zullen Uwer Excellentie zoo spoedig mogelijk in gedrukten vorm worden aangeboden.

De directieleden, die ons college tot het houden dezer enquête in commissie gesteld heeft, hebben hun taak aldus opgevat, dat zij in samenwerking met eenige andere personen, die zij zich hadden geassumeerd, de hiernevens met het commissoriale schrijven overgelegde vragenlijst hebben opgesteld en gedistribueerd.

Voor het door haar, de toestanden en verhoudingen hier te lande in aanmerking genomen, niet onbevredigend geacht resultaat der enquête naar de binnengekomen antwoorden eerbiedig verwijzend, heeft de Directie gemeend ook van *haar* gevoelen nopens de in de vragenlijst aangeroerde questies te moeten doen blijken.

Allereerst acht zij het kernpunt van de hier besproken aangelegenheid gelegen in de eerste vraag: *in hoeverre de Hooger-Onderwijsinrichtingen bevruchtend op de samenleving zullen kunnen inwerken?*

Aan
Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie.
te
Buitenzorg.

De Directie meent te mogen verwachten dat, afgescheiden van de geregelde beschikbaarkoming van wetenschappelijk opgeleide krachten voor de maatschappij, de bloote aanwezigheid reeds van de Hooger-Onderwijsinstellingen krachtens de werkzaamheid der hoogleeraren als van zelf het algemeen intellectueel peil zal verheffen, mits deze laatsten zich niet geïsoleerd houden, doch veeleer voeling zoeken mèt en door woord en geschrift richting geven ààn het aanwezig intellectueel leven. Het voorbeeld van de Technische Hoogeschool, waarvan, dank zij de werkzaamheid van enkelen, reeds thans een atmospheer van verhoogd intellectueel leven uitgaat, bewijst, dat voor *dezen* invloed van het Hooger-Onderwijs op de samenleving niet eens een g r o o t aantal coryphaeën wordt vereischt. Op het in deze gewesten op rechtsgeleerd, volkenkundig, economisch, historisch en politiek gebied zich openbarend dilettantisme zal de aanwezigheid van Hooger-Onderwijsinstellingen haar correctieve en preventieve werking niet missen.

De voorgaande overwegingen zijn, naar de Directie van oordeel is, van invloed op de beantwoording van de vierde vraag: nopens *de plaats van vestiging dezer Hooger-Onderwijs-instellingen.*

Naar het der Directie voorkomt, behoort Indië's eerste Universiteit in het volle leven te staan, ter plaatse dus, waar het intellectueele leven het meest volledig tot uiting komt en de maatschappij het minst eenzijdig is samengesteld, de meeste schakeering vertoont: dat is te *Batavia*, ondanks de climatologische motieven, die wellicht aan Bandoeng de voorkeur zouden doen geven.

Door te spreken van *Universiteit* heeft de Directie zich in de questie: pluraliteit of concentratie van Hooger-Onderwijs-instellingen bereids voor de laatste uitgesproken. Zij toch is van oordeel, dat — afgezien nog van de wenschelijkheid van (door den Universiteitsvorm bevorderde) geregelde aanrakingen tusschen de hoogleeraren onderling en het algemeen-ontwikkelende en tot waardeering van anderer meening en

wetenschap opvoedende, dat in den stagen omgang van de studenten der verschillende faculteiten is gelegen — ook de aard der Wetenschap zelf reeds het bijeenbrengen der onderscheiden opleidingen wenschelijk, zoo niet noodwendig maakt. Immers niettegenstaande de met de jaren toenemende differentiatie op het gebied der wetenschappen, hebben deze toch hunnen onderlingen samenhang niet verloren. De nieuwere volkenkunde b.v. laat zich niet zonder schade van de studie der psychologie en der geschiedenis losmaken, terwijl het- in *dit* land vooral- aan den arbeid van den medicus ten goede zal komen, zoo hij zich eenigszins heeft kunnen oriënteeren in de taal- en volkenkunde, zonder welke de opleiding van een a.s. rechterlijk ambtenaar zich hier niet wel laat denken. Deze nauwe samenhang der andere faculteiten met die der Letteren en Wijsbegeerte — hoe paedagogisch zoude een college logica niet voor velen werken! — duidt mede op de wenschelijkheid eener vestiging van de eerste Universiteit te Batavia, waar, nog afgezien van reeds bestaande localiteiten (S. t. o. v. i. a. en Rechtsschool), de studenten o.m. de bibliotheken van het Bataviaasch Genootschap, van de Koninklijke Natuurkundige vereeniging en van het Hooggerechtshof, de studeerende medici een uitgebreid ziekenmateriaal vinden.

Nog een derde overweging maakt, naar het der Directie voorkomt, een opening der Universiteit te Batavia gewenscht, een overweging, die ten nauwste samenhangt met haar streven om het Hooger-Onderwijs voor de Indische maatschappij zoo vruchtbaar mogelijk te doen zijn. Zooals de practici immers in de gelegenheid zullen zijn om zich aan de Universiteit voortdurend van de nieuwste verworvenheden der wetenschap op de hoogte te stellen, zoo dient naar het gevoelen der Directie, aan vooraanstaande menschen uit de practijk (die toch voorshands grootendeels voornamelijk te *Batavia* zullen zijn gevestigd), door de instelling van speciale leergangen of buitengewoon-hoogleeraarschappen en dergelijke, de gelegenheid te worden geschonken, de eischen en erva-

ringen van de levende, strevende werkelijkheid aan de Universiteit te doen hooren.

Het spreekt van zelf, dat de verwezenlijking der hier uitgesproken denkbeelden grootendeels afhankelijk zal blijken van de mogelijkheid om de noodige, superieure of althans qualitatief geschikte leerkrachten voor het Hooger-Onderwijs hier te lande te winnen. Waren ten aanzien van dit vraagstuk begrijpelijkerwijze niet alle Directieleden even optimistisch gestemd, algemeen was men van oordeel, dat, welke onmiskenbare nadeelen en bezwaren er ook aan een dergelijk stelsel onvermijdelijk zullen kleven (gebrek aan continuïteit in het onderricht e.d.), nauwe samenwerking met de academies van het Moederland door onderlinge uitwisseling en geregelde détacheeringen van hoogleeraren in deze het meeste kans van slagen biedt. Ook schijnt het niet al te gewaagd om te veronderstellen, dat dergelijke tijdelijke plaatsingen, ten gevolge van het in zoo rijke mate hier op alle gebied voorhanden studiemateriaal, zich wellicht tot een min of meer blijvende vestiging zullen kunnen ontwikkelen.

Hoe dit ook zij, de Directie is van meening, dat aan het welslagen van dit plan geen kosten of moeite behooren te worden gespaard, omdat bij de algemeene middelmatigheid der Hooger-Onderwijsvoorziening in het Verre Oosten de mogelijkheid geenszins geheel schijnt uitgesloten, dat de aanwezigheid van een superieure, Indische Universiteit inzonheid met betrekking tot de medische faculteit, ook uitheemsche studenten zoude bewegen hier hunne studiën te maken of voort te zetten, waardoor Batavia een wetenschappelijk middelpunt voor het Oosten zou kunnen worden.

Namens de Directie vd,
(w.g.) P. DE ROO DE LA FAILLE,
Voorzitter.
(w.g.) J. TH. MOLL,
Secretaris.

Aanbiedingsbrief der Hooger Onderwijs Commissie aan de Directie.

Weltevreden, 12 Juli 1921.

Door Uwe Directie daartoe uitgenoodigd, heeft de onderstaande commissie zich eerst bezig gehouden met het formuleeren der vragen, welke tot uitgangspunt zouden hebben, hoe van de komende Hooger-Onderwijs-inrichtingen het grootste nut voor Nederlandsch-Indië uit te doen gaan, zoodat deze instellingen ook buiten haar eigenlijk doel bij zouden dragen tot de ontplooiing van het in de Indische samenleving aanwezige intellect.

Deze vragen nu werden als volgt geformuleerd:

1). In hoeverre zullen de Nederlandsch-Indische Hooger-Onderwijs-inrichtingen, zoowel in hare onmiddellijke omgeving als daarbuiten, bevruchtend kunnen inwerken op den wetenschappelijken zin en arbeid van diegenen, welke hier te lande in het practische leven vooraan staan en daardoor op de samenleving in het algemeen?

2). Welken invloed zal men omgekeerd kunnen verwachten van deze reeds door het practische leven gevormde personen op het doel en streven van de studie aan genoemde Hooger-Onderwijsinrichtingen?

(In het bijzonder zouden zij, die het resultaat van het door hen genoten H. O. of het door hen gegeven onderwijs aan de practijk hier te lande hebben kunnen toetsen, in dezen wellicht nuttige wenken kunnen geven).

3). Zal, in verband met het bovenstaande, het wenschelijk zijn, de inrichtingen van Hooger-Onderwijs hier te lande

Aan
de Directie van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen,
te
Weltevreden.

tezamen te vestigen op één en dezelfde plaats of althans te stellen onder één beheer, en dusdoende te komen tot eene *Universiteit*, of zullen afzonderlijke Hoogescholen (Faculteiten) de voorkeur verdienen?

4). Indien voor de Hooger-Onderwijs-inrichtingen de vorm eener Universiteit (c.q. één of meer Universiteiten) gewenscht wordt, aan welke plaats (c.q. plaatsen) in Ned. Indië zou dan uit een oogpunt van wetenschappelijk en practisch belang tot vestiging daarvan de voorkeur gegeven moeten worden?

5). Tot welke beschouwingen geeft het bovenstaande U overigens aanleiding?

Verschillende daarvoor naar het oordeel der Commissie in het bijzonder in aanmerking komende personen, zoowel hier te lande als in Nederland, werden door haar uitgenoodigd de vragen te beantwoorden. Bovendien werden vele vereenigingen, die geacht mogen worden in die vragen belang te stellen, aangezocht iemand uit hun midden aan te wijzen om de vragen te beantwoorden. Ten slotte werd door middel van de pers, ook de Inlandsche pers, een ieder belangstellende daartoe aangespoord.

Naar wel reeds verwacht werd, is het aantal der binnengekomen antwoorden niet groot, maar de inhoud daarvan is daarentegen nadere overweging alleszins waard en loont de moeite wel, die het Genootschap zich in dezen getroost heeft.

Besprekingen werden ontvangen [1]) zoowel uit Nederland als uit Nederlandsch-Indië van hen, die aan het Hooger en Middelbaar Onderwijs verbonden zijn of daarmede nauwe relaties onderhouden, en voorts van als regel gestudeerden,

1) Het rapport der krachtens het besluit van het Koloniaal Onderwijscongres van 23 October 1919 geconstitueerde Commissie van advies omtrent de verschillende faculteiten der in het leven te roepen Ned. Indische Universiteit werd niet ontvangen. Aan het Bataviaasch Genootschap werd door den Heer Leo de Groot zijn in October 1920 verschenen brochure, getiteld: „Overdenkingen op het gebied van het Hooger Onderwijsvraagstuk" opgedragen; zie daarvan speciaal blz. 17 en vlg.)

ook Inlanders, die in verschillende richtingen wetenschappelijk ontwikkeld, in de praktijk werkzaam zijn.

Geen wonder, dat de beantwoording der verschillende vragen zeer uiteenloopend is en een samenvatting ervan tot een geheel vrijwel ondoenlijk. Degenen, die zich ten deze aan het werk zetten, zou men kunnen verdeelen in hen, die sterk gelooven in de toekomst van het Hooger Onderwijs hier te lande, en hen, die daarvan nog niet zoo zeker zijn, waarbij verschillende gradaties van optimisme en pessimisme aan het licht komen.

Trachten wij de beantwoordingen zooveel mogelijk samen te vatten, dan kan als volgt geconcludeerd worden:

a. Wat de *eerste vraag* betreft, wordt de bevruchtende inwerking mogelijk geacht, worden de middelen daartoe aangegeven, maar een waarschuwende stem zegt, het hoofddoel van het Hooger Onderwijs: aflevering van wetenschappelijk gevormden voor de maatschappij, niet door bijdoelen, gelijk aangeroerd in onze vragen, uit het oog te verliezen, omdat nastreving van dit hoofddoel hier te lande al moeite genoeg zal kosten.

b. Wat de *tweede vraag* aangaat, wordt wel wederkeerige wisselwerking verwacht, maar tegenover de goede verwachtingen daarover van den een, staan de geringe van den ander. Van belang achten wij de opmerkingen van hen, die reeds over onderwijservaringen in Ned. Indië beschikken en er tegen waarschuwen, het Indisch Hooger Onderwijs een copie van dat in Nederland te maken.

c. Bij *vraag drie* overheerscht wel de wensch naar een werkelijke universiteit, (waarvan echter in ééne beantwoording de gewoonlijk daaraan toegekende voordeelen vrij fictief geoordeeld worden), maar men vreest dat practische redenen de bereiking daarvan in den weg zullen staan. Alsdan voelen velen voor een band, hetzij in den vorm van een centraal bestuur, hetzij in dien van een wetenschappelijk lichaam als de Koninklijke Academie van Wetenschappen, dan wel in beide.

d. Bij *vraag vier* wordt in aansluiting op vraag 3 door de meerderheid Bandoeng als de meest aangewezen plaats voor een universiteit (het bijeenbrengen van faculteiten) geoordeeld, ook voor een niet gering deel om klimatologische redenen.

e. *Vraag vijf* gaf ten slotte nog menigeen gelegenheid om b.v. de aandacht te vestigen op velen, die niet of niet voldoende opgeleid om de Universiteit van het begin tot het einde te volgen en daaraan de voorgeschreven examens af te leggen en toch in het practische leven belangstelling en aanleg voor wetenschappelijke ontwikkeling toonden, aan de Hooger Onderwijs-inrichtingen de gelegenheid te geven om zich verder te ontwikkelen, waartegenover men wees op het mislukken der Volksuniversiteit te Bandoeng.

De Commissie oordeelt ad *a,* dat het hoofddoel der Hooger-Onderwijs-inrichtingen, dat is voor Indië voorshands aflevering voor de maatschappij van wetenschappelijk gevormden, vóór alles moet gaan. Zij vreest, dat, vooral in den beginne het aantal leerlingen gering zal zijn, en meent daarom, dat tegen het mislukken der studenten bijzonder dient te worden gewaakt. Om meer toevloed van leerlingen te krijgen, en zoo te komen tot wat Indië behoeft, een eigen wetenschappelijk milieu, zullen voorts de Hooger Onderwijs inrichtingen bekend en populair gemaakt moeten worden.

ad *b.* Het zal aan de wederkeerige beïnvloeding van hoogeschool en maatschappij ongetwijfeld ten goede komen, wanneer voldoende onderlegden uit de maatschappij in de gelegenheid gesteld worden hunne kennis aan de Hoogeschool aan te vullen. Wordt, gelijk verwacht mag worden, o.m. ook langs dezen weg contact met wetenschappelijke practici verkregen en behouden, dan zal wisselwerking ontstaan, die zal dwingen de academische vorming op de praktijk gericht te doen houden, hetgeen Indië vooreerst wel het meest noodig heeft.

ad *c.* Ook de Commissie voelt veel voor de richting „Universiteit", al zal de praktijk de samenbrenging van *alle*

faculteiten op één plaats wel verhinderen. Wat kan worden samengebracht, late men niet verdeeld over verschillende plaatsen en men brenge zooveel mogelijk onderling contact, om althans tot op zekere hoogte eene werkelijke universiteit te kunnen krijgen. Centraal beheer zal in elk geval wenschelijk zijn voor uniformiteit en onderlinge aanraking, waarbij ook een centraal wetenschappelijk lichaam niet mag ontbreken.

ad *d*. De vermoedelijk door de praktijk aangewezen plaats voor de eerste (gedeeltelijke) Ned. Indische Universiteit acht de Commissie Bandoeng, èn om wat daar reeds op onderwijsgebied of in het belang daarvan bestaat en spoedig komen zal, èn om klimatologische redenen. De vergevorderde uitgroei echter van de Medische Scholen zal, naar het oordeel der Commissie, een practisch beletsel vormen om de Medische Faculteit mede te Bandoeng te vestigen.

De Commissie vermeent hiermede aan de haar door Uwe Directie verstrekte opdracht te hebben voldaan en zij geeft Uwe Directie in overweging alsnu tot de publicatie der ingekomen antwoorden over te gaan, voorzoover de inzenders daartegen geen bezwaar hebben.

De Commissie vd.
(w.g.) A. NEYTZELL DE WILDE,
Voorzitter.
(w.g.) DE WAART,
(w.g.) HOESEIN DJAJADININGRAT,
Leden.

HOE KAN VAN DE KOMENDE HOOGER-ONDERWIJS-INRICHTINGEN HET GROOTSTE NUT VOOR NEDERLANDSCH INDIE UITGAAN?

Sedert korten tijd is het Hooger Onderwijs vraagstuk voor Nederlandsch-Indië actueel en gewichtig geworden.

Scheen het voor eenige jaren nog alsof het Hooger Onderwijs voor deze gewesten in een ver verschiet lag, door de huidige alhier gevoerde onderwijs politiek, niet het minst door de instelling van de Algemeene Middelbare School, moet het als eene zaak der naaste toekomst worden beschouwd.

Het Technisch Hooger Onderwijs heeft een aanvang genomen; verwacht wordt, dat het Medisch Hooger Onderwijs in 1922 en het Juridisch in 1923 zal volgen.

De Regeering stelde reeds aparte Commissies in om Haar van advies te dienen, aangaande de op- en inrichting dezer takken van Hooger Onderwijs.

Buiten het gebied van de bemoeienis dezer Commissies ligt echter de beantwoording van eenige algemeene vragen van groot belang voor het wetenschappelijk leven in Ned.-Indië, vragen, welke zich bewegen op *het grensgebied* van samenleving en Hooger Onderwijs en als *uitgangspunt* de vraag hebben: Hoe kan van de komende Hooger Onderwijs-inrichtingen het grootste nut voor Ned.-Indië uitgaan, zóó dat deze instellingen ook buiten haar eigenlijk doel, bijdragen tot ontplooiing van het in de Indische samenleving aanwezig intellect.

Uit dit oogpunt beschouwd komen de ondervolgende vragen voor beantwoording in aanmerking:

1). In hoeverre zullen de Ned.-Indische Hooger Onderwijs-inrichtingen zoowel in hare onmiddellijke omgeving als

daarbuiten, bevruchtend kunnen inwerken op den wetenschappelijken zin en arbeid van diegenen, welke hier te lande in het practische leven vooraan staan, en daardoor op de samenleving in het algemeen?

2). Welken invloed zal men omgekeerd kunnen verwachten van deze reeds door het practische leven gevormde personen op het doel en streven van de studie aan genoemde Hooger Onderwijsinrichtingen?

(In het bijzonder zouden zij, die het resultaat van het door hen genoten H. O. of het door hen gegeven onderwijs aan de praktijk hier te lande hebben kunnen toetsen, in dezen wellicht nuttige wenken kunnen geven).

3). Zal in verband met het bovenstaande, het wenschelijk zijn de inrichtingen van Hooger Onderwijs hier te ande te zamen te vestigen op één en dezelfde plaats of althans te stellen onder één beheer, en dusdoende te komen tot eene *Universiteit*, of zullen afzonderlijke Hoogescholen (faculteiten) de voorkeur verdienen?

4). Indien voor de Hooger Onderwijsinrichtingen de vorming eener Universiteit (c.q. een of meer Universiteiten) gewenscht wordt, aan welke plaats (c.q. plaatsen) in Ned.-Indië zou dan uit een oogpunt van wetenschappelijk en practisch belang, tot vestiging daarvan de voorkeur gegeven moeten worden?

5). Tot welke beschouwingen geeft het bovenstaande U overigens aanleiding?

Aangezien eene beantwoording van deze vragen voor het Wetenschappelijk leven hier te lande van groot belang kan worden geacht, heeft de Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen het initiatief tot het stellen van deze vragen genomen, waartoe zij, als bestuur van de oudste Wetenschappelijke instelling van Nederlandsch Indië, wel gerechtigd meent te zijn.

Deswege benoemde zij uit haar midden eene Commissie, bestaande uit de heeren:

Mr. Dr. W. H. G. Schumann — Voorzitter.
Mr. A. Neytzell de Wilde — Ondervoorzitter,
tevens aangewezen als vertegenwoordiger der N. I. Juristen Vereeniging.
Dr. D. A. Rinkes — Secretaris.
Raden Dr. Hoesein Djajadiningrat — Adj. Secretaris.

Voorts traden nog tot de Commissie toe:
Ir. M. G. Hoekstra, aangewezen als vertegenwoordiger van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, Afd. Ned.-Indië en Dr. A. de Waart.

Het is deze Commissie, welke zich bij dit schrijven tot Uw bestuur richt met het beleefd verzoek een of meer leden Uwer Vereeniging, welke daarvoor naar Uw oordeel in de eerste plaats in aanmerking komen, tot het geven eener beantwoording van bovenstaande vragen uit te noodigen.

Aangezien verwacht mag worden dat het Hooger Onderwijs voor Ned.-Indië bij de behandeling van de a. s. begrooting voor 1922, een gewichtig punt van bespreking in en buiten den Volksraad zal uitmaken, zou met het oog hierop de Commissie gaarne in staat gesteld worden om de bij haar inkomende beantwoordingen tijdig in behandeling te kunnen nemen en eventueel te publiceeren.

Zij hoopt derhalve de schriftelijke beantwoordingen harer vragen, door toezending aan het adres van haren adjunct-Secretaris [1]), *uiterlijk voor* 1 *December a.s.* [2]) te mogen ontvangen.

Namens de Commissie voornoemd,
(w.g.) A. NEYTZELL DE WILDE,
Wd. Voorzitter.
(w.g.) D. A. RINKES,
Secretaris.

---

1) Raden Dr. Hoesein Djajadiningrat, Tamarindelaan 83, Weltevreden.
2) Voor Nederland 1 Februari.

De ingekomen antwoorden:

A.) Mr. H. s' JACOB.

Voorzitter van de Kamer van Koophandel te Batavia, Lid van den Volksraad.

Batavia, 21 October 1920.

Den Heer Raden Dr. Hoesein Djajadiningrat
Tamarindelaan 83 *Weltevreden.*

BEANTWOORDING VAN DE VRAAGPUNTEN DER NOTA: HOE KAN VAN DE HOOGER-ONDERWIJSINRICHTINGEN HET GROOTSTE NUT VOOR NED.-INDIE UITGAAN?

Ad vraag I: *In hoeverre zullen de Ned.-Indische Hooger-Onderwijsinrichtingen, zoowel in hare onmiddellijke omgeving als daarbuiten, bevruchtend kunnen inwerken op den wetenschappelijken zin en arbeid van diegenen, welke hier te lande in het practische leven vooraan staan, en daardoor op de samenleving in het algemeen?*

In zoover zij eene bevruchtende werking vervullen door in het algemeen eerbied voor en waardeering van wetenschappelijken arbeid te helpen verspreiden en in het bijzonder door eene bemiddelende rol tusschen de wetenschap en de practijk van het leven te vervullen als medewerksters tot de taak om de vruchten van wetenschappelijken arbeid tot gemeen goed te maken door middel van het geschreven en gesproken woord. Zij zouden hare taak als leermeesteressen der practijk van het leven miskennen zoo zij zich enkel beperkten tot het onderhouden van het vuur op het altaar der wetenschap. Haar volle nut voor de gemeenschap zullen zij eerst verwezenlijken, als krachtbronnen, die geestelijke energie uitstralen.

Ad vraag II: *Welken invloed zal men omgekeerd kunnen verwachten van deze reeds door het practisch leven gevormde personen op het doel en streven van de studie aan genoemde Hooger-Onderwijsinrichtingen?*

Indien men als doel van Hooger-Onderwijsinrichtingen beschouwt de opleiding van jongelieden tot maatschappelijke betrekkingen en geestelijke zelfstandigheid en als haar streven om dit doel te bereiken door wetenschappelijke vorming, mag men in de practici de verbruikers van het door haar afgeleverde product zien. Men mag dan van hen de proef op de som van den arbeid, die aan dat doel en streven besteed wordt, verwachten en vertrouwen, dat van hen dezelfde invloed uitgaat, dien de *consument* op het aan de markt gebrachte product uitoefent, namelijk een kritische invloed, die aan het nut daarvan onmiddellijk ten goede komt.

Zij kunnen er met name toe bijdragen, dat het H. O. eenerzijds behoed wordt voor afwijking naar eenzijdige, van de praktische levenswijsheid afgewende schoolwijsheid en anderzijds behoed voor het tropische gevaar van beschimmeling door hare deuren en ramen te veel gesloten te houden voor de aanraking en wrijving met de ervaringsverschijnselen der practijk en met de opvattingen en de ontwikkelingsverschijnselen der wetenschap elders.

De teerpenning, dien H. O. instellingen geroepen zijn haren leerlingen voor het leven mede te geven, zal zijne waarde ontleenen aan zijn gehalte aan edel metaal, door hen zelven gedurende hun studietijd vergaard uit hun verkeer met de wetenschap, de kunst en het practische leven, dit laatste opgevat in den zin van toegepaste levensopvatting. Deze leerlingen kunnen door H. O. instellingen niet worden uitgerust met de vaardigheid om dadelijk feilloos hun weg door het leven te vinden. Zij zullen even als ieder ander dien weg door eigen kracht moeten leeren vinden en kunnen van H. O. instellingen slechts den stoot verwachten om deze eigen kracht in beweging te brengen. Maar zij kunnen

er aanspraak op maken, dat zij van haar het besef ontvangen van de eischen, die het practische leven hun stellen zal, en van de kracht, die hunnerzijds noodig is om aan deze eischen te beantwoorden. Daartoe zal het onderhouden van den band met het practische leven voor H. O. -instellingen onontbeerlijk zijn.

Ad vraag III: *Zal in verband met het bovenstaande het wenschelijk zijn de inrichtingen van Hooger Onderwijs hier te lande te zamen te vestigen op eene en dezelfde plaats of althans te stellen onder één beheer en dusdoende te komen tot eene Universiteit of zullen afzonderlijke Hoogescholen (faculteiten) de voorkeur verdienen?*

Het is moeilijk in te zien, dat er verband zou bestaan tusschen den eisch om een voor het practische leven bruikbaar product af te leveren en de organisatie van H. O.-instellingen in een universitairen samenhang. Maar wel zijn er andere redenen te onderscheiden, die voor zulk eene organisatie pleiten: de meerdere ruimte van geestelijke beweging, welke daardoor voor leeraren en leerlingen geschapen wordt en de bevordering van de psychische functie van het H. O., die daardoor ontstaat.

Ad vraag IV: *Indien voor de Hooger-Onderwijsinrichtingen de vorm eener Universiteit (c.q. een of meer Universiteiten) gewenscht wordt, aan welke plaats (c.q. plaatsen) in Ned.-Indie zou uit een oogpunt van wetenschappelijk en practisch belang tot vestiging daarvan de voorkeur gegeven moeten worden?*

De gelegenheid tot het bekomen van H. O. zal in verloop van tijd op verschillende plaatsen van Ned.-Indië moeten bestaan. De vraag heeft daarom alleen belang voor de eerste universiteit.

De ervaring van eeuwen in Europa heeft bewezen, dat het peil van het onderwijs niet afhankelijk is van de plaats van vestiging eener universiteit. Zoowel in kleine als in groote centra van bevolking heeft het H. O. zich in de breedte en de diepte zonder bezwaar kunnen ontwikkelen. De stoffelijke levensvoorwaarden van woning, voeding, kleeding en vervoer en de psychische levensvoorwaarden van maatschappelijken omgang, ontspanning en prikkels der belangstelling leggen evenwel haar gewicht in de schaal. De gelegenheid tot accomodatie, die eene plaats aanbiedt, en het levenwekkend vermogen van de omgeving, die zij schept, hebben daarom hun beteekenis bij de keus van vestiging eener universiteit. De laatstgenoemde factor zal vooral waarde hebben in het Oosten, waar het gevaar grooter is, dat het geschreven en gesproken woord het geestelijk hoofdvoedsel van het volk uitmaakt en de vormende kracht van de daad gemist wordt. Om deze reden schijnt mij voor de vestiging der eerste universiteit de voorkeur te verdienen eene plaats, waar deze kracht tot sprekende uiting komt, d.i. eene plaats die de zetel is van een levendigen handel en bedrijf.

Daarbij is ook rekening te houden met de functie, die eene hoofdplaats, zetel naast bedrijvigheid van bestuur, in het leven van een volk vervult. De taal, die zulk een plaats tot de verbeelding en het gemoed spreekt, wekt krachten en gevoelens tot leven, die elders slapende blijven.

Een en ander doet mij *Batavia* het meest als plaats van vestiging der eerste universiteit waardeeren.

(w.g.) H. s' JACOB.

B.) Mr. A. J. G. MACLAINE PONT,
Advocaat en Procureur te Batavia.

22 November 1920.

Aan den Adjunct-Secretaris der Hooger-Onderwijs Commissie. Dr. R. Hoesein Djajadiningrat Tamarindelaan 83 *Weltevreden.*

WelEdel Zeer Geleerde Heer.

Op het rondschrijven der Commissie aangaande de vraag: „Hoe kan van de komende Hooger-Onderwijsinrichtingen het grootste nut voor Ned.-Indië uitgaan?" heb ik de eer de navolgende opmerkingen aan de Commissie te onderwerpen.

Op de eerste vraag: In hoever zullen de Ned.-Indische Hooger-Onderwijsinrichtingen in hare omgeving en daarbuiten invloed kunnen hebben op den wetenschappelijken zin en arbeid der menschen in de practijk en daardoor op de samenleving in het algemeen?

M.i. kunnen de Hooger-Onderwijsinrichtingen dezen invloed ontwijfelbaar hebben, hetgeen ik meen te kunnen nagaan zoover de mij meer en min bekende faculteiten, rechten en geneeskunde betreft.

M. i. zal die invloed echter vooral *in* hare omgeving werken al is het niet onmogelijk, dat door prijsvragen, openbaarmakingen, het medewerken der hoogleeraren als redacteurs van vaktijdschriften, wellicht lezingen, die invloed zich verder zal uitstrekken.

Dat de invloed werken zal, wordt m. i. bewezen door de bij velen der practici tot uiting komende behoefte, in hun vak „bij" te blijven . Persoonlijk is mij van twee heelkundigen bekend, hoe zij tot dat einde meerdere jaren verlof in Europa namen, en, wanneer ik mij niet vergis, zijn er meer voorbeelden in Ned.-Indië. Onlangs ontmoette ik een geneesheer uit Zuid-Africa die elke drie jaar vijf maanden verlof doorbrengt in de groote ziekenhuizen te Londen, Weenen etc. Het onderstelt

natuurlijk, dat er bijzondere krachten aan een faculteit doceeren, doch dan ook heeft de jurist er behoefte aan, colleges b.v. in internationaalprivaatrecht, zeerecht etc. te volgen (al zullen den jurist in het algemeen zijn vaktijdschriften voldoende zijn). Waar eindelijk de tropen aan de geneeskunde en de Ned.-Indische staats- en rechtsinstellingen aan de rechten bijzondere gebieden van studie toevoegen, daar *kan* de werkzaamheid der betreffende faculteiten zich welhaast niet tot de eenvoudigste opleiding blijven bepalen.

Bijzonderlijk klemt dit voor de rechten, dat, naar overduidelijk is, ook aan de studeerende notarissen geleerd zal worden van wie vele reeds in de practijk zijn, terwijl het ook overbekend is, dat de toekomstige opleiding van den jurist in de practijk gezocht zal moeten worden, in dien zin, dat de practijk met de opleiding hand in hand ga, aangezien de louter theoretische opleiding, die thans gegeven wordt, onhoudbaar slecht is, en geen waarborgen biedt, dat niet zeer bruikbare krachten hunne studie zien mislukken, noch, dat onbruikbare de examens afleggen.

2. Welken invloed zal men omgekeerd kunnen verwachten van de reeds door het practische leven gevormden?

M.i. zal deze in hoofdzaak te wachten zijn van het verkeer in de wetenschappelijke vereenigingen: juristen-, medischeingenieurs kringen etc. terwijl ook niet uitgesloten is dat waarnemingen plaats kunnen hebben door practici, en zelfs lectorschappen.

3. Met het oog op het voorgaande zal het m.i. *niet* wenschelijk zijn, de inrichtingen te zamen te vestigen op een en dezelfde plaats.

Waar ik de invloed in de *omgeving* vooral een groote acht te zijn, acht ik het b.v. geboden, dat de rechts-, en geneeskundige faculteiten te Batavia zullen komen.

Vanouds bestond te Batavia het meest opgewekte rechtsleven, en de Centrale Burgelijke Ziekeninrichting aldaar, wijst duidelijk de plaats aan der Medische faculteit.

Anderzijds wordt door de vestiging te Bandoeng der Technische Hoogeschool deze plaats vrijwel aangewezen voor exacte wetenschappen, natuurkunde, wellicht ook scheikunde.

De Letteren worden m.i. het best gevestigd te Batavia, alwaar de boekerij en de verzameling van het Genootschap zijn.

Ik meen niet, dat het alsdan zaak is, de H. O. inrichtingen te stellen onder één beheer, hetwelk toch tot omslag zal leiden, terwijl wellicht het Departement van Onderwijs voldoende verband zal opleveren.

Hiermede is ook 4 beantwoord, aangezien m.i. elke invloed buiten die als eenvoudige opleidingsschool, gefnuikt zou worden door het vestigen eener universiteit te Bandoeng.

5. Het bovenstaande geeft mij aanleiding tot de navolgende kleine beschouwing.

Het is mij altijd als een nadeel van de Nederlandsche universiteiten opgevallen dat ze geen invloed naar buiten hadden, (waarmede geenszins wordt voorbijgezien de groote innerlijke invloed, die de Universiteiten, of liever elk der faculteiten voor zich, of nog liever elk der hoogleeraren voor zich, op enkele personen daar buiten hadden; doch ik meen, dat ik duidelijk ben).

Zelfs kan men, zonder er doekjes om te winden zeggen, dat het feit, dat er b.v. te Leiden de eene faculteit naast de andere bestaat, ten eenen male door elk der groepen studeerenden niet wordt gemerkt, een reden te meer, om het zinledig te vinden de zaken te drijven naar ééne universiteit.

Zelf volgde ik Duitsche letteren en wat wijsbegeerte, toen ik in de rechten studeerde maar waarlijk, van eenig werkelijk gevoeld belang is het niet, dat faculteiten in één plaats bijeenzijn.

Waar eensdeels de eene faculteit niet overwerkt op de andere, behoeft het geen verwondering te wekken, dat de Universiteiten slechts voor hare studeerenden bestonden, en voor niemand daar buiten.

Dit was, wat de Nederlandsche Universiteiten betreft in hoofdzaak te wijten aan de practische ontoegankelijkheid dezer instellingen voor anderen, dan zij, die tal van examens, vaak niets met het vak te maken hebbende, hadden afgelegd, en, in het algemeen, aan het buiten de samenleving staan van vele Universiteiten, speciaal die, in provincie-plaatsen.

M.i. zal het „nuttig effect" van hooge scholen *vooral* hierin gezocht moeten worden, dat eenerzijds de colleges en zelfs de examens toegankelijk moeten worden gemaakt voor iedereen, anderzijds de te behalen graden slechts afhankelijk gemaakt moeten worden van het behaald hebben van waarlijk noodige staatsexamens.

Van meer ondergeschikten aard, doch practisch van evenveel belang, is, dat de „privatissima" en wetenschappelijk onderzoek op een wijze gehouden worden, die ze van nut doet zijn voor anderen dan de gewone studenten.

Wat men thans allerwege in de groote steden in Nederland ziet geschieden: de oprichting van volksuniversiteiten staaft mijns inziens mijn meening; zaak ware het, door getuigschriften een practisch gevolg toe te kennen aan het volgen van enkele der colleges.

(w.g.) A. J. G. MACLAINE PONT.

C.) Mr. B. TER HAAR,
Rechterlijk Ambtenaar.

Jogjakarta, 12 November 1920.

Aan de Hooger-Onderwijs Commissie
van het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.

Naar aanleiding van het indertijd door Uw commissie toegezonden rondschrijven heb ik de eer, aan de hand der daarin gestelde vragen, haar het volgende als mijne meening mede te deelen.

1.) De Ned.-Indische Hooger-Onderwijsinrichtingen zullen in het algemeen ongetwijfeld van zelf reeds bevruchtend inwerken op den wetenschappelijken zin der practici. Voor toehoorders toegankelijke voordrachtenreeksen, ruim opengestelde boekerijen, enz. kunnen die inwerking speciaal voor de nabijwonenden direct bevorderen, terwijl een soort *vacantie leergangen* ook verderaf wonenden voor eenigen tijd naar de academiestad kunnen lokken.

Doch voorts schijnt — meer indirect — de wijze waarop het Hooger Onderwijs wordt ingericht, ook voor de reeds in het practische leven vooraanstaanden van het grootste belang, waarop bij het reeds tot uiting gekomen verschil van zienswijze daaromtrent wellicht de aandacht mag worden gevestigd.

Hoe meer wetenschappelijk toch de studie wordt opgezet, van hoe grooter invloed zij zal zijn op de niet ingeschrevenen met wetenschappelijke belangstelling. Mocht het belang van den Indischen student in verband met de beschikbare middelen grooten nadruk doen leggen op de wenschelijkheid van meer schoolsch en afgerond, minder vrij en verbizonderend academisch onderricht, de hier gestelde vraag brengt in herinnering, dat er verschillende motieven zijn, die tegen overdrijving in die richting waarschuwen. Wetenschappelijke bestudeering der vraagstukken — vooral die betreffende het

ruime gebied van den specifiek Indischen en tropischen kant der wetenschappen — door Nederlandsche en Indonesische professoren en studenten en het op eenigerlei wijze (b.v. in een kort *proefschrift*), vastleggen der resultaten daarvan, waardoor ze gemakkelijk ter kennisse kunnen komen van alle belangstellenden in Indië, zou den practicus houvast geven, methode leeren en tot eigen onderzoek prikkelen.

Zoo zullen dus al die maatregelen, die min of meer specialiseerenden, wetenschappelijken arbeid nog tijdens den studententijd bevorderen, tevens tegemoet komen aan het in vraag 1 gestelde desideratum; zij zullen in hoofdzaak moeten bestaan in drang en hulp der hoogleeraren tot het op schrift stellen van een b.v. voor het laatste examen te bestudeeren bizonder onderwerp, en opzettelijke vergemakkelijking der publicatie daarvan. Voor de mannen der practijk over heel Indië verspreid, zal dan in veel grooter mate dan thans de mogelijkheid geopend worden om bij te blijven.

2.) Naast de wisselwerking te verwachten van de onder 1 aangegeven methode, zal een groote invloed kunnen uitgaan van de in het practisch leven gevormde personen, met wie de studenten zooveel mogelijk in aanraking te brengen waren, door verlevendiging van de in enkel boeken dikwijls dor schijnende stof Niet alleen voor de technische en medische wetenschap, ook b.v. voor de juridische kan eene korte kennismaking met de practijk den student heel wat uren onvruchtbaar werken besparen. Deze algemeen erkende waarheid moge het Indisch Hooger Onderwijs direct tot beginsel maken, door zijn discipelen zoo veel mogelijk tijdens hun studie op de practijk af te sturen.

3.) Zoowel in verband met het bovenstaande als in het algemeen komt in beginsel samentrekking der faculteiten tot één *universiteit* noodzakelijk voor.

De wetenschappelijkheid van het onderwijs en de algemeen vormende kracht daarvan zou zeer veel schade lijden door

verspreiding der faculteiten over heel Indië. Juist in den studententijd behoort de later zoo dikwijls geheel ontbrekende gelegenheid tot kennisneming van niet direct tot het vak behoorende onderdeelen der wetenschap ruim open te staan. Een juridische faculteit met alleen juridische boeken in Semarang zou m.i. onvermijdelijk tot een eenzijdige vakopleiding leiden. Gedurende den geheelen studententijd behoort een algemeene boekerij binnen het bereik der studenten te zijn, en behooren zij geregeld omgang te hebben met studenten van andere faculteiten. Zoowel voor de hoogere vorming der tot belangrijke maatschappelijke functies op te leidenen, als voor het doen ontstaan van een Indisch wetenschappelijk milieu, lijkt het een onafwijsbare eisch.

4.) Bij de keuze van de plaats valt dadelijk op, dat practisch voor Indië het bovengezegde niet dadelijk kan worden verwezenlijkt, omdat de Technische Hoogeschool in Bandoeng blijven moet, en de medische faculteit waarschijnlijk aan Batavia gebonden is. Tusschen die twee plaatsen gaat m.i. de keus. Bandoeng heeft het belangrijke voordeel van het klimaat. Nu het Hooggerechtshof er heen verplaatst wordt, biedt zij voor de juridische faculteit ook het voordeel van een aardig begin eener bibliotheek en plaatselijke aanwezigheid van practische rechtspraak terwijl voor de rechterlijke ambtenaren met de meeste ervaring en rustigsten werkkring, de hofleden, een ter plaatse aanwezige universiteit van veel belang is. De juridische faculteit mag echter in geen geval van de (Oostersch) literaire gescheiden worden, welke laatste misschien door het Bat. Genootschap naar de hoofdplaats getrokken wordt. Het beste zou zijn, dat Genootschap naar Bandoeng te doen verhuizen en zijn bibliotheek met die van het Hof tot een universiteitsboekerij te vereenigen. Onder die voorwaarde valt de keuze op Bandoeng met isoleering van de medische Universiteit, zoo lang als onvermijdelijk is, te Batavia. Subsidiair, (bij niet vervulling der voorwaarde), op Batavia met isoleering der Technische

Hoogeschool in Bandoeng. Het Hooggerechtshof ware dan niet te verplaatsen.

Batavia levert wellicht wel in meerdere mate het voordeel van plaatselijke aanwezigheid van practisch gevormden in het algemeen, doch m.i. weegt het voordeel van het klimaat daartegen ruimschoots op en kan langzamerhand een zoo algemeen mogelijke verhuizing naar Bandoeng plaats hebben.

Door dit als mijn opvatting mede te deelen meen ik aan het verzoek van Uwe Commissie te hebben voldaan.

(w.g.) B. TER HAAR.

D.) Mr. J. H. ABENDANON,
Oud- Directeur van Onderwijs en Eeredienst in Ned.-Indië.

Den Haag, 18 November 1920.

Aan de Commissie, in het leven geroepen door de Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, tot voorbereiding van het Hooger Onderwijs in Nederlandsch-Indië.

L. S.

Met groote vreugde ontving ik het rondschrijven van Uwe Commissie, betreffende de wijze, waarop van de komende Hooger-Onderwijsinrichtingen het meeste nut voor Nederlandsch-Indië kan uitgaan. Het is mij dan ook een bijzonder genoegen aan Uw verzoek te voldoen.

Ik meen dit zoodanig te moeten opvatten, dat de eigenlijke inrichting van het Hooger Onderwijs daar buiten valt, zoodat ik mij bepaal tot beantwoording der vraag, op welke wijze het Hooger Onderwijs het best kan beantwoorden aan zijne bestemming, daarbij rekening houdende met de omstandigheden: 1e, dat voor het eerst in 1920 eene Hooger-onderwijsinrichting in Ned.-Indië tot stand is gekomen; 2e, dat slechts in de laatste tientallen jaren aan het onderwijs voor de inheemsche bevolking een krachtige stoot is gegeven; 3e, dat niet langer dan ongeveer 20 jaren geleden de kennis van het Nederlandsch tot de bevolking van Indië begon door te dringen. Als gevolg van deze twee laatste gebeurtenissen, is het aantal jongelieden, die volkomen geschikt zijn tot het ontvangen van Hooger Onderwijs betrekkelijk gering, en vindt men onder de ouderen ook weinigen, die in staat zijn om het Hooger Onderwijs ten volle in zich op te nemen, omdat de hiertoe vereischte ondergrond geheel of bijna geheel ontbreekt.

In dezen tijd van overgang is het van overgroot belang, dat de tekortkomingen van het verleden zooveel mogelijk worden

overbrugd, niet alleen voor de jongeren, maar ook voor de ouderen.

Uit den aard der zaak zal vooral het oog zijn te richten op hen, die ook zonder wetenschappelijke opleiding als authochthonen eene belangrijke plaats in de samenleving hebben ingenomen. Het aantal van deze merkwaardige mannen en vrouwen neemt dagelijks nog toe, het onomstootelijk bewijs leverende, dat de mensch die het goede en hooger wil, zich zelf kan opvoeden, ook zonder school.

Vooral zij, die zonder verdergaand onderwijs een hoog standpunt hebben weten in te nemen, zullen bij herhaling leemten gevoelen in hunne zelfverworven kennis.

Het is een goed werk, loonend tevens voor den maatschappelijken vooruitgang, dat deze personen de gelegenheid verkrijgen om zich verder te ontwikkelen, en daardoor hunne kennis te vermeerderen, ten behoeve van het algemeen belang dat zij wenschen te dienen.

De wijze waarop hierin zou zijn te voorzien, en waardoor tevens de jongeren worden tegemoet gekomen, wier voorafgaande studie niet, of niet geheel beantwoordt aan de algemeene eischen der toelating, zal m.i. te vinden zijn, door gedurende een zeker aantal jaren de toegang tot de lessen der Hooger-Onderwijsinrichtingen *onvoorwaardelijk* open te stellen voor allen, die deze lessen wenschen te volgen.

In hoeverre deze toehoorders toegang behooren te verkrijgen tot de examens, leidende tot verwerving van een academischen graad, is eene geheel andere vraag.

Kan men voor de toelating tot de lessen zich verlaten op het eigen oordeel der belanghebbenden, waar het aankomt op examens, die moeten kunnen uitloopen op verkrijging van een academischen graad, is het stellen van zekere voorwaarden onmisbaar. Deze zullen echter andere moeten zijn dan voor jonge lieden, die de voorgeschreven, thans bereikbaar geworden voorbereiding hebben genoten.

De eenige practische oplossing schijnt mij de beoordeeling der betrokken hoogleeraren. Zij zullen daarbij echter geen

rekening hebben te houden met een afgelegd examen of tentamen, doch te rade moeten gaan met den omvang der algemeene ontwikkeling der betrokken personen. Wanneer de hoogleeraren zich weten te stellen op een standpunt van menschenkennis en medevoelen, zich indenkende in de te voren bestaande onmogelijkheid tot het verkrijgen van hoogere ontwikkeling, dan zal het hun niet moeilijk vallen te onderscheiden tusschen hen die willen en kunnen aan de eene zijde en hen die alleen willen aan de andere zijde. M. a. w. de hoogleeraren der Indische Hooge Scholen zullen vooral in den eersten tijd, moeten optreden als vaderlijke raadslieden der naar kennis dorstenden, en de heerlijke taak te vervullen hebben om die kennis niet alleen aan te brengen, doch ook zooveel mogelijk aan te moedigen en te steunen. De hoogleeraren zullen dus niet alleen moeten zijn lesgevers, maar ook wegwijzers, die zich niet bepalen tot hunne colleges, doch die in het maatschappelijk leven rondom hen zoeken naar allen die zij op kunnen voeren tot de reeds zoolang gewenschte hoogten. Het zal voor deze hoogleeraren, ook lang nadat zij hunne taak aan anderen hebben overgedragen, eene groote voldoening zijn, niemand teruggestooten te hebben, die met slechts eenige mogelijkheid tot welslagen den weg der wetenschap wenschte te betreden.

Voor diegenen, die niet in staat geacht worden den gewonen academischen weg te bewandelen, worde een andere weg geopend, waarlangs zij bevrediging kunnen vinden voor hun streven, om het voor hen bereikbare te verwerven.

Zij zullen daardoor in hunne omgeving kunnen bijdragen tot opleving van het overal aanwezig, maar dikwijls nog verborgen bevattingsvermogen.

In den loop der eeuwen, die voorbij gegaan zijn sedert de Nederlandsche invloed in Indië zich deed gelden, zijn zeker zeer velen heengegaan, zonder tot ontwikkeling te hebben kunnen brengen de groote gaven, die in hen sluimerden. Waar zij dit ten deele konden doen, toonden zij onomstootelijk eene merkwaardige begaafdheid.

Men denke slechts aan de Poedjonggo's, die zich onder de vleugelen der vorsten konden wijden aan de beoefening van letteren en geschiedenis.

Van hen, die door het practisch leven gevormd, den blik gericht hielden op eene schoonere toekomst, welke de vervulling zou brengen van hetgeen zij hadden moeten missen, is niet alleen te verwachten buitengewone belangstelling, maar ook en vooral aansporing van de jongeren om zich met geestdrift en volle toewijding te geven aan de Hooger-Onderwijs studie. Dat dit geen ijdele verwachting is, blijkt uit het roerend streven van zoovele ouders in Indië om dikwijls met de grootste geldelijke opofferingen, hunne kinderen eene betere opleiding te doen deelachtig worden dan zijzelven konden verkrijgen.

Het is een verschijnsel dat zich niet alleen in Indië heeft voorgedaan, maar in alle deelen der aarde valt op te merken; en het is wellicht de beste lofrede, die op de geestelijke ontwikkeling van een volk is te houden.

Dit geldt vooral, wanneer men hierbij niet alleen denkt aan verscherping van het verstand, maar tevens aan verheffing van het gemoedsleven en van het karakter.

Zoo opgevat, zal het Hooger Onderwijs voor Indië de schoonste vruchten brengen.

De vraag of het noodzakelijk is de inrichtingen van Hooger Onderwijs in Indië, op één en dezelfde plaats te vestigen, meen ik ontkennend te moeten beantwoorden. In het algemeen zou het wel wenschelijk zijn. Er zijn echter omstandigheden, die eene andere oplossing meer aangewezen doen voorkomen. Als voorbeeld kan dienen de te Buitenzorg bestaanden Plantentuin en de ook daar tot stand gekomen Cultuurtuin. Nergens beter dan te Buitenzorg kan men zich denken de faculteit waartoe de beoefening der Botanische wetenschap behoort met alles wat hiermede samenhangt. Vandaar dan ook de verschillende instellingen aan den Plantentuin verbonden, die ook voor het Hooger Onderwijs onschatbare diensten zullen bewijzen.

Daarentegen is het als aangewezen, dat het medisch Hooger Onderwijs gevestigd blijft te Weltevreden, en zoo mogelijk ook te Soerabaja. Eensdeels, omdat in groote centra meer gelegenheid bestaat om studiemateriaal te verkrijgen, en te Weltevreden reeds gevestigd zijn de instellingen, die de beoefening der medische wetenschap ten doel hebben, dan wel hierop gegrondvest zijn; anderdeels omdat op grootere plaatsen geneesheeren aanwezig zijn, om zoo noodig als plaatsvervangende hoogleeraren op te treden.

Dit laatste geldt ook voor de juridische faculteit.

Wat aangaat de faculteit van letteren en geschiedenis, en wat daar verder toe zal gerekend worden; hiervoor schijnt als aangewezen: Djokjakarta, als centrum van de voornaamste taal van Ned.-Indië.

Het zou niet ondienstig zijn voor hen, die zich meer bepaald willen toeleggen op één der andere meer verbreide talen, aan de faculteit leergangen te verbinden op plaatsen als Bandoeng, Pamakasan, Fort de Kock, Makasser, Koetaradja enz.

Deze laatste leergangen komen onwillekeurig voor den geest in verband met het stelsel van „Colleges" in Britsch Indië. Zij behooren een onderdeel uit te maken van de eigenlijke faculteit, en vandaar uit te worden beheerd op zoodanige wijze als de ondervinding zal aanwijzen.

Door het H. O. op verschillende plaatsen te vestigen, wordt tevens verkregen een krachtiger mogelijkheid om velen daaraan te doen deelnemen en de gevolgen dieper te doen doordringen.

Tusschen de verschillende Hooge Scholen is niettemin een band te slaan met den naam van Universiteit.

Elke Hooge School hebbe haar Curatorium ter, plaatse gevestigd, terwijl uit deze verschillende Curatoria gevormd worde een Centraal Bestuur, dat op gezette tijden te Weltevreden of elders bijeenkomt om de belangen te bespreken van de Universiteit als zoodanig, dan wel advies uit te brengen omtrent groote beginselen het H. O. betreffend.

Met het voorafgaand meen ik in hoofdzaak voldaan te hebben aan het verzoek Uwer Commissie. Ik ben haar zeer erkentelijk voor de gelegenheid, die zij mij geboden heeft dit te kunnen doen, en hoop, dat binnenkort het H. O. vraagstuk voor Indië zal zijn opgelost op een wijze, die voor het algemeen belang de beste vruchten zal kunnen dragen.

Ten slotte zij het mij vergund Uwe aandacht te vestigen op de Handelingen van het Koloniaal Onderwijs Congres, in October 1919 te 's Gravenhage gehouden, bij welke gelegenheid aan het H. O. bijzondere aandacht is gewijd.

Bij gelegenheid van dit Congres is hier te lande eene Commissie benoemd om advies uit te brengen aangaande de inrichting van het H. O. in Indië. Door bijzondere omstandigheden heeft deze Commissie nog niet van zich doen hooren. Weldra is echter een advies te verwachten, hetwelk dadelijk na ontvangst aan Uwe Commissie zal worden toegezonden.

(w.g.) ABENDANON.

E.) Mr. C. VAN VOLLENHOVEN,
Hoogleeraar aan de Leidsche Universiteit.

Leiden, 23 October 1920.

Aan de commissie van advies voor het hooger onderwijs, ingesteld door het Batav. Gen. v. K. en W.

In antwoord op het dezer dagen ontvangen schrijven Uwer commissie heb ik de eer mede te deelen:

op vragen 1 — 3: Ik twijfel niet, of één universiteit met op één plaats samengebrachte faculteiten verdient de voorkeur.

op vraag 4: Liefst niet Batavia wegens de ligging en wegens de exodus uit die stad, die zich laat voorzien; liefst wel een plaats in het hartje van Midden-Java, of Bandoeng, of Semarang.

op vraag 5: Geen aanleiding tot nadere beschouwingen.

Ik teeken bij dit korte antwoord aan, dat een door het Koloniaal Onderwijs-Congres ingestelde commissie, waarvan ik lid ben, gisteren haar rapport over den opzet van het Indische hooger onderwijs heeft vastgesteld, welk rapport ongetwijfeld binnenkort zal worden gedrukt en ook in Indië ruim verspreid. Ik veroorloof mij daarnaar te verwijzen.

(w.g.) C. VAN VOLLENHOVEN.

F.) Mr. G. ANDRÉ DE LA PORTE,

Oud Lid in den Raad van Ned. Indië, Hoogleeraar te Leiden.

Leiden, 31 October 1920.

Aan de Commissie uit het bestuur van het Batav. Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen ter bestudeering van het Hooger Onderwijs vraagstuk.

M. H.

In antwoord op Uw schrijven van de vorige maand, waarin mij verzocht werd mijn oordeel mee te deelen omtrent eenige daarin vermelde vragen, heb ik de eer U te doen weten, dat ik mij niet in staat acht op die vragen een gemotiveerd antwoord te geven en alleen ten aanzien van de 3e en 4e vraag wensch op te merken, dat het stichten van een universiteit m.i. de voorkeur verdient boven de vestiging van afzonderlijke hoogescholen wegens den invloed die van de studenten zelf uitgaat op hun medestudenten en natuurlijk bij een universiteit tot groote veelzijdigheid en algemeene ontwikkeling leidt en dat de aangewezen plaats voor die universiteit mij Bandoeng schijnt te zijn, ik het althans ten zeerste zou betreuren indien daarvoor werd gekozen een der in de warme streken gelegen steden, waar het klimaat zonder twijfel een slechten invloed op den studielust zou uitoefenen.

Hoogachtend,

(w.g.) G. ANDRÉ DE LA PORTE.

G.) W. J. G. UMBGROVE,
Commandant der Zeemacht in Nederlandsch-Indië.

Weltevreden, 27 September 1920.

*Aan het Bataviaasch Genootschap
van Kunsten en Wetenschappen.
p/a Raden Dr. Hoesein Djajadiningrat
Weltevreden.*

Het schijnt mij toe, dat de beantwoording van de eerste twee vragen gesteld in het schrijven van de Commissie, benoemd door de Directie van het Bataviaasch Genootschap ter beantwoording van de vraag, hoe van komende Hooger-Onderwijsinrichtingen het grootste nut voor Nederlandsch-Indië kan uitgaan, à priori zeer moeilijk is.

Zij is daarom mijns inziens voornamelijk van belang voor de juridische en literarische faculteit, waaromtrent ik mij liever van advies zal onthouden.

Wat de medische en natuurwetenschappelijke faculteit betreft komt het mij voor, dat nog een derde vraag gesteld dient te worden, die van meer belang is dan de beide genoemde, namelijk welke eischen het Hooger Onderwijs voor zich zelve stelt aan de plaats van vestiging. Het medisch Hooger Onderwijs zal bijvoorbeeld voor menschenmateriaal, landstaal der verpleegden, aard der ziekten etc. bepaalde eischen stellen en bijvoorbeeld zal het onderwijs in de botanie gebonden zijn aan een botanischen tuin. Deze practische eischen zullen waarschijnlijk in den weg staan aan de stichting van één enkele universiteit, waaromtrent in vragen 3 en 4 wordt gehandeld.

De eindbeslissing omtrent deze zoo nauw de praktijk rakende vraagstukken zal dienen te worden overgelaten aan de mannen van het vak, die in dezen tot oordeelen het meest bevoegd zijn.

Wat betreft een eventueel te stichten wis- en natuurkundige faculteit, die niet aan bovengenoemde eischen der praktijk

gebonden is, zou de aanwezigheid van de Technische Hoogeschool een motief kunnen zijn haar te Bandoeng te vestigen.

In het algemeen kan, afgezien van andere factoren, het koelere klimaat als een voordeel van Bandoeng als Universiteitsstad worden beschouwd.

De Schout-bij-Nacht,
Commandant der Zeemacht en Hoofd van
het Departement der Marine in Ned.-Indië,

(w.g.) W. J. G. UMBGROVE.

H.) J. KLOPPERS,

Rector Magnificus der Technische Hoogeschool te Bandoeng.

Bandoeng, 30 October 1920.

Aan de H. O. enquête-commissie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, adres: Raden Dr. Hoesein Djajadiningrat, Tamarindelaan 83, *Weltevreden.*

In een niet genummerde of gedateerde circulaire verzoekt Uwe Commissie aangaande een vijftal vragen mijn oordeel. Vermeenende dat eerder een antwoord op, dan wel een oordeel aangaande de vragen wordt gewenscht, moge ik het volgende mededeelen.

ad 1. Van een bevruchtende werking der H. O. inrichtingen „op den wetenschappelijken zin en arbeid van diegenen, welke hier te lande in het practisch leven vooraan staan en daardoor op de samenleving in het algemeen" verwacht ik niet veel. Zij, die in het practisch leven vooraan staan, hebben hunne werkmethodes, die zij als voor hen doelmatig hebben leeren waardeeren, en waaraan ze zich in het algemeen zullen houden. Natuurlijk zullen ze, als ze meenen dat een H. O. inrichting hun nuttige voorlichting kan verschaffen, deze wel inroepen, maar hun eigen werkwijze verandert daardoor ternauwernood. Ook al is persoonlijk contact gemakkelijk. Te Delft heb ik van invloed, die de hoogeschool op hare naaste omgeving uitoefende, niet dan bij uitzondering iets ontdekt; ik geloof niet, dat in Nederland de openbare diensten, industrieën en zaken in Universiteits- of Hoogeschoolsteden wetenschappelijker werken dan elders. Hun invloed op de samenleving krijgen H. O. inrichtingen voornamelijk pas, als hunne leerlingen zijn afgestudeerd en hunne plaats in de praktijk gaan innemen.

ad 2. Den invloed, dien „deze reeds door het practische leven gevormde personen op het doel en streven van de studie" der H. O. inrichtingen zullen uitoefenen, stel ik mij voor in dier voege, dat de docenten, voor zoover ze niet reeds op de hoogte zijn der eischen, die het practische leven aan hunne inrichting stellen mag, — hetzij door werkzaamheden buiten het onderwijs, hetzij door wat het contact met hunne oudleerlingen hun leert, hetzij door persoonlijke relaties — in een voorkomend geval, wanneer ze behoefte aan voorlichting hebben, deze vragen zullen aan hen, aan wier oordeel ze waarde hechten. Opgedrongen raad is slechts zelden welkom, ook bij het onderwijs, al wordt er vaak anders over gedacht. Van hoogleeraren kan men evengoed als van andere werkers vertrouwen, dat ze hun taak zoo goed mogelijk willen vervullen, en dat ze in staat zijn, zich zelf de daartoe noodige gegevens te verschaffen. Indien dit nuttig zijn kan, zal bovendien het beheerend college niet in gebreke blijven daarbij zijn medewerking te verleenen.

ad 3. De opmerking ga vooraf, dat het stellen onder één beheer een aantal Hoogescholen niet maakt tot een Universiteit, zelfs niet het vestigen op één plaats; evenmin is een afzonderlijke Hoogeschool een Faculteit.

Het bijeenbrengen der verschillende inrichtingen van Hooger Onderwijs heeft in beginsel enkel voordeelen. In de eerste plaats zullen de hoogleeraren meer en veelzijdiger gelegenheid hebben tot wetenschappelijken omgang; in de tweede plaats zal de omgang met ambtgenooten van andere studierichting vaak tot verrassende, wetenschappelijk belangrijke resultaten leiden, en nieuwe studiegebieden openen; in de derde plaats kan van de leerkrachten en onderwijshulpmiddelen meer profijt worden getrokken; in de vierde plaats is het voor de studenten van groot belang, door veelzijdigen omgang hunne algemeene ontwikkeling te vermeerderen, daarbij beter kijk te krijgen op het werk van anderen, wat, evenals de aangeknoopte persoonlijke relaties, latere samenwer-

king gemakkelijker maakt; in de vijfde plaats zal de studentenmaatschappij zich voorspoediger ontwikkelen, naarmate meer studenten ter plaatse zijn.

Bezwaren tegen samenbrenging op één plaats zullen naar het mij voorkomt slechts opportunistisch wezen — wat hun overwegend zijn geenszins uitsluit, doch ze minder geschikt maakt voor bespreking hier.

Het al of niet brengen onder één beheer van meerdere inrichtingen van H. O. acht ik niet een vraagstuk van belang; als een beheerend college van één inrichting meent in staat te zijn, zijn zorgen over nog een andere inrichting uit te breiden, is daar niets tegen en gezien het gering verschot in personen wel iets voor; gevreesd moet echter, dat een college als bedoeld het te druk zou krijgen. Principieele voordeelen van samengebracht beheer zie ik niet; afzonderlijke colleges kunnen alle gewenschte voeling met elkaar onderhouden.

ad 4. Aangenomen zij, dat onder „Universiteit" wordt verstaan een samenvoeging van H.O. inrichtingen. Maar zelfs dan komt mij de vraag voor beantwoording moeilijk voor. Immers of men zal samenvoegen hangt af van plaatsoverwegingen. Men zou b.v. overtuigd kunnen zijn van het nut, een technische hoogeschool en een medische faculteit samen te brengen; als nu echter vaststaat, dat voor de eerste Bandoeng de beste plaats is, terwijl voor de tweede aan Batavia de voorkeur wordt gegeven, kan op grond daarvan worden afgezien van het samenvoegen. Stelt men samenvoeging op den voorgrond hoe kan dan worden uitgemaakt van welk der samengebrachte deelen het aan de keuze der plaats verbonden belang dan doorslag moet geven?

ad 5. Met het bovengegevene moge ik volstaan.

(w.g.) J. KLOPPERS,
Rector-Magnificus der T. H.

I.) J. CLAY,
Hoogleeraar aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng.

Bandoeng, 26 November 1920.

Aan de Commissie van advies voor het hooger onderwijs, ingesteld door het Bat. Gen. van K. en W.

Mijne Heeren.

Niettegenstaande de beantwoording van de door U gestelde vragen mij niet gemakkelijk leek, en ik deze dientengevolge telkens heb verschoven, wil ik gaarne enkele opmerkingen maken om van mijne belangstelling te doen blijken in dezen.

Allereerst een algemeene opmerking.

Het komt mij voor, dat naast het eigenlijke doel der Hoogescholen, d.i. de vorming van wetenschappelijke krachten, andere nevendoeleinden zoozeer op den achtergrond moeten treden, dat men zich voorloopig liefst uitsluitend op het hoofddoel moet concentreeren. De wetenschappelijk ontwikkelde krachten zullen immers indirekt het nut van de Hoogescholen voor de samenleving dienen.

Overigens:

1ste. Wil men bepaald ook andere doeleinden trachten na te streven, dan zal dit kunnen door de inrichting van cursussen van korteren of langeren duur aan de H. S, welke door ambtenaren, leeraren bij het M. O. en L. O. en eventueel anderen, kunnen worden bezocht. Cursussen voor opleiding voor M. O. zijn daarvan een voorbeeld. (Kl.). Gelegenheid geven aan hen die daarvoor lust en aanleg bezitten om gedurende eenigen tijd aan de H. S. te werken. (wellicht gecombineerd met een werkkring met beperkten arbeid, in de plaats waar de H. S. is).

2e. —

3e. Voor de vorming van de studenten, d.i. hoofddoel van

de H. S. is één Universiteit het meest gewenscht.

Voor nevendoeleinden, o.a. de gunstige invloed, is een verdeeling der H. S. over verschillende plaatsen geschikter.

Het eerste is uiteraard belangrijker.

Aangezien door de studenten der Technische Hoogeschool vrijwel algemeen geoordeeld wordt, dat ze in het koele klimaat van Bandoeng beter kunnen werken, zal Bandoeng het meest geschikt zijn; voor de docenten is dat zeker eveneens het geval.

Hoogachtend,
(w.g) J. Clay,
Hoogleeraar T. H. Bandoeng.

J.) M. G. HOEKSTRA.

Gedelegeerd Lid der Technisch-Onderwijs Commissie

Februari 1921.

Evenals elders, zullen de hier te lande te stichten Hoogescholen moeten afleveren: *a.* de wetenschappelijke vakkundigen en *b.* de blijvende beoefenaars der wetenschappen, w.o. mede kunnen gerekend worden de leerkrachten voor het Middelbaar en Hooger onderwijs. Verschillende weinig opbeurende verschijnselen van den laatsten tijd wijzen er op, dat voor 's Lands diensten van de Nederlandsche Universiteiten en Hooge Scholen die beide groepen niet in voldoende getale kunnen betrokken worden, zoodat uit dien hoofde alleen reeds het bestaansrecht van Indische Hooge Scholen vaststaat.

Zal het misschien nog wel mogelijk blijken: te bouwen practische, niet weelderig ingerichte Hooge Scholen, deze te voorzien van een goed instrumentarium, een uitgebreide vakbibliotheek en andere hulpmiddelen; in Indië en in Nederland aan te werven de benoodigde Hoogleeraren, indien men aan deze in uitzicht stelt: eene bezoldiging overeenkomende met ten minste die van onze inspecteurs bij het middelbaar en technisch onderwijs, alsmede de toevoeging van een voldoend aantal hulpkrachten, en het geven van een betrekkelijk gering aantal verplichte colleges, zoodat veel vrije tijd voor eigen werk overblijft, minder optimistisch ben ik omtrent het aantal geschikte studenten, hetwelk zich jaarlijks voor die scholen zal aanmelden.

Het grootste aantal mannelijke candidaten, hetwelk in het eindexamen van onze vier H. B. S. is geslaagd, werd bereikt in 1920 en bedroeg toen 100. In de naaste toekomst zullen ook de beide te Djokjakarta en Bandoeng gevestigde afdeelingen van de Algemeene Middelbare School leerlingen afleveren, zoodat men het aantal mannelijke jongelieden, hetwelk voor een plaatsing bij de in Indië aanwezige Hoogescholen in aanmerking zou kunnen komen, voorshands

gevoeglijk op 150 per jaar zal kunnen stellen. Hiervan gaat een niet onbelangrijk deel naar Nederland, staakt een grooter deel om verschillende redenen de studie, zoodat als men het beginpunt van de Hooger-onderwijsopleidingen hier te lande, evenals dit in Nederland geschiedt, aanneemt bij het einde van de Middelbare school, er niet zoo heel veel bibit zal overblijven, om onze Hooge Scholen naar wensch en behoefte te bevolken.

Er moeten jaarlijks meer abituriënten van middelbare scholen beschikbaar komen, en daarvoor zijn noodig meer van die inrichtingen. Tot de opening van die scholen kan evenwel niet worden overgegaan, wanneer de daarvoor noodige leerkrachten niet beschikbaar zijn.

Dit leidt er mede toe, dat de hier te lande op te richten Hooge scholen zich van meet af aan zullen moeten toeleggen op de vorming van middelbare vakleeraren voor het onderwijs in de wiskunde, natuurkunde, scheikunde, plantkunde, dierkunde, staatsinstellingen, staathuishoudkunde, en andere vakken, en voor het volgen van de betrekkelijke colleges, c.q. practica, mede zullen toelaten daarvoor aangewezen onderwijzers van elken landaard.

De toegang tot de colleges mogelijk te maken voor ieder, die zich daarvoor aanmeldt en het verschuldigde collegegeld stort, acht ik voor deze gewesten bepaald ongewenscht.

Meer vrijgevige bepalingen kunnen worden gemaakt, voor het bezoeken en benutten van de bibliotheken.

Voorts dient voor reeds in de practijk werkzame abituriënten van Hoogescholen en Universiteiten en voor leeraren van het middelbaar onderwijs, op gemakkelijke wijze, de weg geëffend te worden tot het volgen van de colleges en het werken in de laboratoria.

Zal eenerzijds, in het belang van het door hen te geven onderwijs, aan de betrekkelijke hoogleeraren de volle bewegingsvrijheid gegeven moeten worden, om hunne kennis dienstbaar te maken aan algemeene belangen, anderzijds behoort, door het aanstellen van buitengewoon-hoogleeraren,

de ervaring benut te worden, van de in de practijk vooraanstaande mannen. En verder zal de hoegrootheid van den invloed naar en van buiten in hoofdzaak afhankelijk zijn van het maatschappelijk niveau, hetwelk de hier te lande op te richten Hoogescholen zullen weten in te nemen. Ligt dat niveau hoog, verkrijgen die instituten, mede door het uitgeven van „annalen", naam, ook in de nabije landen, dan zal ongetwijfeld de belangstelling van buiten zich uiten in geschenken voor de boekerijen en zullen de verschillende industrieën er prijs op gaan stellen, dat hunne produkten een plaats vinden in de verzamelingen van dat hooger onderwijs. Uit den aard der zaak zal dan ook mogen verwacht worden, dat legaten en giften ten behoeve der verschillende Hooge Scholen zullen toestroomen en dat door particulieren, op ruime wijze studiebeurzen zullen worden beschikbaar gesteld.

Hoe verleidelijk het is te adviseeren: tot de oprichting van medische Hooge scholen te Batavia en te Soerabaja; te Buitenzorg op te richten een landbouw Hoogeschool; ergens in Midden-Java te stichten een Hoogeschool tot vorming van dierenartsen; in Oost-Java te plaatsen een Hoogeschool voor den boschbouw; te Weltevreden op te richten een Juridische Hoogeschool, enz., ben ik van oordeel dat men aldus handelende groot gevaar loopt, door te hoog te mikken, het eigenlijke doel te missen.

In aanmerking genomen, dat de particuliere werkgevers nog wel de middelen zullen weten te vinden, om zich in Nederland van wetenschappelijk personeel te voorzien, komt het mij voor, nu er reeds te Bandoeng eene *bijzondere* technische Hoogeschool gevestigd is, dat men zich hier te lande voorshands dient tevreden te stellen, met de opening van scholen tot opleiding van artsen, apothekers, juristen.

Rekening houdende met hetgeen hier te lande reeds aanwezig is, lijkt het praktisch, de eerste *openbare* Universiteit, aan welke het praedikaat, „Koninklijke", ware te verbinden, te Batavia op te richten met faculteiten voor de geneeskundige en juridische wetenschappen en bij deze faculteiten de

gelegenheid te openen tot vorming van leeraren M. O. Evenals overal elders, zullen t.z.t. de omstandigheden er wellicht toe dwingen om naast Universiteiten ook Hoogescholen op te richten, maar waar eenigszins mogelijk, voege men Hooge scholen samen en vorme men Universiteiten, omdat het samengaan van studenten van verschillende opleiding nuttig en vruchtdragend werkt op de karaktervorming en de algemeene ontwikkeling, hen beter dan door eenzijdigen omgang geschikt maakt voor de maatschappij, welke veelzijdige ontwikkeling eischt.

Ten slotte nog eene opmerking omtrent het bestuur van de Hoogescholen, c.q. Universiteiten. Mede ook, omdat het mij moeilijk voorkomt de daarvoor geschikte personen hier in Indië in voldoende getale te vinden, ben ik van meening, dat het verouderde instituut: college van curatoren, hier te lande kan worden gemist.

Let men op de artikelen 106 tot en met 108 van de Hooger Onderwijswet, in verband met hetgeen voorkomt in het besluit van den 3en December 1878 S. 174, tot regeling van het beheer door curatoren der Rijksuniversiteiten te voeren en van hun overigen werkkring, dan blijkt duidelijk, dat dit college in werkelijkheid weinig meer is dan een commissie van toezicht. Dit volgt onder meer uit artikel 7 van genoemd besluit: zij zien toe, dat de lessen der Hoogleeraren, leeraren en lectoren voor elk studiejaar, geregeld en gedurende den bij de wet bepaalden tijd gegeven worden.

De invloed van het college van curatoren is voorts gering. Hetgeen jaarlijks door dit college aan de Regeering moet worden ingediend: een verslag over den afgeloopen cursus en eene begrooting voor het volgend burgerlijk jaar, is — uit den aard der zaak — klaar gemaakt in de keuken van den Senaat.

Het komt mij voor, dat het uit den tijd is, Hoogleeraren van *openbare* Universiteiten onder toezicht te stellen, daarom geef ik in overweging: het bestuur van een Hoogeschool in handen te leggen van de gezamenlijke Hoogleeraren; de buitengewone Hoogleeraren hebben in dat bestuur zitting met

raadgevende stem, en voor de uitvoering van de bestuurs-besluiten, de dagelijksche leiding en het dagelijksch toezicht zorge een door den Gouverneur-Generaal te benoemen lid-voorzitter. Is er eene Universiteit, dan worden de interne faculteits-aangelegenheden behartigd door de faculteits-besturen, terwijl de gemeenschappelijke belangen worden toevertrouwd aan den Senaat, bestaande uit een door den Gouverneur-Generaal te benoemen lid-voorzitter, met als leden de voorzitters der faculteiten, benevens een door elke faculteit te kiezen Hoogleeraar.

(w.g.) M. G. HOEKSTRA.

K.) A. H. J. THIE.
Hoofd van de Gouvernements Goudontginningen in Benkoelen.

Tambang Sawah, 13 October 1920.

(Uittreksel uit eene missive, gericht tot den Directeur van Gouvernementsbedrijven, waarin de Heer Thie zijne inzichten omtrent de vraagpunten ontvouwt, en waarvan hij der commissie in dato als boven een afschrift aanbood.)

1.) In het algemeen is de band tusschen hen, die in het practisch leven werkzaam zijn en de inrichtingen, waar zij hun onderwijs ontvingen niet zeer hecht. Het is n.m.m. niet wel te verwachten, dat eene Indische Hooger-Onderwijsinrichting veel meer invloed zou uitoefenen op hun wetenschappelijken zin en arbeid. Zonder twijfel kan door die inrichtingen bevruchtend worden ingewerkt door bezoeken aan en een verstandige kritiek op uitgevoerde werken, door het beschikbaar stellen van aanwezige inrichtingen voor speciale onderzoekingen, door het doen uitvoeren van voor wetenschappelijke of practische doeleinden benoodigd reken-, determinatie- en onderzoekingswerk als practische oefening voor de leerlingen, door het zich beschikbaar stellen voor het beantwoorden van vragen en het geven van oplossingen bij in de practijk voorkomende bijzonderheden, door het aanleggen van een door het publiek te raadplegen statistisch archief omtrent inrichtingen, prestaties, producten en voorkomens met daarbij behoorende verzamelingen, door het uitschrijven van prijsvragen, door het publiceeren van werkelijk interessante, streng gecensureerde mededeelingen e.d. Het lijkt mij echter voorbarig en wel wat al te optimistisch om aan dergelijke mogelijkheden te denken, voordat een enkele Indische Hooger-Onderwijsinrichting zich een gevestigden naam heeft verworven.

2.) Invloed van door het practisch leven gevormde personen op het doel en streven van de studie aan genoemde inrich-

tingen zou voor een groot deel eerst verwacht kunnen worden, nadat van de zijde dier inrichtingen gebleken was, dat prijs gesteld werd op adviezen, inlichtingen betreffende behoeften, vermelding van successen en tekortkomingen e.d. Ook voor den onder 1) genoemden wederkeerigen invloed zullen de eerste stappen door de Onderwijsinrichting genomen moeten worden. Met het oog op de mogelijkheid , dat de inrichting, die natuurlijk uit overtuiging haar programma zal hebben vastgesteld, tegen adviezen uit de practijk in, de uitbreiding of vermindering van diverse leervakken ongewenscht zal achten, lijkt mij ter bereiking en voor het behoud van eene nauwe aanraking met het practische leven wenschelijk, dat aan eene commissie van toezicht voor elke faculteit afzonderlijk eene overwegende adviseerende stem wordt toegekend.

3.) De wenschelijkheid, de inrichtingen van Hooger-Onderwijs hier te lande te zamen te vestigen op één en dezelfde plaats is n.m.m. onaanvechtbaar. Zelfs de meest uiteenloopende faculteiten hebben punten van aanraking en hebben gemeenschappelijke hulpvakken, waarvoor de benoodigde inrichtingen bij vereenigd en afwisselend gebruik bij gelijke totaalkosten vollediger kunnen zijn, terwijl daar op betere bekendheid gegronde waardeering zal leiden tot minder eenzijdig vasthouden aan vaak tegenstrijdige eischen, ontstaan door beschouwing uit verschillende vakoogpunten, bij gevallen in de practijk, waar rekening gehouden moet worden met uiteenloopende adviezen van meerdere faculteiten.

4.) Voor de beoordeeling der vraag, aan welke plaats de voorkeur gegeven zou moeten worden tot vestiging eener Universiteit, zou beschikt moeten worden over eene kennis van economische en aardrijkskundige, plaatselijke omstandigheden, welke mij ontbreekt. In het algemeen zijn natuurlijk klimaat, centrale ligging en bereikbaarheid doorslaggevende factoren. Het komt mij echter voor, dat deze keuze reeds

gedaan is, zoodat het niet veel nut kan hebben dit punt verder te bespreken.

5.) De gestelde vragen getuigen van groote belangstelling en ook van hooggespannen verwachtingen. Het komt mij voor dat de belangstelling zich voorloopig geheel moet richten op het voldoen aan practische behoeften en niet te veel op het scheppen van een, indien dadelijk bereikbaar zonder twijfel veel belangrijker centrum van wetenschap, opdat redelijke verwachtingen binnen niet al te langen tijd vervuld kunnen worden. Naar mijne meening zal nog geruimen tijd de bekende uitspraak, dat Indië meer behoefte heeft aan uitvoerders dan aan uitvinders juist zijn.

De Leider der Goudontginning,
(w.g.) A. THIE.

L.) H. M. NEEB,

Hoofd van den Militairen Geneeskundigen Dienst in Ned.Indie.

Bandoeng, 16 September 1920.

In beleefd antwoord op Uw verzoek heb ik de eer Uwer Commissie in het kort hieronder mede te deelen tot welke overwegingen Uwe vragen mij gevoerd hebben; daarbij is alleen de *medische* faculteit in beschouwing genomen.

1e *vraag*). Door het verspreiden van meerdere en juistere, algemeene en bijzondere medische kennis o.a. door voordrachten, vooral opgeluisterd door lichtbeelden, demonstraties, expositie van geneeskundige verzamelingen, excursies enz. enz. kunnen de aan eene Hooge School werkzame medische krachten er toe bijdragen betere geneeskundige, — in het bijzonder hygiënische — begrippen te brengen niet alleen

a. individueel bij vooraanstaande personen in Staats- en particuliere betrekkingen, doch ook vooral

b. bij de samenleving „en masse".

Hebben dergelijke juistere geneeskundige inzichten eenmaal baan gebroken en post gevat bij de sub *a* en *b* aangegeven personengroepen, dan zullen zij ongetwijfeld ook geleidelijk aan tot practische uitvoering komen in het gezin, in de verschillende departementen van den Staatsdienst, eindelijk in de particuliere maatschappij, vooral bij groote handelslichamen, cultuur-ondernemingen, scheepvaart-maatschappijen enz., die daarbij veel belang hebben.

Aan
den WelEdZGel. Heer
Raden Dr. Hoesein Djajadiningrat
Adj.- Secretaris der Hooger Onderwijs Commissie
Tamarindelaan 83
Weltevreden.

Het gevolg van het vorenstaande zal dan weer kunnen en moeten zijn, dat de persoonlijke en algemeene gezondheidsfactor langzamerhand zal verbeteren, waardoor alweer het nuttige productievermogen der samenleving in het algemeen hooger kan worden opgevoerd.

Immers het mag krachtens de opgedane ervaringen niet betwijfeld worden, dat door het scheppen eener betere algemeene en individueele verzorging der hygiëne, ziekte en sterftecijfers aanmerkelijk zullen dalen, terwijl de reconvalescenten spoediger en vollediger tot herstel komen, waardoor deze weder geschikt worden tot het verrichten van eene maximum arbeidsprestatie.

Vooral de ter zake opgedane ondervindingen bij de groote cultuurondernemingen in het Delische mogen een modelhygiënische proefneming in het *klein* genoemd worden, welke een hoopvol vooruitzicht in de toekomst opent, wanneer dezelfde beginselen ook in het *groot* elders zullen kunnen worden toegepast. Daar zijn de vooraanstaande cultuurmannen thans wel ten volle tot het besef en de vaste overtuiging gekomen van de kracht en het nut, welke van eene doelbewuste, hoogwetenschappelijke, medische opvoeding en leiding tot het groote publiek kunnen uitgaan (arbeid van Professor Schüffner en Professor Kuenen).

2e *vraag*). Omgekeerd zullen deze vooraanstaande personen uit het practisch leven, door veeljarige ervaringen volkomen bekend met de heerschende toestanden, (volks)gebruiken, zeden, arbeids- en andere omstandigheden, daarbij vooral klimatologische factoren niet uit te sluiten, niet nalaten de medische beginselen, die men in het klein of groot ingang tracht te doen vinden bij het gezin zoowel als in de groote samenleving met een nuchteren, kritischen blik beschouwen, zoodat niet spoedig uit onervarenheid, onbekendheid e. a., tot lichtvaardige proefnemingen zal worden overgegaan.

Er zal dus, waar noodig en gewenscht, een kritische rem worden aangelegd op de ten uitvoerlegging der bedoelde han-

delingen door de medische krachten van de hoogeschool, zoodat op deze wijze een noodzakelijke aanvulling wordt bijgebracht, waardoor een harmonisch, evenwichtig geheel tusschen beide groepen van belanghebbenden verkregen zal worden.

3e *vraag*). De beantwoording van deze vraag hangt ten nauwste samen met den aard van het onderwijs, dat in eene bepaalde inrichting van Hooger Onderwijs gegeven zal worden en het einddoel, dat men zich met de opleiding hunner studeerenden voorstelt.

Zoo zullen enkele *hoofdeischen* voor eene *medische* Hooge-School o.a. moeten zijn:

a. Keuze eener plaats, waar over een zeer groot ziekenmateriaal, vooral der inheemsche bevolking, beschikt zal kunnen worden voor de universiteitskliniek en polikliniek.

b. Idem, wat de lijken betreft, teneinde ten allen tijde over een voldoend aantal lijkschouwingen te kunnen beschikken, daarnevens ook voor het onderwijs in de anatomie steeds het noodige materiaal te verkrijgen. Daarbij moet vooral als een zeer ernstige, belemmerende factor niet uit het oog worden verloren het verzet van den Inlander, voortspruitende uit zijne godsdienstige overtuiging, tegen alles wat sectie is en mutileering der lichamen hunner afgestorven nabestaanden.

c. Zoo mogelijk een nauw contact met groote ziekeninrichtingen ter zelfder plaatse, het Instituut Pasteur (dit gaat evenwel in 1921 naar Bandoeng over) en geneeskundige laboratoria.

Eveneens is eene innige aansluiting aan de zusterwetenschappen, verwant aan de geneeskunde, met hare instellingen beslist noodzakelijk, zoodat bij het onderwijs aan de medische Hoogeschool alle daarmede verband houdende onderdeelen der natuurwetenschap in harmonische groepeering tot hun volle recht komen z.o.a. de plant- en dierkunde, embriologie, scheikunde, toxicologie, natuurkunde, ethnographie, veeartsenijkunde enz. met hare herbaria, musea, laboratoria, en andere verzamelingen, terwijl op het gebied van den sanitairen dienst vooral ook nauwe aanraking gezocht dient te

worden met de ingenieurswetenschappen z.o.a. met den irrigatie- en assaineeringsdienst.

d. Het is verder zeer gewenscht dat, zoo eenigszins mogelijk, alle medische onderwijsinrichtingen in een *zelfde centrum* vereenigd worden, teneinde bij ziekten, verloven, ontslag uit den dienst e.a. over de onderwijskrachten der zusterinstellingen zoo noodig tijdelijk te kunnen beschikken, waardoor — zooals thans helaas maar al te vaak geschiedt — herhaaldelijke stagnatie in den geregelden gang van het onderwijs kan worden voorkomen.

Verder kunnen leeraren en leerlingen der centraal op ééne plaats vereenigde medische onderwijsinstellingen gebruik maken van elkaars geneeskundige verzamelingen, materiaal, bibliotheken enz., terwijl bovendien een dergelijke plaats dan tevens kan worden een centrum van hoogstaanden, wetenschappelijken arbeid, vereenigingsleven en uitwisseling van gedachten.

Zoo komt het mij dan ook een ernstige beginselfout voor dat de Indische Artsenschool te Soerabaja gesticht werd en niet naast de S. t. o. v. i. a. te Weltevreden.

Door de hiervoren noodig geoordeelde desiderata is het wel duidelijk, dat de keuze van eene plaats voor de eventueele stichting van eene *medische* hoogeschool al zeer beperkt wordt en daarvoor maar ééne stad kan aangewezen worden n.l. Weltevreden met Buitenzorg in hare nabijheid, alwaar dan tevens het onderwijs in de psychiatrie, plant- en dierkunde, benevens de veeartsenijkunde tot een aanvullend geheel met dat in eerstgenoemde plaats vereenigd zoude kunnen worden.

De zusterfaculteiten der geneeskundige wetenschappen zouden dan logischerwijze ook te Weltevreden gevestigd moeten worden, zoodat, wil men tot de vorming van eene bepaalde Universiteit komen, geen andere keuze dan Weltevreden overblijft.

4e *vraag*). Deze is tegelijk bij vraag 3 beantwoord, behoeft geen nadere toelichting.

5e *vraag*). Uit de bovenstaande beschouwingen blijkt m.i. duidelijk en afdoende, dat aan de stichting van eene medische Hoogeschool veel meer moeilijkheden verbonden zijn, dan oppervlakkig gedacht zal worden. Daarbij is door mij nog buiten beschouwing gelaten de vraag, of er op den duur wel een voldoend aantal studenten verkregen zal worden om de millioenen, die eene dergelijke Hoogeschool met de aanverwante zusterwetenschappen zal kosten aan uitgaven voor Hoogleeraren, assistenten, en ander personeel, gebouwen, moderne laboratoria, instrumentarium, verzamelingen, bibliotheken enz,. enz. te verantwoorden.

Vervolgens zal als een m.i. niet te vermijden ernstig bezwaar gevoeld worden, dat het medisch onderwijs in de tropen uit den aard van het te behandelen ziekenmateriaal niet van eenzijdigheid zal zijn vrij te pleiten, zoodat na afloop der universitaire opleiding eene aanvullende studie in Europa of (en) Amerika, zoowel uit een theoretisch als practisch oogpunt zeker noodig zal zijn. Voorts komt daar nog bij, dat deze verdere vorming bepaald noodzakelijk zal blijken te zijn voor hen, die in een bepaalde specialistische richting verder wenschen te gaan, waarvoor hier in Indië in het algemeen geen op hoog peil staande gelegenheid aanwezig is. Zullen nu de meeste afgestudeerden in Indië de noodige finantieele offers kunnen dragen, die een verdere studie in Europa of Amerika van hen zal vergen? Zulks valt zeer te betwijfelen. Maar daardoor en vooral ook door het gemis van het contact met zusteruniversiteiten zooals in Nederland en elders gemakkelijk mogelijk is, zal verwacht mogen worden, dat het wetenschappelijk peil der hier in Indië afgestudeerde artsen belangrijk ten achter zal staan bij dat in Europa. Het bovenstaande moge dan ook m.i. aanleiding geven om het vraagstuk van de levensvatbaarheid eener medische Hoogeschool in Indië zeer en zeer ernstig van alle kanten onder de oogen te zien, teneinde geen voorbarige, overijlde handelingen te doen, die den lande op millioenen te staan komen en mogelijkerwijze op eene groote teleurstelling zullen uitloopen.

M.i. is dan ook de stichting van eene medische faculteit in 1922, bij eene werkelijk goede, aan hooge wetenschappelijke eischen beantwoordende regeling, niet wel mogelijk en acht ik den geheelen opzet daarvan in Indië beslist praematuur.

De Inspecteur van den Militair
Geneeskundigen Dienst,
(w.g.) H. M. NEEB.

M.) Dr. A. de WAART.
Directeur van de S. T. O. V. I. A.

Weltevreden, 17 Juli 1921.

ad vraag l. In hoofdzaak, stel ik me voor, zullen de hooger onderwijsinrichtingen allereerst de *belangstelling* van Indië's bevolking in wetenschap en studie kunnen trachten te wekken, en wel o.a. door populair wetenschappelijke publicaties en voordrachten, voor zoover mogelijk met lichtbeelden, en in de eerste plaats verband houdend met vraagstukken uit de Indische praktijk.

Wordt de belangstelling voor dergelijke vraagstukken gewekt, dan zal vanzelf ook de drang naar hoogere studie grooter worden en geleidelijk ook het aantal toenemen van dezulke studenten, die uit ware roeping hun volk op wetenschappelijk gebied voor te gaan en te dienen, de inrichtingen van hooger onderwijs komen bezoeken, ook wanneer dat opoffering en moeite zal kosten en niet al te snel tot goed bezoldigde betrekkingen zal leiden.

Wat betreft het wekken van belangstelling voor vraagstukken op het gebied der geneeskunde en der volksgezondheid zij gewezen op de vele goede populaire publicaties die thans door de B. G. D. worden uitgegeven, en waarvan de samenstelling in de toekomst bij docenten en assistenten der medische hoogeschool behoort te komen.

Ook de *medische studenten*, speciaal die der hooge studiejaren, zullen hier in Indië de plicht hebben hun landgenooten op het hun aangaand studiegebied op te voeden, waar zij dikwijls beter dan wij het taalbegrip en bevattingsvermogen dier landgenooten zullen kunnen schatten, en vooral ook de vooroordeelen en geheime tegenwerkingen zullen kennen die moeten worden overwonnen om de groote massa tot betere opvattingen te brengen, o.a. op het gebied der hygiene en ziekenzorg.

Ik denk hierbij b.v. aan de studenten der landbouw hoogeschool te Los Banos (Philippijnen) die een populair landbouw-

kundig maandblad samenstellen en uitgeven, dat op enorme schaal wordt verspreid onder dat landbouwend deel der bevolking, dat de gelegenheid mist op andere wijze ter zake te worden ingelicht.

De hoogescholen zullen de liefde voor de wetenschap bij hare *oud-leerlingen* levendig kunnen houden door publicaties der laboratorium—onderzoekingen, uitschrijving van prijsvragen, ook voor reeds afgestudeerden, en het zoo ruim mogelijk openstellen van de gelegenheid tot promotie.

De docenten der Stovia hebben met hun oud-leerlingen steeds contact gehouden door het tijdschrift voor Indische artsen, dat deze op de hoogte houdt van de vorderingen der wetenschap en waaruit de leeraren vernemen de ervaringen door hunne oud-leerlingen opgedaan in hunne Indische praktijk, en waarin beide categorieën schrijven.

Inderdaad zal een dergelijke band tusschen docenten- en oud-studenten wel een der voornaamste wegen moeten vormen, waarlangs de universiteit de Indische maatschappij beinvloedt en omgekeerd.

ad vraag 2. Bij de inrichting van leerplan en onderwijs systeem der Indische hoogeschoolen houde men ruim rekening met het advies van hen, die inderdaad op den bodem der realiteit staan, d.w.z. inderdaad practische ervaring hebben van Indische studeerenden, zooals aan artsenschool en rechtsschool; temeer waar een copie van Nederlandsche leerplannen en Nederlandsche onderwijsmethodiek voor Indië door personen met Indische onderwijservaring vrijwel algemeen wordt afgekeurd, en trouwens ook in Nederland belangrijke hervormingen op hoogeronderwijsgebied in voorbereiding zijn.

Uit den aard der zaak stellen b.v. de behoeften der medische practijk in de tropen bepaalde eischen aan het leerplan eener medische hoogeschool, waarbij bepaalde vakken meer op den voorgrond moeten worden gebracht of op andere wijze moeten worden gedoceerd dan in Holland.

Voor de medische faculteit of faculteiten zal daarom het leerplan der Stovia, dat gedurende ruim 70 jaren steeds beter is toegesplitst op de aflevering van voor de tropenpraktijk geheel competente artsen, als richtsnoer kunnen dienen en ernstig bestudeerd dienen te worden.

De beantwoording van vraag 5 geeft mij gelegenheid eenige op onderwijservaring berustende opmerkingen en beschouwingen ten beste te geven, vnl. ook met het oog op den invoer van medisch hooger onderwijs.

ad vraag 3. In het algemeen dient én voor docenten én voor studenten aan de vestiging van meerdere faculteiten op één plaats de voorkeur te worden gegeven en zoo het ideaal der universiteit als alles omvattend lichaam zoo dicht mogelijk benaderd te worden. Zoowel wetenschappelijk als maatschappelijk moet een vruchtbare gedachtenwisseling in den ruimsten zin mogelijk worden gemaakt.

Men zal echter wel moeten uitgaan van reeds bestaande instituten, en het zou b.v. zeer ondoelmatig zijn het medisch hooger onderwijs naar Bandoeng te brengen, waar te Batavia reeds een zoover ontwikkelde inrichting aanwezig is en ook Soerabaja na eenige jaren zijn medisch gebouwencomplex klaar zal hebben.

Het is wel aangewezen deze inrichtingen verder te ontwikkelen tot medische hoogescholen en men kan hoogstens weifelen omtrent de snelheid waarmee, en de wijze waarop dat voor beide inrichtingen dient te geschieden.

De opmerking is wel eens van medische zijde gemaakt, waarom in 1912 de 2e artsen school ook niet te Batavia werd gesticht en zoo de vorming van een groot medisch onderwijscentrum en de ontwikkeling van een medische hoogeschool sneller in de hand werd gewerkt.

Deze opmerking kan echter als volgt worden beantwoord: De vestiging der 2e artsenschool ter anderer plaatse was een wijze maatregel omdat daardoor een nog onontgonnen terrein van *patientenmateriaal* werd vruchtbaar gemaakt voor het medisch onderwijs.

Op Batavia is voor enkele klinische branches een stroom van patienten, waarvan meer leerlingen dan thans zouden kunnen profiteeren; voor enkele vakken met name verloskunde en gynaecologie is er echter zoo weinig dat de leerlingen reeds thans nauwelijks de noodige practische vaardigheid ter zake kunnen verwerven en een tweede artsenschool ter zelfder plaatse de zaken in den war zou sturen.

Nemen Stovia-leerlingen en leerling-vroedvrouwen van Boedi-Kemoeliaan beide in aantal toe, dan zal het zeer zeker nog meer moeite dan thans kosten beide categorieën de noodige verloskundige gevallen te bezorgen.

De inheemsche bevolking gelieft zich op allerlei gebied, met name echter op verloskundig gebied, nog te dikwijls niet te laten behandelen en is daartoe ook door geldelijke premies slechts geleidelijk over te halen.

Op Manila had men voor het onderwijs zonder premies 1200 bevallingen 's jaars alleen reeds in het General Hospital en 700 buiten het hospitaal.

Daar zijn ook inderdaad twee medische scholen (University of the Phillippines and Santo Tomas), hier zouden zij wat klinisch materiaal betreft beide niet op een plaats kunnen zijn.

Als b.v te Batavia een medische hoogeschool komt, kan een opleiding van „Indische artsen", gesteld dat die in principe dan nog naast en gescheiden van die „arts" opleiding zou kunnen blijven bestaan, er op den duur niet worden gehandhaafd vanwege te kort aan onderwijspatiënten. En dat, terwijl morbiditeit en mortaliteit onder de bevolking enorm zijn.

Wel is aan één voorloopige combinatie der twee opleidingen te denken.

En toch, al is hier voor enkele vakken quantitatief minder, voor alle vakken is er qualitatief meer verscheidenheid van materiaal dan in Europa, niet alleen voor de klinische vakken doch ook b.v. voor anatomie, physiologie, path. anatomie en gerechtelijke geneeskunde.

En wel, omdat naast de tropenziekten, die in W. Europa vrijwel niet voorkomen, hier bijna alle Europeesche ziekten te vinden zijn en b.v. naast de uit Europa bekende anatomie en physiologie, de rassenanatomie en tropenphysiologie bestaan.

Het onderwijs zal dus minder eenzijdig zijn dan in Europa en er liggen *bergen* van wetenschappelijke vraagstukken te wachten op de werkers met tijd en assistentie, zooals het hooger onderwijs die moet scheppen.

Met dit al zal men dus wel, gezien het reeds bestaande, komen tot *stichting van verschillende faculteiten op verschillende plaatsen.*

Al zal daarbij in enkele gevallen een vereeniging van enkele faculteiten mogelijk zijn en voordeel kunnen opleveren. (b.v. voor de medische en juridische faculteit wat betreft psychiatrie en gerechtelijke geneeskunde; voor de medische en veterinaire voor wat betreft vergelijkende anatomie, physiologie en pathologie) zoo zal men toch in hoofdzaak de onontbeerlijke onderlinge band tusschen docenten en studenten moeten vinden door *de organisatie van het bestuur der uit verschillende plaatselijke afdeelingen bestaande Indische Universiteit.*

Het kan daarom van nut zijn een overzicht te geven van de *bestuursregeling der Amerikaansche Universiteiten*, zooals ik die b.v. ook zag bij de University of the Philippines te Manila.

Schematisch is deze aangegeven in de bijlage. Het hoogste bestuurslichaam is de *Board of Regents* direct staande onder den Gouverneur -Generaal.

De voorstellen van dezen Board worden niet meer geconsidereerd en beadviseerd door betrokken departements- of dienstchef, want deze zijn zelf lid van den Board, maken de vergaderingen mede en bespreken en beslissen zoo mogelijk de zaak ter vergadering.

De Amerikaan verbruikt heel wat minder tijd en papier dan wij.

De Board bestaat uit 11 leden, waarvan de volgende 6 ambtshalve lid zijn.

1e. secretary of public instruction (Minister van Onderwijs) (onder wien o.a. de director of education en de director of the bureau of health). Voorzitter.
2e. president of the university (een bijzonder soort rector magnificus, waarover later).
3e. secretary of interior.
4e. director of education.
5e. voorzitter committee of public instruction senate. (1e kamer).
6e. voorzitter committee of public instruction house of representatives (2e kamer).
terwijl de volgende 5 leden telkens voor een termijn van 3 jaren worden gekozen:
7e. een afgevaardigde van de university council (bestaande uit alle professoren, associate en assistant professoren).
8e. Een alumnus van de university gekozen volgens bepaalde regels door alumni van de University.
9e) drie leden benoemd door
10e) den Gouverneur-Generaal in overleg
11e) met de Senate (1e kamer)

De Board of Regents heeft het volgende te doen: opperste administratieve leiding van de universiteit, financieël beheer, stichting en inrichting van „colleges", instellen van leerstoelen, benoemen van leerkrachten, het laatste in overleg met den president of the university, goedkeuring van leerplannen en discipline voorschriften zooals die door de university council zijn ontworpen, vaststellen van college gelden, examen gelden, laboratoria gelden, instellen en toekennen van fellowships en scholarschips. Algemeene maatregelen treffen tot bereiking van het doel der universiteit: to profide advanced instruction in literature, philosophy, the sciences and arts and to give professional and technical training, met name voor de noodige fondsen zorgen, jaarlijksch universiteits verslag indienen, benoemen van de deans der faculteiten, gekozen uit hoogleeraren, benoemen van president and secretary of the university.

The Board of Regents splitst zich in subcomités, o.a. een voor gebouwen en grond, een voor leermiddelen, een voor financiën, een voor lichamelijke opvoeding der studenten.

Door deze samenstelling van den Board of Regents is een lichaam van grooten invloed met de behartiging der universiteitsbelangen belast en veel tijdroovend ambtelijk gedoe wordt uitgeschakeld.

Een zeer bijzondere plaats neemt in de president of the University. Deze is lid van den Board of Regents, voorzitter van the University Council en lid van elke faculteit, wier vergaderingen hij bijwoont. Hij vormt op deze wijze de alles vereenigende schakel. Hij is zelf geen hoogleeraar, wel universitair gediplomeerd, dikwijls oud-hoogleeraar, in ieder geval door voorafgaande en doorloopende studie geheel ingewerkt in hooger onderwijs zaken, treedt niet jaarlijks af om voor anderen plaats te maken. Hij kan zijn geheelen tijd aan de directe leiding van de Universiteit geven, speelt met name een belangrijke rol als leider en raadgever van de studenten. Doordat hij jarenlang aanblijft, wordt een vaste leiding in bepaalde richting verkregen en wordt ook de mogelijkheid geschapen dat hij inderdaad vaderlijk leider der studenten wordt en contact met de studentengeest krijgt.

Hier in Indië waar het Oostersch karakter zoo moeilijk te peilen is en ook het vertrouwen van den Oosterling dikwijls zoo moeilijk wordt gewonnen, lijkt mij het jarenlang aanblijven van een geschikt rector magnificus, die niet of niet veel onderwijs te geven heeft ten zeerste gewenscht; geschikt speciaal als leider en opvoeder der in verschillend opzicht gehandicapte Indische studenten, niet alleen in hun studie doch ook in hun huiselijk leven en in hun ontspanningen, een man, niet in de eerste plaats uitmuntend door wetenschappelijk kennis, doch wel door menschenkennis en hoogheid van karakter. Het rectoraat mag daarom voorloopig niet worden bekleed door een persoon die daar toevallig voor aan de beurt komt. Om intusschen niet jarenlang met een ongeschikt

blijkend rector opgescheept te zitten, benoeme men dezen functionaris telkens voor een à twee jaar, doch stelle hem herkiesbaar.

Gaan we verder na, wat het Amerikaansche systeem behelst dan zien we dat onder den Board of Regents de University Council staat, waarvan de President of the University voorzitter is en alle professoren, associate en assistant profesoren leden zijn. Van belang m.i. omdat als regel de associate en assistant professoren nauwer contact met de studenten houden, in de volle onderwijspraktijk staan, en de studenten kennen. Hebben deze jongere krachten nu zitting in the University Council dan is dat niet alleen voor hun eigen vorming van belang, doch heeft men tevens eenige garantie tegen het maken van onderwijsregelingen, leerplannen, studiereglementen door hooggeleerden, die dikwijls niet geheel op de hoogte zijn van wat de dagelijksche ervaring leert. Want onder andere hoort tot de taak van the University Council „to prescribe the courses of study and rules of discipline."

Onder de University Council staan de faculteiten van de hoogescholen, die niet alle op dezelfde plaats gevestigd behoeven te zijn. Dat behalve assoc. en assist. professoren ook de instructoren en assistenten in de faculteit zitten, komt niet alleen ten goede aan den collegialen omgang der verschillende rangen van leerkrachten, doch maakt ook dat nieuwere ideeën in de faculteitsvergaderingen naar voren kunnen worden gebracht en men minder kans loopt dan bij ons om in tradities vast te roesten.

Het Amerikaansche Universiteitstelsel waarborgt m.i. meer dan het onze dat de Universiteits-regelingen zich inderdaad aanpassen aan het studeerend deel der maatschappij en zoodoende ook de invloed der Universiteit op die maatschappij een grootere wordt.

Voor Indië speciaal verdient het m.i. aanbeveling meer het Amerikaansche dan het Hollandsche stelsel te benaderen, en zouden zoodoende m.i. ook op verschillende plaatsen gevestigde hoogescholen tot een geheel zijn te vereenigen.

ad vraag 4. Deze vraag behoeft m.i. na het bovenstaande geen aparte beantwoording.

ad vraag 5. Naar aanleiding van vraag 5 zijn er 3 punten, die m.i. bij de inrichting van het Indisch hooger onderwijs van belang zijn, n.l.

1e. de internaatskwestie

2e. de inrichting van het studiesysteem, met name het vraagstuk der zgn. „vrije studie".

3e. speciaal in verband met het medisch hooger onderwijs het vraagstuk der hulpartsen.

1e *de internaatskwestie.*

Dengene, die alleen met de hoogeronderwijs-toestanden in Holland rekening houdt, klinkt de combinatie internaat met hoogeschool eenigszins vreemd in de ooren, en toch is ze dit niet.

De lezing van dr. W. Moll's in 1874 te Amsterdam uitgesproken rede: „De idee der Universiteit in hare historische ontwikkeling" doet ons al spoedig inzien. dat in vroegere jaren juist een der criteria van de universiteit was het als paedagogisch instituut bedoelde internaat.

Volgens Moll is de oudste, ons eenigszins bekende onderwijs instelling, die met een universiteit zou mogen worden vergeleken, de school van Pythagoras te Croton. Het universeele daarin was dan Pythagoras zelf, die grammatica, muziek, mathesis, physica, anthropologie, rechtsgeleerdheid, zedekunde en godgeleerdheid onderwijst en tevens het denken scherpt en de moreele krachten zijner leerlingen oefent. In één man dus de voorlooper van de „Universitas literarum et scientiarum", die later komt. Hij en zijne leerlingen, die uit gemeenschappelijke beurs in het landhuis te Croton leven, kunnen, als men wil, tevens reeds als voorloopers gelden voor de „Universitas magistrorum et scolarium" die eveneens veel later komt. Het paedagogisch element in deze school is groot. En moge later een Plato, een Aristoteles meer weten, aan de paedagogiek blijven ze vasthouden. Het paedagogisch element blijft boven alles en door alle tijden heen op het hoogste onderwijs der Grieken een stempel drukken.

De „schoone en goede mensch" wordt er gevormd, men beoogt de veredeling van personen, ziet het doel van het hooger onderwijs in de opvoeding; weten, kennis, vindt daarin slechts de plaats, die het als middel tot dit doel mag innemen, en het gemeenschappelijk samenleven der studenten met hunne docenten in internaten wordt mede een zeer belangrijk middel geacht tot het bereiken van het verlangde. In den grond van de zaak zit hier juist het verschil met de zuivere vakschool welke slechts beoogt het aanbrengen van nuttige kennis; de Universiteit is daarenboven paedagogisch instituut, drukt niet alleen een stempel op de kennis, maar ook op de beschaving zijner abiturienten, en men kan zich dus zeer wel den toestand denken dat een internaat, als opvoedkundig instituut bedoeld, bij de Universiteit zelfs meer zijn plaats is dan bij de eigenlijke vakschool.

Scholen stichten voor nuttige kennis, dat doen ook de latere keizers van het Oost en West Romeinsche rijk, zegt Moll, zij noemen ze zelf Universitates Literarum. Maar de tijd om wetenschap en kunst rustig te beoefenen is dan niet meer daar. Een chaos, waarin voor beschaving geen plaats is, nadert. Dat,.wat nog met hooger onderwijs mag worden vergeleken, vlucht op kloosterscholen en eerst in de 11e en 12e eeuw ontmoeten we onder den naam van Universiteiten de hoogere vakschool in de gemeentelijke school voor Rechtsgeleerden te Bologna, de oudste en eerst beroemde, die voor Geneeskunde te Salerno, die voor Theologie te Parijs. Vakscholen zijn zij, maar Universiteiten ook, in dien zin dat leeraren en leerlingen dikwijls in bepaalde gebouwen samen wonen. (Moll).

De „Universitas Magistrorum et Scolarium" is er dus ook. De Parijsche school werd Universiteit in 1200 toen door een charter van Philips August een band tusschen de volkeren van Frankrijk, Picardië, van Normandië en van Engeland werd gelegd. Deze krijgen ieder te Parijs hun verzamelplaats van leeraren en leerlingen, met elkaar vormen zij een Universiteit, een „Faculté des arts".

Deze vormde de kern, later komen daaromheen en daarop bouwend de Theologie, de Rechten, en de Geneeskunde. Eerst een studium generale voor alle studenten; grammatica, rhetorica, wiskunde, astronomie, muziek; daarna pas de hoogere vakstudie. Een gemeenschappelijk stempel van beschaving werd op alle studeerenden gezet; de titel „artium liberalium magister" moest zijn verkregen, voor men tot de specifieke faculteits-studie werd toegelaten, het studium generale dus eerst doorloopen.

De studenten waren intern.

Naar het voorbeeld der Parijsche school werden al vroeg Oxford en Cambridge ingericht, en weldra alle Universiteiten in Frankrijk, voorts bijv. Weenen, Praag en Heidelberg. Door haar zou de renaissance en hervorming worden voorbereid. Toch zou de Parijsche school in aanzien gaan dalen. De Sorbonne versteende onder den invloed van het leerstellig onderwijs der kerk en werd toen ondergraven door de veldwinnende gedachte, dat voorbreiedend en hooger onderwijs onafhankelijk kon en moest zijn van de Theologie. De arbeid der encyclopedisten brengt haar geheel ten gronde en door de revolutie wordt ze met de 22 overige Fransche Universiteiten geheel opgeruimd.

De beginselen der middeleeuwsche Universiteit, die door velen, o.a. professor Winkler, nog de juiste worden geacht, zijn dus: Er bestaat een studium generale noodig voor ieder die aanspraak zal maken op den naam van beschaafd en welopgevoed mensch.

In den regel wordt een internaat voor het bijbrengen van deze beschaving en opvoeding bevordelijk geacht. De Universiteit verzekert er zich van, dat hij, die tot de hoogere vakstudie wordt toegelaten, dit studium generale heeft doorloopen; eerst daaromheen rangschikken zich de hoogere vakscholen: theologie, rechten en geneeskunde.

Na de encyclopedisten dreigt het studium generale van de Universiteit te verdwijnen: deze wordt niet opvoedkundig instituut, maar eenvoudig vakschool, inrichting voor het bij-

brengen van nuttige kennis. Immers golden de woorden van Diderot, die men haast weder op onzen tijd van toepassing zou kunnen verklaren:

L'éducation du coeur et de l'esprit, c'est là une vue sentimentale et surannée. Il s'agit simplement d' utilité; l' utilité voila la raison d'être des écoles publiques. Leur object est d'initier l'homme a une grande nombre de connaissances, dont l'ignorance lui serait nuisible dans tous les états de la vie".

Na den val van Robespierre begint dan ook de reconstructie van de universiteiten in dien zin, en spoedig wordt het bewijs geleverd, dat men zonder studium generale wel vakmenschen kan kweeken. In Frankrijk gedijen al spoedig de vakscholen voor ingenieurs en medici.

Aan de Universiteit was haar ruggesteun, het studium generale ontnomen, het was naar de voorbereidende scholen overgebracht. De universiteit moest dus wel worden een samenvoegsel van „écoles spéciales". Wetenschappelijke samenhang tusschen de facultés was vrijwel opgeheven.

In Nederland was het Thorbecke, die in analogie van hetgeen in Duitschland gebeurde, in de Kamer van de Regeeringstafel zeide, dat de Universiteit zou zijn een vereeniging van vakscholen, waarbij het studium generale naar het gymnasium werd overgebracht en de hoogere burgerscholen een voorbereiding werd voor hoogere vakstudie, zonder iets van het oude studium generale, omdat het verstand, zooals men zeide, even goed gescherpt kon worden door wiskunde als door Latijnsche grammatica of logica; omdat de literatuur der moderne talen even groote vormende kracht had als de geschiedenis der wijsbegeerte.

G. J. Mulder was het, die ten onzent riep om studium gerale aan de universiteiten, doch het bleef in hoofdzaak bij gesplitste vakstudie.

Winkler eischt voor de ware universiteit weer testimonia voor logica en geschiedenis der wijsbegeerte, ook voor a.s. medici, eischt wederom het afleveren van waarlijk algemeen ontwikkelde vakmenschen.

Engeland hield zich bijna geheel buiten de veranderingen, die niet altijd verbeteringen waren gebleken, hield zijn commune vinculum voor alle studeerenden, zij het dan ook dat daar in den laatsten tijd een strijd wordt gevoerd het studium generale (o.a. ook de medische propaedeuse) naar de secondary schools te verplaatsen. en Engeland hield ook zijn internaat althans het geeft gelegenheid tot huisvesting in een internaat. Dat men hierin een factor ziet voor een goed studieresultaat mag uit het volgende duidelijk worden.

In Oxford is gebleken dat van studenten, die nog niet behoorlijk ontwikkeld waren, niet veel terecht kwam bij een systeem met veel vrijheid. Het oudste college te Oxford, „Merton college", was een proef van Merton. Voor de oprichting van dit college woonden alleen de theologische studenten van de universiteit in afzonderlijke gebouwen bijeen, terwijl de andere studenten evenals aan de Hollandsche universiteiten afzonderlijk woonden.

Merton nu had opgemerkt, dat de kloosterlingen de andere studenten in alles verre de baas waren.

Daarom stichtte hij een gebouw, dat nog Merton-College heet, waarin wereldlijke studenten mochten wonen, mits ze zich aan de regels van het huis hielden, die veel afweken van die van de kloosters en die beoogden een *geleidelijke ontwikkeling van den zelfstandigheidszin*, een o.a. ook volgens Prof. Boeke voortreffelijk gebleken regeling. De studieresultaten met dit Merton-systeem behaald, waren zoo goed, dat het op ruime schaal te Oxford en Cambridge is nagevolgd en nog *het* systeem daar is, terwijl het ook in Amerika op groote schaal navolging vond.

De nieuwste publicaties betreffende het Engelsche Hooger-Onderwijs zijn doordrongen van het verlangen de opvoedkundige strekking van de Universiteit wederom sterk op den voorgrond te houden;: „the Universities, whose principal aim is education", en kennen aan den hoogleeraar een groote opvoedkundige rol toe door contact met de studenten ook buiten de college uren; ook buiten de wetenschap

moet hij zijn; „teacher and leader of men, this and not anything else should be the merit which places him in authority".

Een en ander wordt duidelijk weergegeven in het memorandum van Sir G. Newman, M. D., lid en secretaris van den Board of Education: „Some notes on medical education in Engeland", in 1918 namens den Engelschen Koning aan het Parlement aangeboden, en waarin niet gerept wordt van afschaffing der internaten.

In Amerika is het internaat-systeem, zoover mij bekend het gewone; internaten met verstandig geregelde vrijheid der inwonenden.

In Engelsch-Indië woont een groot deel der studenten nog buiten Universiteiten en Colleges, wat volgends de bekende nota van Sir Edward Baker van 1910 tot misverstanden, speciaal op politiek gebied, medewerkt.

Het „residential systeem" (internaatstelsel) wint echter veld en wordt door het Gouvernement aangemoedigd. Verschillen in kaste en in godsdienst leveren wel eens bezwaren tegen het samenwonen op, doch door de beoefening van sport en de instelling van gemeenschappelijke gezelschappen als debating-clubs, wordt een nauwere aansluiting tusschen de studenten verkregen.

Het inwonen is zooveel mogelijk als in Engeland geregeld.

In September 1917 werd een commissie benoemd, die tot taak kreeg van advies te dienen betreffende reorganisatie van het Hooger Onderwijs in Engelsch-Indië, in welke commissie naast den Britschindischen Directeur van Onderwijs zaten verscheidene Engelsche en Indische Hoogleeraren.

Ten einde de taak der Commissie te verlichten, vroeg de Regeering haar voornamelijk, aandacht te schenken aan de grootste Britsch-Indische Universiteit, die te Calcutta.

Het vijfdeelig rapport dezer Commissie is thans verschenen en bevat o.a. een geschiedkundig overzicht van de ontwikkeling van het Hooger Onderwijs daar te lande sinds 1854.

Mr. Abendanon bespreekt dit Commissie-Rapport in de Indische gids van Augustus 1920. De Commissie bepleit naast een opvoeren van het onderwijspeil de *krachtige uitbreiding van het internaatstelsel.*

Daarbij zullen volgens haar ten deele Mohammedaansche Hostels of Colleges noodig zijn, waarin een geest zal heerschen die met het Mohammedaansche leven en godsdienstige begrippen samenhangt, ten deele gemengde Hostels, waarin dan voor de belangen van elke groep studenten wordt zorg gedragen, o.a. bij het gebruiken en samenstellen der maaltijden.

Er is een sterke strooming de toelating tot de Universiteit vast te stellen op het tegenwoordige „intermediate" examen (propaedeutisch) en dit over te brengen naar de voorbereidende high school (middelbare school) ook omdat de helft der studeerenden bij dit examen blijft steken.

De minimum toelatingsleeftijd tot de Universiteit wordt dan 18 jaar, en toch blijft men dan internaten even wenschelijk achten.

Denkt men zich de internaten bestemd voor oudere studenten, tevens denkt de commissie zich wel degelijk in de internaten vrije studie in de zuiverste beteekenis van het woord, met uitsluiting van het taakwerk, waardoor de ware studiegeest wordt gedood.

Op deze mogelijke combinatie van internaat met vrije studie kom ik straks nader terug.

Aan enkele Britisch-Indische Universiteiten en Colleges staan de internaten onder leiding der leeraren, waardoor een sterke band ontstaat tusschen hen en de studenten.

Uitdrukkelijk wordt van de *externe* studenten gezegd: „Tusschen hen onderling ontbreekt maatschappelijk verkeer, ook ontbreken vriendschappelijke betrekkingen tusschen hen en de docenten".

Men beschouwt internaten uitdrukkelijk wenschelijk voor de University, in tegenstelling met de eigenlijke vakscholen.

Hier komt dus weer het oude en het goede denkbeeld van de universiteit als opvoedingsinstituut naar boven.

Volgens mededeelingen, die ik van den Heer Hoekstra, gedelegeerd lid van de Technische Onderwijs Commisssie, en van Dr. Ueberschaar van de medische hoogeschool te Osaka kreeg, is in China en Japan het internaat systeem met succes toegepast. [1])

In Japan wonen de studenten herhaaldelijk in groote gebouwen te samen, waar zij 's avonds bij tusschenpoozen door de professoren worden bezocht, die met hen een vaderlijken omgang zoeken en b.v. ook de maaltijden herhaaldelijk mee.-maken.

Aan de medische school te Singapore, die bezig is zich in een hoogeschool te vervormen, werd het nieuwe internaat in 1916 geopend; „The new hostel, was opened on 1 June 1916. It is beautifully situated in the healthiest part of Singapore on an eminence overlooking the Medical School and Singapore harbour. It contains spacious dining, reading and recreationrooms and there are lawntennis and badmintoncourts in the grounds. It offers a cheerful and healthy home to students, whose homes are not in Singapore. The management is under the direct control of the Principal of the Medical School''.

Aan de „University of the Philippines'' zijn groote moderne internaten verbonden waarvan de bezichtiging en bestudeering alleen reeds de reis naar Manila waard zijn. Men zie b.v. ook het internaat der landbouwhoogeschool te Los Banos, dat door de studenten zelf als een riant en eenvoudig woning complex op den Campus is gebouwd. [2])

Wat betreft het Indisch hooger onderwijs is het internaat vraags uk o.a. bekeken op het laatste Koloniaal onderwijscongres t 's Gravenhage (October 1919). De meeningen liepen over allerlei questies zeer uiteen doch *de noodzakelijkheid van internaten voor de toekomstige Indische inrichtingen van*

1) Nadat dit geschreven was, heb ik mij persoonlijk van de uitstekende inrichting der internaten te Singapore, Hongkong, Shanghai en Peking kunnen overtuigen. Te voren was ik in de Philippijnen geweest.

2) Zie mijn beschrijving in Koloniale Studiën, 6e jaargang No. 2.

hooger onderwijs werd door de praeadviseurs en d baters zonder onderscheid beaamd.

Uit het door Prof. Kohnstam ingediende praeadvies moge het volgende worden aangehaald:

„Ten opzichte van haar studenten zal de Indische Universiteit zich niet op het standpunt mogen plaatsen, dat zij hen enkel de gelegenheid heeft aan te bieden, om kennis te verwerven. Zij zal niet alleen een inrichting van hooger onderwijs maar ook een opvoedingsinstituut moeten zijn. *De inrichting der internaten of colleges, die aan bijna alle universiteiten oorspronkelijk heeft bestaan en zich in Amerika en Engeland nog handhaaft, zal zeker niet kunnen worden gemist*".

M.i. behoeft aan de wenschelijkheid van een internaat of internaten ook bij het medisch hooger onderwijs hier te lande niet te worden getwijfeld en moet zelfs een dergelijk internaat in de eerste decenniën van het bestaan onontbeerlijk worden geacht. Juist redenen van bijzondere Indischen aard, de bijzondere verhoudingen der hier te verwachten studenten en debehoeften der Indische Maatschappij doen zich hier gelden. De Indische hoogeschool zal moeten aankweeken rassen — toenadering en rassen — samenwerking. Vriendschapsbanden, aan de hoogeschool gelegd, zullen nuttig moeten doorwerken, wanneer na afloop der studie de verschillende rassen in gelijksoortige en onderling gelijkwaardige betrekkingen de Indische Maatschappij zullen dienen.

Nu is het met die onderlinge waardeering bij externe leerlingen nog al matig, dikwijls bestaat wel degelijk antipathie en onderling misbegrijpen. Bij hoogere burgerscholen b.v. heeft mij dit herhaaldelijk getroffen. Op de Stovia, waar wij thans Europeanen, Chineezen, Javanen, Maleiers, Menadonezen, enz. samen hebben, ook in het internaat, is ons gebleken hoe prettig die allen onderling met elkaar omgaan, terwijl het juist bij onze externe leerlingen minder tot rassentoenadering komt.

Verschillen van godsdienst, van levenswijze enz. hebben in het internaat nooit bezwaren opgeleverd. De maaltijden wor-

den weliswaar thans nog afzonderlijk gebruikt. ook door de Javanen b.v. gescheiden van de Sumatranen, doch bij de eigen studie buiten de lesuren en ook op sport — en kunstgebied bestaat de meest broederlijke samenwerking.

Men geve aan een hoogeschool hier dan ook gelegenheid tot samengaan in een internaat, zoo men wil zonder eenige dwang. Ik geloof stellig, dat men dan uit associatief oogpunt veel bereikt en geloof even zeker, dat wanneer alle studenten buiten wonen, men hetzelfde krijgt als bijv. in Engelsch-Indië n.l. een vrij scherpe scheiding volgens ras en kaste.

De Indische universiteit zou dan een harer voornaamste roepingen voor een groot deel missen: de bevordering van het onderling samengaan der bevolkingsgroepen.

Buitendien zullen, althans zeer zeker in den eersten tijd, de in Indië studeerenden zeer zeker hooren tot de financieël minder krachtigen. Als regel toch zal om voor de hand liggende redenen, de meer vermogende zijne kinderen naar Europa sturen voor hoogere studie. Nu levert het huisvestingsvraagstuk in Indië voor den studeerende groote moeilijkheden op, wanneer men althans inwoning verlangt in eene omgeving die niet neerhaalt wat door de opvoeding en onderwijs is opgebouwd.

Stel ik mij voor, dat voor den financieël krachtigen Europeeschen student een goede huisvesting bij particulieren nog wel te vinden zou zijn, voor den financieël minder bedeelde geldt dit niet. Men staat verbaasd, in wat soort omgeving overigens ontwikkelde en beschaafde jongens dikwijls terecht komen, wanneer zij geen belangrijke sommen voor huisvesting kunnen besteden. Wat betreft studeerenden van ander ras zijn de huisvestingsmoeilijkheden nog grooter, zelfs niet alleen bij minder gefortuneerden. Een Inlandschen jongeling in een Europeesche omgeving gehuisvest te krijgen, die mee werkt tot vorming van den „edelen en goeden mensch" valt niet mee, n' en déplaise de officieële afschaffing van het rassen-criterium, en van een werkelijk opbouwend contact met de Indische Maatschappij „an sich" koestere men thans nog niet te hooge verwachtingen.

Inderdaad mag hier de realiteit niet aan de idee worden opgeofferd. Gezinsopvoeding in dien wetenschappelijken zin als de Europeesche studenten als regel thuis vinden, is voor de meeste Indiërs nog niet aanwezig; Het belang en de beteekenis van jarenlange intense studie wordt in de Indische en Inlandsche wereld nog maar betrekkelijk ingezien. Het is geen zeldzaamheid dat de Inlandsche studeerende van zijn familie eerder een remmende invloed ondervindt, beheerscht als deze familie dikwijls wordt door de opvatting, dat de kinderen voor de ouders moeten zorgen ook wanneer deze nog best zelf kunnen werken en zelfs steun aan de kinderen kunnen geven. Ook in de beschaafde Inlandsche Maatschappij is het geen zeldzaamheid dat een studeerende zich door verre en nabije familieleden omringd ziet, die hem bij voortduring er op wijzen dat hij bij staking der studie reeds dadelijk voldoende zou kunnen verdienen om zijne plichten als goed zoon na te komen. Een innerlijke strijd, die de studielust remt, is daarvan herhaaldelijk het gevolg. Dat de famillie inderdaad alles offert om de universitaire studie van den zoon tot een goed eind te brengen is een verschijnsel, omtrent welks frequentie ik niet optimistisch mag zijn.

Wel weet ik, dat speciaal de studie in de natuurwetenschappen veel kennis bijbrengt, in strijd met in de Inlandsche maatschappij geheiligde en heerschende opvattingen en gebruiken, en conflicten in dit opzicht niet uitblijven.

Men moet ook om dit alles gelegenheid tot inwoning bij de universiteiten geven aan pioniers op het gebied van wetenschap en studie.

Speciaal voor medische studenten, die later ook op hygienische gebied als voorlichters voor de Indische bevolking moeten optreden, mag trouwens worden verlangd, dat de omgeving, waarin zij tijdens hun studententijd verkeeren, hun het leven volgens de eischen der hygiene tot een tweede natuur maakt.

In dit opzicht krijgt dus het internaat als opvoedkundig instituut dubbele beteekenis.

De hygienische verhoudingen hier te lande, de woningtoestanden, de drinkwatervoorziening, de faecaalafvoer, de wijze van toebereiding en verstrekking van het voedsel enz. zijn dikwijls nog van dien aard, dat men zich ook met recht mag afvragen of het niet plicht is den studenten, de cultureele „spes patriae" een onderdak te waarborgen waar aan alle eischen der hygiëne is voldaan.

Aan de voordeelen die een internaat, gelegen bij het onderwijs-ziekenhuis, zou bieden voor studenten, die herhaaldelijk ook 's nachts moeten worden uitgeroepen (operaties, verlossingen enz.) zij nog even herinnerd.

Zelfs zij, die ongeacht de op medisch onderwijsgebied heerschende revolutie de vrije studie als een conditio sine quanon opvatten voor hooger onderwijs, behoeven in de aanwezigheid van een internaat niet als noodzakelijk gevolg te zien studiedwang. Integendeel, in menig opzicht zou een doelmatig internaat het zelfstandig wetenschappelijk werk der studenten kunnen bevorderen, wanneer er b.v. aan verbonden werd een bibliotheek en wanneer de internaten dicht bij de laboratoria zijn gelegen, zoodat de eigen studie ook daar in de hand wordt gewerkt.

De questies van internaat en van vrije studie staan dan ook naast elkaar en niet tegenover elkaar. Desnoods kan men een internaat inrichten als een studenten — hotel, waarin men iedereen geheel vrij laat.

M.i. zal ook de karaktervorming der studenten zeer zeker gebaat zijn bij de ontwikkeling van een modern internaatswezen. De „schoone en goede mensch" moet worden gevormd door een opvoedenden omgang buiten de college uren, zooals die bij verstandig geleide ontspanning, sport en kunstbeoefening, excursies en dergel. verbonden aan de internaten gewaarborgd kan zijn.

Mocht een medische hoogeschool op Salemba komen, dan zou een stichten van een juridische faculteit op Pegangsaän met aangrenzend of gemengd internaat en gemeenschappelijk groot sportterrein een gelukkige gedachte zijn. De zoo ontwik-

kelende omgang van de leden der verschillende faculteiten zou dan ten zeerste in de hand worden gewerkt.

Het toekomstbeeld van een veelzijdig intellectueel centrum, van een ware universiteit op Salemba rijst voor ons oog en maant ons tevens niet zonder meer in Bandoeng het alleen zalig makende te zien.

2e. *De inrichting van het studiesysteem, met name het vraagstuk der zgn. vrije studie.* Mijn ervaring aan de Stovia heeft mij geleerd dat geheel vrije studie voor de meerderheid der Indische studeerenden een verkeerd systeem is.

Elke docent ook aan de Stovia, neigt onwillekeurig naar vrije studie voor zijne leerlingen, ook al omdat studiecontrole van den docent veel tijd en moeite eischt en remmend werkt op de vlucht, die men kan nemen bij de behandeling zijner voordrachten. Toch komt iedere docent zonder uitzondering, er prijs op stellende dat de studeerenden inderdaad kennis verwerven en ten slotte Indisch arts worden, weer terug op studie controle, in de eerste plaats in den vorm van responsies op de theorestische lessen en op de practica.

Het is een gevaarlijke drogreden te zeggen, dat de Indische studeerende niet rijp is voor vrije studie, omdat hij nooit vrij gelaten zou zijn. Integendeel, de opheffing of verlichting van studiecontrole heeft reeds bij herhaling voor de meerderheid der studeerenden teleurstellend resultaat opgeleverd. Deze meerderheid leert slechts wat op de lessen behandeld wordt en waarover gerespondeerd moet worden.

Dit is de werkelijkheid, en men zij daarom voorzichtig met idealen over vrije studie, vooral wanneer men geen practische onderwijservaring heeft. M.i. hebben en Juridisch Onderwijs Commissie en Technisch Onderwijs Commissie zeer juist gezien door hier, in ieder geval in de jongere studiejaren een zekere systematische studiecontrole op den voorgrond te stellen.

In Holland blijkt trouwens ook meer en meer, althans bij het medisch onderwijs, de vrije studie een fictie, die of niet

gehandhaafd kan worden, omdat de a.s. medicus tegenover zijne latere patienten verplicht is goed te werken (met name ook in de laboratoria en ziekenhuizen) en de tegenwoordige examens geen waarborg zijn, dat hij dat gedaan heeft; of wel gehandhaafd wordt en dan tot de schandelijkste teleurstellingen aanleiding geeft, waar niet de professoren maar wel de patiënten onder lijden.

De hoogescholen spoedig stichten en de studenten dan vooral geheel vrij laten zou wellicht het intellectueele deel der Indische bevolking en special de politieke elementen met vreugde vervullen, doch mijn vaste overtuiging is, dat zij, die het werkelijk goed meenen met land en volk deze stap zouden betreuren en al spoedig zouden inzien, dat ook hier, als bij iedere nieuwe bezigheid, in den beginne welwillende leiding noodig is die slechts zal vergrooten de capaciteit van de Inlandsche studeerenden om later zelf als docent en dergel. aan hun volgelingen leiding te geven.

Eén medische hoogeschool zal staan voor een tweeledige taak.

a. het afleveren van voldoende goede practische artsen, dus met wetenschappelijke opleiding.

b. het rijp maken van personen voor zelfstandig wetenschappelijk werk en het geven van gelegenheid daartoe.

Het eerste deel dezer taak is voor elke medische faculteit de hoofdzaak en zal dit in Indië zeer zeker minstens even sterk moeten zijn waar

1*e.* Indië reeds thans een enorm gebrek heeft aan artsen en de toenemende navraag naar Westersch geneeskundige hulp deze behoefte als het ware dagelijks doet toenemen.

2*e.* dadelijk na den invoer van het hooger Onderwijs de aflevering van de huidige „Indische artsen" zal verminderen, dan wel worden gestaakt omdat zonder twijfel zich nu minder candidaten voor deze „Indisch arts" opleiding zullen aanbieden waar men als „arts" een aanzienlijker maatschappelijke positie zal bekleeden en de totale studieduur daarvoor slechts 1 à 2 jaar langer zal zijn. Begrijpelijke eerzucht

en materieele overwegingen en verlangens hunner ouders zullen de Mulo leerlingen en H. B. S. abituriënten drijven in de richting der hoogere studie.

3*e*. de hoogescholen voor de Indische bevolking haar bestaansrecht zullen moeten bewijzen en het vertrouwen dier bevolking blijvend zal moeten worden gewonnen wat eerstens zal moeten geschieden door regelmatige aflevering van artsen.

In Indië doen zich een aantal factoren voor, die de regelmatige studie aan de hoogescholen, zonder welke het tweeledig doel niet wordt bereikt, in gevaar brengen. Zij vergrooten de wenschelijkheid van prikkels, studieleiding en studiecontrole, zooals trouwens deze wenschelijkheid in vrijwel alle landen bij het hooger onderwijs op den voorgrond komt.

Als bedoelde factoren moeten o.a. genoemd:
het nieuwe van het instituut der hoogeschool, waardoor als het ware in de Indische Maatschappij nog geen studie-traditie bestaat en er nog betrekkelijk weinig voor de studeerenden bereikbare voorbeelden zijn van ernstige wetenschappelijke werkers, „die honger durven te lijden om de wetenschap", en ook nog de wetenschappelijke sfeer ontbreekt, die bevruchtend op haar omgeving inwerkt;

het klimaat, dat over het algemeen niet tot ingespannen intellectueele arbeid aanmoedigt;

een minder ontwikkeld zelfstandigheidsgevoel bij de Indische bevolking, waardoor men onder de Indische studeerenden herhaaldelijk stuit op personen, die niet geleerd hebben zichzelf een plicht op te leggen. en dit toonen, zoodra men ze in eens te veel vrij laat;

de geringe tot krachtige arbeid inspireerende steun, die in het algemeen de studeerende van zijn directe maatschappijke omgeving ondervindt, waar bij deze de *directe* materieele vooruitzichten dikwijls van meer gewicht worden geacht dan de idiëele, en het „sjeezen" in de hand wordt gewerkt door het feit dat zooveel voldoend betaalde betrekkingen voor den mislukten student open zullen staan, welke

betrekkingen in deze maatschappij dikwijls hooger staan aangeschreven dan minder bezoldigde intellectueele ambten;

het feit dat speciaal de medische studie den studeerende herhaaldelijk begrippen bijbrengt, hemelsbreed verschillend van de in zijn onmiddellijke omgeving, in casu familie gehuldigde, zoodat die familie en omgeving dikwijls eer remmend dan bevorderend op verdere studie inwerken, en de gezinsopvoeding in wetenschappelijken zin voor den Ind. studeerende thans herhaaldelijk ten eenen male ontbreekt;

voor een groot deel der huidige en toekomstige studeerenden, nl. een deel der onder toelagen enz. studeerenden geldt daarbij in zekeren zin: „wofür die Welt nichts zu leisten hat, das schätzt sie nicht" waardoor een „laisser aller" in de hand wordt gewerkt;

het feit dat zich ook bij de beste inheemsche studeerenden op wetenschappelijk gebied voordoet, nl. een zeker berustend fatalisme, waardoor te verklaren is dat men niet altijd „het naadje van de kous" wil weten, niet „der fragende Geist" wil zijn en dan de waarheid wel gaarne aanneemt, zonder te bestudeeren de wegen, waarlangs en de wijze waarop men tot die waarheid gekomen is, en daardoor lastiger tot logisch wetenschappelijk denken is te brengen;

een speciaal bij het practisch werk nog al eens te voorschijn komende lichte afkeer van handenarbeid, waardoor m.i. de neiging bestaat een deel der practische werkzaamheden door ondergeschikten te laten verrichten, en niet zelf flink de handen uit de mouw te steken, en er een zekere voorkeur is voor niet altijd verwerkte boekengeleerdheid.

De aflevering van goede artsen moet niet alleen quantitatief doch ook qualitatief worden bevorderd door regelmatige studie aan de hoogescholen.

Of iemand met gerustheid tot de practijk kan worden toegelaten, kan door examens slechts onvolledig worden beslist, daarvoor is noodig een langdurige voorafgaande beoordeeling, zoowel wat theoretische en praktische kennis, als wat karakter betreft.

In een woord: de docenten moeten hun studenten kennen, en dat is slechts mogelijk bij langdurig contact, slechts samengaand met studieleiding en controle.

Doch ook de wetenschappelijke prestaties der studenten tijdens en na hun studietijd kunnen slechts voordeel ondervinden van het feit, dat de basis van kennis regelmatig, geleidelijk en zonder hiaten is gelegd en deze kennis daardoor ook gelegenheid heeft gehad te bezinken. Daarbij neme men in aanmerking, dat de student als regel niet, en zeer zeker niet in de eerste jaren, kan beoordeelen wat van belang is en wat van minder belang.

Buitendien geldt voor de medische studie in zeer sterke mate: „was heute Nebensache ist, ist morgen Hauptsache".

De hoeveelheid leerstof die men verwerken moet alvorens men kritisch en met recht van spreken een wetenschappelijk onderwerp kan entameeren, wordt steeds grooter.

Pasteur heeft reeds gezegd, hoe in het veld van waarneming en onderzoek het geluk slechts „de voorbereide geest" dient.

Welnu, wil tegenwoordig een geest voldoende voorbereid zijn en blijvend werk kunnen presteeren, dan moet zij beschikken over een ruime bezonken kennis en met name onderwijs in de experimenteele methodiek hebben genoten onder controle en leiding.

Speciaal dan ook de practica moeten den student de noodige onderzoekvaardigheid verschaffen.

Geleidelijke studie en vermijden van het ontstaan van hiaten in theoretische en practische kennis zijn bij de meeste studenten slechts mogelijk onder studiecontrole, studieleiding en desnoods op het juiste oogenblik studieprikkels.

Deze maatregelen mogen echter nooit leiden tot dooden van het persoonlijk initiatief.

Daarom moet de mogelijkheid worden geschapen tot individueel verleenen van grootere vrijheid aan de studenten.

Hij, die zich dat waardig toont, moet op eigen beenen mogen staan (zie ook elective study).

Of hij dit waardig is, kan slechts beoordeeld worden wanneer men van den beginne af over zijne wijze van werken en vaardigheid een scherp omlijnd oordeel heeft gekregen.

De studie moet daarom in den beginne door den docent of assistent met alle studenten samen worden meegemaakt, de sterken worden dan op eigen beenen gezet, waarbij door periodiek controleeren en inspecteeren een dreigende inzinking tijdig moet worden voorkomen, terwijl voor de uitblinkenden gelegenheid tot „elective study" moet zijn (keuze studie), waarbij zij steeds zelfstandiger gelegenheid krijgen op wetenschappelijk gebied hunne vleugels uit te slaan.

De mogelijkheid tot studievrijheid is dus individueel te beoordeelen, en *niet* naar hoogte van studiejaar of naar het al of niet bestaan van dienstverband te regelen.

In de jongere jaren kunnen de goeden, die reeds plichtbesef en verantwoordelijkheidsgevoel blijken te bezitten, al vrij worden gelaten; in de oudere jaren de zwakkere broeders toch nog onder sterke controle blijven.

Wat betreft de studievoorschriften is aan een hoogeschool moeilijk onderscheid te maken tusschen dienstverband en niet dienstverband studenten. Dit wekt verdeeling en ontevredenheid berustend op verschil in financieele draagkracht der ouders.

Alle studenten moeten wat dat betreft voor den hoogleeraar gelijk zijn. Nooit mag dus de mate van studievrijheid worden beheerscht door de overweging, wie de studie betaalt.

Wel kan bij het verlengen van beurzen of het uitbetalen van premies rekening worden gehouden met al of niet regelmatig studeeren.

In Holland b.v. betaalt men de premies voor a.s. officieren van gezondheid en gouvernementsartsen tegenwoordig periodiek *na* het afleggen van examens.

Men vergete trouwens niet dat de „betalende" student der Regeering toch schatten kost aan leermiddelen enz. afgezien van het feit dat ook aan hem werkkracht en tijd der docenten worden besteed, en men dus met recht mag eischen,

dat ook van zijn kant alles wordt gedaan, om deze besteding met succes te beloonen.

De in den beginne scherp te stellen controle, die al spoedig door een docent (of assistent) onder verantwoordelijkheid zijnerzijds, kan worden verlicht, en desnoods kan worden verzwaard, zal per vak kleine variaties kunnen vertoonen en in hoofdzaak op het volgende moeten neerkomen:

1. *theoretische lessen*: Regelmatige responsies, of met bepaalde tusschenpoozen, of na het afhandelen van bepaalde onderwerpen.

De hoogleeraar legt zijn oordeel over de responsies schriftelijk vast. De responsies verlagen den hoogleeraar niet tot een repetitor, want zij geven juist herhaaldelijk gelegenheid bepaalde onderwerpen van nieuwe zijde te belichten, in ander verband te beschouwen; dan wel kunnen nieuwe opvattingen c. q. nieuwe litteratuur en onderzoekingen ter sprake worden gebracht en den student geleerd worden dit alles kritisch te beschouwen.

De responsies moeten door allen worden bijgewoond om ook de goede te inspireeren vrijwillig door hun kennis de anderen te helpen, en de ruimste uitwisseling van gedachten mogelijk te maken.

In zekeren zin kunnen zij dan dan het karakter aannemen van debatinguren.

Wordt het aantal studenten grooter, dan moeten zij voor de responsies in groepen worden ingedeeld.

De hoogleeraren moeten desgewenscht vragen ter schriftelijke beantwoording kunnen geven.

2. *practische lessen*: De practica, het gewichtigste deel van het medisch onderwijs, het vruchtbaarste voor de latere practijk en voor later wetenschappelijk werk, aangezien men er de methodiek leert, zijn het allerminst door kamerstudie te vervangen en behooren dus door den student zeer zeker regelmatig te worden gevolgd.

De practica moeten, om er ook officieël de belangrijkheid van te doen uitkomen, steeds in extenso door den hoog-

leeraar worden bijgewoond, en niet aan assistenten alleen worden overgelaten, die men eerder met de theoretische lessen zou kunnen belasten. [1])

Practica stellen ook aan den docent hoogere eischen dan uitsluitend theoretische lessen (waarbij demonstraties inbegrepen worden geacht).

Zij doen hem de studenten leiden en kennen, geven den docent gelegenheid tot zelf-critiek en leeren hem zijn onderwijs steeds beter aan te passen aan de behoeften en het bevattingsvermogen zijner studenten.

Op de practica worde regelmatig gerespondeerd.

Van de experimenten worden verslagen gemaakt (vgl. laboratory books in Amerika). Door het noteeren, verzamelen en bestudeeren van het practisch waargenomene leert de student ook steeds beter *zien* en *doen*, omdat hij gedwongen wordt niets aan zijn waarnemingsvermogen te laten ontsnappen.

Regelmatig studeeren en regelmatig bijwonen der lessen, primo der practica, moet tot gewoonte worden gemaakt door er een zeer belangrijke waarde aan toe te kennen.

Het moet zonder dat eenvoudig onmogelijk zijn examen te doen, waardoor ook het „repeteeren" en inpompen zal worden tegen gegaan. Men houde de resultaten der responsiebeurten in eere, en evenzoo de ingediende verslagen, teekeningen enz. der practica. Is het studieresultaat goed, dan stelle men iemand geheel of gedeeltelijk van examen vrij (vgl. Stovia).

De examens moeten alzoo tot een minimum worden beperkt en niet als hoofddoel der studie worden beschouwd.

Jaarlijksche beoordeelingen verdienen de voorkeur boven examens met tusschenpoozen van jaren.

Studenten moeten wegens onbehoorlijk gedrag aan de hoogeschool, maar ook wegens onvoldoende ijver op voorstel van een hoogleeraar kunnen worden ontslagen voor korteren of langeren tijd. Zij oefenen bij verblijf aan de hooge-

1) Zie bv. ook Pearce „the experimental method, its influence on the teaching of medicine."

school speciaal bij Inlandsche studeerenden al spoedig een ongunstigen invloed uit op hun omgeving en kunnen de op de hoogeschool heerschende adat in korten tijd meer kwaad doen dan in lang is goed te maken. Evenzoo moet verwijdering mogelijk zijn van elementen, waarvan men overtuigd is dat zij de eindpaal nooit zullen halen.

Er moet, behalve nog de gelegenheid tot promotie, gelegenheid zijn tot keuzestudie (elective study) voor hen, die zich daartoe aanmelden en naar het oordeel van den betrokken hoogleeraar geschikt zijn. Voor deze keuzestudie moeten eenige beurzen 's jaars beschikbaar zijn, waar zij als regel gepaard zal gaan met studieverlenging.

Ook dienstverbandstudenten moeten voor deze keuzestudie in aanmerking kunnen komen, al verlengt deze hun studietijd.

Evenzoo roepe men in het leven het instituut der studentassistenten.

Men werke niet te ruim met het lokken der studenten door vrijstelling van collegegeld, geven van toelagen en beurzen, leermiddelen enz. Dit vormt geen karakters en doodt activiteit, en verantwoordelijkheidsgevoel.

Men houde daarom voor de niet geheel te vermijden studie op toelage een strenge zifting en verplichte den toelage-student die door zijn gedrag of gebrek aan vlijt ontslagen moet worden, tot volledige terugbetaling van het genotene.

Men zorge daartegenover echter dat een zoo groot mogelijk % der studeerenden inderdaad het artsdiploma haalt en wetenschappelijk wordt geschoold, en neme daartoe bovenstaande maatregelen.

Men zal daarmee ook een afdwaling met dikwijls opeenvolgende verwildering van de studenten zooveel mogelijk voorkomen en daarmee een der euvelen der Europeesche Universiteiten ontgaan.

Men legge dus minder den nadruk op een kunstmatige bevorderen van den toeloop, als wel op een zoo zorgvuldig mogelijk opleiden van hen, die zich als student aanmelden.

De controle op regelmatige en ernstige studie behoort bij de docenten door controle der studie resultaten, en niet in de eerste plaats bij de internaats- ambtenaren. Wel moeten docenten den internaatsleiders kunnen aanwijzen, bepaalde studenten extra in het oog te houden.

Een studiereglement in den trant van het Bandoengsche verdient met de noodige wijzingen in verband met het bovenstaande ten sterkste aanbeveling en zal wel den steun hebben van allen, die over Indische onderwijservaring beschikken.

Het huldigt het gezonde paedagogische principe met strenge controle en desnoods zelfs een zekere dwang te beginnen, terwijl daarnaast art. 2 van het studiereglement absoluut waarborgt de mogelijkheid van individueele vrijheid, zoodat aan ieder de volle kans wordt gegeven, die hij verdient.

Buitendien maakt dat artikel de differentiëering tusschen verplichte en niet-verplichte vakken mogelijk, terwijl de rector magnificus wel zoo verstandig zal zijn ten deze als regel te handelen volgens advies der docenten.

3e. speciaal in verband met het medisch hooger onderwijs: het vraagstuk der hulpartsen.

M.i. zou het een belangrijke schaduwzijde zijn van den invoer van het medisch hooger onderwijs, wanneer men, vreezende voor een onvoldoende aflevering van artsen, en rekening houdende met het feit dat de tegenwoordige opleiding der „Indische artsen" op den duur niet te handhaven zal zijn naast de vrijwel even lange studie van „arts" zijn toevlucht zou gaan nemen tot een opleiding van „hulpartsen", bedoeld als min of meer zelfstandig practiseerende medici en niet als assisteerende verplegers.

Ik ben daar tegen, hoewel ik in het praeadvies der medische onderwijscommissie een conceptleerplan voor hulpartsen gaf. Dit deed ik echter omdat ik in de commissie vrijwel de eenige was, die mij tegen de opleiding keerde en toen althans door

een m.i. zoo goed mogelijk leerplan het wellicht niet te keeren kwaad tot een minimum wenschte te beperken. [1])

De ervaring, zoowel in Holland als in Indië opgedaan met onvoldoend en onvolledig opgeleide geneeskundigen moet ons er nl. toe brengen *niet* in te gaan op het oogenschijnlijk aanlokkelijke denkbeeld van eene opleiding van hulpartsen.

Wat leert nl. de historie?

De opleiding der „plattelandici" in Holland werd afgeschaft in 1865 nadat de maatschappij ter bevordering der geneeskunst reeds van af 1840 hierop had aangedrongen.

De afschaffing van deze opleiding had niet plaats omdat er geen gebrek aan medici meer was.

Immers in het rapport van de Commissie ter onderzoek naar de behoefte aan geneeskundige hulp ten plattelande in het Ned. Tijdschr. van Geneeskunde van 20 Juni 1896 wordt provincie voor provincie opgegeven, dat er groote behoefte is aan geneeskundige hulp ten plattelande.

Toch raadt op blz. 1035 bedoelde commissie het weder invoeren van een tweeden stand van geneesheeren ten sterkste af, in verband met de in den loop der tijden gebleken groote bezwaren.

In het door hem op 6 Juli 1891 uitgebrachte jaarverslag van de maatschappij memoreert Nijhoff de ellende, door de plattelandici veroorzaakt. Van een behoorlijk geneeskundig staatstoezicht was evenmin sprake als van een behoorlijke opleiding.

Klachten waren en werden overal geuit. Men verzweeg het gemis aan practische opleiding aan de Academie evenmin als het absoluut ontoereikende van hetgeen aan de clinische scholen werd geleerd.

Een in Friesland gevestigde plattelandsheelmeester mocht zijn standplaats niet overbrengen naar Groningen zonder opnieuw geëxamineerd te worden.

---

1) Nadat dit geschreven was, heeft ook de Medisch-Onderwijs Commissie hare meening ter zake gewijzigd.

Er bestonden niet minder dan 13 examineerende commissies voor stedelijke en plattelands-heel en vroedmeesters, die alle verschillende eischen stelden.

Klachten over de gebrekkige kennis en ontwikkeling van een groot deel onzer geneeskundigen waren algemeen.

Bijna iedere geneeskundige bezat een beperkte bevoegdheid maar bijna niemand hield zich daaraan.

Voortdurend werden feiten aangehaald, waaruit bleekt, dat deze of gene zijn bevoegdheid had overschreden, niet zelden werd de eene collega door den andere aangeklaagd, omdat hij zijn boekje te buiten was gegaan, omdat de overtreding door het gebruik gewettigd scheen.

De vele in de practijk aan het licht gekomen feiten werden door het Hoofdbestuur onder den aandacht der Regeering gebracht (1851) (zie enkele genoemd op blz. 81 T.v.G. 1891 II).

Er was anarchie, grenzelooze verwarring, er moest eenheid komen, eenheid van bevoegdheid en zoo mogelijkheid ook eenheid van stand.

De wetten van 1865 brachten eenheid van examens en eenheid van bevoegdheid bij vrijheid van vorming, nadat sedert 1840 de Mij. van Geneeskunst hiervoor gestreden had.

Op blz. 84 [1]) wordt nogmaals aangegeven hoe onraadzaam de opleiding van geneeshalfkundigen is.

Dr. Bruinsma die in het Jubileumnummer van het T. v. G. van 5 Jan,. 1907 de vroegere opleiding der geneeskundigen in Nederland bespreekt, zegt ter zake o.a. het volgende:

„De klinische scholen werden ingesteld bij K. B. van 6 Januari 1822 ter aankweeking van heelmeesters en vroedvrouwen. Zij konden komen waar gelegenheid bestond tot practisch onderwijs. Waar een hoogeschool gevestigd was, moest het onderwijs zooveel mogelijk in verband worden gebracht met het onderwijs aldaar.

Overigens zou het onderwijs gegeven worden door de geneesheeren, heel- en vroedmeesters en apothekers aan gast-

1) T. v. G. 1891 II.

huizen verbonden. Indien de geneeskundigen der gasthuizen niet kunnen worden gebruikt zullen geschikte personen worden benoemd onder den titel van lector of professor, die de vrijheid hebben in de gasthuizen zieken te behandelen en verlossingen te doen.

De kosten der klinische scholen moesten gevonden worden uit bijdragen der gasthuizen, retributiën der leerlingen, of toelagen van gemeenten of provinciën, in ieder geval echter buiten bezwaar van 's Lands Kas.

In iedere provincië werden een of meer provinciale commissies ingesteld belast met het toezicht op de praktijk der geneeskundigen met beperkte bevoegdheid. Deze halfkundigen waren n.l. aan instructies gebonden en wanneer men hare bepalingen nagaat, klinkt de bewering niet vreemd, dat er weinig de hand aan werd gehouden, omdat een nauwlettende naleving dikwijls bijna onmogelijk was.

De plattelandici n.l. moesten minstens gedurende de drie eerste jaren hunner praktijk nauwkeurige aanteekeningen houden van de eenigszins gewichtige gevallen en van de wijze waarop zij deze hadden behandeld.

Deze aanteekeningen, opgezonden aan de provinciale Commissies, dienden om zoo noodig op het verkeerde in de handelswijze te kunnen wijzen.

Van al deze voorschriften kwam weinig terecht.

In de archieven der oude provinciale commissies worden rapporten van eenige beteekenis zeer schaars gevonden, evenmin als andere mededeelingen uit de praktijk, waarvan in de instructie sprake was.

Op het platteland waren de boeren en burgerlui overgeleverd aan de genade van halfbevoegden, die zich gewoonlijk weinig bekommerden om de beperking hunner bevoegdheid."

In 1851 waren 277 gemeenten van alle geneeskundige hulp binnen hare grenzen verstoken, in 1878 (dus 13 jaar na de afschaffing van de opleiding der halfbevoegden) nog 420, wat aanleiding gaf tot het instellen van het literair- mathem: examen, waarbij dus de toelating tot de overigens volledige

medische studie makkelijker werd gemaakt *doch op de medische studie zelve niet werd besnoeid!*

Men staakte dus de opleiding der halfbevoegden voordat in den nood was voorzien!

Bruinsma besluit: ,,Niemand zal ontkennen dat de verbetering der geneeskundige toestanden sedert een halve eeuw voornamelijk te danken is geweest aan de wetten van 1865 en dat zij over het algemeen zegenrijke gevolgen hebben gehad.''

Hoewel de Commissie tot Reorganisatie van den B. G. D. in Indië (1908) de opleiding van de Stovia aanviel (zonder dat de meerderheid der leden ooit lessen of examens aan de Stovia had bijgewoond!) (repliek Roll in zijn brochure) [1]) zijn uit haar rapport verschillende argumenten te halen, die pleiten tegen een opleiding van hulpgeneeskundigen (zegge plattelandici).

Zoo b.v. op blz. 28 ,,Uit de organisatie van den burgerlijken geneeskundigen dienst zullen moeten verdwijnen personen als de tegenwoordige Inlandsche hulpgeneeskundigen en oogheelkundigen, die, zonder daartoe voldoende voorbereid te zijn, meer of minder zelfstandig medische arbeid verrichten.

Toen de geneeskunde en vooral de heel- en verloskunde nog in zeer primitieven toestand verkeerden werden verschillende onderdeelen daarvan als handwerk op onwetenschappelijke wijze door onontwikkelde personen beoefend.

Toen de heel- en verloskunde echter meer het karakter van een wetenschap kregen (bij de geneeskunde was zulks reeds eerder het geval) bleek dat zij niet langer naar den eisch door die onontwikkelde personen konden worden uitgeoefend''.
Op blz. 29.

„Reeds in 1813 werd door Dr. Beer de stelling verkondigd, dat alles wat op het geheele lichaam inwerkt, ook invloed uitoefent op de onderdeelen daarvan, en alles wat op een onderdeel van het lichaam werkt, ook op het geheele lichaam invloed

1) Is „reorganisatie van de school tot opleiding van Inlandsche geneeskundigen nogmaals noodig ?'' 1909.

moet hebben, zoodat alles wat op het organisme van een individu inwerkt, nooit zonder eenige inwerking op een onderdeël b.v. het oog kan blijven of omgekeerd.

Moge deze stelling in haar algemeenheid ook niet volkomen juist zijn gebleken, toch zag men de noodzakelijkheid in om de aanstaande beoefenaars der oogheelkunde en van andere onderdeelen der geneeskunde zich eerst een voldoende kennis der geheele geneeskunde te doen eigen maken, alvorens zich in een bepaald onderdeel verder te bekwamen.

Zoo ontstond in Europa de zgn. eenheid van stand.''

De commissie raadt oogenblikkelijke staking der opleiding van doekoens mata aan, zonder te wachten op meerdere aflevering van Inlandsche artsen (blz. 30).

Op blz. 43 wijst de commissie op den politieken rol, die de geneeskundige dienst in Indië te vervullen heeft. Het vertrouwen der bevolking moet worden gewonnen. Hier zijn dan medici voor noodig, die wat het handhaven van hun standpunt betreft sterk moeten kunnen staan tegen de Inlandsche en Europeesche ambtenaren (kennis van Hollandsch. vgl. ook Tehupeyori Ind. Gids 1909) en vooral ook sterk staan tegenover de doekoens.

„De bevolking zal zich begeven naar den medicus die door zijn wijze van optreden en de resultaten zijner behandeling vertrouwen gewekt en vermaardheid gekregen heeft'' (blz. 52).

„De opleiding van hulpgeneeskundigen blijve gestaakt. Hoewel de opleiding van mantriverplegers in vele opzichten met die der hulpgeneeskundigen zal overeenstemmen, zal de betrekking van eerstgenoemden principieel van die van laatstgenoemden moeten verschillen. De hulpgeneeskundigen waren bestemd voor een zelfstandige werkkring, terwijl mantriverplegers alleen onder toezicht en verantwoordelijkheid van den geneeskundige, aan wien zij zijn toegevoegd hulp verleenen.

Zij moeten worden geroutineerde helpers, hunne hoofden moeten niet volgepropt worden met allerlei wetenschappelijke bijzonderheden, het onderwijs moet zoo eenvoudig mogelijk

zijn. De naam verpleger is met opzet zoo gekozen, opdat ieder misverstand omtrent hunne positie à priori reeds onmogelijk wordt gemaakt" (blz. 97 en 98)

Aldus enkele aanhalingen uit het rapport van de commissie tot reorganisatie van den B. G. D. (1908)

N.m. m. zullen de hulpgeneeskundigen (hulpartsen) hier nog meer kwaad kunnen stichten dan in Holland o.a. om de volgende redenen:

1e. Het aantal controleerende geneesheeren is kleiner en ieder heeft minder tijd beschikbaar.

2e. De afstanden zijn grooter, de „plattelandicus" zal dus inderdaad voor alles alleen komen te staan en onmogelijk raad kunnen inwinnen van een volwaardig arts.

3e. Van huis uit zal de half opgeleide Inlander in de voor hem geheel vreemde Westersche genees- en heelkunde meer fouten begaan dan de dito Europeaan.

4e. Fouten tegen de asepsis zijn vooral hier gevaarlijk, waar zoovele infectieziekten heerschen. Het gevaar is niet denkbeeldig dat de Indische plattelandicus bijdraagt tot de verbreiding dezer ziekten. (De doekoenmata opleiding werd o.a. hierom afgeschaft).

5e. Van propaganda voor Westersche geneeskunde zal geen sprake zijn, o.a. omdat halfopgeleiden het zullen afleggen tegen de doekoens.

De vruchtbaarste individueele ziekenzorg wordt bereikt, wanneer iedere geneeskundige niet alleen een ziekenhuis onder zich kan hebben, doch tevens in staat is alle gevallen die er in opgenomen worden, volgens de regelen der kunst zelfstandig te behandelen, voor zoover hier geen speciale techniek voor noodig is.

Het zijn juist al deze overwegingen geweest, die de Regeering in den loop der tijden er toe gebracht hebben het onderwijs aan de Stovia steeds vollediger te maken en de Indische artsen voor hun taak berekend te doen zijn. [1]) Moet men nu

---

1) Zoodat thans, practisch gesproken, nog slechts op de vooropleiding, en niet aan de medische opleiding is besnoeid.

weer vanvoren af beginnen en door schade en schande geleerd, op nieuw tot het afleggen van een moeitevollen weg gedwongen worden nl. tot de verbetering van het ten onrechte onvolledige medische onderwijs?

Inderdaad is dus de vorming van „hulpartsen" historisch gesproken een belangrijke stap achteruit.

Daarbij zij er nog op gewezen dat de mortaliteitscijfers het hoogste zijn in de groote steden, d. w. z. niet op de plaatsen waar de minste medici zijn!

Voor de verzorging der volksgezondheid (faecaalafvoer, drinkwater- voorziening, muskieten- en rattenbestrijding, doelmatige woningbouw enz.) moeten daarom de zgn. Controleurs der volksgezondheid in groote getale worden opgeleid, terwijl voor de individueele ziekenzorg hulpartsen niet zullen voldoen en mantriverplegers als hulpkrachten onder controle en verantwoordelijkheid van volledig bevoegde medici in aanmerking moeten komen. (vgl. ook systeem Pruijs bij Djocja).

Heeft bovendien dan werkelijk, zooals de Medisch Onderwijs Commissie in haar pracadires zegt, de Indische bevolking zoo'n groote behoefte aan medici, dat men met hulpartsen moet gaan werken?

Ja, als ze ten opzichte van Westersche geneeskunst de ontwikkeling en denkwijze had van den gemiddelden Europeaan, dan wel.

Maar dan zou bij haar het medisch beroep ook wel zoodanig in eere zijn dat ze zelve in voldoende mate ook haar medici zou opleveren, wat ze, hoewel de toeloop naar de artsenscholen toeneemt, ondanks het toelage- stelsel niet doet.

Nu heeft de groote massa haar doekoens en zweert daarbij. Behoefte (aan Westersch opgeleide hulpartsen) *in objectieven zin*, zooals de medisch onderwijs commissie zegt (zie praeadvies) wat is dat voor de praktijk?

Het is m.i. weer het foutieve principe, dat aan een behoefte moet worden voldaan, wanneer wij vinden dat die behoefte

bestaat, zonder dat door de betrokkenen zelf die behoefte wordt gevoeld.

M.i. is de toestand thans nog zoo, dat wanneer men naast elke Inlandsche woning een Westersch opgeleid arts laat wonen, nog een groot deel van de bevolking zonder Westersch geneeskundige hulp ziek is en sterft.

We hebben niet te rekenen met objectieve behoefte; indien iets, dan is behoefte een subjectief verschijnsel, en de *subjectieve* behoefte van de Inlandsche bevolking aan Westersch opgeleide hulpartsen naast de doekoens zal moeten beslissen of men die hulpartsen moet opleiden.

Dat wij ze wellicht beter vinden dan de doekoens wil nog niet zeggen, dat de bevolking er de voorkeur aan geeft boven haar doekoens. En dat de bevolking zich voorloopig met haar doekoens gelukkig zal blijven voelen, is mij door verschillende vooraanstaande Inlanders verzekerd.

De onontwikkelde verkiest den doekoen, en de ontwikkelde zal zich waarschijnlijk ook niet aan een hulparts toevertrouwen doch slechts een aan goed opgeleid geneeskundige.

Men leide dus deze hulpartsen, waar de bevolking trouwens nooit om gevraagd heeft, niet op.

(w.g.) DE WAART.

Bijlage.

Schema van het bestuur eener Amerikaansche Universiteit, waardoor een band wordt gelegd tusschen eventueel op verschillende plaatsen gevestigde hoogescholen. (faculties)

Gouverneur Generaal.
Board of Regents

(voorzitter: secretary of public instruction leden o.a. president of the university, director of education, secretary of interior).

University Council.

(voorzitter; president of the university.
leden: alle professoren.
,, associate professoren
,, assistant professoren.
der verschillende faculties).

id. id.

Faculty.

voorzitter: dean of college.
leden: president of the university.
alle professoren.
associate) professoren.
assistant)
instructoren.
assistenten.

Directeuren van schools.)
b.v. School of Dentistry.) bij med. faculteit.
School of Pharmacy.)

N.) A. E. SITSEN,
Directeur der Ned. Ind. Artsenschool te Soerabaja.

Soerabaja, November 1920.

HOE KAN VAN DE KOMENDE HOOGER-ONDERWIJSINRICHTINGEN HET GROOTSTE NUT VOOR NEDERLANDSCH-INDIE UITGAAN? [1])

Wanneer ik er in de onderstaande regelen toe overga, te trachten, de door U gestelde vragen te beantwoorden, moet ik voorop stellen, dat het wel eens moeilijk zal vallen, aan de vijf vastgestelde punten vast te houden. In de eerste plaats toch grijpen de vragen in elkaar; soms is het noodig, bij één vraag een deel van een andere te betrekken. Bovendien is tot nu toe niet bekend, wat in den boezem der Regeeringscommissies is besproken. Ten slotte is het moeilijk algemeene vragen te beantwoorden zonder daarbij verschillende speciale punten te bespreken.

1e. Bij de beantwoording van de eerste vraag, die handelt over de inwerking van eene op te richten Hooger Onderwijsinrichting op den wetenschappelijken zin van hare omgeving en daarbuiten, moet men m.i. deze beide streng uit elkaar houden. De oprichting van eene wetenschappelijke inrichting brengt met zich mede, dat verschillende, zich aan de wetenschap wijdende menschen (in casu professoren, etc.) er aan worden verbonden, en dat gelegenheid tot wetenschappelijk werk wordt geschapen. De professoren c. s. zullen, door hun omgang met de overige wetenschappelijk gevormde mannen deze onwillekeurig meer tot handelen prikkelen, waarbij zij door de verrezen laboratoria, boekerijen en dgl. in staat

1) Voor litteratuur over Medisch Hooger Onderwijs zij verwezen naar den Bundel: „Het Hooger Onderwijs-Vraagstuk, speciaal in verband met het geneeskundig onderwijs in Nederlandsch-Indië", door Drs. Rivai, Terburgh, Sitsen en De Waart.

worden gesteld, min of meer zelfstandig werk te verrichten. En ook de minder actieven, die niet tot zelfstandig werk komen, zullen onwillekeurig tot beter overdenken van hun gegevens komen, zullen er dus bij winnen. Hoe groot deze invloed is, kan uit het volgende voorbeeld blijken.

Toen de Nederlandsch-Indische artsenschool in 1913 te Soerabaja werd geopend, bestond daar een klein medisch leesgezelschap, waarin een 10tal tijdschriften circuleerden.

Thans, nu Soerabaja naast de N. I. A. S. ook nog een Gewestelijk Laboratorium rijk is, heeft ieder medicus, wanneer hij slechts wil, gelegenheid zich uit een dertigtal tijdschriften, waaronder natuurlijk de meest toonaangevende, op de hoogte van de vorderingen der wetenschap te houden.

Dit geldt echter alleen voor de allernaaste omgeving, voor de plaats zelve, waar de Hooger Onderwijs-inrichting is gevestigd. Voor naburige plaatsen zal deze invloed al veel minder zijn; een afstand van enkele uren sporens, zal ze geheel opheffen. Het overige deel van Indië zal van dien invloed niets bemerken. Immers, de niet op de plaats zelve wonenden, zullen weinig of niet met de Universiteit in aanraking komen, de laboratoria zullen door hen niet bezocht kunnen worden en ook het nut van een bibliotheek is alleen dan groot, wanneer men de inrichting zelve kan bezoeken. Zoo heeft men er bijv. in Soerabaja niets aan, dat er in Batavia eene medische bibliotheek is. Alles bijeen genomen meen ik dan ook, dat het nut, dat de inwoners van Oost-Java van een in Bandoeng te stichten Universiteit zullen hebben, niet grooter is dan b.v. het nut van de Universiteiten te Berlijn en Parijs voor Nederland.

3. A. Is het nu wenschelijk, alle inrichtingen van Hooger Onderwijs in één plaats te vestigen en ze te verbinden tot eene Universiteit?

M.i., is dit niet alleen onnoodig, maar ook niet wenschelijk. We leven in een tijd, waarin veel van het oude moet vallen, voor nieuwe begrippen moet wijken. En een van die oude be-

grippen is de Universiteit. Dit heeft men in Nederland reeds ingezien. In den laatsten tijd zijn daar verschillende Hooger onderwijs-inrichtingen verrezen, die gelijkwaardig worden geacht met de Universiteit, echter alleen staan en niet dezen naam dragen. Wij behoeven slechts te denken aan de Technische Hoogeschool te Delft, de Handels-Hoogeschool te Rotterdam, de Landbouw-Hoogeschool te Wageningen.

We hebben ons dan af te vragen: moeten wij het begrip, dat men in Nederland bezig is te laten vallen, hier weer invoeren? Hiervoor zouden toch wel krachtige argumenten moeten bestaan, en we zullen dan moeten nagaan, waarin wel de voordeelen van dit stelsel gelegen zijn. Gemakkelijk zijn deze te ontleenen aan de artikelen van Dr. Terburgh, waarnaar ik hier kan verwijzen. Hieruit blijkt, dat z.i. het wetenschappelijk peil van het onderwijs zal stijgen, naarmate de wetenschap uitgebreider wordt gediend, dat studenten van de verschillende faculteiten, elkaar door hun omgang ontwikkelen en dat ook de docenten en assistenten worden gebaat door het wetenschappelijk milieu.

Ik heb reeds vroeger getracht, deze meening te weerleggen. Het onderwijs wordt door de verbinding van de verschillende faculteiten tot eene Universiteit wel uitgebreider, maar in elk vak niet dieper. Hierdoor wordt het onderwijs voor een student in een der vakken niet meer vruchtdragend, vooral omdat hij gewoonlijk voor zijn eigen studie zijn tijd reeds noodig heeft, en slechts bij uitzondering een college in een andere faculteit zal volgen. Niet onbelangrijk daarentegen is de ontwikkelende invloed, die de studenten van verschillende faculteiten op elkaar uitoefenen.

Daartegenover staan echter eenige, zeker even groote bezwaren. Elk vak moet zooveel mogelijk onderwezen worden in de daarvoor geschikte omgeving. Toen de Universiteiten werden gesticht, was de Hooge studie bijna uitsluitend theoretisch. In den loop der jaren heeft zich dit gewijzigd, zoodat ten minste voor de medicijnen de studie meer en meer den practischen kant is opgeleid. Vooral in de laatste jaren gaat

er bijna geen week voorbij, waarin men niet in de geneeskundige bladen van de geheele beschaafde wereld artikelen leest, van leidende mannen op onderwijsgebied, die nog weer op uitbreiding van de practische studie aandringen. Zelfs komt hierbij de basis, door een breede vooropleiding gegeven, wel eens in de knel. Hieruit volgt, dat de medische faculteit gebonden is aan plaatsen met een groote bevolking die over een ruim ziekenmateriaal doen beschikken.

Ditzelfde verschijnsel zal ook wel op ander gebied waar te nemen zijn en zoo vraag ik mij af, of b.v. de studie voor scheepsbouwkundig ingenieur niet beter in Soerabaja, dan in Bandoeng te huis zal zijn.

Daartegenover staat, dat de studie in vakken, waarin men hoofdzakelijk op boekenstudie is aangewezen, te Soerabaja of Batavia minder op haar plaats zal zijn, daar men daardoor de voordeelen van een koel klimaat (Bandoeng, Malang) zou wegwerpen.

Bovendien behoeven de meeste voordeelen van de Universiteit niet te vervallen, wanneer het oude begrip wordt losgelaten. De behoefte aan gestudeerden is in Indië zóó groot, dat voor elke faculteit meer dan één inrichting noodig zal zijn. En zoo zullen reeds spoedig meerdere verschillende inrichtingen op elke plaats verrijzen, met den omgang tusschen leerkrachten en leerlingen van die inrichtingen als gevolg.

Ook finantieele overwegingen spelen in deze zaak een belangrijke rol. Er bestaan in Indië reeds verschillende inrichtingen waaruit men de faculteiten kan laten ontstaan. Dit zijn de artsenscholen, de rechtsschool, de landbouwschool, de veeartsenijschool. De vervorming van deze inrichtingen, waarvan verschillende pas een nieuw gebouw hebben gekregen, zal zeker veel goedkooper zijn, dan de inrichting van geheel nieuwe faculteiten, als deel van één Universiteit. Ik meen, dat in deze benarde tijden eene besparing niet onwelkom zal zijn.

Ten slotte pleit ook de billijkheid voor eene verdeeling over verschillende plaatsen. We zagen sub 1e, dat de invloed van

de Universiteit zich beperkt tot haar naaste omgeving. Vestigen we nu alle inrichtingen in één stad, dan zal deze van alle kanten worden verlicht, het overige deel van Indië daarentegen zal in diepe duisternis gedompeld blijven. Is dit rechtvaardig, waar toch het geheele land er voor bijdraagt?

We moeten hierbij ook nog meer sociale redenen doen meespreken. Een onderwijsinrichting helpt steeds mede, de welvaart van de plaats, waarin ze gevestigd is, te verhoogen. Dat deze factor niet onbelangrijk is, kan volgen uit het feit, dat de kosten van de N.I.A.S. in het studiejaar 1919/20 meer dan 2 ton bedroegen, 1920/21 de 300.000 zeker wel zullen halen of overschrijden. Dat wil zeggen, dat deze som ongeveer in een jaar in Soerabaja in circulatie komt. Waar nu de N. I. A. S. nog niet geheel voltooid is, en de Medische faculteit deels door hoogere salarissen en dgl., deels door vermeerdering van het aantal op eigen kosten studeerende jongelieden dit bedrag verre zal overschrijden, meen ik de winst voor de stad, waarin de faculteit wordt gevestigd, wel op een half millioen te mogen stellen.

De vraag wordt dan nu: Is het billijk, door alle vakken in één plaats onder te brengen, deze eenige millioenen in den schoot te werpen, en voor de andere plaatsen het toekijken te laten?

Dit argument, dat tot nu toe hier niet werd te berde gebracht, is reeds zeer oud, en heeft herhaaldelijk bij de vestiging van een Universiteit den doorslag gegeven. De Leidsche Universiteit b.v. werd gesticht als belooning voor de heldhaftige verdediging bij het beleg van Leiden.

Op grond van deze gronden, die wel tegen de voordeelen van eene in één plaats gevestigde Universiteit opwegen, meen ik dat zoowel het practisch belang als de billijkheid gebieden de Faculteiten over verschillende plaatsen van Indië te verdeelen, en alleen die vakken bijeen te voegen, waarvoor het practisch belang dit gebiedt.

Een oogenblik moet nog worden stilgestaan bij het door Mr. C. C. van Helsdingen Jr. ontwikkelde stelsel. Van Helsdingen wil op verschillende plaatsen in Indië zetten Hooge-

scholen, waar de practische opleiding tot advocaat, arts, etc. plaats vindt. Het einddiploma hiervan geeft recht tot beoefening van het vak. Daarnaast wil hij in één plaats (Bandoeng) een Universiteit stichten, waarin de wetenschap wordt beoefend. Hier worden capita selecta behandeld door professoren en na 1 tot 2 jaar kan de — reeds tot uitoefening van het vak bevoegde! — oudleerling van de Hoogeschool examen doen over de stof, in dien tijd behandeld, en daarna den docterstitel behalen. Deze laatste aanvulling is m.i. niet gelukkig. Bedoeling is, dat slechts weinigen tot zelfstandige beoefening van de wetenschap geschikt zijn en deze daartoe aan de Universiteit in de gelegenheid worden gesteld. Dit doel zal echter niet bereikt worden; ook het aan de Universiteit afgelegde examen zal slechts eene reproductie zijn van het door de Hoogleeraren gedoceerde. Bovendien geldt voor de plaats hetzelfde bezwaar, dat reeds boven werd ontwikkeld, n.l. dat de wetenschappelijke beoefening niet van de practijk kan worden gescheiden. Te minder gelukkig is deze aanvulling van Mr. v. H., omdat wij feitelijk reeds een middel hebben, om het beoogde doel te bereiken, n.l. het promoveeren. Hierbij toch wordt de meestal reeds tot de uitoefening van de practijk toegelatene gedwongen te toonen, dat hij zelfstandig de wetenschap kan beoefenen, doordat hij een onderzoek moet instellen en dit in een proefschrift neerleggen. Wordt dit middel goed toegepast, dan is de promotie werkelijk een bewijs van zin voor wetenschappelijke studie, en het feit, dat dit in de praktijk helaas herhaaldelijk niet zoo blijkt te zijn, mag niet worden geweten aan het middel, maar alleen aan de verkeerde toepassing daarvan. Schept men nu aan de Hoogescholen de gelegenheid tot zelfstandig werken, dan is het doel van Mr. v. H. bereikt.

Nog een stapje verder dan Mr. v. H. van den idealen toestand verwijderd ligt de meening, dat voor deze Hoogste studie de leerlingen der Hoogescholen naar de Universiteiten in Nederland moeten gaan. Hierdoor worden de inrichtingen in Indië als minderwaardig gestempeld, waardoor de kans omer goede

krachten aan te verbinden, kleiner wordt. De ontwikkeling van Indië wordt dus nog weer tegengehouden. Wel zou het aanbeveling verdienen, wanneer alle in Indië gestudeerd hebbenden een jaartje naar Holland gingen, om algemeene ondervinding op te doen, op dezelfde wijze als een Nederlander Berlijn, Parijs, Bern enz. bezoekt. Ze voor het verkrijgen van den hoogsten titel te dwingen, naar Holland te gaan, is evenmin goed als wanneer Nederland zijn zonen en dochters naar het buitenland zond om te promoveeren.

3. *B.* Zoo het nu niet gewenscht is, alle inrichtingen van H. O. in één plaats te vestigen, moet men ze dan los, onafhankelijk van elkaar laten bestaan?

M.i. is dit zeer ongewenscht. Ik vind het juist een bezwaar van het Hooger Onderwijs in Nederland, dat de band tusschen de verschillende inrichtingen te zwak is. Reeds eenige malen werd door mij een stelsel ontwikkeld, dat een beteren toestand zou kunnen scheppen, dan in Nederland het geval is. Dit stelsel heeft in Indië veel vijanden. En geen wonder! Het is een zuiver democratisch stelsel en kan dus in een bureaucratisch land slechts op tegenstand stuiten.

Toch meen ik het hier nog eens te moeten ontvouwen, en wel nader gemotiveerd dan tot nu toe. Voorop zij gesteld, dat het niet is een achter de schrijftafel gevormd systeem, maar dat het reeds tientallen jaren in Nieuw Zeeland bestaat, dat ik het daar heb gezien en dat het goed werkt.

Het stelsel is werkelijk zeer eenvoudig. Het geheele Hooger Onderwijs wordt bestuurd door eene commissie, die tot taak heeft, het geheele onderwijs te regelen. Ze wordt samengesteld uit vertegenwoordigers van alle personen, die belang hebben bij (en geschikt geacht mogen worden om te beslissen over) de inrichting van de opleiding. Zij regelt het onderwijs aan de verschillende inrichtingen, benoemt de examencommissies, en ontwerpt de verordeningen, het onderwijs betreffende, alles onder goedkeuring van den Landvoogd.

Hoe men deze instelling nu wil noemen, is feitelijk bijzaak. In Nieuw Zeeland noemt men haar de University of New Zealand; wil men haar hier b.v. Commissie tot regeling van het Hooger Onderwijs noemen en de inrichtingen Hoogescholen, dan is dit even goed.

In deze Commissie behooren zitting te hebben:

a. de Hoofden van de Departementen, waaronder de gegradueerden later komen te staan,
b. de Directeuren der inrichtingen,
c. door de gegradueerden in Indië gekozen vertegenwoordigers, zoodanig, dat de drie groepen ongeveer even sterk in aantal zijn voor elke faculteit.

Deze wijze van werken heeft groote voordeelen. In de eerste plaats wordt daardoor een betere band gelegd tusschen de verschillende inrichtingen, daar haar Directeuren elk jaar een- of tweemaal bijeen komen, en dan de belangrijke punten kunnen bespreken. Bij onafhankelijk van elkaar staande inrichtingen blijft samenwerking bijna steeds een vrome wensch. In de tweede plaats zal de ontwikkeling van het onderwijs beter tot haar recht komen. Wil het aan zijn doel blijven beantwoorden, dan moet het onderwijs meermalen gewijzigd worden, naar de gebleken behoeften. Nu heeft het onderwijs veel kanten. Neemt men b.v. het medisch onderwijs, dan treden daar drie verschillende standpunten op den voorgrond. Het eerste is het hygiënische, waarbij de Staat het meeste belang heeft; bij het tweede, de behoeften van de praktijk zijn de practiseerende medici de meest tot oordeelen bevoegden; het derden, de onderwijskwestie, ligt op het terrein van de leerkrachten. Welnu, alle drie hebben haar vertegenwoordigers, zoodat de voorwaarden voor een vlugge en grondige oplossing aanwezig zijn.

4. Zoo men besluit tot de stichting van één Universiteit is de vraag waar ze moet worden gevestigd eigenlijk al beantwoord. Dan toch wordt de Technische Hoogeschool een faculteit van de Universiteit en wordt het geheele complex in

Bandoeng geplaatst. Immers anders is men verplicht, de inrichting in Bandoeng te verlaten en op een andere plaats weer nieuwe gebouwen te zetten, wat wel wat op geldverspilling zou gaan gelijken.

Worden alle faculteiten niet op één plaats gevestigd, dan zal voor elk afzonderlijk moeten worden bepaald, waar zij komt te staan. Men zal daarbij de keuze moeten laten afhangen van de eischen van de studie zelf, van het min of meer nauwe verband met andere vakken, van de bestaande inrichtingen, voor zoover zij te gebruiken zijn, en van de bovengenoemde billijkheidsoverwegingen.

Het spreekt van zelf, dat hierbij ieder slechts tot oordeelen bevoegd is, voor zoover zijn eigen vak betreft, zoodat het nu volgende met voorbehoud is te lezen.

a. De *Technische Hoogeschool.* Deze is reeds gevestigd in Bandoeng. Zeer zeker is dit, met het oog op het klimaat, te verkiezen. Toch rijst de vraag of het niet beter ware, ten minste de laatste jaren van de studie voor scheepsbouwkundig ingenieur te verleggen naar Soerabaja, de eenige plaats in Indië, waar hiervoor gelegenheid is. In Bandoeng zal de studie theoretisch blijven. Ook voor werktuigkundig ingenieur zou deze vraag kunnen rijzen, ofschoon Bandoeng in dit opzicht wel in gunstiger conditie verkeert dan voor de scheepsbouwkunde.

b. De *Rechtsgeleerde Hoogeschool.* Hierbij wil ik alleen de aandacht vestigen op de noodzakelijkheid van een nauw verband met de medische studie, en wel vooral met de psychiatrie. Hierbij ware te denken aan Buitenzorg, Weltevreden, Soerabaja, Lawang.

c. De *Wis- en Natuurkundige Hoogeschool.* Hiervoor zou zeker wel Buitenzorg het meest in aanmerking komen, met zijn plantentuin, en zijn Departement van Landbouw. Natuur, schei- en delfstofkunde zouden daar gemakkelijk kunnen worden gegeven. Ook de *Landbouw Hoogeschool* ware m.i. het best te Buitenzorg op haar plaats.

d. *Letterkundige Hoogeschool.* Hiervoor heb ik natuurlijk geen

voorkeur. Toch vraag ik mij af, of Midden Java met zijn oude historie daarvoor niet de aangewezen plaats is.

e. *Medische Hoogeschool.* Hierover bestaat reeds een vrij groote litteratuur. Men vindt daarbij verschillende meeningen vertegenwoordigd. Sommigen willen een Medische faculteit te Bandoeng of te Batavia, met behoud van de artsenscholen, anderen willen ze uit die vakscholen laten ontstaan, zoodat dus de plaats Batavia en (of) Soerabaja wordt. De verschillende punten zijn hierbij moeilijk te scheiden.

Beginnen we nu met de vraag, welke plaatsen in Indië geschikt zijn, dan moet, met het oog op de practische vorming, een groot centrum worden gekozen. De S.T.O.V.I.A. is op Batavia gezeteld. Waarom ze daar indertijd is geplaatst, weet ik niet, zeker is dat ze er thans op haar plaats is. Toen in 1913 de N. I. A. S. zou worden opgericht, is na lang wikken Soerabaja gekozen, omdat deze stad als een groote handelsstad met een ruim zieken-materiaal, daarvoor het meest geschikt werd geacht. Waar nu zeker aan de opleiding aan de Medische Hoogeschool geen lagere eischen mogen worden gesteld dan aan onze artsenscholen, kan ik het niet anders dan eens zijn met de uitspraak van de Langen in het Tijdschrift van Indische Geneeskundigen 1918 pag. 2, dat „het kiezen van Bandoeng voor de Medische Faculteit en haar onderwijs een ramp zal moeten worden geacht".

Er blijven dan slechts twee plaatsen over, Batavia en Soerabaja. De vraag is nu: moet de Hoogeschool worden gevormd uit de bestaande inrichtingen, of moet ze er naast worden gesticht? Voor mij is daarop slechts één antwoord. Het medisch onderwijs heeft zich uit een kleine kiem gevormd. Het is gegroeid naar de behoeften. Bij de herziening in 1913 is door de commissie ter voorbereiding der N. I. A. S. geadviseerd, dat de studie tot 10 jaar moest worden uitgebreid, zoodat het onderwijs bijna op Universitair peil werd gebracht. Zet men nu daarnaast een Hoogeschool, dan heeft men twee

inrichtingen met bijna even zware studie, maar waarbij de oud-leerlingen van de Hoogeschool veel voorrechten zullen genieten boven die van de vakscholen. Het gevolg zal zijn, dat de vakscholen geheel zullen verloopen. Men zit dan met een dubbele inrichting. Laat men echter de Hoogeschool uit de vakschool ontstaan, dan heeft men slechts kleine wijzigingen aan te brengen, en zijn de kosten gering.

Men heeft, om het schadelijk gevolg te vermijden, voorgesteld tegelijk met de stichting van een Universiteit het onderwijs aan de vakscholen te verlagen. Rationeel is dit zeker niet. Wil men persé tweederangskrachten gaan kweeken, dan is het veel verstandiger, de vakschool tot faculteit te hervormen en nieuwe inrichtingen voor de hulpkrachten in te stellen. De nieuwe gebouwen voor de vakscholen toch zijn ingericht voor ruim opgezette studie; de hulpscholen kunnen het met veel bescheidener inrichting doen. Bovendien is de kans, dat deze kunstmatige kweeking van hulpkrachten op een mislukking uitloopt, zeer groot. Ook in Nederland heeft indertijd de plattelands heelmeester voor den arts, dus de hulpkracht voor den volledig bevoegde moeten wijken. Bestaat de geschiedenis er niet, om ten minste de ontwikkelden uit de fouten van vroeger te laten leeren, of moet telkens elk nieuw geslacht door schade en schande wijs worden?

Ten slotte komen we aan de vraag: moeten beide artsenscholen tot Faculteit worden vervormd, en zoo neen, welke verdient dan de voorkeur?

Deze vraag is voor mij moeilijk te beantwoorden, omdat men hierin gemakkelijk een oratio pro domo wil zien. Zelfs heb ik, naar aanleiding van vroegere artikelen, daarover min of meer bedekt herhaaldelijk aanmerkingen moeten hooren. Geheel onverdiend, daar de voordeelen, voor mij er aan verbonden gelijk nul kunnen worden geacht. Ziet men mijn berekening van kosten op blz. 7 van den Bundel, dan wordt het salaris van den Directeur gebracht op f 1200.— — f 1500.—, terwijl het huidige bedraagt f 1000.— — f 1350.— Dit maximum bereik ik pas in 1923, zoodat door mij eerst in 1926

of bij medeberekening van een jaar verlof in 1927, door de omzetting van artsenschool tot faculteit finantieel voordeel kan worden verkregen. Behalve finantieel voordeel zou als drijfveer nog kunnen genoemd de eerzucht, om den titel Professor te krijgen. Dat ook dit een valsche beschuldiging zou zijn, kan volgen uit het feit, dat ik dezen titel facultatief had gesteld in mijn nota (blz. 5 v/d Bundel); bovendien heeft het gemis van dezen titel mij bij mijn verlof geen enkel nadeel bezorgd. Ik durf daarom gerust voorop te stellen, dat het zuiver rechtsgevoel en het belang van de zaak zelve is, die uit het volgende spreekt.

M.i. dan behooren beide artsenscholen te worden omgezet in faculteiten. Beide zijn volkomen op denzelfden leest geschoeid; leerplan, gang van het onderwijs, alles is hetzelfde. De S.T.O.V.I.A. heeft haar nieuw gebouw betrokken, voor de N.I.A.S. wordt het gebouwd. Het zou dus onrechtvaardig zijn, zoowel tegenover de inrichting zelve als tegenover de stad van vestiging, wanneer één werd vervormd tot faculteit, de andere niet. Slechts één belangrijk bezwaar zou men er tegen kunnen inbrengen, n.l. dat twee faculteiten voor Indië te veel is. Dit argument kan echter niet veel waarde worden toegekend. Voor het groote Indië zijn twee faculteiten zeker *niet* te veel. Wanneer de eerste jaren het leerlingental wat klein zou uitvallen, zou dit toch zeker spoedig veranderen. Iets soortgelijks hebben we gezien bij de oprichting van de N.I.A.S. Voordat deze werd opgericht, was maar een paar keer op de S.T.O.V.I.A. een enkele candidaat afgewezen wegens plaatsgebrek; thans nu de N.I.A.S. nog niet gereed is, telt ze 180 leerlingen, en dat niettegenstaande het aantal leerlingen op de S. T. O. V. I. A. is gestegen. Dit getal 180 is zoo ongeveer gelijk met het aantal leerlingen, dat de S. T. O. V. I. A. vóór 1913 herbergde. Bedenkt men hierbij nog, dat de vooruitzichten voor den Indischen arts zeer slecht zijn, dan meen ik dat wij in dit opzicht gerust optimistisch mogen zijn.

Bovendien beide inrichtingen vullen elkaar aan. De S. T. O. V. I. A. ligt in West-Java, is de geliefkoosde plaats voor Sumatra en West-Java; doordat daar de voertaal Maleisch is, worden de leerlingen vooral geschikt voor een werkkring onder de Maleiers. De N. I. A. S. krijgt haar leerlingen voor een groot deel uit Oost- en Midden-Java en uit de Molukken; het Javaansch en Maleisch als voertaal in Soerabaja ontwikkelt de leerlingen meer in die richting.

Het tweede deel van de vraag, aan welke van beide artsenscholen de voorkeur zou moeten worden gegeven, vervalt hierbij van zelf.

(w.g.) A. E. SITSEN.

O. Dr. RADJIMAN. (R. T. WEDIJODININGRAT)
Lijfarts van Z. H. den Soesoehoenan van Solo.

Solo, 4 December 1920.

Vraag 1.

De invloed van Ned. Indische Hooger onderwijsinrichtingen op de samenleving in het algemeen kan, behalve door het afleveren van hare abituriënten, vergroot worden door hare leeraren in de onmiddellijke omgeving, alsook daarbuiten voordrachten te laten houden, dus in den zin van volksuniversiteiten in Nederland.

De uitvoering hier te lande kan echter niet hetzelfde zijn als ginds, aangezien de maatschappij over het algemeen zich nog op een ander (lager ?) peil bevindt.

Waar in Nederland de cursussen worden gehouden na inschrijving der toehoorders, zou het in Indië moeten gebeuren, door contact te zoeken met de hier aanwezige vereenigingen om op die manier voordrachten of cursussen te houden.

Vraag 2.

De Hooger-Onderwijsinrichtingen kunnen zeker van de door de praktijk verkregen ervaringen van bijzondere personen profiteeren, door deze personen voordrachten of cursussen aan de bovengenoemde inrichtingen te laten geven, in den trant van b.v. de Indische week aan de Nederlandsche Universiteiten.

Vraag 3.

Zeer wenschelijk is het, om te komen tot een universiteit. De voordeelen liggen in de concentratie van de wetenschappelijke krachten, en in het met elkander voeling houden der wetenschappelijke methoden en uitkomsten der verschillende faculteiten. Hierdoor is naar mijn bescheiden meening

de wetenschap en de wetenschappelijke vorming der studenten het best gediend, en waarschijnlijk zal ook uit finantieele overwegingen concentratie verkieselijk blijken te zijn. Voorop zij echter gesteld, dat in de toekomst meer van deze universiteiten gesticht moeten worden.

Vraag 4.

Bij het tot stand komen van meerdere universiteiten zouden als plaatsen genoemd kunnen worden: Bandoeng, Malang, Padang en Macasser.

Vraag 5.

Dat wetenschap als zoodanig geacht kan worden, een universeel bezit van de menschheid te zijn, is niet twijfelachtig. Toch dient in acht genomen te worden het innig verband tusschen de maatschappelijke behoeften en de wetenschap, zoodat verschillen — die of principieel of slechts gradueel kunnen zijn — in den vorm of het wezen van de wetenschap op verschillende plekken der aarde mogelijk zijn.

Deze stelling is m.i. niet meer dan natuurlijk, aangezien behoeften een menschelijk psychisch verschijnsel zijn; en psychische uitingen verschillen — al naar gelang van de omstandigheden in plaats en tijd. Zoo is de vorming van de tropische geneeskunde gebonden aan plaats.

Zonder verdere theoretische beschouwingen wordt hiermee betoogd de invloed van de maatschappelijke situatie op de vorming der wetenschap.

Overgaande op onze Indische samenleving, voelt en ziet men de gebrekkige overeenstemming tusschen de situatie van de inheemsche bevolking, en de universitaire wetenschapsvorming.

Ik noem hier hoofdzakelijk de inheemsche bevolking, omdat, maatschappelijk gesproken, deze bevolking het belangrijksteel ement moet zijn voor de ontwikkeling van Indië, in casu voor de wetenschappelijke vorming.

Dit deel toch van de Indische samenleving leeft apathisch; de omstandigheden laten momenteel niet toe, zijn behoeften

en in verband daarmee zijn intellect uit te breiden, waardoor een hechte samenhang gesmeed wordt tusschen zijne behoeften, resp. zijn weten en de universitaire wetenschapsvorming. Een leemte is hier aanwezig, die aangevuld moet worden door de verdere uitbreiding en normalen groei van de wetenschap hier te lande.

w.g. RADJIMAN.

P.) Dr. Z. KAMERLING.
Leeraar aan de S. T. O. V. I. A.

Weltevreden, 5 October 1920.

I. *Is Hooger Onderwijs voor Nederlandsch-Indie noodig?*

Deze vraag moet m.i. onomwonden bevestigend worden beantwoord.

De rechtvaardigheid eischt deze invoering, aangezien door vele bewoners van Nederlandsch-Indië het gemis aan inrichtingen van hooger onderwijs gevoeld wordt als een achterstelling van de kolonie en van de koloniale bevolking bij het moederland.

De wetenschap eischt deze invoering, niet alleen omdat voor de bestudeering van specifiek tropische, resp: Indonesische wetenschappelijke vraagstukken een milieu gewenscht is om deze ter plaatse te kunnen onderzoeken, maar vooral ook omdat voor hen die een wetenschappelijke werkkring in Ned. Indië zullen vervullen, een opleiding gewenscht is, waarbij ten volle rekening gehouden wordt met Indische toestanden.

Het gezond verstand eischt deze invoering, aangezien aan het steeds toenemend tekort aan wetenschappelijk personeel voor Indië het beste tegemoet kan worden gekomen door ook in Indië de gelegenheid voor wetenschappelijke opleiding te scheppen.

Het politiek beleid eischt deze invoering, omdat op de collegebanken verbroedering tot stand komt tusschen de verschillende rassen.

De humaniteit eischt deze invoering, omdat inrichtingen van hooger onderwijs ook kunnen zijn, en feitelijk moeten zijn, centra waar een idealistische en altruïstische levensbeschouwing wordt gekweekt. Tegenover het steeds veld winnend materialisme en egoïsme waaraan onze tegenwoordige maatschappij te gronde dreigt te gaan, moet door de meest ontwikkelden van ieder natie, van ieder ras front worden gemaakt.

II. *Aan wat voor Hooger Onderwijs bestaat in Nederlandsch-Indie behoefte?*

Naar de overtuiging van schrijver dezes bestaat in Nederlandsch-Indië behoefte aan hooger onderwijs in:
technische wetenschap,
medische „
juridische „
taal- land- en volkenkunde
landbouwwetenschap
natuurwetenschap.

Hiervan is de noodzakelijkheid van de invoering van de eerste drie reeds erkend.

Wat taal- land- en volkenkunde betreft, waar in de toekomst ongetwijfeld de opleiding van bestuursambtenaren ook hier in Indië ter hand genomen zal moeten worden, zal hooger onderwijs in taal- land- en volkenkunde in aansluiting aan het juridisch hooger onderwijs niet kunnen uitblijven, nog afgezien van het feit, dat voor de bestudeering van Indische taal- land- en volkenkunde, van Chineesch en Japansch, etc. hier in Indië een beter gelegenheid is dan in Nederland.

De noodzakelijkheid van hooger landbouwonderwijs voor Indië valt moeilijk te bestrijden. Dit onderwijs toch moet bij uitstek op de eischen der praktijk zijn gericht, het komt er hier in de eerste plaats op aan den student belangstelling in te boezemen en hem vertrouwd te maken met praktische vraagstukken.

Hooger onderwijs in de natuurwetenschappen zal in de propaedeuse van het medisch hooger onderwijs reeds verwezenlijkt worden en bij het technische hooger onderwijs ongetwijfeld ook in enkele richtingen van de voortgezette studie. Voor de biologische wetenschappen is hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië dringend noodig voor de vorming van leerkrachten bij het middelbaar en het uitgebreid lager onderwijs.

Ieder leeraar in de natuurlijke historie in Indië staat bij de aanvaarding van zijn taak tegenover een hem zoo goed als

geheel vreemde flora en fauna en waar het hoofddoel van het onderwijs in de natuurlijke historie toch ongetwijfeld gezocht moet worden in het leeren waarnemen en het wekken van belangstelling voor de levende natuur, kan dit moeilijk anders dan als een wantoestand worden gequalificeerd. Hier komt voor de biologische wetenschappen en voor geologie, mineralogie en meteorologie bij, dat het studieveld hier zoo buitengewoon rijk is, dat het ook daarom gewenscht is hier een milieu te scheppen vanwaar opwekking uitgaat tot studie in deze richting.

III. *Wat is eigenlijk het onderscheid tusschen middelbaar en hooger onderwijs, tusschen vakonderwijs en vrije studie en hoe moeten deze verschillende categorieën van onderwijs zich verhouden?*

Hieromtrent moet in de eerste plaats opgemerkt worden dat de tegenstelling tusschen middelbaar- en hooger-onderwijs niet dezelfde is, als die tusschen vakonderwijs en vrije studie, men mag niet hooger onderwijs en vrije studie, respectievelijk middelbaar- en vakonderwijs als identisch beschouwen. Feitelijk zoude het logisch zijn een onderscheid tusschen middelbaar en hooger onderwijs te maken in dier voege dat men middelbaar noemt het onderwijs, dat, voortbouwend op de lagere school, hetzij voorbereidt voor hooger onderwijs of klaar maakt voor ondergeschikte betrekkingen, en hooger noemt het onderwijs, dat, voortbouwend op het middelbare, klaar maakt voor zelfstandige betrekkingen of voor zelfstandig wetenschappelijk werk, waarbij middelbaar onderwijs in hoofdzaak gegeven wordt aan jongelieden van ± 12 tot ± 18 jaar, het hooger onderwijs aan volwassen of bijna volwassen personen van ± 17 tot 25 jaar. Hierbij moet echter onmiddellijk de restrictie gemaakt worden, dat het al of niet geschikt zijn voor een zelfstandige betrekking of voor zelfstandig wetenschappelijk werk niet uitsluitend, en zelfs niet in de eerste plaats, afhangt van het onderwijs dat iemand heeft genoten, maar in nog hoogere mate van persoonlijkheid,

begaafdheid, energie, karakter. In onze, van examens aan elkander hangende tegenwoordige maatschappij wordt dit veelal over het hoofd gezien. Wij moeten hierop nog terug komen.

Het hierboven aangegeven logische onderscheid tusschen middelbaar en hooger is bij de regeling van het Nederlandsche en het Nederlandsch-Indische onderwijs niet gevolgd, het onderwijs op de Nederlandsche gymnasia heet hooger, het er ongeveer parallel mede gaande onderwijs op de H. B. S. 5 j.c. heet middelbaar onderwijs. Het onderwijs aan de medische afdeeling van Stovia en Nias, dat ongeveer parallel gaat met het medische hooger onderwijs aan de Nederlandsche universiteiten, heet middelbaar, hoewel het opleidt tot een zelfstandige, verantwoordelijke werkkring. Het zoude ongetwijfeld veel logischer zijn het tegenwoordige onderwijs aan de Geneeskundige afdeeling van Stovia en Nias, al gaat het niet zoo ver als dat aan de Nederlandsche hoogescholen, toch te qualificeeren als hooger onderwijs en wanneer dit niet geschiedt, is het vermoedelijk op grond van overwegingen die vreemd zijn aan omvang en inhoud van dit onderwijs. De geneeskundige afdeelingen van Stovia en Nias zijn feitelijk hoogere vakscholen al worden zij officieel bij het middelbaar onderwijs gerekend.

Het onderscheid tusschen vakonderwijs en vrije studie komt daarop neer, dat het vakonderwijs een bepaald omgrensd gebied van wetenschap behandelt, waardoor de leerling wordt klaargemaakt voor een bepaald beroep, terwijl bij de vrije studie aan den leerling de gelegenheid wordt gegeven zich onder leiding zelfstandig te ontwikkelen in de richting die het meest met zijn neiging en bekwaamheid overeenstemt. Het woord vrij mag hier zeker niet geïnterpreteerd worden als de eventueele vrijheid voor de studenten om al of niet te studeeren en de colleges al of niet te bezoeken. Deze questie of het onderwijs meer of minder schoolsch moet worden ingericht, of er toezicht op de studie van de leerlingen moet worden uitgeoefend of dat deze zich mogen verheugen in de vrijheid om zich desgewenscht van het geheele onderwijs niets

aan te trekken, heeft met den aard en omvang van het onderwijs niets te maken, maar betreft uitsluitend de verhouding van docenten en studenten. Teneinde misverstand te voorkomen is het dan ook gewenscht hier een andere term aan te wenden en te spreken van de tegenstelling tusschen gecontroleerde en ongecontroleerde studie.

In den boven aangegeven zin kunnen vakonderwijs en vrije studie beide zoowel bij middelbaar als bij hooger onderwijs voorkomen. Op den toehoorder voor enkele vakken aan een H. B. S. 5 j.c. is de uitdrukking vrije studie ten volle toepasselijk. Op de Nederlandsche universiteiten begint in den regel de vrije studie in hoofdzaak pas na het candidaats-, in vele gevallen pas na het doctoraal examen. In hoofdzaak, want voor de bekwaamste en ijverigste leerlingen gaat dikwijls reeds van den aanvang der studie af vrije studie met de vakstudie parallel.

Uit den aard der zaak is vakonderwijs meer aangewezen voor jongere leerlingen om een algemeene basis te leggen, waarop dan op lateren leeftijd door vrije studie in een of ander zelf gekozen richting kan worden voortgebouwd.

Alle onderwijs, ook het hooger onderwijs in die gevallen waarbij opgeleid wordt voor een speciale werkkring, waarvoor een bepaalde dosis kennis bepaald noodig is, moet in hoofdzaak het karakter van vakonderwijs hebben. Het beroep, hetzij dan ingenieur of medicus, rechter of landbouwleeraar stelt eischen en de opleiding voor een zoodanig beroep moet de garantie geven, dat de benoodigde kennis ook inderdaad verworven is.

Aan vele buitenlandsche universiteiten, o.a. aan de Duitsche en Zwitsersche, komt de tegenstelling tusschen vakopleiding en vrije studie scherp uit; de vakstudie sluit af met een staatsexamen dat bevoegdheid geeft, de vrije studie met een universiteitsexamen dat een graad geeft zonder bevoegdheid. Aan een Duitsche universiteit kan iemand in de medische faculteit promoveeren op een dissertatie over een vergelijkend anatomisch of physiologisch onderzoek, maar de promotie,

ook al geschiedt deze met de hoogste lof, geeft geen bevoegdheid tot het uitoefenen van medische praktijk.

Onze Indische inrichtingen van Hooger Onderwijs zullen ongetwijfeld moeten geven vakonderwijs om middelmatige en begaafde leerlingen op te leiden voor een bepaalden werkkring, maar zij zullen ook voor de meest begaafde en energiekste leerlingen de gelegenheid moeten geven om door vrije studie, naast het vakonderwijs en op het vakonderwijs voortbouwende, zich in een zelf gekozen richting onder leiding verder te bekwamen en dan door het schrijven van een proefschrift blijk te geven in staat te zijn tot zelfstandig wetenschappelijk werk.

Met dezen factor, de begaafdheid en de energie van den individueelen student, wordt over het algemeen te weinig rekening gehouden.

Het tegenwoordige middelbare onderwijs nivelleert in sterke mate, niet zoozeer doordat het klassikaal gegeven wordt, als wel doordat het geheel ingericht is op de af te leggen examens.

Het geeft te veel voor de minder begaafden en laat de weetgierigheid van de meest begaafde en leergierigste leerlingen in menig opzicht onbevredigd. Het geeft elken leerling, afzonderlijk beschouwd, voor de vakken waarin hij belang stelt minder dan hij zoude wenschen te weten en dwingt hem voor de vakken die hem niet interesseeren een groote hoeveelheid leerstof te verwerken die hem tegenstaat en die hij na het examen liefst zoo spoedig mogelijk vergeet. Instede van de individualiteit van elken leerling tot zijn recht te doen komen, is het middelbaar onderwijs maar al te zeer een Procrustes-bed waar de leerling gepersd wordt in het keurslijf van het af te leggen examen. Het grootste bezwaar dat aan dit nivelleerende karakter van het middelbaar onderwijs kleeft is m.i. dat het de belangstelling van den leerling niet tot haar recht laat komen en daardoor de leerlust doodt.

Bij het zeer groote aantal leerlingen zijn deze bezwaren bij het middelbaar onderwijs niet geheel te ondervangen al

zou er ongetwijfeld in deze richting nog wel veel verbeterd kunnen worden.

Ook bij het hooger onderwijs, voor zoover dit het karakter van vakonderwijs heeft, zijn bij grooten toeloop van leerlingen de aan deze nivelleering verbonden bezwaren niet geheel te voorkomen al kan men, vooral door uitbreiding der praktische oefeningen, deze bezwaren wel gedeeltelijk wegnemen. Voor vrije studie, naast en voortbouwend op het vakonderwijs, kunnen uit den aard der zaak alleen zij in aanmerking komen, die werkelijk over de noodige begaafdheid en belangstelling beschikken, maar voor deze is dan ook die vrije studie noodig om den geest frisch en de belangstelling wakker te houden.

Het schijnt in de bedoeling te liggen om, wat de medische opleiding betreft, een tegenstelling in het leven te roepen tusschen vakschool en hoogeschool, waarbij dan de vakschool (Stovia en Nias) aansluiten zal aan de Mulo of driejarige H. B. S., de hoogeschool aan de H. B. S., 5 j. c. of aan de Algemeene Middelbare school. De medische vakschool zou dan voortgaan Indische artsen af te leveren en de opleiding aan de medische hoogeschool zou volkomen gelijkwaardig worden aan de Nederlandsche opleiding.

Het komt schrijver dezes voor, dat het scheppen van een dergelijke tegenstelling geen aanbeveling verdient omdat deze geen rekening houdt met de zeer wisselende individueele begaafdheid en energie van de leerlingen. Het onderscheid tusschen H. B. S. 3 en H. B. S. 5 is m.i. niet groot genoeg om daarop te baseeren een gedurende de geheele medische studie voortgezette tegenstelling tusschen middelbaar en hooger onderwijs, er is m.i. geen twijfel aan of dit onderscheid in de vooropleiding zoude over en weer overbrugd worden door de begaafdste leerlingen van de H. B. S. 3 en door de minst begaafden van de H. B. S. 5.

Men zoude door het scheppen van een dergelijke tegenstelling m.i. een onbillijkheid begaan tegenover de begaafdste leerlingen met Mulo of H. B. S. 3 opleiding, die hun leven

lang ten onrechte gebrandmerkt zouden zijn als inferieur in vergelijking met de minst begaafde leerling met H. B. S. 5 vooropleiding. Men zal zoodoende den toestand krijgen, dat aan de vakschool onwillekeurig en geleidelijk ten behoeve van de meest begaafde leerlingen het onderwijs wordt opgevoerd en aan de hoogeschool door een betrekkelijk groot aantal minder begaafde leerlingen wordt geremd, zoodat feitelijk op den duur het onderwijs aan beide inrichtingen toch vrijwel, zij het ook niet volkomen parallel gaat. Men krijgt dan twee intrinsiek bijna gelijkwaardige inrichtingen, die zich ternauwernood onderscheiden door het peil van kennis van de afgestudeerde leerlingen, maar in hoofdzaak doordat zij geven een verschillend brevet, feitelijk op grond van de finantieele gesteldheid der ouders die in het eene geval hun zoon stuurden naar de H. B. S. 5, in het andere geval naar de Mulo. Men krijgt dan bovendien een zeer ongewenschte, meer of minder geprononceerde rassentegenstelling, in dier voege dat de hoogeschool hoofdzakelijk door weinige Europeesche, de vakschool door talrijke Inlandsche leerlingen zal worden bezocht.

Een scheiding in de vooropleiding op de basis *H. B. S.* 3 *j.c. of Mulo naar de vakschool, H. B. S.* 5 *j.c. of Algemeene Middelbare School naar de Hoogeschool* is m.i. alleen dan gerechtvaardigd, wanneer men voor de begaafdsten van de eerste kategorie de poorten van de hoogeschool ook opent en deze poorten sluit voor de minst begaafden van de tweede kategorie.

Men zal mij tegenwerpen dat deze zelfde tegenstelling tusschen vakschool en hoogeschool ook in Nederland bestaat tusschen middelbare landbouwschool en landbouw-hoogeschool, tusschen middelbare technische school en technische hoogeschool. De verhouding van technische-, middelbare- en hoogeschool kan ik niet beoordeelen, maar wat de verhouding van middelbare landbouwschool en landbouw hoogeschool betreft, ben ik vast overtuigd, dat het zeer wel uitvoerbaar en zeer wenschelijk zoude zijn het den beste leerlingen van de middelbare landbouwschool mogelijk te maken om na het

afloopen van deze, op gemakkelijke condities naar de landbouw hoogeschool over te gaan. Voor het Indische technische hooger onderwijs wordt trouwens in het rapport der technische commissie ook zeer nadrukkelijk de wenschelijkheid bepleit om dit te doen aansluiten bij Mulo resp. H. B. S. 3.

Naar mijn meening is het verreweg het meest aanbevelenswaardig het toekomstige medische hooger onderwijs op te bouwen op, en parallel te doen gaan met het reeds bestaande medische hoogere vakschool onderwijs; uitsluitend wijzigingen in de vooropleiding aan te brengen voor zoover deze inderdaad noodzakelijk zijn gebleken en zeker niet op grond van analogie met de Nederlandsche opleiding, de vooropleiding en daarmede de geheele, toch reeds lange studie der Indische medici noodeloos met twee à drie jaar te verlengen.

IV. In hoeverre is de bevolking van Nederlandsch-Indië rijp voor Hooger Onderwijs en voor wie is het in Indië te geven Hooger Onderwijs bestemd?

Bij discussies over de wenschelijkheid van Hooger Onderwijs in Indië wordt vaak de vraag gesteld of de bevolking van Indië, namelijk de Inlandsche bevolking en de hier geboren Europeaan rijp is voor Hooger Onderwijs? Deze vraag is feitelijk overbodig, zoodra men er zich goed rekenschap van geeft, dat het hierbij niet gaat om gemiddelde verschillen tusschen de verschillende rassen, maar uitsluitend om individueele verschillen tusschen de verschillende leerlingen. Schrijver dezes is ook van oordeel dat *gemiddeld* de Inlander, de Chinees, de halfbloed en de volbloed Europeesche leerling niet even geschikt zijn voor Hooger Onderwijs, niet zoozeer omdat er belangrijk verschil is in intellect, als wel omdat er over het algemeen verschil is in physiek weerstandsvermogen en energie. Het gaat hier echter niet om gemiddelde verschillen tusschen de verschillende categoriën van leerlingen. Van iedere categorie zijn in den grond der zaak slechts betrekkelijk weinige der leerlin-

gen die de lagere school bezoeken, geschikt voor hooger onderwijs. Van deze betrekkelijk weinigen die het hooger onderwijs wel goed kunnen volgen zoolang dit het karakter van vakonderwijs heeft, zijn er ook weer slechts enkelen, die naast en op het hooger vakonderwijs voortbouwend, geschikt zijn voor zelfstandige, vrije studie. Of het percentage dat geschikt is voor vakonderwijs nu bij de eene categorie wat grooter of kleiner is dan bij de andere, en of van dit percentage nu weer een wat grooter of kleiner deel geschikt is voor zelfstandige vrije studie, is in den grond der zaak van ondergeschikte beteekenis.

Hooger onderwijs moet bestemd zijn uitsluitend voor de begaafden, onverschillig van welk ras, maar het moet ook gemakkelijk toegankelijk zijn voor allen die gedurende hun vooropleiding, welke deze ook zij, blijk gaven van bijzondere begaafdheid. De gelegenheid voor hooger onderwijs moet niet voor een buitengewoon begaafd oudleerling der Mulo afgesneden zijn op den grond dat zijn ouders het geld niet hadden om hem naar de Algemeene Middelbare School te zenden.

Er is geen twijfel aan dat de mate van begaafdheid van veel grooter beteekenis is voor de beantwoording van de vraag of iemand geschikt is voor hooger onderwijs, dan de omvang van de vooropleiding.

Het zal ongetwijfeld zaak zijn het hooger onderwijs in Indië, wat de vooropleiding betreft zoo weinig mogelijk te reglementeeren en zooveel mogelijk ruimte te laten om in ieder van de norm afwijkend individueel geval afzonderlijk te beslissen.

V. Aan welke eischen moet het Indisch Hooger Onderwijs voldoen?

Schrijver dezes zal zich hier uit den aard der zaak moeten beperken tot een oordeel over propaedeutisch medisch, natuurwetenschappelijk en landbouwkundig hooger onderwijs.

Dit onderwijs zal moeten hebben, niet een encyclopaedisch en abstract theoretisch karakter, maar zal zooveel mogelijk

aanschouwelijk, praktisch moeten zijn. Wat voor middelbaar onderwijs in de natuurwetenschappen geldt en wat reeds vele jaren geleden, vrijwel tevergeefs, op zoo welsprekende wijze door Salverda werd betoogd, toen hij waarschuwde voor overlading bij het middelbaar onderwijs en er op wees, dat het onderwijs moet ontwikkelen en uit den leerling moet halen wat in hem zit, dat het den leerling niet moet maken tot een phrasenheld die met groote, slechts half begrepen woorden schermt, geldt in nog hoogere mate voor het hooger onderwijs.

Het moet vormen en ontwikkelen, maar het moet niet africhten voor examens. Het moet in de allereerste plaats werken op het wekken van belangstelling en daarom zooveel mogelijk altijd uitgaan van het eenvoudige, min of meer bekende geval en van daar opklimmen tot het algemeen begrip.

Leeren waarnemen, accuraat zien en nadenken over het waargenomene is niet gemakkelijk en er wordt hieraan op de lagere en de middelbare school over het algemeen te weinig aandacht geschonken en toch moet het goed kunnen waarnemen den grondslag zijn van alle medische, van alle natuurwetenschappelijke en alle landbouwkundige studie.

De leerling moet vooral actief zich zelf ontwikkelen onder leiding, door eigen waarneming en eigen onderzoek, de studie moet niet in hoofdzaak bestaan uit een passief opnemen van den inhoud van eenige dictaten en studieboeken. De theorie moet aanknoopen aan en gebouwd zijn op de praktische ervaring. Bij het practisch onderwijs moet de leerling gewend worden zich te redden met eenvoudige hulpmiddelen, met zooveel mogelijk zelf in elkaar gezette toestellen.

Juist waar bij zoovele van onze leerlingen hier in Indië een sterke neiging bestaat tot uit het hoofd leeren en waar onze leerlingen zich hier zoo vaak tevreden stellen met het weergeven van een al of niet begrepen, min of meer woordelijk uit het hoofd geleerde les, waar onze leerlingen vaak met een zekere minachting neerzien op alles wat naar handenarbeid zweemt, moet des te meer nadruk op het praktisch onderwijs worden gelegd.

Dan zal m.i. het hooger onderwijs, voor zoover het een vakopleiding is, niet onnoodig mogen worden gerekt en ook in dit opzicht zal zooveel mogelijk beperking van de leerstof noodig zijn. Door den toenmaligen rector van de Utrechtsche universiteit werd enkele jaren geleden met grooten nadruk gewezen ([1]) op de wenschelijkheid om de studie in de natuurwetenschappelijke faculteit te bekorten. De frischheid van geest gaat verloren door langdurige examenstudie, het initiatief gaat verloren om een eigen weg te zoeken, om paden in te slaan die niet door de groote menigte betreden worden.

De waarde van hooger onderwijs is minder gelegen in de encyclopaedische breedte, dan wel in de ontwikkelende diepte.

Vooral hier in Indië waar te verwachten is, dat een zeer groot deel der leerlingen op iets lateren leeftijd op de hoogeschool zal komen en een paar jaar eerder volwassen is dan in Nederland, waar bovendien de oudleerling van de H. B. S. 5 reeds gemakkelijk een tamelijk goed gesalarieerde betrekking vindt, is zooveel mogelijk beperking van den studietijd gewenscht.

Beperking van den studietijd zal echter niet mogen leiden tot overlading met colleges, de studenten zullen zooveel mogelijk tijd moeten hebben voor laboratorium werk en zelfstandige studie in de bibliotheek. Deze vrije studie moet reeds in de eerste jaren zooveel mogelijk worden aangemoedigd, zoodat het blijkt welke studenten hiervoor werkelijk geschiktzijn.

Er zal verder in de opleiding een duidelijke grens moeten worden getrokken waar zij, die het hooger vakonderwijs op bevredigende wijze hebben gevolgd maar die minder geschikt zijn voor zelfstandige vrije studie de hoogeschool verlaten en de praktijk ingaan. Laten de begaafdsten, maar ook alleen deze, de studie dan verder voortzetten en zich zelfstandig onder leiding nog verder ontwikkelen.

Voor hen die het in zijn vollen omvang hebben genoten, zal het Indische hooger onderwijs moeten geven volwaardige be-

---

1) Pia Vota. Voordracht bij de 280ste verjaardag van de Utrechtsche Hoogeschool, door den Rector magnificus Ernst Cohen.

voegdheid, deze oudleerlingen van een Indische hooger onderwijsinrichting zullen in geen enkel opzicht achter mogen staan bij den oudleerling van een Nederlandsche hoogeschool.

Wanneer dit niet gebeurt, wanneer het Indisch hooger onderwijs als het ware wordt een surrogaat, dat voor de kolonie nog goed genoeg is, van het Nederlandsche hooger onderwijs, zal de invoering ervan politiek een failure zijn. Volwaardgi hooger onderwijs zal de verbroedering van de rassen in de hand werken, surrogaat hooger onderwijs zal dit niet kunnen doen en zal veeleer werken in tegengestelden zin.

In dezen eisch van volwaardigheid ligt niet opgesloten dat het Indisch hooger onderwijs zoude moeten worden gecopieerd naar het Nederlandsche. In den loop van drie eeuwen heeft zich het Nederlandsche hooger onderwijs geleidelijk ontwikkeld op Nederlandschen bodem, het is ingericht voor de Nederlandsche toestanden, voor de Nederlandsche maatschappij maar het draagt ook in zich enkele gebreken die een gevolg zijn van de historische ontwikkeling.

Wij mogen hier wel indachtig zijn het dichterwoord:

Es erben sich Gesetz und Rechte
Wie eine ewige Krankheit fort;
Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte
Und rücken sacht von Ort zu Ort.
Vernunft wird Unsinn, Wohlthat Plage.

Ook bij ons Nederlandsche onderwijs is ongetwijfeld veel wat oorspronkelijk logisch en rationeel was toen het werd ingesteld, langzamerhand geworden een remschoen of een knellende band. Ik herinner hier slechts aan het nu onlangs, na zooveel lange jaren strijd afgeschaft verschil tusschen gymnasium en H. B. S. opleiding.

Het Indische hooger onderwijs moet nieuw opgebouwd worden op Indischen bodem, het moet ingericht zijn voor de Indische maatschappij, laten wij ons dan niet blind turen op Nederlandsche toestanden, maar ook eens goed nagaan hoe het hooger onderwijs is ingericht in Zwitserland, Duitschland, Italië, Frankrijk, Engeland en Noord-Amerika.

VI. Hoe moet de verhouding zijn van docenten en leerlingen bij het Hooger Onderwijs?

Bij het Indische hooger onderwijs zal het contact tusschen docenten en leerlingen zooveel mogelijk moeten worden bevorderd, vooral ook omdat bij een zeer groot percentage der leerlingen van huis uit weinig belangstelling voor het door hun ouders voor hen gekozen studievak wordt aangetroffen. Het vooruitzicht op het goed gesalarieerde beroep is hoofdzaak, de roeping ontbreekt oorspronkelijk bij verreweg de meesten. De roeping, de belangstelling voor het vak moet langzamerhand gewekt worden door contact met de docenten. In dit opzicht is zooveel mogelijk uitbreiding van de gelegenheid voor practisch werken gewenscht en is ook aan het houden van excursies grooter beteekenis toe te schrijven. Zooveel mogelijk contact tusschen docent en studenten zal ook noodig zijn voor zelfcontrole der docenten, om steeds te weten of de studenten het gedoceerde kunnen verwerken.

Er zal verder controle moeten worden gehouden op het werk der studenten. In Nederland wordt ten minste als regel door de ouders nog eenigermate toezicht op het werken der studenten gehouden, bij het meerendeel der studenten aan onze Indische hoogescholen zal ouderlijk toezicht op de studie totaal ontbreken. Daarenboven moeten wij er rekening mede houden, dat, zooals hier boven reeds gezegd, de belangstelling voor het gekozen studievak van huis uit geringer zal zijn. Dan zal een zeer groot percentage der studenten studeeren op gouvernementskosten als dienstverbandleerling of met een studiebeurs, zoodat ook in dit opzicht controle op de studie gewenscht is.

Hoe dit toezicht gehouden zal moeten worden is feitelijk van weinig belang maar aan het principe zal niet kunnen worden getornd.

Het begrip hooger onderwijs of, zooals het vaak geformuleerd wordt, vrije studie aan een universiteit heeft in den grond der zaak nooit ingehouden een negatie van controle

op de studie, al is het door de studenten steeds gaarne als zoodanig uitgelegd. Aan de Engelsche colleges en op de Amerikaansche universiteiten wordt wel degelijk op de studie toegezien. Bij de bespreking van de huisvestingskwestie komen wij op dit toezicht nog terug.

Ook voor de controle op de studie hebben praktische oefeningen en excursies groote beteekenis, wanneer ten minste de docent over de noodige assistentie beschikt, zoodat hij zich ook met elken leerling op zijn beurt eenigen tijd kan onderhouden. Op de Nederlandsche universiteiten wordt vaak geklaagd over te weinig contact tusschen docenten en studenten, hier in Indië zal met zeer groote zorg gewaakt moeten worden niet in dezelfde fout te vervallen.

VII. *Wat mag er van de docenten bij het Indisch Hooger Onderwijs worden verwacht en wat zullen zij mogen verwachten?*

In de eerste plaats zal verwacht mogen worden dat de docenten aan de Indische Hooger onderwijsinrichtingen mannen zijn die Indische toestanden kennen en die hart hebben voor Indië.

Iemand waarbij dit niet het geval is, iemand die als hoogleeraar naar Indië zoude komen, uitsluitend met het oog op de finantieele en wetenschappelijke positie, die de Indische hoogeschool in zekeren zin beschouwt als een trede op de ladder die weer naar de Nederlandsche universiteit terugvoert, is m.i. aan een Indische hoogeschool misplaatst.

Onze Indische hoogescholen zullen niet alleen moeten opvoeden in wetenschap, maar zij zullen ook moeten opvoeden tot een idealistische levensbeschouwing.

Voorts duiden de wenschelijkheid van contact tusschen docent en studenten, de noodzakelijkheid van controle op de studie en de noodzakelijkheid om het onderwijs niet te abstract theoretisch maar zooveel mogelijk aanschouwelijk en practisch te maken alle in dezelfde richting, dat de hoogleeraar aan de Indische hooger onderwijsinrichting niet zoozeer moet zijn een encyclopaedisch geleerde of een groot onderzoeker, maar in de eerste plaats een opvoeder, een docent die

zijn leerlingen een goed inzicht weet te geven in de grondbegrippen en die hart heeft voor zijn leerlingen.

Men zal er zich voor moeten hoeden de geschiktheid van iemand voor het hoogleeraarschap aan de Indische hoogeschool af te meten naar het aantal en den omvang zijner publicaties; vooral hier in Indië is door gemis aan literatuur, door gemis van goede gelegenheid voor eigen onderzoek, door overlading met beroepswerk menigeen ternauwernood in de gelegenheid zich aan zelfstandig wetenschappelijk werk te wijden, die onder gunstiger omstandigheden in deze richting misschien veel zou hebben kunnen presteeren.

Het komt schrijver dezes voor, dat docentenruil tusschen Nederlandsch-Indië en Nederland, als systeem, met het oog op de continuïteit van het onderwijs, niet gewenscht is, voor zoover het hooger onderwijs het karakter van vakonderwijs heeft. Iets anders is het voor de met het vakonderwijs parallel gaande en daarop voortbouwende vrije studie. Wanneer de Indische hoogescholen geregeld functionneeren en men kan dan af en toe de een of andere Nederlandsche of Europeesche, Britsch-Indische of Amerikaansche vermaardheid overhalen om hier een serie voordrachten te komen geven over een speciaal onderwerp — op overeenkomstige wijze als door de Amerikaansche universiteiten ook herhaaldelijk Nederlandsche geleerden o.a. Hugo de Vries en Kapteyn zijn uitgenoodigd — dan zal dit natuurlijk zeer toe te juichen zijn.

Als wij nu nog de vraag stellen wat de docenten aan de Indische hoogescholen zullen mogen verwachten, dan zoude dit zijn een behoorlijke maar niet weelderige inrichting ten behoeve van het door hen te geven onderwijs, voldoende ruimte, een voldoend instrumentarium, voldoende assistentie, een uitgebreide vakbibliotheek en voldoende tijd voor eigen werk.

VIII. *Wat mag er in de toekomst van de oud-leerlingen der Indische Hooger Onderwijsinrichtingen worden verwacht?*

Van de oud- leerlingen zal in de eerste plaats verwacht mogen en moeten worden belangstelling en liefde voor hun

vak; wij zullen mogen eischen dat zij de wetenschap niet beschouwen als een melkkoe.

„Einem ist sie die hohe, die himmlische Göttin, dem andern

„Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt".

Zij zullen moeten doordrongen zijn van het begrip, dat het hooger onderwijs in Indië niet wordt ingevoerd om eenige jongelui door middel van een wetenschappelijke opleiding aan een goed gesalarieerd baantje te helpen, maar om land en volk vooruit te brengen.

Dan zullen wij mogen verwachten, dat het geen phrasenhelden zijn, die met een uit het hoofd geleerde schijn-geleerdheid geuren, maar dat zij hebben wetenschappelijken zin en dat zij doorgedrongen zijn tot de wetenschappelijke grondbegrippen, dat zij hebben zelfvertrouwen en een eigen oordeel en zoo noodig durven aanpakken en doortasten, dat zij oog hebben voor de vele wetenschappelijke problemen die hier in Indië nog op oplossing wachten en dat zij, voor zoover zij er toe in staat zijn, aan de oplossing daarvan medewerken, dat zij nog frisch zijn van geest en niet versuft door een vele jaren voortgezet blokken voor examens.

Dan zullen zij ten slotte hart moeten hebben voor Indië en doordrongen zijn van het begrip, dat door de vreedzame samenwerking van verschillende rassen hier in Indië veel goeds tot stand is te brengen, dat de bevolking van Indië niet gebaat is door hol gepolitiseer en demagogie, maar doordat ieder hier in Indië doet wat zijn hand vindt om te doen in het belang van land en volk.

IX. *Waar moeten de inrichtingen voor Hooger Onderwijs worden gevestigd?*

Voor het technisch hooger onderwijs is deze vraag reeds beantwoord door de vestiging te Bandoeng.

Ook voor het medisch hooger onderwijs is deze vraag feitelijk reeds beslist nu het Salemba-complex voor de Stovia

in gebruik genomen is en zijn voltooiing nadert. Vestiging van het medische hooger onderwijs elders dan te Batavia zoude toch, wanneer men de Stovia als vakschool wilde laten blijven bestaan, de consequentie meebrengen om voor de medische hoogeschool een dergelijk, minstens evengoed ingericht ziekenhuis, polikliniek en onderwijscomplex met minstens even goede voorziening in het benoodigde patienten materiaal te stichten. Men zoude toch niet een medische hoogeschool kunnen hebben die minder goed was ingericht dan de vakschool.

Het ligt bovendien in de geheele natuurlijke ontwikkelingsgang om de Geneeskundige Afdeelingen der Stovia en Nias te maken tot medische hoogescholen. Door de voorbereidende afdeeling, hetzij op te heffen of af te scheiden en tot een afzonderlijke, zelfstandige inrichting te maken, door deze vooropleiding eenigszins uit te breiden, zoodat de Taal en de Wiskunde, waaraan nu in het eerste jaar door de Geneeskundige Afdeeling nog veel tijd wordt besteed kunnen wegvallen, door reeds in de vooropleiding ten minste eenig begrip van Schei- en Natuurkunde te geven, zoodat het onderwijs in deze vakken een meer concentrisch karakter krijgen kan, door waar dit noodig is het propaedeutisch en medisch onderwijs te verdiepen, maar liefst zonder het te verbreeden, door inrichting van een goede bibliotheek met een bibliothecaris en een goed ingerichte leeszaal en door ten slotte voor de beste leerlingen, naast en voortbouwende op de vakstudie de gelegenheid open te stellen tot vrije studie, zouden feitelijk de Geneeskundige afdeelingen der Stovia en Nias worden tot medische hoogeschool.

Dikwijls wordt de vraag gesteld of er hier in Indië verschillende hoogescholen voor de verschillende studie-inrichtingen moeten zijn of een groote universiteit met een technische, medische, juridische, eventueel landbouwkundige, literarische en natuurwetenschappelijke faculteit. Deze kwestie is feitelijk reeds uitgemaakt door de vestiging van de technische hoogeschool te Bandoeng, het in gebruik nemen van het Salemba-complex en de vestiging der Nias te Soerabaja.

Een eventueele natuurwetenschappelijke faculteit zou zich, of aan de technische hoogeschool kunnen aansluiten (het nieuwe meteorologische observatorium gaat ook naar Bandoeng) of aan de medische hoogeschool te Batavia. Een landbouwhoogeschool zou of in Buitenzorg, met het oog op cultuurtuin en laboratoria, of in Midden Java, waar men bijna alle cultures in de onmiddellijke nabijheid heeft, het best op haar plaats zijn.

Juridisch en literarisch hooger onderwijs met de hierbij aansluitende opleiding voor bestuursambtenaren, behooren uit den aard der zaak bij elkander.

Wel zal het in ieder geval gewenscht zijn tusschen de verschillende hooger onderwijsinrichtingen een band te knoopen, zonder daarbij aan de autonomie der deelen te kort te doen. Het zal gewenscht zijn om uit vertegenwoordigers van de docenten der afzonderlijke hoogescholen een centraal lichaam samen te stellen, dat in alle onderwijsaangelegenheden van advies dienen kan.

In Noord-Amerika heeft b.v. de University of California (de bekende Berkeley universiteit) als het ware het toezicht en de superintendentie over alle onderwijsinrichtingen in de Staat Californië en de „Board" van deze universiteit beslist of de oud-leerlingen van een of andere inrichting van middelbaar onderwijs zonder toelatingsexamen tot de universiteit worden toelaten of nog aan een toelatingsexamen moeten worden onderworpen.

Hierbij dient echter opgemerkt te worden, dat de „President of the University" hier niet, zooals de rector magnificus van een Nederlandsche universiteit van jaar tot jaar wisselt en dat hij ook niet, zooals onze voorzitters van het college van curatoren buiten de universiteit staat . De „President of the University" woont op het terrein van de hoogeschool en heeft zijn bureau in het hoofdgebouw, waar hij dagelijks te vinden is, hij vereenigt in zich als het ware de functies van rector magnificus en voorzitter van het college van curatoren maar heeft ook niets anders te doen.

Door dit Amerikaansche systeem kan een vaste leiding in een bepaalde richting worden verkregen, wat aan de Nederlandsche universiteiten niet het geval is.

X. *Moeten er maatregelen voor de huisvesting der studenten worden genomen en zoo ja, hoe moet deze worden geregeld?*

Waar zeker in de eerste tientallen jaren het meerendeel der studenten bij het Indisch hooger onderwijs zullen zijn, hetzij dienstverbandleerlingen of studenten die op een beurs of toelage studeeren, zal het ongetwijfeld gewenscht zijn gelegenheid voor huisvesting te scheppen. Te meer zal dit noodig zijn, omdat voor studenten uit de buitenbezittingen de gelegenheid om geregeld met elke vacantie naar huis te gaan niet bestaat.

Het zal echter hierbij m.i. wenschelijk zijn te breken met het systeem dat de leerlingen van ieder studiejaar bij elkaar brengt, zooals dit op de Stovia tot dusverre in gemeenschappelijke slaapzalen het geval is.

Juister zoude m.i. zijn het systeem van studenten-tehuizen zooals dit bijv. aan de University of Californië is ingericht.

Schrijver dezes was in de gelegenheid op reis van Nederland naar Indie de Universiteit te Berkeley te bezichtigen en van den President of the University en enkele hoogleeraren allerlei inlichtingen over de inrichting van deze instelling te krijgen.

In zulk een studententehuis wonen 15 à 20 studenten tesamen van verschillenden leeftijd en de oudsten dragen een zekere verantwoordelijkheid voor den goeden gang van zaken in het tehuis. Naarmate de oudsten het huis verlaten komt er aanvulling doordat er nieuwelingen in het tehuis worden opgenomen.

Dit systeem schept voor de studenten een intiemeren kring, geeft toezicht op en leiding voor de jongeren, zoó noodig nog wel eens hulp bij de studie en het is ongetwijfeld zeer geschikt om bij de ouderen verantwoordelijkheidsbesef, hulpvaardig-

heid en plichtbesef te kweeken. De leiders van een tehuis stellen er een eer in te zorgen, dat alles goed in orde is, dat de jongeren behoorlijk werken, zich op een gepaste wijze verstrooien, een goed figuur maken bij sport, enz. enz. Doordat de jongeren opzien tegen de ouderen worden zij in toom gehouden.

Er is hierbij uit den aard der zaak ook wel controle gewenscht; in Berkeley verkeeren de professoren nog al veel met de studenten, komen in de studententehuizen op bezoek, worden er op muziekavondjes en te eten gevraagd, enz.

Het stelsel om de leerlingen klasgewijs bij elkander te brengen heeft het groote nadeel, dat er niemand speciaal verantwoordelijk is of dat er een der klasgenooten, waarvoor de anderen geen ontzag hebben, verantwoordelijk moet worden gesteld; het brengt het groote gevaar mede dat in elke jaargang de slechte elementen, die gewoonlijk het hoogste woord voeren, zich de leiding trachten te verwerven. Ook omdat aan onze Indische Hoogescholen studenten van allerlei verschillende rassen en landaarden te samen zullen studeeren, is het systeem van tehuizen aan te bevelen. Omgang van de verschillende rassen, krijgt men uit den aard der zaak op het sportveld, in de recreatiezaal, op het praktikum, in de bibliotheek en op de collegebanken, maar iedere student vindt dan ook in zijn tehuis zijn meer intiemen kring van ras- of landgenooten, waar de jongeren dan ook zoo noodig hulp en raad van de ouderen kunnen krijgen.

(w.g.) Z. KAMERLING.

Q.) A. A. L. RUTGERS,
Directeur van het Algemeen Proef-station der A.V.R.O.S. te Medan.

Medan, 11 October 1922.

Hoe kan van de komende Hooger-Onderwijs-inrichtingen het grootste nut voor Ned.-Indie uitgaan?

Uit de nadere toelichting op deze vraag, door de Commissie gegeven blijkt, dat het niet de bedoeling is in beschouwingen te treden over het eigenlijke doel en de inrichting der te stichten Hooger-Onderwijsinrichtingen. Dit wordt overgelaten aan de daarvoor benoemde Regeeringscommissie.

Niettemin, zou steller dezes de in het opschrift gegeven vraag in haar algemeenheid aldus willen beantwoorden, dat het grootste nut te verwachten is, zoo de komende inrichtingen voor Hooger Onderwijs zich meer bepaaldelijk toeleggen op haar eigelijk doel. Dit doel kan dan tweeledig omschreven worden:

a. het afleveren van juristen, medici, leeraren enz. voor de praktijk, en

b. het vormen van zelfstandige wetenschappelijke werkers en het beoefenen van de wetenschap in den ruimsten zin van het woord.

(1). In zekeren zin is hiermede tevens de eerste vraag beantwoord, welke de commissie uit de in het opschrift gestelde vraag afleidt. Zou ik daarop een direct antwoord moeten geven, dan zou ik zeggen, dat de N. I. Hooger-Onderwijs-inrichtingen in zooverre bevruchtend zullen inwerken op het wetenschappelijk leven in deze landen, als de professoren den band met hun oud-leerlingen weten aan te houden en ieder op zijn gebied persoonlijk anregend weten te werken op die leerlingen en hun verdere omgeving.

De zaak is m.i. geheel afhankelijk van de persoonlijkheden der professoren. In Nederland is dit voor elk der faculteiten met tal van voorbeelden te staven. Organisatie beteekent in

dit geval vrijwel niets, de individueele eigenschappen der hoogleeraren geven den doorslag.

Is met de vraag bedoeld, in hoeverre in Ned.-Indië plaats zou zijn voor University extension of volksuniversiteiten, dan schijnt het antwoord vanzelf sprekend, dat daarvoor de tijden toch zeker nog niet rijp zijn.

Hebben de stellers der vraag de mogelijkheid onder het oog willen zien in Ned.-Indië een centraal wetenschappelijk lichaam in het leven te roepen in den geest van de Kon. Akad. van Wetenschappen in Nederland, dan moet geantwoord, dat de stichting van een dergelijk lichaam niet afhankelijk gesteld behoeft te worden van het komende Hooger-Onderwijs en ook in zijn samenstelling zeker niet beperkt zou moeten worden tot het aan het H. O. verbonden personeel. Wel kan gezegd, dat de komende inrichtingen voor H. O. in breeder kring bevruchtend zullen kunnen werken, wanneer door de instelling van een Indische Akademie van Wetenschappen een blijvend contact der meest vooraanstaande wetenschappelijke personen uit Ned.-Indië verzekerd werd. Ook kan moeilijk ontkend, dat zoowel op literarisch en juridisch als op medisch, natuurfilosofisch en technisch gebied Ned.-Indië een eigen wetenschappelijk leven vertoont en voor de instelling van een instituut als hier bedoeld de krachten gevonden kunnen worden. (2). Wat de tweede vraag aangaat, door de Commissie gesteld, vermoedelijk zal de invloed der reeds door het praktische leven gevormde personen op het doel en streven van de studie aan genoemde Hooger-Onderwijs-inrichtingen gering zijn.

Alleen in zooverre zal deze zich op den duur krachtig doen gevoelen, dat deze studie den weerslag niet zal ontgaan van de resultaten, welke de abiturienten der H. O. inrichtingen in de praktijk bereiken. Mocht het onverhoopt blijken, dat de opleiding niet geeft wat de praktijk noodig heeft, zoodat de oud-leerlingen in het leven niet- of min-bruikbaar gekeurd worden, dan zal de opleiding herzien moeten worden.

Wordt met de vraag bedoeld, in hoeverre het milieu invloed zal uitoefenen op de vorming der studeerenden, dan moet

erkend worden, dat deze vormende werking zoowel in intensiteit, als in veel-omvattendheid zeker ver zal achterstaan bij die van het intellectueel milieu in Nederland. Alleen Batavia, Buitenzorg, Bandoeng en Soerabaja zijn ten deze in staat iets bij te dragen tot de algemeene ontwikkeling op wetenschappelijk gebied, en met name is dit het geval met Batavia.
(3). Het aansturen op een Universiteit is niet geheel te verwerpen in zooverre daarmede een vormend milieu van grootere werkzaamheid verkregen wordt. De historische ontwikkeling tot dusver gaat echter in de lijn der afzonderlijke Hoogescholen (faculteiten). Praktische overwegingen zullen wel nopen dezen weg ook verder te bewandelen. Bovendien wordt bij voortgaande ontwikkeling van het H. O. het bezwaar der vakschool steeds kleiner, vooral wanneer meerdere dergelijke H. O. inrichtingen in één plaats gevestigd zijn.

De theoretische beschouwingen over Universitas scientiarum of Universitas docentium et discentium, die voor een Universiteit pleiten, zijn door de ontwikkeling van het Hooger Onderwijs, met name in de natuurwetenschappelijke en technische faculteiten, reeds achterhaald en van haar kracht beroofd. De droeve consequentie van de machtige ontwikkeling der wetenschap is nu eenmaal, dat ieder wetenschappelijk werker min of meer een geatrophieërde specialist wordt.

Uit praktische overwegingen: voortbouwen op bestaande instellingen en voorkomen dat het geheel door zijn grootte topzwaar wordt, verdienen afzonderlijke Hoogescholen de voorkeur. In Nederland heeft men trouwens ook in hoofdzaak door historische ontwikkeling naast de oudere Universiteiten drie dergelijke Hoogescholen van jongeren datum.
(4). De gegevens, om de plaats van vestiging voor de komende hooger onderwijsinrichtingen zuiver te kunnen beoordeelen, ontbreken steller dezes.

Een medische faculteit heeft een groote stad met moderne hospitalen absoluut noodig. Mede in verband met andere factoren schijnt dus Batavia daarvoor aangewezen, wat bovendien in de historische lijn ligt.

Buitenzorg biedt onmiskenbare voordeelen voor een natuurfilosofische faculteit, waaraan b.v. de afdeeling 's Landsplantentuin van het Departement van Landbouw in haar geheel zou kunnen overgedaan worden.

Bandoeng heeft zijn Technische Hoogeschool en zijn gunstige ligging en klimaat. Bovendien in de toekomst het voordeel van een groote, moderne stad.

Het ligt voor de hand, de Hoogescholen over deze drie plaatsen te verdeelen, daar ook in de toekomst het intelectueele brandpunt van Ned.-Indië wel in West Java gezocht zal moeten worden.

(5). Vele beschouwingen zouden aan het bovenstaande kunnen worden vastgeknoopt.

Slechts een punt worde aangestipt.

Hoe eerder de hooger onderwijs inrichtingen in Ned.-Indië tot stand komen, des te beter met het oog op de politieke wenschen der Indische leiders.

Maar aan den anderen kant, hoe eerder zij tot stand komen, des te zekerder worden het tot op zekere hoogte tweederangs instellingen, die een vergelijking met het Moederland niet kunnen doorstaan. Evenals men in Engeland met een zekere geringschatting spreekt van een „colonial degree", zal men in de toekomst aan de Ned.-Indische graden niet dezelfde waarde toekennen als aan de Nederlandsche, wanneer te spoedig dergelijke graden verleend worden.

Deze conclusie rust op de overweging, dat het peil der Hooge school niet slechts afhangt van de Hoogleeraren, maar evenzeer van de leerlingen en dat betwijfeld mag worden, of nu reeds een voldoend aantal leerlingen van voldoende hoog peil aanwezig zou zijn voor alle faculteiten. Alleen de medische en juridische faculteiten staan er ten deze beter voor, al zal ook hier voorshands nog een groote afstand blijven tusschen de vakschool in Indië en de vrije studie in Nederland.

(w.g.) A. A. L. RUTGERS.

R.) A. J. ULTEE.,
Directeur van het Besoekisch Proefstation te Djember.

Djember, 16 November 1920.

In antwoord op de vragen in Uw rondschrijven:

„Hoe kan van de komende onderwijsinrichtingen het grootste nut voor Ned.-Indië uitgaan?" heb ik de eer U in het volgende mijn opinie mede te deelen:

1. In hoeverre de Ned. Indische Hoogeronderwijsinrichtingen bevruchtend kunnen inwerken op den wetenschappelijken zin en arbeid van diegenen, die hier te lande in het practisch leven vooraan staan, zal grootendeels afhangen van den bloei dier instituten.

Zal de toevloed der studenten zoo gering zijn, dat ook in de toekomst de Ned. Indische Universiteiten , vergeleken bij de Europeesche, tweede of derde rangs-instellingen zullen blijven, dan mag uit den aard der zaak geen invloed van groote beteekenis op diegenen, die hier te lande de schakel tusschen zuivere wetenschap en praktijk vormen, worden verwacht.

Een inrichting , eenigszins gelijkwaardig aan een Nederlandsche Universiteit, zou daarentegen in vele opzichten den wetenschappelijken zin van deze personen bevorderen. De hoogleeraren kunnen de vraagbaak worden voor de voorlichters van de praktijk, kunnen in hunne laboratoria de gelegenheid geven tot het oplossen van vraagstukken, waartoe de hulpmiddelen elders ontbreken, kunnen de nieuwste vindingen der wetenschap tot gemeengoed maken, kunnen door het houden van vacantiecursussen de wetenschappelijke werkers in onze koloniën in staat stellen zich de nieuwste onderzoekingsmethoden eigen te maken, om slechts enkele voorbeelden te noemen van den heilzamen invloed, die van een universiteit kan uitgaan.

Van groot belang mag het geacht worden, dat de Ned. Indische Hooger onderwijsinrichtingen de moeilijkheden voor het verkrijgen van wetenschappelijk personeel zullen vermin-

deren, indien ten minste aangenomen mag worden, dat de Universiteit niet alleen studenten zal trekken die anders hun opleiding in Europa genieten.

2. Omgekeerd mag verwacht worden, dat de reeds door het practisch leven gevormde personen nuttige wenken kunnen geven aan de hoogleeraren. Zij zullen de aandacht kunnen vestigen op verschillende problemen, waarvan de oplossing voor de praktijk van belang moet geacht worden, zij zullen verder kunnen aangeven, welke eischen de praktijk aan de a.s. voorlichters in de eerste plaats stelt.

3. Niet te ontkennen valt, dat er een band bestaat, die de verschillende wetenschappen bindt. Dit geldt zoowel voor het verkeer van hoogleeraren als studenten. Aldus Professor Went in de Indische Mercuur van 20 Februari 1920, welke woorden wij geheel onderschrijven, zoodat ook naar onze meening een Universiteit de voorkeur geniet.

4. Uit practisch belang verdient de vestiging van een Universiteit te Bandoeng in meerdere opzichten aanbeveling.

Dezelfde motieven, die bij de keuze van de vestiging van de Technische Hoogeschool voor Bandoeng pleitten, gelden natuurlijk evenzeer voor de a.s. Universiteit. Het gunstig klimaat levert zeker wel een der krachtigste argumenten.

Dat Bandoeng thans reeds een inrichting voor Hooger Onderwijs rijk is, maakt het de aangewezen plaats voor de toekomstige Universiteit.

5. Tot verdere beschouwingen geeft Uw rondschrijven mij geen aanleiding.

(w.g.) A. J. ULTEE.

S.) E. BESSEM.
Rector van de Westersch-Klassieke Afdeeling der A. M. S. te Bandoeng.

Bandoeng, 4 December 1920.

Het lijkt mij beter Uwe Commissie naar aanleiding van Uw rondschrijven mijne meening kenbaar te maken over de verschillende punten in Uwen brief vermeld, dan mij te bepalen tot theoretische uiteenzettingen, die mij bovendien gevaarlijk schijnen, omdat de maatschappij hier veel ingewikkelder en moeilijker te begrijpen is dan elders, zoodat wat elders met succes is bekroond, hier best op een teleurstelling zou kunnen uitloopen.

Voor zoover de maatschappij hier in Indië bestaat uit Europeanen (niet alleen Nederlanders!), vormen in haar de meerderheid eene categorie lieden, wier onuitgesproken wensch is te eeniger tijd hier vandaan te gaan met zooveel spaarpenningen mogelijk. Hoe levendiger deze wensch is, des te minder kan men van hen verwachten voor land en volk van Indië, des te minder is hun hart ook geopend voor het hoogere in dit leven, waartoe zeer zeker ook behoort het verzamelen van kennis op eenigerlei gebied.

In een stad als Bandoeng, waar zeer veel ambtenaren wonen (wier aantal zich nog voortdurend uitbreidt!), die in invloed en getal zeker de handelsmenschen overtreffen, zou men wel in de hoogste mate mogen verwachten belangstelling te vinden voor wat zich boven de zorgen voor het dagelijksche leven verheft. Logisch was het, dat dáár eene Volksuniversiteit werd opgericht; indien ergens, dan zou een dergelijke instelling dáár slagen.

Welnu — na een roemrijk bestaan van één jaar is de Bandoengsche volksuniversiteit bezweken. En waarom? Och, het naïeve van den Nederlander, dat een beetje kennis erbij toch nooit kwaad kan, bestaat hier niet zoo, bijna aller gedachten zijn gericht uitsluitend op de „practijk des levens": wat kom ik er verder mee, wat geeft het me?

In de kuststeden is wel een belangrijke verontschuldiging voor een dergelijke levensopvatting en denkrichting te vinden in het drukkende, warme klimaat, dat geestesinspanning maakt tot iets veel zwaarders dan het in Europa is, zoodat men als vanzelf begint ter zijde te laten, wat boven het gewone leven uitgaat.

Doch in Bandoeng kan dit bezwaar toch niet in die mate gelden, studeeren is hier zeer zeker mogelijk en uitstekend mogelijk erbij!

Niet kan worden ontkend, dat het leven hier van de menschen harder werken vordert, dan bijv. in Nederland; zoowel legt het een langeren arbeidsduur op, alsook eischt het praestaties, die in Holland voor denzelfden leeftijd te zwaar zouden gerekend worden. En wel is er iets prikkelends voor jonge mannen in gelegen, vroeg geroepen te worden tot belangrijk werk en in het algemeen zullen zij het aangrijpen met de energie, der jeugd eigen; maar wat in het oude Europa spontaan is gekomen en zich heeft ontwikkeld, dat n.l. een hoogere leeftijd gevorderd wordt voor het moeilijker werk, meer ervaring wordt geëischt voor de toelating tot den meer verantwoordelijken arbeid, heeft toch zeer zeker ook veel voor, al zou 't alleen maar dit zijn, dat dáár de zucht tot vooruitkomen in de maatschappij blijft prikkelen tot eigen studie. En het aangename gevoel van dieper te worden in inzicht en breeder in blik moet ons toch eenmaal te pakken krijgen zóó, dat het blijven werken een behoefte wordt!

't Kan bijna niet anders, of de studie van een jongen man, van wien terstond wordt gevorderd het maximum van wat hij praesteeren kan, zal zich blijven richten op den eisch van het oogenblik alleen, en hetgeen daarbuiten ligt moet noodzakelijker wijze min of meer worden verwaarloosd, omdat dat ééne den vollen mensch al eischt.

En niet alleen de begeerte om een breede ontwikkeling in het eigen vak te verkrijgen, dreigt op deze manier een knauw te krijgen, ook de belangstelling voor wat anderen schreven, voor de resultaten van anderer wetenschap, de

belangstelling in de algemeene zaak kan erdoor achteruitgaan op een zeer betreurenswaardige wijze.

Zoo kan langzamerhand ontstaan de neiging om zich niet met studie, in welken vorm dan ook, op te houden, tenzij terstond in de praktijk te behalen voordeelen er toe aansporen, en zoo trekt men zich terug in de eigen belangensfeer, zich onthoudend van alles wat daarbuiten ligt of zelfs schijnt te liggen.

Eén voorbeeld slechts: waar zijn hier in Indië tijdschriften, die met de groote Hollandsche kunnen vergeleken worden? En wat er is, wordt nog van uit Holland grootendeels geleid. 't Eenige dat hier bestaat, zijn zuivere vakperiodieken. Weekbladen en dergelijke van meer algemeenen inhoud en strekking worden opgericht en kwijnen weer weg door gebrek aan medewerkers en zelfs aan lezers.

Nu zijn er feiten, die dit alles verklaarbaar en zelfs tot op zekere hoogte verontschuldigbaar maken, maar het euvel bestaat en kan met de mooiste woorden niet worden goedgepraat.

In de eerste plaats is een Indische loopbaan korter van duur dan een Hollandsche, en toch moet in die kortere periode dezelfde promotie (indien mogelijk) worden gemaakt. Dat geeft aan het bestaan hier iets onrustigs en haastigs, dat eigen studie, waarvoor kalmte en rust noodig is, zeker niet in de hand werkt: er blijft weinig tijd voor over en wanneer men de studie nog niet geheel opgeeft, wordt zij occasioneel; alleen in hooge noodzakelijkheid wordt een boek ter hand genomen.

Waren er nu in de tweede plaats hier in Indië een overvloed van bibliotheken, ware er zelfs maar één centrum van wetenschappelijken arbeid en onderwijs (gelijk hier te Bandoeng de Technische Hoogeschool er wel een zal worden), veel zou nog worden of kunnen worden voorkomen van wat afzakken is of kan schijnen. Maar wie hier werken wil, moet er den moed en den ijver (een grootere ijver dan in Nederland noodig is) voor over hebben, het krijgen van boeken is hoogst lastig, het houden van briefwisseling met het Moederland is zeer bezwaarlijk, veel raakt zoek.

Het lot van de volksuniversiteit te Bandoeng spreekt het hoogst duidelijk uit: dat ook bij hen, die niet door de beslommeringen van den dagelijkschen arbeid gedwongen worden om met hun rusturen te woekeren, de belangstelling voor wetenschap, de zucht om hun kennis uit te breiden, bitter gering is. Dat dit zoo buitengewoon vreemd is, zal toch wel niemand beweren, daar er hier steden, zelfs groote steden in Nederlandsch-Indië zijn, waar menschen, die studeeren min of meer smalend worden aangezien en met een schouderophaling veroordeeld. In afzienbaren tijd zal dit wel niet veel verbeteren, het kwaad is zeer infectueus, 't is nu eenmaal gemakkelijker in een schommelstoel te zitten met een koelen drank, dan te werken.

Slechts enkele dingen zullen op den duur dezen toestand kunnen verbeteren. Allereerst wel het (niet veel erover praten, maar) stichten van centra van wetenschap, gelijk de Regeering dat wil in de komende Faculteiten. Wellicht is één hier en één daar voor de aanvankelijke doorwerking van het nieuwe beginsel beter dan centralisatie op één plaats. Men moet over deze zaak niet vele woorden gebruiken, daar juist degenen, die het zich bewust zijn, niet meer te wezen wat zij vroeger waren, buitengewoon kregel worden, wanneer men hen herinnert aan 't feit, dat eenmaal bij hen de zorg voor hun pensioenjaren nog niet de plaats had vervangen van wetenschappelijken zin en algemeenheidsgevoel, en dat eigenlijk de maatschappij wel, meer van hen had mogen verwachten, dan zij haar in den loop van hun leven gegeven hebben.

Daarnaast is het stichten van bibliotheken noodzakelijk, wellicht eerst volksbibliotheken, en bij de Faculteiten natuurlijk vakboekerijen, later wellicht gewestelijke bibliotheken van meer wetenschappelijken inhoud in de hoofdplaatsen.

Een derde zaak van beteekenis is het uitzenden van menschen van iets hoogeren leeftijd dan thans meestal gebeurt, liefst universitair gevormde lieden van erkende bekwaamheid op hun gebied, voor allerlei takken van dienst, menschen dus, die hun leven van studie niet plotseling zullen wijzigen door

een verhuizing naar de tropen, en ieder in hun kring een stil maar krachtig voorbeeld kunnen en zullen geven. Een ietwat hoogere leeftijd is vooral hierom gewenscht, daar jongeren zich zeer licht aan een nieuwe omgeving assimileeren, en de bedoeling juist is hier iets anders te brengen. Men spotte nu niet met „afgeleefde kamergeleerden", een man van om en bij de 40 jaren is in de kracht van zijn leven en tot veel instaat, hij is rustig in zijn oordeel en zal zijn meening niet verzwijgen waar zulks pas geeft, en juist ook hierop komt het aan. Bij het laatste Indische onderwijscongres is ook gevraagd om uitzending van ouderen, van menschen, die hun ervaring niet nog behoefden op te gaan doen.

Dat in moraliteitsopvattingen Indië geheel de evenknie van het Moederland zou zijn, wil wel niemand beweren. Zal men hier iets anders doen doordringen, dan zijn wel in de eerste plaats krachtige dragers van dat andere beginsel noodig.

Wat de nieuwe hoogleeraren in Indië zullen doen, late men hun gerust over, zij zullen spoedig genoeg bemerken, wat hier noodig is, en— zijn de juiste mannen gekozen— daar ook wel naar handelen. Men moet het nieuwe aan Indië en Indië aan het nieuwe laten gewennen. Tot eene overschatting der waarde van het hoogleeraarsambt, het gewone euvel in Nederland, zal men hier nog niet dadelijk komen, maar tegen eene onderschatting zullen zij zelve wel waken!

Slechts in schijnbare tegenstelling met het tevoren besprokene is het feit, dat hier door Europeanen en Indo's naar onderwijs voor hun kinderen verlangd wordt, en de groote zorg voor 't onderwijs aan Inlanders gegeven, hen steekt, terecht of ten onrechte. Zooveel toch weten deze categoriëen van menschen wel, dat men zonder kennis niets bereikt, 't is alleen de vraag of enkel practische voorbereiding voor het maatschappelijk leven, gelijk tot voor korten tijd hier uitsluitend te krijgen was, thans niet voor een minder eenzijdig stelsel van onderwijs moet plaats maken, opdat ook hier iedere aanleg tot zijn recht kunne komen. 't Is niet de

exclusief mathematische richting alleen, zooals men die vindt in de H.B.S. en thans ook in de nieuwe Muloscholen, waarmede op den duur Indië kan tevreden zijn. De achteruitdringing der litterair historische richting in het onderwijs mag hier niet worden voortgezet, tot schade voor Indië zelf. Wil men— wat noodig is — hier alle aanwezige krachten tot hun recht laten komen tot nut der maatschappij zelve, dan geve men ieder een gelegenheid.

Het behoeft zeker geen nader toelichting, dat deze beschouwingen, neergeschreven door iemand, die in 1920 uit Nederland werd overgeplaatst naar Bandoeng, wel in de eerste plaats uitgaan van de toestanden aldaar. Ik meen echter nog niet zoo lang uit de Nederlandsche maatschappij weg te wezen, dat een vergelijking van de toestanden dáár en hier mij niet mogelijk zou zijn. Dat overigens hier in Nederlandsch-Indië door verschillende personen en instellingen voortreffelijk wetenschappelijk werk wordt verricht, behoeft hier eigenlijk ternauwernood aan te worden toegevoegd, het is van te algemeene bekendheid, en het worde hier alleen gememoreerd om te doen zien, dat het wel degelijk in den kring dezer beschouwingen is getrokken.

In de eerste plaats dan wel de Oudheidkundige dienst met zijn schitterende resultaten, die zoowel de Regeering, die het noodzakelijke hiervan inzag, als den uitvoerders tot hooge eer strekken. Veel is ook gedaan en wordt nog gedaan door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, welks uitgaven en bibliotheek boven allen lof zijn. Echter is deze bibliotheek er eene, die vooral op koloniaal gebied kostbaar studiemateriaal aanbiedt, en zijn de plannen om haar een meer algemeen karakter te geven, nog van recenten datum.

Buitenzorg herbergt een staf van geleerden, die den naam van Nederland zeer hoog houden — ook in de verschillende proefstations wordt uitstekend werk verricht. Buitenzorg en de proefstations dienen bovendien voor een goed deel de belangen der cultures en van handel en industrie.

Maar dit alles is zoo verspreid en blijft op verren afstand van het gros der bevolking, zelfs van de Europeanen en Indo's. Zoo hoognoodig zijn hier centra van onderwijs, die leerlingen afleveren, welke zich naar alle zijden door den Archipel verspreiden zullen en die met het wetenschappelijk instituut, dat hen opleidde, in contact zullen blijven, gelijk de meeste der hier vertoevende geleerden het verband met Nederland niet zullen loslaten, dat verscheidene hunner tot hoogleeraarsambten reeds heeft geroepen.

Zulke krachten hadden wellicht voor Indië zelf behouden kunnen blijven, indien hier de gelegenheid tot 't opleiden van jongeren had bestaan. Universitair onderwijs, dat van alle zijden leerlingen trekt, heeft bovendien het voordeel van zelf in breede kringen der bevolking belangstelling te gaan wekken, de studenten spreken van hun werk en hun colleges, nemen de onbekendheid met het hooger onderwijs weg en wekken vanzelf waardeering. Hoeveel nut wetenschappelijke publicaties ook hebben, Indië heeft in deze periode iets zeer concreets noodig en het academisch onderwijs moet als persoonlijk door zijn leerlingen komen tot de groote massa der bevolking en bekendheid en belangstelling doen ontstaan. En wanneer de geestelijke sfeer eenmaal in de goede richting is gewijzigd, komt al het andere vanzelf.

Doch deze maatschappij bestaat uit slechts een kleine minderheid Europeanen en Indo's — daarnaast leven hier millioenen, die noch lezen kunnen, noch schrijven, maar van wie men zegt dat zij „ontwaken". Het ware te wenschen dat Indië's eigen bevolking in werkelijke zucht naar kennis den anderen een voorbeeld gaf. Toch is het aantal van diegenen hunner, die moeite noch inspanning schuwen om te bereiken wat zij wenschen, en die werkelijk dorsten naar kennis betrekkelijkerwijze niet gering, al blijven deze voorloopig nog de uitzonderingen vormen. Zal deze kern zich als een lawine uitbreiden? De Regeering zij voorbereid en is dat — en het ware te hopen, dat een schitterende mededinging om het hoogste te bereiken tusschen bruine en blanke studenten het eerste

schouwspel was, dat de nieuwe Faculteiten hier te zien kregen. Door een voortreffelijk stelsel van beurzen, waarvan ook in het meest democratische land ter wereld het voorbeeld te zoeken is, staat voor ieder, die intellect bezit, hier elke loopbaan open. Maar een krachtige frissche wind is noodig om radicaal op te ruimen alle rasvooroordeelen, zoo van bruinen als blanken, en om het besef aan te brengen, dat één belang beide verbindt. Zeker zal niets in hoogere mate tot dat goede doel medewerken, dan het samen arbeiden op wetenschappelijk gebied, op dat gebied, waar iedere zoekende, werkzame geest nuttig werk kan leveren, en waar geen rasbelangen worden gediend maar naar voren wordt gebracht wat vereenigt, het belang der menschelijke samenleving in haar geheel.

Helaas beginnen ook hier de volksleiders niet met tot schoolbezoek aan te moedigen, maar met werkstakingen op touw te zetten, alsof macht zonder kennis zich op den duur zou kunnen handhaven! Durft men ontkennen dat het voorbeeld der blanken hier navolging vindt en dat onze verantwoordelijkheid tegenover de jongere maatschappijen van het Oosten een zeer zware is?

Al omgeeft natuurlijkerwijze een schaar bekwame mannen den zetel der Regeering, en al is thans reeds Weltevreden de zetel van wetenschappelijke instellingen, ik geloof toch, dat om het voor studie veel gunstiger klimaat, Bandoeng bij de vestiging van een of meer der toekomstige faculteiten niet mag worden over het hoofd gezien.

(w.g.) E. BESSEM.

T.) *Een Hoofdartikel uit „de Taak" van 2 October 1920 No. 8/37 (4e jaargang).*

DE INDISCHE UNIVERSITEIT.

De oprichting van een hoogeschool behoort in elk land tot de belangrijkste gebeurtenissen op cultureel gebied.

Niet alleen bij de opening van de eerste Hoogeschool voor Indië, — de Technische —, maar ook bij de weldra komende instituten voor medisch, juridisch en ander hooger onderwijs wordt zulks levendig beseft.

Dit besef heeft de Directie van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen geleid tot het stellen van enkele vragen, waartoe zij zich als bestuur van de oudste wetenschappelijke instelling hier te lande gerechtigd wist.

Bedoelde vragen liggen, — meent de Directie, — buiten de onmiddellijke bemoeienis der door de Regeering bereids ingestelde commissies, daar zij het grensgebied bestrijken tusschen samenleving en hooger onderwijs.

Daarbij hebben zij, mede volgens genoemd college, tot uitgangspunt: Hoe kan van de komende Hooger-Onderwijsinrichtingen het grootste nut voor Ned.-Indië uitgaan, zóó dat deze instellingen ook buiten haar eigenlijk doel, bijdragen tot ontplooiing van het in de Indische samenleving aanwezig intellect.

Hoewel men de verschillende vraagpunten reeds in de bladen vond vermeld, volgen zij hier, alvorens een korte beantwoording er van te beproeven.

1). In hoeverre zullen de Ned.-Indische Hooger Onderwijs inrichtingen, zoowel in hare onmiddellijke omgeving als daarbuiten, bevruchtend kunnen inwerken op wetenschappelijken zin en arbeid van diegenen, welke hier te lande in het practisch leven vooraan staan en daardoor op de samenleving in het algemeen?

2). Welken invloed zal men omgekeerd kunnen verwachten van deze reeds door het practische leven gevormde personen

op het doel en streven van de studie aan genoemde Hooger-Onderwijs-inrichting. (In het bizonder zouden zij, die het resultaat van het door hen genoten H. O. of het door hen gegeven onderwijs aan de praktijk hier te lande hebben kunnen toetsen, in dezen wellicht nuttige wenken kunnen geven)?
3.) Zal in verband met het bovenstaande, het wenschelijk zijn de inrichtingen van Hooger Onderwijs hier te lande te vestigen op één en dezelfde plaats of althans te stellen onder één beheer, en dusdoende te komen tot eene U n i v e r s i t e i t, of zullen afzonderlijke Hoogescholen (faculteiten) de voorkeur verdienen?
4.) Indien voor Hooger Onderwijs-inrichtingen de vorm eener Universiteit (c.q. een of meer Universiteiten) gewenscht wordt, aan welke plaats (c.q. plaatsen) in Ned.-Indië zou dan uit een oogpunt van wetenschappelijk en practisch belang, tot vestiging de voorkeur gegeven moeten worden?
5). Tot welke beschouwingen geeft het bovenstaande U overigens aanleiding?

Om deze vragen — waarvan blijkens haren aanhef de derde de kern vormt — te beantwoorden, lijkt het doelmatig daaraan eerst eene eenvoudiger gedaante te geven.

Wij gaan daartoe uit van het moderne begrip Universiteit. Dit omvat wetenschappelijke en aesthetische vorming, terwijl die van het karakter tevens, zij het op andere wijze, tijdens het verblijf aan de academie bewust en onbewust, plaats vindt. Deze alomvattendheid is welhaast een communis opino. Nog, als Prof. Dr. J. W. Moll in zijn oratie over „De idee der Universiteit in haar toekomstige ontwikkeling" (Groningen 1910), een pleidooi voor hooger kunstonderwijs aan de Universiteit te houden, lijkt overbodig.

Wetenschappelijke vorming kan gericht worden op de theoretische zijde van een vak, op de practische zijde er van (theoretische naast practische physica, astronomie enz.) alsmede op technische, landbouwkundige en handelswetenschappelijke ontwikkeling.

Aesthetische opleiding kan plaats vinden in beeldende kunst, in vocale en dramatische kunst, alsook in litteratuur.

Karakterontwikkeling wordt beheerscht door sport, vorm van ontgroening, ontspanning, samenwoning, godsdienstigheid enz.

Een volledige Centrale Universiteit ontvouwde zich dus uit een universiteit in engeren zin, zooals bijv. Leiden heeft, in een technische-, een landbouw- en een handelshoogeschool, gelijk onderscheidenlijk te Delft, Wageningen en Rotterdam bestaat, benevens in een academie voor beeldende kunsten, een tooneelschool en een conservatorium, alle drie o.m. te Amsterdam aanwezig, daarbij aansluitend een zekere opvatting omtrent leiding bij lichaamsontwikkeling en samenleving.

Aanvaardt men deze universeele beteekenis van begrip en gedaante der Universiteit, dan kan worden gesproken van een Indische Universiteit in wording, en aan het hierboven weergegeven probleem deze eenvoudige gedaante gegeven:

In welke mate moet de Indische Universiteit worden gecentraliseerd of in verschillende hoogescholen en afzonderlijke faculteiten gedecentraliseerd, teneinde een zoo gunstig mogelijke wisselwerking te verkrijgen tusschen academie en maatschappij?

***

Er zijn drie hoofdtypen van universitairen opbouw mogelijk.

Vooreerst de volledig centrale bouw in een enkele stad. Deze vindt men, al zijn de verschillende deelen, zonder specifiek academisch hooger verband, elk zelfstandig georganiseerd, vrij volledig in Parijs en Berlijn.

Ten tweede een decentralisatie van de verschillende hoogescholen naar verschillende steden. Deze bouw toont, gelijk bleek, o.m. Nederland.

Een derde vorm is die van nog verder doorgevoerde decentralisatie, waarbij namelijk de faculteiten zelf in onderscheidene plaatsen gevestigd zijn. Iets dergelijks bestond, op beperkter gebied, in de vroege middeleeuwen, waarover straks nader.

Welke van deze hoofdtypen is nu voor Indië het meest gewenscht, allereerst in verband met vraag I en II?

Er is in die vragen sprake van een bevruchtende inwerking der academie buiten den kring harer studenten op vooraanstaande personen in de maatschappij en omgekeerd van die personen op de hoogeschool.

Van beiderlei invloed hebben wij op den duur groote verwachting.

Het volgen van colleges door extranei, het geven van university extension, de vorming van een, zij het partieële volksuniversiteit, kortom de verbreiding en democratiseering van schoonheid en kennis zijn, — welke nadeelen daaraan ook verbonden mogen worden geacht, — nu eenmaal behoeften van den modernen tijd.

Indië heeft aan dergelijke stimuleering van zijn cultuurleven dringend behoefte, zoowel om den geestelijken standaard van eigen volk te verheffen als om voor Europeanen meer en meer van exploitatieland tot woonland te worden.

Al stelle men zich, vooral zoolang de stedelijke verkeersmiddelen zoo slecht zijn, van dit alles niet te veel voor, dat een verlangen naar hooger geestvorming nu reeds levendig is, hetwelk naast bevrediging ook staling en leiding behoeft, staat vast.

Ook omgekeerd, — vraag II —, verwachten wij voor het doeltreffende van het hooger onderwijs veel van medewerking daaraan door buiten de academie staande specialiteiten, die er, naar elders meer en meer gebruikelijk wordt, series voordrachten geven. Juist een land als Indië, dat nog veelal te weinig erkende specifieke vorming van vele werkers eischt, heeft zulks, althans in den aanvang van zijne hooger onderwijs, noodig. Mijnbouwkundigen, landbouwkundigen, oudheidkundigen, ethnologen, geologen, biologen, hygiënisten, medici, spoorweg-en irrigatie-ingenieurs, juristen en voormannen van den handel, industrie, bankwezen en menige andere kategorie, mogen daarom af en toe binnen de muren der academie optreden, om het verband tusschen theorie en realiteit op deskundige wijze te versterken.

Bij beide vragen echter heeft men te onderscheiden tusschen wisselwerking door woord en door geschrift.

Is bij invloed door geschrift de afstand van de hoogeschool geen belangrijke factor, — het gaat daarbij in hoofdzaak om wetenschap of kunst als vrucht van eigen bodem, van eigen cultuur —, bij mededeelingen door voordrachten is de afstand een intrinsiek element.

En waar juist het mondeling contact van groote beteekenis is, moet dit, zooveel als kan mogelijk worden gemaakt.

De omstandigheden nu, welke zich hierbij voordoen, bepalen voor ons voornamelijk de keuze, — vraag III —, uit de drie vorengenoemde hoofdtypen van universitairen bouw.

Immers de feitelijke toestand is, dat eerst geleidelijk de verschillende deelen der Indische Universiteit zullen worden opgericht. Werden die onderdeelen nu alle in een enkele stad te zamen gebracht, dan zouden daar niet voldoende intelectueelen zijn om alles op te nemen wat er geboden worden kon! En bovendien ware zoo sterke cultureele bevoorrechting van een stad of streek boven alle andere, onverdedigbaar.

Hieruit volgt dus, dat hetgeen voorshands aan hooger onderwijs ontstaat, op bedachtzame wijze zooveel mogelijk moet worden *gedecentraliseerd*, teneinde *verschillende* cultuurcentra te versterken of te doen ontstaan. Naarmate de ondervinding daartoe noopt, kunnen dan in een zelfde plaats meer academische inrichtingen worden geopend.

Als kleinste eenheid in de universitaire organisatie wijzen de bovenvermelde vragen zelf reeds aan: De faculteit.

Een verspreiding der verschillende faculteiten en hoogescholen over geheel Indie, zooals bij de A. M. S. mutatis mutandis reeds plaats vond, lijkt ons daarom, voor het eerste stadium van universitair leven hier te lande het meest gewenscht.

Ten einde dit door een voorbeeld te verduidelijken, en meteen aan vraag IV te voldoen, zou men zich die verdeeling aldus kunnen denken.

Civiele, bouwkundige en chemische faculteit te Bandoeng.

Werktuigkundige, scheepsbouwkundige en electrotechnische bij Soerabaja.

Mijnbouwkundige en civiele te Padang.

Medische, philosophische en mathematische faculteit te Batavia.

Juridische faculteit te Bandoeng of te Batavia.

Oostersch litteraire, historische, archeologische, oostersche vocale, dramatische en beeldende kunsten, verdeeld over Djokja en Solo.

Mohammedaansche theologie te Serang.

Christelijke theologie te Menado of Amboina.

Seminarium bij Batavia.

Landbouw en veeteelt, te Buitenzorg.

Boschbouw te Semarang.

Handelshoogeschool te Batavia of Soerabaja.

Een voorbeeld is het vorenstaande, meer niet.

Bovendien worden daarin niet de *grenzen*, maar de *kernen* van Indisch hooger onderwijs aangeduid. Laten zich om die kernfaculteiten heen meer andere groepeeren. Laat Bandoeng, — het gebeurt er trouwens reeds —, naast de genoemde faculteiten een werktuigkundige enz., Padang en Soerabaja een medische enz. Semarang een civiele enz. faculteit openen, moge Menado of Amboina een academisch middelpunt worden van den Grooten Oost, de Vorstenlanden een centrale universiteit ontwikkelen, en verschillende andere plaatsen, Palembang, Pontianak, Makassar enz. naar een instituut voor hooger onderwijs dingen, — het kan slechts van bloei getuigen. Ook zal het op den duur wellicht gewenscht blijken faculteiten te verplaatsen.

Maar van den aanvang af verspreide men het manna van kennis en kunst over gansch Indië, en zoeke zooveel mogelijk *verband tusschen onderwijs en milieu.*

Een aanvankelijke hoogeschool met slechts een of twee faculteiten vindt men veelal in de historie. Bezat Bologna niet anderhalve eeuw lang slechts een juridische hoogeschool,

waaraan eerst tegen 1300 een philosophische, een theologische en een medische faculteit werden toegevoegd? Toch bleven de juridica, — wereldlijk en kerkelijk—, de roem en de kern der universiteit, wier „Bononia docet" voor de gansche Christenwereld gold.

Zoo was Salerno reeds in de 9de eeuw de „Civitas Hippocratica", en bracht eerst de 11de eeuw naast de medische, ook andere faculteiten. Padua was meer dan honderd jaar alleen rechtskundige en medische hoogeschool, Oxford bleef er langen tijd overwegend een van philosophen (artisten), Pavia kwam op als litteraire (grammaticale) faculteit, als theologische Ferrara.

Het overeenkomstige vindt men bij een deel der beroemde Moslimsche hoogescholen.

Van de vroegere universiteiten ontstonden slechts te Parijs, Toulouse en enkele andere plaatsen de vier faculteiten, waardoor toen de universitas kon worden omvat, tegelijk en evenwaardig. Iets dat zich later bij de Duitsche veelvuldiger voordeed.

Nu mogen de verkeersverhoudingen van het huidige Indië van die van het middeleeuwsch Italië verschillen, voorzoover zij van belang zijn bij de ontwikkeling van het hooger onderwijs toonen zij menig element van overeenkomst.

Toch volge men het westersch voorbeeld niet zonder meer na.

Groote afstanden, en in elke plaats een betrekkelijk gering aantal voldoend geschoolden, mogen hier te lande sterke decentralisatie wenschelijk maken, — snelverkeer en eenheid van geestesleven nopen tot centralisatie daarnaast.

Deze centralisatie achten wij mogelijk, wanneer de reeds hiervoren gegeven constructie wordt doorgevoerd om, althans voorshands, *één enkele Indische Universiteit te vormen, waarvan de afdeelingen en faculteiten in verschillende oorden gevestigd zijn, maar toch onder één academische organisatie, met één academischen senaat en één curatorium.* Al zal later misschien het verlangen blijken om niet *één* universitaire organisatie voor geheel Indië, doch *een voor elke natie* te vormen, — in elk ge-

val wordt nu, alleen door een *algemeene* organisatie, de ontwikkeling van het Indisch universitair onderwijs in grooten stijl en in harmonische wisselwerking met de Indische maatschappij gewaarborgd.

***

Deze opmerkingen waren niet volledig zonder, — waartoe vraag V gelegenheid biedt, — het probleem van den karaktervormenden invloed der hoogeschool met enkele woorden aan te duiden.

Er ware een interessante historische studie te schrijven over het verband, in een bepaalde periode, tusschen studentensamenleving, studentenspelen, studententradities, vooral wat betreft corpsleven en ontgroening eenerzijds en den maatschappijvorm, welke de academie in die periode omgeeft, anderzijds.

Het wonen bijvoorbeeld in hospitia onder leiding van geestelijken, de organisatie in nationaliteiten, het leven in Engelsche colleges, en het individualistische Hollandsche kamerbestaan, — het zijn, als zoovele andere vormen in de studentenwereld, steeds origineele reflexen op den aard der omgevende maatschappij, — al trekt de academische jeugd zich daarvan ook niets aan —, en omgekeerd werkt eveneens de spes patriae weer op die maatschappij in, overeenkomstig hare academische opvoeding.

Nu is het wel in confesso dat, indien hier de inheemsche student geheel aan zichzelf wordt overgelaten, de ontwikkeling van zijn karakter, — het geraamte voor zijn aanleg, intellect, en articiteit —, zeer onvoldoende is, en de leiders der gemeenschap in dit opzicht veelal zwakbeenderige personen dreigen te blijven.

Welke organisatie men dan ook aan het universitair onderwijs in deze landen geeft, welke geleerden men tot professor aanstelt en welke lesroosters ook worden ingevoerd, *zonder een karaktervormende studentensamenleving, sportleiding, en moreele cultuur, zal Indie niet dankbaar kunnen wezen, aan hen die het eindelijk zijn hooger onderwijs schenken.*

Wel echter past, nu reeds, dankbaarheid jegens de Directie van het Bataviaasch Genootschap, die opriep tot overdenking der vragen, welke hier niet meer dan een summiere beantwoording konden vinden, een beantwoording evenwel, die anderen moge opwekken het hunne te zeggen over de schepping van het schoone toekomstbeeld: Een eigen Indische Universiteit, wijdvertakt, maar met een enkelen stam!

U.) *Een Artikel uit „de Locomotief" van 7 en 8 Juli 1921 No. 149 en 150 (70ste jaargang).*

EEN UNIVERSITEIT VOOR INDIE.

I

Het onder bovenstaanden titel ingediende Rapport der Nederlandsche commissie van advies voor de inrichting der Indische Universiteit is door dr. Abdul Rivai op het onlangs gehouden Java-congres te Bandoeng, wat de hoofdpunten aangaat, openbaar gemaakt; hieronder volgt een omvangrijker excerpt. De commissie, waarvan dr. Rivai deel uitmaakte, tot vertrek naar het buitenland hem tot uittreding dwong, bestond bij de indiening van haar verslag uit de heeren: prof. dr. H. Bavink; prof. mr. G. W. J. Bruins; prof. dr. G. A. J. Hazeu; prof. Dr. Ph. Kohnstamm; prof. dr. N. J. Krom, die als praeadviseur optrad en het rapport samenstelde; dr. Lumentut; dr. Tehupeiorij; dr. C. J. Vinkesteijn en prof. mr. C. van Vollenhoven.

De commissie, benoemd door het bestuur van het tweede Koloniale Onderwijs-Congres tot het uitbrengen van advies aangaande de inrichting eener Indische universiteit, is tot de slotsom gekomen, dat het voor haar gewenscht is, zich in de uitvoering dezer taak te beperken, en zich niet bezig te houden met onderdeelen van hooger onderwijs, die hetzij reeds min of meer in het stadium van uitvoering zijn gekomen (gelijk die welke de studie der medicijnen en rechtsgeleerdheid betreffen), hetzij beter in Indië zelf dan hier te lande beoordeeld kunnen worden, gelijk de faculteit der Wis- en Natuurkunde waarbij uiteraard overwogen zal moeten worden hoe het best aansluiting is te krijgen met reeds bestaande wetenschappelijke instellingen van verschillenden aard. Zij bepaalt zich dus tot wat haars inziens de kern der zaak uitmaakt, de inrichting der faculteit, die men gewoonlijk als „cultuurwetenschappelijke faculteit" aanduidt, doch die zij, in aansluiting aan

de Nederlandsche terminologie, liever de „letterkundige faculteit" zal noemen.

De letterkundige faculteit.

De commissie meent voorop te mogen stellen, dat zij zich van beschouwingen over de *wenschelijkheid* eener letterkundige faculteit kan onthouden. Indië zelf verwacht van een eventueel op te richten universiteit — het is zoowel op het onderwijscongres als elders overtuigend gebleken — niet alleen, dat deze de op verschillend gebied benoodigde intellectueele arbeidskrachten zal afleveren, maar ook en vooral, dat zij het natuurlijk centrum zijn zal van de cultureele en nationale opleving.

Men kan deze zijde van de kwestie toejuichen of betreuren, haar wegcijferen kan men niet. Indien de universiteit er komt (en onze commissie stelt zich principieel op het standpunt dat dit inderdaad het geval is), dan ligt naar de opvatting dergenen, voor wie zij bestemd is, haar beteekenis ten opzichte van de verdere ontwikkeling van Indonesië in hoofdzaak in haar rol als cultuurcentrum, en het spreekt wel vanzelf, dat zij die rol onmogelijk kan vervullen, wanneer zij de faculteit mist, die het onderwijs in de cultuurvakken omvat.

Een theoretisch zonder deze faculteit opgezette universiteit zou zich in de praktijk toch niet als zoodanig vermogen te handhaven, doch vroeg of laat naast en tegenover haar oorspronkelijke organisatie gedreven worden naar hetgeen Indië als voornaamste taak van haar eischt. Bij dit feit, dat de universiteit gewenscht wordt als middelpunt en drijvende kracht der Indonesische cultuur, en dientengevolge noodzakelijkerwijze de faculteit der op die cultuur betrekking hebbende wetenschappen het centrum, kern of culminatiepunt, der geheele instelling worden zal, moet ook de tegenstander zich noodgedrongen neerleggen, en ten slotte mag men zelfs van hem medewerking verwachten om de verfoeide instelling zoo goed mogelijk te doen worden, want het is ook

in zijn belang dat er een werkelijk leiding-gevend, wetenschappelijk-hoogstaand instituut ontsta.

De vraag is dus niet: moet er een letterkundige faculteit komen maar wel: op welke wijze en wanneer kan zij worden ingesteld, en hoe kan men haar het meest vruchtdragend doen zijn? Dat bij de beoordeeling van die vraag wordt uitgegaan van het bestaande ligt voor de hand, en dit „bestaande" is de aanwezigheid van eenige instellingen van voortgezet vakonderwijs als artsenschool, rechtsschool enz: die betrekkelijk gemakkelijk op hooger peil te brengen zijn en dan het hooger onderwijs zullen naderen. Moet men nu beginnen met deze vakscholen ieder voor zich tot hooger onderwijsinrichtingen te maken en dan, in een min of meer verwijderde toekomst, dit agglomeraat samenvatten binnen de organisatie eener Universiteit bij welke organisatie dan vanzelf een letterkundige faculteit zal zijn inbegrepen, of moet men juist met de kern van zulk een faculteit aanvangen, en, deze als grondslag der Universiteit nemend, de bestaande inrichtingen zich erbij doen aansluiten?

Ziedaar kort geformuleerd de beide wegen, die kunnen worden ingeslagen. In beide gevallen, daar wil de Commissie dadelijk den nadruk op leggen, zal men zich het ontstaan der faculteit hebben voor te stellen als een langzamen groei.

De geestelijke gesteldheid van het vooruitstrevend Indonesië van thans, geeft bij de commissie den doorslag bij de keuze tusschen de beide boven aangegeven wegen om tot de universiteit te geraken. Deze wordt gehoopt, verlangd of geëischt, mede als een symbool van de geschiktheid des volks om de hoogste geestelijke goederen te benaderen. De wensch naar de universiteit, als cultuurcentrum is duidelijk uitgesproken; haar naar den achtergrond te schuiven door eerst slechts bekwame vakmenschen te gaan kweeken, maar overigens alles bij het oude te laten, zal licht wantrouwen ten gevolge hebben in de goede bedoelingen en het vermoeden doen ontstaan, dan het geen ernst is met de zaak; dat men Indië tracht zoet te houden met die hooger-onderwijs-instellingen; deze slechts middeltjes

zijn om te bemantelen, dat men het onthoudt, wat het het meest van noode heeft. Of deze achterdocht gegrond is of niet doet betrekkelijk weinig ter zake; dat zij bezig is zich te vormen, kan ieder die wil, uit periodieken en gesprekken bemerken, en dat zij een noodlottigen invloed kan hebben, ligt voor de hand. Wil de universiteit aan haar doel beantwoorden en nut stichten, dan dient zij populair te zijn en vertrouwen in te boezemen. Dat kan bereikt worden door dadelijk te doen blijken, dat zij, hoe bescheiden het begin ook moge zijn, zich bewust is van haar taak als cultuur-centrum. Door als kern der universiteit reeds bij den aanvang een letterkundige faculteit te ontwerpen en voorzoover mogelijk in het leven te roepen, wordt duidelijk aangetoond, wat men als haar hoofddoel beschouwt en kan men de medewerking en sympathie verwachten van een groote groep der intellectueele Indonesiërs, die zich bij de voorgenomen ontwikkeling der vakscholen wantrouwend afzijdig houden; en daarnevens in nog veel breederen kring het inzicht wekken, dat de nationale verheffing slechts met en door verdieping van het cultuurbewustzijn mogelijk is. De oprichting der Indische universiteit is nu eenmaal niet uitsluitend een wetenschappelijke kwestie; zij heeft een sterk op den voorgrond tredenden politieken kant, en het zou dwaasheid zijn daarvoor de oogen te sluiten.

Daarnaast is er nog een tweede reden, die ons er de voorkeur aan doet geven, de universiteit te beginnen bij de kern der letterkundige faculteit. Er wordt dikwijls twijfel geopperd, of Indië wel rijp is voor de universiteit en er wel studenten voor zou gereed hebben. Men haalt bij het stellen van de vraag in dezen vorm twee dingen dooreen. Dat Indië rijp is valt onzes inziens niet te betwijfelen, d.w.z. dat het cultuurniveau der intellectueele elite zoo hoog is, dat deze aan universitair onderwijs behoefte heeft.

De studenten.

Een andere zaak is echter, of er inderdaad studenten gereed zullen staan.

Twijfel aan de aanwezigheid van voldoende studenten is gerechtvaardigd in dien zin, dat hun aantal percentsgewijs gering zal zijn. De reden ligt voor de hand: er is niet genoeg gelegenheid om hen tot de vereischte hoogte te brengen; er is een achterstand in het onderwijs, in verhouding tot het cultuurniveau der intellectueele Indonesische kringen. Die achterstand is volkomen verklaarbaar uit het gebrek aan leerkrachten, in staat tot het geven van voorbereidend hooger onderwijs; maar verdedigbaar is zij niet. Als het volk in zijn beste vertegenwoordigers eenmaal rijp is voor de universiteit, moet men het de gelegenheid geven om die te bereiken, moet men er de leerkrachten voor gereedmaken, die den weg tot de universiteit zullen openen. Waar anders kunnen deze leerkrachten gevormd worden, gedrenkt in de cultuur die zij zullen verspreiden en waartoe zij zullen inleiden, dan juist aan de universiteit? Ging het hier om slechts enkele personen, dan zou men nog over een opleiding te Leiden kunnen denken; waar echter een steeds toenemende behoefte aan voorbereidend hooger onderwijs te verwachten is en recruteering in Indië zelf voor de hand ligt, is de letterkundige faculteit der Indische universiteit het aangewezen opleidingsinstituut.

Een en ander acht de commissie van voldoende gewicht om haar keuze van den bij de inrichting der universiteit te volgen weg te wettigen.

Een universiteit voor Indië.

Indien dan tot de inrichting van de kern eener letterkundige faculteit wordt overgegaan, zijn er twee principes, waardoor men zich dient te laten leiden. Vooreerst dat de universiteit, en in het bizonder haar cultuurwetenschappelijk centrum, een universiteit is voor Indië en niet bepaald voor de daar wonende Nederlanders, en in de tweede plaats, dat zij in wetenschappelijk opzicht een instelling van den eersten rang dient te zijn. Ten opzichte van het eerste punt heerscht

niet weinig misverstand . Hoe dikwijls hoort men in Nederlandsche kringen in Indië niet zeggen, dat een universiteit ter plaatse volstrekt geen nut heeft, want dat men toch liever zijn zoons naar Nederland zal zenden, ook al kunnen ze in Indië een gelijkwaardige opleiding krijgen. Inderdaad, voor Nederlanders zal het studeeren aan een universiteit in het Moederland en het verkeeren in de Nederlandsche sfeer altijd het meest aanbevelenswaardig blijven, maar met het recht van bestaan der Indische universiteit heeft dit niets te maken. Zal deze te eeniger tijd zoo rijk van leerstoelen en hulpmiddelen voorzien zijn, dat zij ook kan dienen voor de zonen der Nederlanders, die een studie hunner kinderen in het Moederland niet kunnen bekostigen, des te beter; maar daarvoor opgericht, daartoe in eersten aanleg strekkend, is zij allerminst. Zij dient om de bewoners van Nederlandsch-Indië, die daar te lande geboren zijn en hun voorbereidende opleiding ontvingen — in principe doet het er niets toe of dat Inlanders, Chineezen, Europeanen of wat ook zijn—, en wie daar te lande hun levenstaak wacht, tot die taak te bekwamen door hen de cultuur, waarin zij leven, te doen begrijpen en op den grondslag daarvan hun studies te doen voltooien.

In geen geval dus een Nederlandsche universiteit op Indischen bodem (zij het dan ook met een Indisch tintje of hoogstens vervanging van eenige speciaal Europeesche door speciaal Indische vakken) doch een geheel andere grondslag. De vraag, of men voor de toelating tot de Indische universiteit ook Latijn en Grieksch moet eischen is geen vraag; die talen, en de beschaving welke ze vertegenwoordigen, hebben, bij al hun onmisbaarheid in Europa, voor de Indische cultuur niet het minste belang. Misschien zal er later aan de bloeiende Ind.-universiteit ook nog wel eens gelegenheid gegeven worden tot kennismaking met de Grieksch- Romeinsche beschaving, fundament immers der Europeesche cultuur, en die kennismaking zal zeker vruchten dragen, al ware het alleen omdat zij kan behoeden voor eenzijdigheid; maar dat alles igt toch in een verre toekomst, en stellig mag men in den

aanvang niet afdwalen naar een geestesrichting, die zoo hemelsbreed van de Indische verschilt. Voorloopig vervult trouwens het Nederlandsch in zekeren zin de rol van de klassieke talen ten onzent.

Het zal niet noodig zijn hier allerlei vakken of onderdeelen van het Europeesch universitair onderwijs met name te noemen, steeds blijft een criterium gelden, dat de Indische universiteit gegrondvest moet zijn op de eigen cultuur, en er vooral bij een bescheiden begin, alleen datgene in aanmerking komt voor vertegenwoordiging, wat rechtstreeks dienstbaar is aan het doel. Zullen de alumni der universiteit inderdaad de toekomstige leiders van Indië zijn en het hunne bijdragen tot de verdieping der geestelijke beschaving van de Indische bevolking, dan is een eerste vereischte, dat de universiteit met het daar gegeven onderwijs op hoog peil staat en men zich niet tevreden stelt met een tweederangs stichting, die slechts eenige uiterlijke kennis en vaardigheid aanbrengt.

De hoogleeraren.

Uit de wenschelijkheid om het gehalte van het onderwijs en het peil der universiteit als zoodanig hoog te houden, vloeit vooreerst voort, dat geen experimenten geduld kunnen worden met nieuwe methoden, wier deugdelijkheid nog niet gebleken is, zoogenaamde Oostersche „denksystemen" of hoe men die zaken nog meer noemt.

De beproefde Westersche methode van wetenschappelijk onderzoek dient te heerschen, totdat blijken mocht, dat een andere even goede of betere resultaten oplevert. Zoo zij ook de voertaal van het onderwijs vooralsnog niet een Inlandsche taal, die haar geschiktheid voor dat doel nog bewijzen moet [1]) doch het Nederlandsch.

Dat ook de onderwijskrachten hoogstaande geleerden moeten zijn, spreekt in dit verband vanzelf. Daarmede is niet bedoeld, dat het nu bepaald Europeesche autoriteiten met een

1) Er zijn reeds teekenen, dat het Javaansch bezig is om zich voor deze taak geschikt te maken.

gevestigde reputatie op hun gebied moeten zijn, doch wel, dat ook als men jonge geleerden uitzoekt, die nog hun naam moeten maken, de keuze beperkt moet blijven tot wetenschappelijke krachten van ontwijfelbare bekwaamheid. Reeds thans zijn in Indië enkele personen, aan wie met het volste vertrouwen het ambt van hoogleeraar in de letterkundige faculteit kan worden opgedragen; hun aantal zal echter voorloopig nog betrekkelijk gering zijn; juist de eerste hoogleeraren immers moeten in allerlei opzichten den weg banen en zullen min of meer als waardemeters voor het gehalte der universiteit dienen. Zal men dus voor enkele leerstoelen over reeds in Indië aanwezige geleerden kunnen beschikken, over het algemeen zullen, vooral in het begin, de benoodigde hoogleeraren uit Nederland betrokken moeten worden [2]), en daar ook hier te lande de beoefenaars der studievakken in kwestie te tellen zijn, uit hun betrekkingen niet gemakkelijk gemist kunnen worden en die ook waarschijnlijk niet gaarne voor goed prijs zouden geven ten behoeve van een hun in de praktijk geheel onbekende positie in Indië, is het aanbevelenswaardig een weg te vinden, waarop Nederlandsche hoogeeraren of andere in aanmerking komende geleerden voor eenigen tijd aan de Indische universiteit worden gedetacheerd. Deze methode komt alle partijen ten goede; in Indië krijgt men telkens eens nieuwe frissche krachten, die weder van andere wetenschappelijke inzichten kunnen doen blijken, de Nederlandsche universiteiten of andere instellingen zullen door de Indische ervaringen der desbetreffende geleerden gebaat worden, en deze personen zelf hun blik niet weinig kunnen verruimen. Later is ook een systeem van ruil professoren mogelijk, voorloopig echter heeft Indië nog niet veel om te ruilen, en ligt detacheering voor de hand.

Gelijk gezegd, moeten de wetenschappelijke kwaliteiten der te benoemen hoogleeraren op den voorgrond staan en daarom lijkt het niet gewenscht hen tevens aan het hoofd

---

2) In dit verband mag zeker wel herinnerd worden aan de buitenlandsche hoogleeraren der jonge Leidsche Universiteit.

te stellen van studenten-internaten. De zorg daarvoor vereischt weer geheel andere eigenschappen en het zou louter toeval zijn, als die in de hoogleeraren gevonden worden. Als men dus tot het oprichten van dergelijke instellingen overgaat (een vraag die te zijner tijd zeker ook nauwgezette overweging zal vereischen), dan belaste men voor dit doel uitgezochte personen met die taak, maar late ze buiten de verantwoordelijkheid van den wetenschappelijken staf.

Voor de toekomstige bezetting der hoogleeraars-plaatsen acht de commissie het van groot belang, dat op ruime schaal lectoren worden aangewezen en wel in den trant der Amerikaansche assistent-professors. De universiteit te Manilla kan in dezen tot voorbeeld strekken. Ook afgescheiden van de gelegenheid die deze lectoren, in hoofdzaak natuurlijk Indonesiërs, krijgen om hun geschiktheid voor een professoraat te bewijzen, zal het op deze wijze betrekken van Indonesische krachten in het onderwijs aan de algemeene hoogere ontwikkeling ten goede moeten komen.

II.

Een verdere consequentie van het hoog houden van het onderwijsgehalte is het stellen van hooge eischen voor de toelating tot de universiteit. Kunnen de studenten het onderwijs niet goed volgen, dan zal dit onvermijdelijk zakken en men ten slotte allerlei aan de Universiteit gaan leeren, dat bij het voorbereidend onderwijs thuis behoort. De toelatingseischen moeten dus den volstrekten waarborg geven, dat de hoorder in staat is het universitair onderricht in zich op te nemen en te verwerken; dat het aantal toegelatenen in het begin gering is, is volstrekt geen nadeel, men kan dan des te gemakkelijker nog eens kleine wijzigingen in het onderwijsprogramma aanbrengen, die praktisch wenschelijk blijken.

Er zullen overigens, als het voorbereidend hooger onderwijs nader geregeld is, spoedig genoeg aspiranten komen. Op algeheele vertrouwdheid met het Nederlandsch zal ook zeer bepaaldelijk gelet moeten worden, zoodat er geen kans is op

bezwaren in verband met de voertaal. De regeling der toelating zal wel hierop neerkomen, dat vooreerst het einddiploma van enkele inrichtingen met name de Oostersch klassieke afdeeling der middelbare school toegang verleent tot de cultuurwetenschappelijke faculteit, en voorts een admissie-examen wordt ingesteld, voor degenen, die zich op andere wijze dezelfde bekwaamheid verworven hebben. Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn, dat de diploma's in kwestie noodig zijn tot het mogen volgen der colleges, niet eerst tot het afleggen van examens, op dezelfde wijze dus als dat het geval is bij de Technische Hoogeschool te Bandoeng. Geldelijke eischen moeten daarentegen niet, of zoo gering mogelijk gesteld worden.

Het stelsel.

De vraag, op welke wijze de universiteit als geheel dient te worden georganiseerd, of er met name het warm aanbevolen Amerikaansche systeem [3]) of welk ander systeem gevolgd moet worden, is nog niet aan de orde, en kan te eerder worden terzijde gelaten, daar de reeds dadelijk in te stellen kern der letterkundige faculteit er in alle gevallen ongeveer gelijk uit zal moeten zien, onverschillig hoe men zich haar verdere uitbreiding denkt en hoe zij zich zal moeten voegen in het geheel der organisatie. Zij zal in den eersten aanleg een zoodanig onderwijs geven, dat de Indonesische cultuur doet kennen en in haar historische wording doet begrijpen en bij alle verdere splitsing en toevoeging van vakken blijft deze zaak altijd de hoofdzaak. Het door de hier bedoelde studie in de kern-faculteit verkregen inzicht is onmisbaar voor elk der drie groepen, die van denzelfden cultuurwetenschappelijken grondslag in verschillende richting specialiseeren, 1e de aanstaande leeraren in de cultuurvakken bij het voorbereidend hooger onderwijs en de aanstaande taalambtenaren en soortgelijke wetenschappelijke ambtenaren, 2e de aan-

3) Prae-adviezen van het tweede Koloniaal Onderwijs Congres p. 56 en volg.

staande rechtsgeleerden en 3e de aanstaande Indische bestuursambtenaren [4]).

Uitgaande van dit principe, dat goed begrip van den inhoud der Indische cultuur voor die allen evenveel belang heeft, zouden wij dan ook het begin van hun studie programma in hoofdzaak gelijk willen maken en door een ongeveer gelijk examen doen afsluiten; kleine onderlinge afwijkingen kunnen natuurlijk in verband met hun latere speciale richting wenschelijk zijn; met name zou de juiste bestudeering van het adat-recht hier op zijn plaats zijn. Men zou dus van een gemeenschappelijke propaedeuse kunnen spreken, ware het niet dat dit den indruk zou kunnen vestigen, dat hier voorbereidend onderwijs naar de universiteit was verlegd, en dat is niet de bedoeling; voor alles is bepaalde wetenschappelijke studie in deze vakken het vereischte. Het examen in kwestie kan het best met den naam candidaats worden aangeduid; er is niets tegen om de gewone Nederlandsche terminologie te blijven gebruiken, ook om daardoor de volkomen gelijkwaardigheid van Nederlandsche en Indische graden aan te duiden. Na het candidaatsexamen begint de specialisatie, waarbij het aanbevelenswaardig zijn zal evenals bij het in voorbereiding zijnde nieuwe Nederlandsche Academische Statuut eenige vrijheid te laten in de keuze van verschillende vakken. Men krijgt dus een speciaal litteraire faculteitsafdeeling (sectie), een juridische, en een voor de bestuursopleiding, welke afdeelingen overigens niet door strenge grenzen gescheiden behoeven te zijn; met name de laatste zal haar onderwijzend personeel met de beide andere deelen. Naarmate

---

4) Voor de eerste categorie kan (voor zoover zij in Indië worden opgeleid) reeds dadelijk de benoembaarheid afhankelijk gesteld worden van het bezit van het eind (doctoraal) diploma der universiteit, bij de beide andere zal dit eerst later kunnen geschieden. Reeds in dienst zijnde ambtenaren zal men vrijstelling kunnen verleenen voor het candidaatsexamen evenals voor de opleiding der bestuursambtenaren in Nederland is voorgesteld (Verslag van de commissie voor de hervorming van de opleiding der Ind. Best. ambt. ingesteld 18 Sept. 1919 p. 7).

de behoefte zich voordoet, kunnen ook andere studies op den gemeenschappelijken grondslag worden ingericht.

In ieder afzonderlijk vak wordt ten slotte voor de betrokken afdeeling een doctoraal examen afgelegd, waaraan de effectus civilis verbonden is, en dat verder het recht geeft om na het samenstellen van een proefschrift den doctorstitel te verwerven. Een dergelijke regeling sluit in, dat de opleiding der drie bovengenoemde categoriën op dezelfde plaats geschiedt; ook als men bijvoorbeeld een geheel afzonderlijke juridische faculteit wilde inrichten, zou de wenschelijkheid, om dezelfde hoogleeraren ook in de bestuursopleiding te betrekken, eenheid van plaats met laatstbedoelde afdeeling en via deze met de litteraire afdeeling noodzakelijk maken, en daar uit den aard der zaak in die litteraire afdeeling in hoofdzaak dezelfde professoren als in den onderbouw onderwijs geven, volgt vanzelf, dat de algemeen letterkundige faculteit met haar uitspruitsels op een en dezelfde plaats gevestigd moet zijn, alleen reeds uit overwegingen van practischen aard; daarbij komt dan nog het principiëel ongewenschte voor den geestelijken samenhang, om dit deel der universiteit in stukjes te knippen. De plaats van vestiging zal aanvankelijk wel Batavia dienen te zijn.

De bibliotheek.

Op zich zelf zou de commissie teneinde duidelijk te doen blijken, dat de Indische universiteit gegrondvest moet zijn op de oude Javaansche beschaving gaarne een plaats van historisch belang in het hart van Java hebben aanbevolen, bijvoorbeeld Magelang, en niet de zoo bij uitstek Nederlandsche stichting Batavia. Toch moet aan die laatste plaats de voorkeur gegeven worden en wel op grond van de aanwezigheid daar van een der belangrijkste hulpmiddelen voor de studie; een groote bibliotheek. Het scheppen der Universiteitsbibliotheek in het algemeen is een afzonderlijk vraagstuk, waarvan het belang niet onderschat mag worden; voor de letterkundige faculteit bestaat het grootste voordeel, dat de door haar

omvatte vakken ten deele voortreffelijk, ten deele zóó dat aanvulling gemakkelijk mogelijk is, vertegenwoordigd zijn in de Bibliotheek van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, tevens bezitter van de belangrijke ethnografische en archaelogische musea, die eveneens onontbeerlijk studiemateriaal bevatten. Ten opzichte van die musea zou men zich nu nog wel een regeling kunnen denken (er zijn al eens voorstellen in dien geest gedaan), dat de zorg ervoor door het gouvernement werd overgenomen en dit dus vrijheid zou hebben om ze over te brengen naar een andere voor de universiteit geschikt geachte plaats.

Bij de Bibliotheek echter, onvervreemdbaar eigendom van het Bataviaasch Genootschap, zou dit zeker op groote bezwaren stuiten.

Zelfs indien de Regeering de gelden beschikbaar zou willen stellen om elders een soortgelijke bibliotheek in te richten, zou deze op geenerlei wijze den rijkdom in niet meer verkrijgbare werken van de Bibliotheek van het Bataviaasch Genootschap kunnen evenaren, en dus blijkt, tenzij nog op eenigerlei wijze aan dit bezwaar ware tegemoet te komen, de letterkundige faculteit vooralsnog aan de plaats der reeds bestaande bibliotheek d.w.z. Batavia, gebonden.

Studievakken.

Hoe zal nu de reeds dadelijk in te stellen kern der faculteit er uit moeten zien? Haar taak om de historische cultuur te doen kennen wijst het uit. Niet uit zichzelf heeft de oorspronkelijke bevolking zich een hoogere cultuur eigen gemaakt, zij heeft dat te danken aan twee stroomingen, die achtereenvolgens, gedeeltelijk over , gedeeltelijk naast elkaar haar hebben bereikt : het Hindoeïsme en de Islam. Het is hier natuurlijk niet de plaats beider aandeel te vergelijken of hun invloed ten goede en ten kwade in het licht te stellen. Iedereen zal het er wel over eens zijn, dat de oorspronkelijke aanleg der bevolking, het Hindoeïsme en de Islam de drie groote factoren zijn in de ontwikkeling van Indonesië tot dusver.

Voor de hand liggen dus al dadelijk als studievakken of liever als groepen van vakken:

Ten eerste het Hindoeïsme in den Archipel. Wij kiezen met opzet een eenigszins algemeenen term, waaronder men een aantal speciale studies kan samenvatten: zoo zullen bij dezen leerstoel een overzicht van de Voor-Indische Hindoe-Cultuur, de beginselen der Indische wijsbegeerte, de Hindoe-Javaansche Oudheidkunde en Kunstgeschiedenis en al dergelijke vakken worden ondergebracht, en bij de volgende groepen desgelijks.

Ten tweede de vergelijkende volkenkunde van Nederlandsch Indië en naastverwante gebieden. Het doceeren van de Islam-wetenschap, evenals van andere wereldgebeurtenissen die een overwegenden invloed op den Archipel hebben of hadden, zal het best worden overgelaten aan bizondere hoogleeraren door de belanghebbenden onder de noodige waarborgen te benoemen.

Ten derde de geschiedenis van den Archipel, vooral ook de verdere ontwikkeling, nadat Hindoeïsme en Islam hun meest directen invloed hadden uitgeoefend, dus sedert de komst der Europeanen.

Daarbij sluit zich dan aan:

Ten vierde het Javaansch, de eenige taal van den Archipel, waarvan men de geschiedenis als draagster eener hoogere cultuur gedurende een tijdverloop van een tiental eeuwen volgen kan. Uit deze omschrijving kan reeds blijken dat het Oud Javaansch en de beginselen der vergelijkende taalkunde hieronder begrepen zijn.

Deze vier vakken zullen in de kern der letterkundige faculteit vertegenwoordigd moeten zijn. Daarin ligt niet opgesloten, dat er vier leerstoelen van bovenomschreven aard dienen te komen, want het is zaak rekening te houden met de persoonlijke studie-richting der geleerden, waarover men kan beschikken, en daardoor zijn er allerlei combinaties mogelijk; men kan bijvoorbeeld een javanicus hebben, die in zeker deel der ethnologie bijzonder thuis is, en zoo zijn er

allerlei gevallen denkbaar. Ook een instituut van buitengewoon hoogleeraren heeft alle reden van bestaan, in den geest waarin het hier te lande ingesteld is [5]) niet zooals het vaak wordt uitgevoerd, namelijk om van op andere wijze werkzame geleerden ook voordeel te trekken voor het academische onderwijs, b.v. door het onderwijs in de oudheidkunde op te dragen aan een ambtenaar van den oudheidkundigen dienst of welke mogelijkheden zich meer mochten voordoen. De personen die men aan de universiteit verbinden kan, zullen bij de regeling der leeropdrachten den doorslag geven, mits maar de bovenomschreven kern van studievakken wordt gedoceerd.

Liever zal dan naarmate de behoefte zich voordoet deze kern alle gewenschte uitbreiding ondergaan, ook in verband met het onderwijs in den bovenbouw en zal spoedig een sinoloog noodig zijn; ook andere talen van den Archipel moeten natuurlijk beoefend worden, evenals de aardrijkskunde. Wat er echter reeds dadelijk zijn moet, is gelegenheid om de kennis van het Nederlandsch bij te houden, niet in den vorm van een leerstoel echter, doch van een lectoraat of iets dergelijks, als hulpmiddel bij de studie, doch niet als vak van studie op zichzelf.

De praktische consequentie van het bovenstaande zou het volgende zijn. Er wordt begonnen (zonder dat verder ergens op gewacht behoeft te worden) met de instelling eener letterkundige faculteit der in principe aanvaarde universiteit van Nederlandsch Indië. Als studenten worden toegelaten de abiturienten van de Oostersch-litteraire afdeeling der middelbare school en verdere personen, door de regeering aangewezen. Als doceerend personeel worden ongeveer vier hoogleeraren benoemd, die de hierboven als kern-onderwijs aangegeven studievakken onderwijzen; een hunner kan als hoofd der faculteit en tevens als voorloopig rector der toekomstige universiteit fungeeren. Behalve deze leerstoelen wordt een

5) D. w. z. om mannen uit de praktijk aan de universiteit te verbinden, zonder dat zij genoodzaakt zullen zijn zich geheel aan de wetenschap te wijden. Hand. St. G. 1903—3, bijl. 135. 3, p. 21.

lectoraat in het Nederlandsch ingesteld, en worden voor de bovengenoemde vier vakken lectoren (assistent-professoren) aangewezen.

Aan deze faculteit wordt opgedragen:

1. het geven van colleges in den onderbouw en het afnemen der candidaatexamens;

2. het voorbereiden van het onderwijs in de litteraire afdeeling van den bovenbouw, dat voor het grootste deel op dezelfde personen neerkomt (de vertegenwoordiger van het Hindoeïsme zal bv. Sanskrit doceeren, en zoo vervolgens). Dit onderwijs zal allereerst voor de a.s. leeraren in de cultuurvakken bij het voorbereidend hooger onderwijs bestemd zijn;

3. het vaststellen van een definitieve regeling voor de toelating tot de universiteit, en in verband daarmede het aangeven van wenschelijke hervormingen in het voorbereidend onderwijs;

4. het zoeken van aansluiting in overleg met de bestaande instellingen van den onderbouw, met de hoogere opleiding van a.s. rechtsgeleerden en bestuursambtenaren en de vorming van de beide desbetreffende afdeelingen als onderdeelen eener uitgebreide faculteit (casu quo als afzonderlijke faculteiten);

5. het plegen van overleg aangaande de wijze waarop ook verderaf liggende studies, allereerst waarschijnlijk die der medicijnen, binnen het verband der Universiteit kunnen worden getrokken.

Andere faculteiten.

Hoewel de commissie het ongewenscht acht, zich uit te laten over de inrichting van andere faculteiten, wil zij niet nalaten er op te wijzen, dat daarbij haars inziens steeds hetzelfde principe in acht genomen zal moeten worden als bij de letterkundige faculteit: d.w.z. nauwkeurig moet worden nagegaan of en in hoeverre de in aanmerking komende studievakken van belang zijn voor Indië alleen, dit laatste, niet de internationale beteekenis dier vakken, mag den doorslag geven.

Ook bij andere faculteiten zal men steeds dienzelfden maatstaf hebben aan te leggen.

Haar verslag beëindigd, wil de commissie een tweetal punten noemen die zij, zonder ze nader uit te werken, met grooten nadruk in de aandacht aanbeveelt:

vooreerst, dat de universiteit van Ned.-Indië, hoe ook georganiseerd, in elk geval een eenheid moet vormen, en in de tweede plaats, dat naast haar wetenschappelijke beteekenis ook en vooral een taak als opvoedend instituut voor haar is weggelegd.

V). J. L. Iz. KANDOU.

Hoofd van de Maleische School der B. P. M. te Balikpapan.

Dengan banjak[2] hormat, disini hamba jang rendah J. L. Iz. Kandou, kepala sekolah Melajoe part: B. P. M. di Balikpapan, soedi dan hendak memberi djawab dan sedikit pertimbangan tentang jang ternjata dalam roewang soerat chabar „Tjahaja Sijang'' No. 20 pada 15 October 1920 jang terbit di Menado, tentang sekolah[2] tinggi jang hendak diperdirikan sebagai jang ternjata dan terminta dalamnja.

Menoeroet pikiran hamba.

1. Hendaklah beberapa sekolah tinggi diperdirikan dengan tempat-tempatnja berdjaoekan (2 sekolah tinggi).

2. Pengaroeh jang boleh diharap keloewar dari mereka itoe, jaitoe:

a. Menambahi memadjoekan pengadjaran. (Ketinggian pikiran; sopan santoen).
b. Menambahi Tabib[2] jang lebih mengerti (hal pemeliharaan diri raijat dan kesehatan).
c. Hal pertoekangan bermatjam-matjam. (pentjarian penghidoepan).
d. Hal mengoesahakan tanah. (perkeboenan). Dengan ta' berharap hasil tanah dari loewar negeri.
e. Hal Ilmoe hoekoem. (hal keamanan).
f. Dan lain-lain.

3. Baik diadakan Universiteit[2].

4. Di poelau Djawa seboewah, dan di tanah Minahasa Residentie Menado seboewah.

Bandoeng dan *Tondano*.

Lebih djaoeh lagi boleh dipilih oentoek di Djawa negeri[2]. Depok, Djokjakarta, Soerakarta, Semarang, Malang Betawi.

Di Minahasa: Tomohon, Menado.

5. Djikalau dihendakkan lebih, bolehlah hingga 4 sekolah tinggi jaitoe 2 Universiteit sebagai jang terseboet diatas, dan 2 sekolah tinggi (faculteit).

Seboewah di Soematera seperti di Padang, dan seboewah di Ambon.

Di Bandoeng telah ada seboewah sekolah tinggi (faculteit) olehnja boleh dipilih kalau perloe pada lain² negeri di tanah Djawa seperti jang terseboet diatas (no. 4).

Tentang djawab no 2, entah djawabnja ta tjotjok, tetapi maksoed hamba sedemikijan adanja.

Hasil dan pendapatan.

Dengan memperdirikan sekolah² tinggi ini, raijat tanah Hindija bertambah madjoe serta bertambah daradjat dalam mata doenija, jang mana kesemoewanja itoe atas penghentaran dan pemimpinan dari pada keradjaan Belanda adanja.

Banjak sjoekoer!

Achirnja diharap kiranja akan rentjana pendapatan dan penimbangan hamba jang ringkas ini, kelak ditimbang dan diselidiki oleh Padoeka Toewan² Komisi jang terhormat moelija.

Jang rendah,

(w.g.) J. L. Iz. KANDOU.

Balikpapan, 18 November 1920.